

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

Ex. A

S. O. U.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1944:50
JUSTITIEDEPARTEMENTET

STRAFFLAGBEREDNINGENS
BETÄNKANDE
ANGÅENDE
VERKSTÄLLIGHETEN AV
FRIHETSSTRAFF M. M.

AVGIVET
DEN 14 NOVEMBER 1944

S T O C K H O L M
1 9 4 4

Statens offentliga utredningar 1944

Kronologisk förteckning

1. Jordbruksbefolkningens levnadskostnader. Av E. Lindahl och L. Lemne. Marcus. 71 s. Jo.
2. Betänkande med förslag angående långtjänstunderbefäl m. m. Beckman. 91 s. Fö.
3. Betänkande angående nykterhetstillståndet under krigsåren. Marcus. 336 s. Fi.
4. Promemoria med förslag till lag med bestämmelser om allmänna behörighetsvillkor för vissa kommunala uppdrag m. m. Hæggström, 66 s. S.
5. Betänkande med förslag till civilförsvarslag m. m. Beckman. 262 s. S.
6. Betänkande med förslag till byordningar och instruktioner för ordningsmännen i lappbyarna. Marcus. 85 s. Jo.
7. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 1. Marcus. 215 s. Fi.
8. Betänkande med förslag angående revision av riksdagens arbetsformer. Norstedt. 114 s. Ju.
9. Processlagberedningens förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken m. m. 1. Lagtext. Norstedt. viij, 192 s. Ju.
10. Processlagberedningens förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken m. m. 2. Motiv m. m. Norstedt. 500 s. Ju.
11. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 4. Tiden juli 1942—juni 1943. Idun. 559 s. Fo.
12. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 2. Investeringsutredningens betänkande med förslag till investeringsreserv av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten för budgetåret 1944/45. Marcus. 272 s. Fi.
13. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 3. Bilagor till investeringsutredningens betänkande med förslag till investeringsreserv av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten för budgetåret 1944/45. Marcus. 77 s. Fi.
14. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 4. Marcus. 153 s. Fi.
15. Socialvårdskommitténs betänkande. 7. Utredning och förslag angående lag om allmän sjukförsäkring. Beckman. 360 s. S.
16. Socialvårdskommitténs betänkande. 8. Kostnadsberäkningar angående lag om allmän sjukförsäkring. Beckman. 91 s. S.
17. Betänkande med förslag till åtgärder för främjande av litterærtjänsten inom de tekniska fackområdena. Hæggström. 165 s. E.
18. Betänkande med förslag till vägtrafikstadga m. m. Beckman. 84 s. K.
19. Om inrättande av ett samhällsvetenskapligt forskningsråd. Hæggström. 23 s. E.
20. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 1. Skolan i samhällets tjänst. Frågeställningar och problemläge. Idun. 138 s. E.
21. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 2. Sambandet mellan folkskola och högre skola. Idun. 354 s. E.
22. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 3. Utredning och förslag angående vidgade möjligheter till högre undervisning för landsbygdens ungdom. Idun. 104 s. E.
23. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. Bilaga 3. Förhandlingarna vid sammanträde den 15—den 17 juni 1943 med 1940 års skolutrednings rådgivande nämnd. Idun. (2), 148 s. S.
24. Betänkande med förslag rörande revision av lagstiftningen om kvinnas behörighet att innehåva stats-tjänst och annat allmänt uppdrag. Norstedt. 65 s. Ju.
25. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 5. Promemoria angående yrkesutbildning för arbetslösa m. m. Hæggström. 92 s. E.
26. Befolkningspolitik i utlandet. Beckman. 239 s. S.
27. Betänkande med utredning och förslag angående rätten till vissa uppfinningar m. m. Marcus. 83 s. H.
28. 1941 års reumatikervårdssakkunnigas betänkande. Del 2. Utredning och förslag rörande behovet av och formen för statligt understöd till utbyggnad inom landets sjukvårdsväsen av efterbehandling och konvalescentvård. Sv. Tryckeri AB. 101 s. 6 ritn. S.
29. Socialutbildningssakkunniga. 1. Utredning och förslag rörande den högre socialpolitiska och kommunala utbildningen. Hæggström. 192 s. E.
30. Ungdomsvårdskommitténs betänkande 1 med utredning och förslag angående psykisk barn- och ungdomsvård. Norstedt. 277 s. Ju.
31. Ungdomsvårdskommitténs betänkande 2 med utredning och förslag angående stöd åt ungdomens föreningsliv. Norstedt. 195 s. Ju.
32. Slututlåtande avgivet av besparingsberedningens järnvägsakkunniga. Marcus. 169 s. Fi.
33. Socialvårdens omfattning och kostnader efter 1930. Beckman. 69 s. S.
34. Socialvårdskommitténs betänkande. 9. Utredning och förslag angående revision av lagstiftningen om barnavårdsanstalter och fosterbarnsvård. Beckman. 296 s. S.
35. Betänkande med förslag till lag om skyldighet för innehavare av järnväg eller spårväg att hålla stängsel. Norstedt. 76 s. Ju.
36. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 6. Marcus. 130 s. Fi.
37. Kommunindelningskommittén. 1. Den lantkommunala författningsregleringens historia. Av E. Schalling. Marcus. 108 s. S.
38. Betänkande angående ordnandet av civilianställning för avgående fast anställt manskap vid försvaret. Beckman. 160 s. Fö.
39. Betänkande med förslag i anledning av utredning rörande tillstånd för juridiska personer att utöva yrkesmässig automobiltrafik. Idun. 122 s. K.
40. Promemoria angående socialvården under krig. Idun. 115 s. S.
41. Förslag till handledning i sexualundervisning för lärare i folkskolor. Hæggström. 70 s. 4 pl. E.
42. 1943 års riksteaterutrednings betänkande och förslag angående riksteaterns omorganisation m. m. Blom. 117 s. E.
43. Betänkande med förslag till inrättande av ett forskningsråd på jordbrukets område. Hæggström. 108 s. Jo.
44. Betänkande med förslag rörande utnyttjandet av ingenjörtekniskt utbildad personal inom försvarsväsendet och därmed sammanhängande frågor. Idun. 169 s. Fö.
45. Betänkande med förslag till åtgärder för den jordbrukstekniska forskningens och upplysningsverksamhetens ordnande. Idun. 75 s. Jo.
46. Betänkande med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet samt lag om sammanläggning av fastigheter å landet, m. m. Norstedt. 294 s. Ju.
47. Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 1. Utredning och förslag rörande den förvaltningsekonomska statistiken vid kroppsjukhusen. Beckman. 95 s. S.
48. Betänkande med förslag till allmän ordningsstadga m. m. Beckman. 184 s. S.
49. Betänkande angående organisationen av garnisons-sjukvården i Stockholm. Beckman. 92 s. Fö.
50. Strafflagberedningens betänkande angående verkställigheten av frihetsstraff m. m. Marcus. 388 s. Ju.

Ann. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelse-bokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning nr 98) utgivna utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1944: 50
JUSTITIEDEPARTEMENTET

STRAFFLAGBEREDNINGENS
BETÄNKANDE
ANGÅENDE
VERKSTÄLLIGHETEN AV
FRIHETSSTRAFF M. M.

AVGIVET
DEN 14 NOVEMBER 1944

STOCKHOLM 1944
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
447550

STADT- UND LANDESWIRTSCHAFTS-
UNIVERSITÄT WÜRZBURG

STRASSENBAU

BEKANNTSCHAFT

AN DER

UNIVERSITÄT WÜRZBURG

VERLEHRT

AM

1. DEZEMBER 1900

—

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet.

Sedan Kungl. Maj:t den 31 december 1942 överlämnat åt strafflagberedningen att, jämte den på beredningen ankommande fortsatta utredningen rörande straffsystemets och anstaltsväsendets reformering, till behandling upptaga frågor om verkställighet av frihetsstraff, förordnade Herr Statsrådet den 15 januari 1943, med stöd av Kungl. Maj:ts beslut den 6 oktober 1938,

varigenom beredningen tillsattes och dess allmänna arbetsuppgifter bestämdes, professorn R. Bergendal, häradshövdingen G. A. Eriksson, överdirektören H. Göransson och borgmästaren M. Heuman att vara ledamöter i beredningen samt tillkallade därjämte överläkaren docenten S. Stenberg, advokaten Hugo Lindberg, professorn I. Agge, barnavårdsinspektrisen i socialstyrelsen Göta Rosén, föreståndaren vid kronohäktet i Ystad G. Thurén och sekreteraren i Sveriges fångvårdsmannaförbund överkonstapeln Bror Larsson att, efter kallelse av beredningens ordförande presidenten K. Schlyter, såsom särskilda sakkunniga deltaga i överläggningar med beredningen. Den 29 januari 1943 förordnade Herr Statsrådet nuvarande e. o. aktuarien i fångvårdsstyrelsen Torgny Lindberg att från och med den 1 februari 1943 vara sekreterare i beredningen. Under tiden 20 september 1943—30 juni 1944 var advokaten Lindberg hindrad utöva sitt sakkunniguppdrag. Sedan den 14 april 1944 har beredningen efter Herr Statsrådets bemyndigande biträts av numera hovrättsassessorn Bengt Lassen.

Beredningen har tidigare, i anledning av särskilda förordnanden av departementschefen, i delvis olika sammansättning avgivit förslag till lagstiftning

om kastrering (Statens offentl. utredn. 1941: 25),

om åtgärder mot homosexualitetens samhällsfarliga yttringar (Statens offentl. utredn. 1941: 32),

om eftergift av åtal mot minderåriga (Statens offentl. utredn. 1942: 28),

och

om strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning m. m. (Statens offentl. utredn. 1942: 59).

Sedan beredningen nu i samråd med de utsedda sakkunniga slutfört utredningsuppdraget i vad det avser verkställigheten av frihetsstraff jämte vissa därmed sammanhängande frågor, får beredningen vördsamt överlämna betänkande angående verkställigheten av frihetsstraff m. m. I betänkandet innefattas *dels* förslag till lag om verkställighet av straffarbete, fängelse, förvaring och internering, lag om ändring i vissa delar av strafflagen samt lagar om ändring av vissa andra lagar och författningar, *dels ock* motiv till de sålunda framlagda lagförslagen, i vilka jämväl ingår utredning och förslag om fångvårdens blivande anstaltsorganisation samt om vissa andra organisationsfrågor. Vid betänkandet äro fogade dels en av arkitekten G. Birch-Lindgren i enlighet med beredningens direktiv upprättad skiss till ny typ av fångvårdsanstalt, dels en av chefen för statens rasbiologiska institut professorn Gunnar Dahlberg och sekreteraren Lindberg utförd utredning om frekvensen av återfall i brott.

Vid fullgörandet av uppdraget har beredningen haft att beakta en av Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund den 23 juli 1937 gjord framställning om utredning i syfte att befria havande kvinnor och nyblivna mödrar under amningstiden från vistelse i fängelse samt en av riksdagsmannen Th. Gardell den 18 oktober 1943 gjord framställning om utredning angående bl. a. en rationalisering och effektivisering av landets skyddsvårdsarbete

bland frigivna och likställda, vilka handlingar av Herr Statsrådet överlämnats till beredningen.

Rörande vissa partier av beredningens förslag har undertecknad Göransson i särskilt yttrande, som bifogas betänkandet, givit till kända avvikande mening.

Stockholm den 14 november 1944.

KARL SCHLYTER.

RAGNAR BERGENDAL.

G. A. ERIKSSON.

HARDY GÖRANSSON.

MATHS HEUMAN.

Torgny Lindberg.

Undertecknade, vilka såsom av Herr Statsrådet tillkallade sakkunniga deltagit i beredningens handläggning av samtliga i detta betänkande upptagna frågor, förena sig med beredningen i dess förslag och uttalanden, undertecknad Göta Rosén med den avvikelse som framgår av ett vid betänkandet fogat särskilt yttrande.

Stockholm som ovan.

IVAR AGGE.

BROR LARSSON.

HUGO LINDBERG.

GÖTA ROSÉN.

SVEN STENBERG.

GUNNAR THURÉN.

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or header, which is mostly illegible due to fading.

Stockholm den 11 November 1881

HERRN HEDERLIGEN

HERRN BERGQVISTEN

HERRN GÖTTSCHEWITZ

Stockholm

Handwritten body text, consisting of several lines of a letter or document, which is mostly illegible.

Stockholm som ovan

HERRN GÖTTSCHEWITZ

HERRN BERGQVISTEN

Large area of handwritten text at the bottom of the page, which is mostly illegible due to fading and bleed-through.

Förslag

till

Lag

om verkställighet av straffarbete, fängelse, förvaring och internering.

Härigenom förordnas som följer.

1 KAP.

Inledande bestämmelser.

1 §.

I denna lag avses med *straffånge* den som undergår straffarbete, med *fängelseånge* den som undergår omedelbart ådömt fängelse eller sådant straff i förening med fängelse vartill ådömda böter förvandlats, med *bötesånge* den som undergår enbart sådant förvandlingsfängelse, samt med *förvarad* och *internerad* den som undergår förvaring eller internering.¹

FSt 1 §.*

¹ Den nuvarande gemensamma benämningen *ånge* för samtliga de kategorier förslaget avser — jämte tvångsarbetare — har ej bibehållits, då intet synes vara att vinna därmed ur vare sig systematiska eller andra synpunkter. I likhet med de till ungdomsfängelse dömda och andra å fängvårdsanstalt intagna äro emellertid uppenbarligen förvarade och internerade att anse som fångar i den bemärkelse som torde avses i SL 5 kap. 8 §, 10 kap. 17 § och 25 kap. 14 § samt i strafflagen för krigsmakten 120 §.

* VL = Lag 24 mars 1916 ang. verkställighet av straffarbete och fängelsestraff.

FSt = Stadga 8 april 1938 ang. vård och behandling i statens fängvårdsanstalter.

IntL 1927 = Lag 22 april 1927 om internering av återfallsförbrytare.

FörvL 1927 = Lag 22 april 1927 om förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare.

FörvL 1937 = Lag 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt.

FörvVL = Lag 22 april 1927 om verkställighet av förvaring och internering i säkerhetsanstalt (i lydelse enligt lag 18 juni 1937).

UL = Lag 15 juni 1935 om ungdomsfängelse.

USt = Stadga 8 april 1938 ang. vård och behandling av dem som ådömts ungdomsfängelse.

VDL = Lag 22 juni 1939 om villkorlig dom.

VFL = Lag 18 september 1943 om villkorlig frigivning.

L 1909 = Lag 26 mars 1909 ang. verkställighet i vissa fall av straff, ådömt genom icke laga kraft ägande utslag.

L 1898 = Lag 1 juli 1898 innefattande vissa bestämmelser om beräkning av strafftid.

SsjL = Sinnessjuklag 19 september 1929.

2 §.

Straffarbete, fängelse, förvaring och internering verkställas i anstalt som lyder under fångvårdsstyrelsen (fångvårdsanstalt¹). Anstalt eller avdelning av anstalt är öppen eller sluten.² Såsom öppen anstalt anses även koloni och förläggning.³

Vad i 5 och 6 kap. stadgas om öppen eller sluten anstalt skall gälla även om öppen eller sluten avdelning av anstalt.

Fångvårdsanstalt bör vara så inrättad, att de intagna under sunda och hygieniska förhållanden⁴ kunna sysselsättas med lämpligt arbete⁵ samt er-hålla tillfälle till idrott, gymnastik, studier och annan lämplig fritidssyssel-sättning.⁶

Konungen meddelar närmare föreskrifter angående anstaltsväsendet.⁷

SL 2 kap. 5 §; IntL 1927 1 §; FörvL 1927 1 §; FörvL 1937 8 §; FSt 14 §.

Se s. 176, 204 och 230.

¹ Till fångvårdsanstalt räknas statens fångvårdsanstalt men ej stadsfängelse el-ler häradshäkte, vilka visserligen äro underkastade fångvårdsstyrelsens inspektion men ej kunna anses lyda under fångvårdsstyrelsen. Om kronan träffat avtal om verkställighet av straff å annan anstalt än fångvårdsanstalt, vilket för närvarande är fallet beträffande Stockholms stads rannsakningsfängelse och tvångsarbetsan-stalten å Svartsjö, är anstalten i denna del att anse som lydande under fångvårds-styrelsen och således som fångvårdsanstalt.

² Det torde knappast vara möjligt att exakt definiera skillnaden mellan öppen och sluten fångvårdsanstalt. Den ligger i den olika grad i vilken de intagnas rö-relsefrihet är genom yttre medel begränsad till visst område (anstalten, del därav). Kännetecknande för en öppen anstalt är i regel, att den icke är omgiven av mur eller annat stängsel som tillkommit för att förebygga rymning, att ytterdörren ej hålles låst under dagen, att de intagna ha visst fritidsområde, att fönstren ej äro försedda med galler etc. Inom samma kategori av anstalter måste de intagnas rö-relsefrihet bli olika redan på grund av de lokala förhållandena (anstaltens läge, storleken av dess område etc). Mellanformer mellan sluten och öppen vård måste givetvis förekomma. Beredningen föreslår att till vissa öppna anstalter skola vara anknutna slutna avdelningar (se s. 232).

³ Med koloni förstås här närmast en mindre, på landsbygden belägen öppen anstalt där de intagna sysselsättas i jordbruk, vägarbete, skogsarbete eller annat utearbete eller ock med hantverk eller annat enklare verkstadsarbete. Förläggningen skiljer sig från kolonien genom sin mera provisoriska karaktär; den avser mera till-fälllig sysselsättning av de intagna i sådana arbeten som skogshuggning, torvupptag-ning, vägarbete, byggnadsarbete och dylikt.

⁴ Se härom beredningens förslag till anstaltsorganisation.

⁵ Jämför den allmänna bestämmelsen i 32 § om arbete som anvisats åt intagen ävensom 25, 26, 41, 45—47, 49, 50—53, 59 och 60 §§.

⁶ Jämför 38, 39, 48, 49, 52, 53 och 73 §§.

⁷ Härmed avses föreskrifter om anstalternas organisation och deras användning för skilda grupper intagna.

3 §.

Fångvårdsstyrelsen har överinseendet över behandlingen¹ av dem som in-tagas å fångvårdsanstalt, så ock, där ej annorlunda är stadgat,² över efter-vården³ av dem sedan de frigivits eller utskrivits.

Vid handläggning av frågor jämlikt 21 § tredje stycket andra punkten, 30 § och 36 § andra stycket, huruvida tid varunder intagen vistats utom anstalt skall inräknas i verkställighetstiden, ävensom av ärende jämlikt 76 § tredje stycket rörande bestraffning av intagen med förlängning av strafftiden skall styrelsen bestå av överdirektören eller ställföreträdare för honom och tjänsteman i styrelsen som Konungen bestämmer jämte två av Konungen utsedda sakkunniga, av vilka den ene skall vara eller hava varit innehavare av domarämbete. Såsom styrelsens beslut skall vid lika röstetal för olika meningar gälla den mening som är lindrigast för den intagne.⁴

Se s. 256 och 294.

¹ Se 4—8 kap. Rörande vissa i denna lag behandlade frågor tillkommer bestämmanderätten myndighet som ej står under fångvårdsstyrelsens inseende. Sålunda tillkommer det länsstyrelse att avgöra frågor om uppskov enligt 13 § samt frågor om bestämmande av strafftid enligt 22 och 23 §§. Om den uppsikt över fångvården som tillkommer riksdagens ombudsmän och justitiekanslern se instruktionen för riksdagens justitieombudsman 17 §, instruktionen för riksdagens militieombudsman 14 § samt instruktionen för justitiekanslersämbetet 1 och 2 §§. Om skyldighet för fångvårdsstyrelsen att inhämta yttrande av barnavårdsombud se 37 §.

² Se FörvL 1937.

³ Se VFL; jämför denna lag 43, 74 och 75 §§.

⁴ Jämför VFL 18 §. De ärenden som föreslås skola handläggas av fångvårdsstyrelsen i förstärkt sammansättning äro de där avgörandet påverkar strafftidens längd och där rättssäkerhetsmomentet fördenskull kräver särskilt noggrant beaktande.

4 §.

Närmast under fångvårdsstyrelsen beslutar å varje fångvårdsanstalt dess styresman,¹ där ej annorlunda är stadgat,² i frågor angående de intagnas behandling, så ock angående anordnande av eftervård³ åt dem. I frågor varom i 5 § fjärde stycket a)—c) sägs, så ock i andra viktigare frågor, skall styresmannen, om det kan ske utan dröjsmål, samråda⁴ med den i 5 § omnämnda anstaltsnämnden. I övrigt skall han, i den mån det lämpligen kan ske, samråda med befattningshavarna vid anstalten⁵ samt, i frågor om eftervård, med statens skyddskonsulent eller skyddsassistent.⁶

Flera fångvårdsanstalter kunna hava gemensam styresman.⁷

Vid fångvårdsanstalt anställda befattningshavare skola biträda styresmannen för uppnående av bästa möjliga resultat av intagens behandling,⁸ så ock i hans verksamhet för anordnande av eftervård åt intagen.⁹

Instruktion för fångvårdsstyrelsen och fångvårdsstaten 1 och 37 §§, FSt 10 kap., KK 1 oktober 1943 om rikets indelning i skyddskonsulentdistrikt m. m., Instruktion s. d. för statens skyddskonsulenter och skyddsassistenter.

Se s. 256, 296 och 298.

¹ I vissa frågor äger styresmannen besluta endast efter fångvårdsstyrelsens bemyndigande, se 21 § tredje stycket första punkten, 29 § tredje stycket, 34 § första stycket tredje punkten, 36 § första stycket, 45 § fjärde stycket, 51 § samt 55 § tredje stycket första punkten. Enligt 83 § äger fångvårdsstyrelsen ändra styresmannens beslut.

² I vissa fall är läkarens beslut avgörande, se 29 och 42 §§. Jämför 61 §. Om läkares medverkan i övrigt se 44, 55 och 81 §§. Skyldighet för styresmannen att

samråda med läkare föreligger även eljest när läkares medverkan är nödvändig eller önskvärd, jämför t. ex. 28 och 45 §§. Om beslutanderätt för interneringsnämnden i eftervårdsfrågor, se FörvL.

³ Se 43 och 75 §§ samt VFL.

⁴ Den beslutanderätt som i dessa frågor tillkommer styresmannen är icke inskränkt härigenom. För ett särskilt fall har det ålagts styresmannen att göra anmälan till anstaltsnämnden, se 82 §. Jämför not 2 till sistnämnda paragraf.

⁵ Mot detta stadgande svarar tredje stycket om befattningshavarnas skyldighet att biträda styresmannen.

⁶ Se 43 §. Jämför kungörelsen 1 oktober 1943 om rikets indelning i skyddskon-sulentdistrikt m. m. samt instruktionen s. d. för statens skyddskonsulenter och skyddsassistenter.

⁷ Av praktiska skäl torde det bli erforderligt att vissa mindre, öppna anstalter ha gemensam styresman eller lyda under styresmannen vid en större anstalt, till vilken de ansluta sig. Jämför i övrigt s. 231 f.

⁸ Se 25 §.

⁹ Om deltagande av befattningshavare vid fångvårdsanstalt i anstaltsnämnds verksamhet se 5 §.

5 §.

Vid fångvårdsanstalt skall finnas en anstaltsnämnd bestående av styresmannen, minst¹ två andra befattningshavare vid anstalten samt minst¹ två av länsstyrelsen i det län där anstalten är belägen utsedda personer med insikt och erfarenhet rörande social hjälpverksamhet,² rättshjälps³ eller liknande arbete. Styresmannen är ordförande i nämnden. Anstalter med gemensam styresman skola, om fångvårdsstyrelsen ej annorlunda förordnar, hava gemensam anstaltsnämnd.⁴

Tillfälle skall beredas person som i 6 § sägs samt skyddskonsulenten eller skyddsassistenten i distriktet att deltaga i nämndens sammanträden. Styresmannen eller nämnden må ock kalla annan person som anses kunna lämna upplysningar av vikt⁵ att närvara vid sammanträde.

Det åligger nämndens ledamöter⁶ att, efter överläggning, var för sig eller gemensamt avgiva yttrande över ansökningar om nåd och villkorlig frigivning.⁷

I övrigt har nämnden att behandla⁸ frågor:

- a) om fångars hållande i enrum under arbete eller fritid;⁹
- b) om disciplinära åtgärder;¹⁰
- c) om eftervård;¹¹ samt
- d) frågor som fångvårdsstyrelsen eller styresmannen hänskjuter till nämnden¹² eller vilkas upptagande påkallas av ledamot¹³ eller av person som i 6 § sägs.

Nämnden må besluta framställning till Konungen eller fångvårdsstyrelsen angående de intagnas behandling eller förhållandena å anstalten i övrigt.¹⁴

De av länsstyrelsen utsedda ledamöterna åligger särskilt att under regelbundna besök å anstalten följa de intagnas vård och behandling;¹⁵

att medverka till upprätthållandet av förbindelse mellan intagen och honom närstående;¹⁶ samt

att främja arbetsanskaffningen åt dem som skola lämna anstalten.¹⁷

Vid sammanträde med nämnden närvarande skyddskonsulent, skyddsassistent eller befattningshavare vid anstalten äger i likhet med ledamot av nämnden att få sin mening antecknad till protokollet. Samma rätt tillkommer person som i 6 § sägs.

FSt 15 och 16 §§.

Se s. 177, 293 och 296 ff.

Reservation av barnavårdsinspektrisen *Göta Rosén*, se s. 306 f.

¹ Bestämmelser om anstaltsnämndens sammansättning avses skola utfärdas i administrativ väg med stöd av 85 §. Beredningen anser det lämpligt att särskilt vid de större anstalterna de lägre befattningshavarna erhålla starkare representation i nämnden än vad för närvarande är fallet. Representanter för dessa synas böra väljas av vederbörande personalorganisations lokalavdelning. Det torde vara självklart att, om någon av länsstyrelse utsedd ledamot finnes olämplig för sin uppgift, länsstyrelsen kan entlediga honom.

² T. ex. ledamot av eller tjänsteman i fattigvårds-, barnavårds-, nykterhets- eller hälsovårdsnämnd, befattningshavare vid arbetsförmedlingen eller i skyddsorganisation eller läkare med social erfarenhet.

³ T. ex. advokat med erfarenhet som försvarare åt tilltalade, jurist anställd vid rättshjälpsanstalt etc.

⁴ Jämför 4 § not 7. För att undvika att regeln om gemensam anstaltsnämnd i något fall leder till praktiskt otillfredsställande resultat, exempelvis med hänsyn till avståndet mellan anstalterna, föreslås fängvårdsstyrelsen skola äga förordna om undantag från regeln.

⁵ T. ex. befattningshavare vid anstalten som ej är ledamot, arbetsgivare, befattningshavare i organisation som den intagne tillhör eller tillhört, ledamot av eller befattningshavare i social nämnd, familjemedlem eller annan närstående.

⁶ Skyldigheten åvilar blott ledamöterna, alltså ej den som förordnats jämlikt 6 § eller övriga i andra stycket av förevarande paragraf nämnda personer. Att vid sammanträde med nämnden närvarande skyddskonsulent, skyddsassistent och sådan befattningshavare vid anstalten som ej är ledamot äga yttranderätt framgår av sista stycket. Person som i 6 § sägs äger samma rätt samt dessutom initiativrätt, se sista stycket samt fjärde stycket d).

⁷ Enligt nu gällande regel (FSt 16 §) åligger det nämnden att avgiva yttranden i dylika ärenden. Då erfarenheten visar, att ett flertal individuella utlåtanden ofta erbjuder ett bättre underlag för den beslutande myndighetens prövning än ett gemensamt yttrande, har stadgandet erhållit den föreslagna lydelsen.

⁸ Den äger ej beslutanderätt i dessa frågor; jämför 4 § vid not 4. Styresmannen är sålunda skyldig att samråda med nämnden endast om det kan ske utan dröjsmål.

⁹ Se 46—49 och 56 §§. I fråga om samråd beträffande enrum som bestraffning, se under b).

¹⁰ Jämför 8 kap., särskilt 82 § om skyldighet för styresmannen att till nämnden göra anmälan om disciplinär bestraffning.

¹¹ Se såvitt angår denna lag 43 och 75 §§. Av stadgandet följer att styresmannen är skyldig att samråda med nämnden innan han fattar beslut i frågor som enligt VFL ankomma på hans prövning, t. ex. om förordnande av tillsynsman eller meddelande av föreskrift enligt VFL 8 §.

¹² Mot detta åliggande svarar skyldigheten enligt 4 § för styresmannen att samråda med nämnden i viktigare frågor där det kan ske utan dröjsmål.

¹³ T. ex. om beviljande av förmåner som i 51—53, 59 och 60 §§ sägs.

¹⁴ Enligt 6 § tillkommer dylikt initiativ även den jämlikt nämnda paragraf förordnade.

¹⁵ Ledamöternas rätt och plikt i förevarande hänseende begränsas ej till de vård- och behandlingsfrågor som äro detaljreglerade i lagen. De ha sålunda även att ägna sin uppmärksamhet åt exempelvis kosthållet och de hygieniska förhållandena inom anstalten. Jämför 35 § enligt vilken de äga rätt att enskilt utan närvaro av tjänsteman vid anstalten samtala med intagen.

¹⁶ Jämför 33 §.

¹⁷ Jämför 43 och 75 §§ samt föreskrifterna i 4 § om styresmans samråd med anstaltsnämnd i eftervårdsfrågor. — Med hänsyn till arten och omfattningen av de uppgifter som åligga de länsstyrelseutsedda ledamöterna komma dessa att i vissa fall — vid de största anstalterna — ha en ganska betydande arbetsbörda. Beredningen förutsätter att där arbetsuppgifterna äro särskilt betungande viss ersättning av allmänna medel skall utgå för uppdraget.

6 §.

Konungen¹ förordnar för varje fångvårdsanstalt, som i huvudsak är avsedd för verkställighet av straffarbete eller fängelse, för en tid av tre år i sänder en domare eller annan lagfaren person² att under regelbundna besök å anstalten³ följa de intagnas vård och behandling.⁴

Den sålunda förordnade äger deltaga i anstaltsnämndens sammanträden⁵ samt hos Konungen eller fångvårdsstyrelsen göra framställning om åtgärd som han finner påkallad.⁶

Se s. 177 och 292 f.

¹ Beredningen har ansett det lämpligt att Kungl. Maj:t meddelar i paragrafen avsedda förordnanden för att de utsedda skola erhålla en tillräckligt självständig ställning. Beredningen har tänkt sig att, när ej särskilda skäl till annat föranleda, en ordinarie innehavare av domarämbete eller en advokat i auktoritativ ställning skulle förordnas.

² För att han utan att alltför mycket betungas skall kunna effektivt fullgöra sitt uppdrag torde det vara erforderligt att han är bosatt å den ort där fångvårdsanstalten är belägen eller i närheten därav. Beredningen förutsätter att, där uppdragets fullgörande blir förenat med mera avsevärd tidsspilla och är särskilt krävande, viss ersättning av statsmedel skall utgå för detsamma.

³ Jämför de särskilda åliggandena jämlikt 5 § för de länsstyrelseutsedda ledamöterna av anstaltsnämnd. Enligt 35 § äger intagen emottaga besök av person som här avses utan att tjänsteman vid anstalten är närvarande.

⁴ Enligt 34 § äger intagen skriftligen korrespondera med person som i förevarande paragraf sägs. Brev till honom skall utan dröjsmål vidarebefordras och får, om det avlämnas i förseglat skick, icke brytas.

⁵ Till möjliggörande härav skall han underrättas om sammanträdena. Han är ej ledamot av nämnden men har initiativrätt och äger få sin mening antecknad till nämndens protokoll. Se härom 5 § andra, fjärde och sista styckena.

⁶ Framställningsrätten avser såväl generella föreskrifters meddelande som åtgärder för visst särskilt fall. Den är ej begränsad till frågor rörande de intagnas behandling och förhållandena å anstalten i övrigt — jämför 5 § vid not 14 — utan kan avse varje spörsmål som han under sin verksamhet finner böra föranleda dylikt framställning.

2 KAP.

Om verkställighets början.

7 §.

Har den som blivit dömd till straffarbete, fängelse, förvaring eller internering¹ icke inom föreskriven tid besvärat sig över utslaget, eller har han före besvärstidens utgång i den ordning denna lag bestämmer² avgivit förklaring att han är villig undergå straffet, förvaringen eller interneringen (nöjdförklaring)³, eller äger utslaget eljest laga kraft mot honom⁴; då skall det verkställas.

Är domen villkorlig, äge vad nu sagts ej tillämpning.⁵

Om uppskov med verkställighet stadgas i 13 §.

Att förvandlingsfängelse och förvaring i vissa fall må verkställas utan hinder av att utslaget ej äger laga kraft mot den dömd, därom är särskilt stadgat.⁶

L 1909 1 §.

Se s. 258.

¹ Möjligheten att avgiva nöjdförklaring över utslag å förvaring eller internering innebär en nyhet. I SL 4 kap. 12 § föreslås införande av ett stadgande om möjlighet att, för den händelse överrätt i stället dömer till straffarbete eller fängelse, å strafftiden göra avdrag för förvarings- eller interneringstiden; se s. 259. I fråga om straffarbete och fängelse innebär förslaget ändring såtillvida att nöjdförklaring skall kunna avgivas även när domen lyder å livstids straffarbete, när målet (eljest) skall underställas samt när, i strid mot interneringsnämndens yttrande, dömts till straffarbete eller fängelse.

² Se 8 och 10 §§.

³ Enligt gällande rätt (L 1909 1 §) innebär nöjdförklaring att den dömd förklarar sig nöjd med utslaget och villig att undergå den ådömda bestraffningen; förslaget upptar härav, utan att i denna del avse någon ändring i sak, endast det senare ledet, nämligen det som direkt tar sikte på verkställigheten. Jämför emellertid 12 §. Den hävdvunna benämningen nöjdförklaring för ifrågavarande förklaring har bibehållits av praktiska skäl.

⁴ Utslaget är meddelat av Konungen.

⁵ Att verkställighet av villkorligt ådömt frihetsstraff ej skall ske ligger redan i domens innehåll om anstånd med verkställigheten. Om nöjdförklaring över utslag innefattande villkorlig dom se VDL 24 §.

⁶ Se lag 9 april 1937 om verkställighet av bötesstraff 17 § och FörVL 1937 6 §.

8 §.

Nöjdförklaring avgives av häktad i vittnes¹ närvaro inför styresmannen vid den fängelseanstalt eller föreståndaren vid det stadsfängelse där han är intagen² eller, om han hålles i militärhåkte, inför den befälhavare som har uppsikt över häktet eller ock inför den som är i stället för någon av nu nämnda personer.³ Ej må förklaringen gälla utan att utslaget eller rättens eller domarens bevis om målets utgång, såvitt den dömd rör, finnes att tillgå för den som mottager förklaringen samt den dömd haft betänketid

till dagen efter den då utslaget för honom vid rätten avkunnades eller blev honom annorledes delgivet.⁴

Under sådan betänketid skall tillfälle beredas den dömde att samråda med sin försvarare.⁵ Önskar den dömde efter samråd med försvararen avgiva nöjdförklaring tidigare än i första stycket sägs, må det ej förvägras honom.⁶

Vad om nöjdförklaring av häktad är stadgat skall i tillämpliga delar gälla även om nöjdförklaring av den som undergår straffarbete, fängelse, förvaring eller internering.⁷

L 1909 2 §.

Se s. 259.

¹ Enligt förslaget kräves — med ändring av gällande rätt — endast ett vittne. En dylik förenkling av tillvägagångssättet har ansetts önskvärd särskilt med hänsyn till den ringa personaltillgången vid de mindre anstalterna samt jämväl möjlig att genomföra utan att det viktiga säkerhetskravet åsidosättes. Det är härvid att märka att beredningen föreslår — se 11 § — att anteckningen på utslaget eller domsbeviset om nöjdförklaringen skall undertecknas även av den dömde.

² Förslaget uppftar icke den nuvarande alternativa möjligheten att avgiva nöjdförklaring inför tillsyningsman vid häkte eller, beträffande å länsfängelse intagen, inför länsstyrelsen. Tillsyningsmän skola enligt beredningens förslag icke längre finnas. Då styresman alltid kan upptaga nöjdförklaring, har det ansetts onödigt att dessutom bibehålla länsstyrelsen för denna uppgift.

³ Tillägget att nöjdförklaring må upptagas jämväl av den som är satt i stället för sådan person som enligt huvudregeln är behörig innebär en nyhet beträffande de civila anstalterna. Den nuvarande ordningen enligt vilken nöjdförklaring icke kan upptagas av annan än den som är styresman eller tillförordnad styresman kan medföra betydande olägenheter när första nöjdförklaringsdagen infaller å dag då sådan befattningshavare är tjänstfri ehuru ej tjänstledig, exempelvis sön- och helgdagar. Det har nämligen ifrågasatts huruvida styresmannen i detta fall äger sätta annan i sitt ställe. Beträffande militärhäkten finnes redan en regel i militär bestraffningsförordning § 11 andra stycket andra punkten, enligt vilken den som har militärhäkte under sin uppsikt — vanligen regementschef eller därmed jämställd chef — äger att, när han är förhindrad att själv fullgöra därmed förenade åligganden, uppdraga åt underlydande befälhavare av minst kaptens grad att tillfälligt utöva uppsikten över häktet. Sådan tillfälligt förordnad befälhavare blir uppenbarligen enligt beredningens föreslagna stadgande behörig att mottaga nöjdförklaring.

⁴ Enligt gällande rätt skall betänketiden, vilken utgör två dagar, utslagsdagen och förklaringsdagen ej medräknade, tillbringas inom fängelse, dock likgiltigt om det sker i den anstalt där den dömde befann sig vid tiden för utslaget eller i annan anstalt till vilken han överförts för verkställigheten. Avbrott i fängelsevistelsen, t. ex. för transport, medför avbrott i betänketiden, vilken får börja räknas på nytt efter avbrottet, enär betänketiden skall åtnjutas under två dagar *i följd*. Då dessa bestämmelser vid ett flertal tillfällen föranlett feltolkningar och missförstånd (se t. ex. Justitieombudsmannens ämbetsberättelse 1927 s. 222 och Militieombudsmannens ämbetsberättelse 1939 s. 35) samt betänketiden, vilken mycket ofta förefaller oskäligt lång för de dömda, ansetts kunna utan olägenhet avsevärt förkortas, har beredningen stannat för den i förevarande paragraf upptagna regeln att nöjdförklaring skall kunna med förbindande verkan avgivas redan dagen efter det utslaget avkunnats eller annorledes delgivits den dömde. Naturligtvis är den stadgade betänketiden en minimitid — jämför dock andra stycket — och det står den dömde fritt att vänta med att avgiva nöjdförklaring ända till den dag besvärstiden utgår.

⁵ Jämför nya RB 21 kap. 9 §. Den intagne skall givetvis beredas tillfälle till sådant samråd närhelst det är möjligt under den angivna tiden. Det är således icke tillräckligt att tillfälle till samråd gives före betänketidens slut, om det kunnat ske tidigare efter utslagets meddelande eller delgivande. Jämför om försvarares besöksrätt 35 §. Bestämmelser om skyldighet för försvarare att giva den dömde råd efter utslagets meddelande ha ansetts kunna undvaras; självklart torde vara att det skulle strida mot god advokatsed om försvarare undandroge sig sådan rådgivning.

⁶ Förhållandena äro ofta sådana att det redan vid utslagets avkunnande står klart för den dömde att han ej har utsikt att vinna straffnedsättning vid överklagande. I sådana fall eller då den dömde eljest önskar omedelbart få börja verkställigheten av straffet måste det anses innebära en onödig hårdhet mot honom att låta honom avvakta utgången av betänketiden även om denna förkortats så radikalt som enligt beredningens förslag. Beredningen har därför velat öppna en möjlighet till omedelbar nöjdförklaring. Den garanti mot rättsförlust genom förhastad nöjdförklaring som man velat tillskapa genom föreskriften om obligatorisk betänketid torde vara att säkrare vinna genom den föreslagna föreskriften om samråd med försvararen.

⁷ Denna bestämmelse har tillagts med hänsyn till beredningens förslag i 21 § att inställelse av intagen inför domstol för rannsaking för nytt brott i regel ej skall anses avbryta verkställigheten.

9 §.

Myndighet som äger mottaga nöjdförklaring av häktad skall dels så skyndsamt omständigheterna det medgiva erinra den häktade om hans rätt att avgiva sådan förklaring samt om vad för förklaringens avgivande är att iakttaga, dels ock därefter å den dag, evad det är söckendag eller helgdag, då giltig nöjdförklaring enligt 8 § första stycket först kan avgivas, efterhöra huruvida den dömde vill avgiva nöjdförklaring.

KK 30 december 1922 med ytterligare föreskrifter rörande tillämpningen av L 1909. Jämför 8 §. Stadgandet motsvarar gällande rätt.

10 §.

Är den dömde icke häktad, må han, med avlämnande av utslaget eller sådant bevis som i 8 § sägs, avgiva nöjdförklaring, om utslaget skall av militär befälhavare befordras till verkställighet,¹ i vittnes² närvaro inför denne³ och eljest inför länsstyrelse eller i vittnes närvaro inför styresman vid fångvårdsanstalt, landsfogde, polismästare, stadsfiskal eller landsfiskal.⁴

L 1909 3 §.

¹ Se lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes 82 § och nedan s. 286 ff.

² Jämför 8 § not 1.

³ Beredningen har haft under överbägande att i samband med en allmän begränsning av den befattning militär befälhavare har att taga med befordrande till verkställighet av utslag å straffarbete, fängelse, förvaring och internering utesluta sådan befälhavare från uppräknningen av de myndigheter som skola äga mottaga nöjdförklaring av icke häktad. På grund av de genomgripande ändringar i åtskilliga stadganden, bl. a. bestämmelserna om expediering av utslag, som ansetts bliva en nödvändig följd härav, har beredningen emellertid avstått från detta förslag, vilket för övrigt icke äger något samband med övriga reformsprösmål.

⁴ Beredningen som anser det angeläget att den som mottager nöjdförklaring också kan sörja för den dömdes befordran till anstalt där han skall intagas — se

vidare 14 och 15 §§ — har icke medtagit magistrat och ordförande i magistrat som organ för mottagande av nöjdförklaring. I dessa myndigheters ställe föreslås stadsfiskal. Tillsyningsman vid häkte har ej medtagits enär sådan icke skall finnas enligt förslaget. Skäl torde saknas för att låta föreståndare vid stadsfängelse mottaga nöjdförklaring av den som ej hålles häktad å fängelset. Då det synes önskvärdt att avgivande av nöjdförklaring underlättas för den som är bosatt på landsbygden, föreslår beredningen att sådan förklaring, förutom av landsfogde, skall få mottagas även av landsfiskal. Att vederbörande stads- eller landsfiskal merendels varit åklagare i målet mot den dömda synes icke böra hindra att han får mottaga nöjdförklaring.

11 §.

Myndighet som äger mottaga nöjdförklaring skall över dylika förklaringar, så ock över åtgärder som omförmålas i 9 §, föra särskild minnesbok. Anteckning om nöjdförklaring skall jämväl göras å den handling på grund varav förklaringen avgivits samt underskrivas av den dömda och vittnet.¹

Den myndighet som mottagit nöjdförklaring skall ofördröjligen avsända underrättelse däröm till den domstol som ägt upptaga besvär över utslaget.

KK 10 december 1909, innefattande vissa föreskrifter rörande tillämpningen av L 1909; KK 30 december 1922 med ytterligare föreskrifter rörande tillämpningen av L 1909; L 1909 4 §.

¹ Jämför 8 § not 1 samt 10 § vid not 2.

12 §.

Nöjdförklaring må icke återtagas. Har den dömda innan förklaringen avgives besvärat sig över utslaget, skola besvärerna anses vara återkallade genom förklaringen.

L 1909 5 §.

Innehållet i paragrafen motsvarar gällande rätt.

13 §.

Har någon att undergå straffarbete eller fängelse¹ och är han icke häktad, äger länsstyrelsen i det län där han vistas medgiva uppskov under viss tid, högst sex månader, med verkställighet av straffet. Sådant medgivande må lämnas, när med hänsyn till den dömdes hälsotillstånd, yrkesutövning eller övriga förhållanden bärande skäl² för uppskov prövas föreligga. Kvinnor som är havande eller ammar barn må beviljas förlängt uppskov för tid som prövas skälig.³

Uppskov med verkställighet må ej medgivas, om skälig anledning finnes till antagande att den dömda skall avvika.

Har ansökan om uppskov avslagits, skall utslaget verkställas utan hinder av förd klagan.⁴

Lag 10 mars 1922 om anstånd för visst fall med verkställighet av straff.
Se s. 259 f.

¹ Reglerna om medgivande av uppskov avse alltså ej förvaring och internering. I de sällsynta fall då den som dömts till förvaring eller internering ej är häktad

anses emellertid för närvarande utan bestämmelser i ämnet att uppskov med verkställighet kan medgivas i fall av svår sjukdom. Det avses ej att med föreliggande förslag föranleda någon ändring i denna praxis.

² Ovannämnda lag av den 10 mars 1922 avses skola upphöra att gälla. Föreliggande ansökan om nåd har likväl icke upptagits såsom särskilt skäl för uppskov. Det har alltså lagts i vederbörande länsstyrelses hand att pröva huruvida i fall då nåd söks bärande skäl för uppskov kunna anses föreligga. Såsom bärande skäl för uppskov torde böra anses att den dömde lider av sjukdom — även om den ej är allvarlig — vars botande skulle fördröjas genom straffverkställigheten, att den dömde har utpräglat säsongarbete och därför eller av annan anledning skulle behöva vidkännas svårt ekonomiskt avbräck genom straffverkställigheten medan han med betydligt mindre sådan olägenhet kunde undergå straffet vid en något senare tidpunkt, att han fullgör värnpliktsjänstgöring och kort tid återstår av denna — jämför värnpliktslagen 46 § — eller att anhörig är svårt sjuk och därför eller av annan sådan anledning tarvar personligt bistånd av den dömde etc.

³ Jämför 29 § om överföring av havande kvinna till sjukhus etc., 37 § om vårdande av spätt barn å fångvårdsanstalt samt beredningens förslag angående tillägg till Sp 19 § 8. innebärande förbud i vissa fall mot häktning av kvinna som är havande eller ammar barn.

⁴ Om dylik klagan se 83 §.

14 §.

När utslag skall verkställas¹ åligger det, om den dömde är häktad, styresmannen vid den fångvårdsanstalt eller föreståndaren vid det stadsfängelse där han är intagen att sörja för verkställigheten.² Är den dömde icke häktad, skall utslaget bringas till verkställighet av den som mottagit nöjdförklaring³ eller, om sådan förklaring ej avgivits, av länsstyrelsen⁴ i det län där den dömde vistas eller styresmannen vid den fångvårdsanstalt där han inställer sig.

För vissa fall är om befordran till verkställighet av utslag särskilt stadgat i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes.⁵

KK 10 december 1909 ang. förordnande om verkställighet av utslag, varigenom frihetsstraff ådömts; KK s. d., innefattande vissa föreskrifter rörande tillämpningen av L 1909.

Se s. 262.

¹ Se 7 §.

² Något formellt förordnande om verkställigheten förekommer ej enligt förslaget. Det torde emellertid vara lämpligt att den myndighet som har att sörja för verkställigheten gör anteckning om sitt beslut. Bestämmelse härom bör givas i administrativ ordning. Jämför om bestämmande av strafftid 22 och 23 §§.

³ Häktning föreslås ej längre skola ske efter nöjdförklaring; jämför emellertid 16 §.

⁴ Att länsstyrelse i visst fall kan ha att medverka vid befordran till verkställighet även om nöjdförklaring avgivits inför annan myndighet följer av stadgandet i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes 82 § första stycket sista punkten, som ej gör undantag för det fall att den militära befälhavaren mottagit nöjdförklaring. Detta stadgande har bibehållits oförändrat för att för de militära cheferna något förenkla handläggningen av straffverkställighetsärenden.

⁵ Nämnda lag 82 §.

Hålles den dömda häktad annorstädes än i fångvårdsanstalt¹ eller är han icke häktad, skall han förpassas till lämplig anstalt. Anvisning å sådan anstalt lämnas av styresmännen vid de fångvårdsanstalter fångvårdsstyrelsen bestämmer.² Har någon som icke är häktad avgivit nöjdförklaring och kan anvisning icke omedelbart³ erhållas, skall den dömda förpassas till någon av sist sagda anstalter.

Den som icke är häktad bör, när det finnes kunna ske utan fara för att han avviker,⁴ i stället för att förpassas till fångvårdsanstalt föreläggas att inställa sig vid anstalten. För sådant fall må⁵ ersättning för resekostnaden kunna utgå av allmänna medel.⁶

Lag om krigsdomstolar och rättegången därstädes 82 §; militär bestraffningsföreläggning § 30; K. cirk 1 juli 1918 ang. orten för avtjänande av straffarbete eller fängelse, ådömt viss till flottan hörande personal.

Se s. 262 ff.

¹ D. v. s. i stadsfängelse. I häradshäkte må häktad förvaras endast i samband med rannsaking. Beredningens förslag, 8 §, öppnar väl möjlighet för häktad att avgiva nöjdförklaring omedelbart efter utslagens avkunnande. Sådan förklaring kan emellertid ej avgivas i häradshäkte emedan det ej finns någon myndighet som kan mottaga den där. Den dömda får alltså tillfälle att avgiva nöjdförklaring först sedan han återkommit till den anstalt, ur vilken han uttagits för rannsakingen. Han skall återföras dit omedelbart efter utslagens avkunnande. Denna anstalt kommer i regel att vara densamma som den i not 2 nedan omtalade.

² I regel kommer det enligt beredningens förslag till anstaltsorganisation att i varje län endast finnas en fångvårdsinrättning (förutom därtill anknutna kolonier). Det kan beräknas att de föreskrifter fångvårdsstyrelsen enligt paragrafen har att utfärda komma att gå ut på att denna inrättning har att mottaga verkställighetsfall från länet. Regeln blir sålunda mycket lätt att tillämpa för den myndighet som har att besluta om förpassningen. För vissa fall torde det emellertid komma att visa sig mera praktiskt att hänvisa verkställighetsfall till fångvårdsanstalt inom angränsande län emedan avståndet dit är betydligt kortare än till anstalt i det egna länet. Särskilda bestämmelser erfordras också för den händelse det i framtiden inom visst län ej kommer att finnas någon fångvårdsanstalt. Fångvårdsstyrelsens föreskrifter böra publiceras på lämpligt sätt, t. ex. i Svensk författningssamling och i länskungörelserna eller genom cirkulär till de myndigheter som ha att sörja för verkställighet av nu ifrågakvarande straff.

³ Då verkställigheten ej börjar förrän den dömda ankommit till fångvårdsanstalt, är det tydligen av stor vikt att varje dröjsmål undvikas.

⁴ I de flesta fall torde fara för att den dömda skall avvika under färden till fångvårdsanstalten ej behöva anses föreligga. Särskilt gäller detta beträffande den som avgivit nöjdförklaring och därigenom betygat sin önskan att så fort som möjligt få påbörja verkställigheten.

⁵ Regeln har icke ansetts böra givas den lydelsen att rätt till ersättning alltid skall föreligga. I vissa fall måste man nämligen uppenbarligen, med hänsyn till den dömdes förhållanden, kunna påfordra att han själv står kostnaderna för inställelsen.

⁶ Beslutanderätten torde lämpligen böra ligga hos länsstyrelserna, som böra ha anslag för ändamålet till sitt förfogande. — Någon kostnadsökning uppstår icke genom att den dömda själv får inställa sig utan tvärtom en betydande besparing, enär resekostnads- och traktamentsersättning ej behöver utgå till medföljande bevakningspersonal.

Anm. Paragrafen innehåller inga regler om förfarandet när den dömda hålles häktad i fångvårdsanstalt. Det har ansetts självklart att i sådant fall den dömda omedelbart skall börja undergå straffet i anstalten. Om förflyttning till annan anstalt beslutar fångvårdsstyrelsen eller efter dess bemyndigande styresmannen (45 § fjärde stycket och 55 § tredje stycket).

16 §.

Har någon som icke är häktad avgivit nöjdförklaring, skall han under förpassning till verkställighet anses som häktad.¹

KK 10 december 1909, innefattande vissa föreskrifter rörande tillämpningen av L 1909.

¹ Enligt ovannämnda kungörelse skall icke häktad person som avgivit nöjdförklaring, om han avgivit förklaringen å det militärhäkte eller fängelse där straffet skall verkställas, genast intagas där för straffets undergående men eljest genast häktas och införpassas dit. Den av beredningen föreslagna regeln innebär endast att den dömda under förpassning till verkställighet skall anses som häktad; att särskilt förordna om häktning synes vara en onödig omgång.

Jämför 15 § andra stycket angående enskild färd till verkställighetsanstalten i stället för förpassning.

17 §.

Varder straff vars verkställighet börjat av överrätt skärpt,¹ eller har överrätt i stället för sådant straff ådömt förvaring eller internering,² skall bestraffningen ändock fortgå enligt underrättens utslag, till dess överrättens utslag till följd av nöjdförklaring³ eller eljest vunnit laga kraft mot den dömda.

Har någon börjat undergå förvaring eller internering och dömes han av överrätt i stället till straffarbete eller fängelse,⁴ skall ock verkställigheten fortgå enligt underrättens utslag till dess överrättens utslag vunnit laga kraft mot den dömda.⁵

L 1909 6 §.

¹ I stället för fängelse ådömes straffarbete eller tiden för ådömt straffarbete förlänges så att andra verkställighetsregler bliva tillämpliga.

² Beträffande dom å ungdomsfängelse se UL 5 §.

³ Att nöjdförklaring kan äga rum över utslag å förvaring och internering är en nyhet enligt beredningens förslag, se 7 §.

⁴ Stadgandet är på grund av sin avfattning icke tillämpligt på det fall att någon jämlikt FörvL 1937 6 § kommer att undergå förvaring utan att utslaget härå vunnit laga kraft. Om avräkning å straffet av den verkställda förvaringen eller interneringen, se beredningens förslag till ändrad lydelse av SL 4 kap. 12 §.

⁵ Någon motsvarighet till stadgandet i andra stycket finnes ej i gällande rätt. Det synes emellertid, med hänsyn till den föreslagna möjligheten att avgiva nöjdförklaring över utslag å förvaring eller internering, erforderligt att giva föreskrift jämväl för de här avsedda fallen.

3 KAP.

Om bestämmande av strafftid m. m.

18 §.

Vid verkställighet av utslag, varigenom någon som hålles häktad blivit dömd till straffarbete eller fängelse, skall strafftiden räknas: om utslaget meddelats av Konungen, från den dag då det ankommer till den myndighet som har att sörja för verkställigheten;¹ om den dömda avgivit nöjdförklaring, från den dag då förklaringen avgivits;² och i övriga fall från den dag efter utslagets ankomst till nämnda myndighet då utslaget mot den dömda vinner laga kraft eller, om utslaget äger laga kraft å ankomstdagen, från denna dag.³

Vistas den som skall undergå straffarbete eller fängelse på fri fot, skall strafftiden räknas från den dag då han intages i fångvårdsanstalt.⁴

L 1898 1 §.

Beredningens förslag innebär ingen ändring i sak i vad som nu gäller. På grund av hänvisningen i FörvL 1937 7 § tredje stycket äro stadgandena med visst undantag tillämpliga även i fråga om förvaring och internering. Vid ungdomsfängelse kommer tiden för verkställigheten på grund av hänvisningen i UL 14 § att räknas från dagen då den dömda intages i ungdomsanstalt.

¹ Se 14 § första punkten.

² Se 7 och 8 §§.

³ Jämför 7 §.

⁴ Jämför 7 §, 14 § första stycket andra punkten samt 15 § första stycket, andra punkten, och andra stycket.

19 §.

Skall strafftid räknas efter månad eller år, anses som slutdag den dag som genom sitt tal i månaden motsvarar den från vilken tidräkningen börjas. Finnes ej motsvarande dag i slutmånaden, skall den månadens sista dag anses som slutdag. Ingår jämväl dagatal i tiden, skall antalet dagar läggas till slutdagen för den övriga tiden. Är tiden för fängelse bestämd allenast i dagar, skall antalet dagar läggas till den dag från vilken tiden räknas. Skall kvotdel av månad uträknas, anses månaden utgöra trettio dagar. Del av dag vare förfallen.

L 1898 2 §; jämför FörvL 1937 7 §.

Se s. 281 f.

Förslaget ansluter sig i huvudsak till vad som nu gäller. När villkorlig frigivning enligt VFL 1 § skall äga rum, uträknas slutdagen för $\frac{5}{6}$ av straffet, ej för hela straffet, se 22 §. Stadgandet i de två sista punkterna, som endast är av betydelse för bestämmande av tid för villkorlig frigivning, innebär en förenklad regel i förhållande till vad nu anses gälla.

20 §.

Har domstol förordnat att straffarbete eller fängelse skall anses till viss del verkställt genom att den dömda hållits i häkte eller undergått ungdomsfängelse, förvaring eller internering, räknas avdraget från den för hela strafftiden bestämda slutdagen.¹

Har verkställigheten av straffarbete eller fängelse avbrutits och därefter ånyo upptagits, skall till slutdagen läggas den tid varunder avbrottet ägt rum,² såframt den icke skall inräknas i strafftiden.³

Förekommer till verkställighet straffarbete eller fängelse, varifrån skall avräknas vad den dömda utstått av annat sådant straff,⁴ räknas hela strafftiden från den dag då det första straffet började.⁵ Till slutdagen skall läggas tid för avbrott som i andra stycket sägs,⁶ så ock, därest den dömda frigivits från det förra straffet, den tid varunder straffverkställighet icke ägt eller skall anses hava ägt rum.⁷ Angående avdrag som i första stycket sägs gäller vad där är stadgat.⁸

Att villkorlig frigivning i visst fall skall ske å senare tid än i tredje stycket sägs, därom stadgas i lagen om villkorlig frigivning.⁹

Vid tillämpning av stadgandena i första, andra och tredje styckena räknas trettio dagar som en månad.¹⁰

Se s. 282 ff.

Det föreslagna stadgandet avser att fullständigt reglera förfarandet vid beräkning av avdrag å strafftid. I gällande rätt saknas uttryckliga regler i dessa hänseenden och praxis är på flera punkter vacklande.

¹ Se SL 4 kap. 12 §. I fråga om avräkning av häktningstid ansluter sig den föreslagna regeln till nuvarande praxis. Regeln om avdrag för tid varunder den dömda undergått ungdomsfängelse, förvaring eller internering erfordras på grund av stadgandet i UL 21 § första stycket tredje punkten samt beredningens förslag till ändring av SL 4 kap. 12 §, se s. 259. Då häktningstid samt sådan i förevarande stycke avsedd verkställighet som skall avräknas ej alltid avräknas till fullo, kan strafftiden icke räknas från dagen för häktningen, resp. från nämnda verkställighets början. En dylik beräkningsmetod skulle eljest ha överensstämt med regeln i tredje stycket första punkten om avräkning av straff å annat straff.

² Regeln återger det förfarande som nu tillämpas i praxis.

³ Angående inräknande av tid för avbrott, se 21 § andra och tredje styckena, 30 § och 36 § andra stycket.

⁴ D. v. s. när gemensamt straff ådömts enligt SL 4 kap. 3 eller 4 §. Vid sammanläggning enligt SL 4 kap. 5 § ifrågakommer däremot ej avräkning.

⁵ Detta kan ske även om det första straffet är fängelse och det gemensamma straffet straffarbete. Enligt beredningens förslag till ändring av SL 4 kap. 6 § skall fängelse nämligen vid sådan avräkning anses lika med straffarbete.

⁶ D. v. s. sådant avbrott i verkställigheten av det första straffet som icke skall inräknas i strafftiden. Avbrott för inställelse vid domstol skall i regel inräknas, se 21 §. Jfr not 3.

⁷ D. v. s. tid som, när det nya utslaget vinner laga kraft mot den dömda eller, om han icke är häktad, när han intages i fångvårdsanstalt, förflutit från dagen för frigivningen eller, om straffet efter villkorlig frigivning till följd av prøvotidens utgång anses till fullo verkställt, från den dag då den förra strafftiden skulle ha utgått, om villkorlig frigivning icke ägt rum.

⁸ Se not 1.

⁹ Se VFL 14 §.

¹⁰ Denna regel motsvarar vad som nu tillämpas i praxis vid beräkning av tid för avbrott. Se NJA 1927 s. 149.

21 §.

Finner överåklagare¹ att intagen bör åtalas² vid domstol och att hans personliga inställelse är påkallad,³ skall han göra anmälan därom hos fång-

vårdsstyrelsen, som har att föranstalta om den intagnes inställelse vid domstolen⁴ när målet skall förekomma.⁵

Inställelse inför domstol för ändamål som i första stycket sägs skall ej anses medföra avbrott i verkställigheten.⁶ På framställning av den intagne må fångvårdsstyrelsen dock förordna att verkställigheten skall avbrytas.⁷ Har sådant förordnande meddelats, skall i fråga om den intagne gälla vad om häktad är stadgat.⁸ Dömes ej till förhöjt straff⁹ eller, i fråga om förvarad eller internerad, till straffarbete eller fängelse,¹⁰ skall häktningstiden inräknas i tiden för verkställigheten.¹¹

Begär domstol eller annan myndighet, efter framställning av part eller eljest, att intagen skall inställas inför myndigheten för annat ändamål¹² än i första stycket sägs, prövar fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresmannen¹³ huruvida det må ske. Tid varunder intagen för ändamål som nu sagts vistats utom anstalt skall inräknas i verkställighetstiden, såframt ej fångvårdsstyrelsen¹⁴ finner särskilda skäl till annat föranleda.¹⁵ Styrelsens beslut skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft.

Vållar den dömde genom rymning eller annorledes¹⁶ själv hinder mot intagandet i anstalt eller mot verkställighetens fortgång, må ej den tid varunder hindret föreligger inräknas i verkställighetstiden.

Angående vissa avbrott i verkställighet stadgas i 30 och 36 §§ samt angående förlängning av strafftid i 76 §.

L 1898 3 §; KK 18 december 1823 angående ändring av 10 kap. 21 § rättegångsbalken samt huru förhållas bör, då emot redan dömda personer yppas brott, varom rannsaking tillföre icke varit anställd.

Stadgandena i denna paragraf innefatta en principiellt ny reglering av hithörande frågor. Enligt beredningens förslag till ändring av Sp 19 § 8. skall den som i fångvårdsanstalt undergår frihetsstraff, förvaring eller internering nämligen icke få häktas. I fråga om den som undergår ungdomsfängelse — ej heller han får enligt förslaget häktas — skall fortfarande gälla att straffets avbrytande ankommer på ungdomsfängelsenämnden efter framställning av överåklagare. Bestämmelser som reglera intagens inställande inför domstol för annat ändamål än åtal eller inför annan myndighet än domstol saknas för närvarande.

Se s. 268 ff.

¹ D. v. s. landsfogden eller, i Stockholm, förste stadsfiskalen.

² Enligt 1823 års kungörelse äger åklagaren i vissa fall eftergiva åtal. Med åtal avses ansvarstalan för brott, icke frågor om bötesförvandling eller förening av straff enligt SL 4 kap. 4 §; angående dylika fall, se tredje stycket.

³ Åklagaren bör icke påkalla personlig inställelse i andra fall än där detta skulle varit erforderligt om den dömde varit på fri fot. Även eljest kan åklagaren instämma den intagne, men denne har då laga förfall. Om han vill står det honom givetvis fritt att anlita ombud. Sker så kan likväl fråga om personlig inställelse uppkomma, nämligen om domstolen finner sådan inställelse erforderlig. Överåklagaren har då att göra framställning hos fångvårdsstyrelsen.

⁴ Detta sker lämpligen genom att fångvårdsstyrelsen förflyttar den intagne till den slutna fångvårdsanstalt som ligger närmast rannsakingensorten, varifrån han sedan inställes vid domstolen.

⁵ Det förutsättes att åklagaren, sedan han under hand av domstolen fått viss dag utsatt för målets handläggning, instämmer den intagne till den dagen. Den intagne skall givetvis inställas även å dag till vilken målet eventuellt uppskjutes.

⁶ Verkställigheten av det gamla straffet pågår alltså på vanligt sätt. Beredningen har dock förutsatt dels att fångvårdsstyrelsen vidtar åtgärder för att den intagne förvaras så att säkerhetens krav tillgodoses, dels att den intagne beviljas lättnader för att kunna förbereda sitt försvar. Enligt beredningens förslag till ändring av lagen angående förordnande om rättegångsbiträde åt häktad (se s. 60 f) skall vad där stadgas om häktad äga motsvarande tillämpning beträffande den som undergår frihetsstraff, förvaring eller internering och därunder åtalas vid domstol.

⁷ Möjlighet härtill bör finnas för att bereda den intagne tillfälle att ägna hela sin tid åt den nya rättegången. Avbrottet kan avse längre eller kortare tid. Det bör i regel ej fortgå längre än till dess utslag meddelats i det nya målet.

⁸ D. v. s. i fråga om behandlingen å anstalt, förordnande av rättegångsbiträde, avräkning av häktningstid m. m.

⁹ Med förhöjt straff avses gemensamt straff som är högre än det tidigare straffet eller särskilt frihetsstraff utöver detta. Vid frikännande eller ådömande av böter eller av gemensamt straff som ej är högre än det gamla straffet, skall alltså häktningstiden inräknas i detta.

¹⁰ Se 14 § FörvL 1937. Förordnar domstolen att förvaringen eller interneringen skall avse det nyupptäckta brottet eller frikännes den tilltalade, skall häktningstiden alltså inräknas i förvarings- eller interneringstiden. Detta skall ske även om domstolen bestämmer ny minsta tid.

¹¹ D. v. s. verkställighetstiden för det gamla straffet eller för förvaringen eller interneringen. Har förhöjt straffarbete eller fängelse eller, i fråga om förvarad eller internerad, över huvud taget sådant straff ådömts, äger domstolen enligt reglerna i SL 4 kap. 12 § medgivna avdrag för häktningstiden.

¹² T. ex. för vittnesförhör eller bouppteckningsed eller för förhör inför polismyndighet. Myndigheten måste göra framställning om den intagnes inställande. Angående intagens inställande som vittne erfordras formligt beslut av domstolen; resolution å parts ansökan om vittnesstämning är ej tillräcklig. Skyldigheten för den part som påkallat vittnesförhöret att gälda vittnesersättning bör omfatta jämväl kostnaderna för erforderlig bevakning.

¹³ Styresmannen har ansetts böra kunna bemyndigas att träffa avgörande i vissa vanliga fall, t. ex. kortvarig inställelse hos polismyndighet.

¹⁴ Vid prövning härav har fångvårdsstyrelsen särskild sammansättning, se 3 § andra stycket.

¹⁵ Sådant särskilt skäl kan t. ex. vara att den intagne genom oriktiga uppgifter föranlett att han kallats till inställelse eller att han uppträtt olämpligt under vistelsen utom anstalten.

¹⁶ Hinder till följd av rannsaking för brott faller icke härunder utan bedömes enligt andra stycket.

22 §.

När någon intagits å fångvårdsanstalt för att undergå straffarbete på viss tid eller fängelse, skall länsstyrelsen¹ i det län där anstalten är belägen fastställa dagen för verkställighetens slut eller, om 1 § lagen om villkorlig frigivning är tillämplig, den dag då villkorlig frigivning enligt nämnda lagrum skall äga rum, såframt laga hinder däremot ej möter.²

KK 10 december 1909 ang. förordnande om verkställighet av utslag, varigenom frihetsstraff ådömts.

¹ Enligt gällande rätt — se ovannämnda kungörelse — skall förordnande om verkställighet av utslag, varigenom någon dömts till frihetsstraff, meddelas av vederbörande befälhavare om straffet skall avtjänas i militärhåkte men eljest av tillsyningsmannen eller, om tillsyningsman ej finns, av länsstyrelsen. Enligt beredningens förslag skola frihetsstraff om vilka nu är fråga ej längre verkställas i militär-

håkte. Tillsyningsmän skola icke längre finnas. Något formligt beslut om verkställighet förutsättes ej skola meddelas. I stället för dylikt beslut träder sådant fastställande av dagen för verkställighetens slut, varom förevarande paragraf handlar. Av praktiska skäl har det ansetts lämpligt att såsom organ för bestämmande av strafftid bibehålla länsstyrelserna, som erhållit en betydande rutin i hithörande frågor. — Angående överklagande av länsstyrelsens beslut, se 83 §.

² Enligt L 1898 4 § i lydelse före 1943 skulle fånge i regel lösgivas ur straffanstalten klockan 8 förmiddagen å slutdagen. Sistnämnda år erhöLL stadgandet det innehålllet att lösgivandet skulle kunna ske när som helst under slutdagen. Beredningen har ej ansett erforderligt med särskilt stadgande härom, enär samma måste anses gälla även utan uttryckligt stadgande. — Beredningen vill framhålla att lösgivandet bör kunna äga rum var som helst å den ort där verkställigheten ägt rum. För att undvika att den frigivne omedelbart kommer i olämpligt sällskap kan det ofta vara att föredraga att frigivningen ej sker vid fängvårdsanstaltens port.

23 §.

När ändring i beslut som i 22 § sägs av omständigheterna påkallas,¹ skall styresmannen göra anmälan därom till länsstyrelsen,² som har att i ärendet besluta.

KK 10 december 1909 ang. förordnande om verkställighet av utslag, varigenom frihetsstraff ådömts.

¹ Avbrott har ägt rum, som ej skall inräknas i verkställighetstiden, eller nytt utslag har meddelats.

² I överensstämmelse med gällande rätt bör härmed förstås länsstyrelsen i det län inom vilket den intagne befinner sig när fråga uppkommer om meddelande av ändrade bestämmelser.

24 §.

Om bestämmande av tid för förvaring och internering är särskilt stadgat. Jämför härom 7, 9 och 10 §§ FörvL 1937.

4 KAP.

Gemensamma bestämmelser om de intagnas behandling m. m.

25 §.

Intagen skall behandlas med aktning för hans människovärde. Han skall erhålla sådan vård att hans tillrättaförande befrämjas.¹ Skadliga verkningar av frihetsberövandet skola såvitt möjligt förebyggas.²

Vid de intagnas fördelning³ och behandling skall hänsyn tagas till deras ålder,⁴ hälsotillstånd,⁵ sinnesbeskaffenhet,⁵ karaktärsegenskaper,⁶ tidigare vandel,⁷ arbetsförmåga,⁸ anlag⁹ och utbildning.¹⁰

Menlig påverkan de intagna emellan skall i görligaste mån förhindras.¹¹

Män och kvinnor skola hållas åtskilda, om möjligt i skilda anstalter eller anstaltsavdelningar.

VL 1, 6 och 7 §§, FSt 8 och 18 §§.

Se s. 121 ff., 136 ff. och 143.

¹ Jämför USt 8 § samt 32 § nedan.

² Ett specialfall har nämnts i tredje stycket. I det angivna syftet att förebygga skadliga verkningar av själva frihetsberövandet verka bestämmelserna i 33—36 §§

om främjande av intagens kontakt med yttrevärlden (jämför de länsstyrelseutsedda ledamöternas i anstaltsnämnd uppgifter enligt 5 §), i 28—31, 38, 39 och 41 §§ om den intagnes fysiska och intellektuella vård m. m., i 40 § om undvikande av att frihetsberövandet skärpes genom att den intagne berövas vissa förmåner etc. Det av allmän- och individualpreventiva skäl tillgripna frihetsberövandet får ej skärpas genom några i vedergällningssyfte eller eljest vidtagna straffåtgärder eller frihetsinskränkningar som ej äga stöd av lagen; jämför 27 §. Lagen reglerar fullständigt de inskränkningar i den personliga friheten som verkställigheten får innebära.

³ Om anstaltsorganisationen se 2 § och s. 229 ff. Om fördelningen av straffångar, fängelseångar och bötesångar se 45 §; om undersökning till ledning för fördelningen se beträffande straffångar och fängelseångar 44 § samt beträffande förvarade och internerade 55 §.

⁴ Om placering av yngre fånge å öppen anstalt se 45 § andra stycket. Jämför även 45 § första stycket.

⁵ Se, allmänt, 28, 29 och 45 §§, om utomhusarbete och annan vistelse utomhus 41 och 58 §§ samt om transport 42 §. Om placering av psykopater och andra psykiskt abnorma se s. 245 ff. och 248 ff.

⁶ Om hänsynstagande till intagens pålitlighet se 34—36 och 57 §§. Jämför även 51 och 59 §§.

⁷ Jämför 45 §.

⁸ Hänsyn härtill skall tagas då styresmannen jämlikt 50 och 58 §§ tilldelar intagen arbete. Se även 32 §.

⁹ Jfr USt 8 §. Ett hänsynstagande till den intagnes anlag är givetvis av stor betydelse då det gäller hans sysselsättande såväl under arbetstid som med fritidsarbete.

¹⁰ Graden av den intagnes utbildning är, förutom för valet av arbete, av betydelse för i vad utsträckning skolundervisning jämlikt 38 § kan ifrågakomma för honom.

¹¹ Om gemensamhet eller enrum se 46 § (öppen anstalt) och 47—49 §§ (sluten anstalt) samt, beträffande förvarade och internerade, 56 §. Om differentieringen på skilda anstalter, som är en av hörnpelarna i förslaget, se s. 132 ff.

26 §.

Intagen är skyldig att med flit och ordning utföra arbete som för honom bestämts samt att ställa sig till noggrann efter rättelse av fångvårdsstyrelsen fastställda ordningsregler och andra för anstalten gällande bestämmelser även om de föreskrifter och tillsägelser som meddelas av anstaltens personal.¹

FSt 10 §.

Se s. 126 och 156.

¹ Det ligger i sakens natur att lagens stadganden angiva den allmänna ramen för ifrågavarande regler, bestämmelser, föreskrifter och tillsägelser.

27 §.

Intagen skall åtnjuta i denna lag avsedda förmåner¹ i den mån det kan ske utan fara för ordning och säkerhet inom anstalten.²

FSt 19 §.

Se s. 125 f.

¹ Stadgandet avser endast de förmåner i egentlig bemärkelse som enligt lagen kunna tillkomma intagen. Frågan om intagens hållande i enrum eller gemensamhet är således uttömmande reglerad genom stadgandena därom i 5, 6 och 8 kap.

² Bestämmanderätten tillkommer jämlikt 4 § styresmannen. — Stadganden om visitering — jfr FSt 2 § — ha ej upptagits i lagen utan avses skola inrymmas i de i administrativ ordning utfärdade tillämpningsföreskrifterna. Dyliga stadganden erfordras dels för att garantera ordningen och säkerheten inom anstalten dels ock ur

synpunkten av att den intagne bör beredas skydd mot onödig visitering. Jfr även FSt 8 § om särskilt skydd i visst hänseende för kvinna. Jämväl i detta ämne avses stadgande skola inflyta i tillämpningsföreskrifterna.

28 §.

Därest men för intagens kroppsliga eller själsliga hälsa inträder eller uppenbarligen kan befaras genom tillämpning av bestämmelse i denna lag,¹ skall i tillämpningen göras den jämkning² som prövas nödig för avhjälpan- de eller förebyggande av sådant men.

VL 12 §, FSt 18 §.

Se s. 143.

¹ Stadgandet är generellt och avser således icke endast avvägningen av de intagnas förmåner utan gäller behandlingen över huvud. Emellertid är det tydligt att det icke är möjligt att med åberopande av detta stadgande av hänsyn till den intagnes hälsa mot hans vilja hålla honom i enrum längre — och alltså underkasta honom större frihetsinskränkningar — än som eljest skulle ha varit medgivet.

² Dylik jämkning är i åtskilliga fall möjlig att genomföra på grund av den avfattning de särskilda lagbudene erhållit. Det har emellertid ansetts erforderligt att därutöver ha en allmän jämningsbestämmelse.

29 §.

Intagen skall så snart ske kan undersökas av läkare vid anstalten. Sjuknar intagen, skall han vårdas enligt anvisningar av läkaren.¹ Finnes anledning antaga att han lider av sådan rubbning av själsvärksamheten som kräver särskild vård,² skall han så snart ske kan för vård eller observation överföras till sinnessjukavdelning inom fångvården.

Enligt bestämmelser som meddelas av fångvårdsstyrelsen må för undersökning eller behandling av intagen anlitas läkare utom anstalten.³ För undersökning eller behandling som icke kan åvägabringas inom fångvårdsanstalt må intagen överföras till allmänt⁴ sjukhus eller sinnessjukhus. Förlossning av intagen kvinna skall, såvitt möjligt, ske på sjukhus eller förlossningshem;⁵ och skall kvinnan, om så finnes behöfligt, i god tid före förlossningen överföras⁶ dit eller till annat hem⁷ där hon kan erhålla lämplig vård.

Fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresmannen må, när det i särskilt fall⁸ finnes erforderligt, anordna bevakning av den som för ändamål varom i andra stycket sägs vistas utom anstalten ävensom förordna att han skall vara underkastad särskilda föreskrifter.⁹

FSt 3 och 12 §§, SsjL 48 § 1.

Se s. 143 ff.

¹ Läkaren är således den bestämmande i dylika sjukvårdsfrågor. Fångvårdsstyrelsen kan ändra läkarens beslut, se 83 §. — I fråga om sjuk intagen kan tydligen en mycket vidsträckt jämkning ifrågakomma i tillämpningen av lagens verkställighetsregler. Jfr även 28 § samt 61 § med noter.

² Jämväl detta bedömande torde, såsom varande av medicinsk natur, böra tillkomma läkaren.

³ Stadgande härom erfordras bland annat med hänsyn till nödvändigheten av att stundom anlita specialist för ändamålet. Kostnaderna härför utgå för närvarande från fångvårdsanstaltarnas omkostnadsanslag. Intagen bör kunna medgivas att på

egen bekostnad anlita särskild läkare som han har förtroende för även om anstaltsläkaren ej anser behandling eller rådfrågning av specialist erforderlig.

⁴ Statligt eller kommunalt. Till sjukhus räknas även t. ex. epileptiker- och vanföreanstalter.

⁵ Det har ansetts önskvärt att de såvitt möjligt äga rum utanför anstalten. Man har därvid särskilt tänkt på de hänsyn som böra tagas till barnen. Ingen bör behöva födas i fängelse. — Begränsning har ej gjorts till allmänt sjukhus eller allmänt förlösningshem.

⁶ Beredningen räknar med att föreskriften skall behöva tillämpas endast i undantagsfall. Enligt 13 § skall nämligen havande kvinna som icke är häktad kunna beviljas uppskov med verkställigheten för tid som prövas skälig och enligt förslaget till ändring av strafflagens promulgationsförordning (s. 56) får kvinna som är havande icke häktas med mindre synnerliga skäl därtill föranleda. Redan tillämpningen av dessa bestämmelser kommer att för de flesta fall hindra att kvinna vistas å fängvårdsanstalt under tiden närmast före förlösning. Förevarande stadgande är emellertid nödvändigt som supplement därest kvinna likväl, då förlösning förestår, är intagen å sådan anstalt. Överförande skall ske endast där så är behövt. Om kvinnan är intagen å öppen anstalt, där hon kan erhålla tillräcklig och lämplig motion i förening med utomhusvistelse, synes överföring i regel ej erforderlig förrän förlösningen är omedelbart förestående.

⁷ Härmed avses företrädesvis vårdhem men även till enskilt hem avses överförande skola kunna ske om omständigheterna föranleda därtill.

⁸ Beredningen har med det valda uttrycket velat angiva, att den räknat med att stadgandet endast i jämförelsevis sällsynta undantagsfall kan bli tillämpliga. Stadgandet erfordras emellertid för de fall då särskilt farliga förbrytare måste underkastas sådan specialsjukvård som icke kan äga rum inom fängvårdsanstalt.

⁹ Anordnandet av bevakning och meddelandet av särskilda föreskrifter t. ex. om brevväxling och besök förutsättes skola ske i samråd med chefen för den inrättning (sjukhus) dit överföring sker.

30 §.

Tid varunder intagen jämlikt 29 § vistats utom anstalt skall inräknas i verkställighetstiden, såframt ej fängvårdsstyrelsen annorlunda förordnar.¹ Styrelsens beslut skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft.

L 1898 3 §.

Se s. 145 f.

¹ Ang. bestämmande av verkställighetstiden se 22 §. Den föreslagna regeln erhåller på grund av hänvisning i 14 § UL tillämpning även i fråga om ungdomsfängelse, där prövningen är av betydelse för fastställande av maximitiden för denna straffart och de tidpunkter då ungdomsfängelsenämnden skall pröva utskrivningsfrågan. Beträffande förvaring och internering — bestämmande av minsta tiden — är stadgandet, liksom hela 4 kap. i övrigt, direkt tillämpligt. Har den fastställda minsta tiden redan utgått utan att utskrivning ägt rum, erfordras tydligen ingen prövning, huruvida tid för vistelse utom anstalten skall inräknas i verkställighetstiden. I 7 § tredje stycket FörvL 1937 kvarstår en hänvisning av innehåll att vid beräkning av minsta tid skola tillämpas de grunder som gälla för beräkning av strafftid. Denna hänvisning blir alltfört erforderlig på grund av att 3 kap. i beredningens förslag, som innehåller de huvudsakliga bestämmelserna härom, ej direkt gäller förvaring och internering. Jämför 24 §. — Om prövning i andra fall huruvida tid varunder intagen vistats utom anstalt skall inräknas i verkställighetstiden se 21 § tredje stycket och 36 §. Att fängvårdsstyrelsen vid sådan prövning skall ha särskild sammansättning är stadgat i 3 §.

31 §.

Är intagen sjuk när han skall lämna anstalten, må han, om särskilda skäl föreligga, i anstalten¹ erhålla fortsatt nödig sjukvård på fångvårdens bekostnad. Kan intagen antagas vara i behov av vård å sinnessjukhus när han skall lämna anstalten, åligger det styresmannen att i god tid förut göra ansökan om hans intagande å sinnessjukhus.²

Första punkten: FSt 12 § tredje stycket.

Andra punkten: SsjL 48 § 2.

Se s. 146 f.

¹ För att intagen för sådant ändamål skall kunna kvarhållas å fångvårdsanstalt efter verkställighetstidens utgång torde erfordras att han lämnar sitt medgivande därtill, om hans mening över huvud kan inhämtas.

² Begränsning är ej gjord till allmänt sinnessjukhus. Enär vårdattest av läkare — jämför SsjL 10 § — tydligen måste i vanlig ordning fogas vid ansökningsföretagandet för tillämpning av stadgandet att vårdbehovet prövats av läkare. I fråga om förvarad och internerad bör styresmannen samråda med interneringsnämnden innan ansökan om intagande å sinnessjukhus göres. Jämför i övrigt beredningens betänkande den 31 december 1942 angående strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning m. m. (SOU 1942: 59) s. 219—220.

32 §.

Arbete som fångvårdsmyndighet anvisar¹ åt intagen skall, när det lämpligen kan ske,² vara ägnat att bereda honom yrkesutbildning eller att eljest främja utsikterna för honom att efter frigivningen försörja sig.³ Vid valet av arbete bör hänsyn tagas till den intagnes håg och fallenhet.⁴

VL 2 §, FörvVL 1 §.

Se s. 154 ff.

¹ Se härom 50 och 58 §§.

² Det ligger i sakens natur att exempelvis korttidsfånge som från straffets början intages å öppen anstalt ofta ej kan sysselsättas med arbete som han kan beräknas komma att ägna sig åt efter frigivandet. Även beträffande långtidsfångar kan det ur behandlingssynpunkt ofta vara motiverat att på bekostnad av yrkesutbildningen placera dem under mera öppna former. Endast å anstalter med verkstadsdrift kunna i regel möjligheter finnas att i större utsträckning bereda den intagne tillfälle att förkovra sig i sitt yrke genom sysselsättning däri under anstaltstiden.

³ Detta mål kan nås genom den intagnes tillvånjande vid regelbundet arbete oavsett vilken yrkesgrupp det gäller. Samma syfte tjäna de av beredningen föreslagna stadgandena om tillförsäkrande åt den intagne av sådana arbetsförhållanden m. m. att hans försörjningsmöjligheter icke försämras genom att han under verkställighetstiden försvagas till sin kroppsliga och andliga hälsa, jämför 2, 25, 28, 29, 35, 38—42 §§ etc.

⁴ Stadgandet i sista punkten innebär egentligen blott en tillämpning av 25 § andra stycket på förevarande fall.

33 §.

Tillfälle skall beredas intagen att omedelbart efter intagningen eller överflyttning till annan anstalt underrätta närstående om sin vistelseort.¹

Det bör tillses att intagen uppehåller önskvärd förbindelse med närstående.²

Intagen skall tillhållas att efter förmåga bispringa dem mot vilka han är underhållsskyldig.³

Avlider intagen eller träffas han av svårare sjukdoms- eller olycksfall, skall underrättelse ofördröjligen lämnas närstående.

FSt 5 §.

Se s. 126 och 178.

¹ Stadgandet motsvarar vad som nu gäller med tillägg dels av tidsbestämningen »omedelbart» dels ock av påpekandet att förflyttning av den intagne har samma betydelse i ifrågavarande hänseende som intagningen.

² Stadgandet har erhållit sin föreslagna formulering för att framhålla att det skall åligga fångvårdspersonalen att verksamt främja kontakten mellan intagen och honom närstående. Det är således icke tillräckligt att personalen, inom den ram lagen anvisar, ställer sig välvillig till initiativ som tagas av den intagne och hans släktingar etc. utan plikt att taga initiativ åvilar, inom samma ram, jämväl personalen. Om intagens rätt till brevväxling, besök, permission m. m. se 34—36 §§.

³ Jämför 65 och 66 §§. I stället för nu gällande stadgandes uttryck att intagen skall »uppmanas» att fullgöra ifrågavarande skyldighet har valts det kraftigare »tillhållas». Avsikten har varit att den intagne skall med största allvar förmås till skyldighetens fullgörande. Hans begränsade tillgångar och inkomster hindra givetvis i de flesta fall effektivt fullgörande av underhållsskyldighet. Jämför emellertid stadgandet i 72 § om möjlighet att bevilja familjebidrag åt intagen som visat sig mån att bispringa dem, mot vilka han är underhållsskyldig.

34 §.

Brev eller annat skriftligt meddelande¹ må icke av intagen avsändas eller mottagas utan styresmannens tillstånd.² Intagen må ej förvägras att till svensk myndighet avsända skriftlig framställning³ eller att eljest i den utsträckning lämpligen kan ske⁴ avsända eller mottaga brev, som icke äro anstötliga eller med hänsyn till behandlingens syfte eller av annan anledning finnas olämpliga.⁵ Vill intagen avsända skrift⁶ som kan antagas vara avsedd att offentliggöras, prövar fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresmannen, huruvida skriften må avsändas. Tillstånd må vägras, om skriften är anstötlig eller dess offentliggörande eljest finnes olämpligt.

Brev från intagen till fångvårdsstyrelsen eller till person varom i 6 § sägs må, om det avlämnas i förseglat skick, icke brytas. Styresmannen må jämväl i andra fall medgiva intagen, som finnes pålitlig, att avsända och mottaga brev, utan att detta förut granskats.⁷

Om brev till eller från intagen kvarhålles, skall han, om det ej av särskild anledning finnes uppenbart olämpligt,⁸ underrättas därom. Kvarhålles brev till intagen, må brevets innehåll kunna i lämpliga delar⁹ meddelas honom.

VL 2 § 5 och 6 st., 3 § 4 st., 11 § 3 st., FSt 21 § 1 st., FörvVL 4 §, Arbetsordningen för fångvårdsstaten 12 kap.

Se s. 178 ff. Reservation av överdirektören Göransson, se s. 302 ff.

¹ I fråga om intagens rättighet att begagna sig av bud eller mottaga meddelande m. m. genom bud — jämför nu härom VL 2 § 5 st. — äro besöksbestämnelserna tillämpliga, där det ej gäller bud genom anstaltspersonalen.

² Tillståndet kan ges för varje särskilt fall eller generellt. Generellt tillstånd kan

emellertid när som helst återkallas. Om tillstånd avseende jämväl frihet från förhandsgranskning se andra stycket.

³ Någon begränsning av rätten för intagen att till myndighet avsända skriftlig framställning med hänsyn till framställningens innehåll eller form har ej stadgats.

⁴ Rätten för intagen att avsända och mottaga brev måste till sin omfattning vara beroende av vad som är möjligt med hänsyn till sådana omständigheter som hans arbetsplikt, möjligheterna att anordna vederbörlig granskning etc. I den mån dylika anstaltsorganisatoriska skäl ej föranleda till annat är rätten till brevväxling redan från anstaltstidens början obegränsad. Jfr 35 § not 1 och 39 § not 1.

⁵ Brev till intagen kan stoppas exempelvis av den anledningen att det avser att hetsa upp honom mot anstaltsbehandlingen, brev från intagen därför att det innehåller olämpliga upplysningar om det brott för vilket han dömts eller därför att det innehåller planer rörande nya brott. Brev kan även stoppas därför att brevförbindelsen skulle innebära en icke önskvärd kontakt mellan den intagne och en frigiven.

⁶ Oavsett huruvida den är avfattad i brevform eller ej.

⁷ Beredningen har haft under övertvägande att låta rätten att utan förhandsgranskning avsända och mottaga brev göras beroende av att brevet av den intagne förseglas eller öppnas i närvaro av befattningshavare vid anstalten. Detta villkor skulle uppställas jämväl i den intagnes intrese, nämligen för att helt utesluta varje misstanke om smuggling. Då ifrågakvarande förmån skall kunna givas endast åt den som finnes vara pålitlig har beredningen emellertid ej ansett erforderligt att uppställa det nämnda förfarandet som obligatoriskt.

⁸ Formuleringen av förbehållet innebär en skärpning i förhållande till vad som nu gäller enligt FSt 21 §.

⁹ Exempelvis i vad brevet rör fångens enskilda angelägenheter. Av första punkten i tredje stycket torde följa att det endast under där angivna omständigheter är tillåtet att underlåta att underrätta den intagne om att det kvarhållna brevet innehållit jämväl annat än det varom den intagne erhållit kännedom. — För närvarande saknas bestämmelser om hur styresmannen skall förfara med brev som ej anses böra överlämnas till den intagne. Beredningens förslag innehåller ej heller något härom. I dessa grannliga frågor har styresmannen tydligen att handla efter omständigheterna. Därest brevet innehåller är av den art att den intagne lämpligen bör erhålla kännedom därom vid frigivningen bör brevet kvarligga för hans räkning till nämnda tidpunkt. Är så ej förhållandet synes brevet böra återställas till avsändaren, om dennes adress är känd. Framgår det av brevet att avsändaren känner till att adressaten undergår frihetsstraff bör regelmässigt skälet för återsändandet angivas. Framgår nämnda förhållande ej, kan det tydligen av hänsyn till den intagne ofta vara olämpligt att motivera återsändandet.

35 §.

Intagen må i den utsträckning lämpligen kan ske¹ mottaga besök av maka, trolovad,² föräldrar, barn, syskon eller andra närstående, om ej besöket uppenbarligen kan verka skadligt.³

I övrigt må intagen efter styresmannens prövning mottaga besök av den som varit hans försvarare,⁴ av advokat vars biträde i någon hans enskilda angelägenhet av honom påkallas,⁵ samt av annan person när det med hänsyn till den intagnes fostran, utbildning eller utkomstmöjligheter eller eljest finnes vara till gagn.⁶

I 6 § omförmäld person samt av länsstyrelsen utsedd ledamot av anstaltsnämnd äga besöka intagen utan att tjänsteman vid anstalten är närvarande.⁷

Styresmannen må, om skäl därtill äro,⁸ förordna att tjänsteman vid anstalten skall vara tillstädes vid annat besök.⁹

Styresmannen må enligt anvisningar som meddelas av fångvårdsstyrelsen medgiva intagen som visat pålitlighet att i samband med besök under kortare tid av dagen vistas utom anstalten.¹⁰

VL 2 § 3, 4 och 6 st., 3 § 3 st., 11 § 3 st.; FörvVL 4 §.

Se s. 174 ff. och 181 ff.

¹ Mottagandet av besök får icke inkräkta på det arbete den intagne är pliktig att utföra. Besöken måste vidare hålla sig inom ramen för vad som är möjligt med hänsyn till tillgången på besökslokaler och till bevakningen. I den mån ej dylika anstaltsorganisatoriska skäl till annat föranleda lider rätten för intagen att mottaga besök redan från anstaltstidens början ingen annan inskränkning än den som följer av föreskriften om förbud mot besök som uppenbarligen kan verka skadligt. Se härom not 3. Jfr även 34 § not 4 och 39 § not. 1.

² Trolovad är nu ej särskilt nämnd vid uppräknigen av de närstående, av vilka intagen må mottaga besök.

³ De valda ordalagen avse att angiva att besök av närstående bör förvägras endast om det föreligger en betydande sannolikhet för att besöket kommer att verka skadligt. Det är tydligen huvudsakligen sannolikheten av skada för den intagne som bör vara avgörande. Emellertid kan också hänsyn vara att taga till den besökande, exempelvis då det gäller barn. Oavsett huruvida direkt påvisbar skada kan vara att befara i det enskilda fallet, bör styresmannen kunna avstyra uppenbart olämpliga besök, t. ex. för att förhindra förbindelse mellan en prostituerad och hennes sutenör; detta torde följa av en rätt tolkning av uttrycket närstående. Jämför föreskriften i 33 § om önskvärd förbindelse mellan intagen och närstående.

⁴ Stadgandet härom innebär en nyhet; jämför även 8 § vid not 5 om besök hos häktad innan verkställigheten börjat.

⁵ Jämval detta stadgande innebär en nyhet. Den prövning av styresmannen som skall äga rum i fråga om dylikt besök, liksom i fråga om besök varom talas vid not 4, gäller givetvis icke betydelsen och vikten av den angelägenhet konferensen skall avse — rena orimligheter kunna emellertid böra avstyras — utan i stället frågan huruvida och i vad utsträckning besöket kan äga rum utan att verkställigheten förryckes.

⁶ Styresmannen har här givits en vidsträckt befogenhet att, där det finnes vara till fördel för den intagne, medgiva honom att mottaga besök. Vid stadgandets avfattning har beredningen särskilt haft i åtanke fängelsebesökare samt personer som biträda fången i hans fritidssysselsättning, vare sig denna består i studier eller annat arbete. Jämför 38 och 73 §§.

⁷ Enligt 5 resp. 6 § ha nämnda personer bland annat till uppgift att under regelbundna besök å anstalten följa de intagnas vård och behandling. För att kunna fullgöra denna uppgift måste de tydligen äga enskilt sammanträffa med de intagna. Nya RB innehåller i 21 kap. 9 § stadgande om rätt för försvarare att i enrum sammanträffa med anhållen och häktad. Denna rätt är beträffande offentlig försvarare ovillkorlig. Sedan verkställigheten börjat gäller om den intagnes rätt att mottaga besök av försvararen stadgandet i andra stycket av förevarande paragraf. Någon ovillkorlig rätt att sammanträffa med försvararen i enrum finnes då ej.

⁸ Det valda uttryckssättet avser att markera, att styresmannen ej bör förordna om bevakning vid besök, om det icke kan anses erforderligt.

⁹ Paragrafen innehåller inga stadganden om rätt för intagen att mottaga besök av dem som ha uppsikt över fångvårdsanstalten eller äga tillträde till denna till följd av tjänstebefattning eller styresmannens beslut emedan bestämmelser härom syntes överflödiga. I 38 § omnämnd funktionär i främmande trossamfund är tydligen i viss mån att jämställa med präst vid anstalten. I fråga om intagens rätt

att mottaga besök av sådan funktionär har emellertid särskilt stadgande ansetts erforderligt. Det är utan särskilt stadgande därom klart att inspektionsmyndigheterna, exempelvis riksdagens ombudsmän och justitiekanslern, äga samtala i enrum med intagen.

¹⁰ I de fall, t. ex. vid vissa slutna anstalter i större städer, då denna möjlighet ej lämpligen kan utnyttjas, får den intagnes behov av att utan kontroll träda i personlig förbindelse med närstående eller annan besökande tillgodoses genom tillämpning av stadgandet i 36 § om permission.

36 §.

Fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresmannen äger meddela intagen tillstånd att besöka närstående¹ som är svårt sjuk eller bevista närståendes begravning, så ock att i annat fall då med hänsyn till strafftidens längd² eller eljest skäl³ därtill äro, lämna anstalten för viss kort tid,⁴ allt såframt fara för missbruk ej anses föreligga.⁵

Tid varunder intagen vistats utom anstalt till följd av tillstånd som ovan sägs skall inräknas i verkställighetstiden, såframt ej fångvårdsstyrelsen finner särskilda skäl till annat föranleda.⁶ Styrelsens beslut skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunit laga kraft.

VL 11 a §, FörvVL 4 §, FSt 23 §, L 1898 3 § 3 st.

Se s. 175 f. och 184 f.

¹ Jämför angående besök av närstående 35 §.

² Enligt beredningens tanke bör för vissa fångar med längre strafftid, i den mån omständigheterna det medgiva, permission ingå som ett normalt led i straffverkställigheten.

³ Då det ej längre säges att endast starka skäl skola kunna grunda rätt att medgiva permission, ha fångvårdsmyndigheterna erhållit vidsträckt befogenhet att bevilja sådan dels för att tillmötesgå av den intagne gjord anhållan därom t. ex. för att i rättegång eller eljest kunna bevaka sina intressen, för att delta i någon viktig familjeangelägenhet, för att delta i undervisning eller för att biträda med skördearbete eller annat trängande arbete, dels ock som en förberedelse för den intagne till frigivningen. Jämför i denna senare del 51 och 59 §§. Jämför även 21 §.

⁴ Tiden för permissionen bör givetvis avpassas så att man kan beräkna att vinna syftet med densamma.

⁵ Även här föreligger en uppmjukning av villkoren för permission, därigenom att det ej skall krävas att fara för missbruk får anses utesluten utan räcka med att sådan fara ej anses föreligga. När så finnes lämpligt bör permission beviljas mot den intagnes hedersord att icke missbruka densamma. Permission kan missbrukas genom att permissionstiden användes för annat ändamål än för vilket den beviljats, genom att den permitterade ej följer meddelade föreskrifter eller i övrigt uppför sig klandervärt eller genom att han ej inställer sig vid permissionstidens utgång. I senare fallet anses han som avviken.

⁶ Då permission endast kan beviljas för kort tid bör, såsom även framgår av stadgandets formulering, permissionstiden i regel inräknas i anstaltstiden. Undantag bör ske därest permittenten på sätt i not 4 sägs missbrukat permission. Att fångvårdsstyrelsen vid prövning av fråga om avbrott i verkställighetstiden för permissionstid skall ha särskild sammansättning är stadgat i 3 §. Jämför även 21 tredje stycket andra punkten och 30 §.

37 §.

Medför kvinna till fångvårdsanstalt spätt barn eller föder hon barn efter intagningen,¹ äger fångvårdsstyrelsen, efter hörande av barnavårdsombudet i

det län där modern har sitt hemvist,² medgiva henne att i sin vård behålla barnet under amningstiden och, om särskilda förhållanden det påkalla, jämväl utöver nämnda tid.³

FSt 7 §.

Se s. 144.

¹ Oavsett huruvida det sker å anstalten eller annorstädes på grund av stadgandet i 29 § att intagen kvinna i regel skall för förlossning lämna anstalten.

² Föreskriften om hörande av barnavårdsombudet har av beredningen tillagts för undvikande av att barn får kvarstanna å fångvårdsanstalt hos moder som är olämplig att handha dess vård. Med hänsyn till att det i vissa fall är angeläget att hindra att moderns fängelsevistelse blir känd i hennes hemort, har det ansetts lämpligare att höra barnavårdsombudet än barnavårdsnämnden. Om socialvårdskommitténs förslag till ändringar i barnavårdslagen (SOU 1944: 34) genomföres, bör länets barnavårdsassistent avgiva yttrande i stället för barnavårdsombudet.

³ Bestämmelserna i denna paragraf torde icke behöva tillämpas i större utsträckning med hänsyn till stadgandena i 13 § denna lag samt i SP 19 § 8. angående uppskov med verkställighet resp. hinder mot häktning när kvinna är havande eller ammar barn.

38 §.

Gudstjänster och andra andaktsövningar skola hållas enligt föreskrifter som meddelas av fångvårdsstyrelsen. Tillfälle skall beredas de intagna att deltaga däri.

Främmande trosbekännare må, efter styresmannens prövning, mottaga besök¹ av präst eller annan själasörjare inom trossamfundet.

I den omfattning fångvårdsstyrelsen bestämmer skall undervisning meddelas.² Intagen må³ i den utsträckning styresmannen medgiver⁴ deltaga i undervisningen.⁵ Han bör uppmuntras till självstudier och annan lämplig fritidssysselsättning.⁶

Gymnastik- och idrottsövningar samt andra lämpliga fritidssysselsättning- ar för de intagna böra anordnas där så ske kan.⁷

FSt 13, 29 och 35 §§.

Se s. 172 ff och 204.

¹ Jämför 35 § not 9.

² 38 § gäller samtliga kategorier intagna. Emellertid torde undervisning kunna beräknas komma att anordnas huvudsakligen vid anstalter för fångförvar. Vad de förvarade och internerade beträffar lärar. med hänsyn bland annat till deras ålder, förutsättningar för anordnande av undervisning — i stort sett motsvarande tämligen elementär skolundervisning — mindre ofta föreligga beträffande dem. Om rätt till permission för deltagande i undervisning utom anstalten se 36 §.

³ Någon skolplikt föreligger alltså ej. Detta innebär emellertid icke att fångvårds- personalen ej i de fall då skolundervisning anses kunna vara till gagn skall underlåta att söka förmå fångarna till deltagande däri. Av psykologiska skäl bör emellertid tvång undvikas.

⁴ Av hänsyn exempelvis till uppehållandet av arbetsdriften vid anstalten kan inskränkning av deltagande i undervisningen behöva genomföras utöver vad som eljest varit önskligt.

⁵ Att arbetspremie utgår jämväl under deltagande i undervisningen se 63 §.

⁶ Jämför 2 § andra stycket. Om rätt att mottaga besök härför se 35 §, om permission se 36 §, jämför även 39 §, 52 § c) och 53 §. Om bidrag av allmänna medel till kostnader se 73 §.

⁷ Jämför 2 § andra stycket. Denna punkt anger att anstaltsledningen har skyldighet att taga initiativ jämväl när det gäller de intagnas fritidssysselsättning. Om de praktiska möjligheterna att anordna gymnastik och idrott med hänsyn till anstaltens beskaffenhet se redogörelsen för anstaltsorganisationen.

39 §.

Intagen må i den utsträckning lämpligen kan ske¹ skaffa sig eller mottaga² böcker, tidskrifter, tidningar och annat³ som kan bereda honom lämplig⁴ sysselsättning under fritid ävensom läsa litteratur tillhörande anstaltens bibliotek.⁵ Tillfälle till tidningsläsning bör beredas varje intagen.⁶

VL 2 § 2 st., 3 § 2 st., 11 § 2 st.; FörvVL 2 §; FSt 22 §.

Se s. 150 och 172 ff.

¹ Styresmannen har att vid detta bedömande taga hänsyn till ordningssynpunkter och de anstaltsorganisatoriska förhållandena. Jfr 34 § not 4 och 35 § not 1.

² Av en jämförelse med 40 § framgår att inköp får ske även för intagens egna medel, alltså ej endast för premiemedel. Mottagande må ske som gåva eller lån.

³ T. ex. utensilier för skrivning, målning, teckning, slöjd och annat fritidsarbete.

⁴ Häri ligger icke något krav att litteraturen skall vara av vad man plägar kalla fostrande eller undervisande innehåll. Även ren underhållningslitteratur bör kunna ifrågakomma därest den ej kan anses olämplig. I fråga om tidningarna — se även sista punkten — är det intresset av att den intagne orienteras i tidshändelserna som överväger.

⁵ Det förutsättes att den intagne i den mån det lämpligen kan ske beredes tillfälle att själv utvälja böcker ur biblioteket.

⁶ Stadgandet avser företrädesvis dagliga tidningar. Undantag bör göras endast med hänsyn till särskilda omständigheter, t. ex. emedan läkaren förbjudit tidningsläsning. Det förutsättes att i varje fångvårdsanstalt skall finnas ett antal tidningar som får cirkulera mellan de intagna. Det torde vara av mindre betydelse om intagen blir i tillfälle att läsa tidningen utgivningsdagen. Huvudsaken är, som nämnts i not 3, att den intagne ej, till skada för sina förvärvsmöjligheter efter frigivningen, förlorar orienteringen i tidshändelserna. Tillfälle till tidningsläsning kan dessutom beredas intagen genom att han får prenumerera på eller eljest utifrån mottaga tidning eller låna annan intagens tidning.

Om ådömande som disciplinär bestraffning av förlust av förmåner varom i denna paragraf sågs se 76 §.

40 §.

Intagen må innehava¹ trolovnings- och vigselring, fotografier av närstående, klocka, artiklar för skrivning och personlig hygien, enklare prydnadsföremål ävensom annat dylikt enligt styresmannens prövning.² I övrigt må han icke utöver vad som följer av stadgandena i 39, 52, 53 och 60 §§ skaffa sig eller mottaga annat än vad honom vid straffanstalten består.³

VL 2 § 2 st., 3 § 2 st., 11 § 2 st.; FörvVL 2 §; FSt 28, 32, 36 och 38 §§.

Se s. 150 och 206.

¹ D. v. s. vid intagningen behålla eller under verkställighetstiden skaffa sig eller mottaga. Om undantag på grund av fara för ordning och säkerhet inom anstalten stadgas i 28 §.

² Förutom de i paragrafen uppräknade föremålen kan det uppenbarligen finnas andra som det skulle vara meningslöst fråntaga intagen eller förvägra honom att mottaga. Styresmannen måste därför äga denna prövningsrätt.

³ Härmed avses det underhåll och de bekvämligheter som anstalten kostnadsfritt tillhandahåller.

41 §.

Intagen som icke sysselsättes med utarbete skall, såvitt hinder ej möter,¹ dagligen vistas utomhus under en tid av minst en timme.²

Intagen bör, om hans hälsotillstånd det påkallar,³ beredas vistelse utomhus utöver den tid som i regel medgives. Har intagen under längre tid sysselsatts med arbete huvudsakligen inomhus, skall han, där så lämpligen kan ske,⁴ någon tid före frigivningen helt eller delvis hållas till arbete utomhus.

VL 6 §, FSt 20 §.

Se s. 150 och 204.

¹ Bestämmelsen är motiverad av hänsyn till den intagnes hälsa. Regeln om utomhusvistelse gäller även beträffande fånge som ålagts bestraffning med enrum, jämför 76 och 78 §§; dock kan undantag tydligen föräledas av hänsynen till ordning och säkerhet inom anstalten.

² Det nuvarande stadgandet att gymnastik inomhus må under högst halva tiden ersätta utomhusvistelsen har föreslagits utgå; enligt beredningens mening bör den tillgängliga tiden räcka väl till för såväl utomhusvistelse som gymnastik. Det är naturligtvis önskvärt att de intagna, där förhållandena det medgiva, få tillbringa fritiden utomhus i större utsträckning än en timme dagligen.

³ Läkaren skall rådfrågas härom.

⁴ Hänsyn får givetvis tagas bland annat till de lokala förhållandena. Ofta kan utomhusarbete beredas den intagne genom hans förflyttning till öppen anstalt. Undantagsvis kan det vara motiverat att på den intagnes begäran låta honom ända till frigivningen fortsätta med inomhus förlagt arbete, som motsvarar hans yrke eller i vilket han lärts upp under anstaltstiden.

42 §.

Vid transport av intagna skall såvitt möjligt iakttagas,

att den som transporteras ej utsättes för obehörigas uppmärksamhet, i vilket avseende särskilt tillses att, om han är belagd med fängsel, detta döljes under hans dräkt;

att kvinna åtföljes av kvinnlig befattningshavare; samt

att transport å järnväg företages i vanlig personvagn.

Är den som skall transporteras sjuk eller kan det befaras att transporten skulle medföra skada för hans hälsa, må transporten ej äga rum utan läkares medgivande. Vad sist sagts gäller även beträffande kvinna som är havande.

FSt 17 §.

Se s. 141 f.

43 §.

Det åligger styresmannen att i god tid i mån av behov förbereda intagens¹ frigivning eller utskrivning. För detta ändamål bör han genom hänvändelse till² statens skyddskonsulent, skyddsförening, arbetsförmedlingsanstalt, allmänt eller enskilt hjälporgan eller enskild person³ söka bereda lämplig arbetsanställning eller annan försörjningsmöjlighet åt den som skall frigivas eller utskrivs ävensom i övrigt vidtaga sådana åtgärder som kunna hjälpa denne att föra ett laglydigt och samhällsnyttigt liv.

Angående villkorlig frigivning är särskilt stadgat.⁴

Se s. 256.

¹ Föreskriften gäller även sådana intagna som skola frigivas utan villkor. I fråga om åtskilliga korttidsfångar samt stundom även beträffande andra intagna uppkommer ej fråga om vidtagande av någon åtgärd för att förbereda frigivningen emedan vederbörande ha ordnade försörjningsmöjligheter.

² Om samråd med anstaltsnämnden och befattningshavarna vid anstalten samt om de sistnämndas skyldighet att bistå styresmannen i eftervårdsfrågor se 4 och 5 §§. Det är önskvärt att styresmannen med biträde av skyddskonsulenten eller annan förbereder eftervårdsärendena före anstaltsnämndens sammanträde.

³ Exempelvis blivande arbetsgivare. Det torde ofta vara nödvändigt att låta den intagne personligen söka anställning. Enligt 36 § kan han erhålla permission härför. Jämför även 52 § andra stycket om medgivande att till förberedande av frigivningen utföra arbete hos arbetsgivare utom anstalten.

⁴ VFL.

5 KAP.

Särskilda bestämmelser om straffarbete och fängelse.

44 §.

Beträffande strafffånge och fängelsefånge skall, om det ådömda straffet uppgår till sex månader eller däröver,¹ så snart ske kan verkställas en såvitt möjligt fullständig undersökning² av hans levnadsomständigheter, personliga utveckling, hälsotillstånd, kunskaper och yrkesanlag. Fångvårdsstyrelsen äger förordna³ att jämväl beträffande annan fånge skall verkställas sådan undersökning.

Undersökningen skall i därför bestämd fångvårdsanstalt⁴ utföras av anstaltens läkare och styresman. Fångvårdsstyrelsen meddelar närmare föreskrifter om undersökningen.

Berättelse⁵ över undersökningen ävensom läkarens och styresmannens förslag⁶ angående den intagnes placering å anstalt och fortsatta behandling skall, så snart ske kan och senast en månad efter intagningen⁷, insändas till fångvårdsstyrelsen. Styrelsen må dock med hänsyn till särskilda omständigheter⁸ medgiva högst en månads anstånd med berättelsens avgivande.⁹

Se s. 138 ff.

¹ Avgörande är längden av det ådömda straffet, även om det straff den dömde på grund av bestämmelserna om villkorlig frigivning eller föreskrift om avräkning jämligt SL 4 kap. 12 § har att undergå är kortare. Ett efter verkställighetens början meddelat nytt utslag, varigenom med tillämpning av SL 4 kap. 3 § den sammanlagda strafftiden kommer att uppgå till minst sex månader, kommer enligt stadgandets ordalydelse att föranleda undersökning. Är den återstående strafftiden kort, exempelvis endast en eller annan månad, måste emellertid undersökningen bli mera summarisk. Det har dock ej ansetts böra ifrågakomma att för sådant fall helt avstå från undersökning, enär villkorlig frigivning i regel skall ske och det funnits vara av stor betydelse att undersökning föreligger beträffande samtliga som skola villkorligt frigivas. Av regelns formulering följer även att om samtidigt flera utslag förekomma till verkställighet under omständigheter varom förmäles i SL 4 kap. 5 §, undersökning är obligatorisk, därest något av de vid intagningen föreliggande utslagen lyder å straffarbete eller fängelse i minst sex månader. Är så ej förhållandet blir regeln om fakultativ undersökning tillämplig. Den i det föregående framhållna hänsynen till att samtliga villkorliga-frigivningsfall böra undersökas torde emellertid leda till att

förordnande om undersökning bör meddelas i samtliga de fall då den intagne kommer att ha undergått frihetsstraff i minst sex månader.

² Visst material kommer alltid att föreligga i form av förundersökning; jämför beredningens förslag till lag om ändring av 2 § lagen 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål s. 57.

³ Det förutsättes att förordnande härom gives för varje särskilt fall då fråga om undersökning uppkommer. Dylig fakultativ undersökning torde vanligen bli beroende av initiativ från styresman eller anstaltsläkare. Av formuleringen framgår att förordnande om undersökning kan givas även beträffande bötesfånge. Jämför i övrigt not 1.

⁴ Undersökningen förutsätter medverkan av psykiater. Om beredningens förslag rörande undersökningsanstalter se s. 241.

⁵ Formulär till sådan berättelse synes böra fastställas i huvudsaklig överensstämmelse med formuläret till summarisk läkarundersökning enligt 1939 års i not 2 nämnda lag.

⁶ Om läkaren och styresmannen ej äro ense rörande placeringen och behandlingen, böra de var för sig avgiva förslag.

⁷ I de fall då blott kort effektiv verkställighetstid återstår är det givetvis av särskild vikt att undersökningen påskyndas så att den ej tar alltför stor del av anstaltstiden i anspråk. I vissa fall kunna omständigheterna föranleda till att undersökningen blir mera summarisk än eljest; jämför härom not 1.

⁸ Exempelvis kan förundersökningsmaterialet vara bristfälligt och tarva mera betydande komplettering eller kan tidsödande läkarundersökning erfordras. Av stadgandets ordalydelse framgår att generella medgivanden av anstånd ej kunna förekomma.

⁹ Senast inom två månader efter intagningen skall alltså undersökningen under alla förhållanden vara avslutad och berättelse däröver avgiven.

Angående de dömdas fördelning på anstalter etc. med ledning av undersökningsresultaten, se 45 § fjärde stycket. Jämför 25 §.

45 §.

Har någon dömts omedelbart till fängelse eller till straffarbete och understiger det ådömda straffet tre månader,¹ skall detta verkställas² i öppen anstalt,³ såframt ej med hänsyn till den dömdes ålder, hälsotillstånd, tidigare vandel eller övriga förhållanden⁴ anledning finnes till antagande att det är olämpligt⁵ eller ock med hänsyn till hans yrke arbete lämpligen bör beredas honom i sluten fångvårdsanstalt.⁶

Har någon eljest dömts till fängelse eller straffarbete,⁷ skall han börja undergå straffet i sluten anstalt⁸ men må, så snart det finnes lämpligt,⁹ överföras till öppen anstalt. Yngre fånge¹⁰ bör, såframt ej annat föranledes av hänsyn till hans yrkesutbildning¹¹ eller av andra särskilda skäl, så snart ske kan¹² förflyttas till öppen anstalt.

Begär fånge för utförande av lämpligt arbete eller på annat bärande skäl att få undergå straffet i sluten anstalt,¹³ må det icke förvägras honom.

Om placering å anstalt och förflyttning mellan anstalterna¹⁴ förordnar fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresman vid fångvårdsanstalt.¹⁵

VL 1 §, 5 § 4 st., 6 § 3 st.

Se s. 137 f., 161 ff., 189 ff. och 262 f.

¹ Stadgandet avser icke bötesfångarna, ehuru deras strafftid regelmässigt är maxi-

merad till 90 dagars fängelse; för dem gäller i stället bestämmelserna i andra stycket. — Angående det fall då villkorligt frigiven återintages för att undergå återstoden av straffet se 54 § andra stycket.

² Om förutsättningarna för verkställighet samt om tiden och sättet för intagning i anstalt se 2 kap.

³ Om vad som förstås med öppen anstalt och sluten anstalt se 2 §.

⁴ Jämför stadgandet i 25 § om de faktorer som i allmänhet skola vara avgörande för de intagnas fördelning.

⁵ Å öppen anstalt kan i regel endast ett mera begränsat antal yrkesgrenar förekomma, mestadels utarbeten. Särskild anledning finns sålunda att ta hänsyn till den dömdes fysiska beskaffenhet. Dessutom måste givetvis risken för rymningsförsök beaktas.

⁶ Jämför vad under not 5 yttrats om de arter av arbeten som kunna förekomma å öppen anstalt. Såväl ur anstaltssynpunkt som av hänsyn till den intagne kan det ibland vara lämpligt att sysselsätta t. ex. en utbildad målare eller murare med reparationsarbeten på en sluten anstalt.

⁷ D. v. s. till förvandlingsfängelse eller ock omedelbart till fängelse eller till straffarbete på tre månader eller längre tid.

⁸ Jämför 2 §.

⁹ Någon begränsning av fångvårdsstyrelsens prövningsfrihet har ej föreslagits; fångvårdsstyrelsen har sålunda att taga hänsyn till alla de faktorer — jämför 25 § och 44 § första stycket — som skola vara avgörande för fördelningen. Jämför även nästföljande punkt.

¹⁰ Någon fix åldersgräns har avsiktligt ej fastställts. Fångar under 25 år synas under alla förhållanden böra betraktas som yngre. I viss mån måste hänsynen till platsutrymmet komma att spela in, så att över huvud yngre får företräde framför äldre till de öppna anstalterna, om icke särskilda skäl föranleda till annat.

¹¹ Ehuru den öppna anstalt som enligt beredningens förslag huvudsakligen skall vara avsedd för yngre fångar förutsättes bliva utrustad med verkstadsdrift, kunna de större, slutna anstalternas rikare möjlighet till arbetsdifferentiering någon gång böra föranleda yngre fånges intagande på sluten anstalt. Jämför om undervisning i 38 §; dylik undervisning kan beräknas mindre lätt kunna anordnas vid de vanligen mindre, öppna anstalterna.

¹² Skall undersökning enligt 44 § ske, torde resultatet av denna få avvaktas. Jämför 47 § om hållande i enrum under tid för sådan undersökning. Erfordras ej undersökning bör beslut om förflyttning kunna meddelas efter den obligatoriska läkarundersökningen enligt 29 § och någon observation för bedömande av flykttfara m. m.

¹³ Den med vistelsen i öppen anstalt följande tvungna samvaron med andra fångar kan kännas som ett lidande för honom och bör då kunna besparas honom. Hänsyn kan jämväl böra tagas till anstalternas belägenhet i förhållande till den intagnes hemort.

¹⁴ Detta gäller såväl förflyttning mellan anstalter av samma kategori som överflyttning från sluten till öppen eller från öppen till sluten anstalt.

¹⁵ Såsom framgår av 2 och 4 §§ kunna flera fångvårdsanstalter (kolonier, koloni + huvudanstalt etc.) ha gemensam styresman.

46 §.

Fånge som är intagen i öppen anstalt arbetar tillsammans med andra fångar¹ och må jämväl, om ej särskilda skäl däremot äro,² tillbringa fritiden³ gemensamt med dem.

VL 5 § 4 st., 6 § 1 st.

Se s. 186 och 195.

¹ Jämför 47 § första punkten som även upptar en mera begränsad arbetsgemensamhet.

² Då den prövning som föregår fångarnas fördelning på anstalter ofta är summarisk och givetvis aldrig kan leda till en sådan differentiering att de å en och samma anstalt intagna utgöra ett homogent klientel, kan det bliva nödvändigt att även i öppna anstalter genomföra viss isolering av somliga intagna under fritid för att undgå olämplig påverkan på andra intagna. Anstaltsnämnden bör höras angående intagens hållande i enrum å fritid, se 5 §.

³ Någon särskild föreskrift om sovtidens tillbringande har ej meddelats. Jämför beträffande å sluten anstalt intagna 49 och 56 §§. På koloni och förläggning måste ofta sovrummen göras gemensamma för ett flertal intagna.

47 §.

Fånge som är intagen i sluten anstalt arbetar i regel tillsammans med en eller flera andra fångar.¹ Han må dock hållas till arbete i enrum² tills den i 44 § omförmälda undersökningen är avslutad.³

Finner styresmannen eljest, med hänsyn till fara för ordning och säkerhet inom anstalten eller för menlig påverkan fångarna emellan eller av annan särskild anledning,⁴ erforderligt att fånge arbetar i enrum, må han förordna därom. Uppgår strafftiden till sex månader eller däröver,⁵ skall frågan dock underställas fångvårdsstyrelsen, om det gäller hållande i enrum under längre tid än en månad varje halvår.⁶ Fångvårdsstyrelsen må ej förordna om arbete i enrum för längre tid än sex månader varje gång.⁷

Arbetar fånge i enrum, bör dörren hållas olåst under arbetstid, där det kan ske utan olägenhet.⁸ Jämväl i övrigt må lättnader i isoleringen⁹ vidtagas under arbetstiden.

VL 4—8 §§.

Se s. 200 ff.

¹ Jämför formuleringen i 46 § av regeln om arbetsgemensamheten i öppen anstalt.

² Arbete i enrum bör i regel icke försiggå i bostadscellen, såvida detta icke med hänsyn till arbetets beskaffenhet låter sig göra utan hygieniska olägenheter, utan i särskild lokal eller utomhus. — Om anstaltsnämnds medverkan i frågor om fångars hållande i enrum se 5 §.

³ Denna skall avslutas så snart ske kan och får i regel pågå högst en månad.

⁴ Exempelvis på grund av arbetets beskaffenhet eller emedan fångens allmänna uppträdande gör det nödvändigt att observera honom närmare. Korttidsfångar som icke varit föremål för undersökning enligt 44 § böra visserligen i princip icke arbeta i enrum men det torde vara nödvändigt att styresmannen har en viss frihet att låta dem undergå ett modifierat enrumsstraff till dess de utan olägenhet kunna sammanföras med andra intagna.

⁵ För sådant fall föreligger material för bedömande av frågan om enrum i den jämlikt 44 § avgivna undersökningsberättelsen.

⁶ Uttrycket »varje halvår» betyder detsamma som »varje sexmånadersperiod av verkställighetstiden».

⁷ Skall verkställigheten i enrum fortsätta utan avbrott måste alltså frågan därom upptagas på nytt inom sexmånadersperioden.

⁸ Förmånen kan indragas för intagen som visat sig missbruka den. Vid anstalter för svårdisciplinerade kan det visa sig erforderligt att hålla samtliga rumsdörrar låsta.

⁹ Därvid har beredningen särskilt åsyftat den möjlighet som för närvarande finnes jämlikt VL 5 § andra stycket att anförtro fången att inom straffanstalten utträtta ärenden som sammanhånga med hans arbete.

48 §.

Fånge som är intagen i slutan anstalt¹ må, om ej särskilda skäl däremot äro², tillsammans med andra fångar deltaga i gudstjänst, undervisning, utomhusvistelse varom i 41 § sägs och fritidssysselsättning.³ Såvitt det finnes kunna ske utan fara för menlig påverkan, må fånge även eljest⁴ medgivas att tillbringa fritiden eller del därav tillsammans med en eller flera andra fångar.

VL 5 §, 6 § 1 st.

Se s. 203.

¹ Oavsett huruvida han arbetar i enrum eller åtnjuter arbetsgemensamhet. Jämför emellertid 76 § om enrum som disciplinär bestraffning.

² I princip böra samtliga intagna åtnjuta sådan gemensamhet under fritiden som krävs för att denna skall kunna utnyttjas på bästa sätt. Samma skäl, t. ex. hänsyn till ordning och säkerhet, som kunna föranleda fångens isolering under arbetet, kunna emellertid jämväl hindra att han under fritid sammanföres med andra intagna. Den situationen kan också föreligga, att fånge finnes böra hindras från att sammankomma med övriga intagna under fritiden ehuru han arbetar tillsammans med en eller flera av dem. Den större möjligheten till övertäckning under arbetet samt den omständigheten att arbetet ofta fullgöres i smärre grupper — jämför härom 47 § vid not 1 — gör att risken för menlig påverkan fångarna emellan därvid är mindre än under den av naturliga skäl mindre kontrollerade fritiden.

³ D. v. s. sådan som förutsätter att de intagna sammanföras, t. ex. föredrag, studiecirklar, musikunderhållning, gymnastik och idrott. Om hörande av anstaltsnämnden i frågor om de intagnas hållande i enrum under fritid, se 5 §.

⁴ Redan nu praktiseras det i betydande utsträckning att fångar som äro psykiskt ömtåliga eller eljest i utpräglad grad lida av ensamheten erhålla tillstånd att under fritiden eller del därav ha sällskap av någon medintagen. Ofta kan det vara lämpligt att låta två intagna idka självstudier tillsammans.

49 §.

Såvitt ej annat följer av vad i 47 och 48 §§ sägs, böra fångar som äro intagna i slutan anstalt¹ hållas skilda från varandra. Sålunda bör fånge om möjligt tillbringa sovtid i enrum.²

Önskar fånge arbeta³ eller tillbringa fritid⁴ i enrum, må det icke vägras honom, såframt icke synnerliga skäl däremot äro.⁵

VL 5, 6 och 7 §§.

Se s. 202 f.

¹ Oavsett om de arbeta i enrum eller hållas i arbetsgemensamhet.

² Jämför 56 §.

³ Han önskar arbeta i enrum ehuru han enligt huvudregeln skulle åtnjuta arbetsgemensamhet. För sådant fall gälla icke de i 47 § stadgade maximitiderna för arbete i enrum. Jämför emellertid nedan not 5.

⁴ Jämför 48 §. Detta kan alltså gälla såväl enrums- som gemensamhetsfånge.

⁵ Av hänsyn till fångens psykiska hälsa kan det vara olämpligt att tillmötesgå hans önskan om fullständig isolering. Medgivande kan således finnas böra lämnas endast för begränsade tidsperioder. Läkaren skall tydligen höras i alla tveksamma fall.

50 §.

Styresmannen skall anvisa fånge lämpligt arbete.¹ Fångelsefånge som arbetar i enrum² må själv skaffa sig arbete som styresmannen godkänner.³

VL 2 § 1 st., 3 § 1 st., 11 § 1 st.

Se s. 156.

¹ Se den allmänna regeln i 32 § om arbetets beskaffenhet. Om arbetsplikt se 26 §. Regeln om styresmannens bestämmanderätt i fråga om arbetet gäller även i det i 51 § berörda fallet.

² Om förutsättningarna härför se 45, 47 och 49 §§.

³ Styresmannen har härvid full frihet att inom de i 27 § angivna gränserna taga hänsyn till fångens önskemål.

51 §.

När det med hänsyn till strafftidens längd¹ eller av annan särskild anledning² finnes lämpligt och fara för missbruk ej anses föreligga, må fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande,³ styresmannen⁴ medgiva fånge att till förberedande av frigivningen utföra arbete hos arbetsgivare utom anstalten.⁵

Se s. 149 och 210 f.

¹ Den risk som straffverkställigheten innebär för att fången vid frigivningen skall ha svårt att åter anpassa sig efter arbetsförhållandena i frihet eller för att han skall förlora sin arbetsskicklighet eller eljest lida liknande skada är uppenbarligen mycket växlande, beroende på fångens yrke, hans sysselsättning under strafftiden etc. En längre strafftid måste dock alltid innebära en ökning av denna risk och göra en förberedande period av frigång med arbete hos enskild arbetsgivare önskvärd. Särskilt när fakultativ villkorlig frigivning ifrågakommer är det lämpligt att pröva fången under frigång innan frigivningsfrågan avgöres.

² T. ex. god tillgång på lämpliga arbetstillfällen.

³ Beträffande vissa anstalter, där frigång med hänsyn till föreliggande arbetstillgång etc. lättare kan anordnas, synes generellt bemyndigande, med angivande av vissa riktlinjer, kunna lämnas.

⁴ Denne äger jämlikt 50 § att bestämma arbetet.

⁵ Frigångsarbete utgör en del av verkställigheten. Det är alltså här ej fråga om permission och tillämpning av bestämmelserna i 36 § andra stycket äger ej rum. — Om ersättning för frigångsarbete, se 68 §. — Om frigång för förvarad eller internerad, se 59 §.

52 §.

Strafffånge äger för sin arbetsinkomst¹ inköpa premievaror² i den omfattning fångvårdsstyrelsen bestämmer.

När det med hänsyn till ådagalagd arbetsflit och gott uppförande ävensom andra omständigheter finnes lämpligt, må styresmannen,³ i enlighet med anvisningar som meddelas av fångvårdsstyrelsen, medgiva strafffånge a) att inköpa premievaror utöver vad enligt första stycket bestämts; b) att hava rumsdörren olåst under fritid;⁴ c) att med inskränkning i arbetstiden ägna sig åt eget arbete⁵ eller studier;⁶ samt d) att åtnjuta annan särskild förmån som låter förena sig med god ordning.⁷

Vad i första stycket sägs skall ook gälla i fråga om bötesfånge.

VL 2 § 6 st.; FSt 30 och 31 §§.

Se s. 150, 156 f. och 206 ff.

¹ Härmed avses hans arbetsinkomst såsom intagen.

² Begreppet premievaror har bibehållits i den hävdvunna betydelsen av varor som fångvårdsmyndigheterna tillhandahålla vid anstalterna mot betalning av intjänade arbetspremier. Om arbetspremier se 7 kap. Om mera vidsträckt rätt att inköpa pre-

mievaror, se andra stycket samt beträffande fängelsefånge 53 § och beträffande förvarad eller internerad 60 §. Om förlust av rätt att inköpa premievaror, ålagd som disciplinbestrafning, se 76 §.

³ Om anstaltsnämnds medverkan i fråga om beviljande av förmåner som i denna paragraf sägs se 5 § not 14.

⁴ Se 49 §; om olåst celldörr under arbetstid, se 47 § tredje stycket.

⁵ Att det i regel icke är tillåtet för straffånge att under arbetstid ägna sig åt eget arbete se 50 §.

⁶ Härmed avses såväl teoretiska som praktiska studier. De böra vara av den art att fången därigenom vinner förkovran i kunskaper och färdigheter som kunna vara honom till nytta för hans försörjning efter frigivningen.

⁷ Vilka särskilda förmåner som kunna ifrågakomma är beroende av fångvårdsstyrelsens anvisningar.

53 §.

Fängelsefånge äger för arbetspremier¹ eller egna medel inköpa premievaror² i samma omfattning som enligt fångvårdsstyrelsens anvisningar högst kan medgivas straffånge³ samt må, på sätt i 52 § sägs, tillerkännas övriga där omförmälda förmåner.⁴

Är fången intagen å slutan anstalt⁵, må han själv skaffa sig eller mottaga bekvämlighet⁶ som är förenlig med enkelhet och god ordning. Arbetar han i enrum,⁷ må han använda egna kläder, om de äro av tillfredsställande beskaffenhet.

VL 3 § 2 st.; FSt 33 §.

Se s. 150 och 206 ff.

¹ Om fånges rätt till arbetspremier, se 7 kap.

² Se 52 § not 2.

³ Se 52 §. Jämför 60 §.

⁴ Förmån som omförmäles i 52 § andra stycket vid c) ifrågakommer ej för fängelsefånge som i slutan anstalt utför eget arbete, se 50 §. — Om anstaltsnämnds medverkan i frågor om beviljande av förmåner som i förevarande paragraf sägs se 5 § not 14.

⁵ Det möter praktiska svårigheter att genomföra motsvarande lättnader i öppen anstalt.

⁶ Bekvämlighet innefattar ej kost. Jämför 60 § som medger förvarad och internerad att även förskaffa sig underhåll.

⁷ Se 47 och 49 §§. Denna förmån kan alltså endast tillkomma fängelsefånge som är intagen i slutan anstalt.

54 §.

Undergår någon straffarbete på viss tid eller fängelse och förekommer, innan han frigives, till verkställighet honom ytterligare ålagt dylikt straff, skall, såframt ej fångvårdsstyrelsen annorlunda förordnar, i fråga om verkställigheten så förfaras, som vore straffen ett sammanhängande straff, som tagit sin början då det första straffet började avtjänas.¹

Varder någon som blivit villkorligt frigiven återintagen för att undergå återstoden av straffet, skall i fråga om verkställigheten så förfaras, som vore det nytt straff, dock att intagning å öppen anstalt jämlikt 45 § första stycket icke skall äga rum.²

VL 9 §.

¹ Denna bestämmelse, som upptagits från gällande rätt med den utvidgningen att den avser jämväl förvandlingsfängelse, enär denna strafform blivit mera jämställd med omedelbart ådömt fängelse, har förlorat sin huvudsakliga betydelse genom klassystemets slopande men kan böra beaktas t. ex. vid tillämpning av 47 §. För att undvika opraktiska konsekvenser av regeln, t. ex. i fråga om anordnande av observation enligt 44 §, har det lagts i fångvårdsstyrelsens hand att för vissa fall jämka densamma.

² Däremot kan förflyttning till öppen anstalt ifrågakomma enligt 45 § andra stycket.

6 KAP.

Särskilda bestämmelser om förvaring och internering.

55 §.

Beträffande förvarad eller internerad skall så snart ske kan efter intagningen, på grundval av föreliggande handlingar och de ytterligare iakttagelser som kunna vara erforderliga,¹ verkställas en såvitt möjligt fullständig undersökning av hans levnadsomständigheter, personliga utveckling, hälsotillstånd, kunskaper och yrkesanlag. Härvid skall anstaltens läkare medverka. Fångvårdsstyrelsen meddelar närmare föreskrifter om undersökningen.

Berättelse över undersökningen skall så snart ske kan och senast en månad efter intagningen insändas till fångvårdsstyrelsen.²

Fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresmannen beslutar angående förvarads eller internerads placering i anstalt och om förflyttning mellan anstalterna. Är förvarad eller internerad att anse som vådlig för annans personliga säkerhet, må fångvårdsstyrelsen förordna om hans intagning i särskild, slutna avdelning.³

FörvVL 3 §.

Se s. 136 f., 140 f. och 245 ff.

¹ Skillnaden i ordalagen mellan denna paragraf och 44 § på förevarande punkt är motiverad av att fullständiga läkarutlåtanden föreligga beträffande samtliga förvarade och internerade redan före utslaget.

² Uppskov kan ej medgivas såsom enligt 44 §.

³ Detta kan ske även i form av en senare överflyttning till sådan avdelning. Ifrågavarande särskilda, slutna avdelning utgör en motsvarighet till sinnessjukhusens s. k. fasta paviljonger och är avsedd för samma klientel som dessa, i den mån det kommer att dömas till förvaring i stället för att straffröklaras.

56 §.

Förvarad eller internerad intages i slutna anstalt. Efter intagandet må han hållas avskild från andra intagna till dess den i 55 § omnämnda undersökningen är avslutad.¹ Efter utgången av denna tid må han under dagen hållas avskild endast i den utsträckning som påkallas av hänsyn till hans behandling eller till fara för menlig påverkan de intagna emellan eller till

ordningen och säkerheten inom anstalten.² Sovtid skall han såvitt möjligt tillbringa i enrum.³

FörvVL 3 §.

Se s. 204.

¹ Denna skall vara avslutad och berättelse därom insänd senast en månad efter intagningen. Nu är motsvarande enrumsperiod maximerad till tre månader.

² Den förvarade eller internerade har ej uttryckligen tillerkänts någon rätt att om han så önskar hållas avskild. Huruvida framställning härom bör bifallas eller ej torde böra vara beroende på vad hänsynen till hans behandling påfordrar. Emellertid framgår av 58 § att förvarad eller internerad må förskaffa sig eget arbete med styresmannens medgivande. Utförande av eget arbete förutsätter i regel enrum. Även andra skäl för bifall till begäran om enrum äro givetvis tänkbara.

³ Jämför 49 §.

57 §.

Förvarad eller internerad skall i den mån han visar pålitlighet erhålla vård i öppen anstalt.

FörvVL 5 §.

Se s. 150 f., 188 och 195 f.

Stadgandet motsvarar i huvudsak vad som nu gäller, dock med den modifikationen att progressivsystemets tillämplighet begränsats till frågan om öppnare vårdformer. Jämför 60 §. Den intagnes pålitlighet har uttryckligen angivits som den egenskap vilken bör vara avgörande för den gradvis ökade friheten för honom.

58 §.

Styresmannen skall anvisa förvarad och internerad lämpligt arbete.¹ Den intagne skall, därest så lämpligen kan ske, under någon tid av året sysselsättas med arbete helt eller delvis utomhus.² Med styresmannens medgivande må han själv skaffa sig lämpligt arbete.³

FSt 40 och 41 §§.

Se s. 156 f.

¹ Jämför den allmänna regeln i 32 §.

² Jämför 41 § vilken gäller jämväl förvarad och internerad.

³ Jämför 50 § samt 56 § not 2.

59 §.

Till förberedande av utskrivningen må fångvårdsstyrelsen, såframt fara för missbruk icke anses föreligga, medgiva förvarad och internerad att utföra arbete hos arbetsgivare utom anstalten.

Se s. 149 och 210 f.

Bestämmelsen är ny. Jämför 52 § andra stycket. Om ersättning för dylikt arbete se 68 §.

60 §.

Förvarad eller internerad äger för arbetspremier eller egna medel inköpa premievaror¹ i samma omfattning som enligt fångvårdsstyrelsens anvisningar högst kan medgivas straffånge.² Han må jämväl, i enlighet med anvisningar som meddelas av fångvårdsstyrelsen, erhålla annan särskild förmån.³

Förvarad eller internerad må, såframt ej särskilda skäl däremot äro, själv skaffa sig underhåll eller bekvämlighet⁴ som låter förena sig med enkelhet och god ordning, ävensom mottaga sådant såsom gåva, därest det icke är uppenbart att givaren därigenom oskäligt betungas.⁵

FörvVL 2 §.

Se s. 206 f. och 210.

¹ Se 40 § not 4.

² Se 52 § andra stycket. Jämför 53 §.

³ Jämför 52 och 53 §§. — Om anstaltsnämnds medverkan i frågor om beviljande av förmåner som i förevarande paragraf sägs se 5 § not 14.

⁴ Jämför 53 § där underhåll ej nämnes.

⁵ Denna inskränkning har ansetts erforderlig, enär erfarenheten visat att ifrågasvarande klientel i betydande utsträckning söker parasitera på sina anhöriga. Av stadgandets lydelse framgår att det ej åligger styresmannen att verkställa någon detaljundersökning.

61 §.

Styresmannen har att rörande behandlingen av förvarad och internerad samråda med läkaren.¹ Uppkommer i fråga som i 56 eller 57 § sägs meningsskiljaktighet, skall frågan, om det kan ske utan dröjsmål, hänskjutas till fångvårdsstyrelsens avgörande.²

Se s. 204 och 298.

¹ Jämför 4 §. Skyldigheten för styresmannen att samråda med läkaren gäller i princip alla frågor, ej blott sådana som äro av speciellt medicinsk natur. Sådant tillvida innebär föreskriften om samrådsskyldighet en utvidgning utöver vad som följer av 4 §. Anledningen till stadgandet är främst den att de förvarade och internerade utgöra ett abnormklientel och att det därför är av stor vikt att medicinsk, speciellt psykiatrisk sakkunskap får medverka i alla behandlingsfrågor. Föreskriften om samråd gäller endast behandlingen av dem som äro intagna i anstalt för förvaring eller internering. I fråga om de å sinnessjukavdelning intagna är läkaren den bestämmande. Jämför föreskriften i 29 § att intagen som sjuknar skall vårdas enligt anvisningar av läkaren.

² Enligt 4 § tillkommer beslutanderätten styresmannen. Beträffande förflyttning av intagen äger han dock besluta endast under förutsättning av fångvårdsstyrelsens bemyndigande. Det blir tydligen styresmannens mening som blir den bestämmande i fråga som i 56 eller 57 § sägs, därest hänskjutande till fångvårdsstyrelsens avgörande ej medhinnas. I sådant fall bör fångvårdsstyrelsen tydligen underrättas om styresmannens beslut. Jämför 83 § om fångvårdsstyrelsens behörighet att ändra styresmannens beslut.

7 KAP.

Om arbetspremier och understöd m. m.

62 §.

Intagen skall för arbete som han icke själv skaffat sig¹ erhålla arbetspremie enligt grunder som fångvårdsstyrelsen bestämmer. Arbetspremie utgår antingen efter ackord eller med visst belopp för hel arbetsdag. Vid bestämmandet av arbetspremie skall hänsyn tagas till den intagnes flit och arbetsskicklighet.²

VL 2 § 1 och 6 st., 3 § 1 st., 11 § 1 st.; FörvVL 2 § 1 st.; FSt 54, 60 och 61 §§.

Se s. 167 f.

¹ Se 50 och 58 §§. Om arbetspremie vid skolundervisning och arbetsoförmåga se 63 §. Om ersättning för frigångsarbete se 68 § första stycket.

² Om möjlighet för Kungl. Maj:t att förordna att avlöning skall utgå efter särskilda grunder se 69 §.

63 §.

Arbetspremie skall enligt av fångvårdsstyrelsen meddelade bestämmelser utgå även när intagen under arbetstid deltagar i undervisning som anordnats vid anstalten.¹

Är intagen helt eller delvis arbetsoförmögen, må han erhålla arbetspremie enligt de särskilda grunder som fångvårdsstyrelsen bestämmer.

FSt 64 §.

Se s. 167 ff.

¹ Se 38 §. Denna regel är ny.

64 §.

Intagens arbetspremiemedel fördelas i två lika¹ delar, disponibla medel och besparade medel.

FSt 55 och 61 §§.

Se s. 169.

Reservation av överdirektören *Göransson*, se s. 302 ff.

¹ Den disponibla delen av förvarads eller internerads inkomst utgör nu tre fjärdedelar och den besparade en fjärdedel. Mot den vidtagna inskränkningen av den disponibla delen svarar ökad möjlighet att medgiva förvarad eller internerad att förfoga över besparade medel. Se 66 § sista punkten.

65 §.

Intagens disponibla medel må av den intagne under vistelsen vid fångvårdsanstalt användas till understöd åt honom närstående,¹ till gäldande av skadestånd eller annan ersättning² ävensom, enligt grunder som fångvårdsstyrelsen bestämmer, till den intagnes personliga förmån.³

FSt 56 och 61 §§.

Se s. 169.

¹ Jämför 33 § tredje stycket samt 66 §.

² Enligt nu gällande rätt må disponibla medel användas till understöd och ersättning endast inom de gränser och enligt de närmare bestämmelser fångvårdsstyrelsen föreskriver.

³ Se 39, 40, 52, 53 och 60 §§.

66 §.

Intagens besparade medel¹ skola bevaras till hans frigivning eller utskrivning.² Dock må, efter fångvårdsstyrelsens prövning, medlen användas för fullgörande av underhållsskyldighet³ eller för tillgodoseende av annat för närstående eller den intagne själv trängande behov ävensom till anskaffande av böcker och annat som kan bereda honom nyttig sysselsättning un-

der fritid.⁴ Förvarad eller internerad må även i övrigt, i den omfattning fångvårdsstyrelsen medger, förfoga över besparade medel.⁵

FSt 57 och 61 §§.

Se s. 169.

¹ Se 64 §.

² Jämför 74 §.

³ Jämför 33 § tredje stycket samt 65 §.

⁴ Tillägget beträffande böcker m. m. är nytt.

⁵ Nu gälla samma bestämmelser för förvarad och internerad som för straff-fånge. Emellertid har för förstnämnda båda kategorier besparade medels andel ökats från en fjärdedel till hälften, se 64 §.

67 §.

Arbetspremiemedel som gottskrivits intagen eller avsatts för hans räkning må ej tagas i mät för hans gäld.

FSt 59 och 61 §§.

Denna bestämmelse gäller såväl besparade som disponibla medel. Om annan arbetsinkomst se 68 § andra stycket. Jämför även 71 §.

68 §.

Angående ersättning åt intagen för arbete åt arbetsgivare utom anstalten¹ förordnar fångvårdsstyrelsen.

Över inkomsten av arbete som intagen själv skaffat sig,² så ock av arbete som han utfört på fritid,³ äger han fritt förfoga, såframt ej förordnande meddelats som i 69 § andra punkten sägs.

VL 3 § 1 st.

Se s. 157 och 169.

Reservation av överdirektören *Göran*son, se s. 302 ff.

¹ Jämför 51 och 59 §§.

² Se 50, 52, 58 och 59 §§.

³ Se 38, 48 och 49 §§, 52 § andra stycket, 53 § första stycket samt 60 §.

⁴ Ifrågavarande medel få alltså även tagas i mät. Eftersom strafffånge och bötesfånge ej må förskaffa sig eget arbete (se 50 och 52 §§) förfoga de fritt endast över ersättningen för fritidsarbete.

Jämför även 70 §.

69 §.

Konungen äger beträffande viss anstalt eller vissa intagna förordna att utfört arbete skall avlönas efter andra grunder än i 62 § sägs.¹ Konungen äger ock förordna att intagen, som själv skaffat sig arbete, med inkomsten därav skall gälda vissa underhålls- och vårdkostnader.

Se s. 157, 165 ff. och 169.

¹ Denna bestämmelse avser att öppna möjlighet att i vissa fall pröva ett system med avlöning enligt grunder som gälla på den fria marknaden med skyldighet för den intagne att gälda vissa underhålls- och vårdkostnader.

70 §.

Intagen som överförts till sinnessjukavdelning vid fångvården¹ må förfoga över arbetspremiemedel enligt grunder som fångvårdsstyrelsen bestämmer.

FSt 64 §.

¹ Jämför 29 § och 63 § andra stycket.

71 §.

Av den intagnes arbetspremier¹ må uttagas ersättning för vad han uppsåtligen eller av vårdslöshet² skadar eller förstör av anstaltens tillhörigheter.

FSt 63 §.

¹ Att ersättning kan utgå av andra medel tillhöriga den intagne följer av allmänna skadeståndsrättsliga regler. Stadgandet innebär att styresmannen må av inestående premier gottskriva statsverket ett belopp motsvarande värdet av det förstörda eller ock framdeles innehålla samma belopp.

² I nu gällande bestämmelse nämnes ej »uppsåtligen eller av vårdslöshet»; tillägget härom torde endast innebära ett förtydligande.

72 §.

Åt intagen, som visat sig mån att bispringa dem mot vilka han är underhållsskyldig,¹ må fångvårdsstyrelsen bevilja familjebidrag enligt grunder som Konungen bestämmer.

Se s. 170 f.

¹ Jämför 33, 65 och 66 §§ samt 68 § andra stycket.

Detta stadgande är nytt. Det förutsätter särskilt anslag, enär dylika familjebidrag tydligen ej böra belasta fångvårdens driftskostnader.

73 §.

Såsom uppmuntran till självstudier och annan utbildning under fritid¹ äger fångvårdsstyrelsen bevilja intagen bidrag.

Se s. 169 f. och 174 ff.

¹ Jämför 2, 38, 39 och 52 §§ samt 60 § första stycket.

74 §.

Vid intagens frigivning eller utskrivning¹ må, i händelse han saknar andra tillgängliga medel,² av hans besparade medel först uttagas skäligt belopp, högst 50 kronor, för hans uppehälle under tiden närmast efter frigivningen, samt därefter vad som åtgår till hans nödiga beklädnad.³ Återstående belopp skall, enligt styresmannens bestämmande, helt eller delvis överlämnas till den intagne, översändas till skyddsförening, skyddskonsulent⁴ eller annan lämplig person att i skäliga poster tillställas den frigivne, eller insätas i bank.⁵

FSt 57 och 61 §§.

Se s. 169.

¹ Se 66 §.

² Disponibla arbetspremiemedel, medel som utgöra inkomst av arbete å fritid, arbete under frigång eller eget arbete eller ock helt enskilda medel.

³ Jämför även 75 §.

⁴ Om fånge skall villkorligt frigivas, bör styresmannen rörande utbetalningen av inestående medel samråda med vederbörande skyddskonsulent.

⁵ Spärrat konto avses ej längre skola få användas.

75 §.

Saknar intagen vid frigivningen medel till nödig beklädnad,¹ må sådan tillhandahållas honom på allmän bekostnad, om skäl därtill äro.²

För att bereda intagen uppehälle och utkomst efter frigivningen äger fångvårdsstyrelsen bevilja honom understöd.³

Se s. 170 och 256.

¹ Jämför 74 §.

² Inskränkningen har ansetts erforderlig för att förhindra att korttidsfångar i avsikt att erhålla gratis beklädnad medvetet inställa sig utan nödiga kläder.

³ Jämför 74 §.

Bestämmelserna i denna paragraf äro nya. Redan nu finnas emellertid anslag för ifrågavarande ändamål.

8 KAP.

Om disciplinära åtgärder.

76 §.

Bryter intagen mot anbefalld ordning¹ eller visar han eljest klandervärt uppförande,² skall styresmannen göra honom lämpliga föreställningar.

Är förseelsen av allvarlig beskaffenhet,³ må intagen av styresmannen bestraffas med

1) förlust, helt eller delvis, under viss tid av rätt att inköpa premievaror,⁴

2) förlust under viss tid eller tillsvidare av annan förmån varom i 51, 52, 53, 59 eller 60 § förmäles,⁵

3) förlust under viss tid, högst fjorton dagar, i den omfattning styresmannen bestämmer, av förmån som i 39 § sägs,⁶ samt

4) enrum under högst trettio dagar.⁷

På framställning av styresmannen må fångvårdsstyrelsen vidare bestraffa strafffånge, fängelsefånge och bötesfånge med förlängning av strafftiden med högst fjorton dagar.⁸

Ej må verkställighet av straff genom särskilda beslut förlängas med tid som sammanlagt överstiger en tredjedel av strafftiden, ej heller med mera än sammanlagt tre månader.

VL 13 §, FörvVL 6 §, FSt 24, 34 och 39 §§.

Se s. 213 ff.

¹ D. v. s. mot bestämmelser i denna lag, de närmare föreskrifter som jämlikt 85 § meddelats av Konungen eller fångvårdsstyrelsen eller de föreskrifter och tillägelser som med stöd av 26 § meddelats av anstaltens personal.

² Jämför exempelvis 33 § not 3 samt 36 § not 4.

³ Förseelsen är likväl icke så svår att beivrande inför domstol erfordras.

⁴ Se 52, 53 och 60 §§.

⁵ För strafffånge innebär bestraffningen, i den mån den avser förlust av de särskilda förmåner som må ha tillerkänts honom enligt 52 § andra stycket, i viss mån en motsvarighet till den nuvarande nedflyttningen till lägre fångklass och torde i regel böra ådömas tills vidare. Fängelsefånge kan berövas de särskilda förmåner som må ha tillerkänts honom enligt 53 § jämförd med 52 § ävensom den

förmån — bortsett från rätten att inköpa premievaror — som han enligt 53 § om han är intagen i slutan anstalt automatiskt åtnjuter, nämligen att själv skaffa sig bekvämlighet och använda egna kläder när han arbetar i enrum; i vad angår sistnämnda förmån torde bestraffningen i regel böra ådömas på viss tid. För förvarad eller internerad innebär bestraffningsformen, att han kan dömas förlustig, förutom eventuell rätt till frigång enligt 59 §, den möjlighet att erhålla förmåner i övrigt samt skaffa sig underhåll eller bekvämlighet som han enligt 60 § äger. Då bötesfånge icke kan åtnjuta några motsvarande särskilda förmåner, kan bestraffningsformen icke tillämpas mot sådan fånge.

⁶ Då de i 39 § angivna förmånerna — rätt att förskaffa sig litteratur och annat som kan bereda den intagne lämplig sysselsättning under fritid samt att läsa litteratur tillhörande anstaltens bibliotek ävensom tidningar — i regel äro av betydelse för den intagnes utveckling i positiv riktning, bör den här stadgade möjligheten att på kortare tid helt eller delvis indraga dessa förmåner tillämpas med varsamhet; denna möjlighet bör dock finnas för att, då det erfordras, t. ex. giva en mera allvarlig karaktär åt en ådömd enrumsbesträffning.

⁷ Enrumsstraffet medför icke i och för sig förlust av andra förmåner än rätt till arbetsgemenskap och till samvaro med andra under utomhusvistelse och fritid. Det kan emellertid — jämför 77 § och not 6 ovan — förenas med förlust av en eller flera andra förmåner. Se i övrigt 78 §.

⁸ Denna bestraffningsform, som motsvarar den nuvarande inneslutningen i straffcell i förening med avbrott i verkställigheten, behöver ej förenas med enrum; förlängning av strafftid kan tillämpas även mot bötesfångar. Däremot kan straffformen ej användas mot förvarad eller internerad. Detta sammanhänger med det särskilda sätt varpå tiden för förvaring och internering bestämmes. Att fångvårdsstyrelsen vid prövning av sådan bestraffningsfråga skall ha särskild sammansättning är stadgat i 3 §.

Om förening av disciplinstraff samt om gemensam bestraffning för flera förseelser se 77 §, om förhör och verkställighet se 80 §, om anstaltsnämndens medverkan i ärenden angående disciplinbesträffning se 5 och 82 §§.

77 §.

De i 76 § angivna bestraffningarna må efter förseelsens beskaffenhet och övriga föreliggande omständigheter åläggas i förening.¹ Föreligga flera förseelser, skall gemensam bestraffning åläggas.

FSt 24 §.

¹ Beträffande dem som arbeta tillsammans med andra intagna torde de i 76 § 1)—3) angivna bestraffningarna i regel böra förenas med enrum enär bestraffningarna eljest ej kunna givas tillräcklig effektivitet.

78 §.

Den som jämlikt 76 § andra stycket 4) undergår bestraffning i enrum må ej sammanföras med andra intagna.¹

Har någon varit intagen i enrum under oavbrutet trettio dagar, må han först efter uppehåll av sju dagar underkastas fortsatt enrum.

FSt 24 §.

¹ Den bestraffade kan hållas avskild från andra intagna i sin bostadscell, i arbetscell eller i särskild bestraffningslokal. Den enligt 41 § obligatoriska utomhusvistelsen behöver ej nödvändigtvis försiggå i cellgård, utan den intagne kan, i den

mån det med hänsyn till ordning och säkerhet låter sig göra, få promenera på den vanliga gården å sådan tid att han ej kommer i beröring med andra intagna. Jämför i övrigt 76 § not 7.

79 §.

För förseelse som intagen begår under transport, under vistelse utom anstalt eller eljest under förhållanden som icke tillåta förseelsens omedelbara beivrande, må han bestraffas i den anstalt där han blir intagen.¹

FSt 24 § 10 st.

¹ Detta kan vara erforderligt t. ex. om den intagne efter rymning föres direkt till annan anstalt än den från vilken rymningen företagits, om han underlåter att inställa sig efter permission — för vilket fall han jämväl anses som avviken — och återintages i annan anstalt än den där han vid permissionens beviljande var intagen eller om han är intagen i öppen anstalt och en erforderlig enrumsbestraffning ej lämpligen kan verkställas förrän han förflyttats till slutan anstalt.

80 §.

Innan beslut meddelas om bestraffning varom i 76 § sägs, skall förhör hållas med den intagne. Anstaltens läkare skall såvitt möjligt höras innan någon bestraffas med enrum, så ock eljest när i bestraffningsärende omständigheterna därtill föranleda.¹ Över vad som förekommit vid förhör och vid i övrigt verkställd undersökning skall föras protokoll.²

Beslut om bestraffning skall omedelbart gå i verkställighet, såframt ej styresmannen eller fångvårdsstyrelsen annorlunda förordnar.

FSt 24 § 2 st. och 25 §.

¹ Läkaren synes böra beredas tillfälle att yttra sig så snart en förseelse tyder på mera fullständig oförmåga att anpassa sig efter fängelsedisciplinen, ej blott när styresmannen finner anledning antaga att den intagne lider av psykisk abnormitet.

² Om bestraffningsjournal se 82 §.

81 §.

För omedelbart betvingande av våldsamt uppträdande,¹ så ock eljest när säkerheten inom anstalten det kräver, må styresmannen, därest andra medel finnas otillräckliga, hålla intagen avskild från andra intagna² samt belägga honom med lämpligt fängsel,³ dock ej under längre tid än säkerheten fordrar.

Läkare vid anstalten skall omedelbart underrättas⁴ om åtgärd som i första stycket sägs⁵ samt yttra sig däröver.⁶

FSt 26 §.

Se s. 215.

¹ I denna del konkurrerar stadgandet med SL 5 kap. 8 §. Sistnämnda lagrum kan föranleda tillämpning av andra tvångsmedel än de här angivna.

² Ej heller sådant avskiljande får fortfara längre än säkerheten fordrar.

³ Såsom fängsel torde jämväl få betecknas skyddströja.

⁴ Läkaren skall underrättas oavsett om styresmannen i det särskilda fallet finner anledning antaga att den intagnes uppträdande har sin grund i psykisk ab-

normitet. Sannolikheten för att så är förhållandet har ansetts motivera en generell underrättelseplikt.

⁵ Underrättelseplikten gäller för alla fall då åtgärd vidtagits mot intagen för att betvinga våldsamt uppträdande; åtgärden behöver alltså ej ha varit någon av de i paragrafen särskilt nämnda.

⁶ Det ligger i sakens natur att läkaren — även om det någon gång kan ske per telefon — skall göras noga underrättad om den intagnes symptom. Läkaren kan ofta genom att giva den intagne lugnande medel förebygga ytterligare våldsamheter från hans sida och sålunda onödiggöra sådana åtgärder från anstaltspersonalens sida som ehuru eljest nödvändiga kunna framstå som onödigt hårdhänta.

82 §.

Har intagen ålagts disciplinär bestraffning¹ eller har åtgärd enligt 81 § vidtagits, skall styresmannen anmäla detta vid anstaltsnämndens nästa sammanträde.²

Om ålagd bestraffning samt om åtgärd enligt 81 § och läkares yttrande däröver skall anteckning göras i särskild journal³ med angivande tillika av anledningen till bestraffningen eller åtgärden.

Se s. 215.

Stadgandet i första stycket är nytt.

¹ Detta gäller vare sig bestraffningen ålagts av styresmannen eller av fångvårdsstyrelsen. Har intagen anfört klagan över ådömd bestraffning skall tydligen anmälan ske om utgången av klagomålen.

² Enligt 4 och 5 §§ skall styresmannen, om det kan ske utan dröjsmål samråda med anstaltsnämnden i frågor om disciplinära åtgärder. Han är emellertid själv ensam beslutande. Stadgandet har tillkommit för att anstaltsnämnden, till ledning för den fortsatta behandlingen, skall få kännedom om samtliga de fall av missanpassning som äro så allvarliga att styresmannen ansett disciplinär bestraffning erforderlig. Jämför i övrigt 4 § not 4 och 5 § not 11.

³ Om protokoll över förhör m. m. se 80 §.

9 KAP.

Om besvär m. m.

83 §.

Fångvårdsstyrelsen äger efter framställning av intagen, så ock eljest när anledning förekommer, ändra vad styresman eller läkare jämlikt denna lag beslutat.¹

Över fångvårdsstyrelsens beslut må klagan föras genom besvär, som skola hava inkommit till justitiedepartementet sist å trettonde dagen efter den då klaganden erhöill del av beslutet.²

Över länsstyrelses beslut om uppskov med verkställighet må klagan hos Konungen föras i den ordning som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.³

Över länsstyrelses beslut om bestämmande av strafftid fullföljes klagan genom besvär i hovrätt. Klagan är ej inskränkt till viss tid.⁴

¹ Anledning härtill kan yppa sig t. ex. vid inspektion eller på framställning av den i 6 § omförmälde juristen. Av stadgandet måste anses följa att fångvårdsstyrelsen jämväl äger rätt att förordna om viss åtgärd som styrelsen finner styresman eller läkare ha underlåtit att vidtaga.

² Jämför VFL 17 § andra stycket.

³ Jämför landshövdinginstruktionen den 19 november 1937, 48 § 4 mom., samt KF den 14 december 1866 angående ändring av gällande stadganden om tid för besvärs anförande i mål, som handläggas av förvaltande myndigheter och ämbetsverk (m. fl. författningar angående administrativa besvärs mål, införda i lageditionen under 30 kap. RB). Enär jämlikt KSt den 21 februari 1941 angående statsdepartementen ärenden rörande fångvården tillhöra justitiedepartementets handläggning, skola besvär till Konungen ingivas till nämnda departement.

⁴ Regelen innebär ett lagfästade av vad som nu gäller.

84 §.

Intagen skall äga tillgång till en av fångvårdsstyrelsen utarbetad redogörelse för verkställighetens syfte och organisation samt för de stadganden och föreskrifter som angå hans behandling.¹

FSt § 6.

¹ Den ifrågasvarande redogörelsen bör vara fullständigare och mera lättläst än det nuvarande sammandraget av gällande stadganden och föreskrifter.

85 §.

De närmare föreskrifter som erfordras för tillämpning av denna lag meddelas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av fångvårdsstyrelsen.

Se s. 119 f.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1946.

Genom lagen upphävas:

lagen den 1 juli 1898 innefattande vissa bestämmelser om beräkning av strafftid;

lagen den 26 mars 1909 angående verkställighet i vissa fall av straff, ådömt genom icke laga kraft ägande utslag;

kungörelsen den 10 december 1909, innefattande vissa föreskrifter rörande tillämpningen av ovannämnda lag den 26 mars 1909;

kungörelsen den 30 december 1922 med ytterligare föreskrifter rörande tillämpningen av samma lag;

kungörelsen den 10 december 1909 angående förordnande om verkställighet av utslag, varigenom frihetsstraff ådömts;

lagen den 10 mars 1922 om anstånd för visst fall med verkställighet av straff;

19 och 20 §§ strafflagen för krigsmakten;

cirkuläret den 1 juli 1918 angående orten för avtjänande av straffarbete eller fängelse, ådömt viss till flottan hörande personal;

lagen den 24 mars 1916 angående verkställighet av straffarbete och fängelsestraff;

stadgan den 8 april 1938 angående vård och behandling i statens fångvårdsanstalter;

kungörelsen den 31 december 1906 rörande verkställighet av straffskärpning;

lagen den 22 april 1927 om verkställighet av förvaring och internering i säkerhetsanstalt;

48 § sinnessjuklagen den 19 september 1929;¹

så ock vad i övrigt finnes stridande mot lagens bestämmelser.

¹ I vad detta lagrum avser häktade ersättes det av ett tillägg till Sp 19 § 25.; se nedan s. 56 f.

² I ett flertal författningar förekomma stadganden av innehåll att tillsyningsman vid fångvårdsanstalt har behörighet i vissa hänseenden eller har vissa åligganden (se t. ex. VDL 24 § och utlänningslagen 47 §). Enligt beredningens förslag skola tillsyningsmän ej längre finnas. Det har ej ansetts erforderligt att i anledning härav vidtaga ändring i nyssnämnda författningar, enär i dem tillsyningsman genomgående nämnes jämsides med annan myndighet.

Förslag

till

Lag

om ändring i vissa delar av strafflagen.

Häri genom förordnas, *dels* att 2 kap. 6 och 7 §§ samt 4 kap. 8 §¹ strafflagen skola upphöra att gälla, *dels ock* att 2 kap. 5 § samt 4 kap. 5, 6 och 12 §§ nämnda lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

¹ Dessa lagrum innehålla stadganden om ådömande av straff med skärpning. Se s. 215 f. Kungörelsen den 31 december 1906 rörande verkställighet av straffskärpning upphäves genom beredningens förslag till verkställighetslag.

2 KAP.

5 §.

Om verkställighet av straffarbete och fängelse är särskilt stadgat.¹

¹ Jämför beredningens förslag till verkställighetslag, särskilt 2 §.

4 KAP.

5 §.

Dömes någon — — — tillika förskyllt.

Förekomma till verkställighet på en gång utslag, varigenom någon dömts till straffarbete på viss tid, samt utslag, enligt vilket han har att undergå fängelse, vare sig det omedelbart ådömts eller utgör förvandlingsstraff, skall, där ej sådant fall föreligger som i 4 § avses, fängelsestraffet övergå till straffarbete. Har fängelsestraffet delvis verkställts, skall endast återstoden

sammanläggas med straffarbetet. Beslut om sammanläggning som nu sagts meddelas av Konungens befallningshavande.

Se s. 275.

6 §.

Vid tillämpning av 2—5 §§ anses viss tids fängelse svara mot straffarbete under hälften så lång tid,¹ dock att fängelse som den dömden utstått anses lika med straffarbete, när det skall avräknas² å sådant straff.

Vid beräkning — — — en dagsbot.

Uppkommer vid — — — dagatal förfaller.

Se s. 273 ff.

¹ Att helt upphäva denna reduktionsregel har icke ansetts böra ifrågakomma, bl. a. emedan det skulle innebära en generell höjning av maximistraffet och, i vissa fall, även av minimistraffet, när gemensamt straff skall ådömas för brott som kan förskylla straffarbete och annat brott för vilket högsta straffet är fängelse eller böter.

² Sådan avräkning kan förekomma vid tillämpning av SL 4 kap. 3 § och, mera sällan, samma kap. 4 §. Den kan alltså icke avse förvandlingsstraff för böter. Då det i de nämnda fallen beror på en tillfällighet att den dömden icke på en gång dömts till det gemensamma straffarbetsstraffet, har det ansetts att han bör få tillgodoräkna sig hela den tid han avtjänat, enär skillnaden i verkställighetshänseende mellan fängelse och straffarbete väsentligen utjämnats.

12 §.

Har den, som är för brott tilltalad, varit för något brott, varom i målet rannsakats, i häkte hållen, och dömes han i det mål till frihetsstraff på viss tid eller till böter, må domstolen, om med hänsyn till omständigheterna så prövas skäligt, förordna, att straffet skall anses till viss del eller helt och hållet verkställt genom den dömdes hållande i häkte.¹ Ej må dock frihetsstraff, som omedelbart ådömes, anses verkställt till större del än som mot häktningstiden svarar. Har tilltalad, som dömes till frihetsstraff på viss tid, varit för undersökning av sinnesbeskaffenheten intagen å sinnessjukavdelning inom fångvärdens, skall, såframt ej särskilda skäl däremot äro, av häktningstiden å straffet avräknas minst den tid varunder målet till följd av sinnesundersökningen varit vilande.²

Föres i — — — ej fullföljes.

Dömes någon, som innan utslaget vunnit laga kraft börjat undergå ungdomsfängelse, förvaring eller internering,³ av överrätt i stället till straffarbete på viss tid eller fängelse, må överrätten förordna, att straffet skall anses till viss del eller helt och hållet verkställt genom att den dömden undergått ungdomsfängelse, förvaring eller internering.

Se s. 259 och s. 278 ff.

¹ Beredningens förslag innebär, bl. a., att den del av nuvarande andra punkten i första stycket skall utgå som innehåller en evalveringsregel om förhållandet mellan samma tids häkte, fängelse och straffarbete. Domstolen får sålunda fri prövningsrätt huruvida avräkning skall medgivas med hela häktningstiden eller del därav eller över huvud ej förekomma.

² Det har ansetts skäligt att tiden för sinnesundersökning — som ju i flertalet fall verkställs i samhällsskyddets intresse — liksom väntetid i avvaktan på att sådan

undersökning kan börja i regel får inräknas i strafftiden. Undantagsvis kunna emellertid omständigheterna vara sådana, t. ex. om den tilltalade med stöd av oriktiga intyg förmått domstolen att förordna om undersökning, att tiden ej bör inräknas. Beträffande häktningstiden i övrigt har domstolen jämlikt första punkten fri prövningsrätt i avräkningsfrågan. För de fåtaliga fall då tilltalad som sinnesundersökts dömes till böter har bestämmelse om obligatorisk avräkning ansetts kunna undvaras. Om någon som icke är häktad under sinnesundersökning intages å sinnessjukhus, finnes ej möjlighet till avräkning, men domstolen kan beakta förhållandet vid straffmätningen. — Därest beredningens förslag till lag om sinnesundersökning i brottmål (SOU 1942: 59) genomföres — häktad skall enligt förslaget undersökas i rättspsykiatrisk anstalt eller i vissa fall å sinnessjukhus — måste stadgandet omformuleras.

³ Jämför UL 5 § och FörvL 1937 6 § fjärde stycket ävensom beredningens förslag till verkställighetslag 7 §. Genom beredningens nämnda förslag öppnas möjlighet att efter nöjdförklaring få påbörja verkställighet för den som blivit dömd till förvaring och internering.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1946, från och med vilken dag straffskärpning ej längre må verkställas.

Förslag

till

Lag

om ändring av 19 § förordningen om nya strafflagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall.

Häri genom förordnas, att 19 § förordningen om nya strafflagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall den 16 februari 1864 (nr 11 s. 101) skall sålunda ändras att 8, 25 och 28 punkterna erhålla följande lydelse.

19 §.

8. Ej må — — — grundad är.

Kvinna, som är havande eller ammar barn, må ej häktas med mindre synnerliga skäl därtill äro.¹

Ej heller må den häktas som är intagen i fångvårdsanstalt för undergående av frihetsstraff, förvaring eller internering.²

¹ Se beredningens förslag till verkställighetslag 13 § samt s. 260 f. Jämför även samma förslag 29 och 37 §§. Nya RB 24:3 innehåller en mindre ingripande begränsning av häktningens möjlighet i förevarande hänseende. Beredningen har ansett att rättegångsbalkens regler — åtminstone så länge det där förutsatta övervakningsförfarandet och andra åtgärder till undvikande av häktning ej tillämpas — icke skulle vara tillräckliga för att i önskvärd utsträckning förebygga häktning av havande eller ammande kvinnor. Beredningen har ansett sig sakna anledning att framlägga förslag till ändring av rättegångsbalken.

² Se förslaget till verkställighetslag 21 § samt s. 268.

25. Bliver häktad — — — njuta kan.

Lider häktad av sinnessjukdom eller finnes anledning till antagande att han lider av sådan sjukdom, skall han intagas å sinnessjukavdelning vid fångvården eller å sinnessjukhus.¹

¹ Jämför förslaget till promulgationsbestämmelser till verkställighetslagen, not 1.

28. Häktad person — — — nödigt finnes.

Fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, häktets föreståndare äger meddela häktad tillstånd att besöka närstående som är svårt sjuk eller bevista närståendes begravning, så ock att i annat fall, då med hänsyn till häktningstidens längd eller eljest synnerliga skäl föreligga, lämna häktet för viss kort tid. Dylikt tillstånd må ej förekomma i annat fall än då fara för missbruk får anses utesluten. Innan ärendet företages till avgörande skall, i Stockholm, förste stadsfiskalen och eljest landsfogden avgiva yttrande.¹

¹ Det föreslagna lagrummet ersätter de nuvarande bestämmelserna i FSt 23 § jämförd med 45 §. Reglerna om permission för häktad ha ansetts — i likhet med vad som enligt gällande rätt och beredningens förslag är fallet beträffande fångar, förvarade och internerade — böra ha stöd i lag. De äro något strängare än motsvarande regler i 36 § i förslaget till verkställighetslag beträffande sistnämnda tre kategorier intagna. — Yttrande skall avgivas av den överåklagare som för talan i målet eller, om ansvarstalan föres av distriktsåklagare, den överåklagare som är dennes chef.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1946.

Förslag

till

Lag

om ändring av 2 § lagen den 22 juni 1939 (nr 315) om särskild förundersökning i brottmål.

Härigenom förordnas, att 2 § lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

2 §.

Har någon — — — villkorlig dom.

Ej må till straffarbete eller fängelse i sex månader eller däröver¹ eller till tvångsuppfostran eller ungdomsfängelse dömas eller anstånd enligt 1 § lagen om villkorlig dom beviljas, utan att särskild förundersökning ägt rum eller därmed avsedd utredning ändock är tillgänglig.

Se s. 140.

¹ Jämför beredningens förslag till verkställighetslag 44 § samt VFL 1 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1946.

Förslag
till
Lag
**om ändring i vissa delar av lagen den 18 juni 1937 (nr 461) om
förvaring och internering i säkerhetsanstalt.**

Härigenom förordnas att överskriften¹ till lagen den 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt skall lyda som nedan sägs samt att 1, 3, 4, 7, 8 och 15 §§ av lagen skola hava följande ändrade lydelse.

Lag om förvaring och internering av vissa brottslingar.¹ }

¹ Beträffande skälen till det föreslagna borttagandet av termen säkerhetsanstalt se s. 238. Ändringarna i 1, 3, 4 och 15 §§ äro uteslutande av formell natur, föranledda av att benämningen säkerhetsanstalt borttages.

1 §.

Prövas någon vid brotts begående hava varit och fortfarande vara av sinnesbeskaffenhet varom i 5 kap. 6 § strafflagen sägs, må domstolen i stället för straff ådöma förvaring, därest

1. den brottslige — — — eller fängelse.

3 §.

Finnes någon, som undergår straffarbete eller för sedlighetsbrott ådömt fängelse eller för brott som avses i 1 § 3. undergår ungdomsfängelse eller tvångsuppfostran, vara av sinnesbeskaffenhet varom i 5 kap. 6 § strafflagen sägs, och måste det på grund härav och med hänsyn till omständigheterna i övrigt antagas att han efter frigivningen skall bliva vådlig för annans säkerhet till person eller egendom, må domstol i den ordning i 6 § andra och tredje styckena sägs döma till förvaring att träda i stället för vad av straffet eller tvångsuppfostran återstår.

4 §.

Begår någon för brott dömd ånyo brott, må domstolen för det återfall i stället för straff ådöma internering, därest den brottslige

1. efter det — — — vara förfallen.

7 §.

När, i — — — femton år.

För förvaring — — — tids utgång.

Vid beräkning av minsta tid skola tillämpas de grunder, som gälla för beräkning av strafftid;¹ dock skall vid förvaring enligt 3 § denna tid räknas från den dag, då utslaget ankommer till den myndighet som har att sörja för verkställigheten.²

¹ Se beredningens förslag till verkställighetslag 3 kap.; jämför 24 § nämnda lag.

² Jämknigen på denna punkt har föranletts av att enligt beredningens förslag till verkställighetslag, något formellt förordnande om verkställighet ej längre skall förekomma; jämför 14 och 18 §§ nämnda lag.

Beredningen har haft under övervägande att föreslå ett stadgande av innehåll att om någon börjat undergå straffarbete, fängelse, ungdomsfängelse eller tvångs-
uppfostran innan utslaget vunnit laga kraft samt överrätt i stället dömt till för-
varing eller internering, så skulle överrätten samtidigt som den bestämde minsta
tiden för förvaringen eller interneringen äga förordna att denna skulle anses till
viss del verkställd genom att den dömda undergått straffarbete etc. Ett dylikt för-
slag skulle som en konsekvens medföra vissa ändringar i reglerna för beräknan-
de av minsta tidens början. Beredningen har emellertid avstått från nämnda för-
slag. Visserligen föreslås ett tillägg till SL 4 kap. 12 § om avräkning å straffarbete
eller fängelse av ungdomsfängelse, förvaring och internering som den dömda un-
dergått på grund av den lägre rättens icke lagakraftvunna utslag, men i nämnda
fall rör det sig dock om avdrag å noga tidsbestämda frihetsberövanden medan så
ej är förhållandet beträffande förvaring och internering. Då verkställighetstiden
för sistnämnda två reaktionsformer ej är på samma sätt fixerad finnes knappast nå-
got utrymme för några avräkningsbestämmelser av det ifrågasatta slaget. Jämför
UL 20 § andra stycket, vilket stadgande motiverats med ungdomsfängelsets upp-
fostrande och utbildande karaktär.

8 §.

Om verkställighet av förvaring och internering är särskilt stadgat.¹

Se s. 238.

¹ Den nuvarande regeln att säkerhetsanstalt är anstalt eller anstaltsavdelning som
av Konungen anvisats för sådant ändamål ersättes av 2 § i beredningens förslag till
verkställighetslag. Enligt beredningens förslag möter det ej hinder att fång-
vårdsstyrelsen bemyndigas att undantagsvis låta förvarad eller internerad inta-
gas på annan fångvårdsanstalt än sådan som egentligen är avsedd för dessa kate-
gorier, t. ex. på en koloni för straffångar eller på ett vanligt fängelse, där den
dömda tillfälligt kan användas i byggnadsarbete e. dyl.

15 §.

Varder den som är på prov utskrivnen övertygad att hava begått annat
brott, må domstolen förordna att den ådömda förvaringen eller interneringen
skall avse jämväl detta brott samt att den brottslige skall återintagas; är
brottet begånget före utskrivningen, må i stället förordnas allenast att den
ådömda förvaringen eller interneringen skall avse jämväl detta brott.

Innan domstolen — — — två år.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1946.

Förslag
till
Lag
om ändring av 21 § lagen den 18 september 1943 (nr 691)
om villkorlig frigivning.

Härigenom förordnas, att 21 § lagen den 18 september 1943 om villkorlig frigivning skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

21 §.

Har enligt — — — slutligen avgjord.

Har förvaring — — — ej tillämpliga.

Se s. 216.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1946.

Förslag
till
Lag
om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 368) angående
förordnande av rättegångsbiträde åt häktad.

Härigenom förordnas att i lagen den 19 juni 1919 angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad skall införas en ny paragraf, betecknad 7 §, av nedan angivna lydelse samt att i anledning därav lagens överskrift skall bliva som följer:

Lag angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad m. m.

7 §.

Vad i denna lag är stadgat om häktad skall äga motsvarande tillämpning beträffande den som undergår straffarbete, fängelse, förvaring eller internering och därunder åtalas vid domstol.¹ Förordnar fångvårdsstyrelsen, att verkställigheten skall avbrytas, have det ej inverkan på förordnandet av rättegångsbiträde.²

Se s. 269. Jämför beredningens förslag till verkställighetslag 21 §.

¹ Förordnande som biträde åt häktad avser enligt 1 § bemyndigande att biträda vederbörande i vissa angivna hänseenden så länge han hålles häktad. Förordnande att biträda intagen bör på motsvarande sätt gälla så länge vederbörande är intagen enligt vad därmed förstås i förslaget till verkställighetslag. Det avses sålunda skola upphöra vid den intagnes frigivande eller utskrivning. Enligt 21 § näm-

da lagförslag skall fångvårdsstyrelsen kunna förordna att verkställigheten skall avbrytas. Den tilltalade är därefter att anse som häktad. Dylikt avbrott i verkställigheten bör givetvis icke rubba förordnandet av rättegångsbiträde. Ett stadgande härom har intagits som en andra punkt i förevarande paragraf. Utan särskilt stadgande torde det vara klart att biträdesförordnandet ej rubbas av att avbrottet i verkställigheten upphör och verkställigheten ånyo börjar. — Skall den som undergår ungdomsfängelse åtalas vid domstol avbrytes verkställigheten, var-efter den dömde är att anse som häktad. Lagen är alltså direkt tillämplig för sådant fall.

² Se not 1.

De administrativa författningar som ansluta sig till lagen angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad, nämligen kungörelserna den 15 april 1932 angående underrättelse till häktads rättegångsbiträde om tid och ställe för företagande av rannsaking med häktad samt den 28 november 1919 om ordningen för utbetalning av ersättning av allmänna medel till rättegångsbiträde åt häktad, böra göras tillämpliga jämväl beträffande sådant rättegångsbiträde som avses i den föreslagna 7 § i lagen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1946.

F ö r s l a g

till

L a g

om ändrad lydelse av 82 § lagen den 23 oktober 1914 (nr 325) om krigsdomstolar och rättegången därstädes.

Häri genom förordnas att 82 § lagen den 23 oktober 1914 om krigsdomstolar och rättegången därstädes skall erhålla följande ändrade lydelse.

82 §.

Krigsdomstols utslag — — — Konungens befallningshavande.

Vad förut i denna § är stadgat är icke tillämpligt, då den dömde hålles häktad. I sådant fall skall utslag, varom ovan förmäles, befordras till verkställighet, om den dömde förvaras i militärhäkte, av den befälhavare, som har uppsikt över häktet, men eljest av styresmannen vid den fångvårdsanstalt eller föreståndaren vid det stadsfängelse, där den dömde är intagen.¹

Med utmätning — — — befatta sig.

Har någon — — — stadgade grunder.

Se s. 286 ff. Jämför förslaget till verkställighetslag 14 §.

¹ Sista punkten av andra stycket har, i fråga om befordran till verkställighet av utslag rörande häktad när den häktade förvaras i annat häkte än militärhäkte, ändrats till överensstämmelse med 14 § första stycket första punkten förslaget till verkställighetslag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1946.

Utkast
till
Kungörelse
angående ändrad lydelse i vissa delar av militära bestraffnings-
förordningen den 17 december 1915 (nr 524).

Härigenom förordnas att §§ 29—31 militära bestraffningsförordningen den 17 december 1915 skola upphöra att gälla samt att § 32 samma förordning skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

§ 32.

Förordnande om verkställighet av disciplinstraff meddelas av vederbörande befälhavare. Vid meddelande av sådant förordnande skall å utslaget göras anteckning om dagen för straffets början och slut. Där ändring i meddelat förordnande av omständigheterna påkallas, varde anteckning om den nya föreskriften verkställd å utslaget.¹

Sträng arrest — — — finnes lämpligt.

Medgivande att — — — över häktet.

¹ I första stycket har från kungörelsen den 10 december 1909 angående förordnande om verkställighet av utslag, varigenom frihetsstraff ådömts, vilken kungörelse av beredningen föreslås upphävd, införts erforderliga stadganden om förordnande om verkställighet av disciplinstraff. Jämför beträffande befordrande till verkställighet av sådant straff strafflagen för krigsmakten 208 § och lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes 82 §. Rörande frågan vilken befälhavare det tillkommer att bestämma dag för straffs början och slut då straff skall verkställas i annat militärhäkte än det som finnes vid eget förband, jfr militieombudsmannens ämbetsberättelse 1944 s. 251.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1946.

MOTIV

1. Inledning.

I jämförelse med många andra länder intar Sverige i fråga om den allvarligare brottsligheten en relativt gynnsam ställning. Hela antalet personer som årligen dömas till ansvar för lagöverträdelser är visserligen högt, men det stora flertalet (omkring 90 %) har begått sådana lindriga förseelser som endast förskylla böter. Av de övriga erhålla närmare hälften villkorlig dom. De personer som dömas till frihetsförlust och omhändertagas på anstalt utgöra således endast en liten del av hela antalet dömda. Detta oaktat är det icke någon obetydlig anpart av befolkningen som passerar fångvårdens anstalter. Under normala tider intagas årligen omkring 4 000 personer på fångvårdsanstalt för undergående av frihetsstraff eller frihetsberövande skyddsåtgärder, och vid nuvarande stegring av brottsligheten är antalet ungefär 6 000. Anstalterna äro under vanliga tider belagda med omkring 1 900 intagna, för närvarande med bortåt 3 000.

Den statistiska sannolikheten för att en svensk medborgare skall begå brott och dömas till frihetsförlust är betydande. Enligt en genom beredningens försorg verkställd undersökning (se bil. 3) har man för närvarande att räkna med att ungefär var tjugonde man som lever till 50-årsåldern på grund av brott blir intagen på fångvårdsanstalt; risken är störst under ungdomsåren för att därefter successivt avtaga. Detta framstår som så mycket allvarligare, om man tar hänsyn till att säkerligen endast en del av de brott som förövas bli upptäckta och beivrade. Det är sålunda ett socialt spörsmål av första rangen huru samhället bör söka förebygga och bekämpa brottslighet.

Det samspel av skiftande faktorer som leder till kriminalitet torde aldrig kunna till fullo klarläggas. Ett gemensamt drag för verkställda undersökningar i detta hänseende är att de gälla ett urval personer, nämligen de brottslingar som blivit lagförda, medan de som undgått upptäckt måste ställas utanför. Svårigheter möta även att erhålla jämförelsematerial från den icke kriminella delen av befolkningen. Vissa faktiska upplysningar stå dock att vinna. Erfarenheten har sålunda visat att psykisk abnormitet och brottslighet ofta följas åt samt att brottslighetsrisken är särskilt utpräglad inom vissa grupper och miljöer; enligt ovannämnda utredning är denna risk t. ex. väsentligt större för stadsbefolkning än för landsbefolkning, större för vissa civilstånd och åldersgrupper än för andra etc. I fråga om ungdoms-

brottsligheten har i skilda länder utförts ett flertal orsaksundersökningar. Ehuru dessa med hänsyn till vad ovan sagts om materialets beskaffenhet och de bristande kontrollmöjligheterna icke äro vetenskapligt bindande, få de dock anses göra i hög grad sannolikt att ungdomens kriminalitet har nära samband med hemmens beskaffenhet och andra miljöfaktorer.

Även om ytterligare kunskap vinnes om de biologiska och sociala faktorer som leda till kriminalitet, måste samhällets möjligheter att genom profylaktiska åtgärder förebygga förstagångsbrottslighet av naturliga skäl bliva begränsade. Frågan om en effektiv brottsprevention torde i mycket sammanhånga med grundläggande problem rörande samhällets organisation.

I viss mån annorlunda ställer sig frågan beträffande dem som redan begått brott och blivit föremål för åtgärder från samhällets sida. Vi veta att det föreligger en särskilt stor risk för att de som undergått frihetsstraff ånyo skola föröva brott som leda till frihetsförlust. Enligt den nämnda undersökningen är den statistiska sannolikheten för att den som redan straffats med fängelse eller straffarbete skall begå brott och intagas på fångvårdsanstalt ungefär fyrtio gånger så stor som den är för genomsnittsbefolkningen; för den som varit straffad flera gånger stiger risken mångfaldigt. Även absolut sett är återfallsfrekvensen tämligen betydande. Nära en tredjedel av de första gången till straffarbete dömda återfaller inom tre år efter frigivningen; för recidivisterna äro återfallssiffrorna högre.

Då den relativt sett största faran för brottslighet hotar från de redan straffades sida, är det tydligt att samhället har ett starkt intresse av att genom verksamma åtgärder förebygga att de återfalla i brott. Härtill kommer att samhället genom att omhändertaga en brottsling i viss mån tar ansvaret för att söka leda hans liv in på andra banor och hindra att han genom fortsatt kriminalitet ödelägger sin egen och sina anhörigas tillvaro. Såväl ur samhälleliga skyddssynpunkter som av hänsyn till de brottsliga individerna och deras familjer är det därför angeläget att de straffrättsliga ingripandena bli effektiva. Man måste emellertid ha för ögonen, att brottslingen är en människa som andra, att en viss hänsyn bör tagas till hans person. Effektivitetssynpunkten kan därför icke vara allenarådande. Ett straffsystem bör vara såväl verksamt som human.

Det ligger i sakens natur att det straffrättsliga reaktionssystemet icke kan övervägas utan att man beaktar sättet för verkställighet av de skilda behandlingsformerna. Reglerna om straff och skyddsåtgärder skulle sakna innehåll, om de icke betraktades mot bakgrunden av vad varje åtgärd i verkligheten innebär; det är verkställighetsreglernas och anstaltsväsendets utformning som ger straffsystemet dess karaktär. Man har någon gång i det straffrättsliga reformarbetet i skilda länder kunnat spåra en viss benägenhet att söka på övervägande teoretiska grunder konstruera straffrättsliga nybildningar utan att till fullo göra klart för sig huru de komma att verka i praktiken. Enligt beredningens mening ligger häri framför allt den faran att behandlingsformerna icke komma att motsvara sitt syfte. Ett långvarigt omhändertagande, som kan vara motiverat, om det innebär positivt

uppbyggande åtgärder, kan förlora sitt berättigande, om verkställigheten blir mera negativ och repressiv. I kriminalvårdens historia saknas ej exempel på det förhållandet att behandlingsformer, som på papperet varit önskvärda och humana, under verkställigheten fått en helt annan prägel. Sålunda ha bestämmelser om öppna behandlingsformer ibland missbrukats för ett profitmässigt utnyttjande av fångarna. Ur den samtida kriminalpolitiken kunna från vissa länder hämtas exempel på att teoretiskt välgrundade åtgärder mot brottslig ungdom i praktiken begagnats för de mest repressiva syften. I de flesta länder torde det även ha inträffat att till namnet nya reaktionsformer fått ersätta gamla sådana utan att verkställighetsformerna nämnvärt förändrats.

Av sambandet mellan straffsystem och verkställighet följer att nya straffrättsliga behandlingsformer ej böra tillskapas utan att det är fullt klart att syftet med dem icke kan uppnås inom bestående straffsystems ram genom en reformering av verkställigheten av de redan befintliga reaktionsformerna. Man måste också beakta att nybildningar på straffsystemets område påverka verkställigheten av befintliga behandlingsformer i den mån de fortfarande komma att bestå. Inrättandet av en ny straffrättslig reaktionsform återverkar på storleken och sammansättningen av det klientel som fortfarande behandlas enligt de gamla reglerna. Detta blir ofta mera enhetligt, varigenom lättnader i verkställighetsreglerna möjliggöras. Vad anstaltsväsendet angår är det uppenbart att det måste röna inflytande av förändringar såväl av straffsystemet som av principerna för verkställigheten. En nytillkommen behandlingsform eller en uppmjukning av verkställighetsreglerna kan t. ex. medföra ett ökat behov av öppna anstalter i stället för slutna. Om straffsystems- och verkställighetsreformer skola få någon praktisk betydelse, är det nödvändigt att anstaltsorganisationen bringas i överensstämmelse med de nya principerna. Det är emellertid tydligt att, särskilt i finansiellt svåra tider, önskvärda reformer kunna förhindras av svårigheten att anskaffa lämpligt anstaltsutrymme, såvida icke befintliga anstalter kunna apteras för de nya ändamålen eller utrymme eljest kan beredas utan kostsamma nybyggnader.

Då frågan om reformering av straffsystem, verkställighetsregler och anstaltsväsende sålunda böra bedömas med hänsynstagande till det nära samband som råder dem emellan och till deras återverkningar på varandra, är det av vikt att göra sig en bild av hur det rådande systemet tillkommit och fungerar samt av omfattningen och beskaffenheten av det klientel det gäller att omhändertaga.

2. De frihetsberövande reaktionsformerna i Sverige.

Historik och nuvarande ordning.

I likhet med vad som var fallet i andra länder tillämpades i Sverige länge — vid sidan av böter och dödsstraff — främst affliktiva kroppsstraff, framför allt spöslitning i skilda former. Härjämte användes skamstraff, t. ex. kyrkoplikt, och landsförvisning. Även galärstraff synas i mindre utsträckning ha kommit till användning. De frihetsberövande åtgärder som förekommo avsågo företrädesvis personer som avvaktade rättegång eller verkställighet av kroppsstraff. Emellertid började man efterhand även tillämpa frihetsstraff i egentlig mening, till en början på vissa specialområden. Frihetsstraff förekommo främst såsom förvandlingsstraff för böter men ådömdes i mindre utsträckning även omedelbart för brott. Redan tidigt kan man urskilja två slags frihetsstraff, nämligen fängelse och straffarbete, det sistnämnda under olika benämningar: arbete vid Konungens slott eller fästning, arbete vid Konungens fästning eller smedja etc. I 1734 års lag förekommo vid sidan av kroppsstraffen, som fortfarande dominerade, i sparsam utsträckning straffarbete och fängelse, både såsom förvandlingsstraff och såsom omedelbar påföljd för brott. Fängelsestraffet kunde vara enkelt fängelse eller fängelse vid vatten och bröd. Sistnämnda form synes närmast ha betraktats som ett kroppsstraff.

En mera vidsträckt tillämpning fingo frihetsstraffen först genom en av Gustaf III den 20 januari 1779 utfärdad förordning. Denna betydelsefulla lagstiftningsakt, som kan sägas inleda en ny epok i vår strafflagstiftning, upphävde dödsstraffet för åtskilliga brott, bl. a. tredje och fjärde resan stöld, samt gav jämväl i övrigt uttryck åt en mildare syn på brottsligheten. De gamla kroppsstraffen bibehöllos visserligen, men frihetsstraff förekommo i sådan utsträckning att de redan nu kunde sägas utgöra grundstammen i straffsystemet.

Förordningen av år 1779 var ett uttryck för den tendens att avskaffa kroppsstraffen som vid denna tid gjorde sig gällande i flertalet kulturländer. Från humanitetens synpunkt var denna utveckling av tvelaktigt värde, emedan de frihetsstraff som skulle ersätta kroppsstraffen ofta verkställdes under former som gjorde dem lika barbariska som dessa. Förhållandena i vårt land voro icke bättre än annorstädes. Fängelsefångar insattes i de s. k. länsfängelserna. I dessa, som vanligen voro inrymda i slottens källare och saknade alla möjligheter för fångarnas åtskiljande, sammanfördes häktade och dömda, unga och gamla, män och kvinnor, bötesfångar och förhärdade brottslingar. Straffarbetet verkställdes i regel för män i rikets fästningar och för kvinnor i tukt- och spinnhusen, varvid de dömda utan åtskillnad sam-

manfördes med varandra samt med s. k. försvarslösa och andra omhändertagna. Behandlingen av fångarna var i många avseenden brutal, lokalerna voro ohygieniska, promiskuiteten ohämmad, prygel och annan misshandel vanlig, sysslolöshet nästan regel.

Under 1700-talets sista årtionden gjordes vissa försök att åvägabringa en mera human verkställighet av frihetsstraffen. Av särskilt intresse är ett kungl. brev av den 27 november 1798, varigenom vederbörande myndigheter anmodades att inkomma med förslag till fängelsernas förbättrande. Några mera betydande praktiska resultat synas dock icke ha uppnåtts. Sedan 1809 års ständer fäst uppmärksamheten på behovet av straffsystems- och verkställighetsreformer, fick *lagkommittén* i uppdrag att verkställa utredning på dessa områden. I ett preliminärt betänkande av 1815 uttalade sig kommittén för en utvidgning av frihetsstraffen på bekostnad av bötes- och kroppsstraffen men uppställde som förutsättning att nya straffanstalter, s. k. arbets- och korrektionshus, tillskapades. Betänkandet framlades för 1815 års riksdag, som beslöt att det skulle lämnas öppet för lagkommittén att vid sitt fortsatta arbete utgå från att sådana anstalter skulle komma till stånd.

Under den närmast följande tiden kom emellertid såväl lagkommitténs straffrättsliga reformarbete som det planerade uppförandet av nya anstalter i huvudsak att ligga nere. Sedan Kungl. Maj:t den 3 februari 1825 tillsatt en »*Styrelse över Rikets Fångelser och Arbetsinrättningar*» (från 1859 benämnd fångvårdsstyrelsen), vidtogos emellertid vissa nybyggnader och ombyggnader av anstalter. Bl. a. moderniserades och utvidgades den gamla tuktusbyggnaden å Långholmen till en korrektionsinrättning för män, och ett arbetsfängelse för män inrättades i anslutning till fästningsfängelset i Malmö. Den gamla gemensamheten och sammanblandningen av skilda kategorier fortsatte emellertid. Försök att tillämpa ett cellsystem strandade på lokala svårigheter. Vissa experiment med klassifikation av fångarna och tystnadsplikt för dem synas ej ha givit praktiska resultat.

Under de följande åren kommo straffverkställighetsfrågorna att tilldraga sig en alltmera vidgad uppmärksamhet. Diskussionen anknöt därvid särskilt till de erfarenheter som i Amerika gjorts med det s. k. *Filadelfia-* eller *Pennsylvaniasystemet* och *Auburnsystemet*. Av dessa innebar det förra, vilket först tillämpades av kväkarna i staten Pennsylvania, att fångarna skulle hållas helt avskilda från varandra såväl dag som natt. Enligt det senare systemet, som fått sitt namn efter ett fängelse i staten New York där det först praktiserades, skulle fångarna hållas i cell på natten men på dagen arbeta gemensamt under sträng tystnadsplikt. Båda metoderna åsyftade att förebygga den skadliga påverkan fångarna emellan som vållat svåra olägenheter i de dåvarande gemensamhetsfängelserna. Filadelfiasystemet uppställde därjämte som mål att genom ensamhet bringa fången till självrannsakan och ånger. I sin mest renodlade form krävde detta system därför att fången icke skulle få arbeta, men det uppmjukades snart i detta hänseende. I Filadelfiafängelserna arbetade fångarna sålunda var och en i sin cell, medan

de i fängelserna av typen Auburn på dagen sammanfördes till verkstäder, där de skulle iakttaga tystnad.

Sedan *lagkommittén* återupptagit sitt straffrättsliga reformarbete, framlade kommittén år 1832 ett *förslag till allmän kriminallag* och år 1839 ett reviderat förslag. Vid sidan av dödsstraffet — som alternativt föreslogs avskaffat — och bötesstraffet upptog kommitténs förslag inga andra allmänna straff än frihetsstraff. Kroppsstraffen, skamstraffen och landsförvisningen skulle sålunda helt avskaffas. Frihetsstraffen voro av två slag: straffarbete och fängelse. Regler om verkställigheten voro intagna i själva straffbalken.

Straffarbete kunde ådömas i fem grader, allt efter tidslängden. Minimum var sex månader och maximum tolv år eller livstid. Straffånge skulle insättas i allmän straffinrättning och hållas till arbete, som skulle lämpas efter hans kön, ålder och krafter. Endast vissa livstidsfångar fingo hållas till arbete utom anstaltens område. Straffinrättning skulle vara så beskaffad, att den icke var menlig för fångens hälsa. Fångnen skulle icke få förskaffa sig underhåll eller annat utöver vad vid straffanstalten bestods. Fångarna skulle ha egna sovrum men arbeta i gemensamhet. Enligt 1832 års förslag skulle en noggrann uppdelning av fångarna i klasser äga rum, men i det slutliga förslaget ersattes reglerna om klassifikation med föreskrift — enligt Auburnsystemet — om tystnadsplikt för fångarna. Vid varje anstalt skulle finnas en styrelse. Såsom disciplinstraff upptogos endast olika former av inneslutning i enrum. Om enkelt enrum kunde anstaltens föreståndare förordna, men han var skyldig att inom 24 timmar anmäla förhållandet till styrelsen, som ägde upphäva beslutet. Styrelsen kunde ådöma enrum utan sysselsättning, mörkt enrum och enrum med inskränkt kost. Om fånge visat arbetsamhet och gott uppförande, skulle det åligga styrelsen att göra anmälan därom hos Konungen för straffavkortning, dock ej förrän tre fjärdedelar av strafftiden eller, i fråga om livstidsfånge, femton år förflutit. Fängelse kunde endast ådömas på kortare tid än straffarbete. Det kunde enligt domstolens beslut anordnas antingen såsom enkelt fängelse — fången skulle då såvitt möjligt få eget rum och ägde själv skaffa sig underhåll och bekvämlighet — eller såsom ensligt fängelse, varvid fången i sexdagsperioder skulle hållas innesluten i enrum utan sysselsättning, eller ock såsom fängelse på vatten och bröd; för de tre olika formerna gällde skilda minima och maxima beträffande strafftidens längd. Endast den lindrigaste formen, enkelt fängelse, fick användas såsom förvandlingsstraff för böter.

När lagkommittén avgav sitt slutliga förslag, hade uppmärksamheten redan börjat alltmera riktas på det filadelfiska enrumssystemet, och i flera yttranden över förslaget (bl. a. av Högsta domstolen) hävdades att detta system vore att föredraga framför det av kommittén valda Auburnsystemet. Det filadelfiska systemet förordades vidare varmt i det år 1840 av kronprins Oscar utgivna arbetet »Om straff och straffanstalter». Vid 1840—41 års riksdag begärde Kungl. Maj:t anslag till anordnande av ett antal celler i länsfängelserna. På yrkande av enskilda motionärer gick riksdagen längre och anslag betydande summor för länsfängelsernas förändring till cellfäng-

elser. Länsfängelsernas ombyggnad skedde successivt under de följande tio åren. Då det främst var häktade och bötesfångar som intogos å länsfängelserna, kom cellstraffet till en början icke att beröra någon väsentlig del av det egentliga fångklientelet. Det ansågs nämligen icke lämpligt att framlägga förslag om utvidgad enrumsbehandling för straff- och fängelsefångar förrän arbetet på en ny straffbalk slutförts. Även vissa av de korrektionsanstalter, där såväl straffångar som försvarslösa voro intagna, moderniserades emellertid och försågos med celler, vilka dock företrädesvis användes såsom mottagningsceller och för andra särskilda ändamål.

Sedan kronoarbetareskåren inrättats år 1842, började antalet på korrektionsinrättningarna intagna försvarslösa att minska, och i stället överfördes dit straffångar från fästningsfängelserna. Korrektionsinrättningarna och de fästningsfängelser som bibehöllos blevo sedermera benämnda straffängelser.

Efter framställning av 1840—41 års ständer tillsattes en särskild *lagberedning* med uppgift att fortsätta reformarbetet. Enligt lagberedningens slutliga *förslag till straffbalk* (1844) skulle det jämte dödsstraffet och bötesstraffet endast finnas ytterligare en straffart, som benämndes fängelse. Beredningen upptog alltså icke den av lagkommittén bibehållna skillnaden mellan straffarbete och fängelse. Denna avvikelse motiverades bl. a. därmed, att ett särskilt namn på den mera långvariga straffarten skulle kunna medföra att de som dömdes därtill finge en förnedrande stämpel som kunde motverka deras framtida upprättelse. Det av beredningen föreslagna enhetliga frihetsstraffet skulle kunna ådömas i olika grader allt efter tidslängden. Minimum var 30 dagar och maximum tio år eller livstid. Lagförslaget byggde i likhet med lagkommitténs förslag på det s. k. latitudsystemet — med frihet för domaren att utmäta straffet inom en viss straffskala — vilket endast undantagsvis förekom i 1734 års lag. Reglerna om verkställighet upptogos ej i straffbalken utan — för att underlätta vidtagandet av ändringar — i ett särskilt förslag till fängeslag. I princip uttalade sig beredningen för att filadelfiasystemet skulle genomföras för flertalet fångar utom för livstidsfångar men föreslog — närmast av anstaltsorganisatoriska skäl — att enrumsstraffet till en början endast skulle tillämpas när strafftiden ej översteg två år. När straffet verkställdes i enrum, skulle därå avdragas en sjätte-del. Efter Kungl. Maj:ts förordnande skulle enrumsstraffets användning efter hand kunna utsträckas till fångar med längre strafftider. För samtliga gemensamhetsfångar utom livstidsfångar skulle tystnadsplikt tillämpas. Betecknande för den betydelse man tillmätte faran för skadlig påverkan fångarna emellan är att en av lagberedningens ledamöter, som ville avskaffa livstidsstraffarbete, alternativt reserverade sig mot att livstidsfångar skulle undantagas från tystnadsplikten, under framhållande att detta skulle innebära att de med berätt mod fördärvades och tillfogades det största möjliga onda i lagens namn.

I övrigt voro verkställighetsreglerna i lagberedningens förslag till fängeslag något strängare än de som uppställts av lagkommittén. Fånge hade alltid arbetsplikt och fick ej förskaffa sig eller mottaga något utöver vad ho-

nom bestods i straffinrättningen. Härifrån gjordes dock undantag för bötesfångar, vilka skulle undergå en mildare regim. Som svåraste disciplinstraff kunde kroppsaga tillämpas. Den av lagkommittén föreslagna möjligheten till straffminskning för välartade fångar avvisades av beredningen, som ansåg att ett sådant system skulle medföra att fångarna sökte ställa sig in hos anstaltspersonalen, varigenom deras verkliga förbättring skulle mera motverkas än befordras. Vid varje anstalt skulle finnas en uppsiktskommitté bestående av tre till sex av Konungen förordnade personer i orten; angelägenheten därav var enligt beredningens motivering så uppenbar, att det syntes överflödigt att anföra grunder till stöd för stadgandet.

Vid 1844—45 års riksdag godkändes vissa huvudgrunder för en ny strafflag i huvudsaklig överensstämmelse med lagberedningens förslag. Bl. a. skulle fängelsestraffet verkställas i enrum, om strafftiden ej översteg två år; Konungen skulle kunna utsträcka enrumsstraffets tillämplighet till längre strafftider. Vid förnyad proposition till 1847 års riksdag avslogs emellertid förslaget till strafflag, sedan det avstyrkts av riksdagens lagutskott. Utskottet hade företagit en omarbetning av förslaget, innebärande bl. a. att skillnaden mellan straffarbete och fängelse skulle bibehållas, enligt motiveringen enär frihetsstraff allt efter brottens modifikationer borde kunna användas med eller utan arbetstvång och med strängare eller lindrigare behandling i övrigt. Utskottet hade ej heller ansett att Filadelfiasystemet för samtliga fall vore att föredraga framför Auburnsystemet. Enligt utskottsförslaget skulle därför enrumsstraffet aldrig vara obligatoriskt, utan det skulle ankomma på domstolen att förordna huruvida straffet skulle verkställas i ensamhets- eller gemensamhetsfängelse. Ej heller utskottets förslag antogs emellertid av riksdagen.

Härefter fick arbetet på en helt ny strafflag tills vidare vila och man anträdde i stället de partiella reformernas väg. Initiativet härtill togs av 1853 års riksdag, som antog ett av dess lagutskott utarbetat partiellt reformförslag. Sedan Kungl. Maj:t sanktionerat beslutet, utfärdades 1855 års *förordningar om avskaffande av spö- och risstraffen samt om ansvar för stöld och snatteri samt rån*. Genom denna viktiga reform avskaffades de ännu återstående affliktiva kroppsstraffen samt kyrkoplikten. Samtidigt utsträcktes tillämpligheten av frihetsstraffet — i denna förordning förekom för första gången i lagspråket benämningen straffarbete — och latitudsystemet sanktionerades. Genom 1858 års *förordning om förfalskning, så ock om bedrägeri och annan oredlighet*, ändrades straffsystemet ytterligare såtillvida att fängelse vid vatten och bröd icke längre upptogs som självständigt straff utan endast som förvandlingsstraff för böter.

Sedan byggandet av länscellfångelser på grundval av 1840—41 års riksdagsbeslut under tiden fortskridit så långt att ett tillräckligt antal celler stodo till förfogande, hade — utan avvaktan å straffsystemets fullständiga reglering i en ny strafflag — utfärdats 1857 års *förordning angående straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum*. Att förordningen inskränktes till att avse endast enrumsstraffet berodde på att man i övrigt ville avvakta straffsystemets blivande utformning; beträffande ensamhetsfängelset ansågs

ingen tvekan kunna uppstå om dess framtida begagnande i så vidsträckt omfattning som lämpligen kunde ske.

I fråga om enrumsstraffet innebar 1857 års förordning att, förutom dem som dömts till enkelt fängelse med eller utan arbete eller till fängelse å fästning eller tukthus utan arbete, även de som blivit dömda till straffarbete i två år eller kortare tid skulle hållas i enrum under hela strafftiden där så kunde ske. I övrigt tillämpades icke enrumssystemet. När straffarbete verkställdes i enrum, skulle från den del av strafftiden som översteg tre månader avdragas en fjärdedel. Undergående av fängelse i enrum medförde däremot icke något avdrag.

I övrigt innehöll 1857 års förordning bestämmelser beträffande fångbehandlingens som i huvudsak bibehållits till nuvarande tid. Straffånge var skyldig att sysselsätta sig med arbete varpå tillgång kunde finnas. Han fick icke förskaffa sig underhåll, beklädnad eller annat utöver vad som bestods honom vid anstalten. Mottagande eller avsändande av brev samt besök var beroende av styresmannens tillstånd. Fängelsefånge som ej dömts till arbete var icke skyldig men väl berättigad att sysselsätta sig med arbete. Han ägde förskaffa sig bättre underhåll eller bekvämlighet än som bestods i fängelset under förutsättning att ordningen eller säkerheten ej stördes därigenom.

Straffarbete och fängelse i enrum verkställdes i regel i de nya länsfängelserna. I övrigt intogos straffångar vanligen fortfarande i fästningsfängelserna, vilka emellertid snart antingen nedlades eller ombyggdes och omdöptes till straffängelser. Senare (1911) fingo dessa straffängelser benämningen centralfängelser, medan de större länsfängelserna kallades straffängelser och de mindre kronohäkten. Sedan gammalt hade dessutom städerna och häradena hållit häkten för förvaring av brottslingar under rannsakingstiden, s. k. stads- och häradshäkten. Dessa huvudgrupper av anstalter bestå fortfarande.

Genom 1864 års *strafflag* upphävdes landsförvisningsstraffet och det enda återstående skamstraffet: ärans förlust. Vid sidan av dödsstraff och böter upptog strafflagen alltså inga andra allmänna huvudstraff än frihetsstraffen. Dessa utgjordes av straffarbete och fängelse samt, om man icke vill räkna det som ett kroppsstraff, fängelse vid vatten och bröd såsom förvandlingsstraff för böter. Sistnämnda straff fick icke användas mot kvinna som var havande eller ammade barn, mot den som var yngre än 18 år eller mot den som ej utan fara för hälsan kunde undergå straffet. För sistnämnda grupper användes vanligt fängelse såsom förvandlingsstraff.

Straffarbete skulle ådömas antingen på livstid eller på viss tid, i regel ej under två månader eller över tio år. Omedelbart ådömt fängelse fick i allmänhet ej sättas under en månad eller över två år. Fängelse på vatten och bröd löpte från tre till tjugo dagar, annat förvandlingsfängelse från nio till sextio dagar. Beträffande verkställigheten av frihetsstraffen innehöll strafflagen ingen annan bestämmelse än stadgandet (2 kap. 5 §) att den som hade att undergå straffarbete eller fängelse skulle insättas i allmän straffinrättning och att med honom skulle förfaras såsom särskilt var stadgat. Detta innebar att 1857 års ovannämnda förordning fortfarande skulle gälla. Anled-

ningen till att strafflagen ej i likhet med lagberedningens förslag åtföljdes av en särskild verkställighetslag var enligt departementschefens motivering dels att någon omarbetning av gällande föreskrifter ej vore erforderlig, dels att förslag ej funnes upprättat till sådana bestämmelser om beräkning av strafftid som enligt departementschefens mening borde innefattas i en verkställighetslag.

I strafflagen bibehölls alltså den av lagberedningen förkastade skillnaden mellan två frihetsstraff med olika namn: straffarbete och fängelse. I motsats till vad lagkommittén föreslagit avsåg skillnaden emellertid icke endast tidslängden, utan mellan de båda straffen, vilkas tidslängd delvis löpte jämsides, skulle föreligga en artskillnad. Vari denna skillnad skulle bestå utsades ej i lagen utan detta skulle framgå av verkställighetsbestämmelserna. Däremot innehöll strafflagen vissa bestämmelser om förhållandet mellan straffarbete och fängelse vid förening eller avräkning av straff (4 kap. 6 och 12 §§). Viss tids fängelse skulle svara mot straffarbete under hälften så lång tid.

Vad 1864 års strafflag sålunda innehöll angående de ordinära frihetsstraffen har, om man bortser från införandet av villkorlig dom och villkorlig frigivning, i huvudsak blivit bestående till nuvarande tid. I fråga om förvandlingsstraff för böter är dock att märka, att genom en 1884 vidtagen lagändring vatten- och brödstraffet upphävdes och ersattes med vanligt fängelse, varvid bötesfångarnas förmåner emellertid gjordes betydligt mera inskränkta än fängelsefångarnas, samt att tiderna för böters förvandling till fängelse och tiderna för förvandlingsfängelset ändrats i samband med införandet av dagsbotsystemet (1931) och ny lagstiftning om verkställighet av bötesstraff (1937). Sistnämnda två reformer ha varit av väsentlig betydelse för straffsystemet och anstaltssystemet. Genom dem har antalet bötesfångar nedgått till en ringa bråkdel av vad det förut varit.

Emellertid ha bestämmelserna om verkställighet av straffarbete och fängelse vid upprepade tillfällen ändrats. Såsom ovan anförts gällde vid tillkomsten av 1864 års strafflag 1857 års förordning angående straffarbets och fängelsestraffs verkställande i enrum. I fråga om enrumsstraffet innebar som redan nämnts denna förordning att straffarbete på två år eller kortare tid skulle verkställas i enrum, varvid från den del av straffet som översteg tre månader en fjärdedel skulle avdragas. Anledningen till att avdrag medgivits var enligt förarbetena att enrumsvistelsen för en straffånge, som vore underkastad arbetstvång och inskränkningar i bekvämligheter m. m., bleve en skärpning av straffet som måste utjämnas genom en motsvarande förkortning av strafftiden, om förhållandet till straffarbete som verkställdes i gemensamhet icke skulle bliva rubbat. Även fängelse, omedelbart ådömt eller såsom förvandlingsstraff, skulle verkställas på sådant sätt att fången såvitt ske kunde förvarades i särskilt rum, skild från andra fångar. Då den större frihet som medgavs dylika fångar i fråga om sysselsättning och bekvämlighet m. m. så mildrade enrumsstraffets stränghet, att detta i regel snarare vore en förmån än en skärpning, skulle någon avkortning av strafftiden på grund av enrumsvistelsen ej äga rum.

Genom en *förordning av år 1873* tillkom den ytterligare föreskriften att den som dömts till straffarbete på viss tid över två år skulle vid bestraffningens början där så kunde ske hållas i enrum en sjättedel av strafftiden, dock ej under sex eller över tolv månader. Sådan fånge skulle åtnjuta avdrag med en tredjedel av enrumstiden. Livstidsfånge skulle hållas i enrum tolv månader från straffets början. Denna lagändring är intressant såtillvida att den, eftersom dessa fångar senare skulle åtnjuta gemensamhet, får anses tillmätta enrumsvistelsen ett självändamål utöver dess uppgift att förhindra skadlig kontakt med andra fångar. Detta stod också i god överensstämmelse med Filadelfiasystemet, som i enrumsstraffet icke minst såg ett medel till fångens ånger och botgöring.

Genom *1892 års lag angående straffarbetes och fängelses verkställande i enrum* utsträcktes tiden för cellstraffet väsentligt. Den som dömts till straffarbete på fyra år eller kortare tid skulle under hela strafftiden hållas i enrum, varvid avdrag skedde med en fjärdedel av strafftiden och längsta enrumsvistelsen alltså utgjorde tre år. Strafffånge med längre strafftid än fyra år skulle vid bestraffningens början hållas i enrum tre år med rätt till avdrag å strafftiden med en tredjedel av enrumsvistelsen. Beträffande fängelse gjordes ingen ändring i vad som förut gällde.

Genom 1873 och 1892 års författningar hade i övrigt inga ändringar av betydelse vidtagits i stadgandena om fångars behandling i 1857 års förordning.

Sedan en av Kungl. Maj:t på riksdagens begäran tillsatt kommitté år 1902 avgivit förslag till bl. a. skärpning av vissa frihetsstraff, infördes genom beslut av 1906 års riksdag — som även antog lagar om villkorlig dom och villkorlig frigivning — möjligheten att ådöma straffarbete på viss tid, ej över två år, med skärpning genom hårt nattläger och mörkt enrum samt att förena omedelbart ådömt fängelse med skärpning genom hårt nattläger. Skärpning fick ådömas endast vid vissa våldsbrott när synnerlig råhet eller ondska ådagalagts genom brottet. Dessa stadganden äro alltjämt gällande men tillämpas ytterst sällan.

Samtidigt antogs på grundval av kommitténs förslag *1906 års lag angående straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum*. I fråga om enrumsstraffet bortföll allt avdrag å strafftiden. Strafffånge skulle alltså hållas i enrum under hela strafftiden, om denna icke översteg tre år, och när strafftiden var längre, under de tre första åren. I fråga om straffånges mottagande av besök, som förut fritt prövats av styresmannen, infördes den skärpningen att fången, där omständigheter av särskild vikt ej föranledde till undantag, under de tre första månaderna endast fick mottaga besök av vissa tjänstemän och därefter endast av maka, föräldrar, barn, syskon och andra närstående; förutsättning för besök var vidare att ordningen eller säkerheten inom fängelset icke därigenom kunde äventyras samt att besöket eljest icke ansågs kunna verka skadligt. Vidare infördes i anslutning till vad som förut tillämpats i praxis en bestämmelse om arbetspremier för straffångar. Stadgandet därom fick, »till förekommande av uppfattningen

att arbetspremie skulle utgöra betalning för det utförda arbetet och därigenom tvånget till arbete icke tillbörligen framträda», den utformningen att fången icke skulle ha rätt till andel i inkomst för arbetet men för flit och ordentlighet kunna tillerkännas premie. I fråga om fängelsefångar vidtogs den ändringen att dessa fångar, som förut ej varit skyldiga att sysselsätta sig med arbete, nu ålades arbetsplikt. De skulle emellertid själva få förskaffa sig lämpligt arbete; endast därest de underlätto detta skulle arbete anvisas dem. Beträffande underhåll och bekvämlighet som fängelsefånge ägde förskaffa sig infördes den inskränkningen att det skulle vara förenligt med måttlighet och enkelhet.

Såsom ovan anförts hade beträffande bötesfångarnas behandling vissa regler givits i samband med vatten- och brödstraffets avskaffande 1884; dessa inneburo att bötesfånge ej fick förskaffa sig eller mottaga underhåll eller bekvämlighet utöver vad som bestods honom vid straffinrättningen samt att han var pliktig utföra tjänligt arbete varpå det fanns tillgång. Vissa i 1902 års betänkande framlagda förslag om ytterligare skärpning av förvandlingsstraffet — bl. a. genom inskränkt kost — föranledde ej lagstiftning.

Bestämmelserna i 1857, 1873, 1892 och 1906 års ovannämnda förordningar och lagar voro egentligen endast tillämpliga på straff som verkställdes i enrum. I administrativ väg — senast i 50 § i *1910 års instruktion för fångvårdsstyrelsen och fångvårdsstaten* — hade emellertid förordnats att bestämmelserna i tillämpliga delar skulle gälla även med avseende å gemensamhetsfångars behandling.

Administrativa författningar innehöllo även åtskilliga bestämmelser som kompletterade verkställighetslagens stadganden om fångars behandling. De viktigaste voro intagna i nämnda instruktion. Där stadgades bl. a. att fånge på disciplinär väg kunde bestraffas med förlust av sysselsättning under högst trettio dagar, hårt nattläger under högst åtta dagar eller mörk cell under högst åtta dagar; vid sådana bestraffningar skulle fången även hållas i enrum och förlora vissa förmåner. I svårare fall kunde straffångar bestraffas med prygel till ett antal av högst fyrtio. Prygelstraff fick i regel endast ådömas av fångvårdsstyrelsen. Om övriga bestraffningar kunde vid de centrala anstalterna och straffängelserna direktören förordna; vid kronhäktena däremot tillkom beslutanderätten länsstyrelsen eller tillsyningsmannen vid häktet.

På grundval av ett den 29 december 1914 av de s. k. strafflagstiftnings-sakkunniga avgivet betänkande tillkom den ännu gällande *lagen den 24 mars 1916 angående verkställighet av straffarbete och fängelsestraff*. I motsats till de tidigare verkställighetslagarna kom denna lag att avse behandlingen av såväl enrums- som gemensamhetsfångar. Reglerna om enrum och gemensamhet blevo lika för straff- och fängelsefångar. I lagen bibehölls i princip det treåriga cellstraffet för vuxna, varemot enrumsvistelsen för dem som vid straffets början ej fyllt 20 år bestämdes till ett år. I vissa fall

kunde enrumsstraffet förkortas eller förlängas. Isoleringen av enrumsfångar hade lättats genom att de tillätos att vistas utanför cellen i samband med gudstjänst, skolundervisning, rörelse i fria luften, gymnastik m. m., dock utan att träda i förbindelse med andra fångar. Till förebyggande härav skulle under det första året, för yngre fånge under de första fyra månaderna, anordningar vidtagas som förhindrade fången att vid vistelse utom cellen se andra fångar. Efter utgången av sistnämnda tider kunde enrumsstraffet även modifieras på annat sätt, nämligen genom att låta fånge hava cellen öppen under arbetstid och uträtta ärenden som sammanhängde med hans arbete. Beträffande fångarnas behandling i övrigt överensstämde lagens innehåll i stort sett med stadgandena i 1906 års lag. I fråga om straffångar blev en i praxis påbörjad utveckling att gradvis tillerkänna dem vissa förmåner lagfäst. Främst i lagen placerades ett stadgande om fångarnas fördelning efter kön, straffart och ålder. I fråga om gemensamhetsfångar stadgades bl. a. att de kunde sysselsättas med arbete utom straffanstaltens slutna område, såvida förbindelse med obehöriga därvid förhindrades.

Sistnämnda stadgande tillkom för att bereda straffångar arbete i det fria, särskilt jordbruksarbete. 1914 års senare lagtima riksdag hade, i anledning av väckta motioner, i skrivelse till Konungen (nr 209) anhållit om utredning, huruvida och under vilka villkor arbete i det fria, särskilt jordbruksarbete och därmed samhörande sysselsättningar, kunde anordnas för bl. a. straffångar, ej mindre såsom en i strafflagstiftningen upptagen övergångsform till den slutliga frigivningen än även såsom en lämplig sysselsättning för vissa slag av straffångar. Till grund för riksdagsskrivelsen låg andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 3, vari bl. a. framhölls att önskemålen rörande fångars arbete i det fria kunde förverkligas på olika sätt: antingen så, att fångvårdsanstalten samtidigt utgjorde centrum för det arbete av ifrågavarande slag som kunde förekomma och sålunda direkt ledde och övervakade detta arbete (»lantfängelse»), eller så, att någon viss grupp fångar uttogs och sändes till närmare eller fjärrare belägen ort, där arbetet skulle utföras. Den förstnämnda av dessa metoder avsåg huvudsakligen vanligt jordbruksarbete, den sistnämnda moss- och myrodling jämté väganläggningar och skogsarbete m. m.

På grundval av den nya bestämmelsen utvecklades för gemensamhetsfångarnas del det s. k. Singeshults- eller kolonisystemet, innebärande att gemensamhetsfångar placerades i jordbruksarbete vid öppen fångkoloni. Vidare fortsattes det redan praktiserade systemet att sysselsätta fångar som voro intagna å »lantfängelset» i Mariestad med jordbruks- och skogsarbete utanför anstaltens slutna område. Någon placering av fångar i avlägset belägna förläggningar för skogsarbete o. dyl., kom däremot icke till stånd.

Genom lagändring 1921 utsträcktes de ovannämnda möjligheterna att efter viss del av strafftiden uppmjuka enrumsstraffet så, att fånge även kunde anförtros att utföra arbete gemensamt med andra fångar, d. v. s. placeras i arbetsgemensamhet.

På grundval av en av landshövdingen *Sven Hagströmer* verkställd utredning angående riktlinjer för vinnande av viss koncentration inom det svenska fångvårdsväsendet (SOU 1931:16) vidtogs 1934 den ändringen i verkställighetslagen att fånge kunde uttagas till arbetsgemensamhet eller erhålla de övriga ovannämnda lättnaderna i cellstraffet redan efter tre månader, om han vid straffets början ej fyllt 21 år, och eljest efter sex månader. Fånge som uttagits till arbetsgemensamhet skulle kunna förflyttas till sådan med odlingsföretag förenad anstalt, som anordnats för särskilt pålitliga fångar.

Slutligen har verkställighetslagen genom en efter förslag av fångvårdsstyrelsen tillkommen *lag den 30 juni 1943* ändrats i vissa hänseenden. Enrumsfångarnas isolering har ytterligare mildrats. Placering i arbetsgemensamhet resp. beviljande av andra lättnader må, om särskilda skäl därtill äro, ske även innan fången avtjänat sex, yngre fånge tre, månader av straffet. Beslutanderätten tillkommer fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresmannen. Fånge som uttagits till arbetsgemensamhet må, på sätt ovan sagts om gemensamhetsfånge, sysselsättas utanför anstaltens slutna område och alltså även överföras till fångkoloni. Förutsättning härför är icke längre att kolonien är förenad med odlingsföretag eller att den är avsedd för särskilt pålitliga fångar. Beslut i sistnämnda hänseenden meddelas av fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, av styresmannen. Gemensamhetsfånge må, där fångvårdsstyrelsen det medger, utanför anstaltens slutna område sysselsättas med arbete åt enskild arbetsgivare. Vidare har förbudet för strafffånge att förskaffa sig eller mottaga underhåll m. m. uppmjukats såtillvida att han berättigats att skaffa sig eller mottaga böcker och annat som kan bereda honom nyttig sysselsättning under fritid. Även strafffånges rätt att mottaga besök har gjorts mera vidsträckt än tidigare.

Såsom ovan anförts voro vissa administrativa bestämmelser om fånges behandling meddelade i 1910 års instruktion för fångvårdsstyrelsen och fångvårdsstaten. Den 31 december 1921 utfärdades ny *instruktion*, varvid emellertid ifrågavarande bestämmelser i 1910 års författning utbrötos och fortfarande fingo gälla. Ytterligare detaljföreskrifter meddelades i en den 9 april 1923 av fångvårdsstyrelsen utfärdad *arbetsordning för fångvårdsstaten*.

Först år 1938 ersattes 1910 års bestämmelser av en då utfärdad mera fullständig stadga angående vård och behandling i statens fångvårdsanstalter (*fångvårdsstadgan*). Denna, som avser även andra kategorier å fångvårdsanstalt intagna än straff-, fängelse- och bötesfångar, innehåller bl. a. allmänna grundsatser för fångbehandlingen. Enligt 18 § i stadgan skall fånge erhålla sådan vård och behandling som är ägnad att fostra honom till ett laglydigt och samhällsnyttigt liv. Behörig hänsyn skall tagas till hans ålder, själsliga och kroppsliga utveckling, karaktärsegenskaper, arbetsförmåga, anlag och tidigare utbildning. Lider fånge av kropps- eller sinnessjukdom, skall vården och behandlingen lämpas efter hans hälsotillstånd.

Bland de viktigare nyheterna i 1938 års stadga märkas vidare bestäm-

meler angående möjlighet till permission från straffanstalt, grundade på ett riksdagsbeslut av 1937, bestämmelser om anstaltsnämnder samt föreskrifter om uppgiftsskyldighet till det samma år upprättade centrala fångregistret. Vidare finnas bl. a. regler om disciplinstraff — prygelstraffet och mörkt enrum ha upphävts — om arbetspremier samt om klassindelning för straffångar. Sedan den 1 oktober 1943 innehåller stadgan ett särskilt kapitel om eftervård.

1916 års verkställighetslag och 1938 års stadga kompletteras fortfarande av detaljbestämmelser i 1923 års arbetsordning för fångvårdsstaten. Denna har upprepade gånger ändrats genom skilda cirkulär från fångvårdsstyrelsen.

Jämsides med reformeringen av verkställighetsreglerna för straffarbetet och fängelsestraffet har sedan 1900-talets början försiggått ett betydelsefullt *reformarbete på straffsystemets område*, som kan sägas vara kännetecknat av en strävan att undantaga vissa brottslingskategorier från den vanliga fångbehandlingen och i stället göra dem till föremål för kriminalvård i frihet eller behandling på specialanstalter.

En mellanställning mellan verkställighets- och straffsystemsreformerna intages av *den villkorliga frigivningen*, som infördes genom en lag av den 22 juni 1906, utvidgad genom lagändring år 1918. Enligt denna lag kan straffånge eller fängelseånge villkorligt frigivas sedan han utstått två tredjedelar av straffet, dock minst ett år, därest omständigheterna göra sannolikt att han på fri fot skall förhålla sig väl. Villkorligt frigiven skall under viss prøvotid stå under tillsyn. 1906 års lag har nu ersatts av lagen den 18 september 1943 om villkorlig frigivning, som skall träda i kraft den 1 januari 1945. Genom denna utvidgas området för den förutvarande s. k. fakultativa villkorliga frigivningen efter två tredjedelar av strafftiden — bl. a. så att den kan äga rum efter åtta månader — varjämte införes en ny form, obligatorisk villkorlig frigivning, innebärande att alla straff- och fängelseångar med minst sex månaders strafftid skola villkorligt frigivas efter att ha undergått fem sjättedelar av straffet. Lagen innefattar även nya regler om bl. a. möjligheterna att meddela föreskrifter för villkorligt frigiven och att ingripa mot honom därest han missköter sig under prøvotiden.

Bland de egentliga straffsystemsreformerna bör största betydelsen tillmätas införandet av *den villkorliga domen*. Detta skedde genom en lag av den 22 juni 1906, år 1918 ersatt av en ny lag, som i sin tur efterträts av lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom, vilken trätt i kraft den 1 januari 1944. Ursprungligen innebar den villkorliga domen endast att domstolen kunde medgiva anstånd med straffets undergående och att på den dömdes uppförande under en viss prøvotid skulle bero om det skulle gå i verkställighet. Sedan 1918 kunde anståndet förenas med övervakning av den dömd. Enligt den nya lagen — som stadgar att villkorlig dom även kan meddelas i form av anstånd med straffets ådömande — kan anståndet, företrädesvis i sistnämnda fall, förenas med särskilda föreskrifter för den dömd, bl. a. angående hans arbetsanställning, utbildning, bostad, användande av fritid och förfo-gande över arbetsinkomst. Härigenom blir den villkorliga domen ett verkligt

medel för den dömdes tillrättaförande genom erforderliga åtgärder. Sådan föreskrift kan även innebära att den villkorligt dömda skall underkasta sig behandling å sjukhus, alkoholistanstalt eller annan anstalt, varjämte domstolen kan överlämna åt barnavårdsnämnd att vidtaga åtgärd för den dömdes omhändertagande för skyddsuppfostran. Detta innebär att den villkorliga domen kan göra tjänst som en bro mellan kriminalvården och socialvården i egentlig mening. Villkorlig dom kunde enligt 1906 års lag ej avse längre straff än tre månaders straffarbete, men dess tillämplighet utsträcktes 1918 till högst sex månaders straffarbete eller ett års fängelse och enligt 1939 års lag kan villkorlig dom meddelas om den dömda icke finnes förskylla strängare straff än ett års straffarbete eller två års fängelse. Villkorlig dom kan numera i viss utsträckning tillämpas även mot återfallsbrottslingar. Den är utesluten vid vissa brottstyper: tryckfrihetsbrott och flertalet brott för vilka straff är utsatt i strafflagen för krigsmakten.

För att underlätta genomförandet av den nya lagstiftningen om villkorlig dom och villkorlig frigivning ha vidtagits vissa organisatoriska anordningar, av vilka den viktigaste är den nya *skyddskonsulentorganisationen*, som i sitt fullständiga skick trätt i funktion den 1 januari 1944. Skyddskonsulenterna, som äro 13 med biträde av 5 skyddsassistenter, ha till huvuduppgift dels att bistå domstolarna med upplysningar och åtgärder för tillämpningen av lagen om villkorlig dom samt fångvårdsmyndigheterna med anordnande av eftervård åt dem som skola frigivas eller utskrivnas dels ock att utöva en rådgivande och kontrollerande verksamhet gentemot övervakare och tillsynsmän samt lämna villkorligt dömda och frigivna stöd och hjälp.

Den villkorliga domen är av särskilt stor betydelse för behandlingen av unga brottslingar. I fråga om dessa ha även särskilda frihetsberövande behandlingsformer tillskapats.

Brottslingar i åldern under 18 år kunna enligt en lag av den 13 mars 1937, som efterträtt en tidigare lag i ämnet av år 1902, i stället för fängelse eller straffarbete dömas till skyddsåtgärden *tvångsuppfostran*. Detta innebär att de erhålla uppfostran och utbildning på särskilda anstalter, där de kunna kvarhållas högst till 21 års ålder. Utskrivning sker i regel på prov och är förknäad med tillsyn och annan eftervård av den dömda. Tvångsuppfostran verkställas ej på fångvårdens anstalter utan på särskilda s. k. allmänna uppfostringsanstalter.

Nära besläktad med tvångsuppfostran är *skyddshemsvården*, som ej ådömes av domstol utan kan komma till stånd sedan vederbörande omhändertagits för skyddsuppfostran av barnavårdsnämnd. Regler därom återfinnas i 1924 års barnavårdslag. Såsom ovan anförts kan skyddshemsvård åvägbringas i samband med villkorlig dom. Genom lagen den 19 maj 1944 om *eftergift av åtal mot vissa underåriga* har möjlighet öppnats för åklagare att eftergiva åtal för brott som förövats före 18 års ålder. Om brottet icke är ringa, förutsättes för eftergift att den underårige omhändertages för skyddsuppfostran eller blir föremål för annan därmed jämförlig åtgärd eller utan dylik åtgärd erhåller särskild tillsyn eller lämplig sysselsättning. Åtalsefter-

gift kan alltså liksom den villkorliga domen göra tjänst som en bro mellan kriminalvård och socialvård.

För brottslingar i åldern mellan 18 och 21 år infördes genom en lag av den 15 juni 1935, som trädde i kraft den 1 januari 1938, den särskilda behandlingsformen *ungdomsfängelse*, lagtekniskt konstruerad som straff men närmast att likställas med en skyddsåtgärd. Den som före 21 års ålder begått brott vara kan följa straffarbete eller fängelse kan i stället dömas till ungdomsfängelse, om han är i behov av fostran och utbildning. De till ungdomsfängelse dömda omhändertagas på särskilda under fångvårdsstyrelsen lydande anstalter (ungdomsanstalter) där de kunna kvarhållas under högst fyra år. Utskrivning sker i regel på prov, senast efter två år, och är förenad med tillsyn och annan eftervård. Utskrivnings- och eftervårdsfrågor handläggas av en särskild nämnd, ungdomsfängelsenämnden. Närmare bestämmelser om verkställigheten äro givna i stadgan den 8 april 1938 angående vård och behandling av dem som ådömts ungdomsfängelse. Innehållet i denna är i mycket likartat med fångvårdsstadgans, men större vikt har lagts vid uppfostrings- och utbildningssynpunkter. Ytterligare verkställighetsregler finnas i 1923 års arbetsordning för fångvårdsstaten.

Beträffande en annan grupp brottslingar, de psykiskt abnorma, saknades länge alla möjligheter för ett rationellt omhändertagande inom det straffrättsliga reaktionssystemets ram. Efter långvariga förarbeten utfärdades emellertid lagen den 22 april 1927 om *förvaring* av förminskat tillräkneliga förbrytare, som innebär att domstolen, samtidigt som den dömer till straff, kan förordna att den dömden i stället för att undergå straffet skall intagas till förvaring i särskild vårdanstalt. Anstaltsvistelsen får icke understiga strafftiden eller i varje fall två år och skall fortgå så länge den dömdes samhällsfarlighet varar. För användning av denna behandlingsform fordras att den dömden på grund av sin sinnesbeskaffenhet måste antagas vara endast i ringa mån mottaglig för den med straffet avsedda verkan samt att han med hänsyn till brottets beskaffenhet och på grund av i målet förebragt utredning rörande hans sinnesbeskaffenhet och föregående vandel är att anse såsom vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. Dessutom förutsättes att den brottslige dömes till straffarbete i minst två år eller, sedan han undergått straffarbete, för därefter begånget brott dömes till straffarbete eller, där båda brotten äro sedlighetsbrott, till fängelse. Samtidigt utfärdades en lag om *internering* av återfallsförbrytare, innebärande att domstolen beträffande farliga recidivister under vissa förutsättningar kan förordna att de i stället för att undergå ådömt straff skola intagas i interneringsanstalt för återfallsförbrytare.

Förutsättningarna för tillämpning av förvaring och internering ha väsentligt utvidgats genom lagen den 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt, vilken emellertid ännu ej trätt i kraft. För ådömande av förvaring fordras fortfarande relativ straffoemottaglighet samt vådlighet, men i övrigt är det tillräckligt om det aktuella brottet kan medföra straffarbete eller, i fråga om sedlighetsbrott, straffarbete eller fängelse. Förutsättning för

ådomande av internering är bl. a. att den brottslige undergått straffarbete eller förvaring i sammanlagt minst fyra år och därefter ånyo begår brott. Förvaring eller internering ådömes enligt den nya lagen direkt utan att domstolen först bestämmer något straff för brottet. Däremot skall domstolen fastställa viss minsta tid före vars utgång utskrivning ej må ske. Uppåt är anstaltstiden i princip obegränsad. Utskrivning må ej ske så länge den dömda är att anse som vådlig för annans säkerhet till person eller egendom.

Förvaring och internering verkställas i särskilda fångvårdsanstalter, som enligt den nya lagen benämnas säkerhetsanstalter. Bestämmelser om verkställigheten äro givna i lagen den 22 april 1927 om verkställighet av förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare samt av internering av återfallsförbrytare. Vid den nya förvarings- och interneringslagens ikraftträdande ändras verkställighetslagens innehåll delvis, varjämte den skall benämnas lag om verkställighet av förvaring och internering i säkerhetsanstalt. Ytterligare verkställighetsregler finnas i 1938 års fångvårdsstadga samt i 1923 års arbetsordning för fångvårdsstaten. Den principiellt viktigaste verkställighetsbestämmelsen utgöres av stadgandet i 5 § verkställighetslagen, att förvarad och internerad skall njuta den frihet som låter förena sig med god ordning eller säkerhet inom anstalten, varvid skall tillses att dylik förmån beredes honom gradvis i den mån han under förvarings- eller interneringstidens fortgång visar sig därav förtjänt.

I anslutning till de ovannämnda reformerna på straffverkställighetens och det straffrättsliga reaktionssystemets område har även skett en viss ombildning av *fångvårdens anstaltsväsende*. I fråga om de för verkställighet av straffarbete och fängelse avsedda anstalterna ha förändringarna snarare hänfört sig till anstaltsväsendets omfattning än till dess art. Alltjämt verkställas dessa straffarter huvudsakligen i centralfängelser, straffängelser och kronohäkten av den typ som kom att utbilda sig under fängelsereformen på grundval av 1840—41 års riksdagsbeslut. Ett antal nybyggnader ha dock uppförts under 1900-talet, av vilka de viktigaste äro centralfängelserna å Härlanda (1907) och i Malmö (1914). Vid ett antal fångvårdsanstalter ha sinnessjukavdelningar tillkommit. De viktigaste av dessa äro den år 1921 uppförda, sedermera utvidgade rättspsykiatriska kliniken vid centralfängelset å Långholmen och den år 1940 färdigställda, fristående sinnessjukavdelningen å Håga, administrativt anknuten till vårdanstalten å Hall. Dessutom ha vissa ombyggnads- och reparationsarbeten, bl. a. upphuggning av fönster, ägt rum vid ett flertal anstalter. Vid de större anstalterna ha vidare moderna verkstäder inretts. Slutligen har fångvården genom övertagande av lantgårdar och liknande byggnader upprättat ett antal fångkolonier; till en början de till centralfängelset i Mariestad anknutna kolonierna Rödjan och Singeshult samt under de sista åren ytterligare några kolonier. Å andra sidan har en viss koncentration av anstaltsväsendet ägt rum genom att vissa mindre kronohäkten efter hand nedlagts. Några straffängelser ha nedflyttats till kronohäkten.

De nya lagarna om ungdomsfängelse samt om förvaring och internering ha givit anledning dels till uppförande av två moderna nybyggnader — ung-

domsanstalten å Skenäs och vårdanstalten å Hall — dels till modernisering av vissa äldre anstalter som tagits i bruk dels ock, i vad angår ungdomsfängelse, till övertagande av vissa öppna hem och lantgårdar.

Väckta reformförslag.

De ovannämnda reformerna på straffsystemets och straffverkställighetens område efter 1934 ha huvudsakligen tillkommit på grundval av det program som dåvarande chefen för justitiedepartementet statsrådet *K. Schlyter* framlade i konselj den 20 april 1934 (se bilaga till första lagutskottets utlåtande 1938 nr 45, s. 11). Detta innefattade även riktlinjer för ett fortsatt reformarbete. 1934 års program har sedermera, i fråga om straffsystemets och anstaltsväsendets reformering, kompletterats genom de *direktiv för strafflagberedningen* som meddelades i samband med beredningens tillsättande. Dåvarande chefen för justitiedepartementet statsrådet *K. G. Westman* anförde i konselj den 6 oktober 1938:

Under de senaste åren har i vårt land på straffsystemets område bedrivits ett livligt reformarbete, som avsatt betydelsefulla resultat. Detta arbete har bland annat karakteriserats av strävandena att i möjligaste mån anpassa straffet fattat såsom samhällsreaktion icke blott efter brottets art utan även efter den brottsliga personligheten. Sålunda har vid sidan av de ordinära frihetsstraffen systemet av straffrättsliga skyddsåtgärder omdanats och kompletterats genom lagarna den 15 juni 1935 om ungdomsfängelse, den 13 mars 1937 om tvångsuppostran samt den 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt. Även på bötesstraffets område ha viktiga reformer vidtagits, åsyftande bland annat att anpassa såväl bötes- som förvandlingsstraffet eller den brottsliga ekonomiska och personliga förhållanden. Borttagandet av påföljden enligt 2 kap. 19 § strafflagen, vilken innebar förlust under viss tid efter frigivningen från undergåendet frihetsstraff av vissa medborgerliga rättigheter, har underlättat de frigivnas återinförande i samhällslivet.

Synpunkten av samhällsreaktionens differentiering allt efter den brottsliga personlighet har jämväl kommit till uttryck i vissa lagförslag på straffsystemets område, vilka ännu icke lett till lagstiftning. Häribland märkes förslag till revision av lagstiftningen om villkorlig dom, som redan varit föremål för remiss till olika myndigheter. Även beträffande den villkorliga frigivningen har nyligen från tillkallade sakkunniga avlämnats betänkande med förslag till institutets reformering. Vidare har en kommitté för behandling av frågan om åtgärder beträffande arbetskygga brottslingar, lösdrivare och prostituerade utarbetat preliminära lagutkast. Detta sistnämnda utredningsarbete torde komma att slutföras av kommittén i vad det innebär en revision av lösdrivarlagen.

Till vad som sålunda redan verkställts eller är under utförande synas böra fogas reformer av andra viktiga delar av straffrätten.

I fråga om frihetsstraffens anordnande bör sålunda undersökas, huruvida den gällande systematiska anordningen av det ordinära frihetsstraffet — med dess uppdelning på två, i viss utsträckning parallella straffarter, båda möjliggörande även mycket korta strafftider — kan anses ändamålsenlig. Såväl från 1916 års strafflagskommissions sida som under reformdiskussionen i övrigt har stark kritik framkommit mot nuvarande ordning, särskilt i vad den leder till användningen av korta frihetsstraff. Utredningen torde på detta område böra avse möjliga utvägar att inskränka användningen av de korta frihetsstraffen ävensom frågan om en sammansmältning av straffarbete och fängelse eller erforderlig jämkning av gränserna mellan dessa straffarter. Även bör undersökas huruvida förutsättningar äro för handen för inrät-

tande av det särskilda mildare frihetsstraff som av strafflagskommissionen föreslagits komma till användning i vissa fall.

Vid prövningen av frågan om frihetsstraffens anordnande inställer sig givetvis även spörsmålet om ändrad uppdragning av gränserna för användningen av bötesstraffet. I samband med detta spörsmål bör med ledning av de i praxis gjorda erfarenheterna till omprövning upptagas frågan om tillämpningsområdena för dagsböter och böter, ådömda omedelbart i penningar.

Frågan huruvida befogenhet bör tillerkännas domstol att efter vissa regler fria från straff eller utmäta straff under det för brottet stadgade straffminimum när omständigheterna äro synnerligen mildrande eller den genom brottet timade kränkningen obetydlig, synes jämväl böra göras till föremål för överbäggande. Även torde böra upptagas frågan om reglering av befogenheten att uppskjuta verkställighet av ovillkorligt ådömt frihetsstraff.

Ett annat reformspörsmål avser behandlingen av förbrytare, vilka begått brott under inflytande av rubbad själsverksamhet, samt revision av strafflagens tillräknelighetsbestämmelser. Rörande detta spörsmål har inom departementet av särskilda sakkunniga redan verkställts en del förberedande utredningsarbete.

Lämpligt synes vara att i samband med en reform av frihetsstraffen dels upptaga frågan om behandling av förbrytare hemfallna åt alkoholmissbruk, vilken fråga redan varit föremål för utredning av särskilda sakkunniga men torde kräva ytterligare överbäggande, dels fullfölja det ovan berörda utredningsarbetet beträffande åtgärder mot arbetsskygga brottslingar. Tillika bör med utnyttjande av hittills vunna erfarenheter en omprövning ske av gällande regler för behandlingen i slutna anstalter av vissa grupper av ungdomliga brottslingar.

Om det utredningsarbete, för vilket nu redogjorts, i första hand tager sikte på en reform av de frihetsberövande straffreaktionerna, tarvar emellertid jämväl det spörsmålet överbäggande, huruvida icke anstaltsbehandling i viss utsträckning bör kunna ersättas med kriminalvård i frihet. I sakens natur ligger att det i första rummet är beträffande de ungdomliga brottslingarna som anstaltsbehandling bör undvikas. Tidigare har man — bland annat i anslutning till ett år 1937 avlämnat betänkande rörande den villkorliga domen — överbäggat tanken att öppna möjlighet för domstolarna att i vissa fall i stället för straff använda skyddsåtgärder av lindrigare slag än de nuvarande, innefattande övervakning, arbetsansvinning och vårdnadsåtgärder allt efter vad för olika brottslingskategorier kan anses påkallat. Detta spörsmål torde böra, i vad det ej vinner sin lösning genom ny lagstiftning om villkorlig dom, bliva föremål för fortsatt utredning. Beträffande sådana fall, där fråga är om brottslighet av mera tillfälligt slag, torde spörsmålet om införande av regler om åtalseftergift böra undersökas.

Det synnerligen viktiga spörsmålet om åtgärder för återinförande i samhällslivet av dem som varit föremål för kriminalpolitiska åtgärder bör upptagas till behandling, i den mån icke redan pågående utredningar behandla samma fråga. Utredningen på denna punkt torde böra ske i samråd med representanter för socialpolitik och näringsliv.

Inom det område som sålunda berörts bör utredningen åsyfta en översyn och kodifiering av samtliga till straff- och skyddsåtgärdssystemet hörande lagbestämmelser, ägnade att intagas i en ny strafflag eller straffbalk.

En strafflagsrevision i enlighet med ovan angivna riktlinjer erhåller omedelbart betydelse även utanför den allmänna strafflagens område. I den mån specialstraffrätten inrymmer särskilda stadganden, som hänföra sig till straffsystemet, torde jämväl dessa regler böra bliva föremål för omprövning. Den genom tidigare utredningar förberedda reformen av den militära strafflagen torde sålunda i förevarande sammanhang böra fullföljas i fråga om straffarterna och vad därmed sammanhänger.

Det är uppenbart att de nu berörda, redan genomförda eller ifrågasatta åtgärderna

för straffsystemets reformering måste återverka på fångvårdens organisation, särskilt lösningen av anstaltsväsendets byggnadsfrågor. Frånsett inrättandet av vissa specialanstalter (säkerhetsanstalt för förvarade och internerade, anstalt för dem som dömts till ungdomsfängelse, ny sinnessjukavdelning) samt indragning av vissa kronohäkten har emellertid hittills föga kunnat åtgöras för organisationens ändring efter ett reformerat straffsystem. En under år 1934 inom departementet påbörjad utredning i ämnet avbröts i avvaktan på att straffsystemets reformering skulle fortskrida så långt, att fångklienteletets omfattning och uppdelning lättare skulle kunna överblickas.

Arbetet på fångvårdsorganisationens ombildning torde böra företagas parallellt med det utredningsarbete angående straffsystemet som ovan angivits.

En första uppgift härvid blir givetvis att beräkna vårdklienteletets storlek och dess uppdelning med hänsyn till de olika slag av ingripanden som kunna ifrågakomma. Frågan hur vårdbehövande straffriförklarade lämpligast skola omhändertagas bör uppmärksammas.

Beträffande de allmänna fångvårdsanstalterna torde det böra utredas i vad mån en centralisering av deras förläggning med fördel låter sig genomföra. I detta hänseende kommer i betraktande att det i regel endast vid anstalter med större platsantal än det nuvarande genomsnittet är görligt att tillfredsställande ordna arbets- och yrkesutbildningsmöjligheter för fångarna. Det vill vidare synas som om genom kommunikationernas förbättrande ett viktigt skäl bortfallit för upprätthållandet av en äldre organisation med dess talrika anstalter, spridda i olika delar av landet. Även om man tager hänsyn till behovet av en utrymmesreserv, har nedgången i fångantalet gjort driften vid åtskilliga av de nuvarande anstalterna oekonomisk. Själva anstaltsbyggnaderna äro dessutom, efter den utveckling, som ägt rum av förläggningssorternas bebyggelse, ofta olämpligt belägna. I många fall kunna de icke utan betydande kostnader anpassas efter nutidens krav. Vid avgörandet av ifrågasvarande spörsmål måste givetvis beaktas att erforderligt anstaltsutrymme för förvaring av häktade och bötesfångar så beredes, att längre transporter med därav följande kostnader och tidsförlust undvikas.

I samband med utredningsarbetet i denna del torde böra behandlas en av överståthållarämbetet till chefen för justitiedepartementet riktad, den 19 februari 1938 dagtecknad framställning angående utseende av representanter för förhandlingar mellan kronan och Stockholms stad rörande förvaringen av vissa fångar, som nu förvaras i stadens rannsakningsfängelse.

I nära sammanhang med de fångvårdsorganisatoriska frågorna står det ofta diskuterade spörsmålet huruvida den centrala uppsikten över och ledningen av de statliga vårdnadsåtgärderna beträffande asociala individer — kriminella, alkoholister, lösdrivare, vanartad ungdom m. fl. — bör koncentreras till en och samma myndighet. Det lider intet tvivel att den nuvarande splittringen på detta område är förenad med olägenheter. Det har sålunda visat sig att frånvaron av ett centralt organ för en planmässig ordning av de statliga och statsunderstödda anstalterna i vissa fall försvårat ett tillfredsställande utnyttjande av dessa såväl med hänsyn till föreliggande vårdbehov som ur synpunkten av anstalternas rationella utnyttjande i övrigt. Detta spörsmål har erhållit särskild aktualitet genom 1937 års riksdagsskrivelse (nr 434) om utredning rörande inrättandet av ett dylikt organ. Frågan i vad mån en ökad samverkan mellan de organ, som nu ha sig dessa uppgifter anförtrodda, eller i vilken utsträckning en centralisation kan ske utan fara för minskad livaktighet inom verksamhetsområdet synes i detta sammanhang böra bliva föremål för prövning. Härvid torde även böra uppmärksammas, i vad mån genom inrättandet av ett centralt organ eller nya former för samverkan ökade möjligheter uppkomma för en överflyttning de olika anstalterna emellan av de omhändertagna alltefter deras speciella vårdbehov.

Vidare böra beaktas de särskilda problem som uppkomma, då det gäller att vid ett

reformerat straffsystem med ändrade vårdformer taga ställning till spörsmålet vilket organ som skall hava att besluta om utskrivning av de omhändertagna.

Uppenbarligen bör den sålunda förordade utredningen på anstaltsväsendets område ej utgöra hinder för genomförandet av sådana provisoriska eller partiella ändringar av anstaltsorganisationen, som inom den närmaste tiden visa sig erforderliga. Likaså måste naturligen vid ändringar i anstaltsväsendet vederbörlig hänsyn tagas till den vid anstalterna knutna personalen.

I överensstämmelse med vad som numera i allmänhet iakttages vid viktigare svenska lagstiftningsarbeten torde de här ifrågasatta utredningarna på lagstiftningens område böra bedrivas i nära kännning med de reformsträvanden som framträda i våra nordiska grannländer. Departementschefen torde böra avgöra, i vad mån fråga om samarbete skall framföras till dessa länder.

Sedan detta program framlades ha, såsom ovan anförts, vissa reformer — utvidgad villkorlig dom och villkorlig frigivning, lagstiftning om åtalseftergift mot vissa underåriga — genomförts. För de frigivnas och utskrivnas återinförande i samhällslivet är den upprättade skyddskonsulentorganisationen av största betydelse. I detta sammanhang må även nämnas att år 1944 på grundval av förslag som utarbetats av strafflagberedningen utfärdats ny lagstiftning om kastrering och om de homosexuellas straffrättsliga behandling. Bland övriga straffrättsliga reformer som genomförts märkes särskilt den genomgripande modernisering av straffrättens speciella del som på grundval av *straffrättskommitténs* förslag tillkommit genom 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrotten. Samtidigt reformerades reglerna om försök till brott.

Vidare ha vissa lagförslag framlagts, som icke föranlett lagstiftning. År 1923 hade strafflagskommissionen framlagt ett fullständigt förslag till strafflag, allmänna delen (SOU 1923: 9), vilket förslag, i viss mån beaktats under det fortsatta reformarbetet. Lösdriverilagstiftningskommittén har den 31 augusti 1939 avgivit betänkande med förslag till lag om arbetsfostran m. m. (SOU 1939: 25). Strafflagberedningen har i ett betänkande av den 31 december 1942 angående strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning m. m. (SOU 1942: 59) framlagt förslag till reformer i fråga om tillräknelighetsbestämmelserna — åsyftande bl. a. en minskning av antalet straffriförklaringar — sinnesundersökningsväsendet i brottmål och behandlingen av straffriförklarade. Dessutom innefattar betänkandet förslag till vissa ändringar i 1937 års lag om förvaring och internering i säkerhetsanstalt, innebärande bl. a. att förvaring i vissa fall skall kunna ådömas med relativ tidsbegränsning, ävensom en förberedande utredning om behandlingen i övrigt av psykiskt abnorma brottslingar. 1942 års skyddshemsutredning har, efter samråd med beredningen, den 26 februari 1944 framlagt utredning och förslag angående frågan om åstadkommande av utvidgad samverkan mellan organen för verkställighet av tvångsuppfostran och skyddsuppfostran.

Vid 1942 års lagtima riksdag väcktes två likalydande *motioner*¹ (I: 18 och II: 22) av hrr *Engberg* m. fl. och *Nilsson* i Stockholm m. fl. I motionerna

¹ Motionärernas synpunkter ha ytterligare utvecklats i ett år 1944 utkommet arbete »Fängens människan, straffet» av *Else Kleen* m. fl.

hemställdes att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff i syfte att bringa denna till verklig överensstämmelse med de grundsatser som finnas uttryckta i 1916 års verkställighetslag och 1938 års fångvårdsstadga under beaktande av vissa i motionerna anförda synpunkter och att för riksdagen måtte framläggas de förslag vartill utredningen kunde föranleda. Motionärerna anförde bl. a. följande.

Om man sålunda kan konstatera, att en livlig reformverksamhet utmärkt de sista åren närmast i fråga om behandlingen och vården dels av unga, dels av själsligen undermåliga förbrytare, eller i fråga om åtgärder till förebyggande av brottslighet på annat sätt än genom frihetsberövande i fängelseanstalterna, torde man kunna påstå, att i fråga om själva fängelsestraffets — resp. straffarbetets — utgestaltande tiden har rört sig mera långsamt. Den centrala författningen i ämnet är — — — lagen av den 24 mars 1916 angående verkställighet av straffarbete och fängelse (verkställighetslagen). Härtill ansluter sig — — — stadgan av den 8 april 1938 angående vård och behandling i statens fångvårdsanstalter.

I några avseenden vilja vi här närmare ange den bristande överensstämmelse, som synes råda mellan å ena sidan redan nu gällande — — — lagbestämmelser av principiell innebörd för straffverkställigheten och å andra sidan verkligheten i fängelserna, sådan den ofta torde gestalta sig.

De invändningar, som enligt vår mening med skäl kunna göras mot det nuvarande systemet, hänföra sig till frågorna om klientelet's uppdelning, arbetets organisation och ersättning, cellsystemet och personalrekryteringen.

Det kan knappast vara sakligt riktigt eller ekonomiskt välbetänkt att placera praktiskt taget alla till straffarbete dömda i hel slutna anstalter. Redan det faktum, att ungefär hälften av dessa straffångar tillhöra den grupp av felande vilkas förseelser falla inom ramen för ekonomiska och sociala försyndelser, är ägnat att väcka betänkligheter. Erfarenheten har visat, att vi här ha att göra med det typiska återfalls-klientelet, som förskingrar, småförfalskar, begår tjuvnadsbrott utan att använda våld eller sprängämnen, begår bedrägerier av olika slag, de hållningslösa, lättjefulla och arbetsodugliga. De äro lagöverträdare och deras omhändertagande är både nödvändigt och samhällsnyttigt. Bakom deras brott ligger en blandad och brokig motivkrets. De kunna visserligen i många fall förete sjukliga symptom utan att det därför vore rimligt att omhändertaga dem såsom sinnessjuka. Deras samhälls-farlighet är emellertid icke jämförlig med grova våldsverkars, dynamitarders och dylika brottslingars. Vid sådant förhållande måste deras hänvisning till straffarbete i hel slutna anstalter betraktas som en icke minst ekonomiskt opraktisk och schablon-mässig åtgärd. Det föreligger här en alldeles påtaglig brist på differentiering och nyansering i verkställigheten.

Fångarbetets organisation är tvivelsutan ett av de verkligt centrala spörsmålen. Grundsatsen att så ordna fångens arbete, att det vidmakthåller och förkovrar hans yrkesskicklighet och främjar hans utsikter att efter frigivningen försörja sig, är i socialt avseende så betydelsefull, att intet får underlåtas att i görligaste mån om-sätta den i verkligheten. Fångarbetet är emellertid med sin nuvarande organisation icke uppbyggt på principen, att fången skall »göra rätt för sig». All social-psykolo-gisk erfarenhet pekar i den riktningen, att känslan av att få och kunna infoga sitt arbete som ett led i sin självförsörjning hjälper till att stegra den egna ambition-en. Den är en kraft till moralisk återupprättelse. Den nuvarande ordningen har enligt vår mening icke gjort rättvisa åt denna synpunkt.

I all synnerhet motverkar cellstraffet den för fången själv liksom för samhället nödvändiga återupprättelsen. Det betyder ett undergrävande av den personliga inte-griteten och själsstyrkan. Det blir först och främst en vittgående omvandling av

alla kroppsliga och andliga vanor och invanda värden, icke så som när man lägger om växlarna i en bil från högre till lägre, utan som ett verkligt vissnande och förödande av ett sedan barndomen inlärt kunnande. Reaktionen är alltid mycket svår och nedbrytningen synes icke till sin styrkegrad ha någon relation till individens uppfostran, miljö eller andliga kapacitet.

Men denna nedbrytningsprocess är självfallet icke önskvärd där man vill skaffa fram en befintlig moralisk kraft och en förmåga till nya värdesättningar. Däremot är denna nedbrytningsprocess själva förutsättningen för cellstraffets och varje längre fängelsestraffs farligaste men också ofrånkomliga resultat: förlusten av proportionsinnet.

I en tillvaro, som är nästan fullständigt i avsaknad av yttre impulser gör man inga upplevelser. Man lever icke utom tiden men utan tidsbestämning — straffångar få icke ha klocka förrän i de två sista klasserna — och utan intryck. Intet händer. Man lär sig så småningom att få en sparsam indelning av dygnet genom de intryck av ljud och ljus, som förekomma. Denna torftiga inramning är det enda som skall sammanhålla de inre upplevelserna och som skall ersätta hela raden av de anstormande intryck, som dagligen är den fria människan beskärda. Själva livsskalan är i grund förändrad, bliven överklig.

Därmed ha alla — och icke endast de dåliga — hittills gällande föreställningar och proportioner strukit med. Rimligt blir orimligt, det osannolika blir till det mest troliga och det man helst godtar. Men liksom fången på måfå och utan några fasta hållpunkter letar sig fram i sin abnormt beskurna existens blir hans uppfattning av livet till ett från verkligheten lösryckt schema, som han konstruerat upp ur den oftast starkt abnorma sinnesstämning han under cellvistelsen, respektive fängelsevistelsen befunnit sig i. Med visst fog kan undras, huruvida någon fånge är helt normal efter en cellvistelse, som varar längre än en månad.

Den bild fången gör sig av livet är naturligtvis oftast rakt motsatt mot den han själv orkar förverkliga efter frigivningen.

Endast de intellektuellt och moraliskt allra bästa stå ut med att åter stötas ut i verkligheten sedan denna en gång grundligt tagits ifrån dem. I det nuvarande fängelsesystemet finnes intet som helst av hjälp för de fångna att kunna ta frigivningen, vartill kommer det faktum att allmänheten grundar sin missaktning mot straffade icke endast på de av dem begångna gärningarna, utan också på misstanken om den förödmjukande behandling de undergå inom verkställigheten. Endast ett bättre system kan förbättra de frigivnas ställning.

Vi ha mera utförligt uppehållit oss vid denna sak därför att den är en hörnsten i det nu gällande straffverkställighetssystemet liksom den är själva grunden för dettas olämplighet och för att det motverkar sitt eget syfte.

— — —

Vi ha funnit oss böra begränsa de kritiska invändningarna till de ovan anförda. Vi anse dem vara förtjänta av en ingående prövning, förbunden med en utredning av de bästa och lämpligaste utvägarna till de påtalade bristernas avhjälpande.

Sålunda hålla vi före, att frågan om en ändamålsenligare uppdelning av fängelseklientelet borde kunna finna sin lösning i den riktningen, att den stora gruppen av för sin omgivning i vedertagen mening knappast farliga småförbrytare, hänförliga till de ekonomiskt och socialt hållningslösas kategori, brytes ut och hänvisas till öppen och halvöppen anstaltsvård.

Beträffande fångarbetets organisation synes det böra övervägas att förse fängelseverkstäderna med normal maskinell utrustning även om detta skulle kräva ett sammanförande till större anstalter och att under skäligen hänsyn till den öppna marknadens lönenivå bereda fången ekonomisk möjlighet att inom en viss ram — t. ex. kosthållet — själv bestrida kostnaderna för sin vård.

I fråga om cellsystemet synes det böra utredas, huruvida förvaringen under da-

gen av fången i cell verkligen har någon förnuftig mening, där det icke är fråga om rannsaktionsfängelser.

Intet av dessa reformkrav torde, om de genomföras vara av natur att äventyra den nödvändiga anstaltsdisciplinen.

I sitt utlåtande den 30 juni 1942 (nr 61) i anledning av motionerna anförde *första lagutskottet*, som inhämtat yttranden av bl. a. fängvårdsstyrelsen, medicinalstyrelsen och socialstyrelsen, i hithörande frågor följande.

Utskottet vill inledningsvis framhålla att de redan beslutade eller planerade reformerna på det straffrättsliga reaktionssystemets område måste få stort inflytande på själva straffverkställigheten, icke blott i fråga om de kategorier brottslingar som utbrutits eller avses skola utbrytas från det vanliga fängvårdsklientelet utan även för de grupper som fortfarande komma att dömas till de ordinära frihetsstraffen. Genom införandet av en ny behandlingsform förändras ju sammanställningen av det klientel, mot vilket de vanliga straffarterna skola tillämpas. Sålunda är det t. ex. att förvänta att de nya lagarna om villkorlig dom samt om förvaring och internering i säkerhetsanstalt, när de börja tillämpas, komma att från straffarbetsklientelet undandraga såväl ett antal lindriga fall, för vilka det nu är av särskild betydelse att de hållas avskilda från grövre brottslingar, som ett antal psykiskt abnormala och recidivister, vilka icke lämpligen böra förvaras tillsammans med det mera lättskötta klientelet. Det sagda har motsvarande giltighet i fråga om den planerade nya behandlingsformen arbetsfängelse. Uppenbart är också att en eventuell sammansmältning av fängelse och straffarbete eller en förskjutning av gränserna mellan dessa straffarter ej kan äga rum utan att själva verkställighetsformerna väsentligen förändras. Det är sålunda tydligt att straffsystemets organisation är av betydelse när det gäller att taga ställning till de av motionärerna berörda frågorna om enrums- eller gemensamhetsstraff, om klientelet's uppdelning och om fångarbetets organisation samt indirekt också för frågan om fängvårdspersonalens rekrytering och utbildning. Utskottet har därför funnit dessa frågor böra upptagas till behandling samtidigt med vissa spörsmål om straffsystemets reformering.

Vid övervägande av frågan, om jämkningar nu böra vidtagas beträffande gränserna mellan *enrumsstraff* och *gemensamhetsstraff*, bör man noga skilja mellan arbetsgemensamhet och helgemensamhet. Den förra är av otvivelaktigt värde. Man måste ha för ögonen att det viktigaste vid fångbehandlingen är att den intagne beredes arbete, som är ett verkligt arbete och i möjligaste mån ger honom utbildning för framtiden. Uppenbart är att möjligheterna för en rationell sysselsättning av de intagna äro avsevärt större, om de kunna placeras å verkstäder eller i jordbruk. Mot de farhågor, som anförts för att en tidigare uttagning till arbetsgemensamhet skulle kunna medföra skadliga verkningar ur allmänpreventiv synpunkt, kan invändas, att det alltid måste förbli själva frihetsberövandet som framstår som det centrala vid ett frihetsstraff. De befärade skadliga verkningarna av att fångar med kortare strafftider icke hållas avskilda från medintagna under hela strafftiden få ej överdrivas. En så fullständig isolering att en fånge ej senare kan bli igenkänd av medintagna eller under anstaltsvistelsen röna påverkan av dem torde ej heller kunna genomföras vid fängelserna. Det lär exempelvis ej kunna undvikas att korttidsfångar efter någon tid få åtnjuta gemensamma promenader och i viss utsträckning få uttagas till handräcknings- och andra arbeten, där de komma i beröring med medfångar. Så långt det med gällande bestämmelser varit möjligt torde också lättnader i isoleringen ha ägt rum.

Om sålunda enligt vad ovan anförts vissa skäl tala för att fånge vid tidigare tidpunkt än för närvarande bör kunna uttagas till arbetsgemensamhet, när så finnes lämpligt, måste man emellertid göra den reservationen, att placeringen i arbetsge-

mensamhet ej får ske i den formen, att han i realiteten kommer att vistas i gemensamhet även under fritid. Åtminstone vid landets största fängelse torde utrymmes-skäl ha medfört att de flesta fångar, som för närvarande erhålla arbetsgemensamhet, även få vara tillsammans under fritiden: efter förflyttning till »korridor» med s. k. nattceller äro de i regel hänvisade till samvaro utom cellen under största delen av fritiden.

I jämförelse med arbetsgemensamheten torde den s. k. helgemensamheten sådana den enligt gällande lag nu praktiseras vara förbunden med vissa olägenheter. Att gemensamt förrätta ett hårt och nyttigt arbete är en helt annan sak än att under fritid umgås med medfångar utan att någon sund fritidssysselsättning organiseras. Det kan därför övervägas att, som redan Hagströmer föreslagit, låta helgemensamheten förlora sin obligatoriska karaktär och i sin obeskurta form i regel endast tillerkännas de pålitliga elementen. De övriga torde då böra beredas tillfälle till samvaro under fritidssysselsättningar på annan väg än genom att tillerkännas helgemensamhet. Som fångvårdsstyrelsen framhållit torde också verkställighetsföreskrifterna böra uppmjukas i sådan riktning, att de verkställande myndigheterna erhålla större frihet att lämpa behandlingen efter de individuella fallens art.

Det torde sålunda icke kunna bestridas att skäl tala för en utredning angående förhållandet mellan enrums- och gemensamhetsstraffen. Spörsmålet har emellertid samband med frågan om klientelet's uppdelning och med de utredningsuppdrag som anförtrots åt strafflagberedningen. Det är av särskild betydelse för lösningen av detta problem att vissa grupper av abnorma och andra svårbehandlade brottslingar bortrensas från de vanliga fängelserna, vilkas klientel därigenom blir mera homogent och ägnat för gemensamhetsstraff.

Vad härefter angår frågan om *klientelet's uppdelning* utgör denna en av kriminalpolitikens viktigaste punkter. Icke minst är det av betydelse huruvida differentieringen efter ålder, psykisk och fysisk utrustning m. m. bör göras av domstol på grundval av förundersökningar och läkarutlåtanden och med fördelning av personerna å olika noggrant specificerade behandlingsformer eller om man kan nöja sig med ett mindre nyanserat straffsystem och låta fördelningen å olika anstalter och behandlingstyper göras efter domen av de verkställande myndigheterna med ledning av den observation som de dömda underkastas efter intagningen å anstalt. Svensk lagstiftning har hittills valt att alltmåra nyansera de behandlingsformer som stå till domstolens förfogande, varvid dock är att märka att de nya straffformen ungdomsfängelse i praktiken kommit att omfatta vitt skilda kategorier brottslingar, som först på verkställighetsstadiet fördelas på olika öppna och slutna anstalter.

Motionärerna ha främst tagit sikte på den grupp ekonomiskt och socialt hållningslösa förmögenhetsbrottslingar som äro mera samhällsbesvärliga än direkt samhällsfarliga; denna kategori bör enligt deras mening brytas ut från det övriga klientelet och hänvisas till öppen och halvöppen anstaltsvård. Det synes utskottet uppenbart att en stor del av dessa brottslingar tillhöra den grupp av arbetsskygga vilkas kriminalitet sammanhänger med deras lättjefulla och oordnade levnadssätt. Skäl kunna anföras för att dessa brottslingar, liksom psykopater och alkoholistbrottslingar, icke böra behandlas med tidsbestämda frihetsstraff inom det nuvarande straffsystemets ram utan böra dömas till omhändertagande på mera obestämd tid, varvid de om möjligt böra bibringas yrkesutbildning och i varje fall hållas till produktivt arbete. Som redan nämnts ingår denna utredningsfråga i strafflagberedningens direktiv.

Motionärernas yrkande om utredning angående fångvårdsklientelet's fördelning torde emellertid avse även de brottslingskategorier som jämväl efter en sådan komplettering av straffsystemet som ovan ifrågasatts komma att ådömas tidsbestämda frihetsstraff. Vid övervägande av frågan om dessa brottslingars behandling bör man skilja mellan fångar med långa och fångar med korta strafftider. Beträffande de förra tillämpas redan nu i viss utsträckning ett kolonisystem, Mariestad—

Rödjan—Singshult, som torde kunna ytterligare utbyggas och eventuellt kompletteras med ett system av förläggningar för t. ex. skogsarbete av de pålitligaste fångarna. Vidare torde det kunna övervägas att för straffångar med längre strafftider öppna möjlighet att mot slutet av intagningstiden få försöksvis arbeta hos privata arbetsgivare med bostad å anstalten. Ett sådant frigångssystem som med framgång praktiserats i fråga om straffriförklarade och till ungdomsfängelse dömda, är väl ägnat att underlätta den dömdes återbördande till samhället under betryggande former. Vad angår korttidsfångarna ställer sig problemet om deras sysselsättning i andra former än å den slutna anstalt där de intagas betydligt svårare. Som fångvårdsstyrelsen framhållit är det så gott som ogörligt att under den korta tid och med de sparsamma upplysningar som stå till buds när straffverkställigheten skall påbörjas åstadkomma en ändamålsenlig differentiering av dem, varvid jämväl böra beaktas de olägenheter som äro förenade med fångtransporterna. Möjligen kan det upptagas till övervägande att införa ett system, som innebär att nödiga upplysningar om den dömda inhämtas före verkställighetens början och att med ledning av dessa uppgifter bestämmas art och plats för den behandling han skall undergå under strafftiden. I samband med en sådan procedur skulle möjligen utrymme kunna vinnas även för en öppen eller halvöppen vård för vissa av dessa brottslingar. Utskottet erinrar i detta sammanhang om att frågan om reglering av befogenheten att uppskjuta verkställighet av ovillkorligt ådömt frihetsstraff ingår i strafflagberedningens direktiv.

Samtliga nu berörda sidor av differentieringsproblemet äro av sådan grundläggande betydelse, att de icke torde böra upptagas till behandling i fristående form utan fastmera utredas i samband med övriga spörsmål om straffsystemets ytterligare reformering. Därvid torde även kunna övervägas, om inte det system med summarisk psykiatrisk granskning till ledning för anstaltsplaceringen, som nu tillämpas beträffande till ungdomsfängelse dömda, bör utbyggas att avse jämväl andra grupper å fångvårdsanstalt intagna.

Det tredje av de ovan berörda spörsmålen angår *fångarbetets organisation och ersättning*. Beträffande arbetet å slutna anstalter anser sig utskottet i denna fråga kunna hänvisa till vad i de inkomna yttrandena anförts. Mycket har redan utträttats för fångvårdsanstalternas förseende med tidsenliga verkstäder och det torde vara att förvänta att den gynnsamma utvecklingen på detta område kommer att fortskrida såvitt den statsfinansiella situationen tillåter. I den mån mera öppna vårdformer komma till användning, torde det böra övervägas huruvida nya grunder för ersättning åt fångarna böra införas under beaktande av de i motionerna anförda synpunkterna.

Utskottet har sålunda funnit att vissa av de av motionärerna framlagda synpunkterna beträffande straffverkställigheten vid frihetsstraff äro förtjänta av närmare utredning. Såsom framgår av vad ovan anförts äro emellertid de spörsmål som böra lösas nära förbundna med de straffrättsliga reaktionsformernas reformering. Utredningen härav har redan anförtröts åt strafflagberedningen — vars uppdrag avser även fångvårdens organisation — och beredningen torde i samband därmed böra beakta frågorna om förhållandet mellan enrums- och gemensamhetsstraff, om klienteletts uppdelning och, i viss utsträckning, fångarbetets organisation. — — —

Strafflagberedningen är för närvarande, i enlighet med därom av chefen för justitiedepartementet meddelade beslut, sysselsatt med utredning rörande strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, det rättspsykiatriska undersökningsväsendet samt behandlingen av psykiskt abnorma brottslingar. Beredningens betänkande avses enligt riksdagsberättelsen skola avlämnas i år. Enligt vad utskottet inhämtat är det departementschefens avsikt att uppdraga åt beredningen att såsom närmaste utredningsuppgift till behandling upptaga den översyn av straff- och skyddsåtgärds-systemet, som angives i de för utredningen gällande direktiven. Det är att förvänta,

att beredningen i samband därmed även kommer att få ägna uppmärksamhet åt de frågor som röra verkställigheten av frihetsstraff, liksom ock att beredningen kommer att få tillfälle till samråd med representanter för social erfarenhet och annan sakkunskap på de verksamhetsområden som beröras av utredningen.»

Då det med hänsyn till vad sålunda anförts kunde förväntas att den av utskottet förordade utredningen komme att verkställas oberoende av om riksdagen gjorde någon framställning i ämnet eller ej, hemställde utskottet att motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Riksdagen beslöt i överensstämmelse med utskottets hemställan.

Härefter uppdrog Kungl. Maj:t den 31 december 1942 åt strafflagberedningen — som samma dag avgivit sitt ovannämnda betänkande angående strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning m. m. — att, jämte den på beredningen ankommande fortsatta utredningen rörande straffsystemets och anstaltsväsendets reformering, till behandling upptaga de frågor om verkställighet av frihetsstraff som i departementschefens anförande i konselj samma dag berördes eller som eljest funnes förtjänta av beaktande. Chefen för justitiedepartementet statsrådet *Westman* anförde bl. a. följande:

I anförande till statsrådsprotokollet den 6 oktober 1938 redogjorde jag för de huvudsakliga lagstiftnings- och organisationsfrågor som borde upptagas till behandling av strafflagberedningen. Sammanfattningsvis angav jag beredningens uppgift vara att verkställa utredning och framlägga förslag om straffsystemets och anstaltsväsendets reformering.

Jag erinrade vid nämnda tillfälle om att lagstiftningsarbetet på straffsystemets område numera präglas av strävan att anpassa samhällets reaktion mot brottsligheten icke blott efter brottets art utan även efter den brottsliga personliga egenskaper och förhållanden. Härigenom har åstadkommit en differentiering av reaktionsformerna, så att vid sidan av de ordinära frihetsstraffen skapats ett system av straffrättsliga skyddsåtgärder av olika slag. Dessa skyddsåtgärder ha omdanats och kompletterats genom de under åren 1935—1937 utfärdade lagarna om tvångsuppföstran, ungdomsfängelse samt förvaring och internering i säkerhetsanstalt. År 1939 utfärdades ny lag om villkorlig dom, vilken skulle möjliggöra att frihetsstraff i ökad utsträckning ersattes med fostrande och vägledande åtgärder för de brottsligas tillrättaförande. Sedan år 1938 föreligger därjämte sakkunnigbetänkande med förslag till reformerad lagstiftning om villkorlig frigivning, vilket åsyftar att förbättra möjligheterna att genom lämpliga eftervårdande åtgärder återföra de från frihetsstraff frigivna till samhällsnyttigt arbete. Även frågan om behandlingen av arbetsskygga förbrytare har varit föremål för utredning.

Det synes nu vara lämpligt, att de i direktiven för strafflagberedningen angivna spörsmål som röra de ordinära frihetsstraffen upptagas till omprövning. Härvid kommer bland annat i betraktande frågan huruvida den gällande systematiska anordningen av frihetsstraffet — med dess uppdelning på två, i viss utsträckning parallella straffarter — kan anses ändamålsenlig. Utredningen bör på detta område, så som angavs i direktiven för strafflagberedningen, avse frågan om en sammansmältning av straffarbete och fängelse eller erforderlig jämkning av gränserna mellan de båda straffarterna, liksom även möjliga utvägar att inskränka användningen av korta frihetsstraff samt förutsättningarna för inrättande av ett särskilt mildare frihetsstraff. I detta sammanhang inställer sig bland annat även spörsmålet om ändrad gränsdragning för användningen av bötesstraffet.

Även inom gränserna för det ordinära frihetsstraffet finnes utrymme för en viss

differentiering i behandlingen av de till sådant straff dömda, och det är uppenbarligen av betydelse att man vid utredningen på detta område tillbörligen beaktar de möjligheter som i sådant hänseende kunna stå till buds. Överhuvud synes det vara lämpligt och önskvärt, att den på strafflagberedningen ankommande fortsatta utredningen rörande straffsystemets reformering även tager sikte på de spörsmål som röra verkställigheten av de tidsbestämda ordinära frihetsstraffen. Sambandet mellan straffsystem och straffverkställighet har särskilt understrukits i det av första lagutskottet vid 1942 års riksdag avgivna utlåtandet (nr 61) i anledning av väckta motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. Jämte frågan om en mera tillfredsställande differentiering genom klienteletts uppdelning på anstalter av olika typer berördes i utskottets utlåtande jämväl spörsmålen om cellstraffet och gemensamhetsstraffet, om organisationen av fångarbetet och ersättningen för sådant arbete samt om fångvårdspersonalens utbildning och rekrytering.

I samtliga dessa hänseenden synes en närmare utredning påkallad.

Vad angår den sistnämnda, i viss mån fristående frågan beträffande fångvårdspersonalen må emellertid erinras, att Kungl. Maj:t genom beslut den 6 november 1942 uppdragit åt fångvårdsstyrelsen att i samråd med särskilda för ändamålet utsedda sakkunniga verkställa utredning och framlägga förslag rörande fångvårdspersonalens utbildning och rekrytering.

Likaledes må erinras om att fångvårdsstyrelsen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 19 november 1942 framlagt förslag till vissa jämkningar i 1916 års lag angående verkställighet av straffarbete och fängelsestraff, vilket avser att vid straffverkställigheten möjliggöra större hänsynstagande till individuella förhållanden. Förslaget torde efter vederbörlig remissbehandling och eventuell överarbetning kunna föreläggas 1943 års riksdag. Emellertid åsyftas med detta förslag givetvis icke att vinna en slutgiltig lösning av frågan om enrum- och gemensamhetsstraffen.

Uppenbart är att förändringar beträffande straffsystemet och straffverkställigheten återverka på fångvårdens organisation. Till strafflagberedningens arbetsuppgifter hör därför också enligt de år 1938 meddelade direktiven att verkställa utredning rörande organisationsspörsmålen, varvid särskilt anstaltsväsendets byggnadsfrågor skola beaktas. De efter beredningens tillsättande ändrade tidsförhållandena komma med all sannolikhet att för några år framåt utgöra hinder för reformer, vilka kräva mera omfattande nybyggnader eller andra större ändringar i fråga om anstaltsväsendet. Med hänsyn härtill torde det vara lämpligt att i första hand söka tillvarata möjligheterna att även på de nu ifrågavarande områdena genomföra partiella reformer. Det synes sålunda vara ändamålsenligt, att strafflagberedningen genom förberedande undersökningar förskaffar sig en överblick över de problem, som föreligga i fråga om straffsystemet, straffverkställigheten och anstaltsväsendet samt det inbördes sammanhanget mellan dem och att beredningen, enligt chefens för justitiedepartementet bestämmande, till närmare utredning upptager sådana spörsmål rörande vilka en särskild behandling befinner sig möjlig. Hänsyn bör härvid givetvis tagas såväl till reformbehovets styrka som till de av tidsläget betingade omständigheter, vilka bestämma möjligheten att i praktiken genomföra reformerna. Vid utredningen bör beaktas huruvida reformer av straffverkställigheten kunna ske inom det bestående straffsystemets ram.

Det må erinras att fångvårdsstyrelsens av departementschefen berörda förslag till ändringar i 1916 års verkställighetslag på sätt ovan angivits föranlett lagstiftning av år 1943.

3. Fångvårdsklientelet.¹

De svenska fångvårdsanstalterna, d. v. s. de anstalter som lyda under fångvårdsstyrelsen, äro främst avsedda för personer som ha att undergå frihetsstraff — straffarbete, fängelse och ungdomsfängelse — eller de frihetsberövande skyddsåtgärderna förvaring och internering. Förutom de nämnda grupperna, som utgöra fångvårdsklientelet i egentlig mening, intagas emellertid även vissa andra kategorier på fångvårdens anstalter. Detta är till en början fallet med vissa häktade — för brott eller lösdriveri — nämligen de häktade som skola rannsakas vid domstol på landet samt, i fråga om kronohäkten i vissa städer vilka mot erläggande av särskilda avgifter befriats från fångvård, även sådana häktade som skola rannsakas vid stadsdomstol. De häktade kunna underkastas sinnesundersökning vid fångvårdens sinnessjukavdelningar. Tidigare verkställdes tvångsarbete alltid i fångvårdens anstalter. Fortfarande är det i vissa fall tillåtet att intaga den som dömts till tvångsarbete enligt fattigvårdslagen i fångvårdsanstalt.² Regelmässigt skall tvångsarbete emellertid verkställas i tvångsarbetsanstalt som lyder under socialdepartementet. Till tvångsarbete dömda män, som hållits häktade i fångvårdsanstalt, överföras därför efter utslaget till tvångsarbetsanstalten å Svartsjö. I fråga om kvinnorna tillämpas för närvarande det provisoriet att de intagas i vissa fångvårdsanstalter som förklarats för tvångsarbetsanstalter. En särskild grupp på fångvårdsanstalt intagna utgöra de straffriförklarade (s. k. exspektanter) som på sinnessjukavdelning vid fångvården avvakta att plats skall kunna beredas dem på sinnessjukhus. Slutligen finnas några särskilda grupper, som bruka upptagas under den gemensamma benämningen »övriga intagna», nämligen personer som dömts till militärt disciplinstraff, personer tagna i förvar enligt utlänningslagstiftningen, personer kvarhållna enligt lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m., fångar som benådats men kvarhållas på anstalt i avbidan på plats vid sinnessjukhus samt kvinnor vilka intagas på alkoholistanstalt som provisoriskt anordnats vid fångvårdsanstalt.

De intagna bruka i redovisningshänseende fördelas på tolv kategorier, nämligen 1. häktade för brott; 2. häktade för lösdriveri; 3. häktade, undersök-

¹ De i förevarande kapitel lämnade statistiska uppgifterna grunda sig dels på fångvårdsstyrelsens årsberättelser (Fångvården), dels på utredningar som beredningen låtit verkställa på fångvårdsstyrelsens centrala fångregister.

² Jämlikt 76 § lagen den 14 juni 1918 om fattigvården och en kungörelse av den 31 december 1918 skall den som dömts till tvångsarbete enligt nämnda lag, om hans arbetsförmåga är så nedsatt att han ej synes ägna sig för det arbete som å tvångsarbetsanstalt i allmänhet förekommer eller tiden för det ådömda tvångsarbetet ej är längre än en månad och tvångsarbetsanstalten avlägsen, intagas i kronohäkte. I fråga om verkställigheten gäller i tillämpliga delar vad om bötesfånge är stadgat.

ningsfall; 4. straffångar; 5. fängelseångar; 6. bötesångar; 7. förvarade; 8. internerade; 9. tvångsarbetare; 10. till ungdomsfängelse dömda; 11. straffri-förklarade; samt 12. övriga intagna.

Det är att märka att en intagen under anstaltstiden kan tillhöra olika kategorier. En häktad kan t. ex. överföras till undersökningsfall och därefter bliva straffånge, fängelseånge, förvarad, internerad, dömd till ungdomsfängelse eller straffriförklarad. Summan av antalet nykomna inom de skilda kategorierna måste därför bli större än antalet nyintagna på fångvårdens anstalter.

Hela antalet nyintagna och medelbeläggningen å statens fångvårdsanstalter under tioårsperioden 1934—1943 framgår av tab. 1.

Tab. 1. Hela antalet nyintagna och medelbeläggningen å statens fångvårdsanstalter 1934—1943.¹

Å r	Antal nyintagna	Medelbeläggning	Å r	Antal nyintagna	Medelbeläggning
1934.....	13 114	2 058	1939.....	5 404	1 723
1935.....	11 868	1 891	1940.....	6 548	1 852
1936.....	10 810	1 934	1941.....	6 990	2 111
1937.....	8 655	1 824	1942.....	8 737	2 596
1938.....	8 896	1 753	1943.....	8 578	3 091

Den starka minskningen av antalet nyintagna till och med år 1939 är främst att tillskriva den omständigheten att antalet bötesångar nedgått till följd av dagsbotssystemets införande från år 1932 och ikraftträdandet den 1 januari 1939 av lagen om verkställighet av bötesstraff (jämför nedan). Minskningen av medelbeläggningen under samma tid är av väsentligt mindre omfattning, beroende på att bötesångarna hade mycket korta anstaltstider och på att vissa kategorier med långa anstaltstider — förvarade och till ungdomsfängelse dömda — tillkommit. Den kontinuerliga ökning av antalet nyintagna och av medelbeläggningen som ägt rum under åren 1940—1942 har otvivelaktigt samband med en av krigstiden föranledd stegring av brottsligheten.

Antalet nykomna inom skilda kategorier under de senaste fem åren samt fångvårdsanstalternas beläggning med olika kategorier vid utgången av åren 1939 och 1943 framgår, med fördelning efter de intagnas kön, av tab. 2.

Beträffande de viktigaste av de kategorier intagna som beröras av beredningens utredning — straffångar, fängelseångar, bötesångar och förvarade — lämnas i det följande speciella statistiska uppgifter till belysning av klientlets beskaffenhet. I vad angår återfallsfrekvensen för skilda grupper hänvisas till den vid betänkandet som bil. 3 fogade utredningen.

¹ I anslutning till fångvårdsstyrelsens statistik avse siffrorna för nyintagna även Stockholms stads rannsakningsfängelse, vilket däremot ej är fallet beträffande medelbeläggningen.

Tab. 2. Nykomna inom skilda kategorier under åren 1939—1943 samt anstaltsbeläggning vid utgången av 1939 och 1943.

(Siffrorna avse statens fångvårdsanstalter och Stockholms stads rannsakningsfängelse)

Kategorier	Antal nykomna										Antal kvarvarande			
	1939		1940		1941		1942		1943		31/12 1939		31/12 1943	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
Häktade för brott	1 511	68	1 539	125	2 092	175	2 690	178	2 887	148	44	2	135	5
Häktade för lösdri- veri	230	56	162	67	108	47	103	41	71	46	16	3	—	1
Häktade undersök- ningsfall	336	39	347	42	460	57	596	60	611	53	126	5	200	6
Straffångar	1 074	33	1 244	63	1 635	80	2 218	129	2 693	117	825	34	1 699	87
Fängelsefångar	2 257	14	2 640	34	1 808	23	2 086	29	2 464	44	290	3	318	12
Bötesfångar	807	8	629	19	558	13	436	2	312	9	23	—	21	1
Förvarade	27	—	38	2	50	1	48	2	64	1	100	1	161	4
Internerade	—	—	1	—	1	—	4	—	6	—	30	—	19	—
Tvångsarbetare	101	20	80	28	64	37	68	28	63	31	—	—	—	19
Till ungdomsfäng- else dömda	166	8	146	18	210	18	280	37	277	44	168	11	304	61
Straffriförklarade	130	21	157	18	179	36	226	31	271	35	82	13	110	7
Övriga intagna	127	5	775	30	1 464	57	2 161	79	1 344	45	22	—	88	10

Straffångar.

De under åren 1939¹—1943 nykomna² och de vid utgången av 1939 och 1942 kvarvarande straffångarna fördelade sig med hänsyn till huvudsaklig brottstyp³, strafftid, ålder vid intagningen och tidigare *asocialitet* på sätt framgår av tab. 3—6, vilka även utvisa den procentuella ökningen från 1939 till 1943 av antalet nykomna män inom de skilda grupperna.

Tab. 3. Under åren 1939—1943 nykomna samt vid utgången av 1939 och 1943 kvarvarande straffångar, fördelade med hänsyn till brottstyp.

Brottens art	Nykomna							Kvarvarande								
	1939		1940		1941		1942		1943		Ökning 1939—43		31/12 1939		31/12 1943	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
Tjuvnadsbrott	651	19	716	26	994	41	1 457	71	1 683	62	158.5 %	425	12	1 014	26	
Andra vinningsbrott	223	17	244	29	353	32	495	44	599	46	168.6 %	202	19	417	48	
Våldsbrott	71	—	66	—	80	1	72	2	113	1	59.2 %	61	—	53	2	
Sedlighetsbrott	40	—	51	—	49	—	59	—	84	—	110.0 %	62	—	87	—	
Övriga brott	80	4	154	8	138	3	103	10	138	9	72.5 %	74	3	128	11	
Summa	1 065	40	1 231	63	1 614	77	2 186	127	2 617	118	145.7 %	824	34	1 699	87	
											K = 195 %					

¹ Siffrorna för 1939 i efterföljande tabeller äro approximativa.² Då vissa personer intagits 2 gånger under resp. år, avse uppgifterna ett något lägre antal fall än de som redovisats i tab. 2.³ Straffänge som förövat flera brott har registrerats efter det brott som ansetts såsom huvudbrott, d. v. s. i regel det brott för vilket straffskalan är strängast.

Tab. 4. Under åren 1939—1943 nykomna samt vid utgången av 1939 och 1943 kvarvarande straffångar, fördelade med hänsyn till strafftidens längd.

Strafftid	N y k o m n a										Kvarvarande				
	1939 Antal		1940 Antal		1941 Antal		1942 Antal		1943 Antal		Ökning 1939—43	31/12 1939 Antal		31/12 1943 Antal	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M	M.	K.	M.	K.
Under 3 mån.....	75	2	125	3	160	6	184	14	236	9	214·7 %	10	—	48	—
3 intill 6 mån.....	363	12	497	23	657	30	834	52	1 040	53	186·5 %	150	7	353	18
6 mån. t. o. m. 1 år..	530	19	549	24	714	30	1 032	46	1 189	43	124·3 %	418	11	951	39
Över 1 t. o. m. 2 år..	54	4	36	10	47	5	79	11	83	8	53·7 %	82	5	154	16
Över 2 år.....	39	3	24	3	35	6	56	4	67	5	71·8 %	149	11	180	14
Livstid.....	4	—	—	—	1	—	1	—	2	—	—	15	—	13	—
Summa	1 065	40	1 231	63	1 614	77	2 186	127	2 617	118	145·7 % K=195 %	824	34	1 699	87

Tab. 5. Under åren 1939—1943 nykomna samt vid utgången av 1939 och 1943 kvarvarande straffångar, fördelade med hänsyn till ålder vid intagningen.

Ålder	N y k o m n a										Kvarvarande				
	1939 Antal		1940 Antal		1941 Antal		1942 Antal		1943 Antal		Ökning 1939—43	31/12 1939 Antal		31/12 1943 Antal	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	M.	K.	M.	K.
15—17 år.....	1	—	5	1	3	—	11	1	15	—	—	3	—	10	—
18—20 ».....	24	1	95	1	114	2	136	4	180	7	650·0 %	31	1	90	6
21—24 ».....	170	6	251	10	360	19	542	27	611	30	264·1 %	130	3	333	16
25—29 ».....	263	5	253	15	353	17	484	23	585	26	122·4 %	157	5	370	13
30—49 ».....	513	20	544	27	675	34	887	61	1 081	39	110·8 %	421	16	785	36
50 år och däröver....	94	8	83	9	109	5	126	11	145	16	54·3 %	82	9	111	16
Summa	1 065	40	1 231	63	1 614	77	2 186	127	2 617	118	145·7 % K=195 %	824	34	1 699	87

Tab. 6. Under åren 1939—1943 nykomna samt vid utgången av 1939 och 1943 kvarvarande straffångar, fördelade med hänsyn till tidigare asocialitet.

Tidigare åtgärd	N y k o m n a										Kvarvarande				
	1939 Antal		1940 Antal		1941 Antal		1942 Antal		1943 Antal		Ökning 1939—43	31/12 1939 Antal		31/12 1943 Antal	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	M.	K.	M.	K.
Ostraffade.....	411	28	494	39	618	40	757	75	1 006	58	144·8 %	366	17	611	50
Endast villkorlig dom.	98	1	154	9	236	14	389	20	413	36	321·0 %	57	1	224	18
Frihetsstraff, förvaring, internering el. tvångs- arbete 1 gång.....	230	6	254	8	323	8	431	15	518	14	125·2 %	125	11	299	12
D:o 2 eller flera ggr. ...	326	5	329	7	437	15	609	17	680	10	108·6 %	276	5	565	7
Summa	1 065	40	1 231	63	1 614	77	2 186	127	2 617	118	145·7 % K=195 %	824	34	1 699	87

Tab. 8. Under år 1942 nykomna straffångar (strafftid 3 intill 6 månader) fördelade med hänsyn till brottstyp, ålder vid intagandet och tidigare asocialitet.

B r o t t	Hela antalet fångar	Antal fångar med strafftid 3 intill 6 månader															
		15—20 år			21—29 år			30 år och däröver			Tillhopa						
		O	V	R	S:a	O	V	R	S:a	O	V	R	S:a				
Tjuvnadsbrott, rån	1 467 73	27	29	3	59	96	86	95	277	81	36	137	254	204	151	235	590
Förfalskning, bedrägeri, förskingring, utpressning	450	6	4	3	13	33	23	19	75	19	11	42	72	58	38	64	160
Sedlighetsbrott	23	—	1	—	1	1	—	1	2	1	—	2	3	2	1	3	6
Mord, dråp	59	1	2	—	3	4	3	—	7	7	1	2	10	12	6	2	29
Övriga våldsbrott	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Övriga våldsbrott	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Övriga våldsbrott	76	—	—	—	—	12	6	7	25	5	1	6	12	17	7	13	37
Fosterfördrivning	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fosterfördrivning	30	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	1	1	—	1	2
Fosterfördrivning	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mordbrand	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mordbrand	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Spioneri, sabotage m. m.	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Spioneri, sabotage m. m.	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Militära förseelser	27	—	—	—	—	3	1	10	14	1	—	4	5	4	1	14	19
Militära förseelser	35	—	—	—	—	2	—	1	3	2	—	3	5	4	—	4	8
Övriga brott	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	2 186	34	35	6	75	151	119	132	402	115	49	195	359	300	203	333	836
	127	1	1	—	2	12	9	4	25	16	3	6	25	29	13	10	52

Tab. 9. Under år 1942 nykomna straffångar (strafftid 6 mån. t. o. m. 1 år) fördelade med hänsyn till brottstyp, ålder vid intagandet och tidigare asocialitet.

B r o t t	Hela antalet fångar	Antal fångar med strafftid 6 månader t. o. m. 1 år															
		15—20 år				21—29 år				30 år och däröver				Tillhoppa			
		O	V	R	S:a	O	V	R	S:a	O	V	R	S:a	O	V	R	S:a
Tjuvnadsbrott, rån	1 467	17	11	3	31	84	77	168	329	38	15	171	294	139	103	342	584
Förfalskning, bedrägeri, förskingring, utpressning	73	—	—	—	—	3	3	3	9	2	2	4	8	5	5	7	17
Sedlighetsbrott	450	5	5	—	10	21	28	21	70	58	12	60	130	84	45	81	210
Mord, dråp	23	1	—	—	1	2	3	1	6	6	1	—	7	9	4	1	14
Övriga våldsbrott	59	4	—	—	4	7	—	—	7	4	1	2	7	15	1	2	18
Övriga våldsbrott	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Övriga våldsbrott	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Övriga våldsbrott	76	—	—	1	1	2	—	3	5	1	—	2	—	3	—	6	9
Övriga våldsbrott	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fosterfördrivning	30	—	—	—	—	2	—	—	2	3	—	—	—	5	—	1	6
Fosterfördrivning	19	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	3	2	—	1	3
Mordbrand	7	1	—	—	1	1	—	—	1	—	—	—	—	2	—	—	2
Mordbrand	2	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Spioneri, sabotage m. m.	31	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	5	—	—	7
Spioneri, sabotage m. m.	4	1	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	2	—	—	2
Militära förseelser	27	—	—	—	—	1	—	1	2	—	—	—	—	1	—	—	3
Militära förseelser	35	—	—	—	—	4	1	3	8	6	—	3	9	10	1	6	17
Övriga brott	4	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	1
Övriga brott	2 186	27	16	4	47	126	106	196	428	111	28	242	381	264	150	442	856
Summa	127	3	—	—	3	5	6	4	15	12	3	5	20	20	9	9	38

Tab. 10. Under år 1942 nykomna straffångar (strafftid över 1 år t. o. m. 2 år) fördelade med hänsyn till brottstyp, ålder vid intagandet och tidigare asocialitet.

B r o t t	Hela antalet fångar	Antal fångar med strafftid över 1 år t. o. m. 2 år															
		15—20 år				21—29 år				30 år och däröver				Tillhopa			
		O	V	R	S:a	O	V	R	S:a	O	V	R	S:a	O	V	R	S:a
Tjuvnadsbrott, rån.....	1 467	3	1	3	7	8	5	48	61	9	2	67	78	20	8	118	146
	73	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	1
Förfalskning, bedrägeri, förskingring, utpressning.....	450	2	—	—	2	6	3	1	10	16	1	9	26	24	4	10	38
	23	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	1
Sedlighetsbrott.....	59	—	—	—	—	4	—	—	4	2	1	—	3	6	1	—	7
Mord, dråp.....	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	1
	1	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1
Övriga våldsbrott.....	76	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	1	1	—	1	2
	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fosterfördrivning.....	30	—	—	—	—	—	—	1	1	2	2	3	7	2	2	4	8
	19	—	—	—	—	—	—	—	—	9	—	—	9	9	—	—	9
Mordbrand.....	7	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1
	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Spioneri, sabotage m. m.....	31	—	—	—	—	3	—	—	3	7	—	—	7	10	—	—	10
	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Militära förseelser.....	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	35	—	—	—	—	2	2	—	4	3	—	—	—	5	2	—	7
Övriga brott.....	4	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	1
	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	2 186	5	1	3	9	24	10	51	85	40	6	80	126	69	17	184	220
	127	—	—	—	—	1	—	—	1	11	—	1	12	12	—	1	13

Tab. 11. Under år 1942 nykomna straffångar (strafftid över 2 år) fördelade med hänsyn till brottstyp, ålder vid intagandet och tidigare asocialitet.

B r o t t	Hela antalet fångar	Antal fångar med strafftid över 2 år																		
		15—20 år			21—29 år			30 år och däröver			Tillhopa									
		O	V	R	O	V	R	O	V	R	O	V	R							
		S:a			S:a			S:a			S:a									
Tjuvnadsbrott, rån.....	1 467 73	—	—	—	6	1	6	13	—	—	21	—	—	24	—	—	7	3	27	37
Förfalskning, bedrägeri, förskingring, utpressning.....	450 23	—	—	—	—	—	1	1	—	—	3	—	—	7	—	—	4	—	4	8
Sedlighetsbrott.....	59	—	—	—	2	—	—	2	—	—	3	—	—	7	—	—	6	—	3	9
Mord, dråp.....	3 1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	1	2
Övriga våldsbrott.....	76	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fosterfördrivning.....	1 30 19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mordbrand.....	7 2	—	—	—	1	1	—	3	1	—	5	2	—	11	6	—	5	3	6	14
Spioneri, sabotage m. m.....	31 4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Militära förseelser.....	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Övriga brott.....	35 4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	2 186 127	—	—	—	13	2	11	26	1	—	40	3	—	64	9	—	83	7	6	90
		—	—	—	1	—	—	1	—	—	3	—	—	9	—	—	7	—	—	10

Beträffande de under år 1942¹ nykomna straffångarna ha uppgifter om brottstyp, ålder och tidigare asocialitet kombinerats på sätt framgår av tab. 7—11. Varje tabell avser straffångar med viss strafftid: tab. 7 strafftid under 3 månader, tab. 8 strafftid 3 intill 6 månader, tab. 9 strafftid 6 månader t. o. m. 1 år, tab. 10 strafftid över 1 t. o. m. 2 år samt tab. 11 strafftid över 2 år. I samtliga tabeller angives jämväl totala antalet nykomna straffångar. Fördelningen på skilda brottstyper är mera detaljerad än i tab. 3—6. I fråga om den tidigare asocialiteten har skillnad endast gjorts mellan personer som tidigare varit ostraffade, personer som tidigare endast erhållit villkorlig dom samt personer som tidigare varit intagna på fångvårdsanstalt för undergående av frihetsstraff, förvaring eller internering.

Tab. 12. Under år 1942 avgångna manliga straffångar, hemfallna åt alkoholmissbruk, fördelade med hänsyn till brottstyp, strafftid och tidigare asocialitet.

Brottens art	Hela antalet avgångna fångar	Hemfallna åt alkoholmissbruk															
		Strafftid under 6 mån.				Strafftid 6 mån. t. o. m. 1 år				Strafftid över 1 år				Summa hemfallna			
		O.	V.	R.	S:a	O.	V.	R.	S:a	O.	V.	R.	S:a	O.	V.	R.	S:a
Våldsbrott	78	8	1	7	16	—	2	4	6	1	—	—	1	9	3	11	23
Tjuvnad	1 130	25	10	82	117	12	12	78	102	1	1	27	29	38	23	187	248
Övriga vinningsbrott ..	415	6	5	8	19	11	3	17	31	4	1	5	10	21	9	30	60
Sedlighetsbrott	61	2	—	—	2	2	—	2	2	—	3	5	6	—	3	9	9
Övriga brott	76	3	1	6	10	1	—	—	1	6	1	—	7	10	2	6	18
Summa	1 760	44	17	103	164	26	17	99	142	14	3	35	52	84	37	237	358

Till ytterligare upplysning om beskaffenheten av det klientel som dömes till straffarbete lämnas i tab. 12 vissa uppgifter angående sådana under år 1942 frigivna manliga straffångar (358 av 1 760) som enligt av styresmännen lämnade uppgifter varit att anse som hemfallna åt alkoholmissbruk. De åt alkoholmissbruk hemfallna ha uppdelats i vissa huvudgrupper med hänsyn till brottstyp, strafftid och tidigare asocialitet. Till de i tabellen lämnade uppgifterna må fogas den upplysningen, att 72 (51 med strafftid under 1 år) av de 237 åt alkoholmissbruk hemfallna fångar, som förut undergått frihetsstraff, förvaring eller internering, tidigare även varnats för lösdriveri eller undergått tvångsarbete.

Fängelsefångar.

De under åren 1939²—1943 nykomna³ samt vid utgången av 1939 och 1943 kvarvarande fängelsefångarna fördelade sig med hänsyn till huvudsaklig

¹ Centrala fängregistrets uppläggning medger icke dylika kombinationer för tidigare år.

² Siffrorna för 1939 i efterföljande tabeller äro approximativa.

³ Då vissa personer intagits 2 gånger under resp. år, avse uppgifterna ett något lägre antal fall än det som redovisats i tab. 2.

Tab. 13. Under åren 1939—1943 nykomna samt vid utgången av 1939 och 1943 kvarvarande fängelsefångar, fördelade med hänsyn till brottstyp.

Brottens art	N y k o m n a										Kvarvarande				
	1939		1940		1941		1942		1943		Ökning eller minskning 1939—43	31/12 39		31/12 43	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.		M.	K.	M.	K.
Tjuvnadsbrott	50	1	71	3	90	5	113	6	208	8	+ 316·0 %	8	—	43	2
Andra vinningsbrott ..	185	5	172	8	196	11	245	10	250	19	+ 35·1 %	32	—	45	6
Våldsbrott	262	—	235	3	261	1	314	3	376	4	+ 43·5 %	39	—	50	1
Sedlighetsbrott	9	—	8	—	9	—	13	2	28	1	+ 211·1 %	2	—	6	—
Rattfylleri m. m.....	1 335	1	1 106	2	329	2	219	—	301	—	— 77·5 %	135	—	29	—
Militära förseelser	76	—	837	—	753	1	958	2	1 027	—	+ 1 251·3 %	15	—	103	—
Övriga brott	318	8	206	18	170	2	219	6	266	11	— 61·4 %	59	3	42	3
Summa	2 235	15	2 635	34	1 808	22	2 081	29	2 456	43	+ 9·9 % K = + 186·7 %	290	3	318	12

Tab. 14. Under åren 1939—1943 nykomna samt vid utgången av 1939 och 1943 kvarvarande fängelsefångar, fördelade med hänsyn till strafftid.

Strafftid	N y k o m n a										Kvarvarande				
	1939		1940		1941		1942		1943		Ökning eller minskning 1939—43	31/12 39		31/12 43	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.		M.	K.	M.	K.
Under 3 mån.....	1 905	10	2 300	27	1 547	14	1 763	24	2 114	25	+ 11·0 %	190	1	206	1
3 intill 4 »	170	2	221	6	167	5	190	3	216	9	+ 27·1 %	43	1	57	7
4 » 5 »	66	2	67	—	40	—	66	1	76	5	+ 15·2 %	23	1	24	1
5 » 6 »	26	1	21	1	14	1	24	1	17	2	— 34·6 %	8	—	8	2
6 mån. och däröver ..	68	—	26	—	40	2	38	—	33	2	— 51·4 %	26	—	23	1
Summa	2 235	15	2 635	34	1 808	22	2 081	29	2 456	43	+ 9·9 % K = + 186·7 %	290	3	318	12

Tab. 15. Under åren 1939—1943 nykomna samt vid utgången av 1939 och 1943 kvarvarande fängelsefångar, fördelade med hänsyn till ålder vid intagningen.

Ålder	N y k o m n a										Kvarvarande				
	1939		1940		1941		1942		1943		Ökning eller minskning 1939—43	31/12 39		31/12 43	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.		M.	K.	M.	K.
15—17 år.....	—	—	5	—	8	—	4	1	8	—	—	5	—	2	—
18—20 »	44	1	93	—	87	1	113	4	153	1	+ 247·7 %	12	—	32	1
21—24 »	237	—	510	4	436	6	711	4	846	7	+ 256·9 %	38	1	88	1
25—29 »	487	4	614	6	385	2	388	8	407	13	— 16·4 %	49	—	68	2
30—49 »	1 221	5	1 201	16	785	9	771	7	905	19	— 25·9 %	153	1	113	7
50—år och däröver....	246	5	212	8	107	4	94	5	137	3	— 44·3 %	33	1	15	1
Summa	2 235	15	2 635	34	1 808	22	2 081	29	2 456	43	+ 9·9 % K = + 186·7 %	290	3	318	12

Tab. 16. Under åren 1939—1943 nykomna samt vid utgången av 1939 och 1943 kvarvarande fängelsefångar, fördelade med hänsyn till tidigare asocialitet.

Tidigare åtgärd	N y k o m n a											Kvarvarande			
	1939		1940		1941		1942		1943		Ökning eller minskning 1939—43	31/12 39		31/12 43	
	Antal		Antal		Antal		Antal		Antal						
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	
Ostraffade	1 723	12	2 029	25	1 203	16	1 399	20	1 685	27	— 2·2 %	193	—	197	7
Endast villkorlig dom..	55	—	73	3	107	2	139	5	125	7	+ 127·2 %	5	—	22	2
Frihetsstraff, förvaring, internering el. tvångs- arbete 1 gång	277	2	326	6	289	2	328	—	400	6	+ 44·4 %	44	3	61	2
D:o 2 eller flera gånger	180	1	207	—	209	2	215	4	246	3	+ 36·7 %	48	—	38	1
Summa	2 235	15	2 635	34	1 808	22	2 081	29	2 456	43	+ 9·9 % K = + 186·7 %	290	3	318	12

brottstyp¹, strafftid, ålder vid intagningen samt tidigare asocialitet på sätt framgår av tab. 13—16, vilka jämväl utvisa den procentuella ökningen eller minskningen från 1939 till 1943 av antalet nykomna män inom de skilda grupperna.

Beträffande de under år 1942² nykomna fängelsefångarna ha uppgifter om brottstyp, ålder och tidigare asocialitet kombinerats på sätt framgår av tab. 17—21. Varje tabell avser fängelsefångar med viss strafftid: tab. 17 strafftid under 3 månader, tab. 18 strafftid 3 intill 4 månader, tab. 19 strafftid 4 intill 5 månader, tab. 20 strafftid 5 intill 6 månader samt tab. 21 strafftid 6 månader och däröver. I övrigt ha samma grunder följts som beträffande straffångarna med de olikheter i fråga om brottstyp som betingats av att vissa brott äro särskilt vanliga för fängelsefångar.

Med hänsyn därtill, att rattfylleristerna under normala tider utgöra den ojämförligt största delen av fängelsefångarna, lämnas i tab. 22 jämförande uppgifter med hänsyn till strafftid, ålder och tidigare asocialitet för de under åren 1939 resp. 1942 nykomna rattfylleristerna.

Bötesfångar.

Från att ha utgjort majoriteten av de å fångvårdsanstalt årligen intagna ha bötesfångarna, såsom ovan anförts, till följd av dagsbotsystemet och 1937 års lagstiftning om verkställighet av bötesstraff nedgått till ett mycket ringa antal. Antalet nykomna bötesfångar under de sista tolv åren, ställt

¹ Fängelsefånge som förövat flera brott har registrerats efter det brott som ansetts såsom huvudbrott, d. v. s. i regel det brott för vilket straffskalan är strängast. Indelningen i brottstyper har gjorts något annorlunda än för straffångarna med hänsyn till att vissa brott äro särskilt vanliga för fängelsefångar.

² Centrala fångregistrets uppläggning medger icke dylika kombinationer för tidigare år.

Tab. 17. Under år 1942 nykomna fängelsefångar (strafftid under 3 månader) fördelade med hänsyn till brottstyp, ålder vid intagandet och tidigare asocialitet.

(O = förut ostraffade; V = förut endast villkorligt dömda; R = personer som förut undergått frihetsstraff, förvaring eller internering. Siffrorna med kursiv stil avse kvinnor.)

B r o t t	Hela antalet fångar	S t r a f f t i d u n d e r 3 m å n a d e r															
		15—20 år				21—29 år				30 år och däröver				Tillhopa			
		O	V	R	S:a	O	V	R	S:a	O	V	R	S:a	O	V	R	S:a
Tjuvnadsbrott.....	89	10	5	—	15	19	6	13	38	5	3	10	18	34	14	23	71
Förfalskning, bedrägeri, förskingring, utpressning.....	6	—	—	—	—	3	1	1	5	—	—	—	—	3	1	1	5
Sedlighetsbrott.....	257	5	1	—	6	36	6	15	57	47	9	46	102	88	16	61	165
Sedlighetsbrott.....	6	—	1	—	1	2	—	—	2	3	—	—	3	5	1	—	6
Sedlighetsbrott.....	29	1	—	—	1	3	—	1	4	11	—	3	14	15	—	4	19
Sedlighetsbrott.....	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1
Våldsbrott.....	314	8	1	3	12	127	11	32	170	51	3	37	91	186	15	72	273
Våldsbrott.....	3	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	1	2	—	—	2
Fosterfördrivning.....	4	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	1	1	—	—	2
Fosterfördrivning.....	4	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	2	—	—	2
Spioneri, sabotage m. m.....	31	4	—	—	4	8	—	1	9	1	—	—	1	13	—	1	14
Rattfylleri m. m.....	219	1	—	—	1	34	2	10	46	139	3	21	163	174	5	31	210
Militära förselser.....	959	53	1	2	56	451	25	108	584	136	14	84	234	640	40	194	874
Militära förselser.....	2	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2
Övriga brott.....	179	10	—	—	10	32	3	5	40	51	3	29	83	93	6	34	133
Övriga brott.....	6	—	—	—	—	1	1	—	2	2	—	2	4	3	1	2	6
Summa	2 080	92	8	5	105	711	53	155	949	441	35	231	707	1 244	96	421	1 761
	29	2	1	—	3	8	2	1	11	8	—	2	10	18	3	3	24

Tab. 19. Under år 1942 nykomna fångelsefångar (strafftid 4 intill 5 månader) fördelade med hänsyn till brottstyp, ålder vid intagandet och tidigare asocialitet.

Brott	Hela antalet fångar	Strafftid 4 månader																														
		15—20 år					21—29 år					30 år och däröver					Tillhopa															
		O	V	R	S:a	S:a	O	V	R	S:a	S:a	O	V	R	S:a	S:a	O	V	R	S:a												
Tjuvnadsbrott.....	89	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—
Förfalskning, bedrägeri, förskingring, utpressning	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	257	—	—	—	—	—	2	3	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	4	7	16	—	—	—	—
Sedlighetsbrott	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	29	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Våldsbrott	314	—	—	—	—	—	2	1	—	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—
	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fosterfördrivning.....	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	31	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Spioneri, sabotage m. m.	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	219	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rattfylleri m. m.....	219	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	959	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Militära förseelser	959	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Övriga brott	179	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	2 080	1	1	1	1	3	13	4	18	35	12	2	14	28	26	7	33	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	29	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

Tab. 22. Under åren 1939 och 1942 nykomna fängelsefångar, vilkas huvudbrott utgjorts av brott mot lagen den 7 juni 1934 om straff för vissa brott vid förande av motorfordon, fördelade med hänsyn till strafftid, ålder vid intagandet och tidigare asocialitet.

(O = förut ostraffade; V = förut endast villkorligt dömda; R = personer som tidigare undergått frihetsstraff, förvaring och internering).

År	Antal nykomna	Strafftid				Ålder				Tidigare asocialitet					
		Under 3 mån.		Över 3 mån.		Under 30 år		30 år och däröver		O		V		R	
		Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%
1939 ..	1 360	1 274	93·7	86	6·3	338	24·9	1 022	75·1	1 186	87·2	20	1·5	154	11·3
1942 ..	219	210	95·9	9	4·1	49	22·4	170	77·6	179	81·7	6	2·8	34	15·5

Tab. 23. Antalet nykomna bötesfångar under åren 1932—1942, ställt i relation till hela antalet till böter dömda, ävensom antalet kvarvarande bötesfångar vid utgången av nämnda år.

Å r	Antalet till böter dömda	Nykomna bötesfångar		Kvarvarande bötesfångar vid årets utgång
		antal	% av antalet till böter dömda	
1932.....	107 043	13 358	12·5	197
1933.....	114 868	11 490	10·0	152
1934.....	126 080	9 369	7·4	115
1935.....	123 274	7 942	6·4	126
1936.....	125 888	6 723	5·3	102
1937.....	136 604	4 836	3·5	99
1938.....	142 629	4 728	3·3	108
1939.....	139 665	815	0·6	20
1940.....	116 484	648	0·6	18
1941.....	132 440	571	0·4	37
1942.....	¹ 147 428	438	0·3	23

¹ Preliminär siffra.

Tab. 24. Under år 1943 nykomna bötesfångar fördelade med hänsyn till brottens art.

Brottens art	Antal nykomna		
	M.	K.	Summa
Egendomsbrott.....	20	1	21
Förargelseväckande beteende	8	—	8
Fylleri.....	170	6	176
Brott mot strafflagen i övrigt.....	26	1	27
Brott mot vägtrafikstadgan och motorfordonsförordningen	21	—	21
Brott mot rusedrycks- och tullförfattningar m. m.	24	—	24
Brott mot övriga lagar och förordningar.....	43	1	44
Summa	312	9	321

Tab. 25. Under år 1943 nykomna bötesfångar fördelade med hänsyn till strafftid.

Strafftidens längd	Antal nykomna		
	M.	K.	Summa
5—9 dagar.....	6	—	6
10—20 »	113	1	114
21—30 »	78	2	80
31—60 »	97	5	102
61—90 »	18	1	19
Summa	312	9	321

Tab. 26. Under år 1943 nykomna bötesfångar fördelade med hänsyn till ålder vid intagningen.

Ålder	Antal nykomna		
	M.	K.	Summa
15—17 år	3	—	3
18—20 »	7	—	7
21—24 »	40	—	40
25—29 »	39	1	40
30—34 »	36	1	37
35—39 »	35	1	36
40—49 »	67	2	69
50—59 »	55	3	58
60 år och däröver.....	30	1	31
Summa	312	9	321

Tab. 27. Under år 1943 nykomna bötesfångar fördelade med hänsyn till tidigare asocialitet.¹

Tidigare åtgärd	Antal nykomna		
	M.	K.	Summa
Ostraffade.....	171 (8)	8 (3)	179 (11)
Endast villkorlig dom	22	—	22
Frihetsstraff, förvaring eller internering			
1 gång	49 (6)	1 (1)	50 (7)
2 gånger.....	27 (4)	—	27 (4)
3 eller flera gånger.....	43 (15)	—	43 (15)
Summa	312 (33)	9 (4)	321 (37)

¹ Siffrorna inom parentes angiva det antal intagna som tidigare undergått tvångsarbete.

i relation till hela antalet till böter dömda, ävensom anstaltsbelägningen vid årsskiftena under nämnda tidsrymd framgår av tab. 23.

De under år 1943¹ nykomna bötesfångarna ha i tab. 24—27 fördelats med hänsyn till *brottstyp, strafftid, ålder* och tidigare *asocialitet*.

Förvarade.

De under åren 1940²—1943 nyintagna förvarade ha i tab. 28—32 fördelats med hänsyn till *brottstyp, tid för ådömt straffarbete* i vars ställe förvaring

Tab. 28. Under åren 1940—1943 nyintagna förvarade, fördelade med hänsyn till brottstyp.

Brottens art	Nyintagna									
	1940 Antal		1941 Antal		1942 Antal		1943 Antal		Summa Antal	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
Tjuvnadsbrott	21	1	17	—	24	2	28	—	90	3
Andra vinningsbrott	6	1	11	1	9	—	18	1	44	3
Våldsbrott	—	—	4	—	—	—	1	—	5	—
Sedlighetsbrott	—	—	1	—	—	—	4	—	5	—
Övriga brott	1	—	—	—	—	—	1	—	2	—
Summa	28	2	33	1	33	2	52	1	146	6

Tab. 29. Under åren 1940—1943 nyintagna förvarade, fördelade med hänsyn till tid för ådömt straffarbete, i vars ställe förvaring trätt.

Strafftid	Nyintagna									
	1940 Antal		1941 Antal		1942 Antal		1943 Antal		Summa Antal	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
3 intill 6 mån.	—	1	—	—	1	—	2	—	3	1
6 mån. t. o. m. 1 år	16	1	18	—	20	2	29	1	83	4
Över 1 t. o. m. 2 år	7	—	8	—	6	—	16	—	37	—
Över 2 år	5	—	7	1	6	—	5	—	23	1
Summa	28	2	33	1	33	2	52	1	146	6

¹ För tidigare år saknas uppgifter.

² För tidigare år saknas bearbetade uppgifter.

Tab. 30. Under åren 1940—1943 nyintagna förvarade, fördelade med hänsyn till ålder vid intagningen.

Ålder	Nyintagna									
	1940 Antal		1941 Antal		1942 Antal		1943 Antal		Summa Antal	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
18—20 år	—	—	—	—	—	—	2	—	2	—
21—29 »	8	—	11	—	13	—	24	—	56	—
30—49 »	18	1	21	1	19	2	22	1	80	5
50 år och däröver.....	2	1	1	—	1	—	4	—	8	1
Summa	28	2	33	1	33	2	52	1	146	6

Tab. 31. Under åren 1940—1943 nyintagna förvarade, fördelade med hänsyn till tidigare asocialitet.

Tidigare åtgärd	Nyintagna									
	1940 Antal		1941 Antal		1942 Antal		1943 Antal		Summa Antal	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
Ostraffade	—	—	1	1	—	—	2	—	3	1
Frihetsstraff 1 gång	3	—	4	—	4	—	7	—	18	—
» 2 gånger.....	2	—	5	—	6	—	8	—	21	—
» 3 eller flera gånger	23	2	23	—	23	2	35	1	104	5
Summa	28	2	33	1	33	2	52	1	146	6

Tab. 32. Under åren 1940—1943 nyintagna förvarade, fördelade med hänsyn till sinnesbeskaffenhet enligt diagnos i avgivna läkarutlåtanden.

Diagnos	Nyintagna									
	1940 Antal		1941 Antal		1942 Antal		1943 Antal		Summa Antal	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
Debila och imbecilla	2	—	4	—	1	—	3	—	10	—
Debila psykopater	3	—	5	—	7	—	10	—	25	—
Psykopater.....	23	2	24	1	25	2	39	1	111	6
Summa	28	2	33	1	33	2	52	1	146	6

Tab. 33. Anstaltstid, utöver minsta tiden, för de under åren 1940—1943 provutskrivna förvarade.

Anstaltstid	U t s k r i v n a									
	1940 Antal		1941 Antal		1942 Antal		1943 Antal		Summa Antal	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
Under 6 mån.	10	—	16	—	14	2	17	—	57	2
6 mån. intill 1 år	5	—	6	—	6	—	10	—	27	—
1 intill 2 år	1	—	2	—	6	—	8	—	17	—
2 år och däröver.....	2	—	5	—	—	—	—	—	7	—
Summa	18	—	29	—	26	2	35	—	108	2

trätt, *ålder* vid intagningen, föregående *asocialitet*, samt *sannesbeskaffenhet* enligt avgivna läkarutlåtanden.

Vilken tid utöver minsta tiden som de under åren 1940—1943 på prov utskrivna kvarhållits å anstalt framgår av tab. 33.

4. Reformbehovet och utredningens omfattning.

I inledningen har framhållits att vid bedömandet av reformfrågor rörande straffsystemet, straffverkställighetsreglerna och fångvårdens anstaltsväsende hänsyn måste tagas till det nära samband som råder dem emellan och till deras återverkningar på varandra. Sambandet mellan straffsystem och straffverkställighet har även understrukits av första lagutskottet i dess utlåtande över 1942 års riksdagsmotioner och av departementschefen i hans anförande till statsrådsprotokollet i samband med utvidgningen av beredningens uppdrag till att avse straffverkställighetsfrågor.

Ur skilda synpunkter — icke minst med hänsyn till den inverkan som klienteletts sammansättning röner av nybildningar på straffsystemets område — hade det kunnat ifrågasättas att bedriva hela reformarbetet beträffande straffsystemet och straffverkställigheten parallellt, så att ett gemensamt och fullständigt förslag samtidigt kunnat framläggas. I betraktande av den långa tid som skulle erfordras för en sådan strafflagsreforms genomförande, kan emellertid ett dylikt tillvägagångssätt icke ifrågakomma. Beredningen har för övrigt enligt de meddelade direktiven att söka tillvarata möjligheten att genomföra partiella reformer. Frågan gäller därför endast huruvida sådana partiella reformer på straffsystemets område böra upptagas till behandling samtidigt med eller före reformeringen av straffverkställigheten eller om förslag i sistnämnda hänseende först bör framläggas. Vilketdera som skall ske torde böra avgöras med hänsyn till reformbehovets styrka och andra lämplighetsskäl.

De tidsbestämda frihetsstraffen bilda fortfarande grundstommen i det svenska straffsystemet. Det har emellertid länge rått en viss misstro mot deras effektivitet — särskilt om strafftiden är kort — och ibland även mot deras humanitet. Denna kritiska inställning har tagit sig uttryck dels i en successiv reformering av verkställighetsformerna för straffarbete och fängelse, dels i ett fortskridande reformarbete på straffsystemets område, som kan sägas vara kännetecknat av en strävan att undantaga vissa klientelgrupper från behandling med de nämnda straffformerna eller, som det även uttryckts, att avfolka fängelserna.

Såsom framgår av den ovan lämnade historiska redogörelsen ha de vidtagna reformerna av de tidsbestämda straffens verkställighet icke haft större räckvidd. Verkställighetsformerna ha icke underkastats någon principiellt mera djupgående omvälvning sedan tillkomsten av den första verkställighetsförordningen år 1857. Den grundläggande författningen i ämnet, 1916 års verkställighetslag, har genom talrika ändringar fått prägeln av ett lappverk. De ändringar som vidtagits ha merendels framtvingsats av praktisk nödvändighet och ha delvis varit föregripna i tillämpningen. Den viktigaste nybildningen, arbetsgemensamheten, har först genom 1943 års lagändring fått en

mera vidsträckt tillämplighet och får fortfarande endast när särskilda skäl föreligga användas under den första delen av straffet. Sådana grundläggande spörsmål som frågorna om enrums- och gemensamhetsstraff, öppen och sluten fångvård samt klienteletts differentiering kräva jämte många andra frågor en fullständig och förutsättningslös omprövning. Av stor betydelse är vidare frågan om en nyorganisation av anstaltsväsendet, som genom sin ålderdomliga utformning länge lagt hinder i vägen för genomförandet av de krav som enligt nutida uppfattning böra ställas på en effektiv och human fångvård.

Reformarbetet på straffsystemets område har varit av mera ingripande natur och har lett till en betydande minskning av de vanliga fängelsernas klientel. Genom 1931 och 1937 års böteslagstiftning har bötesfångarnas antal reducerats till ett minimum. Införandet av den villkorliga domen har medfört att frihetsstraffen i betydande utsträckning utbytas mot kriminalvård i frihet. Möjligheterna härtill ha ökats genom 1939 års lag om villkorlig dom. Även den villkorliga frigivningen, som genom 1943 års lagstiftning fått utsträckt tillämplighet, innebär ett sådant utbyte beträffande en del av straffet. Den nya lagen om villkorlig dom öppnar dessutom möjlighet att i straffets ställe sätta anstaltsbehandling inom den egentliga socialvården, t. ex. sinnessjukvård, alkoholistvård eller skyddshemsvård. Även den 1944 införda åtalseftergiften gör i fråga om de yngsta brottslingarna tjänst som en bro från kriminalvård till socialvård. Genom införandet av de särskilda behandlingsformerna tvångsuppfostran och ungdomsfängelse ha betydande grupper unga brottslingar bortflyttats från de vanliga fängelserna för att i stället erhålla uppfostran och utbildning på särskilda anstalter. Beträffande psykiskt abnorma brottslingar och vissa recidivister har lagstiftningen om förvaring och internering inneburit att fängelsevistelsen ersatts med en mera vårdbetonad behandling; betydelsen härav ökas väsentligt när 1937 års lagstiftning får träda i kraft. De sistnämnda fyra behandlingsformerna — tvångsuppfostran, ungdomsfängelse, förvaring och internering — ha det gemensamt att anstaltstiden är obestämd, vid tvångsuppfostran och ungdomsfängelse dock med vissa maximigränser.

Den överföring av klientel från straffarbetet och fängelsestraffet som blivit eller kan beräknas bli en följd av de sålunda beslutade straffsystemsreformerna bör enligt beredningens mening utvidgas genom ytterligare reformer på detta område. De tidsbestämda frihetsstraffen få nämligen anses föga verksamma även för vissa grupper av det klientel som fortfarande kommer att dömas till sådana straff. Detta framgår icke minst av beredningens återfallsundersökning, som bl. a. utvisar att återfallsrisken kraftigt stiger med varje nytt frihetsstraff. Utredningen ger även vid handen att återfallsfrekvensen är minst lika stor efter korta som efter långa frihetsstraff. Det ligger emellertid i sakens natur att behovet av nya behandlingsformer kan bli mindre efter en genomgripande reformering av straffarbetets och fängelsets verkställighet.

Större möjligheter böra enligt beredningens mening skapas att sätta kriminalvård i frihet eller socialvård i egentlig mening i frihetsstraffets ställe.

För frågan om en utvidgning av kriminalvården i frihet äro de erfarenheter som vinnas vid tillämpningen av den nya lagen om villkorlig dom av särskild betydelse. Förhållandet mellan kriminalvårdens och den egentliga socialvårdens behandlingsformer bör grundligt övervägas. Det bör därvid upptagas till prövning, huruvida domstol skall beredas möjlighet att i stället för att ådöma straff förordna om den brottsliges intagning å anstalt tillhörande socialvården, t. ex. sjukhus, alkoholistanstalt, skyddshem och — efter en reform av lösdriverilagstiftningen — arbetshem eller arbetsanstalt, under förutsättning att den brottslige uppfyller de i den sociala vårdlagen uppställda förutsättningarna för ingripande. I nära samband med detta spörsmål står den i beredningens uppdrag ingående utredningsuppgiften om koncentrerings av den centrala uppsikten över och ledningen av de statliga vårdnadsåtgärderna beträffande asociala individer eller åvägabringande av ökad samverkan mellan organen för dessa uppgifter. Såvitt angår själva anstaltsväsendet har denna fråga upptagits i riksdagens skrivelse den 8 juni 1937 (nr 434) i anledning av väckt motion om inrättande av ett centralt organ för planmässig organisation av de statliga och statsunderstödda anstalterna för asociala individer, vilken skrivelse överlämnats till beredningen. Utredning av frågan om utvidgad samverkan mellan kriminalvård och socialvård har även begärts i motioner (nr I: 108 och II: 172) av hrr *Ström* och *Gardell* vid 1944 års lagtima riksdag, vilka motioner — under hänvisning till strafflagberedningens uppdrag — lämnats utan åtgärd.

Frågan om förhållandet mellan kriminalvården och den egentliga socialvården torde — liksom frågan om en utvidgad kriminalvård i frihet — vara av sådan principiell betydelse, att den bör upptagas till behandling i ett större sammanhang. Då frågans lösning dessutom i viss grad är beroende av i vad mån de sociala kraven kunna tillgodoses inom en reformerad fångvård, synes det lämpligt att därmed får anstå i avvaktan på en reform av straffverkstäl- ligheten.

Särskild uppmärksamhet påkallar vidare behandlingen av vissa återfallsbrottslingar, framför allt de arbetsskygga, alkoholiserade och psykiskt abnorma elementen. Såsom beredningen närmare utvecklat i sitt den 31 december 1942 avgivna betänkande (SOU 1942: 59) få de tidsbestämda frihetsstraffen — särskilt de kortvariga — i många fall anses föga verksamma mot dessa brottslingsgrupper. Denna uppfattning vinner ytterligare stöd av den nu verkställda återfallsundersökningen. Av de i kapitlet om fångvårdsklientelet lämnade uppgifterna (se särskilt tab. 7—8 och 12 samt 17—20) framgår bl. a. att ett anmärkningsvärt stort antal återfallsbrottslingar dömas till kortvariga frihetsstraff och att man bland dem finner ett betydande antal alkoholister. I 1942 års betänkande har beredningen framfört den tanken till övervägande, huruvida man för vissa typer av brottslingar bör inrätta en särskild, inom vissa gränser tidsbestämd, straffrättslig behandlingsform, förslagsvis benämnd arbetsfängelse. Huruvida och i vilken omfattning detta är erforderligt torde vara beroende dels av den ovan berörda frågan om utvidgad samverkan mellan kriminalvården och socialvården, dels av vilken effektivitet de tids-

bestämda straffen kunna erhålla genom en reformering av deras verkställighetsformer, dels ock av de erfarenheter som komma att vinnas vid tillämpningen av 1937 års förvaringslag när den får träda i kraft. Det må framhållas att till tiden mer eller mindre obestämda behandlingsformer, vilka erfarenhetsmässigt just till följd av tidsobestämdheten medföra ett utpräglat lidande för de omhändertagna, icke böra inrättas förrän det framstår som fullt klart att det avsedda syftet icke kan vinnas genom mindre ingripande åtgärder. Jämväl med frågan om arbetsfängelse synes därför böra anstå till dess straffverkställigheten reformerats. Den bör upptagas i samband med revisionen av det straffrättsliga reaktionssystemet i dess helhet.

En annan straffsystemsreform som kan ifrågakomma är att utvidga åtalsetergiften till att i vissa fall avse äldre åldersklasser. I samband därmed stå spörsmålen om en höjning av straffbarhetsåldern samt om domstols rätt att eftergiva straff. Ej heller dessa reformfrågor torde lämpligen böra lösas annat än i samband med den allmänna straffsystemsreformen.

Den åt beredningen uppdragna utredningen av frågorna om en sammanmältning av de båda straffarterna fängelse och straffarbete eller en jämkning av gränserna dem emellan ävensom om inrättande av ett särskilt mildare frihetsstraff och om utvidgning av bötesstraffets tillämplighet står uppenbarligen i nära samband med frågan om en reform av verkställighetsformerna för straffarbete och fängelse. Icke minst ur systematisk synpunkt vore det av värde om dessa frågor kunde lösas samtidigt. Beredningen har därför under utredningens gång upptagit dem till övervägande. Därvid har beredningen, på skäl som närmare utvecklas i annat sammanhang, kommit till den uppfattningen att den nuvarande uppdelningen av det ordinära frihetsstraffet på två i viss utsträckning parallella straffarter icke bör bestå, utan att fängelset och straffarbetet böra ersättas med en gemensam straffart, förslagsvis benämnd fängelse. Den tanken har framförts, att straffarten borde ha ett särskilt namn när den ådömes på korta tider. Häremot kunna anföras beaktansvärda skäl, bl. a. att ett såsom svårare ansett frihetsstraff kan befaras komma att verka belastande i socialt hänseende för dem som dömas därtill. Däremot bör närmare undersökas huruvida behov föreligger att i vissa fall anordna en mera hänsynsfull särbehandling — en *custodia honesta*. Finnes detta böra ske, uppkommer frågan huruvida det bör tillkomma domstol att förordna om dylik särbehandling — i vilket fall den bör ha ett särskilt namn — eller om en central myndighet skall besluta därom under verkställigheten av det enhetliga frihetsstraffet.

Vid sitt övervägande huruvida de sistnämnda frågorna böra upptagas till gemensam behandling med reformeringen av verkställigheten har beredningen emellertid funnit att en straffsystemsreform på dessa områden icke skulle kunna genomföras förrän efter tämligen lång tid, bl. a. emedan frågor som beröra strafflagens speciella del samtidigt måste lösas. Då det praktiska syftet med reformerna till väsentlig del torde kunna vinnas genom att revidera verkställigheten av de nuvarande straffformerna, har beredningen därför ansett att en sådan revision först bör genomföras. En särskild straff-

systemsfråga — avräkning av fängelse som den dömda undergått å annat straff — har emellertid ansetts böra behandlas samtidigt med verkställighetsfrågorna.

Beredningen har alltså — för att icke fördröja en verkställighetsreform som får anses angelägen och trängande — funnit att straffverkställighetens reformering först bör upptagas till prövning. Vid sin bedömning av verkställighetsfrågorna har beredningen emellertid, för att icke vålla svårigheter under det blivande lagstiftningsarbetet, haft de spörsmål som röra straffsystemet för ögonen. Vissa partier av beredningens utredning äro av direkt betydelse för den blivande planläggningen av straffsystemet. Sålunda belysa de klientelundersökningar och den utredning om återfallsfrekvensen som beredningen låtit verkställa reformfrågorna på såväl straffverkställighetens som straffsystemets områden. Beredningen vill framhålla som önskvärt att organisationen av det straffrättsliga reaktionssystemet i dess helhet — och icke längre såsom partiella reformer — snarast upptages till öfvervägande. Såsom framgår av det ovan sagda hava flertalet återstående reformfrågor nära samband med varandra. Även ur systematisk synpunkt framstår en fullständig kodifikation som angelägen. Det synes vara av särskild vikt att principerna för det blivande straffsystemet bliva godkända innan reformeringen av brotts- och straffbestämmelserna i strafflagens speciella del slutföres.

Till de verkställighetsfrågor som beröras av förestående utredning ha även räknats spörsmålen om ådömande av frihetsstraff med skärpning — beredningen föreslår upphävande av reglerna därom — samt om uppskov med verkställighet av frihetsstraff. Till omarbetning ha, jämte reglerna om de dömdas behandling, även upptagits de mera formella bestämmelserna om tid och sätt för utslags bringande till verkställighet, beräkning av strafftid m. m. Då dessa frågor ha nära samband med spörsmålet om klientelet placering på de särskilda anstalterna, har det nämligen ansetts lämpligt att underkasta dem reglering samtidigt med övriga verkställighetsfrågor. Härtill kommer att man lagtekniskt vinner ökad klarhet och reda genom en sådan gemensam behandling.

Beredningens förslag berör, förutom verkställigheten av de ordinära frihetsstraffen, även verkställigheten av skyddsåtgärderna förvaring och internering. Enligt beredningens mening böra nämligen verkställighetsfrågorna för dessa straffrättsliga frihetsberövanden lösas i ett sammanhang, emedan det får anses angeläget att noga öfverväga förhållandet mellan de skilda formernas innebörd på verkställighetsstadiet. De föreslagna bestämmelserna om verkställighet av förvaring och internering ha, för att vinna systematisk enkelhet och klarhet, sammanförts med verkställighetsreglerna för straffarbete och fängelse. Beredningen har öfvervägt att till behandling även upptaga reglerna om verkställighet av ungdomsfängelse. Då dessa emellertid synas fungera fullt tillfredsställande, har beredningen avstått från att framlägga några förslag om ändringar i dem. En orsak härtill har även varit att verkställigheten av ungdomsfängelse — som uteslutande äsyftar uppfostran och utbildning — företer större skiljaktigheter i förhållande till

straffarbete och fängelse än vad som är fallet med verkställigheten av förvaring och internering. Därest det skulle befinnas önskvärt att med anledning av beredningens förslag i övrigt vidtaga några jämkningar i författningen om verkställighet av ungdomsfängelse — 1938 års stadga om vård och behandling av dem som ådömts ungdomsfängelse — kunna dessa vidtagas i administrativ ordning. Vad slutligen angår tvångsuppfostran, har beredningen icke funnit anledning att till granskning upptaga reglerna om verkställighet av denna behandlingsform, som närmast är att likställa med skyddshemsvård och som genom tillämpning av de nya lagarna om villkorlig dom och åttelseftergift kommer att få starkt minskad betydelse, möjligen att helt upphöra.

En särskild fråga har varit i vilken mån de för straffarbete, fängelse, förvaring och internering föreslagna verkställighetsreglerna böra givas i form av lag eller som administrativ författning. De nuvarande bestämmelsernas uppdelning mellan särskilda verkställighetslagar (1916 års lag om verkställighet av straffarbete och fängelsestraff samt 1927 års lag om verkställighet av förvaring och internering), å ena, samt administrativa författningar (1938 års fångvårdsstadga, 1921 års instruktion för fångvårdsstyrelsen och fångvårdsstaten, 1923 års arbetsordning för fångvårdsstaten m. fl.) å andra sidan, kan icke sägas ha skett efter någon enhetlig princip; i många fall ha lika viktiga bestämmelser meddelats i stadga som i lag. Härtill kommer att hela författningskomplexet för närvarande är synnerligen svåröverskådligt. Beredningen har ansett det angeläget att samla de viktigaste bestämmelserna i en gemensam verkställighetslag. Med hänsyn till den stora vikt för de dömda som måste tillmätas även vissa detaljspörsmål, har beredningen ansett att verkställighetslagen bör täcka ett större område än vad den skäligen bort göra om den reglerat fria människors förhållanden. En ledande synpunkt har varit att lagen bör innehålla noggranna bestämmelser i fråga om den frihet och de huvudsakliga förmåner som tillkomma de intagna; inskränkningar i dessa förmåner böra beslutas gemensamt av Kungl. Maj:t och riksdagen.

Vid sidan av verkställighetslagen erfordras administrativa bestämmelser om de i lagen icke reglerade detaljfrågorna. Beredningen har ansett sig endast böra framlägga förslag till verkställighetslag. De administrativa verkställighetsreglerna torde böra utformas först sedan ny verkställighetslag blivit antagen.

I 1938 års fångvårdsstadga, som beredningen föreslår upphävd, återfinnas vissa bestämmelser angående häktade, tvångsarbetare och straffriförklarade, vilka kategorier icke behandlas i förslaget till verkställighetslag. Beträffande häktade böra dessa stadganden få sin motsvarighet i en särskild författning. Straffriförklarade och tvångsarbetare skola enligt beredningens förslag endast undantagsvis vara intagna i fångvårdsanstalt. När de förvaras på sådan anstalt böra i huvudsak samma regler gälla som för deras behandling på sinnessjukhus och tvångsarbetsanstalt.

Ett kortare avsnitt av beredningens betänkande har ägnats åt eftervården

av frigivna och utskrivna. Beredningen föreslår lagbestämmelser endast i vad angår eftervårdens planläggning från anstalten men uttalar därjämte vissa önskemål beträffande eftervårdens framtida organisation.

Beredningens förslag till verkställighetslag innehåller vissa bestämmelser angående de anstalter där behandlingsformerna skola verkställas. I en särskild avdelning av betänkandet behandlas vidare de förändringar av anstaltsväsendet som utgöra en följd av eller, om man så vill, en förutsättning för beredningens förslag till verkställighetsregler. Då i nuvarande statsfinansiella läge kostsamma nybyggnader torde böra undvikas, har beredningen vid sin planläggning av anstaltsorganisationen — för att icke fördröja förslagets genomförande — i större utsträckning än som ur vårdsynpunkt vore önskvärt måst räkna med användning av de befintliga anstalterna. De mest föråldrade av dessa ha emellertid ansetts böra antingen helt nedläggas eller ersättas med förhållandevis billiga anstalter av mera öppen karaktär. Då beredningens förslag förutsätter att — såsom i och för sig är önskvärt — 1937 års vilande lagstiftning om förvaring och internering får träda i kraft snarast möjligt, innefattar den föreslagna anstaltsorganisationen en detaljerad plan för anskaffandet av det för detta ändamål nödvändiga anstaltsutrymmet.

I ett kapitel om organen för verkställigheten framlägger beredningen bl. a. vissa önskemål beträffande organisationen av fångvårdsstaten och skyddskonsulentinstitutionen i ändamål att giva deras verksamhet större effektivitet.

5. Verkställighetens uppgift och funktion.

Angående straffets ändamål ha skilda åsikter gjort sig gällande under tidernas lopp och fortfarande råda delade meningar i detta hänseende. Om man bortser från vedergällningsteorien, som åtminstone i sin ursprungliga onyanserade form icke synes ha många anhängare, torde enighet numera råda därom, att straffet skall tillgodose samhällets intresse av att skydda sig mot brottslighet. Härvid lägges ibland huvudvikten vid strafflagens, straffdomens och straffverkställighetens funktion att verka moralbildande eller avskräckande på samhällsmedlemmarna i gemen (allmänprevention), ibland åter på straffdomens och straffverkställighetens förmåga att förebygga förnyad brottslighet från den straffades sida (individualprevention). Individualpreventionens syfte kan, såvitt angår frihetsstraff, tänkas uppnått genom att straffet verkar oskadliggörande, avskräckande eller förbättrande. Man kan tillmäta straffets allmänpreventiva effekt större eller mindre betydelse — någon empirisk uppskattning kan icke göras — men man kan i varje fall icke helt bortse därifrån. Om strafflagens regler ej tillämpades, skulle den snabbt förlora sin auktoritet. Att straffet verkställs utgör alltså en förutsättning för att det skall fylla sin allmänpreventiva funktion. Vad individualpreventionen angår, är det obestridligt att verkställigheten av frihetsstraff i regel, så länge den pågår, hindrar den straffade från att föröva nya brott. Man torde vidare vara berättigad antaga att verkställigheten åtminstone i någon mån verkar avskräckande på den brottslige. Huruvida den eljest har eller kan ha någon gynnsam verkan på honom är långt mera osäkert. Den erfarenhet som i skilda länder vunnits om straffade personers återfall i brott ger knappast stöd för ett sådant antagande. Tvärtom har det gjorts gällande att själva undergåendet av ett frihetsstraff ofta skulle minska den dömdes förutsättningar att finna sig till rätta i tillvaron. Alldeles oemotsägligt är att ett frihetsstraff måste medföra skadliga biverkningar för den dömdes ekonomi, sociala status m. m. I varje fall är det uppenbarligen ett samhällsintresse att den av allmänpreventiva skäl ofrånkomliga straffverkställigheten erhåller större effektivitet till förebyggande av återfall, vare sig detta sker genom att den brottslige avskräckes eller förbättras eller genom att frihetsberövandets skadliga verkningar neutraliseras.

Det frihetsberövande som är kännetecknande för frihetsstraffen har man under skilda tider och rättsordningar utformat på olika sätt; frihetsförlusten har vanligen gjorts mera kännbar genom att den dömdes i större eller mindre utsträckning hållits isolerad och tillfogats strafflidande utöver vad själva frihetsförlusten innebär. Fångvårdens historia överflödar av exempel på den uppfinningsrikedom som ådagalagts vid uttänkandet av pinomedel. Ibland torde de extra strafflidandena icke ha varit direkt åsyftade utan uppstått som följdverkningar av synpunkter av annan art. Sålunda bottna-

de det s. k. Filadelfiasystemets inneslutning av fången i ständigt enrum i en strävan att rädda honom från skadlig påverkan och i omtanke om hans ånger och bättring i religiös mening. Långtgående inskränkningar i fråga om kost och bostadsförhållanden ha ofta berott på att man hyst farhågor för att ställa fången i ett bättre läge än de sämst lottade i samhället. Merendels har dock till stöd för det ytterligare strafflidandet åberopats att det lidande som själva frihetsförlusten innebär måste skärpas, om straffet skall få den åsyftade effekten att avskräcka den dömd från nya brott. Att så skulle vara fallet motsäges emellertid av all erfarenhet. De straffade torde vara betydligt mera känsliga för den minsta ökning av anstaltstidens längd än för sådana skärpningar av behandlingen som numera kunna komma i fråga. De brottslingar, som själmant skulle välja ens en obetydlig förlängning av anstaltstiden för att därigenom erhålla en mindre sträng behandling, torde vara synnerligen få, om ens några. Detta bestyrkes bl. a. av de erfarenheter som i skilda länder gjorts när man för olika grupper brottslingar ersatt de tidsbestämda frihetsstraffen med till sin utformning lindrigare men till tiden mera utsträckta skyddsåtgärder. Så gott som undantagslöst ha sådana utbyten skett mot den brottsliges önskan. Att bliva dömd till det i fråga om verkställigheten relativt lindriga ungdomsfängelsestraffet i stället för ett strängare men kortvarigare straffarbete är ingalunda eftertraktat bland ungdomsbrottslingar. En längre tids förvaring i vårdanstalt under tämligen lindriga former är mera fruktad än undergående av straffarbete på kortare tid. I de länder, t. ex. Norge och Danmark, där man i vissa fall tillämpat en valrätt mellan ett vanligt fängelsestraff och ett kortare straff på vatten och bröd, ha de tilltalade så gott som undantagslöst valt det strängare men kortare straffet. Det torde få anses obestriddigt att det ur fångens synpunkt är själva frihetsförlusten som framstår som det egentliga strafflidandet, medan verkställighetens utformning är av sekundär betydelse. En motsatt uppfattning bygger på en underskattning av individens frihetsbegär och en överskattning av materiella faktorer. Frihetsförlusten är i och för sig det största lidandet och behöver ej accentueras genom repressiva detaljer för att verka avskräckande. Frihetsförlusten kan aldrig uppvägas av andra förmåner, så mycket mindre som fångens tillvaro av statsfinansiella skäl alltid måste gestaltas i mycket enkla former. Av det sagda följer att ej heller den allmänpreventiva effekten av ett frihetsstraff kan antagas bliva nämnvärt större eller mindre allt efter dess mer eller mindre stränga verkställighet. Allmänpreventiva synpunkter spela sålunda en mycket underordnad roll vid utformningen av straffverkställigheten.

Verkställighetens syfte att förebygga återfall av den dömd bör tillgodoses på det sätt som i varje särskilt fall finnes lämpligast. I många fall, t. ex. när bestraffningen ådömts mera av allmänpreventiva än av individualpreventiva skäl, föreligger det ej något behov av tillrättaförande behandling. Man får då nöja sig med att söka tillse att straffverkställigheten tillfogar den dömd så liten skada som möjligt. I den mån positiva åtgärder för den intagnes tillrättaförande erfordras, får straffverkställigheten åter karaktär

av socialvård. Det gäller då att söka med alla ändamålsenliga medel medverka till att den dömda blir i stånd att anpassa sig i samhället. Den reservationen måste emellertid uppställas att skälig hänsyn skall tagas till individens personlighet. De omhändertagna ha krav på att icke betraktas som operersonliga nummer i samhällets sociala maskineri utan att behandlas med hänsyn till sitt värde som människor. Inom humanitetens ram bör emellertid verkställigheten inrättas så att den blir effektiv. Därvid är det av vikt att frigöra sig från fördomar och vanetänkande. Många av de principer som under tidernas lopp kommit att anses naturliga när det gäller behandlingen av fångar äro i själva verket konstlade produkter av teoretiska överväganden. Mot det nuvarande fångvårdssystemet, sådant det historiskt utvecklats sig, kan riktas den anmärkningen att det icke i tillräcklig grad tar hänsyn till att den intagne bör i möjligaste mån sättas i stånd att reda sig efter frigivningen, att det gäller att göra honom livsduglig och ansvarsmedveten. Anstaltslivet får lätt — såväl på fångvårdsanstalter som i andra anstalter — en konstlad och instängd prägel. Det ligger i sakens natur att ju mera artificiella och enformiga förhållanden som äro rådande på en fångvårdsanstalt, desto större blir den förslöande inverkan som anstaltslivet utövar. Det botemedel mot anstaltslivets monoton som man trott sig finna i det s. k. progressivsystemet, innebärande att den intagne gradvis tillerkännes ökade förmåner, har i väsentliga avseenden förfelat sin uppgift och till och med fått skadliga verkningar i den utformning det erhållit i praktiken.

Att göra den intagne till föremål för en långt driven isolering och att kringgärda hans liv med föreskrifter som i detalj reglera alla hans förehavanden kan medföra att han helt förlorar sin initiativkraft och förmågan att själv ordna sitt liv. Man bör i stället eftersträva att i möjligaste mån låta förhållandena på anstalten efterlikna livet i det fria samt uppmuntra den intagnes energi och förmåga till självverksamhet. Därvid är det av betydelse att den intagne sysselsättes med rationellt arbete och jämväl stimuleras till nyttig sysselsättning under fritid. Det är angeläget att fångvården, i den mån säkerheten så tillåter, får en väsentligt mera öppen prägel än vad nu är fallet och att de intagnas isolering minskas i den mån det låter förena sig med önskemålet att förebygga skadlig påverkan. Murar, galler och låsta dörrar äro traditionella attribut till fångvården, men det är sannolikt att de äro erforderliga i väsentligt minskad omfattning. Det är vidare önskvärt, att den intagnes tillvaro, samtidigt som den gestaltas så naturligt som möjligt, tillföres stimulans från yttvärlden i olika former. Detta torde bl. a. böra ske därigenom, att vissa organ få till särskild uppgift att uppehålla kontakten mellan livet inom anstalten och tillvaron utanför murarna, men även genom att över huvud taget låta den intagne i vidgad utsträckning komma i kontakt med honom närstående och andra med vilka det är önskvärt att han upprätthåller förbindelse.

Det ligger i sakens natur att inga åtgärder böra vidtagas, som kunna motverka verkställighetens ändamål att befrämja den dömdes tillrättaförande. Detta syfte äventyras otvivelaktigt, om den intagne bibringas en avog inställ-

ning mot behandlingen. Om han försättes i en undantagsställning, som är ägnad att nedsätta honom i egna och andras ögon, försämras utsikterna för att han skall bliva en duglig samhällsmedlem. Det är därför angeläget att verkställighetsreglerna få en sådan utformning, att de garantera den intagne vissa minimirättigheter, som det icke är någon förnuftig mening att beröva honom men vilkas borttagande skulle skapa irritation och missaktning för ett system som tillåter sådana småaktigheter. Det är vidare önskvärt att behandlingen icke ensidigt får karaktären av en bevakningstjänst. Den negativa inställning till de dömda som länge varit kännetecknande för fångvårdssystemet bör, i den mån den ännu fortlever, ersättas av en mera positiv inriktning. Fångvårdsmannens uppgift inom en modern kriminalvård är att gagna samhället genom att försöka sätta den dömda på fötter, icke att företräda de minst upplysta samhällsmedlemmarnas vedergällningsinstinkter. Det bör eftersträvas att den dömda får förtroende för tjänstemännens vilja att hjälpa honom till rätta i livet.

Såsom ovan anförts ligger det i sakens natur att undergåendet av ett frihetsstraff — eller en frihetsberövande skyddsåtgärd — måste medföra skadliga biverkningar för den dömda. Han ryckes bort från sin sysselsättning och sin familj, han förlorar vanligen sina inkomster och hans sociala ställning försämras. Efter frigivningen får han mycket ofta börja om på nytt. Hans anhöriga komma ej sällan att lida ekonomisk brist såväl under strafftiden som efter frigivningen. Härtill kommer det psykiska lidande som den dömda och hans närmaste bliva utsatta för till följd av den skam som i allmänhetens ögon vidlåder undergående av straff. Det förhåller sig ofta så att allmänhetens moraliska indignation omedvetet anknyter sig snarare till att en person blivit straffad än till att han begått ett brott. Man gör ibland gällande att dessa följder av frihetsberövandet i särskilt utpräglad grad träffa personer av högre samhällsklass. Detta är en sanning med modifikation; den som har tillfälle att iakttaga straffets verkningar för skilda kategorier får ofta det intrycket att personer från lägre sociala skikt och deras anhöriga ej träffas mindre hårt av straffets ekonomiska och sociala verkningar.

De nämnda biverkningarna av straffet torde i regel innebära ett större lidande än det egentliga undergåendet av detta, och de utgöra det främsta hindret mot den dömdes utveckling till en nyttig samhällsmedlem. Ur såväl humanitära som brottsförebyggande synpunkter framstår det därför som i hög grad angeläget att såvitt möjligt förebygga dem. Vad man i detta avseende kan göra under anstaltstiden är ej mycket: huvudsakligen att underlätta för den intagne att uppehålla förbindelse med yttervärlden, så att han kan ordna sina affärer och hålla kontakt med sina anhöriga, att å anstalten söka bereda honom ett arbete, som ger en icke alltför obetydlig inkomst och såvitt möjligt underlättar hans försörjningsmöjligheter efter frigivningen, samt att bistå honom med planläggning av hans framtida förhållanden. Allt som i dessa och andra hänseenden göres till den dömdes bästa är emellertid förspillt, om han efter frigivningen i egenskap av straffad får svårigheter att vinna anställning eller utsättes för social bojkott. Den viktiga uppgiften att söka före-

bygga skadliga verkningar av frihetsberövandet är därför såväl ett anstalts- och eftervårdsproblem som en social fråga. I sistnämnda hänseende kommer spörsmålet att i korthet ytterligare beröras i samband med framställningen av eftervården.

Även till följd av förhållandena på anstalten kan den intagne utsättas för skadliga verkningar av frihetsberövandet. Detta kan särskilt bliva fallet genom att han sammanföres med andra intagna, som inverka ogynnsamt på honom. Så långt det är möjligt bör sådan menlig påverkan förebyggas. Med hänsyn till vad ovan anförts bör det emellertid anses uteslutet att söka vinna detta syfte genom ett strängt enrumssystem. I stället böra lämpliga åtgärder vidtagas för klientelet's differentiering.

Vid verkställighetens anordnande måste naturligtvis behörig hänsyn tagas till de individuella fallens beskaffenhet. Det är tydligt att män och kvinnor, korttidsfångar och långtidsfångar, friska och sjuka, unga och gamla, själsligt normala och abnorma, förstagångsbrottslingar och återfallsbrottslingar icke helt schematiskt kunna göras till föremål för samma behandling. Den intagnes arbetsförmåga, anlag och utbildning måste beaktas. För dessa ändamål bör en efter berörda grunder genomförd fördelning av de intagna genomföras. När klientelet blir bättre differentierat, kommer det även att finnas större utrymme att på andra grunder än de nämnda taga hänsyn till de särskilda fallens beskaffenhet. Man behöver icke i samma utsträckning som för närvarande sträva efter att behandla alla lika — vilket innebär att de bästa behandlas lika strängt som de sämsta — utan ökad frihet och vidgade förmåner kunna i viss mån beviljas efter graden av ådagalagd pålitlighet. I detta hänseende får den individuella behandlingen dock icke gå till överdrift. Fångarna äro ytterst känsliga för allt som kan betraktas som mannamån, och ingenting är så ägnat att störa lugnet och arbetsron på en anstalt som åtgärder, vilka med rätt eller orätt uppfattas som utslag av ett gunstlingssystem. Vid beviljandet av särskilda förmåner är det därför av vikt att visa största möjliga mått av objektivitet och att grunda besluten på lätt påvisbara kriterier som kunna förstås av envar.

De grundsatser som enligt vad ovan anförts böra vara vägledande vid behandlingen av de intagna ha fått uttryck i 25 § i beredningens förslag till verkställighetslag. Enligt den föreslagna bestämmelsen skall den intagne behandlas med aktning för hans människovärde och erhålla sådan vård att hans tillrättaförande befrämjas. Skadliga verkningar av frihetsberövandet skola såvitt möjligt förebyggas. Vid de intagnas fördelning och behandling skall hänsyn tagas till deras ålder, hälsotillstånd, sinnesbeskaffenhet, karaktärsegenskaper, tidigare vandel, arbetsförmåga, anlag och utbildning. Menlig påverkan de intagna emellan skall i görligaste mån förhindras.

Vid genomförandet av dessa grundsatser måste man taga hänsyn till ordnings- och säkerhetssynpunkter. I beredningens förslag har upptagits en generell bestämmelse (27 §) att intagen skall åtnjuta i lagen avsedda förmåner i den mån det kan ske utan fara för ordning och säkerhet inom anstalten. Detta stadgande får icke tagas till intäkt för att isolera de intagna i större

utsträckning än vad som medgives i lagen, vilken fullständigt reglerar frågan om enrums- och gemensamhetsstraff.

När fångvården göres mera human och positivt inriktad, har man vidare rättighet att ställa ökade krav på att de intagna göra sitt bästa för att uppfylla sina skyldigheter och medverka till ett gott resultat av behandlingen. I tillämpningen bör därför läggas särskild tonvikt på ett i beredningens förslag från gällande fångvårdsstadga upptaget stadgande, 26 §, att intagen är skyldig att med flit och ordning utföra arbete som för honom bestämts samt att ställa sig till noggrann efterrättelse av fångvårdsstyrelsen fastställda ordningsregler och andra för anstalten gällande bestämmelser ävensom de föreskrifter och tillsägelser som meddelas av anstaltens personal. Det ligger i sakens natur att anstaltspersonalen vid meddelande av sådana föreskrifter och tillsägelser är bunden av lagens stadganden och bör handla i överensstämmelse med dess anda.

Det är av vikt att de intagna under anstaltsvistelsen bringas att inse sina samhällseliga skyldigheter. Enligt 33 § i beredningens förslag skall intagen tillhållas att efter förmåga bispringa dem mot vilka han är underhållsskyldig. Fullgörandet av sådan underhållsskyldighet skall enligt förslaget underlättas genom att den intagne får ökad arbetsinkomst och, därest han visar sig mån att bispringa de anhöriga, kan erhålla särskilt familjebidrag.

Även om de intagna erhålla större arbetsinkomst, torde man ej regelmässigt kunna fordra att de under anstaltstiden betala ersättning till den som lidit skada genom brottet. Ett sådant krav kan däremot i vissa fall böra uppställas för villkorligt frigivna och blir alltså ett eftervårdsproblem snarare än ett anstaltsproblem. De intagna böra emellertid uppmuntras att söka fullgöra skadeståndsskyldighet redan under anstaltstiden. Enligt beredningens förslag äger intagen alltid använda disponibla arbetspremier för detta ändamål.

6. Verkställigheten av särskilda behandlingsformer.

Vad ovan anförts angående verkställighetens uppgift och funktioner äger tillämpning å samtliga frihetsstraff och frihetsberövande skyddsåtgärder: straffarbete, fängelse — ådömt omedelbart eller såsom förvandlingsstraff — förvaring, internering och ungdomsfängelse. I fråga om verkställigheten av andra reaktionsformer än straffarbete göra sig emellertid vissa speciella synpunkter gällande.

Fängelse såsom omedelbart ådömt frihetsstraff skiljer sig enligt gällande rätt från *straffarbete* huvudsakligen därigenom att det är avsett att vara en mildare reaktionsform. Visserligen kan det ådömas för kortare tid än straffarbete — straffarternas minima äro respektive en och två månader — men i övrigt äro de båda straffen med hänsyn till tidslängden parallella upp till fängelsestraffets maximum, vilket i regel utgör två år. Det skall alltså föreligga en artskillnad mellan dem. När straffarbete och fängelse skola förenas eller sammanläggas, betraktas fängelse såsom ett endast hälften så svårt straff som straffarbete. Vari artskillnaden mellan de båda straffarterna består utsäges icke i lagen utan är beroende av verkställighetens utformning. Detta förhållande har medfört att skillnaden, som ursprungligen var ganska utpräglad, gradvis förminskats allteftersom verkställighetsformerna för straffarbete humaniserats, medan verkställigheten av fängelse icke undergått några mera betydande ändringar utom i vad angår de för de båda straffarterna gemensamma reglerna om enrum och gemensamhet. Då fängelsestraffet på grund av den därmed förenade rätten för fången att själv skaffa sig underhåll och bekvämlighet och att utföra eget arbete träffar mycket olika allt efter den dömdes ekonomiska ställning och sociala status, blir skillnaden i förhållande till straffarbete varierande i olika fall. För den ekonomiskt utblottade kan fängelse till och med verka som ett svårare straff än straffarbete, emedan arbetsmöjligheterna och därmed möjligheterna att erhålla arbetspremier ej sällan äro sämre för fängelsefångar än för straffångar. Fängelsestraffet har därför i praktiken i viss mån fått karaktären av ett klasstraff.

Teoretiskt sett fyller fängelsestraffet i sin nuvarande utformning två funktioner, nämligen att vara det kortvarigaste ordinära frihetsstraffet och att i vissa fall göra tjänst som en lindrigare särbehandling, som är motive-rad av brottets speciella beskaffenhet, orsakerna till detsamma eller omständigheterna vid dess begående eller av förhållanden som röra den dömdes person. Vid vissa brott ingå endast böter och fängelse i straffskalan, någon gång kan allenast fängelse ådömas och vid andra brott slutligen kan såväl böter och fängelse som straffarbete eller endast de sistnämnda två straffarterna användas. I de fall där strängare straff än fängelse

ej får ådömas är det tydligen brottets regelmässigt lindriga karaktär som föranlett lagstiftaren att uppställa det mildare fängelsestraffet som exklusivt frihetsstraff. Oberoende av motiven till brottet och den brottsliga personliga förhållanden skall fängelse i dessa fall ådömas, om brottet förskyller frihetsstraff. När både fängelse och straffarbete kunna ifrågakomma, har avsikten däremot varit att giva domaren möjlighet att tillämpa en mildare straffform, därest omständigheterna föranleda därtill.

Av den ovan lämnade redogörelsen för fångvårdsklienteletets sammansättning framgår, att de personer som dömas till fängelse i regel ha strafftider under tre månader och att de till största delen ha förövat brott av särskilda typer — företrädesvis rattfylleri, militära brott och våldsbrott — för vilka fängelse antingen är det enda frihetsstraff som kan följa eller utgör normalstraffet. De flesta av dessa personer äro förstagångsbrottslingar men en hel del ha tidigare visat asocialitet. De fängelsefångar som dömas för brott av andra typer förete icke några betydande skiljaktigheter i förhållande till straffarbetsklientelet. I de fall där även straffarbete ingår i den normala straffskalan synes fängelse i viss utsträckning användas tämligen slumpvis. Bl. a. är det frapperande, att ett icke obetydligt antal recidiverande vinningsbrottslingar dömas till fängelse. Sådana speciella brott som tryckfrihetsbrott äro mycket sällsynta. Sammanfattningsvis torde kunna sägas, att fängelse antingen till följd av lagens stadganden eller av andra skäl ofta tillämpas mot brottslingar beträffande vilka det ur individualpreventionens synpunkt icke föreligger anledning till en behandling av annan art än den som kommer straffångarna till del.

I fråga om verkställighet av straffarbete innebär beredningens förslag att betydande lättnader i behandlingen införas. Härigenom minskas ytterligare den redan nu mindre betydande olikheten mellan straffarbete och fängelse. Då skillnaden mellan dessa straffarter, såsom ovan anförts, enligt beredningens mening bör bringas till upphörande vid straffsystemets reformering, får detta anses vara ett steg i rätt riktning. Beredningen har därför icke upptagit några nya särskilda förmåner som skulle tillkomma samtliga fängelsefångar för att markera straffartens lindrigare karaktär. I stället har dessa fångars nuvarande generella särställning i vissa avseenden begränsats, t. ex. beträffande rätten att själva skaffa sig kost och, i flertalet fall, att skaffa sig eget arbete och bekvämlighet; sistnämnda rättigheter ha dock hållits öppna för fängelsefångar som äro intagna på slutan anstalt. Däremot öppnar förslaget möjlighet att tillerkänna såväl straffångar som fängelsefångar särskilda — i lagen icke uppräknade — förmåner. Ingenting hindrar att straffångar i godartade fall beviljas sådana förmåner som normalt reserveras för fängelsefångar. I princip komma fängelsefångarna alltså icke att intaga någon annan särställning än att de presumeras böra erhålla vissa förmåner som kunna tillerkännas straffångar efter särskild prövning. I ett avseende komma fängelsefångarna emellertid att de facto erhålla ett nytt slags särbehandling, beroende på att de i regel ha kort strafftid. Beredningen har nämligen funnit behov föreligga att med vissa undantag pla-

cera straffångar och fängelsefångar med mycket korta strafftider — under tre månader — i öppen vård från straffets början; dessa korttidsfångar utgöras till övervägande del av fängelsefångar. På egen begäran kunna korttidsfångarna emellertid, om bärande skäl föreligga, få undergå straffet i slutan anstalt. Den närmare innebörden av förslagens bestämmelser i nämnda hänseenden behandlas i det följande.

Den ytterligare utjämningen av skillnaden mellan fängelse och straffarbete har föranlett beredningen att, på sätt i annat sammanhang utvecklas, föreslå nya bestämmelser i fråga om avräkning av verkställt fängelse å straffarbete. Det har nämligen syntts angeläget att avskaffa den för de dömda svärbegripliga anordningen att de få tillgodoräkna sig endast halva tiden av ett ur deras synpunkt likartat straff.

Karakteristiskt för *fängelse såsom förvandlingsstraff för böter* är att det är ett subsidiärt straff som egentligen icke skulle följa å brottet, vilket förskyllt endast böter. Förvandlingsfängelset har hittills huvudsakligen haft till uppgift att genom sin existens framtvinga betalning av böter. Såsom anförts i den historiska redogörelsen, användes tidigare fängelse vid vatten och bröd såsom förvandlingsstraff för böter, och när detta straff avskaffades blev det fängelsestraff som bötesfångarna i stället skulle undergå så strängt utformat, att de kommo att intaga en mindre gynnad ställning än straffångarna; i detta förhållande har sedermera ingen ändring gjorts. Orsaken härtill var uppenbarligen att man ansåg en strängare verkställighet av dessa korta frihetsstraff nödvändig för att de skulle kunna fylla sin ovannämnda uppgift. Utvecklingen visade emellertid att detta åskådnings-sätt var felaktigt. Oaktat de stränga verkställighetsreglerna var antalet bötesfångar synnerligen högt och det nedgick ej förrän ett förnuftigare system för böternas bestämmande och betalning infördes. Efter tillkomsten av dagsbotsystemet (1931) och den nya lagstiftningen om verkställighet av bötesstraff (1937) — innebärande bl. a. lättnader vid böternas betalning, effektivare indrivning (införsel), avskrivning av mindre bötesbelopp som ej kunna gäldas och möjlighet att erhålla villkorlig dom å förvandlingsstraff — har antalet bötesfångar däremot, på sätt framgår av tab. 23, nedgått så väsentligt att de årligen nyintagna, som tidigare överstego 13 000, numera utgöra endast omkring 400. Dessa fångar belägga endast ett 20-tal platser på fångvårdsanstalterna. Av hela antalet till böter dömda personer utgjorde antalet nyintagna bötesfångar år 1932 12,5 procent men 1942 endast 0,3 procent. Bötesstraffet kan nu sägas i huvudsak ha blivit vad det bör vara, ett rent penningstraff som endast i sällsynta undantagsfall förvandlas till frihetsstraff. Som en följd härav har frågan om bötesfångarnas behandling, i motsats till vad tidigare var fallet, fått underordnad betydelse. Vid bedömning av denna fråga har man också att taga hänsyn till att minskningen av klientelet åtföljts av en markant försämring av dettas beskaffenhet. Såsom framgår av tab. 26—27 utgöras bötesfångarna numera av socialt tämligen förkomna individer, i betydande utsträckning tillhörande äldre åldersklasser.

Enligt beredningens mening saknas anledning att göra bötesfångarna till föremål för strängare behandling än fångar i allmänhet. Erfarenheten visar att det även i detta fall är själva frihetsförlusten och icke dess mer eller mindre stränga utformning som är avgörande för straffets verkan. Å andra sidan finnes det, särskilt med hänsyn till klienteletts beskaffenhet, icke några skäl att införa någon mildare regim för bötesfångarna. I beredningens förslag jämföras de med straffångar, varvid det dock med hänsyn till deras korta anstaltstider icke funnits utrymme att låta dem kunna »intjäna» vissa särskilda förmåner på samma sätt som straffångar. I princip vore det lämpligt att giva verkställigheten av förvandlingsstraffet ett innehåll, som lägger huvudvikten vid den dömdes arbetsprestation och därigenom låter straffets undergående främst framstå som en betalning av böter genom arbete. Av praktiska skäl har denna tanke icke kunnat till fullo realiseras i beredningens förslag. Bötesfångarna skola emellertid liksom andra intagna hållas till rationellt arbete och kunna placeras i utearbete å koloni, när så finnes lämpligt. Intet hinder möter mot att anordna koloni för bötesfångar å något arbetshem.

Skyddsåtgärderna *förvaring och internering*, som äro tidsbestämda och vanligen få längre varaktighet än de ordinära straffen, skilja sig teoretiskt från dessa därigenom att de icke ha till uppgift att verka avskräckande genom att tillfoga den dömdes ett lidande utan tillgripas uteslutande i samhällsskyddets intresse för att isolera samhällsvådliga individer till dess de utan fara för samhället ånyo kunna försättas på fri fot. I verkligheten äro dessa frihetsberövande åtgärder emellertid med all säkerhet ur allmänpreventiv synpunkt minst lika avskräckande som de tidsbestämda straffen, och för de dömda innebära de till följd av tidsbestämtheten och den regelmässigt längre varaktigheten ett större lidande än vanliga straff. En följd av den särskilda grunden för omhändertagandet har varit att man ansett förvaring och internering böra verkställas under så skonsamma former som möjligt, så att den dömdes icke tillskyndas några lidanden utöver vad som nödvändigt följer av åtgärdernas frihetsberövande natur. Vad behandlingen av den dömdes angår, är det tydligt att den icke kan begränsa sig till ett passivt omhändertagande av honom utan måste inriktas på att minska hans samhällsfarlighet och därigenom möjliggöra att han återbördas till samhället. Då enligt den ovan hävdade uppfattningen verkställigheten av frihetsstraff icke har till uppgift att verka avskräckande annat än genom själva frihetsberövandet och därför bör anordnas på det sätt som är mest ändamålsenligt med hänsyn till den dömdes tillrättaförande, kan man alltså ej uppställa någon principiell skillnad i fråga om verkställighetens uppgift vid frihetsstraff och frihetsberövande skyddsåtgärder. I båda fallen bör verkställigheten syfta till att förbättra den brottsliges framtidsutsikter och förebygga de skadliga biverkningar som äro förknippade med frihetsberövandet. Uppenbart är att den behandling, som för uppnående av detta syfte bör tillämpas, ofta blir tämligen likartad beträffande straffångar och förvarade eller internerade. Med hän-

syn till den olika grunden för omhändertagandet är det emellertid önskvärt att en viss skillnad göres mellan de två grupperna. Om det kan ske utan att straffångens behandling göres strängare än som eljest är påkallat, bör den förvarade eller internerade därför i regel få åtnjuta större förmåner. Detta är även av värde ur praktisk fångvårdssynpunkt, när det då blir lättare att för den förvarade eller internerade klargöra skillnaden mellan det tidsobestämda omhändertagandet av honom och det tidsbestämda straffet. De särskilda förmåner som skola tillkomma förvarade och internerade böra icke sammanfalla med dem, som städse äro påkallade för att befrämja det positiva syfte vilket enligt vad ovan sagts är gemensamt för verkställigheten av frihetsstraff och skyddsåtgärder. Beredningens förslag upptar beträffande behandlingen av förvarade och internerade i något utvidgad och förändrad form de lättnader som redan nu tillkomma dem. Då de rena vårdssynpunkterna särskilt i fråga om förvarade av naturliga skäl måste tillerkännas större utrymme, har beredningen även sökt giva läkaren ett större inflytande på behandlingen än han för närvarande äger.

För förvarings- och interneringsklientelet är det emellertid själva anstaltsväsendet som har den största betydelsen. I avsikt att möjliggöra ikraftträdandet av 1937 års lagstiftning framlägger beredningen ett förslag till anstaltsorganisation, som ger större möjligheter till differentiering av klientelet och till öppen vård av de därtill lämpliga.

Den inom vissa gränser tidsobestämda reaktionsformen *ungdomsfängelse* är lagtekniskt konstruerad som straff men utgör, om man strängt vill upprätthålla den snarast teoretiska skillnaden mellan frihetsstraff och frihetsberövande skyddsåtgärder, till hela sin utformning en skyddsåtgärd. Det kännetecknande för åtgärden är att den avser att bibringa unga brottslingar den fostran och utbildning varav de kunna vara i behov. Härav följer att uppfostrings- och utbildningssynpunkter måste dominera verkställigheten av ungdomsfängelse på ett mera utpräglat sätt än som kan vara fallet vid verkställighet av reaktionsformer avsedda för vuxna brottslingar. För åvägbringande av en rationell fostran och utbildning av den dömda under verkställigheten bör åtgärdens frihetsberövande karaktär uppmjukas i vidsträcktare mån än som i allmänhet kan ifrågakomma vid övriga frihetsberövande reaktionsformer. Såsom ovan anförts har beredningen icke upptagit bestämmelserna om verkställighet av ungdomsfängelse till behandling. Beredningen vill emellertid erinra om det i 1942 års betänkande om strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning m. m. framlagda önskemålet, att i fråga om ungdomsfängelse införes en motsvarighet till den vid tvångsuppfostran gällande regeln, att elev kan överlämnas till fostran och utbildning utom anstalten.

7. Klientelets differentiering m. m.

De intagnas fördelning.

Såsom ovan anförts är åvägabringandet av en mera individuell fängbehandling beroende av att en ändamålsenlig uppdelning av de intagna genomföres. Även andra reformfrågor ha nära samband med detta spörsmål. Av särskild vikt är klientelet differentiering för förhållandet mellan enrums- och gemensamhetsstraff samt de därmed förknippade spörsmålen om de intagnas sysselsättning i verkstads- eller utearbeten och deras placering på öppna eller halvöppna anstalter. Det mest vägande skäl som anföres för enrumsstraffets bibehållande — önskvärdheten att undvika skadlig påverkan de intagna emellan — blir sålunda mindre hållbart, om en tillfredsställande uppdelning av klientelet kommer till stånd. När de godartade fallen skiljas från de svårbehandlade, blir det möjligt att för en betydande del av de intagna vidtaga lättnader i behandlingen som eljest skulle varit omöjliga att genomföra på grund av fara för rymning eller av andra hänsyn till ordning och säkerhet. Över huvud taget ligger det i sakens natur att bedömandet av flertalet reformfrågor måste bli beroende av hur klientelet är fördelat. Differentieringsfrågan kan därför i viss mån sägas vara den viktigaste reformfrågan av alla.

Å andra sidan får differentieringen icke bli självändamål. En alltför långt driven uppdelning, som kanske icke vilar på objektiva kriterier och som icke leder till särbehandling, kan vara till större skada än nytta. Differentieringen bör alltid tjäna det praktiska syftet att underlätta de intagnas ändamålsenliga behandling.

Vid bedömandet av differentieringsfrågan har man att beakta såväl fördelningen av de dömda på olika slutna, halvöppna och öppna anstalter som deras uppdelning inom varje anstalt. De viktigaste klassificeringsgrunderna äro av naturliga skäl sådana omständigheter som behandlingsformens art och tidslängd samt de intagnas ålder, tidigare asocialitet och psykiska beskaffenhet. Differentieringen kan emellertid icke uteslutande ske på dessa grunder. Erfarenheten visar nämligen att den intagnes individuella egenskaper icke alltid avspeglas av sådana lätt påvisbara förhållanden. Fångar med långa straff-tider äro sålunda ofta utpräglat förbättringsbara. Det kan också inträffa att en förstagångsbrottsling är mera depraverad än en recidivist. För att differentieringen skall bli rationell fordras därför att ett undersökningsförfarande anordnas. I vilken utsträckning detta bör ske är emellertid beroende av andra omständigheter. För vissa kategorier, som i och för sig utgöra relativt homogena grupper, kan man sålunda nöja sig med en på enklare grunder genomförd fördelning och även i övrigt kunna praktiska hänsyn föran-

leda en inskränkning av undersökningsförfarandet. Huruvida mera omfattande kriminalbiologiska undersökningar av de intagna böra anordnas av vetenskapliga skäl, är en särskild fråga som strängt taget icke berör straffverkställighetens praktiska anordnande.

Föregångslandet i Europa på differentieringens område har varit Belgien, där samtliga fångar med minst tre månaders strafftid efter intagningen underkastas ingående personundersökningar å särskilda undersökningscentraler (laboratoires) vid de tio största fängelserna och därefter placeras på den anstalt där de kunna erhålla den mest rationella behandlingen. Särskilt avseende fästes vid fysiska eller psykiska defekter. Emellertid synes man i Belgien ha visat en viss motvillighet mot att låta differentieringen åtföljas av en friare fångbehandling. I Amerika tillämpas sedan länge på ett flertal anstalter ett system av vidlyftiga psykologiska, biologiska och psykiatriska undersökningar av fångarna, men man synes där i stor utsträckning sakna möjligheter att efter klassificeringen placera dem med hänsyn till deras egenart.

För den svenska fångvårdens del kan man endast beträffande ungdomsfängelseklientelet tala om en genomförd differentiering. På grundval av summariska läkarundersökningar och personundersökningar, som beträffande män i regel verkställas å mottagningsavdelningen i Nyköping, fördelas de manliga intagna av fångvårdsstyrelsen på skilda öppna anstalter (Skenäs, Åby, Leverstad och Lockerud för normalfall, Mäshult för intellektuellt undermåliga) samt halvslutna anstalter (Uppsala och Ystad för svårdisciplineerade och psykopater samt återintagna). Till ungdomsfängelse dömda kvinnor utsorteras från mottagningsavdelningen i Växjö, som jämväl är sluten övervakningsavdelning, å de öppna anstalterna Vieböck, Sjöleden och Lanskede.

Beträffande straffångarna och fängelsefångarna är differentieringen mindre utvecklad. De båda kategorierna sammanföras i samma anstalter, varvid fängelsefångarna, som merendels undergå straff i enrum, dock i regel ej komma i närmare beröring med straffångarna. Fördelningen av fångarna på olika anstalter sker numera med ledning av de intagningskort som insändas till centrala fångregistret sex gånger i månaden från varje fångvårdsanstalt. På sådant kort lämnas bl. a. upplysningar om den intagnes ålder, födelseort, hemort, brott, strafftid, tidigare asocialitet, tidigare anstaltsvistelser och sysselsättning därunder, tidigare arbetsanställningar, yrkeskunskap, bildningsgrad och önskemål rörande sysselsättning under strafftiden. Intagningskortet för fångar med strafftid överstigande en månad överlämnas samma dag de inkomma till byrådirektören å fångvårdsstyrelsens arbetskontor som avgör på vilken anstalt den intagne skall placeras. I tveksamma fall underställes frågan kanslibyråchefens prövning. Om förflyttning skall ske, äger den i regel rum med första ordinarie fångtransport. Under anstaltstiden kunna sedan ytterligare förflyttningar äga rum på initiativ av anstaltens styresman, av inspektionsförrättare från fångvårdsstyrelsen eller efter ansökan av de intagna själva.

Principerna för anstaltsplaceringen synas beträffande män vara följande.

a) Personer med kortare strafftid än två månader få i regel avtjäna straffet i den anstalt där de intagas. Undantag göres dock någon gång på grund av särskilda omständigheter, såsom ålder eller sjukdom. b) Personer under 21 år placeras i regel på straffängelset i Gävle. c) Vissa politiska förbrytare sammanförs i kronohäktet i Falun och straffängelset i Vänersborg. d) Återstående fångar placeras i den mån det är möjligt på den anstalt där de kunna erhålla den lämpligaste yrkesutbildningen. Viss hänsyn torde även tagas till behovet av arbetskraft för de olika anstaltens yrkesgrenar. Längre fångtransporter undvikas. I viss mån beaktas den intagnes önskemål att icke placeras långt från hemorten. e) Under anstaltstiden förflyttas tydligt förbättringsbara fångar — framför allt förstagsångsbrottslingar med lång strafftid som äro i stånd att utföra jordbruks- eller trädgårdsarbete — till centralfängelset i Mariestad med de därtill anknutna öppna fångkolonierna Rödjan och Singeshult. Så snart intagningskorten inkomma till centrala fångregistret, förses korten för de fångar som kunna anses lämpliga för Mariestad med en särskild signal. När vakanser uppkomma i Mariestad, kan förflyttning dit därför ske snabbt. Sådan förflyttning ägde tidigare i regel ej rum förrän sex månader av strafftiden förflutit. Yngre fångar förflyttades dock ej sällan på ett tidigare stadium från Gävle till Mariestad. På grund av den rådande överbeläggningen å de slutna anstalterna har man på senare tid, särskilt sedan enrumsreglerna uppmjukats genom 1943 års lagändringar, börjat att i ökad utsträckning överföra även äldre fångar till Mariestad på ett tidigare skede av anstaltsvistelsen. Också recidivister ha i viss utsträckning förflyttats dit. Placering å koloni sker i regel ej förrän fången vistats någon tid i Mariestad. f) Sedan Svartsjöanstalten från och med slutet av år 1942 tillsvidare tagits i anspråk för verkställighet av straffarbete, har ett betydande antal fångar överförts dit från slutna anstalter. Företrädesvis ha jordbrukskunniga intagna ifrågakommit, men även ett antal personer tillhörande andra yrken ha förflyttats till Svartsjö. Flertalet av de dit överförda har haft strafftider från 3 à 4 månader upp till 1 år. Det övervägande antalet torde ha varit recidivister. En del av de till Svartsjö förflyttade har placerats å den till anstalten anslutna kolonien Kungsgården; en annan koloni, Djurgården, har icke kunnat tagas i anspråk på grund av personalbrist. g) Sedan våren 1944 placeras ett mindre antal straffångar, företrädesvis långtidare, på den i administrativt avseende till vårdanstalten å Hall anknutna kolonien Åby i Sorunda.

Kvinnliga straff- och fängelsefångar placeras i regel på centralfängelset i Växjö samt, i begränsad omfattning, på straffängelset i Karlstad. Sådana fångar med kortare strafftider förvaras även i en mindre avdelning vid centralfängelset å Långholmen.

Vid anstaltsplaceringen av straffångarna och fängelsefångarna torde för närvarande hänsyn tagas mera till arbetsdriftens behov än till fångarnas individuella egenskaper. Den nu rådande platsbristen medför också, att placeringen ofta får avgöras med hänsyn till det tillgängliga platsutrymmet. För att belysa den nuvarande anstaltsplaceringen har en summarisk undersökning verkställts huru de fångar som den 20 mars 1944 voro intagna å de

Tab. 34. Straff- och fängelsefångar, intagna å vissa fångvårdsanstalter den 20 mars 1944.

Anstalt	A n t a l s t r a f f f å n g a r										Antal- fäng- else- fångar
	Inalles	Därav trans- porte- rade	Ostraffade			Straffade			Ålder		
			Under 6 mån.	6 mån. o. där- över	S:a	Under 6 mån.	6 mån. o. där- över	S:a	Under 25 år	Över 25 år	
Långholmen	437	156	7	160	167	12	258	270	70	367	35
Malmö	134	43	17	50	67	3	64	67	23	111	24
Härlanda . . .	132	48	9	38	47	9	76	85	13	119	28
Mariestad . .	95	87	3	51	54	2	39	41	19	76	1
Härnösand . .	112	85	5	53	58	6	48	54	23	89	10
Kristianstad	65	49	8	29	37	7	21	28	18	47	10
Västerås . . .	45	21	15	18	33	5	7	12	19	26	5
Gävle	77	70	15	43	58	4	15	19	74	3	6
Linköping . .	41	26	13	9	22	11	8	19	15	26	23
Sundsvall . .	26	10	11	4	15	7	4	11	9	17	14
Luleå	8	2	5	1	6	1	1	2	1	7	14
Örebro	69	46	18	20	38	19	12	31	12	57	21

tolv huvudanstalterna för verkställighet av straffarbete och fängelse fördelade sig med hänsyn till tidigare asocialitet, strafftid och ålder. Resultatet av utredningen framgår av tab. 34.

Tabellen visar tydligt att straffångarna icke fördelats mellan ifrågavarande anstalter med hänsyn till de nämnda faktorerna, dock med det undantaget att Gävleanstaltens klientel är tämligen enhetligt i fråga om ålder. På samtliga anstalter voro jämte straffångarna intagna ett antal fängelsefångar (för dessa är differentieringen på grund av enrumssystemet av mindre betydelse). Det framgår vidare att en icke ringa del av fångarna varit föremål för transport.

Beträffande straff- och fängelsefångarnas uppdelning inom de skilda anstalterna är ej mycket att anteckna. Styresmännen ha tämligen fria händer. Önskemålet att skilja förstagångsbrottslingar och recidivister tillgodoses i viss mån men ej i sådan utsträckning att man kan tala om en fullt genomförd princip. På vissa anstalter är man angelägen om att fångar, som ha samma sysselsättning i verkstäderna, jämväl skola förvaras i samma avdelning. Detta torde försvåra differentieringen med hänsyn till fångarnas personliga egenskaper, tidigare asocialitet m. m. I viss mån är fördelningen av fångarna inom anstalten beroende på vilken fångklass de tillhöra. Då recidivister och förstagångsförbrytare lika snabbt komma upp i högre fångklass, kan klassystemet leda till att fångarna än mer sammanblandas. På straffängelset i Gävle har för pålitliga fångar inrättats en stjärnklass med särskilda förmåner, och även inom vissa andra anstalter har man gjort ansatser att sammanföra de mest pålitliga elementen.

Bötesfångar få enligt den nu tillämpade ordningen avtjäna straffet i de

anstalter för vanligt fångförvar där de intagas. Då de ofta sysselsätts med handräckning, bliva de i viss omfattning sammanförda med straff- och fängelsefångar.

De förvarade och internerade männen sammanföras för närvarande i två anstalter, den slutna anstalten i Norrköping samt den med såväl slutet som öppet utrymme utrustade anstalten å Hall. Samtliga dömda intagas först i Norrköping, varifrån de skötsamma efter kortare eller längre tid överföras till Hall. Om de missköta sig eller i övrigt finnas mindre lämpade för de friare förhållandena på Hall, återföras de till Norrköping. Vid Hallanstalten givas möjligheter att fördela de intagna på slutet, halvöppen eller öppen avdelning efter graden av ådagalagd pålitlighet, men även arten av de intagnas sysselsättning är i viss mån avgörande för deras placering. Förvarade och internerade kvinnor äro intagna å centralfängelset i Växjö.

Vid sitt övervägande av frågan huru fördelningen av fångvårdsklientelet bör ordnas har beredningen utgått från att differentieringen i första hand har till syfte att bereda de intagna den behandling som är bäst ägnad att befrämja deras tillrättaförande samt att förebygga menlig påverkan de intagna emellan. Ur dessa synpunkter synes det icke alltid vara nödvändigt att gruppera dem efter den behandlingsform de ha att undergå. Av de klientelundersökningar beredningen verkställt framgår otvetydigt att det t. ex. ofta finnes större olikheter med hänsyn till brottstyp, tidigare asocialitet m. m. mellan fängelsefångarna inbördes än mellan vissa fängelsefångar å ena, och vissa straffångar å andra sidan. Det kan därför ifrågakomma att sammanföra vissa grupper straffångar och fängelsefångar. Hinder torde ej heller böra möta mot att i vissa fall sammanföra bötesfångar med andra fångar. Beträffande förvarade och internerade torde anledning saknas att helt frångå det nu tillämpade systemet att intaga dem å samma anstalter, utan att de hållas åtskilda. För närvarande äro de flesta förvarade och internerade tämligen likartade med hänsyn till ålder, tidigare asocialitet och övriga egenskaper. Den omständigheten att psykisk abnormitet konstaterats hos de förvarade men icke hos de internerade synes icke böra vara avgörande. Ej sällan förete de internerade lika utpräglade karaktärsanomalier som de förvarade. Vid förnyad sinnesundersökning befinnas de internerade ofta vara psykiskt defekta. Faran för att en gammal återfallsförbrytare skall röna skadlig påverkan av medintagna förvarade torde ej heller vara stor. Den klientelförskjutning som kan beräknas inträda efter ikraftträdandet av 1937 års lag om förvaring och internering i säkerhetsanstalt torde emellertid komma att medföra att vissa grupper förvarade förete större skiljaktigheter i förhållande till de internerade, särskilt med hänsyn till ålder och tidigare asocialitet. Dessa kategorier förvarade böra lämpligen placeras i anstalter eller anstaltsavdelningar där varken internerade eller mera utpräglat asociala förvarade äro intagna. Någon gång kan det även föreligga skäl att t. ex. låta en förvarad eller internerad tillfälligtvis arbeta på en för vanligt fångklientel avsedd anstalt eller att låta en yrkeskunnig straffånge utföra arbete å en för ett special-

klientel inrättad anstalt, varvid beröring med övriga å anstalten intagna icke helt kan undvikas.

Beredningen har således i sitt förslag icke upptagit någon motsvarighet till den enligt 1 § verkställighetslagen för straffångar, fängelsefångar och bötesfångar nu gällande men i tillämpningen ofta åsidosatta regeln att fångarna skola hållas åtskilda efter olika straffart. Till följd av en av beredningen föreslagen ändring av 8 § i 1937 års förvarings- och interneringslag kommer det ej heller att möta hinder att förvarade eller internerade undantagsvis placeras på andra än de för dem avsedda anstalterna. Däremot har beredningen i något jämkad avfattning (25 § sista stycket) bibehållit det nuvarande stadgandet att de intagna skola hållas åtskilda efter kön. Varken för närvarande eller enligt förslaget föreligger dock någon absolut skyldighet att förvara män och kvinnor i skilda anstalter eller anstaltsavdelningar. Det kan nämligen inträffa att det ur anstaltssynpunkt är önskvärt att låta en manlig fånge utföra t. ex. byggnadsarbeten vid en för kvinnor avsedd anstalt.

Beredningen föreslår icke någon generell regel, att de till tidsbestämt frihetsstraff dömda skola fördelas med hänsyn till strafftidens längd. Såsom tidigare anförts har det emellertid i ett speciellt fall — beträffande straff- och fängelsefångar med kortare strafftid än tre månader — föreslagits att de i regel redan vid verkställighetens början skola intagas i öppen anstalt (45 § första stycket). I övrigt är strafftidens längd icke avgörande för frågan om de dömdas placering på sluten eller öppen anstalt. Samtliga fångar utom de ovannämnda skola börja undergå straffet i sluten anstalt men, där det finnes lämpligt, överföras till öppen anstalt (45 § andra stycket). Det ligger emellertid i sakens natur att strafftidens längd kommer att spela en viss roll vid bedömandet av placeringsfrågan. Då enligt beredningens förslag det obligatoriska enrumsstraffet avskaffas för samtliga fångar, får strafftidens längd i princip ej heller någon betydelse i detta hänseende; möjligheterna äro dock större att av särskild anledning ålägga en fånge med kortare strafftid än sex månader att arbeta i enrum än vad som är fallet beträffande fångar med längre strafftid. För de föreslagna reglerna härom lämnas närmare redogörelse i annat sammanhang.

I övrigt har beredningen ansett att fördelningen av de intagna bör ske på grundval av sådana faktorer som deras ålder, hälsotillstånd, sinnesbeskaffenhet, karaktärsegenskaper, tidigare vandel, arbetsförmåga, anlag och utbildning. Såsom förut anförts innehåller 25 § i beredningens förslag ett stadgande att vid de intagnas fördelning och behandling hänsyn skall tagas till nämnda förhållanden. I samma lagrum stadgas att menlig påverkan de intagna emellan i görligaste mån skall förhindras. Något motsvarighet till den enligt 1 § 1916 års verkställighetslag gällande regeln, att fångar under tjugott år i regel skola avtjäna straffet i för yngre fångar avsedd straffanstalt har beredningen icke funnit skäl föreslå, då en sådan bestämmelse understundom torde kunna förhindra att yngre fångar erhålla den behandling som i det individuella fallet är lämplig, t. ex. emedan särskilda kolonier för sådana fångar icke kunnat upprättas. Den föreslagna bestämmelsen att vid fördelningen

hänsyn skall tagas till den intagnes ålder torde lämnas tillräckliga garantier för att de yngre fångarna icke utan bärande skäl sammanföras med äldre intagna. Beredningen föreslår i stället en särskild bestämmelse (45 § andra stycket) av innebörd att yngre fånge så snart ske kan bör förflyttas till öppen anstalt, där ej annat föranledes av hänsyn till hans yrkesutbildning eller av andra särskilda skäl. Med yngre fångar avses därvid icke endast personer under tjuguet år.

Det är tydligt att stadganden i lag om de intagnas differentiering och gruppering bliva meningslösa, om anstaltsorganisationen ej erbjuder möjligheter för deras fördelning å särskilda *anstalter* som äro lämpade för en med hänsyn till de olika gruppernas särdrag rationell behandling av de intagna. Beredningen har också, såsom i inledningen framhållits, upptagit anstaltsväsendet till övervägande och framlägger i det särskilda kapitlet därom ett förslag till anstaltsorganisation, som innebär att de gamla anstalterna delvis utnyttjas efter modernisering och delvis ersättas av nya anstalter. Här må nämnas, att beredningen — med undantag för två i övervägande grad sjukhusbetonade anstalter, den ena i Stockholmstrakten för män och den andra i Växjötrakten för kvinnor — icke funnit skäl att föreslå nybyggnad av slutna anstalter utan ansett att erforderligt nytt anstaltsutrymme i huvudsak bör komma till stånd genom utvidgning av möjligheterna att bereda de intagna öppen vård. Enligt beredningens förslag skall det skapas ett system av kolonier och andra öppna anstalter avsedda dels för långtidsfångar dels för korttidsfångar. Till vissa av dessa anstalter skall dock även anknytas slutet anstaltsutrymme, huvudsakligen avsett för häktade. Beredningen föreslår även att slutna anstaltsutrymmen reserveras för psykopater och andra psykiskt abnormalt bland straff- och fängelsefångarna samt att övriga svårdisciplinerade fall sammanföras till särskild anstalt. Bland dessa grupper av anstalter skall en viss fördelning av klientelet med hänsyn till ålder och tidigare asocialitet äga rum. Slutligen framlägger beredningen en plan till utvidgad anstaltsorganisation för förvarade och internerade i syfte att möjliggöra ikraftträdandet av 1937 års lag.

Observation av vissa intagna.

För att en ändamålsenlig differentiering av klientelet enligt ovan angivna grunder skall komma till stånd i praktiken har beredningen ansett det ofrånkomligt att ett undersökningsförfarande anordnas för vissa kategorier intagna. Bestämmelser härom äro intagna i 44 och 55 §§ av förslaget. Undersökningen skall hava till ändamål att åvägabringa en såvitt möjligt fullständig kännedom om den intagnes levnadsomständigheter, kroppsliga och själsliga utveckling, kunskaper och yrkesanlag. Sådan observation har i första hand ansetts böra äga rum beträffande straffångar och fängelsefångar med minst sex månaders strafftid. Det är uppenbart att det är särskilt angeläget att man beträffande dessa fångar, som obligatoriskt skola villkorligt frigivas, får ett tillförlitligt material till ledning för deras anstaltsplacering och behandling

i övrigt. Inom beredningen har övervägts, huruvida några grupper kunde undantagas, t. ex. recidivister som tidigare varit föremål för undersökning eller personer som sinnesundersökts under rättegången. Mot att undantaga återfallsbrottslingar talar emellertid det skälet, att just återfallet i brott ställer brottslingen i ny belysning och påkallar särskild uppmärksamhet från samhällets sida för att söka förebygga ytterligare brottslighet. Att från observation undantaga de sinnesundersökta torde ej heller vara försvarligt, då beträffande dessa ofta kräves särskild uppmärksamhet av en van bedömare för att finna den lämpligaste behandlingen. Ehuru beredningen alltså finner att från observation icke böra undantagas tidigare undersökta recidivister och sinnesundersökta personer, är det tydligt att undersökningen beträffande dessa grupper ofta kan försiggå snabbare än för övriga kategorier.

Beredningen har övervägt att föreslå ett obligatoriskt undersökningsförfarande jämväl beträffande straff- och fängelsefångar med kortare strafftid, t. ex. minst tre månader, men har måst uppgiva denna tanke på grund av de praktiska svårigheter som skulle vara förenade därmed, bl. a. tidsödande transporter och betydande kostnader för nyanställning av läkare. På grundval av intagningsciffrorna för år 1942 blir antalet fångar som enligt beredningens förslag årligen skola undersökas 1 267 och detta antal skulle ökas med 1 171 om gränsen sattes vid tre månaders i stället för vid sex månaders strafftid. Det bör även beaktas att en undersökning av fångar med relativt kort strafftid skulle taga en oproportionerligt stor del av intagningstiden i anspråk och skulle kunna inverka ogynnsamt på behandlingen i övrigt. Emellertid har beredningen icke ansett det böra vara uteslutet att, när omständigheterna därtill föranleda, anordna undersökning även beträffande fångar med kortare strafftid än sex månader. Särskilt beträffande personer som förete tecken på psykisk abnormitet får det anses angeläget att de göras till föremål för observation, även om strafftiden är kort. Ett snabbt återfall i brott kan även utgöra ett tecken på att den dömde bör ägnas särskild uppmärksamhet. I sådana fall skall fångvårdsstyrelsen äga förordna om undersökning.

Beträffande sättet för undersökningens utförande stadgas i förslaget att den i därför avsedd fångvårdsanstalt skall verkställas av anstaltens läkare och styresman. Det förutsättes att läkaren vid anstalten är psykiater och att undersökningen får karaktären av en summarisk psykiatrisk undersökning. Möjligen kan det befinnas ändamålsenligt att, såsom för närvarande ofta sker vid observation av elever vid ungdomsanstalt, styresmannen avfattar anamnesen. Det skall tillkomma fångvårdsstyrelsen att meddela närmare föreskrifter om proceduren vid undersökningen.

Angående frågan å vilka anstalter undersökningen skall verkställas hänvisas till kapitlet om anstaltsorganisationen. Här må dock nämnas att undersökningar avses skola äga rum på ett flertal anstalter, nämligen å alla för vanligt fångförvar avsedda slutna anstalter, där man kan erhålla tillgång till psykiatrisk expertis. Härigenom undvikas tidsödande och dyrbara transporter av de intagna.

Det ligger i sakens natur att den undersökning det gäller kan kräva kortare eller längre tid beroende på det förhandenvarande fallets beskaffenhet. Då det är angeläget att undersökningen icke drager ut på tiden, föreslår emellertid beredningen att berättelse över undersökningen ävensom styresmannens och läkarens förslag angående den intagnes placering å anstalt skall insändas till fängvårdsstyrelsen senast en månad efter intagningen. Med hänsyn till behovet av upplysningar rörande den dömdes levnadsomständigheter kommer undersökningen att underlättas genom att undersökaren har tillgång till berättelse över verkställd förundersökning. Enligt beredningens förslag skall nämligen särskild förundersökning i regel äga rum, innan någon dömes till straffarbete eller fängelse i sex månader eller däröver. Då en tid av en månad i svårbedömda fall likväl kan visa sig för kort för att undersökningen skall kunna färdigställas, skall emellertid fängvårdsstyrelsen med hänsyn till särskilda omständigheter äga medgiva högst en månads anstånd med berättelsens avgivande.

I fråga om de straff- och fängelsefångar som icke göras till föremål för undersökning har beredningen ansett det i regel vara tillfyllest att differentieringen grundas på de uppgifter som styresmannen insänder till centrala fängregistret. Bestämmelser om sådana uppgifter böra liksom hittills vara meddelade i administrativ ordning.

Såsom ovan anförts skola enligt beredningens förslag straff- och fängelsefångar med en strafftid som understiger tre månader i regel intagas i öppen anstalt vid straffverkställighetens början. Från sådan placering skola dock vissa personer — bl. a. gamla, sjuka, arbetsoförmögna samt asociala — kunna undantagas. Beträffande ifrågavarande fångar är det alltså av vikt att snabbt få utrett, huruvida sådana omständigheter föreligga som böra föranleda att de placeras i slutan stalt. För att vinna upplysning i dessa hänseenden har vederbörande styresman att införskaffa erforderliga uppgifter.

För de förvarade och internerade har beredningen ansett att ett undersökningsförfarande bör komma till stånd. Redan 1937 års verkställighetslag förutsätter — genom stadganden om enrum under erforderlig observationstid — ett sådant förfarande, men närmare bestämmelser om observationen ha icke givits. Med hänsyn därtill, att förvaringsklientelet efter ikraftträdandet av 1937 års lag kan beräknas bli sammansatt av personer som inbördes förete betydande skiljaktigheter med hänsyn till brottets svårhetsgrad samt de intagnes ålder, tidigare asocialitet, psykiska beskaffenhet och andra egenskaper, torde frågan om klientelet rationella differentiering och utplacering å skilda anstalter eller anstaltsavdelningar komma att få avsevärt större betydelse än för närvarande. De förvarade och internerade ha visserligen sinnesundersökts i rättegången, men det synes angeläget att en ytterligare undersökning kommer till stånd efter intagningen å mottagningsanstalten i ändamål att klargöra den lämpligaste behandlingen av den dömd. Beredningen föreslår därför (55 §) att efter intagningen en kompletterande undersökning skall äga rum på grundval av föreliggande handlingar och de ytterligare

iakttagelser som kunna vara erforderliga. Undersökningen skall ha samma syfte som beträffande straff- och fängelsefångar. Berättelse över undersökningen skall avgivas inom en månad. Anstånd må ej medgivas.

Fångtransporter.

Såsom ovan angivits kan en i och för sig önskvärd differentiering av klientelet förhindras på grund av de olägenheter som äro förenade med transport av de intagna från en anstalt till en annan. Dessa olägenheter äro icke i första hand av ekonomisk natur utan hänföra sig framför allt till den ur behandlingssynpunkt olämpliga organisationen av de nuvarande fångtransporterna. Sedan gammalt ha de intagna i regel transporterats med ordinarie fångtransport, som vanligen sker med s. k. fångvagn. Fångvagnarnas konstruktion har intill senaste tiden varit sådan att de icke uppfyllt ens mycket lågt ställda anspråk på ett människovärdigt färd sätt. De äro trånga och obekväma; de ha tidigare saknat direkt ljus och mest påmint om burar. En ordinarie fångtransport, som enbart framföres på dagen, tar förhållandevis lång tid i anspråk. På fångvårdsstyrelsens initiativ har ombyggnad verkställts av ett antal fångvagnar, varvid det befintliga cellsystemet utbytt mot något luftigare och ljusare kupéer för fyra personer. Även efter en sådan ombyggnad lämna fångvagnarna emellertid mycket övrigt att önska. Det har redan tidigare varit medgivet att anlita extra fångtransport, d. v. s. färd i vanlig järnvägsvagn, om därigenom vinnes avsevärd besparing i tid eller väg och den ökade kostnaden icke är oskäligen. I fråga om personer som dömts till ungdomsfängelse har extra fångtransport varit påbjuden. På framställning av fångvårdsstyrelsen har Kungl. Maj:t den 10 december 1943 förklarar hinder ej möta mot att annan än ordinarie fångtransport anlitas jämväl där detta med hänsyn till fångens ålder, kön, hälsotillstånd eller av annan särskild anledning prövas lämpligt. Fångvårdsstyrelsen har därefter genom rundskrivelse den 15 januari 1944 föreskrivit att vid transport av kvinna, utlänning som tagits i förvar, intagen som ej fyllt tjuogoett år samt intagen som skall överflyttas till fångkoloni ordinarie fångtransport icke må anlitas utan av fångvårdsstyrelsen i varje särskilt fall lämnat tillstånd. Samtidigt har föreskrivits, att den som är sjuk eller misstänkes vara sinnessjuk icke må sändas med fångvagn annat än efter uttrycklig tillstyrkan av läkare samt att styresmännen i övrigt äga bestämma, när med hänsyn till intagens ålder, hälsotillstånd eller annan särskild anledning annat transportsätt än fångvagn må anlitas.

Beredningen har vid sitt övervägande av frågan om fångtransporterna funnit starka skäl, framför allt av humanitär art, tala för att transporterna med fångvagn helt böra upphöra. Till stöd härför kan även anföras, att sådana transporter under tider med låg anstaltsbeläggning bliva relativt dyrbara. Fångtransporter torde i regel böra företagas med motorfordon eller, om de ske på järnväg, i vanlig personvagn. Då det emellertid icke kan anses uteslutet att järnvägstransport i undantagsfall måste ske på annat sätt, har den av beredningen för detta fall föreslagna bestämmelsen (42 §)

fått den avfattningen, att det såvitt möjligt skall iakttagas att transport å järnväg företages i vanlig personvagn. I likhet med gällande lagstiftning innehåller det föreslagna stadgandet därjämte bestämmelser som åsyfta att lämna garantier för att alla slags fångtransporter företagas under godtagbara betingelser.

8. Behandlingen av sjuka och abnorma.

Den individuella fångvård som differentieringen av klientelet har till syfte att åvägabringa är av särskild betydelse i vad angår behandlingen av de kroppsligt eller själsligt sjuka eller defekta. Enligt den allmänna bestämmelsen i beredningens förslag rörande de intagnas behandling (25 §) skall denna bl. a. lämpas efter den intagnes hälsotillstånd, sinnesbeskaffenhet och karaktärsegenskaper. Denna allmänna bestämmelse, som icke väsentligt skiljer sig från nu gällande regel, kompletteras av den likaledes från gällande rätt hämtade bestämmelsen i 28 §, innebärande att fångvårdsmyndighet äger vidtaga jämkningar i tillämpningen av verkställighetslagens bestämmelser för att avhjälpa eller förebygga men för den intagnes kroppsliga eller själsliga hälsa eller uppenbar fara för sådant men. Att denna bestämmelse icke får tagas till intäkt för åtgärder som skulle innebära en strängare behandling av den dömda än vad eljest är tillåtet, är uppenbart.

Till dessa generella bestämmelser anknyta sig vissa mera konkreta stadganden i 29—31 §§ i förslaget. I enlighet med gällande regler stadgas i 29 § att intagen så snart ske kan skall undersökas av läkare vid anstalten, samt att den intagne, om han sjuknar, skall vårdas enligt anvisningar av läkaren. I huvudsaklig överensstämmelse med ett av strafflagberedningen i betänkande den 31 december 1942 (SOU 1942: 59) väckt förslag har vidare från 48 § 1. andra och tredje styckena sinnessjuklagen hit överförts ett stadgande om vård av sinnesoroliga fångar; åt detta har i förslaget givits den formen, att intagen, som kan antagas lida av sådan rubbning av själsvärksamheten som kräver särskild vård, så snart ske kan skall överföras till sinnessjukavdelning inom fångvården. Någon saklig ändring torde den föreslagna ändringen icke innebära, då den i sinnessjuklagen upptagna förutsättningen att anledning att antaga sinnessjukdom skall föreligga torde avse även annan psykisk abnormitet än sinnessjukdom. I paragrafens andra stycke har från 12 § andra stycket i 1938 års fångvårdsstadga med en av beredningen år 1942 föreslagen jämkning upptagits föreskrift, att enligt bestämmelser som meddelas av fångvårdsstyrelsen för undersökning eller behandling av intagen må anlitas läkare utom anstalten samt att intagen för undersökning eller behandling som icke kan åvägabringas inom fångvårdsanstalt må överföras till allmänt sjukhus eller sinnessjukhus.

Det får anses angeläget att intagna kvinnor i möjligaste mån befrias från att föda sina barn inom fångvårdsanstalt, detta icke minst av hänsyn till barnen. När kvinna befinner sig i framskridet havandeskap, bör hon i regel ej heller vistas å sådan anstalt. Havande kvinna bör därför i god tid före förlossningen överföras till lämpligt sjukhus eller hem. Är hon intagen på öppen anstalt, torde det dock ofta ej vara erforderligt att hon lämnar an-

stalten förrän förlossningen är förestående. I det föreslagna stadgandet har därför tillagts att förlossning av intagen kvinna såvitt möjligt skall ske på sjukhus eller förlossningshem och att kvinnan, om så finnes behöfligt, i god tid före förlossningen skall överföras dit eller till annat hem där hon kan erhålla lämplig vård.

I detta sammanhang har beredningen haft att beakta en den 25 augusti 1943 till beredningen remitterad framställning till chefen för justitiedepartementet, vari Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund anhållit om utredning i syfte att dels havande kvinnor, dels ock nyblivna mödrar under amningstiden måtte befrias från vistelse i fängelse. Beredningen redogör på annat ställe — i samband med frågan om anstånd med verkställighet av straff — för de bestämmelser beredningen med anledning av ifrågavarande framställning funnit skäl föreslå: att kvinna, som är havande eller ammar barn ej må häktas med mindre särskilda skäl därtill äro samt att sådan kvinna, om hon utan att vara häktad dömes till straffarbete eller fängelse, kan beviljas uppskov med verkställigheten. Det nu ifrågavarande stadgandet har betydelse endast som en reservbestämmelse, som skall träda i tillämpning därest någon kvinna oaktat de föreslagna anståndsbestämmelserna undantagsvis kommer att vara intagen å fångvårdsanstalt för undergående av straff eller skyddsåtgärd, när hon skall föda barn. Det må anmärkas att enligt 37 § i beredningens förslag kvinna, som till fångvårdsanstalt medför spätt barn eller efter intagningen föder barn, av fångvårdsstyrelsen kan medgivas att behålla barnet under amningstiden och, där särskilda förhållanden det påkalla, jämväl utöver nämnda tid. Innan styrelsen lämnar sådant medgivande, skall den emellertid enligt förslaget höra barnavårdsombudet i det län där modern har sin hemort. I jämförelse med gällande rätt innebär förslaget i denna del den ändringen, att tiden för amningen ansetts böra vara avgörande i stället för barnets första levnadsår. Även bestämmelsen om barnavårdsombudets hörande är ny. Den har föreslagits för att förhindra att mödrar som icke böra ha vårdnaden om barn få behålla dem i fängelset.

För närvarande saknas bestämmelser om vilken ställning den intagne har, när han för undersökning eller behandling överföres till sjukhus eller annan inrättning. I praktiken anses i allmänhet den som inlagts å sjukhus icke vara underkastad för fångvårdsanstaltens interna gällande inskränkningar och föreskrifter. Undantagsvis förekomma dock fall, då det med hänsyn till säkerhetssynpunkter eller andra omständigheter kan vara erforderligt att anordna bevakning av den å sjukhuset intagne ävensom att underkasta hans brevväxling, besök m. m. en viss kontroll. Några särskilda föreskrifter i sistnämnda hänseenden torde av hänsyn till sjukhuset i regel icke böra meddelas, såvida icke fångvården samtidigt föranstaltar om bevakning. I beredningens förslag har i 29 § sista stycket upptagits en bestämmelse av innebörd, att om det i särskilt fall finnes erforderligt, fångvårdsstyrelsen eller, efter dess be- myndigande, styresmannen för fångvårdsanstalten må anordna bevakning av

den som för ifrågavarande ändamål vistas utom anstalten ävensom förordna, att han skall vara underkastad särskilda föreskrifter.

Enligt 3 § lagen den 1 juli 1898, innefattande vissa bestämmelser om beräkning av strafftid, gäller för närvarande, att om avbrott i verkställighet uppkommer därigenom att den dömda intages å sjukvårdsinrättning som ej står under fångvårdsstyrelsens inseeende, den tid varunder avbrottet äger rum ej må inräknas i strafftiden. Denna regel, som jämställer självförvållad och annan sjukdom, står icke i överensstämmelse med lagstiftningen i övriga nordiska länder. I Danmark gäller (Anordning angående Fuldbyrkelse av Fængselsstraf i Statsfængsel m. fl. författningar), att tid varunder fånge är intagen på sjukhus inräknas i strafftiden, såvida ej intagandet beror på hans eget förhållande under straffets undergående, i vilket fall frågan avgöres av Direktøren for fængselsvæsenet. Enligt 475 § norska straffprocessloven skall, om den dömda inlagts på sjukhus efter att ha påbörjat straffets utstående, den tid han uppehåller sig där inräknas i strafftiden, om han icke själv har vållat eller föregivit sjukdomen för att undandraga sig straffet. Enligt 2 kap. 3 § finska straffverkställighetsförordningen må fånge ej kvarhållas å straffanstalten längre än i domen föreskrivits, oaktat han under sjukdom vårdats utom anstalten.

Den svenska bestämmelsens stränghet har givit anledning till att fångar i betydande utsträckning ansöka att av nåd få inräkna avbrott på grund av sjukhusvistelse i strafftiden. Praxis i dessa nådeärenden har varit växlande. Inom fångvårdsstyrelsen tillstyrkes numera sådan nådeansökning så gott som undantagslöst, om sjukhusvistelsen förorsakats av olycksfall i arbete under fängelsetiden. Vid andra fall av oförvållad sjukdom tillstyrker styrelsen i allmänhet, att avbrottet inräknas i strafftiden, därest tiden för avbrottet eller, vid flera sjukhusvistelser, den sammanlagda tiden för avbrotten uppgår till minst 14 dagar, dock att längre tid än som svarar mot en sjättedel av strafftiden ej anses böra inräknas i denna. Vid självförvållad sjukdom avstyrkes i regel inräknande.

Beredningen har å fångvårdsstyrelsens centrala fångregister låtit verkställa en utredning, huru de till frihetsstraff, förvaring eller internering dömda, som under andra halvåret 1943 överfördes från fångvårdsanstalt till sjukhus, fördelade sig med hänsyn till vårdtidens längd och anledningen till sjukhusvistelsen. Resultatet av utredningen framgår av tab. 35.

Tabellen ger bl. a. vid handen, att sjukhusvistelsen för det stora flertalet överförda (76 av 126) understigit fjorton dagar, varför nåd enligt nuvarande praxis i regel icke kunnat tillstyrkas för dem; anledningen till sjukhusvistelsen var i dessa fall vanligen inflammationer, sårskador o. dyl., men även ett antal observationsfall förekommo.

Enligt beredningens mening finnas goda skäl för att vistelse utom anstalt till följd av sjukdom som icke är självförvållad alltid skall inräknas i strafftiden. Särskilt synes det stötande att det i många fall beror på en tillfällighet — om sjukdomen kan behandlas på fångvårdsanstalten eller ej — huruvida tiden skall inräknas. Å andra sidan kan anföras att man, om korta

Tab. 35. Till frihetsstraff, förvaring eller internering dömda som under andra halvåret 1943 överförts från fångvårdsanstalt till sjukhus för vård eller observation.

Anledning till sjukhusvistelsen	Vårdtid					Summa
	Under 7 dagar Antal	7—13 dagar Antal	14 dgr.— 1 mån. Antal	1—2 mån. Antal	Över 2 mån. Antal	
Scharlakansfeber	—	—	—	6	1	7
Barnförlamning	—	—	—	—	1	1
Påssjuka	—	1	—	—	—	1
Lungsjukdom	1	1	3	—	2	7
Könssjukdom	—	2	1	1	1	5
Urineringsbesvär	—	1	3	—	—	4
Sterilisering	—	1	—	—	—	1
Förlossning	—	1	—	—	—	1
Mag- och tarminflammation m. m. .	16	9	9	4	1	39
Sårskada, benbrott m. m.	5	12	9	1	—	27
Observation	12	2	2	—	—	16
Annan anledning	7	5	1	1	3	17
Summa	41	35	28	13	9	126

¹ Därav 3 överförda till sanatorium. — ² Därav 18 fall av blindtarmsinflammation.

sjukhusvister alltid skola inräknas, kan befara simulation och andra försök av de intagna att utan vägande skäl bliva överförda till sjukhus. Vidare kan det invändas att det skulle vara stötande för den allmänna rättskänslan, om kortvariga straff finge till största delen avtjänas å sjukhus. Slutligen kan det anföras att verkställandet av vissa i och för sig önskvärda men ej brådskande operationer eller annan specialbehandling avsiktligt kunde uppskjutas av den som skall intagas å fångvårdsanstalt, om sjukhusvistelse alltid finge inräknas. Då de fall som kunna inträffa torde vara så skiftande att de svårligen låta sig infogas under en gemensam lagbestämmelse och då i vart fall en särskild prövning måste äga rum av den ofta svårbedömda frågan, huruvida sjukdomen är självförförlad, har beredningen stannat vid att föreslå en i 30 § upptagen regel av innebörd att tid, varunder intagen jämlikt föregående paragraf vistats utom anstalt, skall inräknas i anstaltstiden därest ej fångvårdsstyrelsen annorlunda förordnar. Denna prövning kommer alltså även att gälla det fall att kvinna i samband med förlossning fått vistas utom anstalt. Om den som vistats utom anstalt varit underkastad särskild bevakning och kontroll, torde tiden undantagslöst böra inräknas. Vid prövning av fråga som nu sagts skall fångvårdsstyrelsen ha samma sammansättning som den har vid prövning av vissa frågor rörande villkorligt frigivna; den skall bestå av överdirektören, tjänsteman i styrelsen som Konungen bestämmer samt två av Konungen utsedda sakkunniga, av vilka den ene skall vara domare eller f. d. domare.

Slutligen har beredningen i 31 § av förslaget upptagit en från 12 § sista

stycket i 1938 års stadga hämtad bestämmelse att intagen, som är sjuk då han skall lämna anstalten, må i anstalten erhålla fortsatt nödig sjukvård på fångvårdens bekostnad. Detta förutsätter naturligtvis den intagnes samtycke, om hans mening kan inhämtas. I denna paragraf har även införts den i 48 § 2. sinnessjuklagen upptagna bestämmelsen om skyldighet för fångvårdsanstalts styresman att då intagen skall lämna anstalten göra framställning om dennes intagande å sinnessjukhus, därest han kan antagas vara i behov av vård å sådant sjukhus.

9. Progressivsystemet.

Progressivsystemet, som tillskapats för att minska anstaltslivets förslöande inverkan på de intagna, hade ursprungligen den innebörden att den dömd vid intagningen å anstalt placerades i enrum med enformigt arbete och ett minimum av förmåner, att han därefter genom arbete och gott uppförande enligt ett visst poängsystem fick gradvis intjäna ökad frihet och ökade förmåner, varvid han förflyttades från lägre till högre fångklasser, samt att han slutligen efter att ha passerat en öppen övergångsanstalt blev villkorligt frigiven. I denna form, som tillämpats i det land (Irland) där progressivsystemet först infördes, upptogs det icke i Sverige, men en viss progression har vunnit tillämpning. I fråga om ökad frihet för fångarna inträder visserligen den s. k. helgemensamheten automatiskt efter viss tid, oberoende av fångens välförhållande, men den senare införda mellanformen arbetsgemensamhet är i princip beroende av att fången visat skötsamhet och pålitlighet. Sin huvudsakliga tillämpning erhöll progressivsystemet emellertid genom det för straffångar införda klasssystemet, som lade huvudvikten vid andra rättigheter och förmåner, särskilt läsning, fritidssysselsättning, brevskrivning, besök, innehav av personliga tillhörigheter, arbetspremier och inköp av premievaror. Beträffande samtliga dessa förmåner följde man det ursprungliga progressivsystemet därutinnan att den intagne vid strafftidens början placerades i ett bottenläge; han fick sålunda icke läsa annat än i mycket begränsad utsträckning, icke ägna sig åt fritidssysselsättning och icke inneha klocka, prydnadsföremål eller de enklaste artiklar för personlig hygien. Rättighet härtill inträdde gradvis efter förflyttning till högre fångklass. Samtidigt fick den intagne högre arbetspremier och ökade rättigheter att inköpa premievaror. Detta system har i huvudsak fått kvarstå orubbat. Den intagnes rätt att läsa fostrande och undervisande litteratur samt att ägna sig åt nyttig fritidssysselsättning har dock efter 1943 års lagändringar lösgjorts från progressivsystemet och så får även anses vara fallet med hans rätt att mottaga besök. De övriga förmåner den intagne får åtnjuta från strafftidens början ha även i viss utsträckning vidgats i tillämpningen.

Vid bedömande av frågan huruvida progressivsystemet har någon uppgift att fylla inom verkställigheten, torde man böra skilja mellan progressiv behandling som avser att bereda den intagne gradvis ökad frihet, och den progression som innebär att han efter hand tillerkännes ökade förmåner i övrigt. I båda fallen bör man dessutom göra skillnad mellan intagna med kortare och intagna med längre anstaltstider; om intagningstiden är mycket kort, framstår all progressivbehandling som meningslös.

Enligt beredningens mening kan det, om anstaltstiden icke är allför kort, i vissa fall vara av värde att gradvis tillerkänna den intagne ökad frihet och

därigenom förbereda honom till frigivningen. Denna synpunkt gör sig emellertid i regel icke gällande så länge den dömde kvarstannar inom en slutna anstalt, eftersom den grad av frihet som den dömde skall åtnjuta under alla stadier av vistelsen å den slutna anstalten huvudsakligen bör bedömas med hänsyn till säkerhetssynpunkter och faran för skadlig påverkan. Frågan om medgivande av ökad frihet får sin egentliga betydelse först i den mån en fångbehandling i mer eller mindre öppna former — alltså å halvöppna eller öppna anstalter — ifrågakommer. Den ur behandlingssynpunkt viktigaste delen av det ursprungliga irländska programmet är otvivelaktigt att låta den intagne under en övergångstid vistas på en öppen anstalt, där han under ett minimum av bevakning får ådagalägga sin pålitlighet. Progressionsprincipen bör emellertid icke föranleda att intagna, som med hänsyn till sin pålitlighet redan på ett tidigt stadium utan olägenhet kunna placeras i öppen vård, utslutas därifrån under motivering att friheten alltid bör inträda i etapper. Kan man börja behandla den intagne under öppna former vid en tidig tidpunkt, eventuellt redan från strafftidens början, bortfaller i själva verket behovet av ett progressivsystem, emedan den intagne då icke är utsatt för den slutna anstaltens avtrubbande inflytande. Beträffande ett särskilt fall av ökad frihet, intagens rätt att under dagen arbeta hos arbetsgivare utom anstalten, bör man dock i regel kräva att förmånen får inträda endast som ett övergångsstadium till frigivningen. Denna s. k. frigång, som med framgång prövats inom bl. a. ungdomsfängelsevården, får nämligen anses närma sig kriminalvård i frihet — den motsvarar närmast s. k. fritidsarrest — och kan därigenom sägas i viss mån borttaga den för straffet kännetecknande egenskapen att vara frihetsberövande. Då det, såsom ovan framhållits, ur allmänpreventiv synpunkt i regel får anses betänkligt att anordna verkställigheten av ett frihetsstraff så, att det icke framstår som någon egentlig frihetsförlust, bör man därför icke använda frigång som en normal form av straffverkställighet utan såsom en mot slutet av strafftiden inträdande uppmjukning av frihetsberövandet, som kan vara lämplig för att pröva den intagnes pålitlighet och förmåga att stå på egna ben, innan han helt får återvända till det fria livet. Undantagsvis kan det emellertid finnas skäl att medgiva frigång på ett tidigare stadium av anstaltsvistelsen, t. ex. emedan den intagne endast på så sätt kan erhålla lämplig sysselsättning. Naturligtvis bör det icke möta hinder att när som helst under strafftiden bevilja den intagne en kortare tids permission för att arbeta utom anstalten, t. ex. i skördearbete.

Vad härefter angår frågan, huruvida de intagna i övrigt böra gradvis tillerkännas ökade förmåner, blir läget delvis ett annat. Den dominerande synpunkten har i detta fall varit att man genom att låta de ökade förmånerna inträda endast vid gott uppförande erhåller ett verksamt disciplinmedel. Anstaltssynpunkten gör sig här starkare gällande än samhällssynpunkten; det är ju ingalunda säkert, att den som slaviskt fogar sig efter de mångfaldiga ordningsreglerna på en slutna anstalt och i övrigt ådagalägger ett ur anstaltssynpunkt mönstergillt uppförande, måhända i en del fall visar fjäsk och kryperi,

kommer att kunna motstå frestelserna i en friare tillvaro med större krav på självständighet och stadga. Då det emellertid är viktigt att de å anstalt intagna förhålla sig väl och det även ur uppfostringssynpunkt kan vara av ett visst värde att den intagne får något att eftersträva och försöka vinna genom flit och gott uppförande, i vilket avseende en viss likhet med det fria livet föreligger, kan man dock icke helt bortse från att någon progression i fråga om andra förmåner än ökad frihet kan ha en uppgift att fylla icke endast som disciplinmedel utan även för att befrämja den dömdes tillrättaförande. Allt kommer emellertid an på vilka förmåner det gäller och huru systemet utformas. Det måste anses olämpligt att, i syfte att vinna utrymme för en progressiv behandling, vid anstaltstidens början beröva den dömda sådana förmåner genom vilkas förlust han pressas ned långt under den nivå som människor i frihet i allmänhet intaga. Det kan sålunda verka förödmjukande och irriterande på den intagne att man berövar honom rätten att innehava fotografier av närstående, klocka, skrivutensilier och enklare artiklar för personlig hygien. Redan från straffets början bör han även få ägna sig åt läsning och andra fritidssysselsättningar som äro ägnade att underlätta hans framtida utkomst eller eljest befrämja hans tillrättaförande. Han bör icke under någon del av anstaltsvistelsen utsättas för sådan isolering eller sådan brist på luft och ljus att han sättes i sämre psykisk och fysisk kondition i stället för att i den mån det är möjligt stärkas andligen och kroppsligen. Slutligen bör det icke ifrågakomma att för progressivbehandlingens skull utforma ett så invecklat och detaljrikt klasssystem, att det får prägeln av kitslighet. Det synes lämpligt att endast såtillvida bibehålla en progressiv behandling, att vissa förmåner som icke tillhöra de nyss uppräknade kategorierna, t. ex. rätt att inköpa premievaror utöver ett visst mått som står alla intagna till buds, kunna såsom belöning tilldelas den som visat flit och gott uppförande. Med undantag av dessa särskilda förmåner torde de dömda redan från intagningen böra åtnjuta samtliga rättigheter som kunna medgivas under anstaltsvistelsen. Därest de missköta sig, böra de emellertid kunna berövas dessa förmåner, dock ej sådana som äro av betydelse för deras utbildning eller i övrigt äro ägnade att befrämja deras tillrättaförande. Beredningen anser således att ett klasssystem i egentlig mening icke bör ifrågakomma för någon grupp av intagna.

Beredningens ståndpunkt till frågan om progressiv fångbehandling har fått uttryck i förslagets regler om placering å öppen anstalt, frigång, arbetspremier, inköp av premievaror m. m. Dessa bestämmelser behandlas i det följande.

Det anförda har i huvudsak tillämpning även å förvarade och internerade. Med hänsyn till den i regel långvariga intagningstiden för dessa kategorier är det emellertid önskvärt att progressionen i fråga om ökad frihet göres mera markerad för dem än vad i regel blir fallet för det övriga fångvårdsklientelet. De förvarade och internerade böra från den slutna avdelningen i mån av visad pålitlighet överflyttas till mera öppna vårdformer. Undantagsvis kan det finnas skäl att tillämpa en annan ordning, t. ex. emedan den dömda med hänsyn

till sin vådlighet av säkerhetsskäl ej bör förvaras på öppen anstalt eller emedan han av motsatta skäl utan olägenhet på ett tidigt stadium kan placeras på en mer eller mindre öppen avdelning. I fråga om andra förmåner än ökad frihet kan man ej lämpligen vinna utrymme för någon nämnvärd progression, då de förvarade och internerade under hela intagningstiden böra åtnjuta de förmåner som låta förena sig med säkerhet och god ordning.

10. De intagnas arbete.

Arbetets art.

Det främsta medlet att främja den intagnes tillrättaförande är säkerligen att sysselsätta honom med lämpligt arbete. Bortsett från de arbetsoförmögna är det för alla intagna av väsentlig betydelse att de under anstaltstiden få arbeta hårt med ett nyttigt arbete. Att så sker är av vikt för deras utkomst-möjligheter efter frigivningen. En annan synpunkt är av måhända ännu större betydelse. Inom den särskilda livsform som anstaltslivet utgör är arbetet, om det organiseras på rätt sätt, den faktor som minst skiljer sig från det verkliga livets förhållanden; därigenom blir en rationell sysselsättning för den intagne det bästa medlet att motverka det ogynnsamma inflytandet av anstaltslivets förkonstling. Endast genom arbetet kan den dömda återvinna sitt självförtroende och endast därigenom kan han fylla ut en tillvaro som eljest kan förefalla meningslös och lösgöra sig från grubbel och bitterhet. Ingenting är på samma sätt ägnat att tillvarataga de positiva egenskaperna hos honom som ett intresseväckande arbete. Att arbeta energiskt är också hans enda möjlighet att skaffa sig och sina närmaste inkomst och att spara något till frigivningen. Ur anstaltssynpunkt är den intagne mera lättskött om han är fullt sysselsatt, än om han har rikligt med tid att fundera över mer eller mindre inbillade oförrätter.

Flertalet personer som intagas å fångvårdsanstalt har ingalunda utmärkt sig för goda arbetsprestationer före intagningen och de sakna ofta all yrkesutbildning. Ett betydande antal av dem är på grund av fysiska eller psykiska defekter att betrakta som endast partiellt arbetsföra. Det är därför redan med hänsyn till det människomaterial det gäller icke någon lätt uppgift att hålla de intagna sysselsatta med lämpligt arbete.

Svårigheterna att bereda sysselsättning åt fångvårdsklientelet äro även av organisatorisk art och yppa sig redan när det gäller att välja de former under vilka arbetet skall försiggå. Under tidernas lopp ha i skilda länder olika system prövats för att bereda fångarbetskraften sysselsättning. Ursprungligen betraktades arbetet på många håll som ett medel att tillfoga fångarna ytterligare lidande och försiggick därför ofta i meningslösa former. Man lät t. ex. fången bära järnstänger eller kanonkulor fram och tillbaka eller driva en trampkvarn eller ett vevhjul som icke fyllde någon produktiv uppgift utan endast var fastsatt vid en mätare som registrerade arbetsprestationen. Även om denna arbetets straffkaraktär på sina håll fortlevat genom att fångens arbete får försiggå under onödigt stränga och ibland vanhedrande former, råder numera enighet om att arbetet skall vara produktivt, och den uppfattningen har alltmera arbetat sig fram att det därjämte om möjligt bör be-

reda fången utbildning. En praktisk förutsättning för att ett rationellt fångarbete skall kunna ordnas är att arbetet medför inkomst; i varje fall bör sysselsättandet av de intagna icke föranleda ökade utgifter för samhället. Bland de utvägar som tillgripits för att organisera ett produktivt och vinstgivande arbete märkas uthyrandet av fångar till arbete utom eller inom fångelserna för privata arbetsgivare — ett numera övergivet system vilket ofta missbrukades till ett hänsynslöst exploaterande av fångarna — tillverkning å anstalterna av artiklar för vissa beställare eller för den allmänna marknaden samt allmännyttiga arbeten eller industriell tillverkning för statens räkning. Ehuru arbetet åt privata arbetsgivare merendels varit mest vinstgivande för anstalterna, har man, bl. a. på grund av de olägenheter som ur behandlingssynpunkt varit förenade därmed, i de flesta länder i stället mer och mer övergått till att sysselsätta fångarna omedelbart för det allmännas räkning. Detta får också ur skilda synpunkter anses lämpligast, dock med den reservationen att man måste få anlita även andra former, därest fångarna eljest skulle bli mer eller mindre sysslösa.

Användandet av fångar i produktivt arbete har ej sällan mött motstånd från allmänhetens sida. Arbetsgivare och arbetare samt deras organisationer ha ofta, framför allt under depressionstider, gjort gällande att fångarbetskraften illojalt konkurrerar med den fria marknaden. Framför allt har man riktat sig mot tillverkning för privata beställare, eller för försäljning till allmänheten. Till följd av sådana aktioner ha fångelserna i vissa länder, t. ex. Amerika, tidvis fått inskränka sin arbetsdrift eller sysselsätta fångarna i föga produktiva arbeten. Också i vårt land har man ibland riktat invändningar mot fångarnas sysselsättning i produktivt arbete, även om kritiken varit mindre framträdande och under nuvarande gynnsamma förhållanden på arbetsmarknaden icke alls gör sig hörd. Vid inträdande arbetslöshet torde man emellertid få räkna med att sådan kritik åter framföres. Enligt beredningens mening bygger denna kritik på en överskattning av fångarbetets betydelse ur konkurrenssynpunkt — fångarna utgöra en mycket ringa bråkdel av landets arbetare — och måste jämväl av andra skäl anses obefogad. De som intagas på fångvårdsanstalt skulle, om de varit på fri fot, ha konkurrerat om arbetstillfällena, och anledning finnes icke att utestänga dem från nyttigt arbete därför att de dömts för brott. Då syftet med deras omhändertagande bl. a. är att söka tillrättaföra dem, kan det ej heller anses försvarligt att samhället fränsäger sig det viktigaste medlet därtill, d. v. s. en rationell sysselsättning av dem. I vissa fall, t. ex. vid ungdomsfångelse, har t. o. m. anstaltstidens längd bestämts med hänsyn till bl. a. yrkesutbildningens krav. Slutligen bör samhällets intresse att förebygga brott väga tyngre än enskildas ekonomiska intressen. Emellertid bör man undvika att organisera fångarbetet så, att konkurrensen med det fria arbetet blir särskilt framträdande. Ur denna synpunkt är det att föredraga att arbetet sker för det allmännas räkning. Allra minst gör sig konkurrenssynpunkten gällande, om fångarna sysselsätts i sådant allmännyttigt arbete där det i regel råder knapphet på arbetskraft, t. ex. skogsarbete, nyodlingsarbete, torvupptagning, vägarbete o. d. När arbetet

icke lämpligen kan ske för statens räkning, framträder konkurrenssynpunkten likväl mindre skarpt, om man fördelar fångarbetet på ett flertal yrkesgrenar i stället för att framställa några få artiklar i betydande kvantiteter. Priserna på de framställda produkterna böra ej understiga priserna på den allmänna marknaden.

Vid avgörandet av vilket slags arbete som lämpligen bör utföras kunna olika synpunkter framhållas. Det kan sålunda göras gällande att de dömda böra placeras i sådant arbete som de med hänsyn till sin tidigare sysselsättning äro kompetenta att utföra, d. v. s. för majoriteten ett okvalificerat arbete. Även om en viss hänsyn bör tagas till denna synpunkt, torde den emellertid icke bära så långt, emedan just de dömdas misslyckande under den tidigare livsföringen kan tyda på att de böra växlas in på andra spår. Mera vägande skäl kunna anföras för att arbetet bör anpassas efter de intagnas anlag, att det bör vara ägnat att väcka deras intresse, att det bör vara fysiskt härdande och stärkande, att det såvitt möjligt bör giva dem en yrkesutbildning som de kunna få användning för efter frigivningen samt att det bör vara sådant att det medger en tillfredsställande avlöning under anstaltstiden. Dessa önskemål framträda mer eller mindre skarpt i skilda fall, delvis på bekostnad av varandra. I många fall har det den största betydelsen att den dömda utbildas i ett yrke som ger honom möjlighet att försörja sig efter frigivningen. Utbildningssynpunkten får emellertid icke drivas för långt. För intagna med kort anstaltstid låter det sig överhuvud taget icke göra att bibringva dem ens ett ringa mått av yrkeskunskap under den tid som står till buds. Ju kortare anstaltstiden är, desto mindre vikt behöver man därför lägga vid de intagnas utbildning. Man bör då i stället inrikta sig på att den dömda överhuvud taget sysselsättes på ett förnuftigt sätt och får vänja sig vid regelbundet arbete. Det är av vikt att det arbete som utföres är fysiskt stärkande och att det är förenat med inkomst. Ej heller vid längre intagningstider låter det sig alltid göra att yrkesutbilda den dömda, t. ex. på grund av bristande anlag eller intresse hos honom. Det förhåller sig vidare ofta så, att den intagne, även om han verkligen erhållit en längre tids utbildning å anstalten, icke ägnar sig åt samma sysselsättning efter frigivningen. Beredningen har låtit verkställa en undersökning å fångvårdsstyrelsens centrala fångregister angående den utsträckning i vilken de under åren 1942 och 1943 frigivna straffångar, som haft längre strafftid än ett år, efter frigivningen erhållit arbete inom i huvudsak samma yrke som det vari de sysselsatts å anstalten. De observerade fallen ha fördelats på skilda yrkesgrenar. Vid undersökningen ha de fall frånräknats, där jämförelse icke varit möjlig, emedan de dömda icke under längre tid sysselsatts inom en bestämd yrkesgren å anstalten eller emedan de efter frigivningen inlagts på sjukhus, inryckt till värnpliktstjänstgöring m. m. Resultatet av undersökningen framgår av tab. 36.

Av utredningen framgår, att man åtminstone för närvarande icke kan räkna med att större delen av långtidsfångarna efter frigivningen får omedelbar användning för den yrkesutbildning de erhållit på anstalten. Ett icke obe-

Tab. 36. Sysselsättning å anstalten och efter frigivningen för straffångar med minst ett års strafftid frigivna under åren 1942 och 1943.

Sysselsättning å anstalten		Sysselsättning efter frigivningen		
Y r k e s g r e n a r	Antal fångar	Antal frigivna i samma arbete	Antal frigivna i annat arbete	Antal frigivna utan känt arbete
Skrädderi.....	93	11	56	26
Mössmakeri	2	—	1	1
Skomakeri	53	6	27	20
Snickeri	93	15	48	30
Mekaniskt arbete.....	28	15	8	5
Sadelmakeri.....	15	2	9	4
Bokbinderi.....	17	3	7	7
Tryckeri	5	3	1	1
Kuverttillverkning.....	8	—	7	1
Maskinstickning.....	2	1	1	—
Tvätt	9	—	5	4
Handräckning, hushåll.....	61	9	35	17
Sömnad, vävning	47	3	31	13
Jordbruk, trädgård	157	75	58	24
Byggnadsarbete	22	16	3	1
Skrivarbete	19	15	3	1
Reparationsarbete	2	2	—	—
Summa	633	176	302	155
%	100	27·8	47·7	24·5

tydligt antal synes emellertid ha vunnit utkomst inom samma yrke som de där utövat. Särskilt inom yrkesgrenarna snickeri, jordbruk och trädgårdsskötsel synes läget vara relativt fördelaktigt i detta hänseende; i fråga om skomakeri, skrädderi, sömnad och vävning är det däremot ogynnsamt. För dem som icke placerats i samma yrke behöver naturligtvis utbildningen å anstalten icke ha varit meningslös; de kunna vid senare tidpunkt erhålla anställning inom samma yrkesgren eller i någon annan sysselsättning i viss mån nyttiggöra sina kunskaper. I några yrken, t. ex. trädgårdsskötsel och snickeri, kan det vidare sägas vara av värde för var och en att besitta någon utbildning, även om den ej kommer till direkt användning i förvävarsarbete. Emellertid torde det kunna göras gällande, att även om man beträffande intagna med längre strafftid alltid bör ha deras utbildning för ögonen, det i många fall kan vara berättigat att av särskilda skäl sysselsätta dem med ett arbete som de icke kunna beräknas ägna sig åt efter frigivningen. Det kan sålunda vara att föredraga att placera den dömde i jordbruksarbete på en öppen anstalt, där han får föra ett friskt och härdande liv, framför att i ett slutet fängelse utbilda honom i ett yrke, i vilket det är mycket osäkert att han placeras efter frigivningen. Den intagnes förmåga att försörja sig efter frigivningen främjas i många fall bäst genom att han på anstalten erhåller ett arbete som stärker hans fysiska och andliga kondition.

Det låter sig för övrigt av praktiska skäl icke göra att driva utbildnings-

synpunkten alltför långt. Fångvårdsanstalterna måste även se till att den för de intagnas skull organiserade arbetsdriften icke blir utan arbetskraft. Att arbetsdriften fungerar är bl. a. en förutsättning för att de intagna skola kunna beredas skälig ersättning för arbetet. Det kan också i vissa fall vara berättigat att lägga huvudvikten vid samhällsnyttan, t. ex. genom att låta fångar utföra skogsarbete, vägarbeten o. d., ehuru det i och för sig saknas skäl att utbilda dem i sådant arbete. Då sådan sysselsättning måste försiggå under öppna former, få de intagna i gengäld en friare behandling. Å andra sidan får naturligtvis arbetsdriftens eller samhällsnyttans krav icke åberopas till stöd för en ren exploatering av de intagnas arbetskraft. Fångvårdens historia erbjuder talrika avskräckande exempel i detta hänseende. En dylik exploatering kan framträda i maskerad form. Som en kuriositet må nämnas, att man i 1100-talets Frankrike ökade strafftiden för dem som dömdes till galärerna under motivering att man ville *utbilda* dem till dugliga roddare.

Både vid längre och kortare anstaltstider bör man alltid kräva att det arbete som tillhandahålles den intagne är ett verkligt arbete som kan sporra hans intresse och energi. Om så är fallet, får arbetet anses vara av sådan karaktär att det främjar utsikterna för honom att efter frigivningen försörja sig, även om han ej kommer att ägna sig åt samma arbete efter frigivningen.

Enligt 32 § i beredningens förslag skall arbete, som fångvårdsmyndighet anvisar åt intagen, där det lämpligen kan ske vara ägnat att bereda honom yrkesutbildning eller att eljest främja utsikterna för honom att efter frigivningen försörja sig. Vid valet av arbete bör hänsyn tagas till den intagnes håg och fallenhet. Som av det ovan anförda framgår bör den föreslagna bestämmelsen givas en tämligen vid tolkning.

Den vikt som ur behandlingssynpunkt måste läggas vid de dömdas sysselsättning medför att de böra vara arbetspliktiga, oberoende av behandlingsformens art. Så är också fallet såväl enligt nuvarande bestämmelser — före 1906 års lagändringar var däremot fängelsefånge icke arbetskyldig — som enligt beredningens förslag (26, 50 och 58 §§).

Spörsmålet huruvida de intagna böra vara berättigade att själva skaffa sig arbete saknar större betydelse för huvudparten av fångvårdsklientelet, enär de flesta intagna icke ha möjligheter därtill. I vissa fall inträffar det emellertid att en intagen ur såväl utbildnings- som försörjningssynpunkt kan sysselsättas på ett förnuftigare sätt, om han får ägna sig åt ett arbete som ej återfinnes bland fångvårdens yrkesgrenar.

Beredningens förslag (50 §) överensstämmer med gällande rätt därutinnan att fängelsefånge, som undergår straff i enrum, själv må skaffa sig lämpligt arbete; i förslaget har det förtydligandet införts att styresmannen skall godkänna arbetet. Straffånge skall visserligen ej utan vidare äga samma rätt men kan enligt 52 § i förslaget medgivas att med inskränkning i arbetstiden ägna sig åt eget arbete, om det med hänsyn till ådagalagd arbetsflit och gott uppförande ävensom andra omständigheter finnes lämpligt. Även

om sådant medgivande icke lämnas, kan straffånge hos styresmannen hemställa att ett visst slags arbete anskaffas åt honom. Om fången icke inom anstaltens arbetsdrift kan beredas lämpligt arbete, får det nämligen såväl enligt gällande rätt som enligt förslaget utan särskilt lagstadgande därom anses vara styresmannen obetaget att åt honom anskaffa ett arbete som eljest icke tillhandahålles å anstalten. Av praktiska skäl torde ett sådant tillvägagångssätt visserligen endast undantagsvis kunna tillämpas, men någon gång kan det vara lämpligt att låta en straffånge utföra översättningsarbete, korrekturläsning eller dylikt.

För att markera den i förhållande till straffarbete lindrigare karaktär som utmärker verkställigheten av förvaring och internering borde förvarade och internerade tillerkännas en absolut rätt att själva skaffa sig arbete. Här emot kan anföras att det, om de i allmänhet begagnade sig därav, skulle bli omöjligt att hålla den omfattande arbetsdriften i gång vid de för dem avsedda anstalterna, bl. a. jordbruksdriften vid Hallanstalten. Farhågorna i detta hänseende synas visserligen vara överdrivna. De förvarade och internerade torde i allmänhet icke ha möjlighet att själva organisera ett arbete som ger dem bättre förtjänst än det som anstalten tillhandahåller. Naturligtvis föreligger det icke någon skyldighet för anstalten att hålla dem med verktyg för utförande av eget arbete. Betecknande är att enligt fångvårdsstyrelsens berättelse för år 1942 icke något dagsverke för egen räkning utförts av manliga förvarade eller internerade. Beredningen har emellertid ansett försiktigheten bjuda att förvarads eller internerads rätt att själv skaffa sig arbete göres beroende av styresmannens medgivande (58 §).

Enligt 68 § i förslaget äger intagen fritt förfoga över inkomst av arbete som han själv skaffat sig. Konungen skall emellertid enligt 69 § kunna förordna att intagen av inkomsten för sådant arbete skall gälda vissa underhålls- och vårdkostnader. Om straffånge på sätt ovan sagts av styresmannen tilldelas arbete som särskilt anskaffats åt honom, skall han på vanligt sätt endast erhålla arbetspremie.

Arbetets organisation.

För att lagbestämmelserna om de intagnas sysselsättning i tillämpningen skola leda till positiva resultat erfordras i främsta rummet, att fångvårdens arbetsdrift är ändamålsenligt organiserad. Vidare är det nödvändigt, att reglerna om de intagnas behandling icke lägga hinder i vägen för ett rationellt utnyttjande av fångarbetskraften. I sistnämnda hänseende märkes att en lämplig sysselsättning av de intagna underlättas, om dessa behandlas under mera öppna former. Verkstadsarbete förutsätter arbetsgemensamhet mellan de intagna; skogsarbete, vägarbete o. d. är beroende av att de kunna placeras å mer eller mindre öppna anstalter.

Arbetsdriften inom den svenska fångvården står numera på en i stort sett tillfredsställande nivå. Detta är frukten av en lång utveckling. Under 1800-talet utfördes huvudsakligen arbeten åt privata beställare. Ofta uthyrdes

fångarna till dessa, varvid arbetet kunde utföras inom eller utom fängelserna. Särskilt vid de mindre anstalterna tillämpades länge det systemet, att styresmännen, som skulle anskaffa arbete åt fångarna, erhöilo andel av den vinst arbetet lämnade. Intill början av 1900-talet uppträdde staten endast i obetydlig utsträckning som beställare av artiklar från fängelserna. Erfarenheterna ledde emellertid fram till att staten övertog administrationen av arbetsdriften och till att arbetet vid de större anstalterna kom att utföras för statens eget behov (statsdrift till statsbruk).

Detta system infördes i Sverige genom ett kungl. brev den 14 oktober 1904, vari det föreskrevs, att de för armén, flottan och kustartilleriet, statens järnvägar, postverket samt telegrafverket erforderliga persedlar, vilka vore av beskaffenhet att lämpligen kunna förfärdigas av fångar, skulle i så stor utsträckning som möjligt tillverkas vid fängelserna. Samtidigt stadgades att, då sålunda genom fångvårdens försorg tillverkning för andra statliga förvaltningar ägde rum, någon betalning för själva arbetet ej skulle utgå utan värdet därav enligt gängse pris upptagas i fångvårdens räkenskaper inom linjen. Enahanda föreskrifter meddelades sedermera genom brev den 27 oktober 1905 i fråga om tillverkning av persedlar för de under medicinalstyrelsen lydande statsinrättningarna. Genom nu gällande Kungl. brev den 28 maj 1926 har skyldigheten att anlita fångvården utvidgats till statsförvaltningen i dess helhet. Det åligger fångvårdsstyrelsen att vid varje budgetårs början lämna vederbörande förvaltningsmyndigheter meddelande angående de artiklar som kunna tillverkas vid fångvårdsanstalterna. När förvaltningsmyndighet får behov av sådana artiklar, åligger det myndigheten att innan anbud infordras från enskilda näringsidkare göra förfrågan hos fångvårdsstyrelsen, huruvida styrelsen kan åtaga sig leveransen eller del därav, samt att, om jakande svar erhålles, med styrelsen under hand söka träffa uppgörelse om leveransen. Vid infordrande av anbud från enskilda näringsidkare skall myndigheten tillkännagiva att anbud från fångvårdsstyrelsen icke antagits. I 1926 års kungörelse har vidare föreskrivits att priset för av fångvården tillverkade artiklar skall bestämmas med utgångspunkt från i allmänna marknaden gällande priser, därvid jämkning nedåt får ske till vad som med hänsyn till arbetets karaktär, leveranstid och övriga på frågan inverkan omständigheter kan anses skäligt.

Det sålunda införda systemet har varit till gagn på många sätt. Genom den prioritetsrätt till arbeten från statsförvaltningarna som tillförsäkrats fångvården, blir arbetsstillgången tryggad. Statens verksamhet är så omfattande, att även i händelse av stigande fångantal eller nedåtgående konjunkturer tillräckliga beställningar äro att påräkna. Då fångvården praktiskt taget icke alls arbetar på lager utan endast på beställning, är vidare avsättningen säkrad. I detta avseende innebär systemet en betydande fördel framför en på den allmänna marknaden inriktad arbetsdrift, som givetvis skulle nödgas ligga med avsevärda lager med därav följande risker. Systemet har även medfört att kritiken mot fångarbetets konkurrens med den fria marknaden minskat. Slutligen har yrkesutbildningen gagnats. Statens verksamhet är nämligen numera

så mångsidig, att fångvården kunnat bedriva verksamhet inom ett stort antal yrken och arbetsgrenar.

Fångvårdens arbetsdrift är uppdelad i två huvudgrenar: jordbruksdrift och verkstadsdrift. Jordbruksdriften sorterar i administrativt avseende direkt under fångvårdsstyrelsens kamerallbyrå, under det att verkstadsdriften lyder under styrelsens arbetskontor, som i sin tur är en avdelning inom den kamerala byrån. Jordbruksdrift förekommer vid centralfängelset i Mariestad (med underlydande kolonier Singeshult, Rödjan, Leverstad och Lockerud), vid straffanstalten å Svartsjö (med kolonien Kungsgården), vid vårdanstalten å Hall (med kolonien Åby i Sorunda) samt vid ungdomsanstalterna å Skenäs, Mäshult och Åby i Fundbo. Närbesläktat med jordbruksdriften är anstalternas trädgårdsbruk, som i redovisningsavseende hänföres, vid anstalt med jordbruksdrift till denna och vid övriga anstalter till verkstadsdriften. Arbetsdrift i egentlig mening finnes huvudsakligen endast vid de större anstalterna, d. v. s. vid central- och straffängelserna samt vid ungdomsanstalten å Skenäs och vårdanstalten å Hall. Vid kronohäkten och rannsakningshäkten förekommer yrkesarbete i mycket ringa utsträckning med undantag för kronohäktena i Nyköping, i Ystad och i Falun. Arbetsdrift är organiserad vid följande anstalter.

Centralfängelser

Långholmen	skrädderi, mösstillverkning, skomakeri (hand- och maskin-), snickeri, mekaniska arbeten, sadelmakeri, bokbinderi, boktryckeri, kuverttryckeri samt diverse arbeten;
Malmö	skrädderi, snickeri, mekaniska arbeten (kabelhank), tvätt samt diverse arbeten;
Härlanda	skrädderi, snickeri, postsäckssömnad samt diverse arbeten;
Mariestad	jordbruksarbeten;
Härnösand	snickeri, sadelmakeri, tvätt;
Norrköping	skrädderi, tvätt;
Växjö	sömnadsarbeten, maskinstickning, tvätt;

Straffängelser

Uppsala (ungdomsanstalt) ..	snickeri, trädgårdsarbeten;
Kristianstad	skomakeri, diverse arbeten;
Vänersborg	sadelmakeri, postsäckssömnad, maskinstickning;
Karlstad	sömnadsarbeten;
Västerås	kuverttillverkning;
Gävle (straff- och fängelsefångar under 21 år)	skrädderi, snickeri, trädgårdsarbeten;

Kronohäkten

Nyköping (ungdomsanstalt)	snickeri;
Ystad (ungdomsanstalt) . . .	skrädveri, trädgårdsarbeten;
Umeå	maskinstickning;
Luleå	maskinstickning;

Ungdomsanstalter

Skenäs	snickeri, mekaniska arbeten, jordbruksarbeten, trädgårdsarbeten;
Mäshult	jordbruksarbeten;
Åby i Fundbo	jordbruksarbeten;

Vårdanstalt

Hall	tvätt, kuverttillverkning, maskinstickning, mattvävnad, jordbruksarbeten, trädgårdsarbeten.
----------------	---

Vid de anstalter där arbetsdrift är organiserad finnas goda möjligheter för sysselsättning av de intagna, vilka i allmänhet ha relativt långa anstaltstider. Vissa reformer behöva dock genomföras. Sålunda behöver verkstadsdriften vid vissa fängelser utvidgas och moderniseras. Beredningen vill vidare framhålla som önskvärt att ett flertal anstalter — särskilt anstalterna för ungdom — utrustas med växthus. Ur arbetssynpunkt är det även av vikt att ytterligare ett antal kolonier och förläggningar för långtidsfångar tillskapas. Nya yrkesgrenar för de förvarade torde även böra inrättas. I dessa stycken hänvisas till kapitlet om anstaltsorganisationen.

Om förhållandena sålunda i stort sett äro tillfredsställande beträffande arbetsmöjligheter för långtidsfångar, kan detta däremot icke sägas vara fallet i fråga om fångar med korta strafftider. Dessa, som till stor del utgöras av fängelsefångar, undergå ofta straffet i enrum på de kronohäkten och rannsakningshäkten där arbetsdrift i egentlig mening ej anordnats. I motsats till de å de större anstalterna intagna äro de i regel icke sysselsatta med arbete för statliga myndigheter, organiserat av fångvårdsstyrelsens arbetskontor, utan med handräkningsarbeten eller diverse genom styresmännens försorg anskaffade arbeten åt privata beställare. Det är svårt att överhuvud taget anskaffa något arbete åt dessa intagna, och det arbete som kan beredas dem blir vanligen av enklaste slag, t. ex. något pappersarbete eller drevarbete som varken väcker intresse, bereder utbildning eller medför tillräcklig inkomst. Härtill kommer att arbetet merendels utföres i trånga bostadsceller och därför ofta är ohygieniskt. Vid vissa anstalter ha tidigare funnits särskilda arbetsceller, men dessa ha vid nuvarande överbeläggning i regel måst tagas i anspråk som bostadsceller. Endast ett mycket ringa antal fängelsefångar har möjlighet att skaffa sig eget arbete; enligt fångvårdsstyrelsens berättelse för år 1942 hade sålunda av fängelsefångar endast 2 694 dagsverken utförts för egen räkning mot 16 152 för

statliga förvaltningar m. fl. samt tillhoppa 60 521 för privata beställare och för anstalternas behov.

Hur situationen i arbetshänseende gestaltade sig för de 262 fängelsefångar med kortare strafftid än tre månader, som den 10 februari 1944 voro intagna på fångvårdsanstalt, framgår av tab. 37, som grundar sig på en av centrala fångregistret verkställd rundfråga.

Tab. 37. Manliga fängelsefångar med kortare strafftid än 3 månader, kvarvarande å fångvårdsanstalt den 10 februari 1944, fördelade med hänsyn till begångna brott och sysselsättning å anstalten.

Arbetets art	Brottens art				
	Vinningsbrott	Trafikbrott	Krigslagsbrott	Övriga	Summa
Eget arbete					
Studier	—	—	—	1	1
Intellektuellt el. konstnärligt arbete.....	1	4	—	5	10
Anvisat arbete					
Snickeri	—	—	—	1	1
Sadelmakeri, läderarbete m. m.	8	4	5	8	25
Tryckeriarbete	2	—	—	—	2
Pappersarbete	11	11	24	8	54
Byggnadsarbete	—	—	1	3	4
Kabelrensning.....	1	1	4	—	6
Drevredning, säcklagning m. m.	5	2	19	8	34
Diverse reparationsarbeten m. m.....	3	4	3	6	16
Handräckning.....	9	13	29	24	75
Utearbete.....	2	2	5	2	11
Sjuka	1	1	—	—	2
Ej arbete (arbetsbrist)	5	3	5	8	21
Summa	48	45	95	74	262

Av tabellen framgår att det stora flertalet fångar sysselsattes med arbeten av enklaste slag. Ett icke obetydligt antal saknade helt och hållet arbete på grund av arbetsbrist. För det ringa antalet straffångar med lika kort strafftid torde förhållandena vara enahanda.

Någon möjlighet att med bibehållande av cellarbetet åstadkomma väsentligt förbättrade förhållanden synes icke föreligga. Tvärtom torde en ytterligare försämring vara att vänta när konkurrensen om arbetstillfällena ökas. Då man, som förut framhållits, för dessa korttidsfångar kan bortse från yrkesutbildningssynpunkter, torde det enda rationella därför vara att placera flertalet av dem på kolonier eller andra öppna anstalter med möjlighet till arbeten i fria luften, såsom trädgårdsarbete, skogsarbete, vedhuggning, nyodlingsarbete m. m. Härigenom vinner man, förutom ökade arbetstillfällen, att dessa fångar få ett friskt och härdande arbete, varigenom risken för att de lämna anstalten i sämre kondition än vid intagandet undgås. Beredningen har därför ansett att straff- och fängelsefångar med kortare strafftid än tre

månader i regel böra från straffets början placeras på öppen anstalt. Vissa grupper skola enligt förslaget vara undantagna, bl. a. fångar som för utförande av lämpligt arbete som de själva skaffat sig eller på annat bärande skäl begära att få undergå straffet i slutan anstalt ävensom fångar, som med hänsyn till sitt yrke lämpligen böra beredas arbete å slutan fångvårdsanstalt; härmed åsyftas t. ex. murare, snickare och målare som kunna böra tagas i anspråk vid fångvårdens ombyggnads- och reparationsarbeten. Genom att flertalet nu nämnda fångar bortflyttas från kronohäkterna och rannsakningshäkterna, vinnas ökade utrymmen för de återstående korttidsfångarna, även om några av de för dem avsedda anstalterna nedläggas; härigenom kan arbetet organiseras mera rationellt och under mera hygieniska former än för närvarande. Antalet under år 1942 nykomna fängelsefångar med kortare strafftid än tre månader utgjorde 1 787 och antalet kvarvarande den 31 december 1942 199; motsvarande siffror voro för straffångarna 198 resp. 49. För 1943 utgjorde siffrorna 2 139 nykomna och 207 kvarvarande fängelsefångar samt 245 nykomna och 48 kvarvarande straffångar.

Bötesfångarna — för vilka strafftiden i regel varierar mellan 10 och 90 dagar — äro för närvarande vanligen sysselsatta med handräckningsarbeten för anstalternas räkning (under år 1942 2 912 dagsverken) och med diverse arbeten för privata beställare (1 320 dagsverken), men endast i mindre mån med arbeten åt statliga förvaltningar (241 dagsverken). Såsom i kapitlet om fångvårdsklientelet framhållits, har antalet bötesfångar till följd av dagsbottsystemet och 1937 års lagstiftning om verkställighet av bötesstraff nu nedgått så avsevärt, att antalet sådana fångar som samtidigt äro intagna å anstalt aldrig torde överstiga 30 ($\frac{1}{1}$ 1943 var antalet 23 och $\frac{1}{1}$ 1944 22); under år 1942 intogos sammanlagt 438 och under år 1943 321 bötesfångar å anstalt.

På grund av det ringa antalet bötesfångar äro svårigheterna att bereda dem sysselsättning icke tillnärmelsevis så framträdande som i fråga om övriga korttidsfångar. Sådana svårigheter ha dock gjort sig gällande och mot det arbete som tillhandahålles dessa fångar kunna samma anmärkningar riktas som mot de övriga korttidsfångarnas arbete. Härtill kommer att även andra synpunkter göra sig gällande i fråga om bötesfångarnas arbete. Vid skilda tillfällen har det övervägts att minska användningen av förvandlingsstraff genom att låta dem som dömts till böter avarbeta böterna med arbete för det allmännas räkning. Teoretiskt har det ansetts rättvist och tilltalande att de personer, mot vilka ett förmögenhetsstraff på grund av deras oförmåga att betala ej kan verkställas, sättas i tillfälle att begagna sin arbetskraft till att avtjäna böterna genom arbete för stat eller kommun. På grund av starka betänkligheter av praktisk och ekonomisk art har emellertid tanken härpå måst övergivias. Beredningen vill heller icke ifrågasätta att ett sådant system nu skulle införas, särskilt som antalet bötesfångar genom andra metoder nedbragts till ett minimum. Av skäl som sammanhängra framför allt med strafftidens korthet har beredningen icke ansett sig böra föreslå att de i likhet med flertalet fängelsefångar placeras på öppen anstalt från strafftidens början (se vidare under kapitlet om öppen anstaltsvård). Bötesfångarna böra

emellertid, när strafftiden är tillräckligt lång, överflyttas till öppen anstalt, eventuellt till koloni som anordnats vid arbetshem. På slutet anstalt böra de såvitt möjligt sysselsättas med rationellt arbete. Av anstaltsorganisatoriska skäl kan det dock vara nödvändigt att använda dem till handräckning. I motsats till vad nu gäller skola bötesfångarna enligt förslaget erhålla arbetspremie.

Med hänsyn till såväl korttids- som långtidsfångarnas sysselsättning göra sig vissa ytterligare reformkrav gällande, nämligen beträffande de organ som skola handhava ledningen av arbetet. Vad först angår den centrala organisationen, förefaller det olämpligt att bibehålla den nuvarande skillnaden mellan verkstadsdriften och jordbruksdriften. Den senare, som kan väntas få ökad betydelse allteftersom fångvården får en mera öppen karaktär, torde liksom den förra böra läggas direkt under fångvårdsstyrelsens arbetskontor. Detta organ torde även böra taga en mera direkt befattning med arbetsdriften å de smärre anstalter som för närvarande själva ombesörja de intagnas sysselsättning. Samtidigt torde det vara nödvändigt att väsentligt utöka arbetskontorets personal. Med hänsyn till kontorets stora arbetsbörd torde detta för övrigt bliva erforderligt även utan en utvidgning av arbetsuppgifterna. Det synes uppenbart att den centrala ledningen av arbetet för över 2 000 arbetare icke i längden kan på ett rationellt sätt utövas av några få tjänstemän i fångvårdsstyrelsen. Arbetskontoret synes böra erhålla en organisation som mera överensstämmer med ett modernt industri-företags. Därvid kan det ifrågasättas att tillföra kontoret ytterligare sakkunskap i tekniska spörsmål och jordbruksfrågor. Det må framhållas att det inom finska fångvården, där fångarnas utarbeten ha en betydande omfattning, finnes anställd en särskild jordbruksinspektör för hela landet.

Det får vidare anses angeläget att vid de största anstalterna anställas särskilda befattningshavare med erforderlig utbildning för att leda arbetsdriften. En sådan arbetsföreståndare finnes för närvarande endast vid centralfängelset å Långholmen. Vidare torde det vara ofrånkomligt att anställa ett större antal arbetsledare vid anstalterna. Det ringa antalet sådana tjänstemän torde ha medfört att de intagnas yrkesundervisning blivit i väsentlig mån eftersatt, enär arbetsledaren helt måst ägna sig åt andra uppgifter. Arbetsledarnas löneställning måste vidare — liksom den övriga personalens — avsevärt förbättras, om det skall bliva möjligt att förvärva kompetenta sökande till befattningarna.

11. Ersättning för de intagnas arbete, understöd m. m.

I motsats till tidigare, då det ej sällan gjordes gällande att det skulle innebära en premiering av brottet, om straffade personer tillerkändes avlöning för det arbete de utförde å anstalten, torde det numera vara allmänt erkänt att de intagna böra erhålla sådan gottgörelse. Att betala deras arbete innebär en viktig stimulans till goda arbetsprestationer. Härigenom möjliggöres även att de under anstaltstiden kunna i någon mån bidra till sina anhörigas försörjning ävensom inbespara medel till sitt eget uppehälle under övergångstiden efter frigivningen. De meningsskiljaktigheter som föreligga i fråga om fångarbetets ersättning röra huvudsakligen sådana faktorer som ersättningens storlek och sättet för dess beräkning.

Enligt gällande bestämmelser utgår på sätt nedan angives ersättning åt samtliga kategorier intagna utom bötesfångar.

Enligt 2 § första stycket i 1916 års verkställighetslag äger straffånge ej rätt till andel i inkomst av arbete som av fångvårdsmyndighet bestämts för honom men kan för flit och ordentlighet i arbetet i förening med gott uppförande tilldelas arbetspremie. Rätten till arbetspremie hör till de förmaner som enligt 2 § sista stycket samma lag skola beredas fången gradvis i mån av gott uppförande och avtjänad strafftid. Arbetspremie skall jämlikt 54 § i 1938 års stadga utgå enligt de närmare grunder fångvårdsstyrelsen bestämmer. Premie må ej överstiga 40 öre för hel arbetsdag, dock att, om fånge ådagalägger synnerlig flit och skicklighet, premie må utgå med högst 80 öre. För arbete som utföres på ackord äger fångvårdsstyrelsen bestämma premie annorledes än nu sagts. Genom brev till fångvårdsstyrelsen den 26 mars 1943 har Kungl. Maj:t medgivit att, utan hinder av vad sålunda stadgats, arbetspremie åt straffånge för arbete som ej utföres på ackord må fr. o. m. den 1 april 1943 tills vidare t. o. m. den 30 juni 1944 utgå med högst 50 öre för hel arbetsdag eller, i fall då fånge ådagalägger synnerlig flit och skicklighet, med högst 1 krona för hel arbetsdag. Detta medgivande har förlängts för budgetåret 1944/45. Enligt bestämmelser i 11 kap. 1—3 §§ arbetsordningen för fångvårdsstaten utgår arbetspremie, som ej beräknas efter ackord, med olika belopp i skilda fångklasser.

Jämlikt 3 § första stycket i 1916 års lag skall fängelsefånge enligt särskilda bestämmelser erhålla andel av inkomsten från det arbete som fångvårdsmyndighet tilldelat honom. Denna andel av inkomst utgår jämlikt 60 § i 1938 års stadga enligt fångvårdsstyrelsens bestämmande; över sådan andel äger fången själv förfoga. I 11 kap. 4 § arbetsordningen för fångvårdsstaten stadgas slutligen att fängelsefånges andel av sådan inkomst icke må överstiga det högsta belopp som för samma arbete kunnat såsom arbetspremie tillerkännas straffånge.

Jämlikt 11 § i 1916 års verkställighetslag erhåller bötesfånge ingen ersättning för sitt arbete.

Enligt 2 § i 1937 års verkställighetslag skall förvarad eller internerad tillgodoföras viss andel av inkomsten av sitt arbete och må dessutom kunna tilldelas arbetspremie för flit och ordentlighet i förening med gott uppförande. Jämlikt 61 § i 1938 års stadga skall förvarads eller internerads andel av inkomst av arbete som fångvårdsmyndighet tilldelat honom utgå enligt bestämmelser som fångvårdsstyrelsen efter interneringsnämndens hörande utfärdar. I 11 kap. 5 § arbetsordningen för fångvårdsstaten stadgas att denna andel, då fråga är om verkstadsdriften, bestämmes av fångvårdsstyrelsens arbetskontor eller, efter dess beslut, av styresmannen och må uppgå till högst en tredjedel av arbetsinkomsten. Är arbetet icke att hänföra till verkstadsdriften, må andelen uppgå för hel arbetsdag till högst 60 öre, i visst fall till 90 öre. Den arbetsinkomst, varav den förvarade eller internerade åtnjuter andel, utgöres av det belopp som återstår, sedan från den beräknade bruttoinkomsten för arbetet dragits kostnaden för materialier, elektrisk energi, underhåll av maskiner och verktyg, frakter och transporter m. m. dylikt. Dessa bestämmelser tillämpas så, att arbetskontoret bestämmer huru stort belopp förvarad eller internerad må erhålla per dag i skilda yrkesgrenar. Enligt 11 kap. 6 § i arbetsordningen må arbetspremie kunna tilldelas förvarad eller internerad med högst 30 öre för hel arbetsdag.

Av det sagda framgår att de särskilda reglerna om fängelsefänges, förvarads och internerads rätt till andel av inkomst endast i formellt avseende skilja sig från bestämmelserna om straffånges arbetspremie.

Mot det svenska systemet för avlöning av de intagna har anmärkts — bl. a. i 1942 års riksdagsmotioner — att det icke är uppbyggt på principen att fången skall göra rätt för sig. I nämnda motioner föreslogs i stället att den intagne under skälig hänsyn till den öppna marknadens lönenivå skulle beredas ekonomisk möjlighet att inom en viss ram — t. ex. beträffande kosthållet — själv bestrida kostnaderna för sitt uppehälle å anstalten. Liknande synpunkter anfördes år 1938 i en av *N. Hellichius* m. fl. hos Kungl. Maj:t gjord framställning, vilken emellertid lämnades utan bifall, sedan den avstyrktes av fångvårdsstyrelsen, medicinalstyrelsen och socialstyrelsen. Frågan har även berörts i förut nämnda motioner av hrr *Ström* och *Gardell* vid 1944 års riksdag.

Med hänsyn till att det verkliga livets förhållanden böra efterliknas på anstalten är det i och för sig ett önskemål att ekonomiskt jämställa den dömde med en fri arbetare och låta honom själv betala kostnaderna för sitt underhåll ävensom sörja för de anhörigas uppehälle. Denna tanke är icke ny utan har redan på ett tidigt skede — utan större framgång — prövats i England och i Nordamerikas Förenta Stater; i båda dessa länder ha på senare tid liknande experiment gjorts vid vissa särskilda anstalter. Konsekvent genomförd skulle principen att den dömde skall vara självförsörjande innebära att han skulle erhålla en lön, som exakt motsvarar hans arbetsprestation sådan den skulle bedömas i den fria marknaden, samt att han efter

vanliga normer skulle betala för kost och logis och bidra till familjens uppehälle. En minskning av arbetsprestationen skulle resultera i motsvarande sänkning av levnadsstandarden. Systemet skulle medföra att de intagna bleve synnerligen ojämnt avlönade allt efter arbetets art och arbetsprestationens kvalitet. Med hänsyn till att det å en anstalt måste förekomma fall av sjukdom, arbetsoförmåga, arbetsvägran m. m. skulle av självförsörjningssystemet strängt taget följa att de intagna betalade särskilda avgifter till en socialvård inom anstalterna; detta system har också prövats i de anglosaxiska länderna. Det är tydligt att en mängd svårlösta praktiska spörsmål skulle uppkomma, om en sådan ordning genomfördes. Härtill kommer att systemet även ur andra synpunkter skulle kunna medföra icke önskvärda konsekvenser. Många personer som intagas å fångvårdsanstalt sakna all yrkesutbildning och skulle med tillämpning av vanlig lönesättning knappast kunna avlönas så högt att det bleve något över sedan kostnaderna för deras vård blivit täckta. Ett särskilt problem är huru man skulle förfara med sådana personer som ha inkomst av kapital eller uppbära pension men på anstalten av oförmåga eller liknöjdhet icke arbeta så mycket att inkomsten ens förslår till vårdkostnaderna. I många fall — särskilt för unga personer — skulle självförsörjningssystemet även medföra att yrkesutbildningen bleve lidande. Även om man, såsom 1942 års motionärer torde ha avsett, icke kräver att den intagne helt skall gälda försörjningskostnaden, kvarstå de flesta av de nämnda olägenheterna. Man kan även draga i tvivelsmål, huruvida det för den intagne skulle ha någon psykologisk betydelse att framstå som i viss mån självförsörjande genom att själv gälda ersättning t. ex. för kosten. Ett system som det föreslagna skulle förmodligen ur hans synpunkt framstå som en ren bokföringstransaktion; som avlöning skulle han betrakta det belopp som återstode sedan den fixerade ersättningen för kost frånräknats. När arbetets natur medför att arbetsgivaren måste tillhandahålla vivre och bostad, är det för övrigt även i den fria marknaden vanligt att avlöning utgår med visst belopp utöver kost och logis; såsom exempel må nämnas hembiträden och andra kvinnliga yrkesgrupper samt, bland männen, ofta sjöfolk.

Det skulle även medföra betydande olägenheter att ställa de intagnas avlöning i relation till arbetslönerna i den fria marknaden, allt efter arten av det arbete som de ha att fullgöra å anstalten. Ett sådant system vore ägnat att skapa orättvisor, då det ingalunda är säkert att det yrke den intagne utövat som fri arbetare är representerat inom fångvårdens yrkesgrenar och det ofta måste förekomma att han efter intagningen blir placerad i en mindre förmånlig sysselsättning.

Med hänsyn till det anförda har beredningen ej funnit skäl att föreslå ett generellt införande av vare sig ett självförsörjningssystem för de intagna eller en avlöning av dem efter samma grunder som på den fria marknaden. Då det emellertid icke helt kan uteslutas, att det å vissa anstalter med homogent och arbetsdugligt klientel eller beträffande vissa grupper intagna skulle vara fördelaktigt att försöksvis pröva ifrågavarande principer, har beredningen hållit möjligheten därtill öppen genom att föreslå ett stadgande (69 §)

av innebörd att Konungen beträffande viss anstalt eller vissa intagna äger förordna att utfört arbete skall avlönas efter andra grunder än dem som i regel gälla. Då det, i händelse ett självförsörjningssystem införes, även bör föreskrivas att intagen som själv skaffar sig arbete skall bidra till sin försörjning — vilket även kan ifrågasättas utan att systemet införes i övrigt — skall Konungen enligt förslaget även äga förordna att intagen som själv skaffat sig arbete av inkomsten därav skall gälda vissa underhålls- och vårdkostnader. Såsom av det följande framgår har beredningen emellertid på andra vägar sökt komma fram till ett lämpligt system för de intagnas avlöning och därmed sammanhängande frågor.

Det är ett önskemål att den intagnes ersättning för utfört arbete ej ställes i relation — eller åtminstone alltför nära relation — till den större eller mindre vinst som fångvården har av arbetet. Vilken vinst arbetet ger är nämligen beroende på en hel del omständigheter — träffade avtal, anstaltens belägenhet, organisationsfrågor m. m. — på vilka den intagne, ofri som han är, saknar varje möjlighet att inverka.

Enligt beredningens mening bör man vid bedömning av frågan om sättet för de intagnas avlöning lägga huvudvikten vid att avlöningssystemet blir en verksam sporre till goda arbetsprestationer och att det fungerar rättvist. Ur båda synpunkterna synes anledning saknas att frånga det kombinerade ackords- och daglönesystem som tillämpas inom den svenska fångvården. När det kan ske med hänsyn till arbetets art torde ersättningen i regel böra utgå efter ackord, möjligen med undantag för vissa fall då detta skulle inkräkta på utbildningsintresset. I övriga fall, t. ex. vid jordbruksarbete, handräkningsarbete m. m., bör ersättningen liksom hittills utgå med visst belopp per dag. Det synes vara riktigast att man vid bestämmandet av ersättningen icke tar hänsyn till arbetets art utan endast till arbetsprestationens kvalitet. En duglig bokbindare bör t. ex. förtjäna lika mycket på sitt ackord som en tryckare med motsvarande yrkesfärdighet, och en skicklig jordbruksarbetare bör i form av dagsersättning kunna uppnå ett belopp som ej alltför mycket understiger vad som vid andra yrkesgrenar kan utgå som ackordsersättning. Dessa synpunkter torde kunna tillgodoses genom att eventuellt underskott å en arbetsgren får utjämnas med vinsten å en annan.

I vissa fall göra sig speciella intressen gällande. Sålunda bör angelägenheten av att den intagne förkovrar sina kunskaper föranleda att han icke går miste om arbetsinkomst under tid då han bevisar skolundervisning som anordnats vid anstalten. Någon arbetspremie bör även utgå när intagen är helt eller delvis arbetsoförmögen. I båda fallen bör premien beräknas efter grunder som fångvårdsstyrelsen bestämmer.

Vid bedömning av frågan om fångarbetets ersättning måste man, oberoende av det sätt på vilket avlöningen beräknas, lägga huvudvikten vid att så hög ersättning som möjligt kan ernås. Ju högre ersättningen är, desto större bliva möjligheterna för den intagne att bidra till familjens uppehälle och att spara medel till den svåra tiden efter frigivningen. Enligt beredningens mening har samhället hittills visat alltför stor njugethet vid beräkning av

de intagnas avlöningsförmåner. När avlöningen icke utgår efter ackord, får dagsersättningen som nämnts icke överstiga en krona; i flertalet fall utgår den med väsentligt mindre belopp. Ackordsersättningen uppgår till varierande belopp och torde vanligen hålla sig vid c:a en krona om dagen. I undantagsfall kan den uppgå till två kronor eller däröver, vid de mindre anstalterna torde den i regel hålla sig under 50 öre.

Det är av intresse att jämföra de intagnas arbetsinkomst med den inkomst av jordbruks- och verkstadsdriften som fångvården redovisar till statsverket. Enligt fångvårdsstyrelsens berättelse för år 1942 uppgick under budgetåret 1941/42 fångvårdens nettoinkomst av jordbruksdriften till 93 045:11 kronor och av verkstadsdriften i dess helhet, d. v. s. arbeten för fångvården, andra statliga förvaltningar och privata beställare, till 904 331:80 kronor, alltså tillhoppa 997 376:91 kronor. Inkomsten av verkstadsdriftens arbeten för statliga förvaltningar belöpte sig till 896 582:22 kronor. Fångvårdens medelnettoinkomst per intagen och dag av verkstadsdriften i dess helhet uppgick till 2:65 kronor. Vad angår arbeten för statliga förvaltningar var medelnettoinkomsten högst i arbetsgrenen kuverttillverkning (10:03) och lägst i snickeri (3:03). Under samma budgetår utgick enligt verkställda beräkningar en genomsnittlig dagsavlöning till intagen av omkring 0:40 kronor.

Ehuru fångvårdens beräknade inkomst av arbetsdriften icke exakt återger den verkliga inkomsten (kapitalinvesteringar i fastigheter och maskiner samt löner åt arbetsledare tagas ej i betraktande), är det dock påfallande att inkomsten är så relativt hög som den är. Enligt beredningens mening kan det anses skäligt att väsentligt höja de intagnas avlöning, förslagsvis till en sådan nivå att den genomsnittliga dagsinkomsten för intagen kommer att utgöra omkring 1 krona per dag med variationer uppåt och nedåt allt efter arbetsprestationens kvalitet. Detta skulle motsvara en genomsnittlig höjning av de intagnas dagsavlöning med c:a 60 öre. Höjningen skulle medföra att fångvårdens redovisade vinst komme att minska med omkring hälften. Som redan nämnts bör man vid fixerandet av de intagnas avlöningar eftersträva att inkomstmöjligheterna bli lika i de skilda yrkesgrenarna.

Vid utformningen av reglerna om de intagnas arbetsinkomst har beredningen icke funnit skäl bibehålla den nuvarande snarast teoretiska skillnaden mellan straffånges arbetspremie samt fängelsefånges, förvarads eller in-
ternerads andel av arbetsinkomsten. Beteckningen arbetspremie har ansetts böra bibehållas och skall enligt förslaget avse samtliga kategoriers inkomst av arbete som anvisats dem. Såsom ovan anförts har beredningen ansett, att även bötesfånge bör erhålla arbetspremie. Enligt 62 § i förslaget skall intagen för arbete som han icke själv skaffat sig erhålla arbetspremie enligt grunder som fångvårdsstyrelsen bestämmer. Arbetspremie utgår antingen efter ackord eller med visst belopp för hel arbetsdag. I sistnämnda fall gäller ingen maximering, utan ersättningens storlek får bestämmas av fångvårdsstyrelsen inom ramen för vederbörande anslag. Vid bestämmandet av arbetspremie skall hänsyn tagas till den intagnes flit och arbetskicklighet. Jämlikt 63 § skall arbetspremie enligt av fångvårdsstyrelsen meddelade bestämmelser

utgå även när intagen under arbetstid deltagar i skolundervisning som anordnats vid anstalten. Intagen som är helt eller delvis arbetsoförmögen må erhålla arbetspremie enligt de särskilda grunder fångvårdsstyrelsen bestämmer. I sistnämnda båda fall kan premie böra bestämmas till lägre belopp än som skulle utgått därest den intagne deltagit i arbetet.

För det fall att intagen arbetar hos arbetsgivare utom anstalten (frigång) har beredningen ansett att särskilda synpunkter göra sig gällande beträffande sättet för den intagnes avlöning; denna torde böra ställas i relation till den lön som arbetsgivaren betalar, eventuellt utgå med hela detta belopp med skyldighet för den intagne att ersätta fångvården kostnaderna för hans uppehälle. Det har ansetts lämpligt att överlåta åt fångvårdsstyrelsen att besluta i dessa frågor (68 § första stycket). Såsom redan nämnts må Konungen beträffande viss anstalt eller vissa intagna förordna att utfört arbete skall avlönas efter särskilda grunder (69 §).

I huvudsaklig överensstämmelse med gällande regler föreslås (64—69 §§) att intagens arbetspremiemedel skola fördelas i två lika delar: disponibla medel, avsedda att kunna utnyttjas under anstaltstiden, och besparade medel, avsedda att bevaras till frigivningen. Även de sistnämnda skola dock efter fångvårdsstyrelsens prövning kunna användas för fullgörande av underhållsskyldighet eller för tillgodoseende av annat för den intagnes närstående eller för honom själv trängande behov ävensom till anskaffande av böcker och annat som kan bereda honom nyttig sysselsättning under fritid; förvarad eller internerad skall ha en något friare dispositionsrätt över besparade medel. Intagen skall äga fritt förfoga över inkomst av arbete som han utfört på fritid, så ock över inkomsten av arbete som han själv skaffar sig; i sistnämnda hänseende äger dock Konungen, såsom ovan anförts, förordna att vissa vårdkostnader skola gäldas av inkomsten (69 §).

I fråga om förfogandet över den intagnes medel vid frigivningen föreslås smidigare regler än de nu gällande. Sedan den intagne erhållit högst 50 kronor (f. n. 25 kronor) till uppehälle under den närmaste tiden efter frigivningen samt medel reserverats för hans beklädnad, skall styresmannen pröva på vilket sätt återstoden lämpligen skall utbetalas (74 §). Det nu ofta tillämpade förfarandet att insätta medlen å spärrat postsparbankskonto har ansetts icke vidare böra ifrågakomma, enär det är ägnat att vålla den frigivne obehag utan att utgöra någon effektiv garanti mot att han förbrukar medlen; den gällande bestämmelsen kringgås ofta genom att postsparbanksboken pantsättes eller överlåtes till underpris.

I samband med bestämmelserna om de intagnas ersättning för sitt arbete har beredningen upptagit vissa *understödsfrågor*. Dessa beröra såväl de intagnas som deras anhörigas behov.

I förstnämnda hänseende har beredningen, av skäl som angivas i kapitlet om de intagnas sysselsättning under fritid, upptagit ett stadgande (73 §), att fångvårdsstyrelsen äger bevilja intagen bidrag till kostnader för självstudier och annan utbildning under fritid. Detta stadgande förutsätter att

anslag beviljas för ändamålet. Vidare har beredningen i 75 § upptagit en bestämmelse, motsvarande vad som redan nu tillämpas, att åt intagen vid frigivningen må tillhandahållas nödig beklädnad, om han saknar medel därtill, ävensom att fångvårdsstyrelsen äger bevilja intagen understöd till uppehälle och utkomst efter frigivningen. För dessa ändamål finnas redan särskilda anslag.

Såsom i annat sammanhang anförts träffa de menliga biverkningarna av frihetsberövandet icke blott den dömda utan i många fall även hans anhöriga, vilka förutom det psykiska lidande som åsamkas dem många gånger ställas utan existensmöjligheter. Det göres ofta och med en viss rätt gällande att samhället straffar icke endast den brottslige utan i ännu högre grad hans familj. Naturligtvis är detta icke alltid förhållandet — den dömdes anhöriga kunna vara välsituerade eller kunna redan före familjeförsörjarens omhändertagande ha saknat ekonomiskt bistånd av honom — men i många fall är det obestriddigt att samhällets reaktion mot den brottslige i hög grad går ut över hans anhöriga. Särskilt framträdande är detta i fråga om tillfällighetsbrottslingar som väl fullgjort sina försörjningsplikter.

Att råda bot på det missförhållande som sålunda ofta föreligger mellan straffets ändamål och verkningar är ett svårlost problem. Å ena sidan kan sägas att det ekonomiska nödläge för de anhöriga som inträder på grund av familjeförsörjarens intagning å fångvårdsanstalt är ett rent socialt problem som, liksom det som kan uppkomma vid hans intagning å sjukhus, bör lösas med samhällets vanliga hjälpformer, varvid i första rummet fattigvård kommer i fråga. Å andra sidan bör man beakta att den straffade i motsats till den sjuke merendels är fullt arbetsför. Det strider mot en av socialvårdens grundtankar, hjälp till självhjälp, att beröva den dömda hans försörjningsmöjligheter i stället för att stimulera honom att själv söka underhålla familjen. Ur fångvårdssynpunkt är det obestriddigt att den dömdes tillrättaförande befrämjas, om möjligheter beredas honom att genom egna ansträngningar hålla familjen på fötter. Den intagnes tvungna oförmåga i detta hänseende skapar ofta känslor av hjälplöshet och bitterhet som verka nedbrytande på hans initiativkraft och direkt motverka behandlingens syfte att utveckla honom i positiv riktning. Det framstår ur dessa synpunkter som ett önskemål att finna någon hjälpform åt de anhöriga som direkt anknyter till den dömdes egna arbetsprestationer. Om de intagnas arbetsinkomster höjas på sätt som ovan föreslagits, komma deras möjligheter att bidra till de närståendes uppehälle att i viss mån förbättras. I huvudsak kvarstår dock frågan olöst.

Redan nu finnas vissa av donationsmedel upprättade fonder, från vilka fångvårdsstyrelsen utbetalar bidrag åt anhöriga till fångar som av den egna arbetsinkomsten sända medel till familjen. De ekonomiska möjligheterna att utbetala sådana understöd äro emellertid mycket begränsade. Det synes därför önskvärt att staten ekonomiskt träder emellan. Då det är av vikt att sådana bidrag till familjen ställas i relation till den dömdes egna ar-

betsprestationer, kunde det övervägas att låta understöden utgå som avlöningsförhöjningar till intagna, som ha försörjningsplikt. Ett sådant system torde emellertid vara ägnat att vålla praktiska olägenheter. Då bidrag endast bör utgå när verkligt behov föreligger, måste nämligen en prövning därav verkställas i varje särskilt fall, och det torde därför få anses oegentligt att låta bidraget utgå som avlöning. Enligt beredningens mening bör man i stället anknyta till det nuvarande systemet att lämna bidrag från särskilda fonder. Staten torde böra ställa medel till fångvårdsstyrelsens disposition att användas till bidrag åt intagens anhöriga. Som villkor för utbetalning bör gälla att den intagne av sin arbetsinkomst medverkar till familjens försörjning. En viss proportion bör föreligga mellan den intagnes egna bidrag och tillskotten ur allmänna medel. Beviljandet av bidrag bör föregås av en särskild undersökning, som lämpligen torde böra utföras av kurator vid anstalten eller av skyddskonsulent. Samråd bör äga rum med vederbörande socialvårdsmyndigheter. I avvaktan på erfarenheter av systemets verkningar torde anslaget till en början kunna vara relativt begränsat, förslagsvis hälften så stort som anslaget till understöd åt verksamhet för frigivna fångar m. fl. eller 50 000 kronor. Bidrag böra tillsvidare endast beviljas i ömmande fall. Bidragsbeloppen torde kunna variera mellan 25 och 100 kronor i månaden.

Beredningen har i sitt förslag upptagit ett stadgande (72 §) av innebörd att fångvårdsstyrelsen enligt grunder som Konungen bestämmer må bevilja familjebidrag åt intagen som visat sig mån att bispringa dem mot vilka han är underhållsskyldig. Stadgandet förutsätter att närmare direktiv meddelas i samband med beviljandet av anslag för ändamålet eller eljest i administrativ ordning.

12. De intagnas sysselsättning under fritid, undervisning m. m.

Inom en modern straffverkställighet, som söker tillvarataga de positiva krafterna hos de intagna, måste det vara en huvuduppgift att — förutom genom rationellt arbete — söka fylla ut de intagnas tid med nyttiga och intresseväckande fritidssysselsättningar. Detta är av betydelse icke minst med hänsyn till angelägenheten att motverka det förslöande inflytandet av anstaltslivets förkonstling. Man måste även ha för ögonen att en betydande del av de dömda — särskilt de sämst lottade — egentligen aldrig haft något värdefullt att intressera sig för. Den miljö i vilken de uppvuxit har ej varit ägnad att giva dem sunda intressen utan verkat i motsatt riktning. Bristande bildning, fattigdom och oföretagsamhet ha ofta utgjort faktorer som hindrat dem att tillfredsställa sådana intressen. Deras fritid har vanligen varit rikligt tilltagen men illa utnyttjad. De ha icke ägnat sig åt studier eller annan värdefull läsning; de ha icke deltagit i föreningsliv eller haft någon intressant hobby. Deras intresse för sport och idrott har ofta mera varit åskådarens än den aktive deltagarens. I stället ha de rört sig i miljöer, där begångna och planerade brott varit ett huvudsakligt samtalsämne, och deras förmåga av aktivt intresse har kommit att hänföra sig till det kriminella. För unga brottslingar har äventyrslusten ofta varit en bidragande orsak till kriminaliteten. Fängselivet är, om icke särskilda åtgärder vidtagas, snarast ägnat att ytterligare accentuera den asociala grundinställningen. Återfallsbrottslighet torde i mycket vara en produkt av inrotade tankevanor. Det är därför i hög grad angeläget att söka sporra de intagna till sådana fritidssysselsättningar som kunna länka in deras känslö- och tankeliv på nya spår och som kunna fånga deras intresse även efter frigivningen. Härigenom kunna de komma att känna sig solidariska med andra grupper i samhället än de asociala och kriminella. Det gäller med andra ord att omskola deras sociala attityder.

Vad angår straffångar ha de historiskt betingade verkställighetsreglerna — särskilt på grund av progressivsystemets utformning — snarast varit ägnade att lägga hinder i vägen för ett förnuftigt utnyttjande av de intagnas fritid. Att få ägna sig åt sådan sysselsättning har betraktats som en förmån som endast efterhand och i små doser borde beviljas den intagne. Angående straffånges rätt till läsning och fritidssysselsättning ha länge mycket restriktiva bestämmelser varit gällande, även om de icke bokstavligen länt till efterrättelse. Enligt 2 § andra stycket i 1916 års verkställighetslag gällde före den 1 juli 1943 att straffånge icke fick förskaffa sig eller mottaga något utöver vad som tillhandahölls honom vid anstalten, vilket innebar att han i fråga om läsning av böcker och tidskrifter var helt hänvisad till anstaltens bibliotek och att han ej utifrån fick mottaga annan materiel för

fritidssysselsättning. Bestämmelsen följdes dock i regel ej bokstavligen. De intagna fingo i växlande utsträckning mottaga böcker utifrån eller själva inköpa böcker eller prenumera på tidskrifter ävensom förskaffa sig eller mottaga en del materiel för lämplig sysselsättning under fritid. Denna utveckling har lagfästs genom 1943 års lagändring, varigenom ifrågavarande lagrum erhållit det tillägget, att fångvårdsstyrelsen äger medgiva undantag beträffande böcker och annat som kan bereda fången nyttig sysselsättning under fritid. Fångvårdsstyrelsen har genom cirkulär den 30 juni 1943 föreskrivit att straffångar i samtliga fångklasser i lämplig omfattning må tillåtas att från anstaltens bibliotek låna böcker av fostrande eller undervisande innehåll, att innehava dem tillhöriga böcker av nämnda slag samt att för disponibla arbetspremier eller egna medel inköpa ävensom från annan mottaga sådana böcker. Detsamma skall gälla facktidskrifter, korrespondenskurser och annan materiel som kan bereda fången nyttig sysselsättning under fritid. Samtidigt har styrelsen framhållit angelägenheten av att fånge uppmuntras till självstudier och andra med hänsyn till hans fostran och framtida utkomst lämpliga fritidssysselsättningar.

Genom nämnda cirkulär har fånges rätt till läsning av fostrande och undervisande litteratur samt till nyttig fritidssysselsättning helt frikopplats från progressivsystemet och de i arbetsordningen för fångvårdsstaten givna föreskrifterna beträffande straffånges rätt till läsning i skilda fångklasser gälla nu endast annan litteratur. I 12 kap. arbetsordningen stadgas att fånge ur anstaltens bibliotek varje vecka erhåller, i första fångklassen en eller två böcker av fostrande och undervisande innehåll, i andra fångklassen två böcker, i tredje fångklassen efter eget val böcker i lämplig omfattning. Beträffande läsning av tidningar och tidskrifter stadgas att fånge i första och andra fångklasserna endast får läsa av fångvården utgiven tidning men i tredje och fjärde klasserna (enligt fångvårdsstyrelsens cirkulär den 11 mars 1944) därutöver får mottaga och läsa en daglig tidning och en av fångvårdsstyrelsen godkänd tidskrift. Dessa regler ha uppmjukats i praxis. Straffångar torde merendels få läsa böcker i större omfattning och tidningsläsning har tillåtits vid vissa anstalter för special Klientel.

För fängelsefångar, förvarade och internerade gälla inga avsevärda inskränkningar i fråga om rätt till läsning av böcker och tidningar samt till lämplig fritidssysselsättning. Bötesfångar äro däremot sämre ställda än straffångar, då de jämlikt 11 § 1916 års verkställighetslag icke må förskaffa sig eller mottaga något utöver vad dem vid straffanstalten bestås.

Vill man genom en lämplig fritidssysselsättning av de intagna söka nå det angivna målet, att omskola deras sociala attityder, synes den främsta uppgiften vara att stimulera dem att genom egna ansträngningar höja sin bildningsnivå. Ett första krav måste därför vara att på allt sätt söka underlätta deras läsning av värdefull litteratur. När läsning infördes i fängelserna, ifrågakommo till en början egentligen endast andligt betonade böcker, ofta sådana som uteslutande syftade till religiös uppbyggelse. Utvecklingen har numera i detta hänseende fortskridit tämligen långt. Samtliga fångvårds-

anstalter i vårt land äro utrustade med bibliotek, innehållande skilda slags litteratur; biblioteken äro dock på grund av bristande anslag ofta ej så väl-försedda som önskvärt vore. Många anstalter samarbeta med de kommunala biblioteken för att giva de intagna ökade möjligheter till läsning. Fångvårdsstyrelsen uppsätter även, i den mån beviljade anslag tillåta det, särskilda vandringsbibliotek som få cirkulera mellan anstalterna. Det är angeläget att anslagen till dessa ändamål höjas.

Man måste emellertid ha för ögonen att åtskilliga av de intagna icke ha sådan skolbildning att de på egen hand kunna tillgodogöra sig annat än mycket enkel litteratur. Det är därför icke tillräckligt att giva dem studiemöjligheter, utan ett betydande mått av handledning i studierna erfordras även. Vid ett flertal anstalter har anordnats undervisning, som mestadels har formen av en för de yngre åldersklasserna obligatorisk fängelseskola. Det är ett önskemål att dessa skolor utvidgas och förbättras. Särskild vikt torde böra läggas vid lärarkrafternas rekrytering. Hittills torde åtskilligt ha brustit i detta hänseende. Förutom åt prästerna vid de större anstalterna har nämligen undervisningen i regel varit anförtrodd åt s. k. assistentlärare, d. v. s. fångvårdsmän som ej sällan erhållit dessa poster som ett steg under sin befordran utan att egentligen ha förutsättningar eller utbildning för undervisning. Enligt beredningens mening kunna goda skäl anföras för att helt övergå till ett system med utomstående lärare, alltså lärare från orten som mot arvode undervisa inom fångvården. Härigenom torde även anstaltslivet komma att tillföras nya impulser. Utbildningsproblemet torde emellertid ej kunna helt lösas genom skolundervisning, framför allt emedan de intagna befinna sig på skilda kunskapsstadier och intagas på anstalten vid olika tider så att de icke kunna börja kurserna samtidigt. Av de andra åtgärder som ifrågakomma torde anlitaandet av korrespondenskurser erbjuda det största intresset. Det har blivit allt vanligare att intagna sysselsätta sig med studier per korrespondens. Emellertid förslå deras arbetspremier ofta icke till erläggande av kursavgifterna. Fångvårdsstyrelsen har i viss utsträckning förskottat sådana kursavgifter, som därefter avdragits å de intagnas arbetspremier. Utomstående ha även tillhandahållit kurser. Vikten av de intagnas utbildning är enligt beredningens mening så stor, att staten bör ställa medel till förfogande så att bidrag i vissa fall kan lämnas till bestridande av kostnader för självstudier.

Ett framträdande önskemål är att det ute i samhället pågående folkbildningsarbetet utsträcker till att omfatta även fångvårdsanstalternas klientel. Enligt beredningens mening ha de stora folkbildningsrörelserna här en viktig uppgift att fylla. Sådana institutioner som Arbetarnas bildningsförbund och nykterhetsorganisationerna böra intresseras för fångvårdsklientelet. Av särskilt värde synes vara att studiecirklar förläggas till fångelserna. Bl. a. skulle det vara värdefullt om medborgarkunskap kunde inhämtas av de intagna på denna väg. Det synes icke vara nödvändigt att absolut begränsa deltagandet i studiecirkelarna till de å anstalterna intagna. Tvärtom kan det vara lämpligt att låta någon eller några intresserade utomstående delta i studie-

cirklar vid vissa fängelser. I en del fall torde intagna även kunna beviljas permission för att delta i studiecirkel eller annan undervisning utanför anstalten. Vissa försök i denna riktning ha redan gjorts beträffande de till ungdomsfängelse dömda.

Det är vidare lämpligt att de intagna i möjligaste mån beredas tillfälle att åhöra föredrag, konserter o. d. Inom den svenska fångvården ha beaktansvärda initiativ tagits i dessa hänseenden och frivilliga krafter ha i betydande utsträckning ställt sig till förfogande. Ett önskvärt utbyggande av verksamheten har emellertid förhindrats av otillräckliga medel. I många fall ha anstaltsledningarna t. ex. måst avstå från att anordna konserter, emedan medel saknats till förhyrande och transport av piano. På grund av bristande möjligheter att utanordna traktamenten har man även i stor utsträckning måst avstå från att anlita föredragshållare. Visning av undervisande och andra önskvärda filmer har icke kunnat ske, emedan projektionsapparater saknats. En väsentlig anslagshöjning för nu berörda ändamål synes därför ofrånkomlig.

Ej endast studier och andra mera intellektuellt betonade fritidssysselsättningar böra gynnas. Det är av stor vikt att de intagna uppmuntras även till annan verksamhet som direkt tar sikte på deras möjligheter att bereda sig framtida utkomst eller är ägnad att giva dem en lämplig hobby för framtiden. I dessa hänseenden ifrågakommer t. ex. snickeri- och målningsarbeten, på vissa anstalter odling av trädgårdstäppor och hållande av smärre husdjur, samt vidare teckning, översättningsarbete, maskinskrivning m. m. Då kostnaderna för redskap och materiel kunna vara svåröverkomliga för den intagne, bör staten även i dessa hänseenden i vissa fall lämna ekonomiskt bistånd. Om den intagne genom arbete på fritid kan skaffa sig inkomster under anstaltstiden, bör han äga fritt förfoga däröver.

I den mån det är möjligt böra de intagna beredas tillfälle att stärka sin fysik genom kroppsövningar. De böra sålunda uppmuntras att på fritid ägna sig åt gymnastik och idrott. Lokala möjligheter härför böra skapas.

Beredningens ovan uttalade program för de intagnas fritidssysselsättningar motsvaras av stadganden i förslagets 38, 39 och 73 §§. I 39 § stadgas att intagen i den omfattning lämpligen kan ske må skaffa sig eller mottaga böcker, tidskrifter, tidningar och annat som kan bereda honom lämplig sysselsättning under fritid, ävensom läsa litteratur tillhörande anstaltens bibliotek. Vidare föreskrives att tillfälle till tidningsläsning — härmed avses företrädesvis läsning av dagliga tidningar — bör beredas intagen. De nu nämnda förmånerna skola tillkomma alla kategorier från verkställighetens början. De kunna endast fränkännas intagen genom disciplinär bestraffning och då ej för längre tid än fjorton dagar.

I förslagets 38 § stadgas att undervisning skall meddelas i den omfattning fångvårdsstyrelsen bestämmer, att intagen i den omfattning styresmannen medgiver må delta i undervisningen samt att intagen bör uppmuntras till självstudier och annan nyttig fritidssysselsättning ävensom att gymnastik- och idrottsövningar samt andra fritidssysselsättningar för de intagna böra

anordnas där så kan ske. Enligt 73 § skall fångvårdsstyrelsen äga bevilja intagen bidrag såsom uppmuntran till självstudier och annan utbildning under fritid. Den för närvarande stadgade skyldigheten för yngre straff- och fängelsefångar att delta i skolundervisning som finnes anordnad vid anstalten har icke upptagits i förslaget. Det har nämligen ansetts psykologiskt oriktigt att framställa de studier som framför allt taga sikte på de intagnas egen medverkan som ett tvång. Såsom i kapitlet om de intagnas arbete anförts, skall enligt förslaget arbetspremie utgå även när intagen under arbetstid deltagit i skolundervisning.

För att underlätta möjligheterna för intagen att erhålla undervisning av utomstående och att delta i studiecirkelar föreslår beredningen att intagen efter styresmannens prövning skall få mottaga besök, när det med hänsyn till hans fostran, utbildning eller utkomstmöjligheter finnes vara till gagn (35 §). För intagens möjligheter att delta i undervisning utom anstalten äro de utvidgade möjligheter till permission som beredningen föreslår (36 §) av betydelse.

I fråga om straff- och fängelsefångar ha reglerna om enrumsstraff länge lagt hinder i vägen för anordnandet av lämpliga fritidssysselsättningar. Dessa regler ha uppmjukats genom 1943 års lagändringar och beredningens förslag innebär i detta hänseende en ytterligare utvidgning av möjligheterna att sammanföra fångar för fritidssysselsättning. För förslagets innehåll i denna del redogöres i annat sammanhang.

Det ligger i sakens natur att genomförandet av flertalet av de ovan framställda önskemålen i främsta rummet är beroende av att de verkställande myndigheterna erhålla tillräckliga anslag samt taga erforderliga organisatoriska initiativ.

En förutsättning för att de intagna skola kunna använda sin fritid på sätt ovan framhållits såsom önskvärt, är att anstalternas byggnad och belägenhet medgiva detta. De nuvarande cellfängelserna ha konstruerats med tanke på säkerhet och isolering men merendels utan hänsynstagande till behovet av lokaler för föreläsningar, underhållning, gymnastik- och idrottsövningar m. m. Som i kapitlet om anstaltsorganisationen närmare utvecklas, föreslår beredningen — huvudsakligen inom det bestående anstaltssystemets ram — vissa förändringar och utvidgningar i syfte att tillgodose dessa behov. Här må nämnas att dagrum, gymnastiksalar och idrottsplatser enligt förslaget böra anordnas vid ett flertal anstalter; i många fall kunna befintliga utrymmen tagas i anspråk härför. Enligt 2 § i förslaget till verkställighetslag bör fångvårdsanstalt vara så inrättad, att de intagna kunna erhålla tillfälle till idrott, gymnastik, studier och annan lämplig fritidssysselsättning.

13. De intagnas förbindelse med yttervärlden.

Såsom i det föregående framhållits, bör det vid reformeringen av verkställigheten vara en grundtanke att såvitt möjligt söka motarbeta de psykologiskt och socialt ogynnsamma verkningarna för de intagna av den tvungna vistelsen på en anstalt med dess karaktär av instängdhet och förkonstling. I den utsträckning det med hänsyn till säkerhetssynpunkter kan genomföras, är det därför angeläget att anstaltslivets isolering brytes. Till en viss grad blir detta automatiskt fallet i den mån beredningens förslag om en mera öppen fångvård medför ökad användning av kolonier och andra öppna anstaltsformer. Vid såväl slutna som öppna anstalter bör emellertid särskild uppmärksamhet ägnas åt de intagnas förbindelse med yttervärlden.

I första hand ankommer det på tjänstemännen vid anstalten att vara verk samma i detta hänseende. Det är av vikt att varje befattningshavare fattar sin uppgift så, att den intagne under anstaltstiden bör förberedas till frigivningen. Av betydelse är att särskilda tjänstemän få till uppgift att uteslutande ägna sig åt den sociala sidan av kriminalvården. Dessa tjänstemän böra vara socialarbetare med speciell utbildning för uppgiften. Såsom i kapitlet om verkställighetsorganen utvecklas, föreslår beredningen att den organisation av kvinnliga sociala kuratorer som i några år prövats vid de största fångvårdsanstalterna ytterligare utvidgas och förstärkes.

Det är emellertid önskvärt att de intagna även beredes tillfälle att i ökad utsträckning uppehålla kontakt med personer som äro fristående från fångvården. I detta hänseende har det under de senaste åren vid vissa anstalter praktiserade systemet med särskilda fängelsebesökare inneburit en utveckling framåt. Det är att förvänta att fångvårdsstyrelsen ytterligare utbygger denna organisation. Även tillkomsten av skyddskonsulentorganisationen har betytt ökade möjligheter för de intagna att få kontakt med yttervärlden. Till konsulenterna, som äga närvara vid anstaltsnämndens sammanträden och skola biträda styresmännen med anordnandet av eftervård, kunna de intagna vända sig vid deras besök å anstalterna. Enligt gällande bestämmelser äger fångvårdsstyrelsen möjlighet att utse utomstående personer med insikt och erfarenhet rörande social hjälpverksamhet eller annat liknande arbete att deltaga i anstaltsnämndens behandling av ärenden rörande uppehållande av förbindelse mellan intagen och närstående samt angående arbetsanskaffning och eftervård åt dem som skola lämna anstalten. Dessa representanter för social erfarenhet skola enligt förslaget erhålla vidgade uppgifter och skola utses av vederbörande länsstyrelse (5 §). Beredningen föreslår därjämte att vid flertalet fångvårdsanstalter skall finnas en av Konungen utsedd domare eller annan lagfaren person, som under regelbundna besök å anstalten skall följa de intagnas behandling (6 §). I dessa hänseenden hänvisas till kapitlet om verkställighetsorganen.

Av särskild betydelse är att de intagna kunna upprätthålla *förbindelse med närstående*. Utom i undantagsfall är det från dessa som den intagne kan mottaga de gynnsammaste impulserna och det är på hans ansvarskänsla mot dem som man kan bygga de största förhoppningarna när det gäller att sporra honom till egna ansträngningar. Liksom enligt gällande bestämmelser skall enligt beredningens förslag (33 §) tillfälle beredas intagen att underätta honom närstående om sin vistelseort; i förslaget har tillagts att detta skall ske omedelbart efter intagningen och efter överflyttning till annan anstalt. Från gällande rätt har även upptagits stadgandena att upprätthållandet av önskvärd förbindelse mellan intagen och närstående skall främjas — med begränsningen till önskvärd förbindelse avses att utesluta t. ex. fortsatt kontakt mellan prostituerade och sutenörer — samt att underrättelse ofördröjligen skall lämnas närstående, om intagen avlider eller träffas av svårare sjukdoms- eller olycksfall.

För intagens möjligheter att upprätthålla förbindelse med närstående och andra utomstående är det av väsentlig betydelse huru lagstiftningen reglerar hans rätt att avsända och mottaga brev och att mottaga besök samt hans möjligheter att erhålla permission från anstalten.

I fråga om de intagnas *brevväxling* och rätt att i övrigt avsända skrift återfinnas gällande bestämmelser i 2 och 3 §§ i 1916 års verkställighetslag samt, i fråga om förvarad och internerad, i 4 § i 1937 års verkställighetslag ävensom för samliga kategorier i 21 § i 1938 års stadga. För straffånge gäller att han icke må avsända brev eller annat skriftligt meddelande eller bud till eller från annan inom eller utom anstalten utan att styresmannen, efter prövning i varje fall, lämnar tillstånd därtill. Fången må dock icke förvägras att till svensk myndighet avsända skriftlig framställning, såvitt den är avfattad i hövisk form. För fängelsefånge gälla enahanda regler, dock att fången ej må förvägras att avsända eller mottaga brev eller annat skriftligt meddelande, där detsamma rör allena fångens enskilda angelägenheter samt icke är ohöviskt eller innehåller något, varav ordningen eller säkerheten inom straffanstalten kan äventyras. Vill fängelsefånge avsända skrift, som kan antagas vara ägnad att offentliggöras, skall, evad den är avfattad som brev eller ej, styresmannen överlämna den till tillsyningsmannen eller, där sådan ej finnes, Konungens befallningshavande. Sistnämnda myndigheter ha att bestämma, huruvida skriften får avsändas. Tillstånd må vägras i varje fall, då skriften är av anstötligt innehåll eller dess offentliggörande eljest finnes olämpligt. Förvarad är i dessa hänseenden likställd med fängelsefånge, internerad under de tre första månaderna med straffånge och därefter med fängelsefånge; för båda kategorierna må dock under högst tre månaders observationstid göras de inskränkningar som påkallas av hänsyn till observationen.

Straffånges rätt till brevväxling är till följd av stadgandena i 2 § sista stycket i 1916 års lag underkastad progressivsystemet; förmånen skall beredas honom gradvis i mån av gott uppförande och avtjänad strafftid. Beträffande hans rätt att mottaga brev torde dock i regel inga restriktioner tillämpas.

Däremot har rätten att avsända brev infogats i klasssystemet. Enligt 12 kap. i arbetsordningen för fångvårdsstaten i dess lydelse enligt cirkulär den 4 juni 1941 äger straffånge sålunda i regel avsända, i första fångklassen två brev i månaden, i andra klassen tre brev i månaden samt i tredje och fjärde klasserna ett brev i veckan. Tillämpningen av dessa regler synes vara skäligen olika på skilda anstalter; av några styresmän torde de strikt följas, medan andra i betydande utsträckning lämna tillstånd till extra brevskrivning.

För de intagnas brevskrivning har av fångvården länge tillhandahållits särskilt brevpapper, försett med tryckta anvisningar avseende anstaltens namn och postadress samt upplysningar om vad brev till intagen får innehålla m. m. Genom rundskrivelse den 23 augusti 1943 har fångvårdsstyrelsen bestämt att i stället på försök skall användas ostämplat linjerat papper utan tryckta anvisningar. De intagna beredes numera ofta tillfälle att meddela dem med vilka de brevväxla en adress (t. ex. postbox eller gatunummer), varav ej framgår att adressaten är intagen å fångvårdsanstalt.

Vid sitt övervägande av frågan om de intagnas rätt till brevväxling har beredningen ansett det önskvärt att samtliga intagnas rätt att mottaga eller avsända brev blir så vidsträckt som det är möjligt med hänsyn till anstaltsorganisatoriska förhållanden. Den nuvarande bestämmelsen om fängelsefångar har därför tagits som mönster vid avfattande av den gemensamma regeln. Enligt förslaget (34 §) skall liksom hittills styresmannens tillstånd erfordras för mottagande eller avsändande av brev. Intagen må dock icke förvägras att till svensk myndighet avsända skriftlig framställning — det nuvarande villkoret att skriften skall vara avfattad i hövisk form har ansetts kunna undvaras — eller att eljest i den utsträckning lämpligen kan ske avsända eller mottaga brev som icke äro anstötliga eller med hänsyn till behandlingens syfte eller av annan anledning finnas olämpliga. Då beredningen icke bibehåller någon regel om progressivsystem i förevarande hänseende, skall även straffånge från straffets början ha full rätt till brevskrivning. Detta torde vara motiverat bl. a. ur den synpunkten att fången under den första delen av strafftiden har särskilt starkt behov av att få rådgöra med sina närmaste. Inskränkningen för det fall att brev är att anse som anstötligt avser t. ex. att förebygga att de intagna avsända brev som äro ärekränkande. Reservationen att brev icke får vara olämpligt med hänsyn till behandlingens syfte avser att giva styresmannen möjlighet att kvarhålla brev som röra brottsliga förhållanden eller eljest uppenbarligen skulle vara till skada för den intagnes utveckling i gynnsam riktning. Det kan vidare i regel ej anses lämpligt att personer som äro intagna å fångvårdsanstalt brevväxla sinsemellan. Möjlighet bör också finnas att innehålla t. ex. brev mellan prostituerade och sutenörer.

Beträffande formen för de intagnas brevskrivning vill beredningen understryka vikten av att alla anordningar undvikas som medföra att de intagna och deras anhöriga genom vissa formulär och dylikt erinras om det ådömda straffet. Någon särskild lagbestämmelse synes ej erforderlig, men beredningen förutsätter att fångvårdsstyrelsens nyligen fattade beslut att på försök

avskaffa de med anvisningar försedda blanketterna för brevskrivning blir bestående. De anhöriga bör beredas tillfälle att adressera sina brev till fångelsens postbox eller gatunummer.

Möjligheten att efter särskild prövning få avsända skrift som kan antagas vara avsedd att offentliggöras har beredningen ansett böra vara öppen för alla intagna, alltså även för straffångar. Fall kunna nämligen förekomma då straffånge under fritid utför litterärt arbete, vars publicerande medför inkomst, som kan vara till gagn för hans anhöriga eller honom själv. Den hitillsvarande obligatoriska prövningen av länsstyrelse, huruvida skrift av intagen skall få offentliggöras, finner beredningen icke böra bibehållas. Den torde ha tillkommit huvudsakligen med tanke på publicering av tidningsartiklar i politiska ämnen och dylikt; sådana fall torde vara relativt fåtaliga. Det kan icke anses olämpligt att fångvårdsmyndighet verkställer sådana prövning och fångvårdsmyndighet bör anses vara närmast att pröva de betydligt vanligare fall, då den intagne vill avsända ett litterärt arbete av annan karaktär. Beredningen föreslår därför, att om intagen vill avsända skrift som kan antagas vara ämnad att offentliggöras, fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresmannen skall pröva huruvida den må avsändas. Tillstånd må vägras, då skriften är anstötlig eller dess offentliggörande eljest finnes olämpligt. Som exempel på fall där tillstånd bör vägras kan anföras att skriften innefattar skildringar från anstalten. Ehuru naturligtvis intet hinder bör möta att i dylika fall publicera skriften sedan författaren frigivits, kan det i regel icke anses lämpligt att den införes i pressen medan han är intagen på anstalt. Är det fråga om missförhållanden på anstalten, har den intagne möjlighet att vinna rättelse i annan ordning.

Såväl de nuvarande som de av beredningen föreslagna reglerna förutsätta i princip att brev till eller från intagen censureras av tjänsteman vid anstalten. Självklart är att censur av brev ofta måste medföra obehag och lidande för brevens avsändare och mottagare. Förlusten av rätten att utan annans granskning få meddela sig i skrift kan ej anses vara en nödvändig följd av det frihetsberövande som straffet utgör, utan är betingad av hänsyn till ordning och säkerhet. Beredningen har därför övervägt, huruvida granskning av den intagnes brev kan anses helt ofrånkomlig. Ehuru censuren i princip icke kan undvaras på grund av faran för att vissa intagna eljest skulle begagna brevskrivningsrätten till att förbereda brott, t. ex. bedrägerier och utpressningar, eller till att vålla obehag för anhöriga eller till smuggling, har det synt motiverat att införa möjlighet för styresmannen att befria intagen som visat pålitlighet från att vara underkastad brevgranskningen. Det kan icke anses rimligt att en intagen, om all anledning saknas antaga att han skall missbruka sin brevskrivningsrätt, icke skulle kunna tillåtas att utväxla brev t. ex. med sin hustru eller sina barn utan att det skrivna granskas. Sådan förmån bör kunna beviljas såväl den som under längre tid visat sig pålitlig som den vilken med hänsyn till omständigheterna redan vid straffets början anses kunna få ett sådant förtroende. Enligt beredningens förslag skall styresmannen äga medgiva intagen som finnes vara pålitlig att avsända

och mottaga brev utan att detta förut granskats. Om det anses erforderligt kunna vid stadgandets tillämpning garantier mot smuggling vinnas genom att tillståndet göres beroende av att breven förseglas eller öppnas i närvaro av befattningshavare vid anstalten.

Det torde vara rimligt, att samtliga intagna befrias från censur av brev som de avsända i de fall där granskning på grund av adressatens ställning icke är erforderlig. Enligt beredningens mening är det av vikt att den intagne vet med sig att han till någon myndighet kan avlåta en skrivelse utan att denna skall läsas före avsändandet. Det må nämnas att enligt finsk rätt fånges brev till myndighet, som har inseende över straffanstalten, skall oläst avsändas. Beredningen har ansett sig böra föreslå en liknande bestämmelse av innebörd, att brev från intagen till fångvårdsstyrelsen eller till den jurist som enligt vad ovan sagts förordnas av Konungen icke må brytas, om det avlämnas i förseglat skick; av den allmänna bestämmelsen om framställning till offentlig myndighet följer att brevet, om det avlämnas öppet, icke må kvarhållas i något fall. Det har uttalats farhågor för att ett sådant system skulle vara ägnat att uppmuntra kverulans hos de intagna. Risken för att så skulle bli fallet i någon mera betydande omfattning torde emellertid ej vara stor. Att de ifrågavarande myndigheternas handläggning av inkomna klagomål som äro ogrundade skulle uppmuntra till upprepning torde icke vara att förvänta.

I överensstämmelse med vad nu är stadgat skall enligt beredningens förslag intagen underrättas, därest brev till eller från honom kvarhållas. Undantag må göras där sådant meddelande av särskild anledning finnes uppenbarligen olämpligt, t. ex. emedan ett ankommande brev innehåller förtal mot den intagnes anhöriga. Kvarhållas brev till intagen må dess innehåll i lämpliga delar kunna meddelas honom.

I fråga om intagens *rätt att mottaga besök* äro de nuvarande reglerna, såvitt angår straff- och fängelsefångar, givna i 2 och 3 §§ i 1916 års verkställighetslag. I fråga om straffånges rätt till besök upphävdes genom lagändringen den 30 juni 1943 den dittills gällande inskränkningen att straffånge under de tre första månaderna av strafftiden fick mottaga besök av närstående endast när omständigheter av särskild vikt föranledde därtill. För straffånge gäller nu, under förutsättning att han ej undergår straffskärpning, att styresmannen må meddela honom tillstånd att mottaga besök av maka, föräldrar, barn, syskon eller andra närstående, där ej ordningen eller säkerheten inom straffanstalten därigenom kan äventyras eller besöket eljest anses kunna verka skadligt. Anmälan om sådant besök skall ske hos styresmannen, som skall bestämma lämplig tid för besöket samt, om han så aktar nödigt, förordna att fångvårdstjänsteman skall vara tillstädes under besöket. Fängelsefånge äger mottaga besök av samma grupper personer under den enda förutsättningen att ordningen eller säkerheten inom anstalten ej därigenom kan äventyras. Enligt lagens ordalydelse erfordras ej styresmannens tillstånd till att fängelsefånge mottager besök av närstående. Då emellertid styresman-

nen även i fråga om fängelsefånge efter anmälan skall bestämma lämplig tid för besöket, torde skillnaden mellan straffånge och fängelsefånge i detta hänseende vara av mindre betydelse. Av andra än närstående samt bevaknings-tjänsteman, läkare eller präst vid anstalten ävensom de personer som hava uppsikt över anstalten eller där till följd av tjänstebefattning eller fångvårdsstyrelsens beslut äga tillträde, må straffånge ej mottaga besök, med mindre straffanstaltens styresman prövar omständigheter av särskild vikt föranleda till undantag. Fängelsefånge må mottaga besök av sådana utomstående, om styresmannen finner skäl att lämna tillstånd därtill; omständigheter av särskild vikt behöva således ej föreligga.

På straffånges rätt till besök är fortfarande enligt lagen progressivsystemet tillämpligt. Rätten till besök ingår nämligen i de förmåner som enligt 2 § sista stycket i 1916 års lag, där så lämpligen kan ske, skola beredas fånge gradvis i mån av gott uppförande och avtjänad strafftid. I förarbetena till 1943 års lagändring har emellertid uttalats att fången redan från strafftidens början bör medgivas att i full utsträckning mottaga besök av närstående.

I fråga om förvarads och internerads rätt att mottaga besök gäller enligt 1937 års verkställighetslag att förvarad är jämställd med fängelsefånge samt internerad under de tre första månaderna med straffånge men därefter med fängelsefånge; för båda kategorierna må under erforderlig observationstid efter intagningen, högst tre månader, göras de inskränkningar i besöksrätten som påkallas av observationen.

Vid sitt övervägande av frågan om de intagnas rätt till besök har beredningen, till följd av den betydelse för den intagne som besöken måste anses äga, ansett att straffånge bör tillerkännas betydligt vidgade förmåner i detta hänseende. Vid detta förhållande ha reglerna om besök kunnat göras gemensamma för samtliga kategorier intagna.

Beredningen föreslår (35 §) att intagen i den utsträckning det lämpligen kan ske skall få mottaga besök av maka, trolovad, föräldrar, barn, syskon eller andra närstående, där ej besöket uppenbarligen kan verka skadligt. I jämförelse med gällande regler märkes att trolovad uttryckligen nämnes vid sidan av hustru och andra närstående. För straffångar innebär förslaget den lättningen att besök av närstående endast får vägras om det är uppenbart att det kan verka skadligt samt att det positivt utsäges att de, när så ej är fallet, i likhet med andra intagna få mottaga besök i den utsträckning det lämpligen kan ske, d. v. s. i hela den omfattning som det låter sig göra med hänsyn till deras arbete, de lokala möjligheterna och andra anstaltsorganisatoriska förhållanden. Beträffande fängelsefångar, förvarade och internerade — för den sistnämnda gruppen sedan de varit intagna tre månader — innebär den föreslagna bestämmelsen den inskränkningen att besök liksom när det gäller straffånge kan vägras om det uppenbarligen kan verka skadligt.

Beredningen har vidare ansett att de nuvarande reglerna om besök av andra än närstående äro alltför restriktiva. Den intagne bör ha en allmän rätt att mottaga sådana besök som äro av betydelse för att han skall kunna bevaka sina intressen eller som eljest kunna vara till nytta för honom. Beredningen

tänker därvid särskilt på sådana fall, då den intagne behöver rättsligt bistånd, då han måste tala med en anställd för att giva anvisningar om skötseln av en affärsrörelse, då han kan erhålla handledning vid studier av representanter för folkbildningsarbetet, då han behöver samtala med någon som biträder honom med arbetsanskaffning etc. Styresmannen bör i dessa fall ha en viss prövningsrätt. Beredningen föreslår (35 § andra stycket) att intagen efter styresmannens prövning skall få mottaga besök av den som varit hans försvarare, d. v. s. den som med eller utan domstols förordnande biträtt honom i rättegången, av advokat som han vill anlita i enskild angelägenhet samt av annan person, när det med hänsyn till den intagnes fostran, utbildning eller utkomstmöjligheter eller eljest finnes vara till gagn.

Det må erinras att intagen naturligtvis ej får påtvingas besök mot sin vilja utan alltid bör tillfrågas huruvida han är villig att mottaga besöket. Någon särskild bestämmelse därom torde ej erfordras.

Med hänsyn därtill att vissa från fångvården fristående personer — av Konungen förordnad domare eller annan lagfaren person samt av länsstyrelsen utsedda ledamöter av anstaltsnämnden — enligt förslaget skola ha till uppgift att under regelbundna besök å anstalten följa de intagnas vård och behandling, får det anses själfallet att de skola äga besöka intagen utan att tjänsteman vid anstalten är närvarande. En bestämmelse därom har intagits i förslaget.

I fråga om andra besök har i förslaget den nuvarande bestämmelsen, att styresmannen, om han så aktar nödigt, skall bestämma att tjänsteman vid anstalten skall vara tillstädes vid besök, utbytt mot en regel att styresmannen må meddela sådant förordnande, om skäl därtill äro. Vid nästan alla fångvårdsanstalter synes för närvarande råda den praxis att styresmännen så gott som aldrig medgiva besök utan bevakning, vilket företrädesvis motiveras med faran för smuggling och att det skulle ha ogynnsamma verkningar, om vissa intagna gynnades i detta hänseende. Enligt beredningens mening är denna restriktiva tillämpning av det nuvarande stadgandet mindre välgrundad. För en hel del fångar får det visserligen anses nödvändigt att anordna bevakning under besök, men i många fall, kanske det stora flertalet, torde anledning saknas att tillskynda fången och framför allt hans anhöriga det ytterligare lidande som det för de flesta måste innebära att samtala om grannliga personliga förhållanden i vittnes närvaro. Smuggling torde kunna förebyggas på annat sätt. Vid vissa sinnessjukhus praktiseras t. ex. det systemet att en tjänsteman från sitt rum genom en glasruta har insyn över besöksrummet. Om den intagne hellre vill underkasta sig visitation än bevakning i samband med besök, bör det ej möta hinder. Visitation av besökande bör däremot naturligtvis icke ifrågakomma. Invändningen att alla måste behandlas lika synes ej böra överskattas. Det kan icke anses riktigt att helt schematiskt låta de pålitliga elementen vara underkastade samma inskränkningar som de opålitliga. På de anförda skälen har beredningen ansett det angeläget att i lagtexten angives att förordnande om bevakning bör meddelas endast när skäl därtill äro.

Av liknande skäl som de anförda föreslår beredningen den särskilda bestämmelsen att intagen, som visat pålitlighet, skall kunna medgivas att i samband med besök av närstående under kortare tid av dagen vistas utom anstaltens område. Särskilt för långtidsfångar som ej äro intagna på anstalt i hemorten torde det vara önskvärt att de någon gång, t. ex. några timmar på en söndag, få sammanträffa med en nära anhörig utan att både den intagne och den besökande skola behöva känna anstaltens tvång. I särskilda fall torde bestämmelsen få betydelse till förebyggande av den invertering av sexuallivet som kan följa av långvariga anstaltsvistelser. Vid några öppna anstalter har det föreslagna systemet redan i viss utsträckning tillämpats med goda erfarenheter. Möjlighet torde böra finnas att bevilja ett sådant förtroende åt pålitliga element bland alla kategorier intagna. Det är emellertid av vikt att denna förmån tilldelas de intagna med urskillning. Enligt beredningens förslag skall tillämpningen vara beroende av anvisningar som meddelas av fångvårdsstyrelsen.

Beträffande möjligheterna att bevilja intagen *permission* från anstalten äro de nuvarande bestämmelserna givna i 11 a § i 1916 års verkställighetslag, 4 § i 1937 års verkställighetslag och 23 § i 1938 års stadga. Enligt dessa stadganden äger fångvårdsstyrelsen meddela bestämmelser angående tillstånd för strafffånge, fängelsefånge, bötesfånge, förvarad och internerad att besöka närstående som är svårt sjuk, så ock att bevista närståendes begravning. Dylikt tillstånd må ej förekomma i annat fall än då starka skäl föreligga samt fara för missbruk får anses utesluten. Dessa bestämmelser tillämpas så, att fångvårdsstyrelsen i varje särskilt fall prövar om tillstånd må lämnas. Jämlikt 3 § sista stycket i 1898 års lag skall fångvårdsstyrelsen även pröva huruvida tid för avbrott i verkställigheten, som uppkommit till följd av sådant tillstånd, skall inräknas i strafftiden.

Enligt beredningens förslag (36 §) skall fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresmannen äga meddela intagen tillstånd till besök varom nu sagts, så ock att i annat fall, då med hänsyn till strafftidens längd eller eljest skäl därtill äro, lämna anstalten för viss kort tid, såframt fara för missbruk ej anses föreligga.

Då tillämpningen av den nu gällande regeln givit synnerligen goda erfarenheter, har beredningen genom det föreslagna tillägget velat giva fångvårdsstyrelsen friare händer vid prövningen huruvida intagen i eget intresse bör få lämna anstalten för kortare tid. Detta får till en början betydelse när särskilda omständigheter påkalla att den intagne beviljas *permission*. Sålunda kunna andra trängande familjeangelägenheter än anhörigs sjukdom eller dödsfall föranleda att den intagne bör få lämna anstalten. Fall kunna tänkas då det är av vikt för den intagne att få personligen bevaka sina intressen, t. ex. i en civil rättegång. Såsom ovan angivits, kan det även vara lämpligt att intagen beredes tillfälle att deltaga i undervisning eller studiecirkel utom anstalten. Ur eftervårdssynpunkt är det många gånger önskvärt att intagen någon tid före frigivningen eller utskrivningen genom personlig hänvändelse till arbetsgivare får söka anställning, om sådan ej kan anskaffas genom anstaltens för-

medling. För ungdomsfängelseklientelet tillämpas för närvarande detta system i betydande utsträckning och med goda erfarenheter. Rätt tillämpad torde den föreslagna regeln i detta hänseende bli av särskilt värde för placeringen av dem som skola villkorligt frigivas eller utskrivas på prov. Det kan även föreligga skäl att låta intagen under kortare tid biträda anhöriga eller andra med brådskande skördearbete o. d.

Permission bör emellertid enligt beredningens mening kunna beviljas intagen även utan att sådana särskilda omständigheter som de nämnda föreligga. Om strafftiden ej är kort, får det nämligen, bl. a. med hänsyn till faran för invertering av sexuallivet, anses angeläget att den intagne får tillfälle att i hemmet sammanträffa med sin hustru. Även om den intagne ej är gift kan det föreligga skäl att låta honom besöka närstående utanför anstalten. Att den intagne får besöka sin hustru och andra närstående är ägnat att minska hans oro för dem. Det ligger i sakens natur att sådan permission ej kan ifrågakomma för alla intagna. Man kan naturligtvis ej låta en notorisk hustruplågare resa hem till familjen. Ej heller kunna farliga fångar tillåtas att lämna anstalten. Om rymningsrisk föreligger, bör permission ej ifrågakomma. Även av hänsyn till den intagne kan det finnas skäl att vägra permission, t. ex. emedan hemmiljön får anses skadlig. Överhuvud taget erfordras det en noggrann prövning av varje särskilt fall. För ett flertal intagna lär det emellertid icke möta hinder att medgiva någon dags vistelse utom anstalten. Huruvida sådant tillstånd skall beviljas en eller flera gånger bör avgöras med hänsyn till strafftidens längd. Vid längre strafftider torde tillstånd till besök i hemmet böra lämnas med regelbundna mellanrum. Tillståndet torde ej böra avse längre tid än två eller tre dagar. Resekostnaden bör i regel gäldas av den intagne. I ömmande fall kan dock bidrag böra lämnas av fångvårdsmedel.

Det har ifrågasatts att permission alltid skulle beviljas mot den intagnes hedersord. Beredningen har icke funnit skäl att föreslå någon generell bestämmelse därom, men intet hinder möter naturligtvis mot att meddela permission i sådan form när det i det särskilda fallet anses lämpligt.

Tid, varunder intagen vistats utom anstalt till följd av tillstånd som ovan sagts, skall enligt förslaget inräknas i verkställighetstiden, därest ej fångvårdsstyrelsen finner särskilda skäl till annat föranleda. Vid sådan prövning skall styrelsen, liksom i andra fall då avgörandet inverkar på strafftidens längd, ha särskild sammansättning; den skall bestå av överdirektören, tjänsteman i styrelsen som Konungen bestämmer samt två av Konungen utsedda sakkunniga, av vilka den ene skall vara domare eller f. d. domare. I fråga om förvarad eller internerad torde fångvårdsstyrelsen få överlämna sitt beslut till interneringsnämnden för vidare åtgärd.

14. Öppen anstaltsvård.

Frågan om de intagnas placering på öppna anstalter har i Sverige, i vad angår straffångar och fängelsefångar, hittills varit sammankopplad med frågan om verkställighet av straff i enrum eller gemensamhet; enligt nu gällande bestämmelser får en fånge förflyttas till fångkoloni först sedan han enligt särskilda bestämmelser blivit berättigad till helgemensamhet eller tillåtits att utföra arbete gemensamt med andra fångar. Enligt beredningens mening är frågan om de dömdas placering på öppen anstalt i många hänseenden fristående från spørsmålet huruvida de som äro intagna i en sluten anstalt böra hållas mer eller mindre åtskilda från varandra. Skilda synpunkter göra sig gällande vid bedömande huruvida en fånge kan böra hållas avskild från andra intagna på en sluten anstalt med dess anhopning i trånga utrymmen av ett ofta blandat klientel, och då det gäller att avgöra huruvida han bör placeras tillsammans med ett mindre antal intagna på en koloni med ett mera sovrat klientel. Finnes placering på öppen anstalt böra äga rum, förfaller frågan om den intagnes isolering, eftersom det ligger i sakens natur att de som äro intagna på öppna anstalter i regel skola vistas i gemensamhet under dagen. Regler om enrum och gemensamhet erfordras således egentligen endast i vad angår slutna anstalter. Till dessa räknas i detta sammanhang även de anstalter, ibland benämnda halvöppna, där de intagna kunna sysselsättas med bl. a. jordbruks- och skogsarbete i det fria men i övrigt behandlas under slutna former.

Efter enrumsstraffets införande har det länge nära nog betraktats som ett axiom att en fångvårdsanstalt måste vara av en viss typ — en fästningslik byggnad med ett maximum av säkerhet och ett minimum av luft och ljus — för att rätt fylla sitt ändamål, som förutom att erbjuda tillräcklig säkerhet ansetts vara att bereda möjlighet för de intagnas isolering från varandra. Anstalter av denna typ ha ansetts vara lika erforderliga för alla slags fångar oberoende av deras farlighet, för initiativlösa småtjuvar och andra bagatellbrottslingar likaväl som för grova våldsbrottslingar och dynamitarder. Allt efter som man i skilda länder av särskilda anledningar kommit att pröva mera öppna anstaltsformer, har det emellertid visat sig att dessa fungerat oväntat väl. Rymningsrisken har visat sig vara väsentligt lägre än man räknat med. Det friskare och mera härdande livet på en öppen anstalt har haft ett synnerligen välgörande inflytande på de intagna och har motverkat faran för skadlig påverkan från medintagna. Dessa erfarenheter ha vunnits såväl — i ett flertal länder — beträffande långtidsfångar vilka efter relativt långvarig vistelse å sluten anstalt utflyttats till koloni, som — i ett mindre antal länder, t. ex. Schweiz och vissa nordamerikanska stater — beträffande korttidsfångar vilka redan vid straffets början placerats på öppen

anstalt. Likväl torde det icke finnas något land där man planmässigt inriktat sig på en utvidgning av de öppna vårdformerna för att vinna bättre behandlingsresultat. I den mån kolonier, förläggningar och andra öppna anstaltsformer kommit till ökad användning har det i stället merendels berott på att verkställighetsorganen tvungits därtill av platsbrist på de slutna anstalterna eller av svårigheter att sysselsätta de intagna på dessa anstalter. De goda behandlingsresultaten synas ej sällan ha överraskat de verkställande myndigheterna.

Enligt beredningens mening bör frågan om användning av öppna anstalter främst bedömas ur behandlingssynpunkt. Såsom i det föregående anförts, är det med hänsyn till de menliga verkningarna av det enformiga och förslöande livet på slutna fångvårdsanstalter ett önskemål att i vidgad utsträckning införa öppna vårdformer. I kapitlet om de intagnas arbete har vidare framhållits att en rationell sysselsättning av vissa kategorier intagna endast kan komma till stånd genom att de i betydande utsträckning placeras på kolonier eller andra öppna anstalter. Dessa synpunkter böra vägas mot kravet på säkerhet och angelägenheten att förhindra skadlig påverkan de intagna emellan. Däremot torde hänsyn icke böra tagas till den tidigare ofta hävdade synpunkten att de intagna böra hållas isolerade för att beredas tillfälle till kontemplation och ånger. Erfarenheten får nämligen anses visa att en sådan ensamhet i många fall ger anledning till sjukligt grubbel och är ägnad att direkt motverka behandlingens syfte att befrämja de intagnas tillrättaförande genom att öka deras förmåga av självverksamhet och göra dem mera ansvarsmedvetna.

Ur säkerhetssynpunkt är det framför allt angeläget att förhindra rymningar. Det ligger i sakens natur att det är lättare att rymma från en öppen anstalt än från en sluten. Erfarenheten visar emellertid att faran för rymning från öppna anstalter är överdriven. De flesta personer som intagas i fångvårdsanstalt ha ingen tanke på att avvika utan önska endast att få utstå sitt straff under så hyggliga former som möjligt. Detta gäller främst förstagångsbrottslingar och intagna med korta strafftider men även många återfallsbrottslingar och långtidsfångar. Det må t. ex. framhållas, att rymningar varit ytterligt sällsynta såväl bland de förstagångsbrottslingar med relativt långa strafftider som varit intagna å vår mest öppna anstalt, Singeshult, och andra fångkolonier som bland de relativt svårartade brottslingar — till största delen recidivister med längre eller kortare strafftid — vilka under de senaste åren arbetat under fria former på straffanstalten å Svartsjö. Även när fara för rymning icke kan anses utesluten, bör man i många fall hellre taga denna risk än äventyra behandlingens resultat genom att hålla fången instängd i ett slutet fängelse. Om t. ex. en fånge med ett kort frihetsstraff rymmer, kan detta i allmänhet icke antagas medföra någon större skada för det allmänna; sedan han fasttagits, är det han själv som får lida för sitt tilltag. Det sagda får anses gälla icke bara exempelvis en rattfyllerist utan även en hel del småtjuvar och andra vinningsbrottslingar. Det måste betraktas som ett missförhållande att med tanke på enstaka rymningsfall sådana ofarliga brotts-

lingar hållas inspärrade i dyrbara fästningsfångelser där de icke kunna erhålla tillräckligt med luft och ljus och icke kunna sysselsättas på rationellt sätt men påverkas av det slutna anstaltslivets konstlade atmosfär. Å andra sidan finns det otvivelaktigt brottslingar som både äro att betrakta som farliga och som — av desperation eller på grund av psykiska defekter — kunna antagas begagna sig av varje tillfälle att avvika, varvid de planmässigt, ofta emedan de sakna utväg att på annat sätt skaffa medel till sitt uppehälle, föröva nya brott. För dessa individer är det såväl ur det allmännas synpunkt som för deras egen skull nödvändigt att de förvaras i anstalter som i möjligaste mån utesluta möjlighet till rymning. Att med tanke på dessa tämligen fåtaliga fall, som i regel torde kunna utskiljas vid en förbättrad differentiering, bibehålla en sluten anstaltsorganisation för huvudparten av klientelet får däremot anses vara icke blott olämpligt ur vårdsynpunkt utan även på längre sikt i hög grad oekonomiskt. I sistnämnda hänseende må särskilt framhållas att en straffverkställighet som i stor utsträckning medger placering på öppen anstalt har större elasticitet än ett slutet system, eftersom provisoriska öppna utrymmen lättare kunna tillskapas vid tillfälliga stegringar av klientelet.

Ej heller den i och för sig obestriddliga vikten att förhindra menlig påverkan mellan de intagna inbördes får överdrivas i detta sammanhang. Som ovan antytts är det mindre farligt att låta en fånge åtnjuta gemenskap med ett litet antal intagna på en öppen koloni, där tillvaron gestaltas under mera härdande och sunda former, än att placera honom tillsammans med ett större antal medfångar på en sluten anstalt, där en viss inbördes påverkan erfarenhetsmässigt icke låter sig förhindra och där instängdheten på ett helt annat sätt leder till att de asociala och patologiska elementen dominera. Det är därför berättigat att i viss utsträckning bortse från smittofaran när det gäller att träffa valet mellan öppen eller sluten anstalt. Användandet av den öppna vårdformen är emellertid beroende av huruvida en någorlunda ändamålsenlig differentiering kan genomföras.

Det ovan anförda har tillämpning på samtliga kategorier intagna. Beträffande förvarade och internerade är emellertid att märka att den särskilda behandlingsformen ådömts just emedan de dömda ansetts vådliga, d. v. s. farliga för relativt betydande samhällsintressen. Man måste därför för detta klientel räkna med en anstaltsorganisation som erbjuder ett förhållandevis betydande mått av säkerhet. I den mån de intagna visa pålitlighet böra de emellertid i ökad utsträckning förflyttas från slutna till öppna anstalter. Detta är icke minst angeläget ur synpunkten att man därigenom vinner ökade möjligheter att under en övergångstid bedöma tillräckligheten att utskrive dem på prov. Att på grund av säkerhetssynpunkter underlåta att förflytta dem till öppen avdelning men likväl utskrive dem på prov direkt från den slutna avdelningen kan i regel icke anses rationellt.

De nu gällande verkställighetsreglerna medgiva i regel icke att fångar med mycket korta strafftider placeras på öppen anstalt. Är strafftiden så lång att den intagne under någon tid hinner prövas å sluten anstalt, finnas däremot numera relativt stora möjligheter att behandla honom under öppna former.

Enligt 5 och 6 §§ i 1916 års verkställighetslag i deras lydelse efter 1943 års ändringar kunna straff- och fängelsefångar sysselsättas med arbete utom anstaltens slutna område — varunder inbegripes placering å fångkoloni — sedan sex månader, för yngre fånge tre månader, av strafftiden förflutit eller, om särskilda skäl därtill föranleda, vid tidigare tidpunkt. Om placering å fångkoloni förordnar fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, anstaltens styresman. Fångvårdsstyrelsen har bemyndigat styresmännen vid de anstalter till vilka fångkolonier äro anknutna, att förordna om fånges förflyttning till koloni. Kolonier för vanligt fångförvar äro för närvarande anslutna till centralfängelset i Mariestad (Rödjan och Singeshult), till straffanstalten å Svartsjö (Kungsgården och Djurgården) samt till vårdanstalten å Hall (Sorunda-Åby). Till de förstnämnda kolonierna hava hittills företrädesvis förstagångsbrottslingar med relativt lång strafftid överförts; på kolonien Kungsgården ha däremot även recidivister placerats. Den till Hall anslutna kolonien användes nu för straffångar men får även tagas i bruk för förvarade.

Förvarad eller internerad skall enligt 5 § i 1937 års verkställighetslag åtnjuta den frihet som låter förena sig med ordning och säkerhet inom anstalten; därvid skall tillses att dylik förmån, där så finnes ändamålsenligt, beredes honom gradvis i den mån han under anstaltstidens fortgång visar sig därav förtjänt. I enlighet med dessa regler kan förvarad eller internerad placeras å öppen avdelning. Till vårdanstalten å Hall äro anslutna en halvöppen och en öppen paviljong. För förvarade och internerade kvinnor finnes icke någon öppen avdelning.

Beredningen har vid sitt bedömande av de öppna anstalternas användningsområde funnit frågan böra lösas efter skilda linjer med hänsyn till anstaltstidens längd. Såsom anförts i kapitlet om progressivsystemet framstår all progressivbehandling som meningslös i fråga om de egentliga korttidsfångarna; dessa böra alltså i princip erhålla samma behandling under hela anstaltstiden. På grund härav och med hänsyn till den korta tid det gäller kan det beträffande korttidsfångar ofta vara lämpligt att träffa valet mellan slutna och öppen anstalt redan vid intagningen. Detta synes böra ske när strafftiden understiger tre månader. Beträffande intagna med längre anstaltstid kan det däremot ur behandlingssynpunkt vara av värde att gradvis tillerkänna den intagne ökad frihet i form av förflyttning från slutna till öppna vårdformer. Detta bör visserligen icke hindra att pålitliga fångar redan på ett tidigt stadium placeras i öppen vård, men det torde vara lämpligt att låta samtliga fångar med längre strafftid intagas på slutna anstalt och först därefter avgöra huruvida förflyttning till öppen anstalt bör komma i fråga.

Såsom anförts i kapitlet om de intagnas arbete, kunna ur sysselsättningsynpunkt anföras starka skäl för att placera intagna med mycket korta strafftider på öppna anstalter. Beredningen har därför undersökt huruvida det av andra skäl, framför allt säkerhetssynpunkter och faran för skadlig påverkan av medintagna, kan vara olämpligt att redan vid straffets början intaga dessa fångar på öppen anstalt. Avgörande betydelse bör därvid tillmätas klienteletts beskaffenhet.

På sätt framgår av den statistiska redogörelsen i kapitlet om fångvårds-klientelet (se särskilt tab. 17) äro de manliga *fängelsefångar* som ha kortare strafftid än tre månader att betrakta som en relativt ensartad grupp. Detta är särskilt fallet med hänsyn till de begångna brottens art. Av de 1 761 fängelsefångar med sådan strafftid som under år 1942 intogos på fångvårdsanstalt voro 874 dömda för militära brott i mera egentlig bemärkelse (rymning, lydnadsbrott, misshandel, förolämpning och oskickligt uppförande) samt 210 för rattfylleri och liknande förseelser. Sammanlagt hade alltså 1 084 personer eller 61,6 % av samtliga dömts för brott som nu nämnts. Det är att märka att det relativa antalet rattfyllerister under normala tider är väsentligt mycket högre, medan procenten militärbrottslingar då sjunker. Under år 1939 uppgick enligt approximativa siffror antalet nykomna till fängelse dömda rattfyllerister med strafftid under tre månader till 1 273 och motsvarande antal för militära brott dömda till 73,¹ medan hela antalet nykomna manliga fängelsefångar med sådan strafftid var 1 905. Rattfylleristerna och de för militära brott dömda utgjorde alltså tillsammans 70,7 % av dessa fängelsefångar. Bland andra brottstyper återfinnas för de år 1942 intagna tjuvnadsbrott (71 intagna), andra vinningsbrott (165) samt våldsbrott (273). I övrigt äro grupperna små. Med hänsyn till tidigare asocialitet voro av ifrågavarande 1 761 fängelsefångar 1 244 ostraffade, medan 96 förut erhållit villkorlig dom och 421 undergått frihetsstraff. De flesta återfallsbrottslingarna återfunnos bland de för tjuvnad eller andra vinningsbrott dömda (114 eller 46,3 % av dem), medan antalet recidivister var något mindre bland de för militära brott dömda (26,8 %) och förhållandevis litet bland rattfylleristerna (17,1 %). Med hänsyn till ålder befann sig flertalet (949) av ifrågavarande 1 761 fängelsefångar i åldern 21—29 år; 105 voro under 21 år och 707 över 30 år. Vid bedömandet av de lämnade uppgifterna bör man göra klart för sig att antalet personer, som dömas till så kortvariga fängelsestraff för tjuvnad och andra vinningsbrott, torde avsevärt komma att nedgå genom tillämpning av 1939 års lag om villkorlig dom. Ett antal recidivister som begått sådana brott torde visserligen fortfarande komma att dömas ovillkorligt till korta fängelsestraff, men huvudsakligen torde fängelsefångarna komma att utgöras av personer som dömas mera av allmänpreventiva än av individualpreventiva skäl. Det torde sålunda vara att förvänta att ifrågavarande klientel genom inflytande av den nya lagen om villkorlig dom blir än mera likartat med hänsyn till brottstyp.

De fåtaliga kvinnliga fängelsefångarna förete icke samma likheter med hänsyn till brottstyp som de manliga. Av de 24 kvinnor som under år 1942 intogos för verkställighet av fängelse på kortare tid än tre månader hade ungefär hälften dömts för vinningsbrott, medan de återstående fördelade sig på ett flertal brottstyper. Antalet återfallsbrottslingar var litet; 18 av de 24 intagna voro helt ostraffade, medan 3 tidigare villkorligt dömts och 3 varit intagna på fångvårdsanstalt.

¹ Uppgifter om antalet sådana fångar under tidigare år äro ej tillgängliga; möjligen inträdde år 1939 någon ökning till följd av de omfattande inkallelserna på hösten och vintern.

Med hänsyn till vad sålunda utretts angående klienteletts beskaffenhet har beredningen ansett det icke böra möta något hinder att — såsom ur sysselsättningssynpunkt är önskvärt — placera flertalet manliga fängelsefångar med kortare strafftid än tre månader på öppna anstalter redan från strafftidens början. Då de kvinnliga fängelsefångarna med lika kort strafftid, ehuru de i större utsträckning dömts för skilda slags brott, genomgående torde vara att betrakta som ofarliga och lättskötta — detta framgår bl. a. av det ringa antalet recidivister — har samma förfarande ansetts kunna tillämpas i fråga om dem.

Vid placeringen av ifrågavarande fängelsefångar på öppen anstalt torde man i princip icke behöva göra några undantag på grund av det begångna brottets art. Någon gång kan det dock föreligga skäl att med hänsyn därtill intaga en fånge i sluten anstalt, t. ex. om han dömts för spioneribrott eller dylikt. Ej heller torde fångarna behöva fördelas på skilda öppna anstalter allt efter brottens beskaffenhet. Det stora flertalet av de manliga fångarna ha, som ovan anförts, gjort sig skyldiga till rattfylleri eller till militära brott i egentlig mening. I viss mån besläktade med dessa äro våldsbrottslingarna, som ofta dömts till ett lindrigt frihetsstraff på grund av tillfälliga brott (misshandel eller våldsamt motstånd) som förövats under rusets inflytande. Antalet vinningsbrottslingar torde, såsom ovan anförts, komma att avsevärt nedgå på grund av tillämpning av villkorlig dom, och de tämligen få som återstå synas i den mån de äro ostraffade utan olägenhet kunna sammanföras med de övriga.

Däremot torde man böra göra en viss skillnad mellan tidigare ostraffade och återfallsbrottslingar. Med hänsyn till angelägenheten att förebygga skadlig påverkan mellan de intagna kan det i regel icke vara lämpligt att sammanföra dessa grupper. Det kunde därför övervägas att helt undantaga de tidigare straffade från placering å koloni. Då det emellertid — särskilt med hänsyn till risken för återfall, som enligt den verkställda återfallsundersökningen är mycket högre för de tidigare straffade — är särskilt angeläget att giva recidivisterna en ändamålsenlig behandling, har beredningen icke velat välja denna utväg. Även återfallsbrottslingarna böra alltså i regel placeras på öppen anstalt. Därest asocialiteten är mycket utpräglad, bör det emellertid finnas möjlighet att låta den dömde undergå straffet å sluten anstalt. De personer som tidigare endast erhållit villkorlig dom torde utan olägenhet kunna placeras tillsammans med de ostraffade. Personer som tidigare undergått frihetsstraff böra däremot i regel intagas i särskilda för dem avsedda anstalter.

I fråga om *straffångar* med kort anstaltstid utvisa de i kapitlet om fångvårdsklientelet lämnade statistiska uppgifterna (se tab. 4 och 7) att dessa fångar utgöra endast ett ringa antal. Den relativt betydande ökningen under krigstiden är med säkerhet övergående och tillämpningen av den nya lagen om villkorlig dom torde komma att medföra en sänkning av antalet. Dessa fångar förete betydande skiljaktigheter i förhållande till fängelsefångarna, särskilt med hänsyn till brottstyp och tidigare asocialitet. De 184 manliga straffångar med kortare strafftid än tre månader som år 1942 intogos å fång-

vårdsanstalt hade huvudsakligen dömts för tjuvnadsbrott (110), andra vinningsbrott (34) och våldsbrott (28). Av dessa 184 straffångar voro endast 78 (42,4 %) tidigare ostraffade, medan 30 förut erhållit villkorlig dom och 76 varit intagna å fångvårdsanstalt; särskilt stort var antalet återfallsbrottslingar bland dem som begått vinningsbrott. Av den verkställda återfallsundersökningen framgår att de förut ostraffade straffångarna med korta strafftider återfalla i väsentligt större utsträckning än de ostraffade fängelsefångarna. Däremot är skillnaden i återfallshänseende liten mellan förut straffade fängelsefångar och straffångar.

Såsom ovan anförts får den tidigare asocialiteten och den högre återfallsrisken snarare anses utgöra skäl för än emot att giva fångarna den mera ändamålsenliga behandlingen på öppen anstalt. Beredningen anser därför att även de nu ifrågakvarande straffångarna i princip böra intagas på öppen anstalt från strafftidens början. Liksom i fråga om fängelsefångar bör emellertid undantag kunna göras i särskilda fall, bl. a. beträffande utpräglat asociala individer. Med hänsyn till vad ovan anförts om klienteletts beskaffenhet böra de straffångar som placeras på öppen anstalt i regel icke sammanföras med de bättre av fängelsefångarna. Däremot synas dessa straffångar vara så lika återfallsbrottslingarna bland fängelsefångarna att de utan olägenhet kunna intagas på samma öppna anstalter som dessa.

Vad härefter angår *bötesfångarna* — för vilka strafftiden ej kan överstiga 90 dagar — visar den statistiska utredningen (se tab. 24—27) att även detta klientel väsentligt skiljer sig från korttidsklientelet bland fängelsefångarna. De statistiska uppgifterna avse 312 manliga bötesfångar som intogos å fångvårdsanstalt under år 1943. Det brott som föranlett bötesstraffet var i det övervägande antalet fall (170) fylleri; bland övriga brottstyper märkas särskilt trafikförseelser och brott mot rusdrycksförfattningar. Strafftidens längd var i ett stort antal fall mycket kort: 119 personer hade en strafftid som ej översteg 20 dagar, och endast för 115 fångar var strafftiden längre än en månad. Ett icke ringa antal tillhörde de högre åldersklasserna. Sålunda voro 152 män över fyrtio år; av dessa voro 55 mellan femtio och sextio samt 30 över sextio års ålder. Den tidigare asocialiteten var tämligen utpräglad. Endast omkring hälften (171, av vilka 8 undergått tvångsarbete) voro tidigare ostraffade, bortsett från bötesstraff, medan 22 tidigare erhållit villkorlig dom och 119 varit intagna å fångvårdsanstalt. Av de sistnämnda hade 70 undergått frihetsstraff två eller flera gånger. Av recidivisterna hade de flesta straffats för tjuvnads- eller andra vinningsbrott.

Av samma skäl som ovan anförts i fråga om straffångarna kunde det övervägas att placera flertalet *bötesfångar* på öppen anstalt från strafftidens början, varvid de borde sammanföras med straffångarna och återfallsbrottslingarna bland fängelsefångarna. Då en sådan utplacering i många fall skulle kunna möta svårigheter med hänsyn till bötesfångarnas korta strafftid och relativt höga ålder, har beredningen emellertid stannat vid att icke föreslå någon generell regel i detta hänseende. Däremot skola bötesfångar efter intagning å slutet anstalt kunna förflyttas till koloni eller annan öppen anstalt,

när så lämpligen kan ske. Sådan överföring kan efter omständigheterna böra ske till anstalt för förstagångsbrottslingar eller för recidivister. Där det av praktiska skäl låter sig göra, kan det även övervägas att upprätta koloni för bötesfångar i anslutning till något arbetshem. I praktiken torde detta böra tillgå så, att fångvårdsstyrelsen träffar uppgörelse med arbetshemmet om att ett antal platser få disponeras för bötesfångar och hos Kungl. Maj:t hemställer om förklaring att förvandlingsfängelse må verkställas å arbetshemmet. Särskilt vid de arbetshem som äro belägna i närheten av de större städer, varifrån ett stort antal bötesfångar komma, torde det vara lämpligt att verkställa förvandlingsfängelse. För Stockholms vidkommande kan det även övervägas att låta bötesfångar intagas på koloni, som anordnas vid tvångsarbetsanstalten å Svartsjö, vilken erbjuder goda arbetstillfällen i jordbruk och skogsbruk.

Ehuru straffångar och fängelsefångar med kortare strafftid än tre månader i princip böra intagas på öppen anstalt redan vid verkställighetens början, kunna särskilda skäl böra föranleda undantag därifrån. Såsom ovan anförts kan detta vara fallet i fråga om utpräglat asociala individer. Det kan också inträffa att det med hänsyn till den dömdes hälsotillstånd eller ålder är olämpligt att placera honom på öppen anstalt, där i regel endast kroppsarbete kan förekomma. Såsom framhållits i kapitlet om de intagnas arbete, kan vidare en fånge med hänsyn till sitt yrke böra beredas särskilt lämpligt arbete i en sluten anstalt, t. ex. vid ombyggnads- och reparationsarbeten. Även andra omständigheter kunna böra beaktas.

Med hänsyn till vad ovan anförts har beredningen stannat vid att föreslå en regel (45 § första stycket i förslaget) av innebörd att omedelbart ådömt fängelse- och straffarbete när det ådömda straffet understiger tre månader skall verkställas i öppen anstalt, såframt ej med hänsyn till den dömdes ålder, hälsotillstånd, tidigare vandel eller övriga förhållanden anledning finnes till antagande att det är olämpligt eller ock med hänsyn till hans yrke arbete lämpligen bör beredas honom i sluten fångvårdsanstalt.

Den prövning huruvida sluten eller öppen anstalt bör ifrågakomma, som sålunda skall äga rum, torde böra anförtros åt styresmännen vid vissa fångvårdsanstalter som fångvårdsstyrelsen bestämmer. Regler om förfarandet därvid äro intagna i 14 och 15 §§ av förslaget. Härom lämnas närmare redogörelse i annat sammanhang.

Såsom av det föregående framgår böra enligt beredningens mening straffångar och fängelsefångar med minst tre månaders strafftid ävensom bötesfångar intagas å sluten fångvårdsanstalt för straffets undergående. De böra emellertid därifrån kunna överföras till öppen anstalt. Den öppna anstaltsvården bör icke vara reserverad för förstagångsbrottslingar utan även, i den mån säkerheten tillåter det, komma till användning för recidivister. Beträffande många av de sistnämnda, vilka under vistelser på slutna fängelser ofta bibragts en viss anstaltsvana med åtföljande initiativlöshet, får det anses särskilt angeläget att man gör ett försök att under friare behandlingsformer stimulera deras ansvarskänsla och arbetslust. Däremot böra de i

regel icke placeras på samma kolonier som förstagångsbrottslingarna. Såsom tidigare anförts kan det emellertid inträffa att en återfallsbrottsling är mindre asocial än en förut ostraffad. I särskilda fall kan det därför finnas skäl att placera recidivister på kolonier avsedda för det godartade klientelet och vice versa. Beträffande yngre fångar får det anses särskilt angeläget att de behandlas i de naturligare och mera härdande former som äro för handen på öppna anstalter. Undantagsvis kan det dock vara lämpligare att låta en yngre fånge kvarstanna på slutan anstalt, t. ex. emedan han där kan erhålla bättre yrkesutbildning.

Ovan har framhållits att bötesfångar kunna överföras till öppna anstalter som äro avsedda för korttidsfångar. Även straff- och fängelsefångar med längre strafftid än tre månader böra kunna förflyttas till sistnämnda anstalter. I regel böra dock särskilda öppna anstalter finnas för långtidsfångarna.

Huruvida en fånge med minst tre månaders strafftid eller en bötesfånge skall placeras på öppen anstalt får avgöras från fall till fall. Beträffande fångar med minst sex månaders strafftid har man god ledning av den undersökning som de enligt beredningens förslag skola underkastas efter intagningen; för dessa fångar, som obligatoriskt skola villkorligt frigivas, är det av särskild vikt att man i största möjliga utsträckning prövar dem å öppen anstalt under en övergångstid. I fråga om fångar med kortare strafftid får det med ledning av tillgängliga upplysningar och anstaltspersonalens iakttagelser avgöras huruvida placering å öppen anstalt bör äga rum. Fångar som anses pålitliga kunna i regel förflyttas till öppen anstalt utan att hänsyn tages till faran för skadlig påverkan från medintagna. Såsom ovan anförts är denna fara nämligen avsevärt mindre på en öppen än på en slutan anstalt. Överföring till öppen anstalt bör enligt beredningens mening äga rum i betydande utsträckning. Med hänsyn till särskilda omständigheter, t. ex. att den intagne är i behov av yrkesutbildning eller att han är olämplig för kroppsarbete, kan det emellertid finnas skäl att behålla honom på slutan anstalt, ehuru han ur säkerhetssynpunkt utan olägenhet kan erhålla öppen vård.

Enligt 45 § andra stycket i beredningens förslag skola nu ifrågavarande fångar börja undergå straffet i slutan anstalt men må, så snart det finnes lämpligt, överföras till öppen anstalt. Yngre fånge bör, där ej annat förändes av hänsyn till hans yrkesutbildning eller av andra särskilda skäl, så snart ske kan förflyttas till öppen anstalt.

För såväl korttidsfångar som långtidsfångar uppkommer frågan huruvida placering på öppen anstalt skall vara beroende av deras eget medgivande. Ehuru sådan placering innebär att fången befrias från all isolering och får utbyta den slutna anstaltens instängdhet mot ett mera normalt liv, kan det nämligen i vissa fall ur den dömdes synpunkt framstå som ett önskemål att bli intagen å slutan anstalt. Man har i första hand att tänka på det fallet att han önskar undergå straffet i slutan anstalt för att få utföra arbete som icke tillhandahålles på den öppna anstalten. Är det arbete fången

vill utföra att betrakta som lämpligt, bör hans önskan beaktas. Är hans begäran uppenbarligen föranledd av motvilja mot att överhuvud taget utföra något nyttigt arbete, bör den däremot ej tillmötesgå. Det kan vidare inträffa att den dömde vill avtjäna straffet på slutan anstalt i sin hemort. Med hänsyn till den korta strafftiden torde anledning visserligen saknas att tillmötesgå en sådan önskan endast för att fången skall kunna mottaga besök, men i vissa fall kan det vara befogat att låta honom stanna i hemorten för att göra det lättare för honom att under anstaltstiden sköta sina affärer, leda en rörelse etc. Här bör anmärkas att man på öppna kolonier av praktiska skäl icke lämpligen synes kunna bibehålla den generella rätten för fängelsefånge att själv skaffa sig bekvämlighet, t. ex. vilstol, sängkläder o. d., samt att enrumssstraff ej förekommer å öppen anstalt, varför de intagna icke få nyttja egna gångkläder. Den dömdes önskan att komma i åtnjutande av dessa förmåner torde i regel icke böra föranleda hans placering i slutan anstalt. Viss hänsyn bör däremot tagas till att en fånge av särskilda skäl vill undvika beröring med andra intagna och därför önskar arbeta i enrum. Det sagda ger vid handen att man icke bör stadga någon absolut valrätt för den dömde mellan intagning på slutan eller öppen anstalt. I förslaget (45 § tredje stycket) har stadgats, att om fånge för utförande av lämpligt arbete eller på annat bärande skäl begär att få undergå straffet i slutan anstalt, det icke må förvägras honom.

Fånge som är intagen på öppen anstalt skall enligt beredningens förslag (46 §) arbeta tillsammans med andra fångar och må jämväl, om ej särskilda skäl däremot äro, tillbringa fritiden gemensamt med dem.

Beredningen föreslår att fångvårdens anstaltssystem utvidgas med ett flertal kolonier samt att vissa slutna anstalter nedläggas och av dem några ersättas med nybyggda öppna anstalter, till vilka äro knutna mindre, slutna avdelningar. Kolonierna skola i regel vara avsedda för 20—30 och de nybyggda anstalterna för 40—50 intagna. De huvudsakliga arbetsgrenarna skola vara jordbruk och trädgårdsarbete, skogsarbete, nyodling, torvupptagning o. d., men i den mån det lämpligen kan ske böra även mindre verkstäder förläggas till öppen anstalt. Företrädesvis för långtidsfångar skola tillfälliga förläggningar upprättas i mån av behov. De skola huvudsakligen vara avsedda för skogsarbete, vägarbete eller nyodling men kunna även anordnas för utförande av byggnadsarbeten o. d. I övrigt må hänvisas till kapitlet om anstaltsorganisationen.

Jämväl de *förvarade och internerade* böra, såsom i det föregående anförts, enligt beredningens mening i ökad utsträckning erhålla öppen anstaltsvård, när säkerheten tillåter det. De böra i regel prövas på mera öppna anstalter eller avdelningar, innan utskrivning på prov äger rum. Denna ståndpunkt föranleder icke någon väsentlig ändring i gällande bestämmelser. Enligt beredningens förslag (57 §) skall förvarad eller internerad i den mån han visar pålitlighet erhålla vård i öppen anstalt. Särskilt efter den klientelförskjutning — ökning av antalet lindriga fall — som beräknas inträda efter ikraftträdandet av 1937 års lag, torde det i många fall icke kunna anses ändamåls-

enligt att först efter längre tids vistelse på slutan stalt överföra förvarad till öppen avdelning; om det kan ske med hänsyn till säkerhetskravet, möter det i lindriga fall intet hinder att redan från anstaltstidens början behandla den dömda i öppna former.

Det förslag till anstaltsorganisation för verkställighet av förvaring och internering, som beredningen framlägger i syfte att möjliggöra ikraftträdandet av 1937 års lag, innebär att behovet av mera öppna vårdformer tillgodoses i ökad utsträckning. Till de slutna anstalterna skola anslutas kolonier. Beträffande den närmare utformningen av förslaget i denna del hänvisas till kapitlet om anstaltsorganisationen.

15. Sluten anstaltsvård.

Såsom i det föregående framhållits är det för att främja de intagnas utveckling i rätt riktning av väsentlig betydelse att giva anstaltslivet en mera naturlig karaktär än det för närvarande har. I första hand har beredningen sökt uppnå detta önskemål genom att utvidga den öppna anstaltsvården på bekostnad av den slutna. Ett betydande antal intagna kommer emellertid av skilda anledningar att fortfarande befinna sig på slutna anstalter. Det är därför av vikt att i den mån det är möjligt råda bot på de brister som för närvarande otvivelaktigt vidlåda den slutna anstaltsvården. Det gäller därvid framför allt att — med beaktande av säkerhetssynpunkter och vikten att förebygga menlig påverkan mellan de intagna — söka bryta den isolering som följer av de nuvarande verkställighetsreglerna och av anstalternas ålderdomliga konstruktion. I det föregående har framhållits att lättnader i isoleringen särskilt äro påkallade med hänsyn till angelägenheten att på ett rationellt sätt kunna sysselsätta de intagna under arbetstid och fritid.

Enrumsstraffet i egentlig mening, innebärande fullständig isolering av de intagna, tillkom ursprungligen som en reaktion mot de skadliga verkningarna av den å fängelserna rådande odifferentierade gemensamheten dag och natt. Genom införandet av enrumsstraff ville man förebygga skadlig påverkan mellan de intagna samt bereda dem tillfälle till självrannsakan och ånger. I de flesta länder, där enrumsstraffet i egentlig mening blivit infört, har man kunnat iakttaga en växande insikt om den psykiska skada det kan medföra genom att nedsätta de intagnas energi och initiativkraft samt genom att giva deras tankeliv en patologisk inriktning. Detta har givit anledning till att enrumsstraffet modifierats genom lättnader i isoleringen ävensom begränsats till tiden. I några länder, särskilt de anglosaxiska, har man numera i huvudsak frångått all isolering under arbetstid, men vanligen har man bibehållit ett modifierat enrumsstraff antingen under hela strafftiden, om denna ej är utpräglad lång, eller under någon del därav. I vissa fall har man låtit långtidsfångar åtnjuta gemensamhet från straffets början. När gemensamhet medgivits, har den ibland avsett såväl arbetstid som fritid men vanligen har den i huvudsak begränsats till arbetstiden.

Det får enligt beredningens mening anses uteslutet att inneslutning i enrums under dagen i och för sig kan ha några gynnsamma verkningar. Tvärtom torde den konstlade isoleringen i regel vara ägnad att göra den dömde mindre skickad för det fria livet. Att i någon form bibehålla enrumsstraffet kan vara motiverat endast under förutsättning att det erfordras med hänsyn till säkerhetskravet eller för att förebygga skadlig påverkan mellan de intagna. Det är därvid att märka att sistnämnda hänsyn gör sig mindre gällande vid en förbättrad differentiering av klientelet. Emellertid är det otvivelaktigt att

ingen anstalt kan beläggas uteslutande med personer som ej kunna påverka varandra ogynnsamt. Det kan därför, även om differentieringen blir effektivare, föreligga skäl att förhindra onödig kontakt mellan de intagna. När man har att taga ställning till frågan om de intagnas isolering, bör man därför mot varandra väga de fördelar och nackdelar som kunna följa därav. I regel får det emellertid anses omotiverat att av hänsyn till faran för ogynnsam påverkan hålla de intagna i enrum under någon del av anstaltsvistelsen, om de likväl senare skola sammanföras med andra intagna å slutan anstalt. Däremot kan det någon gång finnas skäl att låta enrumsvistelse å en slutan anstalt föregå gemensamhet på öppen anstalt, där faran för skadlig påverkan är mindre.

Enligt beredningens mening bör man lägga så stor vikt vid att de intagna beredas rationellt arbete, lämplig fritidssysselsättning och tillfälle till friluftsvistelse, att möjligheterna därtill i regel icke för några intagna böra minskas genom föreskrift att de måste hållas helt avskilda från andra fångar. När gemensamhet icke erfordras för de nämnda ändamålen, kan det däremot ifrågakomma att bibehålla en viss isolering, om denna kan vara till nytta i andra hänseenden. Sålunda böra de intagna i regel hållas avskilda under sovtid. Om det med hänsyn till fara för menlig påverkan är önskvärt att den intagne arbetar i enrum, bör detta kunna ske under förutsättning att han kan beredas lämpligt arbete. När gemensamhet ej erfordras för att möjliggöra lämplig fritidssysselsättning, bör samvaro under fritiden i regel ej äga rum. Isoleringen bör dock aldrig vara så sträng eller utsträckas under så lång tid att den kan leda till psykiska skadeverkningar. Skulle det i något fall visa sig att den medför sådana verkningar eller uppenbar fara därför, bör den omedelbart hävas. Innan en intagen isoleras, bör man alltid undersöka huruvida icke faran för skadlig påverkan tillräckligt kan förebyggas genom att han endast får vara tillsammans med en eller några få andra intagna. I vissa svårartade fall kan emellertid en tämligen fullständig isolering vara påkallad ur säkerhetssynpunkt.

De gällande bestämmelserna om enrums- och gemensamhetsstraff äro — såvitt angår straff- och fängelsefångar samt bötesfångar — intagna i 4—8 och 11 §§ i 1916 års verkställighetslag. De två nuvarande verkställighetsformerna äro enrums- och gemensamhetsstraff.

Straffånge eller fängelsefånge skall hållas till straff i enrum under de tre första åren av strafftiden, yngre fånge (som vid straffets början ej fyllt 21 år) dock endast det första året. Härifrån gälla följande undantag. a) Fånge må icke hållas till straff i enrum, om men för hans andliga eller kroppsliga hälsa därav inträder eller uppenbarligen kan befaras. b) Fånge må efter sex månader av strafftiden, yngre fånge efter tre månader, icke hållas till straff i enrum, om det av annat skäl finnes för honom uppenbarligen olämpligt samt hans hållande till straff i gemensamhet icke är förenat med fara för ordningen eller säkerheten inom anstalten eller för skadlig inverkan från hans sida å andra fångar eller med annan väsentlig olägenhet; om hållande till straff i gemensamhet av denna anledning förordnar fångvårdsstyrelsen.

Fånge som icke i enlighet med vad nu sagts undergår straff i enrum skall hållas till straff i gemensamhet, dock med följande undantag. a) Om fången själv önskar undergå straff i enrum, må det ej förvägras honom, där ej fångvårdsstyrelsen finner synnerliga skäl däremot föreligga. b) Är fånges hållande till straff i gemensamhet förenat med fara för ordningen och säkerheten inom anstalten, må fångvårdsstyrelsen förordna att han skall hållas till straff i enrum. c) Är yngre fånges hållande till straff i gemensamhet förenat med fara för skadlig inverkan från hans sida å andra fångar, må han efter beslut av fångvårdsstyrelsen hållas till straff i enrum intill tre år räknat från straffets början.

Gemensamhetsstraff innebär nu att fånge är tillsammans med andra fångar under arbetstid och fritid men ej under sovtid. Gemensamhetsfånge må sysselsättas med arbete utom anstaltens slutna område, varunder inbegripes arbete hos arbetsgivare utom anstalten; i sistnämnda fall fordras dock fångvårdsstyrelsens medgivande.

Enrumsstraff innebär att fånge hålles innesluten i cell och utan förbindelse med andra fångar, där ej hans vistelse utom cellen betingas av deltagande i gudstjänst, skolundervisning, rörelse i fria luften eller gymnastik eller ock av omständigheterna tillfälligtvis påkallas. Efter sex månader, för yngre fånge tre månader, av strafftiden, så ock dessförinnan, om särskilda skäl därtill föranleda, må dock cellen hållas öppen under arbetstid samt åt fången anförtros att inom anstalten uträtta ärenden som sammanhännga med hans arbete eller att utföra arbete gemensamt med andra fångar; innan sex respektive tre månader förflutit kräves beslut härom av fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, av styresmannen. Fånge som anförtrots att arbeta gemensamt med andra fångar må sysselsättas utom anstaltens område, såvida fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresmannen förordnar därom. Genom cirkulär den 30 juni 1943 har fångvårdsstyrelsen bemyndigat styresmännen vid samtliga anstalter att medgiva fångar, som avtjänat kortare tid av straffet än sex respektive tre månader, att ha celldörren öppen under arbetstid och att inom anstalten uträtta ärenden som sammanhännga med deras arbete ävensom att utföra arbete gemensamt med en eller två andra fångar. Styresmännen vid centralfängelserna ha härjämte bemyndigats att medgiva sådana fångar att arbeta gemensamt med flera än två andra fångar under förutsättning att de avtjänat tre månader av straffet. I övriga fall skall styrelsens medgivande inhämtas, innan ifrågavarande fångar tillåtas att utföra arbete gemensamt med andra fångar. Styresmännen vid samtliga anstalter ha bemyndigats att medgiva fångar, åt vilka anförtrots att arbeta gemensamt med en eller flera andra fångar, att utföra utarbeten i anknytning till anstalten.

Bötesfånge skall enligt nuvarande bestämmelser hållas innesluten i cell under sovtid, måltider och fritid samt, där ej omständigheterna till annat föranleda, jämväl under återstående del av dygnet.

Mot de gällande bestämmelserna kan framför allt riktas den anmärkningen, att det för viss tid föreskrivna enrumsstraffet är meningslöst i sådana fall

där fången likväl senare skall placeras i gemensamhet och sålunda sammanföras med andra intagna samt att det är olämpligt att långtidsfångarna i samband med den på ett visst stadium obligatoriskt inträdande helgemensamheten komma att åtnjuta gemensamhet under all fritid, oberoende av huru fritiden användes. I praktiken har för övrigt denna okontrollerade gemensamhet under fritid — som ofta tillbringas i trista fängelsekorridorer där de sämsta elementen dominera samvaron — blivit ytterligare utsträckt. På centralfängelset å Långholmen måste nämligen av utrymmesskäl ett flertal fångar, som icke äro berättigade till helgemensamhet, placeras i nattcellavdelningar, där fångarna under dagen icke kunna vistas i de trånga och mörka cellerna utan måste tillbringa fritiden i korridoren. Detsamma är förhållandet vid den provisoriska straffanstalten å Svartsjö, där dock de skadliga verkningarna av samvaron under fritid motverkas av det härdande utarbetet.

Det kan vidare göras gällande att enrumsstraffet fortfarande har en onödigt sträng utformning. Mot den praktiska tillämpningen av lagbestämmelserna kan även anmärkas att de möjligheter, som genom 1943 års lagändringar öppnats att låta alla intagna åtnjuta gemensamhet under friluftsvistelse och vissa fritidssysselsättningar, icke konsekvent utnyttjas. Vid ett flertal anstalter få fångarna sålunda under de första månaderna av strafftiden icke sammanföras under vistelse i fria luften utan företaga fortfarande sina promenader i trånga och deprimerande cellgårdar. Ofta tillåter man ej heller att fångarna under första delen av strafftiden sammanföras vid gudstjänst eller skolundervisning.

Beredningen intar på ovan anförda skäl den ståndpunkten att fångarna i princip böra — liksom människor i frihet — ha en viss kontakt med dem som leva i samma miljö, och att möjligheterna därtill böra frångas dem endast i den mån det nödvändiggöres av de särskilda förhållanden som måste råda på en slutan stalt, där ett urval av missanpassade individer sammanförts. Frågeställningen är med andra ord icke huruvida den intagne bör undergå straff i enrum eller i gemensamhet — förslaget har ej upptagit denna terminologi — utan huruvida särskilda skäl böra föranleda en begränsning av hans möjligheter att komma i beröring med andra intagna. Sådana särskilda skäl kunna vara att den intagne ej utan fara för ordning och säkerhet inom anstalten kan sammanföras med övriga där intagna, eller att viss isolering kan förebygga menlig påverkan de intagna emellan utan att lägga hinder i vägen för ett förnuftigt utnyttjande av anstaltstiden. I beredningens förslag göres i dessa hänseenden skillnad mellan den intagnes arbetstid och fritid.

Under *arbetstid* skola fångarna enligt 47 § i förslaget i regel arbeta tillsammans med en eller flera fångar. Härifrån har av praktiska skäl det undantaget uppställts, att fången, om han vid intagningen blir föremål för det av beredningen föreslagna undersökningsförfarandet, må hållas till arbete i enrum till dess undersökningen avslutats, d. v. s. högst en månad eller, om fångvårdsstyrelsen medgivit förlängning av undersökningstiden, högst två månader. Bortsett från sistnämnda fall skall alltså arbetsgemensamhet in-

träda redan från straffets början och oberoende av strafftidens längd. Emellertid kan naturligtvis fången, ehuru han åtnjuter arbetsgemensamhet, tillfälligtvis arbeta avskild från andra fångar, därför att det arbete han skall utföra, t. ex. något specialarbete, påkallar detta.

Det är att märka att den givna regeln icke innebär att fången skall arbeta tillsammans med ett flertal andra fångar. Om en sådan samvaro möter betänkligheter med hänsyn till faran för moralisk smitta, kan styresmannen alltså låta fången arbeta gemensamt med en annan fånge eller med en liten grupp fångar som icke anses vara olämpligt sällskap för honom. En sådan mindre omfattande arbetsgemensamhet är särskilt väl ägnad för intagna med korta strafftider. Om strafftiden är längre, är det däremot vanligen lämpligare — bl. a. med hänsyn till yrkesutbildningens krav och behovet av arbetskraft inom fångvårdens verkstads- och jordbruksdrift — att placera fången i verkstads- eller utearbete där större grupper intagna äro sysselsatta. Intet hindrar emellertid att en långtidsfånge, om särskilda skäl föranleda därtill, sättes att arbeta tillsammans med en mindre grupp intagna.

Då det får anses ligga i sakens natur att fånge som åtnjuter arbetsgemensamhet äger utföra arbete utanför fängelsets slutna område, t. ex. i ett till fängelset anslutet jordbruk, har beredningen icke upptagit någon motsvarighet till gällande rätts stadgande därom; detta har sin huvudsakliga betydelse för den i förslaget på annat sätt reglerade frågan om fånges placering på koloni.

Det torde endast sällan vara förenat med allvarliga risker att sammanföra fångar till gemensamt arbete i små grupper. För de fall då ej ens en sådan mindre omfattande arbetsgemensamhet är tillräddig, bör det emellertid finnas möjlighet att göra undantag från huvudregeln. Om det uppstår behov av en kortare tids isolering, t. ex. emedan fångens allmänna uppträdande gör det nödvändigt att observera honom närmare eller därför att han misstänkes för en disciplinär förseelse, bör styresmannen utan omgång kunna avskilja honom från andra fångar under arbetet. Enligt förslaget har styresmannen en generell sådan befogenhet såvitt angår hållande i enrum under tillhoppa högst en månad under ett halvår. Uppkommer fråga om arbete i enrum under längre tid, har beredningen ansett att en viss skillnad bör göras mellan fångar med strafftid under sex månader och fångar med längre strafftid. Beträffande de sistnämnda, som fördelats med ledning av verkställd undersökning och som i regel torde undergå yrkesutbildning på större anstalter med verkstadsdrift, har beredningen ansett att det ej bör tillkomma styresmannen utan fångvårdsstyrelsen att för längre tid avbryta det redan valda behandlingssättet. Fångvårdsstyrelsen bör ej få förordna om arbete i enrum för längre tid än sex månader varje gång. I fråga om korttidsfångarna, som i regel differentierats på lösare grunder och som ofta komma att arbeta på mindre anstalter, där huvudvikten ej på samma sätt är lagd på yrkesutbildning i verkstadsdrift, har styresmannen däremot ansetts böra självständigt få förordna om enrum. Vare sig beslutanderätten tillkommer fångvårdsstyrelsen eller styresmannen, bör det emellertid vara

en förutsättning för förordnande som nu sagts att arbete i enrum finnes erforderligt av särskilda skäl, t. ex. fara för ordning och säkerhet inom anstalten eller för menlig påverkan fångarna emellan.

Den av beredningen föreslagna undantagsbestämmelsen (47 § andra stycket) från huvudregeln om arbetsgemensamhet har på de nu anförda skälen givits den lydelsen, att om styresmannen med hänsyn till fara för ordning och säkerhet inom anstalten eller för menlig påverkan fångarna emellan eller av annan särskild anledning finner erforderligt att fånge arbetar i enrum, han må förordna därom. Uppgår strafftiden till sex månader eller däröver, skall frågan dock underställas fångvårdsstyrelsens prövning, om det gäller hållande i enrum under längre tid än en månad varje halvår. Fångvårdsstyrelsen må ej förordna om arbete i enrum för längre tid än sex månader varje gång.

Liksom enligt gällande rätt föreslås (49 § andra stycket) att fånge som själv önskar arbeta i enrum icke må förvägras detta, såvida icke synnerliga skäl till annat föranleda.

För de fall då fångar enligt vad ovan sagts komma att arbeta i enrum har beredningen ansett att enrumsbehandlingen bör uppmjukas i förhållande till vad nu gäller.

Styresmannens nuvarande befogenhet att låta fången ha cellen öppen under arbetstid utnyttjas vid flertalet anstalter endast i mycket liten utsträckning, vilket motiveras med bevakningssvårigheter på grund av otillräcklig personal. Enligt beredningens mening få många av enrumsstraffets ogynnsamma verkningar tillskrivas det förhållandet, att fången i regel hålls inlåst, vilket är ägnat att öka hans känsla av avstängdhet från yttervärlden. Det ständiga öppnande och låsande, som blir följderna av systemet med stängda celldörrar, är även ägnat att skapa irritation mellan tjänstemännen och de intagna. För de förra får denna kontinuerliga upppassning av klientelet anses vara i viss mån förnedrande och dessutom ägnad att låta deras verksamhet framstå som ren bevakningstjänst på bekostnad av deras positiva intresse för de intagnas utveckling. För fångarna åter medför inlåsningsystemet — särskilt genom det ringa mått av förtroende som visas dem — att de komma att bli antagonistiskt inställda mot tjänstemännen och betrakta dem utslutande som bevakningspersonal. Det är därför ett önskemål att i möjligaste utsträckning låta fångarna ha celldörren olåst under arbetstid. De olägenheter därav, som för närvarande befaras, torde bli väsentligt mindre när i överensstämmelse med beredningens förslag en bättre differentiering av klientelet genomföres. Om en intagen missbrukar rätten att ha celldörren olåst, står ju också möjligheten öppen att beröva honom denna förmån. Det måste däremot anses i princip oriktigt att hålla alla celldörrar låsta av det skälet att det erfordras med hänsyn till några få opålitliga individer.

Den nuvarande möjligheten att uppmjuka enrumsstraffet genom att medgiva fången att inom anstalten uträtta ärenden, som sammanhånga med hans arbete, torde böra utvidgas att avse även andra lättnader i isoleringen.

I beredningens förslag (47 § sista stycket) har av skäl som ovan anförts

intagits ett stadgande att om fånge arbetar i enrum dörren bör hållas olåst under arbetstid, där det kan ske utan olägenhet, samt att jämväl i övrigt lättnader i isoleringen må vidtagas under arbetstiden. Rättighet för fånge att ha rumsdörren olåst även under fritid har i förslaget upptagits såsom en särskild förmån som kan tillerkännas fånge på grund av ådagalagd arbetsflit och gott uppförande. Här om må hänvisas till vad som anföres i kapitlet om de intagnas särskilda förmåner.

Enrum kan även förekomma som disciplinär åtgärd, varvid inneslutningen har en strängare karaktär än eljest. I detta hänseende hänvisas till kapitlet om disciplinära åtgärder.

Vad härefter angår fångarnas *fritid* har beredningen funnit övertvägande skäl tala för att de intagna från straffets början skola få sammanföras med andra fångar, när det erfordras för uppfostrande ändamål eller för att fritiden skall kunna utnyttjas på lämpligt sätt, t. ex. för deltagande i gudstjänst, skolundervisning, studiecirkel, föredrag, utomhusvistelse, gymnastik eller idrott. Undantag härifrån bör få göras endast när särskilda skäl tala däremot, t. ex. uppenbar fara för ordning och säkerhet eller för att en fånge skall menligt påverka andra. Det bör alltså icke få förekomma att fångarna vid anstaltstidens början tvingas att företaga promenader i cellgård, att sitta avskilda från andra i kyrka eller skola etc. Därutöver bör fånge, om det finnes kunna ske utan fara för menlig påverkan, även eljest kunna medgivas att tillbringa fritiden eller del därav tillsammans med en eller flera andra fångar. Detta kan nämligen vara önskvärt för att motverka ogynnsamma psykiska verkningar av isoleringen. Regler i nämnda hänseenden ha upptagits i 48 § i förslaget, där det stadgas att fånge som är intagen i slutan stalt, om ej särskilda skäl däremot äro, tillsammans med andra fångar må deltaga i gudstjänst, undervisning, utomhusvistelse och fritidssysselsättning samt att fånge även eljest, såvitt det finnes kunna ske utan fara för menlig påverkan, må medgivas att tillbringa fritiden eller del därav tillsammans med en eller flera andra fångar.

I andra fall än de nämnda får däremot en okontrollerad samvaro under fritid anses innebära alltför stor fara för moralisk smitta, varför fångarna böra hållas avskilda. Beredningen har därför icke upptagit någon motsvarighet till den nuvarande automatiskt inträdande helgemensamheten. Enligt 49 § första stycket i förslaget skola fångar som äro intagna på slutan stalt hållas skilda från varandra i andra fall än de ovan behandlade. Sålunda bör fånge såvitt möjligt tillbringa sovtid i enrum.

Enligt 49 § andra stycket i förslaget har fånge rätt att på egen begäran få tillbringa fritid i enrum, såvida icke synnerliga skäl däremot äro.

Därest förbrytare, som äro utpräglat farliga för omgivningen, dömas till straffarbete, lämna de av beredningen föreslagna reglerna tillräckliga möjligheter för deras isolering. Såsom framgår av vad ovan anförts kan nämligen fånge genom upprepade beslut av fångvårdsstyrelsen hållas till arbete i enrum utan tidsbegränsning, och all gemensamhet under fritid kan uteslutas när särskilda skäl föreligga. Det får anses vara fångvårdsstyrelsen obetaget att

redan vid meddelande av beslut om intagens placering å viss anstalt även förordna om enrum.

I fråga om *förvarade och internerade* stadgas i 3 § 1937 års verkställighetslag att sådan fånge omedelbart efter intagandet må hållas i enrum under erforderlig observationstid, dock högst tre månader, samt att han efter utgången av denna tid ej må hållas i enrum mot sin vilja, där sådant ej påkallas av hänsyn till hans behandling eller till ordningen och säkerheten inom anstalten. Från vad sålunda gäller göres i beredningens förslag (56 §) endast den avvikelser att enrumstiden vid anstaltstidens början begränsats till tiden för den observation som enligt förslaget skall verkställas beträffande förvarad eller internerad, alltså till högst en månad, samt att jämväl fara för menlig påverkan de intagna emellan kan föranleda att den dömde hålles avskild från andra intagna. Om meningsskiljaktighet uppkommer mellan styresmannen och läkaren i fråga om förvarads eller internerads hållande i enrum, skall frågan, om det kan ske utan dröjsmål, hänskjutas till fångvårdsstyrelsens avgörande (61 §).

Den genom 1943 års lagändringar införda möjligheten att medgiva vissa straffångar och fängelseångar att arbeta hos enskild arbetsgivare utom anstalten har enligt beredningens förslag väsentligt utvidgats och avser även förvarade och internerade. För denna s. k. *frigång* redogöres i kapitlet om de intagnas särskilda förmåner.

Mot de ovan behandlade regler i förslaget som möjliggöra att fångarnas isolering väsentligt minskas svara vissa andra bestämmelser som åsyfta att skapa garantier för att dessa möjligheter utnyttjas. Sålunda stadgas i 2 § att fångvårdsanstalt bör vara så inrättad att de intagna under sunda och hygieniska förhållanden kunna sysselsättas med lämpligt arbete samt erhålla tillfälle till idrott, gymnastik, studier och annan lämplig fritidssysselsättning. Enligt 38 § böra gymnastik- och idrottsövningar samt andra lämpliga fritidssysselsättningar för de intagna såvitt möjligt anordnas. Slutligen stadgas i 41 § att intagen, som icke sysselsättes med utarbete, såvitt hinder ej möter dagligen skall vistas utomhus minst en timme.

Det torde vara uppenbart att de önskemål som sålunda fått uttryck i lagtexten — att fångarna skola ha goda möjligheter till arbete, friluftsvistelse och lämplig fritidssysselsättning — endast kunna tillgodoses därest vissa ombyggnadsarbeten utföras å de slutna anstalterna, i den mån icke helt nya anstalter tillskapas. För beredningens förslag i dessa delar redogöres i kapitlet om anstaltsorganisationen. Här må nämnas att vissa nybyggnader av verkstäder erfordras, att särskilda arbetsrum böra inredas i de mindre anstalterna, att cellfönstrens upphuggning till vanlig storlek bör påskyndas, att de nuvarande cellgårdarna snarast böra rivas i den mån de icke erfordras för häktade, samt att fångelserna böra förses med dagrum, ävensom i den mån det kan ske med gymnastiksalor och idrottsplaner. En av de viktigaste förutsättningarna för att det slutna anstaltslivet skall kunna få en mindre grå och förkvävande atmosfär är att allt som är möjligt snabbt göres för att tillföra fångarna mera luft och ljus och i övrigt öka deras möjligheter att leva som vanliga människor.

16. De intagnas särskilda förmåner.

Såsom i det föregående framhållits, böra under anstaltstiden inga åtgärder vidtagas som kunna äventyra behandlingens syfte att befrämja den dömdes tillrättaförande. Utöver vad som följer av själva frihetsberövandet och hänsyn till säkerhet och god ordning bör man icke vidtaga några inskränkningar i den dömdes rättigheter. Det är av vikt att den intagne icke försättes i en alltför starkt markerad särställning i förhållande till andra människor. Beredningen har därför, som ovan anförts, ansett att det nuvarande progressivsystemet i fråga om de intagnas förmåner i huvudsak bör avvecklas och att lagstiftningen i stället bör tillförsäkra den intagne vissa minimirättigheter, som endast kunna fråntagas honom genom disciplinär bestraffning och ibland ej ens på denna väg. Endast vissa förmåner som ha mera speciell karaktär böra reserveras för att kunna tilldelas den intagne såsom belöning för arbetsflit, gott uppförande och visad pålitlighet. I skilda sammanhang har beredningen redogjort för vissa särskilda rättigheter — till brevväxling, besök, läsning, fritidssysselsättning m. m. — som den intagne bör åtnjuta från anstaltstidens början. Därutöver har man att beakta vissa andra förmåner som äro av väsentlig betydelse för den intagne, framför allt hans rätt att innehava och förskaffa sig personliga tillhörigheter, att inköpa premievaror, d. v. s. varor som tillhandahållas vid anstalterna mot betalning av intjänade arbetspremier, samt att förskaffa sig annat som icke består vid anstalten.

I nämnda hänseende gälla för närvarande tämligen restriktiva bestämmelser för straffångar och bötesångar, medan däremot fängelseångar samt förvarade och internerade äro bättre ställda.

Beträffande *straffånge* gäller för närvarande enligt 2 § i 1916 års lag att han icke må förskaffa sig eller mottaga underhåll, beklädnad eller annat utöver vad honom vid straffanstalten tillhandahålles, dock med det förut omnämnda undantaget i fråga om böcker och annat som kan bereda honom nyttig sysselsättning under fritid. Jämlikt 28 § i 1938 års stadga skall straffånge till anstaltens vård överlämna de tillhörigheter han medför utom trolvnings- och vigselring samt vad han i övrigt enligt av fångvårdsstyrelsen meddelade bestämmelser må innehava. Genom bestämmelser i 12 kap. arbetsordningen för fångvårdsstaten har rätten att innehava personliga tillhörigheter noga infogats i progressivsystemet. Sålunda äger straffånge i första fångklassen innehava högst tre fotografier av närstående samt häftad almanack, i andra klassen därutöver armbands- eller fickur, i tredje fångklassen dessutom krukväxt och flera fotografier av närstående samt i fjärde klassen ytterligare krukväxter, smärre föremål till trevnad och förströelse och efter styresmannens bestämmande egna toilettartiklar, varjämte bostadsrum och dagrum på fångvårdens bekostnad må prydas med gardiner, planscher, bord-

dukar och dylikt. På samma sätt ökas hans rätt att inköpa premievaror gradvis från, i första fångklassen, 3 hekto socker, ett halvt kilo frukt och en fläta tobak eller ett paket snus i veckan till i fjärde klassen ytterligare en fläta tobak eller ett paket snus och 50 gram kakao eller 25 gram te i veckan ävensom 3 deciliter tillagat kaffe eller te samt skorpor dagligen.

Beträffande *fängelsefånge* gäller enligt 3 § andra stycket i 1916 års lag att han utöver vad vid straffanstalten består må förskaffa sig underhåll eller bekvämlighet, dock ej i vidare mån än som är förenligt med måttlighet och enkelhet och under förutsättning att ordningen eller säkerheten icke därigenom störes. Jämlikt 32 § i 1938 års stadga skall han till anstaltens vård överlämna de penningmedel, värdesaker och legitimationshandlingar som han medför, så ock tillhörigheter som han med hänsyn till ordning och säkerhet inom anstalten icke bör innehava.

Bötesfånge må enligt 11 § andra stycket i 1916 års lag icke förskaffa sig eller emottaga underhåll eller bekvämlighet utöver vad honom vid straffanstalten består. Detta innebär att han bl. a. är utesluten från rätt att inköpa premievaror. Jämlikt 36 § i 1938 års stadga skall han till anstaltens vård överlämna de tillhörigheter han medför förutom egna gångkläder samt trolovnings- och vigselring.

Förvarad eller *internerad* må enligt 2 § sista stycket i 1937 års verkställighetslag i mån av gott uppförande kunna medgivas att utöver vad vid anstalten består skaffa sig underhåll eller bekvämlighet, som låter förena sig med iakttagande av måttlighet och enkelhet; förutsättning är att ordningen eller säkerheten inom anstalten icke äventyras. Jämlikt 38 § i 1938 års stadga skall förvarad eller internerad till anstaltens vård överlämna de tillhörigheter han medför utom trolovnings- och vigselring samt vad han i övrigt enligt av fångvårdsstyrelsen meddelade bestämmelser må innehava.

Den av beredningen ovan hävdade ståndpunkten att de intagna redan från anstaltstidens början böra garanteras relativt vidsträckta minimirättigheter medför att gemensamma regler i huvudsak böra gälla för straffångar, fängelsefångar och bötesfångar samt förvarade och internerade. Enligt beredningens förslag (40 §) skall varje intagen äga innehava trolovnings- och vigselring, fotografier av närstående, klocka, artiklar för skrivning och personlig hygien, enklare prydnadsföremål ävensom annat dylikt enligt styresmannens prövning. Rätten till dessa förmåner är alltså obligatorisk och har undantagits från progressivsystemet. Det skall icke vidare kunna ifrågakomma att vid verkställighetens början fråntaga den intagne enklare personliga tillhörigheter som han har behov av och som kanske ha affektionsvärde för honom. Att förbjuda honom att ha eget skrivpapper eller egna toilettartiklar skall ej vidare få förekomma. Ej heller skall det möta något hinder för en anhörig att till den intagne överlämna en minnesgåva, t. ex. en krukväxt eller något prydnadsföremål. Att i vissa fall undantag från den givna regeln kan behöva göras på grund av hänsyn till ordningen eller säkerheten inom anstalten ligger i sakens natur.

Alla intagna — även bötesfångar — skola vidare enligt förslaget (52, 53

och 60 §§) ha rätt att köpa premievaror i den omfattning fångvårdsstyrelsen bestämmer. Fångvårdsstyrelsen skall alltså liksom för närvarande bestämma vilka varor som få inköpas, men i motsats till vad nu är fallet skall strafffånge redan från anstaltstidens början få köpa de premievaror som normalt ifrågakomma i stället för att i etapper bliva berättigad till nya inköp. Bland de premievaror som alla intagna skola ha rätt att köpa böra ingå sådana varor som frukt, socker, te, kaffe, kakao, karameller och tobak. Däremot anser beredningen, som funnit att anmärkning icke med fog kan riktas mot fångvårdsanstaltarnas mathållning, att kostförstärkning icke bör få anskaffas på denna väg. Är någon intagen i behov av ökad portion eller ändrad kost, bör han liksom för närvarande efter läkarens tillstyrkan erhålla den utan kostnad.

En särskild fråga är huruvida de intagna skola få inköpa icke blott snus och tuggtobak utan även röktobak. För närvarande är rökning medgiven vid några för vanligt fångförvar avsedda anstalter ävensom vid kolonier samt vid ungdomsanstalterna och anstalterna för verkställighet av förvaring och internering. Goda skäl finnas för att tillåta rökning även vid andra anstalter. Bl. a. kan anföras att rökningförbudet träffar mycket olika; för en inbiten rökare medför det en plågsam skärpning av straffet. Ur anstaltssynpunkt kan mot rökningförbudet anföras att en stor del av klientelet blir mera irriteradt och svårskött när rökning ej medgivas. Härtill kommer att för närvarande ett betydande antal rökare under fängelsetiden föranledes att övergå till den ur hygienisk synpunkt föga önskvärda vanan att tugga snus eller tobak. Någon generell regel att rökning skall vara tillåten torde emellertid icke kunna uppställas, då sådana synpunkter som eldfara och fara för dålig luft måste beaktas på vissa slutna anstalter, särskilt de äldre. Det torde emellertid icke vara uteslutet att genom lämpliga anordningar och föreskrifter möjliggöra rökning även på dessa anstalter. Det bör ankomma på fångvårdsstyrelsen att meddela närmare bestämmelser därom. Beredningen förutsätter att rökning blir tillåten på samtliga öppna anstalter och i viss utsträckning även på de slutna anstalterna.

Hittills ha vissa svårigheter beträffande inköp av premievaror uppstått när strafffånge på grund av sjukdom eller arbetsoförmåga i övrigt saknat arbetsinkomst. Det har därför ifrågasatts att i dylika fall tillåta inköp för egna medel. Då beredningen, på sätt som angivits i kapitlet om de intagnas ersättning för sitt arbete, föreslagit att arbetspremie skall kunna utgå vid arbetsoförmåga, torde emellertid fall som de nämnda bliva sällsynta.

Bland de särskilda förmåner som — i syfte att vinna en viss progression i behandlingen — enligt vad nedan anføres skola kunna tillerkännas strafffånge såsom belöning för ådagalagd arbetsflit och gott uppförande, märkes rättighet att inköpa ytterligare premievaror enligt av fångvårdsstyrelsen meddelade anvisningar. Avsikten är att fångvårdsstyrelsen skall fastställa vissa grunder för ytterligare inköp som strafffånge kan förklaras berättigad till. Huvudsakligen torde dessa inköp få avse ökade kvantiteter av de ovan nämnda varorna — t. ex. kaffe varje dag i stället för vissa dagar i veckan, skorpor eller bröd till kaffet, större tobaksmängd etc. — men naturligtvis kan det även ifrågakomma att införa nya premievaror.

Den rätt att själv skaffa sig underhåll eller bekvämlighet som enligt gällande lag tillkommer *fängelsefånge* medför ej sällan att fängelsestraffet framstår som ett klassbetonat straff, vilket gynnar de bättre situerade brottslingarna. Medan en fängelsefånge, som har egna tillgångar eller erhåller medel av anhöriga, kan leva ett ganska bekvämt liv inom fängelset, blir för den fattige och ensamstående fängelsestraffet minst lika kännbart som straffarbete. I detta hänseende har det särskilt väckt uppmärksamhet att förmögna fängelsefångar någon gång hållit sig med egen mat under hela anstaltstiden och själva låtit möblera sitt rum. Däremot har det ansetts mindre stötande att ett flertal fängelsefångar skaffat sig kaffe eller dylikt och att en eller annan låtit sätta in en bekväm stol. Fångens rätt att mottaga underhåll utifrån är ofta ägnad att göra tillvaron ändå svårare för hans familj, emedan familjemedlemmarna ofta känna sig tvungna — ibland på enträgen begäran av den intagne — att använda sina sista slantar för matsändningar till honom.

För att vinna upplysning i vilken omfattning fängelsefångarna för närvarande begagna sig av de nämnda förmånerna, har beredningen genom en rundfråga till anstaltens styresmän inhämtat uppgifter beträffande de 372 fängelsefångar som den 10 februari 1944 voro intagna på fångvårdsanstalt. Enligt de inkomna uppgifterna brukade endast 50 av dessa fångar skaffa mat utifrån, medan 208 regelbundet själva köpte eller från anhöriga mottogo kaffe, godsaker och dylikt. Återstående 114 skaffade sig intet som helst underhåll utöver vad anstalten tillhandahöll. Rätten att skaffa sig bekvämlighet utnyttjades i väsentligt mindre omfattning. Endast 3 av de 372 fångarna hade skaffat sig bekvämlighet i större utsträckning (egna möbler), medan 46 hade medfört eller mottagit enklare bekvämlighetsartiklar, såsom egna sängkläder, linne, stol m. m.

Vid sitt bedömande av frågan om fängelsefånges rätt att skaffa sig underhåll eller bekvämlighet har beredningen till en början ansett det uteslutet att generellt bibehålla dessa förmåner för de fångar som enligt förslaget skola intagas på öppna anstalter med den fulla gemensamhet som där råder. Dessa fångar erhålla compensation genom det ökade mått av frihet som de åtnjuta. Beträffande fängelsefångar som undergå straffet i slutan stalt har beredningen ansett det angeläget att undvika sådana verkställighetsformer som komma fängelsestraffet att framstå som en förmån för de välsituerade. Rätt att skaffa sig egen mat har därför icke ansetts böra ifrågakomma, så mycket mindre som fängelsernas mathållning är fullt tillfredsställande. Däremot kunna skäl anföras för att bibehålla fängelsefånges rätt att skaffa sig underhåll i mindre utsträckning, d. v. s. vanligen kaffe med bröd och dylikt. För att vinna större jämställdhet mellan samtliga fångar och för att undvika att de anhöriga få göra ekonomiska uppoffringar har det emellertid ansetts lämpligare att låta fångarna verkställa dessa inköp inom anstalten, vilket i regel även blir billigare för dem. Härigenom får också tjänstepersonalen den lättnaden att den befrias från att dagligen undersöka paket som medföras av besökande. Tekniskt har frågan enligt beredningens förslag (53 § första stycket) lösts så, att fängelsefånge skall äga rätt att för arbetspremier eller egna

medel inköpa premievaror i samma omfattning som enligt fångvårdsstyrelsens anvisningar högst kan medgivas strafffånge. Såsom ovan anförts har det förutsatts att strafffånge i särskild ordning skall kunna berättigas att dagligen inköpa bl. a. kaffe med skorpor, vetebröd och dylikt. Den sålunda föreslagna regeln får tillämpning även på fängelsefångar som äro intagna på öppen anstalt.

I fråga om rätt för fängelsefånge som undergår straff på slutan anstalt att skaffa sig bekvämlighet har beredningen ansett det stötande att en väl-situerad fånge skall kunna helt möblera cellen. Däremot bör det — särskilt med tanke på vissa fångar som på grund av brottets beskaffenhet, hög ålder eller liknande omständigheter förtjäna särskild hänsyn — vara tillåtet att använda egna sängkläder, att medföra en bekväm stol eller en matta eller att i övrigt anskaffa bekvämligheter i mindre omfattning. Beredningen föreslår därför (53 § andra stycket), i huvudsaklig anslutning till gällande rätt, att fängelsefånge som är intagen å slutan anstalt själv skall äga skaffa sig eller mottaga bekvämlighet som är förenlig med enkelhet och god ordning. Beredningen förutsätter att denna bestämmelse får en så snäv tolkning att fånge icke tillåtes sådana överdrifter som att helt möblera rummet. I anslutning till gällande bestämmelser föreslås vidare att fängelsefånge, som undergår straff i enrum, skall få använda egna kläder, om de äro av tillfredsstäl-lande beskaffenhet.

Såsom ovan anförts skola enligt beredningens förslag (52 och 53 §§) vissa särskilda rättigheter kunna tillerkännas straffångar och fängelsefångar i be-löningsyfte, varvid sådana förmåner utvalts som det icke kan anses olämpligt att fränkänna den intagne vid verkställighetens början. Beviljandet av dy-lika förmåner har icke ansetts böra uttryckligen knytas till avtjänandet av viss strafftid. Förutsättning är enligt förslaget endast att förmånerna finnas lämpligen böra beviljas med hänsyn till ådagalagd arbetsflit och gott upp-förande ävensom andra omständigheter. Då en viss progression i förhållande till strafftidens längd i många fall kan vara önskvärd, står det emellertid öppet att i tillämpningen — som är beroende av fångvårdsstyrelsens anvisningar — tillse att fångar med längre strafftid i regel icke få åtnjuta de sär-skilda förmånerna förrän på ett visst stadium av anstaltsvistelsen.

Bland de särskilda förmåner som komma i fråga märkes i första hand rätt för strafffånge att inköpa ytterligare premievaror; för denna förmån, som automatiskt tillfaller alla fängelsefångar, har redogörelse lämnats i det föregående. Vidare har beredningen ansett det lämpligt att straffångar och fängelsefångar kunna medgivas att ha rumsdörren olåst under fritid — detta torde av den intagne uppfattas som en betydande lättnad — samt att med in-skränkning i arbetstiden ägna sig åt eget arbete eller studier. Sistnämnda förmån torde bliva av stor betydelse när det gäller att sporra ambitiösa fångar till självverksamhet. Den ifrågakommer naturligtvis ej för fängelsefångar som på slutan anstalt arbeta i enrum; de ha ju alltid rätt att själva skaffa sig lämpligt arbete.

Förutom de nu uppräknade rättigheterna föreslår beredningen att styres-

mannen, i enlighet med anvisningar som meddelas av fångvårdsstyrelsen, skall kunna bevilja strafffånge och fängelsefånge annan särskild förmån, som låter förena sig med god ordning. Härmed avses bl. a. vissa förmåner, t. ex. rätt att innehava radioapparat, som icke lämpligen kunna angivas i lagen. Det möter icke något hinder att straffångar ävensom fängelseångar, som äro intagna på öppen anstalt, med stöd av det föreslagna stadgandet i den mån det lämpligen kan ske tillerkännas den rätt att själva skaffa sig bekvämlighet som alltid tillkommer fängelseångar på slutna anstalt. Vidare har det ansetts önskvärdt att fångvårdsmyndigheterna få möjlighet att utan lagändring försöksvis pröva nya vägar för de dömdas återinföring i samhällslivet. Beredningen har även velat hålla möjligheten öppen att genom åtgärder på verkställighetsstadiet åvägbringa en särskilt hänsynsfull behandling av sådana fångar som med hänsyn till speciella förhållanden, t. ex. hög ålder, böra komma i åtnjutande därav. Då nu ifrågavarande förmåner skola beviljas enligt anvisningar av fångvårdsstyrelsen, torde fara för missbruk icke kunna anses föreligga.

Beträffande *förvarade och internerade* föreslår beredningen (60 §) — som på förut anförda skäl anser att dessa intagnas förmåner böra vara så vidsträckta som möjligt — dels att förvarad eller internerad skall äga samma rätt till inköp av premievaror som enligt vad ovan sagts skall tillkomma fängelsefånge samt att han enligt anvisningar som meddelas av fångvårdsstyrelsen må erhålla annan särskild förmån, dels ock, i huvudsaklig överensstämmelse med vad nu gäller, att förvarad eller internerad själv må skaffa sig underhåll eller bekvämlighet, som låter förena sig med enkelhet och god ordning. Det har ej ansetts lämpligt att såsom för närvarande är fallet göra beviljandet av dessa förmåner ovillkorligt beroende av den intagnes uppförande. Däremot skola sådana förmåner även vid gott uppförande icke ifrågakomma, om särskilda skäl däremot äro. Man måste vidare särskilt beakta de anhörigas intressen. Erfarenheten visar nämligen att de ofta utpräglad parasitiska individer, som dömas till förvaring eller internering, i betydande utsträckning utsätta sina närstående för påtryckningar att med stora uppoffringar sända dem den ena gåvan efter den andra, ehuru något egentligt behov därav icke föreligger. Denna synpunkt har föranlett att enligt beredningens förslag förvarads eller internerads rättighet att skaffa sig underhåll eller bekvämlighet begränsats att avse sådant som han *själv* skaffar sig. Såsom gåva må förvarad eller internerad enligt förslaget icke mottaga underhåll eller bekvämlighet, om det är uppenbart att givaren därigenom oskäligt be- tungas.

Såsom en särskild förmån ifrågakommer slutligen för samtliga intagna den s. k. *frigången*, d. v. s. rättighet att utföra arbete hos arbetsgivare utom anstalten. I kapitlet om progressivsystemet har anförts att detta institut, som med goda erfarenheter prövats för de till ungdomsfängelse dömda, får anses i viss mån närma sig de icke frihetsberövande åtgärderna och därför i regel endast bör förekomma som ett övergångsstadium till frigivningen. I denna

form torde frigången emellertid vara en av de mest löftesgivande nybildningarna på fångvårdens område. Det har därför synts angeläget att icke, på sätt som för närvarande är fallet, helt begränsa dess tillämplighet till fångar med långa strafftider — efter 1943 års lagändringar ifrågakommer frigång för fångar som undergå straff i helgemensamhet, d. v. s. i regel sedan tre år av straffet avtjänats — utan att göra institutet tillämpligt även när det av annan anledning än strafftidens längd finnes lämpligt. Enligt 51 § i förslaget till verkställighetslag må fånge av fångvårdsstyrelsen eller, efter dess be- myndigande, av styresmannen medgivnas att till förberedande av frigivningen utföra arbete hos arbetsgivare utom anstalten, när det med hänsyn till strafftidens längd eller av annan anledning finnes lämpligt och fara för missbruk ej anses föreligga. Frigångssystemet föreslås bli tillämpligt även i fråga om förvarade och internerade (59 §). För dessa kategorier torde det vara ägnat att fylla en viktig uppgift till ledning för bedömandet av utskrivningsfrågan.

Det ligger i sakens natur att frigångssystemet icke lämpar sig lika väl för alla anstalter. Det torde komma att få sin största användning vid sådana anstalter i landsorten där goda arbetstillfällen finnas i trakten. Det kan övervägas att under tillämpningen koncentrera frigångssystemet till vissa mindre fängelser. Dessutom bör det emellertid användas vid flertalet öppna anstalter. De enskilda arbetsgivare som ifrågakomma äro framför allt hantverkare och jordbrukare.

Såsom anförts i kapitlet om ersättning åt de intagna för deras arbete, skall det enligt 68 § i förslaget tillkomma fångvårdsstyrelsen att förordna angående ersättning åt intagen för arbete åt arbetsgivare utom anstalten.

17. Disciplinära åtgärder.

De gällande bestämmelserna om disciplinstraff, som med stöd av bemyndiganden i 13 § 1916 års verkställighetslag och 6 § 1937 års verkställighetslag upptagits i 1938 års stadga, äro tillämpliga på såväl straff-, fängelse- och bötesfångar som förvarade och internerade. Enligt 24 § nämnda stadga må fånge som bryter mot anbefalld ordning av styresmannen bestraffas med a) nedflyttning i lägre fångklass; b) mistning av redan intjänade arbetspremier, dock högst en månads premier; c) förlust av sysselsättning under högst fjorton dagar; d) hårt nattläger under högst tio dagar; samt e) inneslutning i straffcell från och med tio dagar till och med en månad. Av dessa bestraffningar kan nedflyttning till lägre fångklass endast ifrågakomma för straffångar; sådan nedflyttning kan jämlikt 31 §, utom såsom bestraffning, tillämpas även eljest, om fången ådagalägger mindre gott uppförande, visar lättja eller befinnes ovärdig honom givet förtroende. Hårt nattläger får ej ifrågakomma för förvarad, och ej heller för annan fånge utan att läkare vid anstalten förklarat hinder icke möta med hänsyn till fångens hälsotillstånd. Inneslutning i straffcell må icke ådömas annan än den som undergår straffarbete på viss tid eller fängelse. Vid förlust av sysselsättning, hårt nattläger och inneslutning i straffcell må fånge icke åtnjuta kost eller bekvämlighet utöver vad strafffånge minst består, ej heller till egen personlig förmån disponera arbetspremiemedel eller ersättning för utfört arbete. När fånge ådömts inneslutning i straffcell må fångvårdsstyrelsen, om förseelsen är av svårare beskaffenhet, besluta att straffarbetets eller fängelsestraffets verkställighet skall anses avbruten under tid då fången undergår sådan bestraffning eller under viss del av denna tid, dock högst fjorton dagar varje gång, och ej heller sammanlagt mera än en tredjedel av strafftiden eller mera än tre månader.

De nämnda bestraffningarna tillämpas i varierande utsträckning. Ådömande av inneslutning i straffcell, som jämte den därmed förenade möjligheten till förlängning av strafftiden infördes år 1938 efter danskt mönster, antogs vid stadgandets tillkomst komma att få stor betydelse. Under åren 1938—1942 tillämpades emellertid denna bestraffningsform icke i något fall och under år 1943 endast i ett fall; fångvårdsstyrelsen har icke i något fall förordnat om avbrott i straffets verkställighet i samband med sådan bestraffning. Ej heller nedflyttning i lägre fångklass och mistning av intjänade arbetspremier har kommit till större användning (20 respektive 21 fall under åren 1938—1942). Bestraffningsformen förlust av sysselsättning har däremot tillämpats i relativt betydande utsträckning liksom ådömande av hårt nattläger. Under nämnda femårsperiod ådömdes förlust av sysselsättning ensamt i 240 fall samt i förening med hårt nattläger i 92 fall; endast hårt nattläger ådömdes härjämte i 5 fall.

Vid sitt bedömande av frågan om disciplinära bestraffningar har beredningen utgått från att förslaget genomförande i övriga delar väsentligt kommer att minska behovet av disciplinstraff. Sådant uppträdande som leder till bestraffning torde ofta ha sin orsak i att behandlingen icke varit tillräckligt individualiserad eller bero på att fången i avsaknad av intresseväckande arbete och fritidssysselsättningar koncentrerar sitt tankeliv på anstaltens förhållanden och mer eller mindre inbillade oförrätter. Det system av delvis bagatellartade detaljföreskrifter och den begränsning av de intagnas förmåner som vanligen följt av progressivsystemet torde även leda till att de intagna ha svårt att anpassa sig efter alla ordningsreglerna och därigenom få en antagonistisk inställning till anstalten. Som ovan anförts är vidare systemet med stängda celldörrar ägnat att framkalla irritation mellan de intagna och personalen. Mer eller mindre utpräglade cellpsykosser spela även ofta en betydande roll. Den bättre differentiering av klientelet som förslaget åsyftar torde vara ägnad att minska friktionsanledningarna. När psykopaterna och de mest svårbehandlade övriga fallen placerats på särskilda anstalter, torde klientelet på andra anstalter bliva väsentligt mera lättskött. Införandet av mera öppna vårdformer och den minskade isoleringen från yttervärlden, liksom det större utrymmet för nyttiga fritidssysselsättningar och de ökade förmånerna, torde vara ägnat att länka in de intagnas intresse på mera sunda banor. Det är i allmänhet mera att vinna genom att behandla en fånge efter hans egenart, visa honom förtroende och vid uppkommande konflikter söka tala honom till rätta än genom att helt schematiskt ådöma honom bestraffning.

På dessa skäl har beredningen ansett att de nuvarande disciplinstraffen kunna begränsas. Det har därvid framstått som särskilt angeläget att icke bibehålla sådana bestraffningar, vilkas verkningar stå i strid mot det syfte man vill vinna med behandlingen. Det kan sålunda icke anses lämpligt att döma en intagen, som man vill vänja vid ordnat arbete, att under någon tid sitta sysslös i sin cell; förlust av sysselsättning bör alltså ej ifrågakomma som bestraffning. Hårt nattläger är till sina verkningar ägnat att sätta den intagne i sämre fysisk kondition och torde merendels snarare skapa förhärkelse och bitterhet än åstadkomma en sund reaktion; denna bestraffning har därför ej medtagits i beredningens förslag. Det bötesstraff, som förlust av redan intjänade arbetspremier är avsett att utgöra, torde för flertalet intagna under anstaltsvistelsen icke vara kännbart i annan mån än att de därigenom förlora möjligheten att inköpa premievaror för den disponibla delen av dessa arbetspremier. Däremot träffa dess verkningar den intagne och hans anhöriga hårt under tiden närmast efter frigivningen, då de ha starkt behov av vad den intagne kunnat förtjäna i anstalten. Det drabbar vidare den flitige hårdare än den late. Beredningen har med hänsyn härtill icke upptagit denna bestraffningsform. Att nedflyttning i lägre fångklass ej kan ifrågakomma följer av att klasssystemet enligt beredningens förslag i princip avskaffas. Liksom beredningen i mindre skala bibehåller en motsvarighet till uppflyttning i högre fångklass genom den i 52 och 53 §§ föreslagna möjligheten att med-

giva fångar vissa extra förmåner, avser förslaget emellertid även att i viss mån öppna motsvarighet till den nuvarande nedflyttningen till lägre fångklass. Detta skall kunna ske genom att intagen såsom disciplinär bestraffning frånges vissa förmåner.

Enligt beredningens förslag (76 §) skall styresmannen, om den intagne bryter mot anbefalld ordning eller eljest visar klandervärt uppförande, göra honom lämpliga föreställningar. Är förseelsen av allvarlig beskaffenhet kan styresmannen i första hand beröva den intagne vissa särskilda förmåner. Straff fångar, fängelsefångar samt förvarade eller internerade kunna för viss tid eller tillsvidare frångas de särskilda förmåner som tillerkänts dem i belöningsssyfte — ökad rätt till inköp av premievaror, rätt att ha celldörren öppen under fritid, minskad arbetstid, frigång etc. Fängelsefångar, som äro intagna i slutan anstalt, kunna fränkännas rätten att själva skaffa sig bekvämlighet eller nyttja egna kläder samt förvarade och internerade rätten att skaffa sig underhåll och bekvämlighet. Vidare kunna alla intagna på viss tid berövas den allmänna rätten att köpa premievaror. I den omfattning styresmannen bestämmer kunna de intagna för viss tid, högst fjorton dagar, frångas de i 39 § i förslaget upptagna rättigheterna, d. v. s. att skaffa sig eller mottaga litteratur och annat som kan bereda lämplig sysselsättning under fritid samt att eljest läsa böcker och tidningar. Ehuru dessa förmåner äro av betydelse för de intagnas tillrättaförande, har det nämligen ansetts nödvändigt, att styresmannen — särskilt för att giva allvar åt en enrumsbestraffning — skall ha möjlighet att indraga dem helt eller delvis, dock ej för så lång tid att det skulle lända den intagne till skada. Den i 40 § upptagna rättigheten för intagen att innehava vissa personliga tillhörigheter har däremot ansetts vara av sådan natur att den icke ens som disciplinär bestraffning bör kunna berövas honom.

Det ligger i sakens natur att förlust av en eller flera av de nyss uppräknade förmånerna får sin huvudsakliga betydelse för intagna som arbeta i enrum, enär det under gemensamhet svårigen kan förhindras att de intagna utbyta förnödenheter. Förlust av sådana förmåner får därför för andra än enrumsfångar sin huvudsakliga betydelse, om den ådömes i förening med det viktigaste av de disciplinstraff beredningen föreslår, nämligen enrum, som kan ådömas på högst trettio dagar. Enrum som disciplinstraff är strängare än enrumsstraff som verkställighetsform. Den som dömts till enrum får sålunda icke sammanföras med andra intagna för något ändamål; däremot skall det kunna medgivas honom att någon tid dagligen vistas ute eller i annan lokal än den där bestraffningen verkställles. Verkställigheten av enrum förutsättes i regel äga rum i den vanliga bostadscellen. Har någon varit intagen i enrum oavbrutet under trettio dagar, må han först efter uppehåll av sju dagar underkastas fortsatt enrumsbestraffning. I och för sig medför enrum icke att den dömda förlorar några särskilda förmåner utöver vad själva isoleringen innebär, men enrum kan som ovan anförts ådömas i förening med förlust av någon eller några av de ovannämnda förmånerna.

Beredningen har icke funnit anledning att bibehålla inneslutning i straff-

cell som en särskild bestraffningsform, så mycket mindre som en viss osäkerhet synes ha rätt om huru detta straff skall verkställas; åtskilliga fängelser sakna nämligen särskilda disciplinceller eller också äro dessa i sådant skick, att det är olämpligt att använda dem som förvaringsrum. Däremot har beredningen för andra än förvarade och internerade — vilka ju ha obestämd anstaltstid — bibehållit den möjlighet till förlängning av strafftiden med högst fjorton dagar, som enligt gällande regler kan förbindas med inneslutning i straffcell och är konstruerad som ett avbrott i verkställigheten under den tid inneslutningen pågår. Enligt förslaget ådömes sådan förlängning av strafftiden direkt. Den kan men behöver ej förenas med enrum eller annan bestraffning. Att kunna ådöma sådan förlängning utan förening med annat straff torde bl. a. vara av betydelse vid vissa öppna anstalter där möjligheter för isolering saknas. Just vid dessa anstalter, där det otvivelaktigt finnes behov av ett avskräckningsmedel för att förebygga rymningar, torde den nämnda straffformen för övrigt komma att få sin största betydelse. Liksom för närvarande är ej styresmannen utan fångvårdsstyrelsen behörig att besluta om förlängning av strafftiden. Vid handläggning av sådant ärende skall styrelsen enligt förslaget, liksom när det gäller andra frågor som kunna inverka på verkställighetstiden, ha särskild sammansättning. I enlighet med vad som nu gäller må enligt förslaget verkställighet av straff icke genom särskilda beslut förlängas med tid som sammanlagt överstiger en tredjedel av strafftiden, ej heller med mera än sammanlagt tre månader.

I överensstämmelse med gällande rätt upptar beredningens förslag vidare ett stadgande (81 §) om *tvångsmedel* mot intagen när det erfordras för omedelbart betvingande av våldsamt uppträdande, så ock eljest när säkerheten inom anstalten det kräver. I sådant fall må styresmannen, därest andra medel finnas otillräckliga, hålla intagen avskild från andra intagna samt belägga honom med lämpligt fängsel, däribland skyddströja, dock ej under längre tid än säkerheten fordrar. Det må erinras att detta stadgande är vidsträcktare än stadgandet i 5 kap. 8 § strafflagen angående rätt att använda våld när fånge rymmer eller sätter sig till motvärn. Sistnämnda lagrum konsumeras delvis av förevarande stadgande.

I övrigt innehåller beredningens förslag, i huvudsaklig överensstämmelse med vad nu gäller, formella regler om förfarandet vid ådömande av disciplinär bestraffning eller användning av tvångsmedel mot intagen. I gällande rätt saknas motsvarighet till ett av beredningen föreslaget stadgande (82 §) att styresmannen, om intagen ådömts disciplinär bestraffning eller om tvångsmedel använts mot honom, skall göra anmälan därom vid anstaltsnämndens nästa sammanträde. Ehuru styresmannen ensam beslutar i förevarande hänseende, har det ansetts vara ett starkt intresse att dylika fall av grov missanpassning komma under diskussion vid anstaltsnämnden för samråd om den intagnes behandling överhuvud.

Då hårt natlläger enligt förslaget icke längre skall förekomma såsom disciplinstraff, bör sådan skärpning icke heller kunna ådömas av domstol. Detta gäller i ännu högre grad skärpning genom mörkt enrum; såsom disci-

plinstraff upphävdes detta redan 1938. Beredningen föreslår därför att de sällan tillämpade bestämmelserna i 2 kap. 6 och 7 §§ strafflagen om ådömande av frihetsstraff med skärpning skola upphöra att gälla.

Det föreslagna borttagandet av inneslutning i straffcell såsom disciplinär bestraffning medför att 21 § i lagen den 18 september 1943 om villkorlig frigivning, där det stadgas att fånge som ådömts sådan bestraffning ej må villkorligt frigivas förrän denna blivit verkställd, måste ändras. Beredningen — som ej ansett behov föreligga att uppställa en motsvarande regel för det fall att fråga väckts om åläggande av förlängning av strafftiden — föreslår att ifrågavarande lagrum upphäves i nämnda del.

18. Anstaltsorganisationen.

Det nuvarande anstaltsväsendet.

Grundstommen i den svenska fångvårdens anstaltssystem utgöres alltjämt av de slutna cellfängelser — nu benämnda straffängelser och kronohäkten — som uppfördes under fängelsereformen i mitten och senare delen av 1800-talet. Det kännetecknande för dessa anstalter, som tillkommo för att möjliggöra ett strängt cellsystem, är säkerhet — åvägabragd genom ett mas-sivt byggnadssätt, murar och galler — brist på ljus och luft samt trånga utrymmen. De slutna nybyggnader — vissa centralfängelser — som sedermera tillkommit ha i regel uppförts i samma fästningsliknande stil. Då man i princip hållit fast vid cellsystemet, ha anstalterna i regel, bortsett från fängelsekyrkorna, icke försetts med andra för de intagna avsedda utrymmen än bostadsceller. Dagrum, samlingslokaler och gymnastikutrymmen saknas. Tomtutrymmena äro i många fall otillräckliga för att möjliggöra utomhusvistelse annat än på trånga gårdar. Ofta tages detta gårdsutrymme i anspråk av cellgårdar.

Endast långsamt och med tveksamhet har man med hänsyn till en moder-nare fångbehandlings krav vidtagit ändringar i anstalternas hävdvunna konstruktion. De största anstalterna ha till följd av arbetsdriftens fordringar försetts med verkstäder, som nu äro fullt modernt utrustade. De mindre anstalterna sakna däremot i regel fortfarande såväl verkstäder som särskilda arbetsceller. Under det senaste årtiondet har man för att göra anstalterna ljusare och luftigare börjat hugga upp de gluggliknande cellfönstren. Till en början utvidgades dessa endast till hälften av normal storlek, men under den påskyndade upphuggning som för närvarande pågår förses cellerna med riktiga fönster. Även andra moderniseringsarbeten ha börjat utföras och på senaste tiden ha initiativ tagits för att förse vissa anstalter med gymnastik- och idrottsutrymmen. Några anstalter — t. ex. de för specialklientel avsedda anstalterna i Nyköping, Ystad, Uppsala och Kalmar — ha underkastats sådana ändringar att de trots den ålderdomliga byggnadstypen fylla tämligen högt ställda krav. Flertalet äldre anstalter äro emellertid föråldrade eller i övrigt mindre ändamålsenliga. En del av dem lämpa sig dock för ombyggnad.

De fångkolonier som tillkommit under senare tid — Singeshult, Rödjan, Leverstad, Lockerud, Åby i Sorunda och Ödevata — utgöra en diametralt motsatt anstaltstyp. De äro vanligen lantgårdar som fångvården övertagit eller arrenderat och sakna fullständigt fängelsekaraktär.

Jämte det kolonier inrättats ha under de senaste årtiondena uppförts vissa sinnessjukavdelningar samt anstalter för verkställighet av nyskapade be-handlingsformer: det öppna Skenäs för ungdomsfängelse och det slutna men

med öppna avdelningar försedda Hall för förvaring och internering. För verkställighet av nämnda behandlingsformer användas i övrigt dels kolonier och andra liknande öppna anstaltsutrymmen — t. ex. ungdomsanstalterna Mäshult och Åby i Fundbo — som fångvården övertagit eller hyrt, dels moderniserade fängelser av den äldre typen.

Det nuvarande höga fångantalet har medfört — förutom en betydande dubbelbeläggning av cellerna i de gamla anstalterna — att vissa provisoriska utrymmen tagits i anspråk för fångförvar. Sålunda disponerar fångvården ett 100-tal platser på vardera av Stockholms stads rannsakningsfängelse och tvångsarbetsanstalten å Svartsjö ävensom 10 platser på den till sistnämnda anstalt knutna kolonien Kungsgården. Däremot ha inga provisoriska öppna förläggningar tagits i anspråk för att minska överbeläggningen på de slutna anstalterna.

Såsom i kapitlet om fångvårdsklientelet anförts användas fångvårdsanstalterna för närvarande — förutom för verkställighet av de straffrättsliga reaktionsformerna straffarbete, fängelse, förvaring, internering och ungdomsfängelse — även för vissa häktade, för kvinnliga alkoholister och tvångsarbetare, för utlänningar som tagits i förvar samt, i mindre omfattning, för militära arrester. Å sinnessjukavdelningarna äro jämte häktade som sinnesundersökas och vårdbehövande fångar även intagna straffriförklarade som avvaktade plats å sinnessjukhus.

Det öppna anstaltsutrymme som fångvården för närvarande disponerar är, utom för ungdomsfängelseklientelet, mycket begränsat. Om man bortser från sinnessjukavdelningarna, finnas 2 485 slutna och 367 öppna platser. Av de sistnämnda användas 236 för verkställighet av ungdomsfängelse, 66 för strafffångar och fängelsefångar, 40 för förvarade och internerade samt 25 för utlänningar som tagits i förvar. Till vissa slutna anstalter — Mariestad och Svartsjö — höra emellertid jordegendomar där de intagna sysselsättas med olika utarbeten.

De nuvarande fångvårdsanstalterna ha, med angivande av platsantal och beläggning den 1 juli 1944, upptagits i nedanstående uppställning. Närmare uppgifter om anstalterna återfinnas i en som bil. 1 till betänkandet fogad anstaltsbeskrivning samt i tabell 39 (se s. 242), där anstalterna förtecknats länsvis vid sidan av den av beredningen föreslagna anstaltsorganisationen. Det må anmärkas att det angivna befintliga platsantalet i betydande utsträckning utgöres av reservutrymme som beräknats behöva tagas i anspråk endast vid tillfälliga stegringar av klientelet. Som exempel må nämnas att kronohäktet i Örebro (80 platser) egentligen är avsett endast för ett 30-tal intagna.

De nuvarande fångvårdsanstalterna.

Anstalter	Antal platser					Be- lägg- ning 1 juli 1944	Anm.
	Vanligt fångförvar samt ut- länningar, militära arrestanter, alkoholister och tvångs- arbetare	För- varade och inter- nerade	Till ung- doms- fängelse dömda	Sinnes- sjukavd. (unders. fall, straff- fria och vårdfall)	S:a		
<i>Centralfängelser m. fl.:</i>							
Långholmen	480			66	546	550	} Därav cirka 200 natt- celler. Därtill 38 pl. å kroppssjukhus.
Malmö	162			26	188	186	
Härlanda	165				165	161	
Mariestad	71				71	87	
Härnösand	129			10	139	119	
Norrköping	8	90			98	87	
Växjö	71	3	10	16	100	80	
Svartsjö	120				120	115	Provisoriskt utrymme
Sthlms stads rannsagn.fängelse	100				100	111	Provisoriskt utrymme
<i>Fångkolonier:</i>							
Singeshult	30				30	34	Öppen anstalt
Rödjan	8				8	8	Öppen anstalt
Leverstad			8		8	8	Öppen anstalt
Lockerud			20		20	—	Öppen anstalt
Kungsgården	10				10	10	Öppen anstalt
Sorunda-Åby	18				18	7	Öppen anstalt
Ödevata	25				25	19	Öppen anstalt. F. n. utl.-förl.
<i>Straffängelser:</i>							
Uppsala	10		40		50	55	
Kristianstad	70				70	84	
Vänersborg	75				75	83	
Karlstad	54				54	62	} Nu huvudsakl. tvångs-arb.- o. alk.- anst.
Västerås	55				55	49	
Gävle	71				71	78	
<i>Häkten:</i>							
Nyköping	8		26		34	37	
Linköping	71				71	54	
Jönköping	12			73	85	65	
Kalmar	72				72	51	F. n. huvudsakl. utl- förl.
Västervik	5			35	40	41	
Karlskrona	68				68	50	
Ystad	5	2	36	2	45	51	
Halmstad	27				27	28	
Falun	51				51	37	

Anstalter	Antal platser					S:a	Bela- gging 1 juli 1944	Anm.
	Vanligt fångförvar samt ut- länningar, militära arrestanter, alkoholister och tvångs- arbetare	För- varade och inter- nerade	Till ung- doms- fängelse dömda	Sinnes- sjukavd. (unders. fall, straff- fria och vårdfall)				
Sundsvall.....	39					39	31	
Östersund.....	29					29	16	
Umeå.....	23					23	17	
Luleå.....	33					33	48	
Visby.....	19					19	18	
Örebro.....	80					80	78	
Hudiksvall.....	23					23	19	
Haparanda.....	15					15	24	
<i>Specialanstalter:</i>								
Hall.....		100				100	98	Därav 40 pl. å öppna avd:ar
Håga.....				85		85	76	
Skenäs.....			98			98	107	Öppen anstalt
Mäshult.....			25			25	30	Öppen anstalt
Åby i Fundbo ...			22			22	21	Öppen anstalt
Vieback.....			15			15	—	Öppen anstalt
Sjöliden.....			12			12	9	Öppen anstalt
Lannaskede.....			36			36	26	Öppen anstalt
	2 312	195	348	313		13 168	3 025	

¹ Därutöver finnas 48 platser för kroppsligt sjuka, varav 38 å Långholmen och 10 i Malmö.

Utrymmesbehovet.

Platsbehovet för fångvårdsklientelet i egentlig mening — vissa häktade, straffångar, fängelsefångar, bötesfångar, förvarade, internerade och till ungdomsfängelse dömda¹ — är beroende dels av det antal personer som häktas eller dömas till frihetsberövande straff eller skyddsåtgärd, dels av den tids-
längd som frihetsberövandet fortgår. Av dessa båda faktorer är den först-
nämnda huvudsakligen beroende av kriminalitetens omfattning, men även
polisens större eller mindre effektivitet o. dyl. kan härvid inverka. Om nya
handlingar kriminaliseras, leder detta naturligtvis till ökad kriminalitet och
ökat platsbehov. Växlingar i brottsligheten fördela sig icke alltid lika på brott
av olika grovhet. Såsom framgår av tab. 4 och 14 har t. ex. ökningen av

¹ I motsats till förslaget i övrigt berör beredningens förslag till anstaltsorganisation även häktade och till ungdomsfängelse dömda. Ehuru dessa grupper ej äro att anse som fångar, innefattas de här nedan under denna beteckning.

fångantalet under krigstiden främst avsett fångar med kortare strafftid. Härigenom har behovet av ökat platsantal blivit mindre än om anstaltstidens längd procentuellt sett hållit sig konstant. Förändringar av anstaltstiderna kunna även inträda till följd av lagstiftning om ändrade straffsatser eller nya behandlingsformer. En förskjutning kan också äga rum genom att domstolarnas praxis i straffmättningsfrågor förändras.

Det nuvarande fångantalet är till följd av den under krisförhållandena stegrade brottsligheten exceptionellt högt och kan — liksom fallet var efter förra världskriget — antagas komma att sjunka relativt snabbt efter ett fredsslut och en stabilisering av förhållandena i övrigt. Enligt beredningens mening bör den fasta anstaltsorganisationen planeras efter det platsbehov som kan beräknas föreligga under normala förhållanden. Det kan nämligen icke anses ekonomiskt försvarligt att hålla ett dyrbart anstaltsutrymme i beredskap för krisbetonade fluktuationer i fångantalet. Tillfälliga ansvällningar av klientelet böra mötas med åtgärder av provisorisk natur. Frågan om sådana provisoriska åtgärder behandlas i det följande.

Bortsett från de mera krisbetonade växlingarna är fångvårdsklientelet storlek även eljest varierande vid olika tider på året. Till dessa normala förändringar måste anstaltsorganisationen taga hänsyn. Utrymmesbehovet bör med andra ord beräknas icke efter den medelbeläggning utan efter den högsta beläggning som kan antagas komma att föreligga under normala förhållanden.

Under tiden mellan de båda världskrigen har de svenska fångvårdsanstaltarnas högsta beläggning pendlat mellan knappt 2 000 och 2 500. Högsta beläggningen under åren 1928—1944 vid statens fångvårdsanstalter framgår av nedanstående tablå (jfr beträffande medelbeläggningen tab. 1, s. 93).

År	Högsta beläggning vid månadsskifte	År	Högsta beläggning vid månadsskifte
1928.....	2 125	1937.....	2 078
1929.....	2 311	1938.....	1 915
1930.....	2 401	1939.....	1 920
1931.....	2 278	1940.....	1 997
1932.....	2 459	1941.....	2 335
1933.....	2 459	1942.....	2 986
1934.....	2 321	1943.....	3 363
1935.....	2 096	1944.....	¹ 3 382
1936.....	2 145		

Såsom anförts i kapitlet om fångvårdsklientelet har det minskade fångantalet från år 1933 till år 1939 samband med nedgången av antalet bötesfångar, medan höjningen under krigsåren motverkats av att antalet rattfyllerister sjunkit till följd av motortrafikens starkt minskade omfattning.

Statens fångvårdsanstalters högsta beläggning med skilda kategorier från och med år 1939 framgår av tab. 38 (jfr beträffande årsskiftesbeläggning tab. 2—6 och 13—16, s. 94 ff.).

¹ Siffran avser tiden januari—juli 1944.

Tab. 38. Statens fångvårdsanstalters¹ högsta beläggning med skilda kategorier vid månadsskiften under tiden 1 januari 1939—30 juni 1944.

	1939		1940		1941		1942		1943		1944	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
Häktade för brott	59	1	59	4	78	3	93	6	105	2	102	2
Häktade för lösdriveri	8	—	5	2	5	2	3	—	6	—	3	1
Häktade undersökningsfall	118	5	121	11	145	10	228	18	202	13	200	7
Straffångar	826	42	903	54	1 090	68	1 515	89	1 699	85	1 735	79
Fängelsefångar	429	4	460	7	304	7	362	6	452	13	373	15
Bötesfångar	108	—	53	1	54	2	49	—	35	1	35	2
Förvarade	116	—	114	2	127	3	141	3	162	3	167	4
Internerade	36	—	32	—	27	—	22	—	20	—	23	—
Tvångsarbetare	5	—	2	24	—	30	2	23	4	21	1	25
Till ungdomsfängelse dömda ..	166	11	176	16	234	28	289	42	314	63	315	61
Straffriförklarade	110	15	115	4	143	9	147	10	151	11	135	5
Övriga intagna	22	—	53	5	61	11	125	12	120	8	113	6

¹ I motsats till tab. 2, som i anslutning till fångvårdsstyrelsens statistik upptar även personer som intagits å Stockholms stads rannsakningsfängelse, innefattar tab. 38 endast beläggningen vid *statens* fångvårdsanstalter.

Såsom ovan antytts anser sig beredningen kunna räkna med att brottsligheten efter ett fredsslut sjunker till ungefär samma nivå som under åren 1938—1939. Detta skulle innebära att man kan räkna med ett normalt högsta fångantal av omkring 1 900. Man måste emellertid undersöka huruvida andra faktorer kunna föranleda att denna siffra blir högre eller lägre.

För vissa klientelgrupper äro de stegringar av beläggningssiffrorna som inträtt sedan 1939 icke uteslutande eller ens företrädesvis att tillskriva den allmänna stegringen av brottsligheten. Sålunda torde ökningen av antalet sinnesundersökta häktade delvis bero på att behovet av sinnesundersökning stigit på grund av behandlingsformernas nyansering och de ökade insikterna om sambandet mellan brottslighet och psykisk abnormitet. Beträffande denna kategori kan man således icke räkna med att beläggningen kommer att nedgå till förkrigstidens nivå. Därest strafflagberedningens i betänkande den 31 december 1942 (SOU 1942: 59) framlagda förslag till nyorganisation av sinnesundersökningsväsendet genomföres, torde man snarare få räkna med att antalet undersökningar något stiger utöver det nuvarande. Vad beläggningen angår kompenseras detta förhållande emellertid av att undersöknings-tiden avses bli kortare.

Ej heller det ökade antalet till ungdomsfängelse dömda kan anses huvudsakligen bero på en allmän stegring av ungdomsbrottsligheten. År 1939 hade ungdomsfängelselagen nämligen varit i kraft under så kort tid att den icke hunnit börja tillämpas i avsedd och önskvärd utsträckning. För detta klientel kan man ej räkna med att beläggningen under normala förhållanden kommer att nedgå till 1939 års nivå.

Den starka ökningen av det kvinnliga klientelet är säkerligen icke uteslutande att tillskriva en krisartad stegring av kriminaliteten utan får jämväl anses vara uttryck för en fortgående tendens till ökning av kvinnornas brottslighet, som torde ha samband med att de i vidgad utsträckning föra en självständig existens och råka i samma konflikter som männen. Beträffande det kvinnliga klientelet överhuvud taget kan man därför icke räkna med en återgång till förkrigstidens beläggningsciffror.

Såsom ovan anförts är fångantalet bl. a. beroende av förändringar i lagstiftningen beträffande brotten och straffsätserna för dem samt beträffande straffsystemet. I det förra avseendet torde de straffrättsreformer som genomförts under senare år icke ha medfört eller komma att medföra några betydelsefulla förändringar i fråga om fångvårdsklienteletets storlek. Däremot torde vidtagna ändringar i straffsystemet komma att få sådan verkan.

Man har att räkna med att den utvidgade tillämpning som den villkorliga domen erhållit genom 1939 års lagstiftning, i kraft sedan den 1 januari 1944, kommer att minska användningen av ovillkorliga frihetsstraff. Huru stor denna minskning kommer att bli kan ännu ej beräknas med någon grad av säkerhet, men man torde kunna utgå från att den utvidgade villkorliga domen kommer att föranleda en betydande minskning av antalet personer som dömas till tidsbestämda straff. Då det främst är relativt kortvariga frihetsstraff som utbytas mot kriminalvård i frihet, blir sänkningen av fångvårdsanstalternas beläggningsciffror icke av motsvarande omfattning. Man torde emellertid kunna räkna med att utrymmesbehovet för straffångar och fängelseångar av ifrågavarande anledning minskas med omkring 150 platser. Det torde vidare kunna antagas att en del lindriga fall som förut dömts till ungdomsfängelse i stället komma att erhålla villkorlig dom i förening med föreskrifter. Någon betydande förändring av ungdomsfängelseklienteletets storlek torde dock icke föranledas härav.

Den år 1944 antagna lagstiftningen om åtalseftergift, som trätt i kraft den 1 juli samma år, kan ej antagas få något inflytande på fångvårdsklienteletets sammansättning. De brottslingar under 18 års ålder som beröras av lagstiftningen ha nämligen ej heller förut i nämnvärd utsträckning dömts till straffarbete eller fängelse.

Däremot kommer 1943 års nya lagstiftning om villkorlig frigivning, när den träder i kraft från och med år 1945, att föranleda en minskning av fångvårdsanstalternas beläggning. Samtliga straff- och fängelseångar med minst sex månaders strafftid skola obligatoriskt erhålla villkorlig frigivning efter fem sjättedelar av straffet, vartill kommer att den fakultativa villkorliga frigivningen efter två tredjedelar av strafftiden får vidgad tillämpning. Det årliga antalet villkorliga frigivningar kommer — på grundval av 1939 års siffror — att uppgå till omkring 1 000 mot tidigare omkring 70. En med hänsynstagande till vederbörande strafftider verkställd approximativ beräkning ger vid handen att den villkorliga frigivningen torde komma att minska den normala anstaltsbeläggnings med omkring 100 straff- och fängelseångar. Det minskade platsbehovet berör fångar med lägst sex månaders strafftid.

Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt de förändringar i fråga om anstalternas beläggning som kunna föränledas av 1937 års lagstiftning om förvaring och internering, vilken enligt beredningens förslag skall träda i kraft senast samtidigt med den föreslagna verkställighetslagen. Denna lagstiftning kommer otvivelaktigt att medföra en betydande ökning av antalet personer som dömas till förvaring och internering. Då detta klientel har relativt lång anstaltstid, inträder härigenom en väsentlig ökning av förvarings- och interneringsanstalternas beläggning. Mot denna ökning kommer att svara en minskning av vissa andra klientelgrupper.

Vid den nya förvarings- och interneringslagens tillkomst uppskattades det blivande platsbehovet för förvarade och internerade, såvitt angick männen, till sammanlagt 300 platser för personer över 21 år och 30 platser för det yngre klientelet (se prop. 1938: 220). Man räknade emellertid med att det vid ökad tillströmning kunde bli nödvändigt att tillhandahålla ytterligare ett 50-tal platser. Det må framhållas att beräkningarna av platsbehovet icke grundat sig — och icke kunna grunda sig — på exakta siffror, eftersom det är omöjligt att med visshet förutsäga i vilken utsträckning den nya lagstiftningen kommer att tillämpas.

Beredningen har i huvudsak ej funnit anledning att frångå de sålunda verkställda beräkningarna, men vissa senare inträffade omständigheter måste beaktas. Antalet personer som enligt den äldre lagstiftningen dömas till förvaring och internering har stigit under de senaste åren (se tab. 2, s. 94), men denna ökning torde väsentligen bero på den krisbetingade stegringen av brottsligheten och föranleder ej att något ökat platsbehov behöver beräknas. Det uppskattade platsbehovet för förvarade under 21 års ålder torde vara för högt med hänsyn till den senare rättsutvecklingen. Abnormbrottslingar i denna åldersklass ha nämligen sedan ungdomsfängeslagens ikraftträdande (1938) kommit att i betydande utsträckning dömas till ungdomsfängelse, varvid de omhändertagas på särskilda anstalter. I denna utveckling torde ingen ändring vara önskvärd eller antaglig. Personer under 21 år torde alltså endast undantagsvis komma att dömas till förvaring, och högst ett 10-tal platser behöva beräknas för dem. Man har vidare att taga hänsyn till det av strafflagberedningen i betänkande den 31 december 1942 (SOU 1942: 59) framlagda förslaget till ändring av strafflagens tillräknelighetsbestämmelser. Om detta genomföres, torde ett icke obetydligt antal abnormbrottslingar, som enligt nuvarande praxis straffriförklarade och intagas på sinnessjukhus, i stället komma att dömas till förvaring. Beredningen räknar med att ett 40-tal platser kommer att erfordras på de egentliga förvaringsanstalterna för denna grupp. Det av beredningen i samma betänkande framlagda förslaget till ändring av reglerna om minsta tid och utskrivning vid förvaring torde däremot icke komma att medföra någon nämnvärd förändring av klienteletets storlek.

En ökad beläggning av fångvårdens sinnessjukavdelningar kommer sannolikt att uppkomma genom att vissa förvarade bli intagna på dessa. Ökat platsutrymme på dessa avdelningar torde även komma att erfordras för sinnesoroliga fångar med tidsbestämt straff. Denna ökning av antalet

vårdfall bör enligt beredningens mening kompenseras genom att straffriförklarade endast tillfälligtvis få kvarstanna på sinnessjukavdelning vid fångvården i avvaktan på plats på sinnessjukhus. Därest beredningens i ovan nämnda betänkande den 31 december 1942 framlagda förslag genomföres, torde det nämligen icke möta hinder att för de straffriförklarade, vilka huvudsakligen komma att utgöras av klart sinnessjuka eller sinnesslöa, reducera väntetiden till ett minimum. Härigenom kommer huvuddelen av det antal platser, ett 100-tal, som de straffria upptaga på fångvårdens sinnessjukavdelningar, att frigöras. Försiktigheten torde emellertid bjuda att man för vårdfallen beräknar något utrymme därutöver.

Såsom ovan antytts medför ökningen av antalet förvarade och internerade att vissa andra klientelgrupper minskas. Sålunda torde antalet straffångar komma att nedgå. Då straffångarna i regel ha kortare anstaltstid än de förvarade och internerade, blir emellertid minskningen av platsbehovet för de förra av mindre omfattning än det ökade utrymmesbehovet för de senare. För straffångarna torde utrymmesbehovet av denna anledning minskas med omkring 100 platser. Då det, såsom ovan anförts, endast i mycket liten utsträckning torde ifrågakomma att döma personer under 21 års ålder till förvaring, synes ungdomsfängelseklientelet ej i nämnvärd utsträckning komma att minskas av ifrågavarande anledning. I varje fall torde en sådan minskning komma att kompenseras av att vissa abnormbrottslingar, som för närvarande straffriförklarats, efter ändrad lagstiftning om tillräknelighetsbestämnelserna dömas till ungdomsfängelse.

Utom det egentliga fångvårdsklientelet intagas för närvarande vissa andra kategorier omhändertagna på fångvårdsanstalt. Beredningen har utgått från att detta i huvudsak ej vidare skall bliva fallet.

Det sist sagda gäller i första hand kvinnliga tvångsarbetare och alkoholister. Det får enligt beredningens mening anses ur vårdsynpunkt olämpligt att för dessa grupper bibehålla det nuvarande provisoriet att intaga dem i vanliga fängelser. Det platsutrymme på anstalterna i Växjö och Karlstad som tagits i anspråk för dem — ett 50-tal platser — kan alltså lösgöras för annat ändamål. Då ifrågavarande grupper icke voro intagna på fångvårdsanstalt före år 1940, får förhållandet emellertid icke någon betydelse för beredningens beräkningar av den normala beläggningen.

Vidare förutsätter beredningen att personer som dömas till militära arreststraff icke skola intagas på fångvårdsanstalt. Under de senaste årens höga försvarsberedskap avtjänades sådana straff till en början i betydande utsträckning i fångvårdsanstalt. En minskning har emellertid redan inträtt. Medan år 1942 på fångvårdsanstalt intogos 1465 arrestanter, var motsvarande antal under år 1943 endast 465. Även om dessa arrestanter kunna erhålla bättre bostadsförhållanden och arbetsmöjligheter på fångvårdens anstalter än som eljest kan beredas dem, måste det anses oegentligt att intaga dem i dessa anstalter vilka äro avsedda för personer som dömts för brott av en helt annan svårhetsgrad, låt vara att anordningar vidtagas för att i möjlig mån hålla de skilda grupperna skilda från varandra. Då de militära

bestraffningsreglerna medgiva att arreststraff verkställas i rum eller tält, bör det icke möta hinder att tillhandahålla nödigt utrymme utan att anlita fångvårdsanstalt. I den mån anmärkningar kunna riktas mot den militära verkställigheten, böra bristerna avhjälpas på annat sätt. Bortflyttandet av de militära arrestanterna från fångvårdsanstalt inverkar ej på beräkningen av utrymmesbehovet, eftersom inga arrestanter voro intagna på sådan anstalt under förkrigstiden.

Såsom i annat sammanhang anföres föreslår beredningen däremot att den nuvarande möjligheten att verkställa vissa fängelse- och straffarbetsstraff i militärhåkte skall upphöra. Då sådan verkställighet redan nu endast undantagsvis äger rum, påverkas fångvårdens utrymmesbehov ej härav.

Utläningar som tagas i förvar enligt utlänningslagstiftningen upptaga för närvarande ett 100-tal platser på fångvårdsanstalterna. Dessa anstalter böra fortfarande vara disponibla för detta ändamål, men beredningen räknar med att antalet erforderliga platser efter ett fredsslut skall nedgå till ett minimum. För beräkningen av den normala beläggningen har frågan ej större betydelse, då antalet förvarade utläningar var obetydligt före år 1940. Något särskilt anstaltsutrymme behöver ej reserveras för dem, utan i den mån de komma att intagas på fångvårdsanstalt få platser för vanligt fångförvar tagas i anspråk.

Beredningen har icke ansett sig i förevarande sammanhang böra taga hänsyn till eventuella framtida ombildningar av det straffrättsliga reaktionssystemet. Det må emellertid framhållas, att det icke synes sannolikt att sådana ändringar komma att leda till någon väsentlig förändring av fångvårdens platsbehov. Möjligen kan en minskning av detta komma att inträda genom att kriminalvård i frihet i vidgad utsträckning sättes i frihetsstraffets ställe. I så fall torde några av de äldre anstalter, som enligt beredningens förslag bibehållas, lämpligen böra nedläggas.

Såsom ovan anförts har beredningen vid sin beräkning av fångvårdens totala platsbehov ansett sig kunna utgå från fångvårdsanstalternas högsta beläggning före den stegring som inträtt under världskriget, varvid hänsyn dock måste tagas till att beträffande vissa intagna förskjutningar inträtt eller kunna beräknas inträda på grund av ändringar i straffsystemet eller andra förhållanden. Av det ovan sagda framgår, att man i jämförelse med förkrigstidens siffror måste räkna med ökad eller minskad anstaltsbeläggning för vissa kategorier. Ett ökat platsbehov föreligger för häktade som sinnesundersökas samt för förvarade, internerade och till ungdomsfängelse dömda ävensom, på det hela taget, för det kvinnliga klientelet. För fängelsefångar och straffångar, särskilt fångar med längre strafftid, erfordras ett mindre antal platser. De straffriförklarade komma att till största delen försvinna från fångvårdens sinnessjukavdelningar men ett något större utrymme än det därigenom frigjorda måste beräknas för sinnesoroliga förvarade och andra vårdfall. Sammanfattningsvis kan sägas att fångvårdsanstalternas totala beläggning när normala förhållanden inträda torde bli något högre än den var 1939. Höjningen av beläggningen torde emellertid komma att stanna vid ett

hundratal platser. Beredningen har därför ansett sig kunna utgå från att under normala förhållanden en högsta anstaltsbeläggning av omkring 2 000 intagna kommer att föreligga.

Att man vid beräkning av utrymmesbehovet utgår från den högsta normala anstaltsbeläggningen innebär emellertid icke att man kan stanna vid att tillhandahålla detta antal platser. Visserligen böra, såsom i det föregående anförts, krisartade stegringar av klientelet föranleda att provisoriska utrymmen anskaffas, men man måste detta oaktat räkna med ett relativt betydande reservutrymme. Man kan nämligen icke förutsätta att de skilda anstalterna skola fyllas eller tömmas enligt de kommunicerande kärkens princip. Ehuru en central ledning sörjer för klientelet's fördelning mellan anstalterna, måste det på grund av transportsvårigheter och andra faktorer ofta inträffa att ett ledigt platsutrymme på en anstalt icke kan tagas i anspråk för att avlasta beläggningen på en annan. Det är t. ex. till föga gagn om anstalterna i Haparanda och Luleå visa låg beläggning, medan anstalterna i Malmö och Kristianstad äro överfyllda. Vidare kunna de för ett specialklientel avsedda anstalterna i regel ej lämpligen tagas i anspråk för fångar tillhörande andra kategorier, som tillfälligtvis ej kunna inrymmas på de för dem avsedda anstalterna. Om ungdomsanstalterna tillfälligt överbeläggas, hjälper det ej att förvaringsanstalterna under samma period äro glest belagda. Dessa synpunkter bli än mera framträdande när klientelet i enlighet med beredningens förslag differentieras på ett mera ändamålsenligt sätt. Differentieringen är den hörnsten på vilken principen om en mera öppen fångvård vilar och den får icke äventyras genom att anstaltssystemet tilltages alltför snävt. Det bör t. ex. icke få förekomma, att man på grund av platsbrist tvingas att placera förstagångsbrottslingar bland recidivister eller korttidsfångar bland långtidsfångar eller fångar som höra hemma på öppna anstalter i slutna fängelser.

Om tillräckligt reservutrymme ej finnes, inträder överbeläggning av vissa anstalter, varvid man tvingas att, liksom för närvarande i viss utsträckning är fallet, sammanföra två personer i snävt tillmätta enmansutrymmen. Detta är både inhumant och ohygieniskt.

Behovet av reservutrymme är olika för skilda kategorier. Största behovet föreligger för häktade samt för korttidsfångar, som på grund av den korta tid som står till buds ej lämpligen kunna transporteras till avlägset belägna anstalter.

Beredningen har uppskattat det totala reservutrymme, vilket erfordras för att tillgodose det ökade utrymmesbehov som följer av att proportionerna mellan intagna tillhörande olika grupper eller landsdelar tillfälligt förskjutes, till omkring 250 platser, fördelade på skilda kategorier allteftersom behovet ansetts vara större eller mindre.

För hela fångvårdsklientelet räknar beredningen alltså med ett normalt högsta utrymmesbehov av c:a 2 250 platser, varav omkring 150 för kvinnor. I denna siffra ingå icke erforderliga platser för kroppsligt sjuka. Då de intagnas vanliga bostadsrum ofta icke kunna tagas i anspråk för annat ändamål när de överföras till sjukavdelning, bör man nämligen räkna med att

ett merutrymme erfordras för dem. Om man antar att ett 60-tal platser erfordras för kroppsligt sjuka, skulle fångvårdens sammanlagda utrymmesbehov uppgå till något över 2 300 platser.

Det av beredningen beräknade totala platsbehovet fördelar sig på skilda kategorier på sätt nedan angives. Se även tab. 39 (s. 242).

1. För *häktade* (för brott eller lösdriveri) har beräknats sammanlagt omkring 200 platser. Platserna behöva ej fördelas på män och kvinnor, eftersom samma utrymmen tagas i anspråk för dem. Det är här endast fråga om sådana häktade som skola rannsakas vid häradsrätt eller eljest på grund av gällande avtal förvaras i statens fångvårdsanstalter. Beredningen har ej funnit anledning föreslå att staten i större utsträckning än för närvarande är fallet skall tillhandahålla platser för häktade som städerna äro förpliktade att omhändertaga. Då fångvårdsanstalternas högsta beläggning med häktade under åren 1939 och 1944 endast utgjorde 68 resp. 108, är det beräknade platsbehovet högt tilltaget. Detta har delvis skett emedan behovet av reservutrymme är särskilt stort för de häktade, som ju ej kunna transporteras till annan anstalt och icke få sammanföras med andra intagna. En annan anledning till att reservutrymmet uppskattats så högt är att det skall kunna tagas i anspråk även för andra former av sluten anstaltsvård, särskilt vid vissa nybyggda anstalter (jfr nedan).

2. För *häktade undersökningsfall* har beräknats cirka 170 platser, varav 15 för kvinnor. Högsta beläggningen var 1939 118 män och 5 kvinnor samt 1944 200 + 7. Vid uppskattningen av platsbehovet har hänsyn tagits till att en väsentlig förkortning av undersökningstiden kommer att inträda, därest beredningens förslag till nyorganisation av undersökningsväsendet (SOU 1942:59) genomföres.

3. För *straffångar, fängelsefångar och bötesfångar* beräknas omkring 1 100 platser, varav ett 60-tal för kvinnor. Högsta beläggningen var 1 363 + 46 år 1939 och 2 143 + 96 år 1944. Om hänsyn tages till erforderligt reservutrymme, innebär den verkställda beräkningen att utrymmesbehovet för männen antagits komma att sjunka med bortåt 350 under förkrigstidens nivå. Minskningen beräknas på förut anförda skäl inträda till följd av tillämpningen av de nya lagarna om villkorlig dom och villkorlig frigivning samt om förvaring och internering. Den största sänkningen torde komma att avse fångar med längre strafftid. Därest utrymmesbehovet skulle visa sig för lågt tilltaget, kunna provisoriska förläggningar tagas i anspråk (jfr nedan). Såsom ovan anförts kan även det för häktade beräknade utrymmet i viss utsträckning utnyttjas.

4. För *förvarade och internerade* beräknas omkring 350 platser för männen och 15 platser för kvinnorna. Under den äldre lagstiftningens tillämpning har högsta beläggningen utgjort 152 män år 1939 samt 190 män och 4 kvinnor år 1944. För grunderna till den gjorda uppskattningen av platsbehovet för det manliga klientelet har redogörelse lämnats i det föregående. Liksom vid 1938 års planläggning torde man få räkna med att ytterligare ett 50-tal platser kunna komma att erfordras vid senare tidpunkt. Det be-

räknade utrymmet omfattar ej de förvarade som komma att intagas på sinnessjukavdelning vid fångvården.

5. För *tvångsarbetare* (högsta beläggning 5 män år 1939 samt 1 man och 25 kvinnor år 1944) har på ovan anförda skäl icke något utrymme beräknats.

6. För de *till ungdomsfängelse dömda* har beräknats omkring 300 platser, varav ett 50-tal för kvinnor. Högsta beläggningen utgjorde 162 + 9 år 1939 och 315 + 61 år 1944. Den verkställda beräkningen innebär att beläggningen antagits komma att sjunka på grund av minskning av ungdomsbrottsligheten och inflytande av den nya lagen om villkorlig dom. På förut anförda skäl har sänkningen emellertid antagits få relativt begränsad omfattning.

7. För *straffriförklarade* (högsta beläggning 110 + 15 år 1939 och 135 + 5 år 1944) antages platsbehovet, såsom ovan anförts, bliva mycket litet. För dem och andra *vårdfall* — huvudsakligen sinnesoroliga förvarade och straffångar — beräknas sammanlagt omkring 130 platser på sinnessjukavdelningarna, därav 5 för kvinnor. Härutinnan hänvisas till det förut anförda.

8. För *övriga intagna* reserveras inga särskilt för dem avsedda platser. Högsta beläggningen var 1939 22 och 1944 113 + 6, vilka så gott som samtliga voro i förvar tagna utlänningar samt alkoholister och militära arrestanter. Såsom ovan anförts föreslår beredningen att militära arrestanter samt alkoholister och lösdrivare icke vidare skola förvaras på fångvårdsanstalt. I de fåtaliga fall då under normala förhållanden platser komma att erfordras för utlänningar eller andra, torde för häktade eller för straff- och fängelseångar avsett utrymme kunna tagas i anspråk.

9. För *kroppsligt sjuka* har i huvudsaklig överensstämmelse med det nuvarande behovet beräknats 60 platser, varav 5 för kvinnor.

Beredningens förslag till anstaltsorganisation.

I kapiteln om klientelet differentiering, om de intagnas arbete och om deras sysselsättning under fritid samt om öppen och om slutan staltsvård har beredningen framhållit vissa principer som böra vara vägledande vid en nyorganisation av fångvårdens anstaltsväsende. Att anstaltsorganisationen erbjuder möjligheter för en ändamålsenlig differentiering av klientelet utgör en förutsättning för att beredningens förslag till en friare fångbehandling skall kunna genomföras. En rationell sysselsättning av vissa grupper intagna, särskilt korttidsfångarna, kan endast åvägbringas genom att de placeras på kolonier eller andra öppna anstalter. Att anordna öppen anstaltsvård för en väsentlig del av de intagna är också nödvändigt för att hindra att de lida skada av anstaltsvistelsen och för att i möjligaste mån stimulera dem till nya ansträngningar i det fria livet. Det slutna anstaltsutrymmet måste därför till stor del ersättas av öppna anstalter. I den mån slutna anstalter bibehållas måste de sättas i sådant skick, att de intagna tillföras luft och ljus i ökad utsträckning samt kunna sysselsättas med rationellt arbete i hygieniska for-

mer och erhålla goda möjligheter till friluftsvistelse och lämplig fritidssysselsättning. Överhuvud taget är det angeläget att även livet i de slutna anstalterna får en mindre instängd och förslöande atmosfär.

I sitt förslag till verkställighetslag har beredningen uppställt vissa regler om fångvårdsanstalterna, avsedda att giva uttryck åt de generella krav som böra ställas på sådana anstalter, vare sig de äro slutna eller öppna. I 2 § stadgas, att fångvårdsanstalt bör vara så inrättad att de intagna under sunda och hygieniska förhållanden kunna sysselsättas med lämpligt arbete samt erhålla tillfälle till idrott, gymnastik, studier och annan lämplig fritidssysselsättning. Av betydelse för anstaltsväsendet äro även stadgandena i 25 § andra stycket om de intagnas fördelning med hänsyn till vissa personliga egenskaper, i 44 och 55 §§ om undersökning av vissa intagna, i 45 och 57 §§ om intagens placering i öppen anstaltsvård, i 46—48 §§ angående gemensamhet under arbete och viss fritid etc. Det är självfallet att de uppställda reglerna icke kunna få större betydelse, om icke samtidigt en reformerad anstaltsorganisation genomföres.

De första frågor som uppstålla sig vid en planering av anstaltsorganisationen gälla, på vilket sätt man skall erhålla det öppna anstaltsutrymme som beredningens förslag förutsätter, och i vilken mån man kan bibehålla de nuvarande slutna anstalterna för det klientel som fortfarande skall vårdas å slutna anstalt. Denna fråga sammanhänger i sin tur med det principiella spörsmålet huruvida anstalterna böra vara avsedda för ett större eller mindre antal intagna.

Under 1920-talet och däromkring framhölls det ofta som ett önskemål att åvägabringa en koncentration av fångvårdens anstaltsväsende till ett fåtal större anstalter. Detta ansågs vara mera ekonomiskt samt ägnat att göra anstalterna välutrustade, så att de intagna kunde erhålla rationell yrkesutbildning och i övrigt omhändertagas i så effektiva former som möjligt. En dylik koncentration skulle även möjliggöra att varje anstalt kunde få en allsidigt sammansatt och välutbildad tjänstemannakår.

Enligt beredningens mening har sammanförandet av de intagna till ett fåtal större anstalter så stora nackdelar att de betydligt överväga fördelarna därav. Behandlingen av de intagna blir på stora anstalter ofta slentrianmässig, den individuella omvårdnaden av dem eftersättes och de utsättas för skadlig påverkan av medintagna. Ju större anstalten är, desto flyktigare blir kontakten mellan tjänstemännen och den intagne, vilken lätt blir betraktad som ett nummer i den stora anstaltsmaskinen. Det viktiga resocialiseringsarbetet kommer härigenom i bakgrunden. Med hänsyn till klienteletets storlek och därav följande inbördes olikhet blir det också ogörligt att låta anstaltslivet få öppna former. En särskilt framträdande nackdel av en till ett fåtal större anstalter koncentrerad organisation är att den icke medger en ändamålsenlig differentiering av klientelet. Erfarenheten visar nämligen att det är praktiskt ogörligt att inom samma anstalt eller anstaltskomplex hålla skilda kategorier åtskilda, såvida man icke vill tillämpa utpräglat slutna vård-

former. Härtill komma sådana olägenheter som dyrbara fångtransporter, glest belägna anstalter för häktade och de intagnas avlägsnande från hemorten.

Utvecklingen i Sverige har också under de senaste åren gått i riktning mot en uppdelning på mindre anstalter. Särskilt goda erfarenheter har man i detta hänseende vunnit i fråga om ungdomsfängelseorganisationen. I stället för en enda stor ungdomsanstalt, som man ursprungligen tänkt sig, har man prövat sig fram med ett antal små, delvis öppna och delvis halvöppna anstalter. Härigenom har klientelet kunnat fördelas på ett ändamålsenligt sätt och styresmännen vid anstalterna ha lärt känna och intressera sig för de enskilda fallen. Efter de erfarenheter som vunnits vore det otänkbart att i fråga om detta klientel övergå till en mera koncentrerad anstaltsorganisation.

När det gäller att tillskapa öppet anstaltsutrymme har beredningen alltså ansett att man bör söka åvägabrinda ett system av mindre anstalter. På grund härav har den tidigare övervägda möjligheten att fångvården skulle övertaga de stora anstalterna å Svartsjö och Bona, därest de kunna lösgöras från sin nuvarande användning för lösdrivar-, alkoholist- och ungdomsvård, icke ansetts böra ytterligare prövas. Beträffande Bonaanstalten har beredningen tidigare hemställt om utredning huruvida anstalten, som till följd av tillämpningen av de nya lagarna om åtalseftergift och villkorlig dom icke torde bliva erforderlig för verkställighet av tvångsuppfostran, lämpligen efter vissa ombyggnadsarbeten borde övertagas av fångvården. Vid den nu verkställda utredningen av fångvårdens anstaltsfråga i dess helhet har beredningen emellertid icke funnit någon användning för Bonaanstalten inom fångvården. Det synes också sannolikt att anstalten framdeles bättre kan nyttjas för någon kategori asociala som kräver relativt långvarig anstaltsbehandling. Vad Svartsjö angår framstår det som otänkbart att framdeles — såsom nu provisoriskt sker — placera någon del av fångvårdsklientelet i de föga människovärdiga sovboxarna i det gamla slottet. Däremot kan det övervägas att till Svartsjöområdet med dess goda arbetstillfällen i jordbruk och trädgårdsdrift förlägga någon eller några av de kolonier som i det följande föreslås skola inrättas.

Vid anordnandet av smärre öppna anstalter har det framstått som naturligt att anknyta till det nuvarande systemet med *kolonier* av typen Rödjan—Singshult, som givit mycket goda erfarenheter. Beredningen föreslår därför i första hand att ett antal nya sådana kolonier inrättas, företrädesvis genom att fångvården förvärvar eller arrenderar lantgårdar. Dessa kolonier böra vara avsedda för 20—30 intagna, som företrädesvis skola sysselsättas med jordbruk, trädgårdsskötsel, skogshuggning, torvupptagning, torrlägningsföretag, nyodling, markröjning, dikesgrävning, vägarbete, skogsplantering, enklare hantverk samt grov- och gårdssnickeri. Vissa kolonier kunna inrättas huvudsakligen för hantverksdrift. Kolonier av förevarande typ skola finnas för såväl korttids- som långtidsfångar samt dessutom för förvarade och internerade.

De föreslagna nyinrättade kolonierna böra i regel vara anslutna till större fångvårdsanstalter. Beträffande de större kolonierna kan det övervägas att

giva dem en mera självständig ställning. I vissa fall kan det vara lämpligt att ställa två mindre kolonier under gemensam ledning.

Emellertid har beredningen även ansett sig i viss utsträckning böra föreslå *nybyggnad av ett antal öppna anstalter* av delvis annan karaktär. Detta sammanhänger med att vissa av de nuvarande slutna anstalterna böra nedläggas; denna fråga skall därför först beröras.

Såsom i det föregående framhållits äro många av de slutna fångvårdsanstalterna synnerligen olämpliga med hänsyn till de krav som föränledas av en modern fångvård. Detta gäller särskilt de mest ålderdomliga anstalterna, vilka icke ens efter genomgripande omändringsarbeten kunna antagas komma att fylla sitt ändamål, ibland mindre beroende på byggnadens beskaffenhet än på dess inklämda läge. Beredningen föreslår därför att ett antal äldre anstalter — Linköping, Jönköping, Västervik, Karlskrona, Örebro, Falun, Gävle, Sundsvall och Luleå — skola nedläggas. Beredningen har därjämte ansett att anstalten i Hudiksvall bör nedläggas. Då denna anstalt emellertid nyligen reparerats och befinner sig i bättre skick än de övriga nämnda anstalterna samt dessutom förfogar över ett rätt stort tomtområde, torde anstalten böra bibehållas tillsvidare i avvaktan på närmare erfarenhet rörande utrymmesbehovet. I det följande (s. 247) har beredningen räknat med att anstalten under en övergångstid kan komma att behövas för förvarade och internerade.

Vissa av de anstalter som enligt förslaget skola nedläggas — Linköping, Västervik, Hudiksvall och Sundsvall — behöva ej ersättas av nya anstalter vilket däremot av olika skäl, bl. a. önskvärdheten att ha en fångvårdsanstalt i varje län och att få tillräckliga differentieringsmöjligheter, är fallet med de övriga sex anstalterna. Det anstaltsutrymme som skall träda i stället bör företrädesvis vara öppet. Emellertid är det angeläget, särskilt med hänsyn till de häktade, att i varje län få tillgång till något slutet anstaltsutrymme. Beredningen har därför ansett sig böra föreslå uppförande av sex anstalter av en ny typ, utgörande en kombination av öppen och slutet anstalt. Fyra av de nya anstalterna skola vara avsedda för 50 och två för 40 intagna. Det öppna utrymmet (i regel 40 platser) skall överväga över det slutna. För inrättande av en sådan anstaltstyp talar även det skälet, att det får anses fördelaktigt att några av de öppna anstalterna få karaktären av nybyggen som konstruerats uteslutande med tanke på de uppgifter de ha att fylla i fångvårdens tjänst. Det kan i vissa fall vara till gagn att den öppna anstalten har tillgång till slutet anstaltsutrymme. I den mån de slutna avdelningarna icke erfordras för häktade böra de få tagas i anspråk för annat ändamål, t. ex. för disciplinär bestraffning av någon som är intagen på öppen avdelning eller annan tillfällig isolering av honom. Härigenom kunna tidsödande och dyrbara fångtransporter undvikas.

De nya anstalterna skola väsentligen skilja sig från den hävdvunna fångelsetypen. Anstalterna skola icke vara belägna i städer eller stadslignande samhällen. Däremot skola de av hänsyn till personalen och de häktade ligga i närheten av stad. De skola närmast ha karaktären av vanliga bo-

stadshus, där de på den öppna avdelningen intagna visserligen ha egna bostadsrum men i övrigt ha full rörelsefrihet såväl inomhus — där det finnes arbetslokaler, dagrum, bibliotek m. m. — som utomhus på ett särskilt fritidsområde. Till anstalterna skola höra idrottsplaner. I den mån det kan ske skola de även vara försedda med gymnastiksal. Den slutna avdelningen skall visserligen vara sammanbyggd med den öppna men vara fullt avskild och utan insyn därifrån. I den slutna avdelningen skola bostadsrummens fönster vara försedda med galler (dolda) eller säkerhetsglas, och ett till denna avdelning hörande gårdsutrymme skall vara inhägnat med ett stängsel; cellgårdar torde däremot ej behöva förekomma. I övrigt skall det icke finnas galler eller murar på anstalten. Till de anstalter som avses för långtidsfångar skall höra jordbruk. I övrigt skola arbetsgrenarna vara trädgårdsarbete — vid samtliga anstalter böra finnas växthus — skogshuggning, röjningsarbete, dikesgrävning, nyodling, gårdssnickeri och liknande arbeten (jfr ovan om kolonierna). Någon mindre verkstad kan även lämpligen förläggas till varje anstalt.

På beredningens uppdrag har fångvårdsstyrelsens byggnadstekniska biträde, arkitekten G. Birch-Lindgren, uppgjort preliminära ritningar till en anstalt av den ovan föreslagna nya kombinerade typen. Denna skiss har som bil. 2 fogats till betänkandet. Jämförelsematerial till ledning för bestämmande av den lämpligaste konstruktionen av den föreslagna nya anstaltstypen kommer senare att föreligga. Beredningen har nämligen överenskommit med professorn vid Tekniska högskolan N. O. Ahrbom att utformandet av en sådan anstaltstyp skall upptagas som examensuppgift för eleverna vid högskolans arkitektavdelning under innevarande läsår.

Förutom genom intagning på stationära kolonier eller nybyggda öppna anstalter kan det ifrågakomma att låta vissa intagna erhålla öppen anstaltsvård genom att placera dem på mera provisoriska *förläggningar* för skogsavverkning, vägarbeten, torvupptagning, nyodling eller annat liknande arbete. Ett omfattande och värdefullt erfarenhetsmaterial i detta hänseende har här i landet samlats vid de skogsavverkningsförläggningar som de sista åren anordnats för tjänstepliktiga. Trots att denna vittomfattande organisation burit improvisationens prägel synes den i stort sett ha fungerat tillfredsställande. Genom militärens och länsarbetsnämndernas försorg ha årsklasser om fyrtio till femtio tusen man kunnat omhändertagas och sättas i produktivt arbete i smärre grupper, spridda över hela landet. De tjänstepliktiga ha vanligen arbetat i grupper om 12 (ibland 24) man, förlagda till ett enkelt logement. Detta har levererats i färdiga delar och, sedan den mer eller mindre solida sockeln färdigställt, uppmonterats på halvannan dag. Två standardmodeller ha varit i bruk, en med plats för 24 bäddar och en med 12 sängplatser. Den senare är som antytts vanligast. Inomhusutrymmet i tolvmannahusen är uppdelat i två segment, av vilka det större tjänar som kombinerad sov- och matsal för de tjänstepliktiga och det mindre innehåller kök och ett litet sovrum. Mellan dessa avdelningar ligger ett

smalt tvätt- och torkrum. Det har visat sig lämpligast att inrätta sådana förläggningar i glest bebyggda trakter, men ej så avlägset att livsmedel måste transporteras lång väg. Tillgång på gott dricksvatten måste naturligtvis finnas.

Enligt beredningens mening är det sannolikt att en del av fångvårdsklientelet lämpligen kan placeras i provisoriska förläggningar liknande dem som arbetsmarknadskommissionen anordnat. På grund av förläggningarnas relativt lösliga karaktär torde de emellertid ur behandlingssynpunkt erbjuda vissa nackdelar i jämförelse med de fasta kolonier och andra öppna anstalter, som ovan föreslagits. Även om förläggningarna med hänsyn härtill icke inordnas som en fast del i fångvårdens anstaltssystem innan erfarenhet vunnits om deras ändamålsenlighet, får det emellertid anses synnerligen lämpligt att förläggningar tagas i anspråk när klientelet undergår krisartade stegringar. Såsom förut anförts kan det nämligen enligt beredningens mening icke anses ekonomiskt försvarligt att hålla stationära anstalter i beredskap för sådana eventualiteter. Även ur andra synpunkter kunna skäl anföras för att icke inrätta anstaltssystemet efter ett alltför högt beräknat platsbehov. Det har nämligen i flertalet länder visat sig att de mest resultatgivande experimenten med fångvård i öppna former merendels framtingats av den brist på platser vid mera fasta anstalter som inträtt till följd av onormala stegringar av klientelet.

Fångvården bör enligt beredningens mening redan nu söka pröva sig fram med några förläggningar för ett utvalt antal fångar. Detta är så mycket mera angeläget som den nuvarande platsbristen föranlett dubbelbeläggning av enmansutrymmena i de ålderdomliga slutna anstalterna. I stället för det provisoriska omhändertagandet av fångar i de för häktade avsedda utrymmena i Stockholms stads rannsakningsfängelset borde även göras försök med placering av fångar i förläggningar.

För en del av det kvinnliga klientelet har beredningen tillsvidare tänkt sig en öppen anstaltsform, som egentligen icke kan inrangeras under de ovannämnda anstaltstyperna. Kvinnliga korttidsfångar skola nämligen enligt beredningens förslag provisoriskt placeras i en till häktet i Halmstad hörande villabyggnad som är omgiven av ett stort trädgårdsområde.

Såsom ovan anförts har beredningen ansett sig böra föreslå, att elva av de äldre slutna anstalterna helt nedläggas eller ersättas av andra mera öppna anstalter. Dessutom bör naturligtvis det provisoriska inhysandet av fångar i slottsbyggnaden på Svartsjö och i rannsakningsfängelset i Stockholm upphöra.

Ej heller de återstående slutna anstalterna kunna i regel anses lämpliga för en modern fångvård. De torde emellertid efter vissa ändringsarbeten kunna på ett någorlunda tillfredsställande sätt fylla sitt ändamål. Då det, om en ny anstaltsorganisation skall kunna genomföras inom rimlig tid, av kostnadsskäl är nödvändigt att i betydande utsträckning tillvarataga befintliga anstaltsutrymmen, har beredningen ansett att dessa anstalter även i fort-

sättningen böra komma till användning för den del av klientelet som bör erhålla slutna anstaltsvård. Till frågan om den största av dessa slutna anstalter — centralfängelset å Långholmen — återkommer beredningen i det följande.

De slutna anstalter som enligt förslaget bibehållas äro centralfängelserna i Malmö, Göteborg, Mariestad, Härnösand, Norrköping och Växjö, — sistnämnda anstalt synes emellertid böra tagas i anspråk för manligt i stället för kvinnligt klientel — samt vidare straffängelserna i Uppsala, Kristianstad, Vänersborg, Karlstad och Västerås ävensom häktena i Nyköping, Kalmar, Visby, Ystad, Halmstad, Östersund, Umeå och Haparanda. Såsom ovan anförts ha vissa av dessa anstalter redan moderniserats; även beträffande dem erfordras emellertid vissa ytterligare ändringsarbeten.

Anstalternas fönster böra upphuggas till normal storlek i den mån det icke redan skett. Den mellanform av halvstora fönster som införts på en del anstalter kan enligt beredningens mening icke anses tillfyllest. Fönstren böra placeras i normalt höjdläge och förses med lämpliga och effektiva öppningsanordningar, så att de intagna ej utestängas från fri sikt och lufttillförsel. Anstalterna böra vidare i den mån det erfordras förses med ordentliga arbetslokaler. Detta innebär att de anstalter där tillfredsställande verkstadsdrift ej är anordnad, d. v. s. centralfängelserna i Härnösand och Norrköping samt de mindre anstalterna, skola förses med verkstadslokaler — dessa böra vid de små anstalterna vara avsedda endast för mindre grupper intagna — samt att vid samtliga anstalter inrättas särskilda arbetsrum för dem som på egen begäran eller av annan särskild anledning arbeta i enrum eller som arbeta tillsammans med endast en eller två medintagna; vid vissa anstalter finnas dock redan ett antal sådana arbetsrum. Vid ett flertal anstalter böra även växthus anläggas. Vidare är det nödvändigt att anstalterna förses med dagrum och samlingslokaler för de intagna. De största anstalterna böra förses med gymnastiksalar, och även vid de mindre böra i den mån det är möjligt utrymmen för gymnastik tillskapas. Om särskilda gymnastiklokaler inrättas kunna de nyttjas även som samlingsrum. I vissa fall torde tingssalar eller styresmännens tjänstebostäder kunna anlitas för att åvägabringa de ovan nämnda utrymmena. I övrigt få de åstadkommas genom att befintligt cellutrymme tages i anspråk.

Härigenom vinner man även, såsom önskvärt är, att anstalternas platsantal nedbringas. Beredningens förslag innebär för samtliga äldre slutna anstalter att antalet befintliga platser avsevärt sjunker till följd av att cellutrymme tages i anspråk för andra ändamål.

Beträffande flertalet anstalter är det även nödvändigt, för att bereda de intagna tillfälle till idrott och annan friluftsvistelse, att söka utöka anstalternas tomter eller på annat sätt vidga det disponibla gårdsutrymmet; i den mån det är möjligt böra särskilda idrottsplaner anläggas. Någon ökning av gårdsutrymmena kan i regel erhållas genom att cellgårdarna rivs i den mån de icke till följd av bevakningssvårigheter äro oundgängligen nödvändiga för de häk-

tade. I de fall där styresmännens bostäder förläggas utanför anstalten torde även deras trädgårdsutrymmen kunna tagas i anspråk.

De ändringsarbeten, som enligt beredningens förslag böra vidtagas å de äldre slutna anstalter som bibehållas, ha för varje anstalt specificerats i den som bil. 1 till betänkanudet fogade anstaltsbeskrivningen.

Vad härefter angår centralfängelset å Långholmen har det inom beredningen rått enighet om att anstalten i sitt nuvarande skick är alldeles för stor för att kunna fylla sitt ändamål inom en modern fångvård ävensom att anstalten till sin konstruktion är behäftad med vissa allvarliga brister. I sistnämnda hänseende märkes särskilt att icke mindre än 200 av anstaltens för vanligt fångförvar avsedda platser utgöras av trånga s. k. naitceller utan direkt belysning, belägna innanför korridorer. Då de intagna icke kunna åläggas att tillbringa sin fritid i de trånga cellerna, bli de hänvisade till en tämligen okontrollerad gemensamhet i fängelsekorridorerna, vilket medför betydande olägenheter ur behandlingssynpunkt. I övrigt är anstalten behäftad med åtskilliga av de brister som känneteckna flertalet slutna anstalter. Fönstren äro upphuggna endast till halv storlek. Dagrums, gymnastiklokal och idrottsplan saknas — till anordnandet av idrottsplats och gymnastiksal har initiativ dock nyligen tagits. Ett mindre antal arbetsceller, avsedda för snickeri, finnes visserligen, men i huvudsak äro de som arbeta i enrum hänvisade till den egna bostadscellen. Däremot äro anstaltens verkstäder av förstklassig beskaffenhet. Någon anmärkning kan ej heller riktas mot anstaltens kroppssjukhus eller den till anstalten knutna sinnessjukavdelningen. Hela anstaltskomplexet får anses vara väl underhållet. Vad anstaltens belägenhet beträffar är det ur personalens synpunkt och med hänsyn till vissa transporter en fördel att den ligger centralt. Å andra sidan följa vissa olägenheter av dess läge inne i en storstad, låt vara att den är omgiven av en park och delvis kringfluten av vatten. I och för sig är belägenheten sådan att de intagna skulle kunna beredas tillfälle till idrott och annan friluftsvistelse, om parkområdet kunde utnyttjas för detta ändamål.

Åtskilliga skäl hava anförts för att behålla centralfängelset å Långholmen med minskat platsantal och i moderniserat skick. Bl. a. har gjorts gällande att det finnes behov av en slutna anstalt i huvudstaden eller dess närhet, icke minst med tanke på det stora antal fångar som ha sitt hem därstädes och icke i onödan böra flyttas från hemorten; ett stort antal av de i Stockholm dömda skola också efter intagningen bliva föremål för det särskilda undersökningsförfarande som beredningen föreslår och böra helst ej transporteras till annan ort förrän placeringsfrågan efter avslutad undersökning blivit definitivt avgjord. Vidare har anförts att det föreligger ett otvivelaktigt behov av en i Stockholm belägen sinnessjukavdelning, bl. a. med hänsyn till undervisningsändamål, samt att det är en fördel att fångvårdens egentliga kroppssjukhus är beläget i huvudstaden med dess större möjligheter att anlita specialister och överföra de sjuka till specialvård utom fängelset. Det har även framhållits, att det i Stockholm måste finnas tillgång till platser för

häktade som skola rannsakas vid häradsrätt med tingsställe i staden. Befattningshavarnas intresse av anstaltens bibehållande har även hävdats.

Emot Långholmsanstaltens bibehållande har åter anförts att den nedskärning av platsantalet som nödvändiggöres av behandlingssynpunkter och hänsyn till anstaltssystemet i dess helhet måste bliva så betydande, att det icke kan anses ekonomiskt att därefter behålla det stora markområdet, som har ett mycket betydande värde. De skäl som åberopats till förmån för en fångvårdsanstalt i Stockholm kunna tillgodoses genom uppförande — sannolikt för endast en del av köpeskillingen för den gamla anstalten — av en ny mindre anstalt i Stockholm eller dess närhet med tillhörande kroppssjukhus, sinnessjukavdelning, kolonier o. s. v. Det har också ifrågasatts att sinnessjukavdelningen skulle kunna bibehållas på sin nuvarande plats, även om anstalten i övrigt förflyttas.

Beredningen har enat sig om att föreslå att Långholmsfängelset bör nedläggas vid en tidpunkt då det framstår som ekonomiskt fördelaktigt att avyttra tomten. Anstalten bör då ersättas av en annan i Stockholm eller Stockholmstrakten belägen nybyggd mindre anstalt. Den slutna avdelningen av denna anstalt bör inrymma platser för häktade, för sinnesundersökningsfall, för kroppsligt sjuka, för fångar som underkastas undersökning efter intagningen samt, till en mindre del, för vanligt fångförvar. Anstalten erhåller på detta sätt i övervägande grad en mera sjukhusbetonad karaktär. Till anstalten böra vara anslutna skilda kolonier för manliga korttids- och långtidsfångar samt för kvinnliga långtidsfångar. Under övergångstiden bör platsantalet å Långholmen successivt minskas i mån som nya kolonier i landet inrättas. De i Stockholmstrakten planerade kolonierna böra upprättas så snart det lämpligen kan ske och tills vidare anslutas till Långholmsfängelset. Eventuellt kunna dessa kolonier, såsom ovan anförts, uppföras såsom nybyggnader på Svartsjöområdet, men fångvården bör icke vara bunden därav, om det visar sig förmånligare att förvärva eller hyra någon lantgård annorstädes i Stockholmstrakten.

Såsom ovan antytts anser beredningen, att centralfängelset i Växjö icke bör bibehållas såsom kvinnoanstalt. Att placera så gott som samtliga kvinnliga intagna av skilda kategorier på detta slutna fängelse kan icke anses rationellt. Majoriteten av det kvinnliga klientelet är av ofarlig beskaffenhet och rymningsrisken är ringa. Det bör därför anses självklart att man vid en övergång till ett mera öppet anstaltssystem i första hand bör placera flertalet kvinnliga intagna på öppna anstalter. Detta skall också bliva fallet enligt beredningens förslag. Något större behov av slutet anstaltsutrymme att sätta i Växjöfängelsets ställe föreligger ej. Att uppföra ett nytt slutet kvinnofängelse av mindre storlek bör därför ej ifrågakomma. Emellertid erfordras ett antal platser av rent vårdbetonad karaktär, nämligen för sinnesundersökningsfall och för psykiskt abnorma intagna som behöva vård på sinnessjukavdelning samt för kroppsligt sjuka. Vidare behövas platser för de till längre tidsbestämt straff, förvaring eller ungdomsfängelse dömda kvinnor, som skola intagas för särskild undersökning till led-

ning för den fortsatta behandlingen, ävensom ett fåtal platser för de förvarade som icke lämpligen kunna vårdas på öppen anstalt. För dessa grupper, som alla ha det gemensamt att de skola vårdas eller observeras av läkare, har det syntts önskvärt att uppföra en särskild anstalt som närmast får karaktären av sjukhus. Denna kvinnoanstalt, som beräknas för 40 platser, torde enligt beredningens åsikt böra förläggas till trakten av Växjö, närmast med hänsyn till det centrala läget och för att den personal, som är anställd vid det nuvarande kvinnofängelset i Växjö, ej skall nödgas att avflytta från orten. Det övriga kvinnliga klientelet föreslås placerat på kolonier samt, såsom ovan anförts, tillsvidare å Halmstadsanstalten med till denna hörande öppet utrymme.

Den för förvarade och internerade avsedda år 1940 uppförda Hallanstalten är slutna men försedd med öppna avdelningar. Utöver denna anstalt uppstår beredningens förslag till anstaltsorganisation för förvarade och internerade (se nedan) icke några anstalter av annat slag än de i det föregående beskrivna anstaltstyperna. En väsentlig del av detta klientel föreslås placerat i kolonier.

Det anstaltssystem som beredningen föreslår kommer alltså, bortsett från Hallanstalten, att utgöras dels av äldre men moderniserade slutna anstalter, dels av kolonier av lantgårdstypen, dels av nybyggda öppna anstalter som kombinerats med mindre slutna avdelningar, dels ock av två slutna nybyggen, avsedda att ersätta centralfängelserna å Långholmen och i Växjö, av vilka nybyggen särskilt det sistnämnda skulle ha utpräglad sjukhuskaraktär.

De nuvarande skilda benämningarna på anstalterna för vanligt fångförvar — centralfängelser, straffängelser, kronohäkten, rannsakningshäkten och fångkolonier — äro föråldrade och, då anstalternas användningsområden gripa in i varandra, missvisande. Det sista kan sägas även om den i 1937 års lag fastställda benämningen säkerhetsanstalter för de anstalter där förvaring eller internering skall verkställas; denna benämning ter sig särskilt olämplig allt efter som man mer och mer övergår till öppna anstalter, där säkerheten är det minst framträdande draget. Mera adekvat är namnet ungdomsanstalt för anstalt där ungdomsfängelse verkställs.

Enligt beredningens mening böra de skilda fångvårdsanstalterna ha särskild benämning endast om denna utsäger något av betydelse om anstaltens karaktär. Då detta icke kan bli fallet beträffande flertalet av de anstalter som ingå i den föreslagna anstaltsorganisationen, synes det lämpligast att de i regel benämnas endast »fångvårdsanstalter», respektive öppna och slutna. Även om anstalterna för förvarade och internerade gäller detta. De föreslagna kolonierna synas emellertid böra kallas »kolonier» och termen »ungdomsanstalt» bör bibehållas.

Borttagandet av termen säkerhetsanstalt — som föreslogs redan av lagrådet i dess yttrande över departementsförslaget år 1937 (se prop. 1937: 310) — föranleder vissa jämkningar i lydelsen av 1937 års lag om förvaring och internering i säkerhetsanstalt, vilka äro motiverade även av andra lagtekniska skäl. Härom framlägger beredningen förslag till lag.

I det följande redogöres för den föreslagna anstaltsorganisationens utformning beträffande skilda grupper av fångvårdsklientelet, varvid anstaltsväsendet för kvinnorna av praktiska skäl redovisas i en särskild avdelning. De häktade behandlas ej för sig, men av redogörelsen framgår, på vilka anstalter de skola intagas. Organisationen av fångvårdens sinnessjukavdelningar behandlas i ett sammanhang. En sammanfattande tablå över den föreslagna anstaltsorganisationen återfinnes i tab. 39 (s. 242). Beredningen vill framhålla, att ändringar i den skisserade anstaltsorganisationen kunna komma att visa sig erforderliga till följd av förskjutningar i klientelet eller andra nu icke förutsedda förhållanden.

Anstalter för vanligt fångförvar av män.

Det erforderliga anstaltsutrymmet för straffångar, fängelsefångar och bötesfångar har ovan beräknats till omkring 1 100 platser. Av dessa avses omkring 1 050 för män. Vid platsernas fördelning måste hänsyn tagas till de grunder enligt vilka klientelet skall differentieras. I detta hänseende hänvisas till vad som anförts i kapitlen om klientelet's differentiering samt om öppen och sluten anstaltsvård. Det må erinras, att straff- och fängelsefångar med kortare strafftid än tre månader i regel skola undergå hela straffet på öppen anstalt, samt att sådana fångar med längre strafftid ävensom bötesfångar skola börja undergå straffet i sluten anstalt men när det finnes lämpligt må överföras till öppen anstalt.

Till en början bör platsantalet fördelas på fångar med en strafftid under tre månader och fångar med längre strafftid. Såsom i det föregående anförts är en sådan uppdelning emellertid icke bindande vid klientelet's anstaltsplacering. I många fall kan det vara lämpligt att placera en fånge, som skall förflyttas från sluten till öppen vård, på en anstalt som är avsedd för det egentliga korttidsklientelet. Förslagets verkställighetsregler hindrar för övrigt överhuvud taget ej att skilda kategorier undantagsvis sammanföras, om så finnes lämpligt.

Vid utgången av år 1939 voro 220 manliga fångar med kortare strafftid än tre månader — varav 10 straffångar, 190 fängelsefångar och 20 bötesfångar — intagna på fångvårdsanstalt (se tab. 4, 14 och 23). Ehuru korttidsklientelet, såsom ovan anförts, kan antagas komma att undergå någon minskning genom tillämpning av den nya lagen om villkorlig dom, har beredningen beräknat att ungefär 300 platser erfordras för denna grupp. Att det stationära platsutrymmet tilltagits så högt sammanhänger med att, på sätt ovan anförts, behovet av reservutrymme är särskilt stort för korttidsfångar, att dessa i händelse av platsbrist ej lämpligen böra placeras i provisoriska förläggningar samt att det många gånger kan finnas lämpligt att placera långtidsfångar på anstalter avsedda för korttidare.

Då det övervägande antalet av nu ifrågavarande fångar skall undergå straffet på öppen anstalt, har beredningen räknat med att bortåt 250 öppna platser erfordras för dem. För undvikande av långa transporter har det syns

angeläget att fördela platserna på ett tillräckligt antal anstalter som äro belägna i skilda delar av landet. Beredningen föreslår att följande öppna anstaltsutrymmen för manliga korttidsfångar skola finnas:

ny koloni till Stockholmsanstalten	20 platser
nybyggnad vid Karlskrona	35 »
ny koloni till Malmöanstalten	20 »
» » » Härlandaanstalten	20 »
kolonien Rödjan (vid Mariestad)	10 »
nybyggnad vid Örebro	40 »
» » Falun	40 »
ny koloni till Umeåanstalten	20 »
nybyggnad vid Luleå	35 »

Summa 210 platser.

Flertalet av dessa anstalter (förslagsvis 6) böra vara avsedda huvudsakligen för fängelsefångar samt mera godartade fall bland straffångarna. Återstående anstalter böra tagas i anspråk för mera asociala fängelsefångar, flertalet straffångar samt bötesfångar. Det torde få ankomma på den myndighet — fängvårdsstyrelsen — som har att verkställa differentieringen att bestämma vilka av anstalterna som skola användas för respektive grupper.

De korttidsfångar (sannolikt ett 40-tal) som icke komma att vara intagna på öppen anstalt böra ej sammanföras till någon särskild anstalt utan fördelas på de olika slutna anstalterna allt efter lämpligheten. Det må erinras att dessa fångar i regel — på egen begäran eller emedan de ansetts icke vara ägnade för mera öppen behandling — torde komma att arbeta i enrum. I många fall torde anledningen till att de placeras på slutna anstalt vara att de anses böra få stanna i hemorten.

Vid utgången av år 1939 voro 914 manliga fångar med minst tre månaders strafftid intagna på fångvårdsanstalterna. Av dessa hade 224 (150 straffångar och 74 fängelsefångar) en strafftid under sex månader och 690 (664 straffångar och 26 fängelsefångar) längre strafftid. Såsom ovan anförts kan detta klientel — särskilt vad angår fångar med längre strafftid — beräknas nedgå till följd av de nya lagarna om villkorlig frigivning samt om förvaring och internering. Även den nya villkorliga domen torde komma att medföra en sänkning. Vidare är behovet av reservutrymme mindre för långtidsfångar än för korttidsfångar. Såsom ovan anförts skola även vissa fångar med längre strafftid kunna placeras på öppna anstalter som egentligen äro avsedda för korttidsfångar. Slutligen kunna provisoriska förläggningar i händelse av överbeläggning anlitas för fångar med icke alltför kort strafftid. Beredningen har därför uppskattat det för hithörande grupp erforderliga fasta anstaltsutrymmet till endast omkring 775 platser. Av dessa ha omkring 250 ansetts böra vara av öppen karaktär. Det stationära öppna anstaltsutrymmet föreslår beredningen fördelat på följande anstalter.

ny koloni till Stockholmsanstalten	30 platser
nybyggnad vid Jönköping	40 »
Singeshult	30 »
ny koloni till Malmöanstalten	30 »

kolonien Lockerud (vid Mariestad).....	20 platser
» Leverstad » »	10 »
nybyggnad vid Gävle	40 »
ny koloni till Härnösandsanstalten.....	30 »
	Summa 230 platser.

Det må erinras att jämväl de å den slutna Mariestadsanstalten intagna, vilka uteslutande sysselsättas med utearbete, i viss mån kunna sägas er-hålla öppen anstaltsvård. Vidare kan antalet öppna platser vid behov ökas genom anordnande av förläggningar.

Av det slutna anstaltsutrymme som erfordras för manliga fångar med minst tre månaders strafftid måste ett antal platser reserveras för sådana fångar som enligt förslaget efter intagningen skola underkastas särskild undersökning till ledning för anstaltsplaceringen och den fortsatta behandlingen. Sammanlagt torde omkring 150 platser erfordras för fångar som skola underkastas sådan observation. Beredningen har, för undvikande av onödiga transporter, ansett det önskvärt att observationsavdelningar finnas vid ett flertal anstalter. Då det för anordnande av sådan avdelning icke fordras några andra åtgärder än att lämpliga lokaler beredas åt läkaren — de intagna skola under observationstiden förvaras i de vanliga bostadsrummen — föreslår beredningen därför att observationsavdelningar skola in-rättas vid samtliga för vanligt fångförvar avsedda anstalter där det finnes möjlighet att anlita psykiatrisk expertis.

Hela det slutna anstaltsutrymme (ca 500 platser för långtidsfångar och ca 40 platser för korttidsfångar) som enligt beredningens förslag skall finnas för de manliga straff- och fängelsefångarna, fördelar sig på följande anstalter:

Anstalt	Observations-platser	Vanliga platser	Summa platser
Ny Stockholmsanstalt.....	50	35	85
Växjö	15	25	40
Visby.....	5	10	15
Kristianstad	—	45	45
Malmö.....	25	50	75
Härlanda.....	20	40	60
Vänersborg	10	35	45
Mariestad	—	50	50
Västerås	—	35	35
Härnösand	20	40	60
Östersund	5	10	15
Umeå.....	5	10	15
Haparanda	—	10	10
Summa platser	155	395	550

Då beredningens förslag förutsätter att en rationell differentiering av klientelet kommer till stånd, böra de skilda öppna och slutna anstalterna för långtidsfångar företrädesvis vara avsedda för bestämda grupper intag-

na. Den närmare regleringen härav bör ankomma på fångvårdsstyrelsen, men vissa huvudprinciper kunna uppställas.

Sålunda måste särskilda anstalter reserveras för sådana psykopater och svårdisciplinerade som icke lämpligen böra vårdas tillsammans med det mera lättskötta klientelet. Beredningen har förslagsvis tänkt att de slutna anstalterna i Växjö och Vänersborg — å båda orterna finnes tillgång till psykiatrisk expertis — skulle användas som psykopatanstalter; när den nya Stockholmsanstalten uppförts kan det övervägas att låta denna anstalt träda i stället för någon av de nämnda. För de svårdisciplinerade kan eventuellt den slutna anstalten i Kristianstad eller Västeråsanstalten tagas i anspråk.

Vissa anstalter böra användas företrädesvis för yngre fångar, varvid åldersgränsen lämpligen bör sättas vid omkring 25 år. Då enligt förslaget yngre fångar i regel så snart ske kan skola förflyttas till öppen anstalt, torde en av de nybyggda öppna anstalterna samt en eller ett par kolonier böra helt tagas i anspråk som anstalter för yngre. Förslagsvis kunna den nya Gävleanstalten samt kolonierna Lockerud och Leverstad användas för detta ändamål.

Vissa anstalter böra företrädesvis reserveras för äldre förstagångsbrottslingar. Av de slutna anstalterna synas närmast Härlanda och Mariestad ifrågakomma för denna kategori, medan Långholmsfängelset — så länge det finnes kvar — samt Malmö- och Härnösandsanstalterna kunde vara lämpade att mottaga återfallsbrottslingar. Bland de öppna anstalterna kan det övervägas att använda de till Malmö och Härnösand anslutna kolonier för recidivister, medan den nya Jönköpingsanstalten och Singeshult reserveras för äldre förstagångsbrottslingar.

Det må framhållas, att en uppdelning efter de nämnda grunderna ej är slutgiltigt avgörande vid anstaltsplaceringen, då mer eller mindre godartade fall kunna påträffas oberoende av sådana omständigheter som ålder, tidigare asocialitet och psykisk abnormitet. En viss hänsyn måste också tagas till de arbetsmöjligheter och det behov av arbetskraft som föreligga vid respektive anstalter. Ur denna synpunkt måste bl. a. de största anstalterna med deras mera utvecklade verkstadsdrift företrädesvis användas för fångar med längre strafftid.

Beredningen har övervägt huruvida någon anstalt företrädesvis borde inrättas för att mottaga sådana fångar som med hänsyn till omständigheterna vid brottet eller övriga förhållanden anses böra erhålla en särskilt lindrig behandling och beviljas speciella förmåner. Åtminstone för närvarande torde det emellertid icke vara lämpligt att inrätta en sådan anstalt. Det må särskilt framhållas att de fängelsefångar, som på egen begäran få vistas i slutna anstalt för att utföra eget arbete, i regel torde önska stanna så nära hemorten som möjligt. Tillsvidare torde det vara lämpligare att vid ett antal anstalter försöka göra något eller några av bostadsrummen större och bättre inredda än de övriga. Naturligtvis kan den framtida utvecklingen föranleda att frågan om inrättandet av en särskild anstalt för här avsedda fall bör upptagas till omprövning.

Vid samtliga ovannämnda anstalter för vanligt fångförvar utom kolonierna ha platser beräknats jämväl för häktade. Beträffande fördelningen av dessa platser hänvisas till tab. 39.

Anstalter för förvarade och internerade män.

För de förvarade och internerade männen finnas för närvarande på anstalterna i Norrköping och å Hall sammanlagt 190 platser. Såsom ovan anförts har beredningen beräknat att utrymmesbehovet efter ikraftträdandet av 1937 års lagstiftning skall stiga till omkring 350 platser. Därvid har anmärkts att man dessutom bör räkna med att under lagens tillämpning ytterligare ett 50-tal platser kunna bliva erforderliga. Åtgärder för anskaffande av sådant utrymme böra emellertid icke vidtagas förrän erfarenhet vunnits om den utsträckning, i vilken lagen kommer att tillämpas. Det ligger i sakens natur att ej heller utrymmet i övrigt erfordras på en gång utan först efter hand som intagningarna öka. Då den genomsnittliga intagningstiden för ifrågavarande klientel får antagas bliva tämligen lång — sannolikt lägst två år — dröjer det minst lika lång tid efter lagens ikraftträdande innan utrymmesbehovet blir konstant. Med hänsyn till att de återintagna komma att utgöra en viss del av beläggningen dröjer det i själva verket längre. Det är således icke nödvändigt att hela det erforderliga anstaltsutrymmet på en gång ställes till förfogande. I varje fall under det första året torde platsbehovet komma att understiga 300 platser.

Vid tillkomsten av 1937 års lagstiftning användes för de enligt den äldre lagstiftningen dömda anstalterna i Norrköping, Karlstad och Ystad, varvid internerade intogos i Karlstad, yngre och mera lättdisciplinerade förvarade i Ystad samt övriga förvarade i Norrköping. I det sakkunnigbetänkande (SOU 1937: 3) som låg till grund för 1937 års lagstiftning föreslogs att platsbehovet för det manliga klientelet över 21 års ålder skulle täckas genom fortsatt användande av Norrköpingsanstalten samt uppförande av en ny anstalt med 200 platser; de yngre förvarade skulle tillsammans med yngre abnormklientel från andra vårdformer intagas i en särskild anstalt. I Norrköping skulle finnas mottagnings- och sorteringsavdelning, fast avdelning och sjukavdelning. Den nya anstalten skulle innehålla tre slutna paviljonger (150 platser), en halvöppen paviljong (30 platser) samt en s. k. utgångskoloni (20 platser); under en första utbyggnadsperiod skulle endast den ena slutna avdelningen, den halvöppna avdelningen och utgångskolonien behöva uppföras.

I anslutning till ett av fångvårdsstyrelsen avgivet förslag intog departementschefen i proposition den 3 mars 1938 (nr 220) i motsats till de sakkunniga den ståndpunkten att, förutom Norrköpingsanstalten, även Ystads- och Karlstadsanstalterna tillsvidare borde bibehållas, den förra för yngre förvarade och den senare såsom mottagningsavdelning och disciplinavdelning för internerade. Dessutom föreslogs uppförandet av den nya Hallanstalten. Denna skulle efter första utbyggandet omfatta 104 platser, fördelade med 64 platser i en slutna paviljong samt 20 platser på vardera av en halvöppen och

en öppen paviljong. Med ledning av beläggningsfrekvensen skulle framdeles avgöras huru stor utbyggnad av Hall som skulle erfordras i en andra byggnadsetapp. Fångvårdsstyrelsen hade föreslagit att Hall i andra etappen skulle utbyggas med ytterligare en sluten paviljong om 64 platser och en sjukavdelning med 25 platser. Departementschefens förslag blev antaget av riksdagen och den första utbyggnaden av Hall blev färdig år 1940. Enligt den ursprungliga planen skulle 1937 års lag ha satts i kraft sedan denna byggnadsetapp fullbordats. Då det statsfinansiella läget ansågs lägga hinder i vägen för fortsatt utbyggande av anstalten, fick lagen emellertid icke träda i kraft. I stället togs Hallanstalten fr. o m. den 1 juli 1940 jämte anstalten i Norrköping i anspråk för verkställighet av förvaring och internering som ådömts enligt den äldre lagen; Norrköping fungerar sedan dess huvudsakligen som mottagningsanstalt och anstalt för svårdisciplinerade. Anstalten i Ystad användes numera för verkställighet av ungdomsfängelse och Karlstadsanstalten har, såsom ovan anförts, tagits i anspråk huvudsakligen för kvinnliga tvångsarbetare och alkoholister.

Såsom beredningen framhållit i sitt betänkande den 31 december 1942 (SOU 1942: 59) torde ikraftträdandet av 1937 års lag komma att medföra en väsentlig förskjutning inom klientelet. Sålunda torde ett betydande antal relativt lindriga fall komma att dömas till förvaring. Förvaringsklientelet torde även komma att omfatta ett proportionsvis större antal intellektuellt undermåliga och yngre individer, dock ej många under 21 år, än för närvarande. Ovan i kapitlet om klienteletts differentiering har framhållits att beredningen ej finner anledning föreligga att under anstaltstiden åtskilja förvarade och internerade med hänsyn till den ådömda behandlingsformens art; däremot böra de oberoende av denna fördelas med hänsyn till sådana omständigheter som ålder, graden av asocialitet m. m. Av särskild vikt är att de svårdisciplinerade avskiljas från det övriga klientelet. I kapitlet om öppen anstaltsvård har hävdats att de förvarade och internerade i betydande utsträckning böra erhålla öppen anstaltsvård i mån av visad pålitlighet. Ovan har anförts att beredningen anser något mindre anstalter vara att föredraga framför större. Härigenom vinnes bl. a. en bättre differentiering av klientelet samt närmare kontakt mellan styresmannen och övriga befattningshavare, å ena, och de intagna å andra sidan.

Med hänsyn till det anförda har beredningen ansett att Hallanstalten icke bör utbyggas ytterligare utan att det behöfliga anstaltsutrymmet bör anskaffas genom att inrätta ett flertal anstalter, av vilka en del böra vara öppna. I viss anslutning till den ursprungliga planen föreslår beredningen att anstalten i Karlstad — vilken enligt förslaget skall frigöras från sitt nuvarande klientel — skall tagas i anspråk såsom anstalt för svårdisciplinerade, såväl internerade som förvarade. Norrköpingsanstalten bör bibehållas som huvudsakligen mottagningsanstalt för förvarade och internerade, varvid det dock skall vara fångvårdsstyrelsen obetaget att när det finnes lämpligt dirigera de dömda direkt till annan anstalt. En koloni av lantgårdstypen skall anslutas till vardera av anstalterna Norrköping, Hall och Karlstad. Den sistnämnda kolonien skall naturligtvis ej vara avsedd för svårdiscipli-

nerade. Av hänsyn till arbetsbördan för styresmannen å Hall och önskvärdheten att han ej får ett större klientel än att han kan grunda sina utlåtanden i utskrivningsfrågor på personliga intryck av de intagna, har det ej ansetts böra ifrågakomma att förlägga mera än en ny koloni under Hall. Hallanstalten skall från Norrköping mottaga normalklientelet. Särskilt godartade fall skola kunna förflyttas direkt från Norrköping till koloni. Något behov av särskild kroppssjukavdelning anser beredningen ej föreligga, då de kroppsligt sjuka torde kunna vårdas å Hågaanstalten eller å kroppssjukhuset vid Stockholmsanstalten.

På Hågaanstalten finnes redan en särskild, slutet avdelning, där förvarade eller internerade som äro vådliga för annans personliga säkerhet kunna placeras.

Under det första året av den nya lagens giltighet torde ej erfordras större anstaltsutrymme än det ovan nämnda som — efter viss reduktion av Norrköpings- och Karlstadsanstalternas platsantal i samband med moderniseringar och utvidgning av utrymmet för häktade i Norrköping — blir 270 platser. Därefter måste emellertid nytt utrymme anskaffas. Beredningen föreslår att detta sker genom att den redan delvis moderniserade anstalten i Kalmar tages i anspråk tillika med två kolonier, av vilka den till anstalten redan anslutna kolonien eventuellt kan utgöra den ena. Härigenom erhållas ytterligare 85 platser. Dessa torde huvudsakligen böra användas för yngre förvarade, förslagsvis för dem som ej fyllt 30 år. Beredningen förutsätter att nämnda anstalter vid ifrågavarande tidpunkt icke längre erfordras för utläningar som tagits i förvar. Skulle annat anstaltsutrymme krävas under någon övergångsperiod, kan anlitas någon av de slutna anstalter som föreslås till nedläggande, förslagsvis Hudiksvall, eventuellt med en därtill ansluten koloni. Det kan även övervägas att, med bibehållande av sistnämnda anstalt för vanligt fångklientel, tillsvidare använda något av de föreslagna nybyggena såsom anstalt för förvarade och internerade.

Anstaltsorganisationen för de manliga förvarade och internerade blir alltså enligt beredningens förslag följande

Anstalt	Slutna pl.	Öppna pl.
Norrköping (huvudsakligen mottagningsanstalt)	75	
koloni		20
Hall	65	35
koloni		20
Kalmar (för yngre)	45	
koloni 1 (Ödevata)		20
koloni 2		20
Karlstad (för svårdisciplinerade)	35	
koloni		20
	220	135
Summa platser		355

På de för förvarade och internerade avsedda anstalterna Norrköping, Karlstad och Kalmar skola liksom hittills finnas platser även för häktade. På grund av det föreslagna nedläggandet av krönohäktet i Linköping, föreslås att antalet platser för häktade å Norrköpingsanstalten ökas från 5 till 15.

Ungdomsanstalter för män.

För de till ungdomsfängelse dömda männen har beredningen, såsom ovan anförts, beräknat ett utrymmesbehov av omkring 300 platser, varav omkring 240 för män. Det nuvarande platsantalet är 275.

Enligt nuvarande ordning fördelas det manliga ungdomsfängelseklientelet efter observation å mottagningsavdelningen i Nyköping på de öppna anstalterna Skenäs, Mäshult, Åby, Leverstad och Lockerud, av vilka Mäshult är avsett för intellektuellt efterblivna och de övriga mottaga normalfall, samt på de halvslutna anstalterna Uppsala (svårdisciplinerade och psykopater) och Ystad (företrädesvis psykopater). De nämnda anstalterna tillhöra alla fångvården utom Mäshult, som arrenderas från Hallands läns landsting, samt Åby, som tillhör centralföreningen till stöd för frigivna; för sistnämnda anstalt betalar fångvården vissa avgifter enligt särskilt avtal. Såväl Mäshult som Åby synas tillsvidare böra behållas av fångvården så länge detta finnes ekonomiskt fördelaktigt; om de upphöra böra de ersättas av annat öppet anstaltsutrymme. Däremot skola kolonierna Leverstad och Lockerud, som egentligen icke avsetts för detta klientel, enligt förslaget nyttjas som kolonier för vanligt fångförvar. I stället föreslår beredningen att en koloni inrättas i anslutning till ungdomsanstalten i Ystad. I övrigt föreslås ingen ändring i den nuvarande organisationen. Det beräknade platsutrymmet fördelar sig enligt förslaget på följande anstalter:

Anstalt	Slutna pl.	Öppna pl.
Nyköping (mottagningsanstalt).....	25	
Uppsala (svårdisciplinerade och psykopater)....	35	
Åby eller annan koloni.....		15
Skenäs		98
Ystad	35	
koloni.....		15
Mäshult eller annan anstalt		20
	95	148
Summa platser		243

Det må erinras att anstalterna i Uppsala och Ystad, till följd av den frihet de intagna åtnjuta och de möjligheter de ha till friluftsvistelse, icke kunna betraktas som slutna anstalter i egentlig mening.

Liksom hittills har på anstalterna i Nyköping, Uppsala och Ystad ett antal platser beräknats även för häktade.

Fångvårdens sinnessjukavdelningar för män.

På ovan anförda skäl har det på sinnessjukavdelning erforderliga utrymmet beräknats för omkring 170 undersökningsfall, varav 155 för män, samt omkring 130 vårdfall, varav 115 för män, eller tillhoppa 270 platser för det manliga klientelet. I vårdfallen ingå även de straffriförklarade.

Beredningen har vid sin fördelning av platsantalet för undersökningsfallen utgått från den av beredningen i betänkande den 31 december 1942 (SOU 1942: 59) föreslagna organisationen. Enligt denna skola undersökningsstationer, i förslaget benämnda rättspsykiatriska anstalter, finnas vid sinnessjukavdelningarna å Långholmen, å Håga, i Västervik, i Malmö och i Härnösand, den sistnämnda i utbyggt skick, samt vid en nyinrättad sinnessjukavdelning å Härlandaanstalten. Varje anstalt skall hava sitt distrikt. För undersökning av häktade kvinnor från landets sydligare delar skall en till Västerviksanstalten knuten läkare stationeras vid sinnessjukavdelningen i Växjö. I denna organisation föreslår beredningen nu inga andra ändringar än dem som föranledas av att sinnessjukavdelningen vid Långholmen enligt förslaget ersättes med en sinnessjukavdelning vid en nybyggd anstalt i Stockholmstrakten, samt av att anstalten i Västervik skall nedläggas och Växjöanstalten beläggas med manligt i stället för kvinnligt klientel. Den nya Stockholmsanstalten får övertaga Långholmens distrikt. Västerviksanstaltens distrikt överflyttas till Växjöanstalten; en till denna anstalt hörande läkare placeras vid den nya sinnessjukavdelning, som beredningen föreslår inrättad vid en nybyggd kvinnoanstalt i Växjötrakten.

Platsfördelningen mellan de olika undersökningsanstalterna har verkställts med ledning av det antal undersökningar som enligt 1942 års förslag beräknats komma att falla på varje distrikt. Därvid har befunnits att 60 platser (varav 10 för kvinnor) erfordras vid Stockholmsanstalten, 30 vid Håga, 15 i Växjö, 20 i Malmö, 20 på Härlanda och 20 i Härnösand.

I 1942 års förslag förutsattes att de rättspsykiatriska anstalterna även framdeles skulle fungera som sinnessjukavdelningar vid fångvården och sålunda sörja för vård eller observation av sinnessjuka eller sinnesoroliga fångar. Såsom ovan anförts har beredningen, med hänsyn till de i 1942 års betänkande föreslagna ändrade tillräknelighetsbestämmelserna, beräknat ett förhållandevis högt tilltaget platsbehov för sådana vårdfall, för det manliga klientelet 115 platser. Dessa platser skola enligt beredningens förslag fördelas på flertalet av nämnda sinnessjukavdelningar, tillika rättspsykiatriska anstalter. Sinnessjukavdelningarna vid Ystads- och Jönköpingsanstalterna skola upphöra, när de icke vidare erfordras. Det största antalet platser för vårdfall, 75, har förlagts till sinnessjukavdelningen å Håga; denna anstalt är den mest välutrustade av fångvårdens sinnessjukavdelningar och har, om man bortser från dess inklämda läge innanför en mur av typisk fängelseprägel, närmast karaktären av sinnessjukhus. Då på denna anstalt även beräknats 30 platser för undersökningsfall, erfordras ett 40-tal nya platser. Dessa böra icke anskaffas genom slutna tillbyggnad utan genom att taga i anspråk en till anstalten hörande äldre paviljong, som för närvarande användes som bostad åt befattningshavare, samt till anstalten knyta en koloni. Övriga platser för vårdfall hava förlagts med 10 på Växjöanstalten samt med 5 på var och en av sinnessjukavdelningarna i Malmö, i Härnösand och på Härlanda. I Malmö finnes erforderligt platsutrymme för såväl undersöknings- som vårdfallen; på Härlanda och i Härnösand torde de be-

räknade byggnadskostnaderna ej i högre grad ökas genom att vårdplatserna förläggas dit. På Stockholmsanstalten har det med hänsyn till det närbelägna Håga icke syntts erforderligt att bereda plats för vårdfall.

Beredningen föreslår att Hågaanstalten, utom beträffande vissa förvaltningsfrågor, skall lösgöras från Hall och bliva en självständig anstalt; styresmannen förutsättes skola vara läkare.

Det beräknade platsutrymmet för män på fångvårdens sinnessjukavdelningar fördelar sig enligt förslaget på följande sätt.

Anstalt	U-fall	Vårdfall
Stockholmsanstalten	¹ 50	
Håga	30	75
koloni		20
Växjö	15	10
Malmö	20	5
Härlanda	20	5
Härnösand	20	5
	155	120
Summa platser		275

Anstaltsutrymme för kroppsligt sjuka män.

Det erforderliga anstaltsutrymmet, beräknat till 55 platser, föreslås fördelat med 40 platser på Stockholmsanstalten — denna bör liksom f. n. Långholmen hava möjligheter för vård av lungsjuka — samt med 5 platser på var och en av anstalterna i Malmö, å Härlanda och i Härnösand.

Anstalter för kvinnor.

Såsom av det föregående framgår har beredningen för det kvinnliga fångvårdsklientelet räknat med ett utrymmesbehov av sammanlagt 160 platser, varav 60 platser för vanligt fångförvar, 15 för förvarade och internerade, 55 för till ungdomsfängelse dömda, 15 för häktade undersökningsfall, 10 för vårdfall å sinnessjukavdelning samt 5 för kroppsligt sjuka. I det föregående har framhållits att den övervägande delen av kvinnorna torde böra erhålla öppen anstaltsvård samt att beredningen därför föreslår att den slutna anstalten i Växjö tages i anspråk för manligt klientel utan att ersättas av något nytt slutet kvinnofängelse av liknande beskaffenhet. För vissa grupper som skola vårdas eller observeras av läkare erfordras dock en mindre nybyggnad av sjukhuskaraktär, som föreslås uppförd i Växjötrakten.

Av de 60 platserna för vanligt fångförvar synas 10 böra reserveras för sådana fångar med kortare strafftid än tre månader som enligt förslaget skola undergå straffet i öppen anstalt. Dessa öppna platser för korttidare föreslås provisoriskt förlagda till en i närheten av fångvårdsanstalten i Halmstad och på anstaltens tomt belägen villa. Fångvårdsstyrelsen har i sina anslagsökanden för budgetåret 1945/46 begärt anslag till inlösen av denna byggnad med tillhörande trädgårdsområde. För en mera definitiv förläggning av det i

¹ Därutöver 10 platser för kvinnor.

Halmstadsanstalten placerade kvinnliga klientelet räknar beredningen med nybyggnad, varvid sistnämnda anstalt kan komma till användning för manligt klientel. Av de återstående 50 företrädesvis för kvinnor med längre straff-tid avsedda platserna torde 30 böra vara öppna; de föreslås fördelade med 15 på en till Stockholmsanstalten ansluten koloni och 15 på en koloni till ovannämnda nybygge i Växjötrakten. För observation efter intagningen av fångar med längre straff-tid än sex månader reserveras 10 platser i den nybyggda anstalten. Slutligen föreslås att 10 platser, avsedda för fångar som böra undergå straffet i slutna anstalt, skola förläggas till fångvårdsanstalten i Halmstad, som alltså tills vidare blir kvinnoanstalt.

Av de 15 för förvarade och internerade avsedda platserna föreslås 5 förlagda till den nyuppförda anstalten i Växjötrakten och 10 till en koloni som upprättas i anslutning till denna anstalt.

För ungdomsfängelseklientelet har det synts angeläget att undvika den nuvarande ordningen att samma anstalt — centralfängelset i Växjö — får göra tjänst som både mottagningsanstalt och anstalt för svårdisciplinerade. Där- emot ha de båda Svenska diakonissällskapet tillhöriga öppna anstalterna å Lannaskede och Sjölidén, som fångvården disponerar mot viss ersättning per vård-dag, ansetts böra bibehållas. De erforderliga 55 platserna föreslås skola fördelas på en mottagningsavdelning om 5 platser vid den nya anstalten i Växjötrakten, 5 platser för svårdisciplinerade på den slutna anstalten i Halmstad, 35 öppna platser på Lannaskede samt 10 öppna platser på Sjölidén, de sistnämnda företrädesvis avsedda för gravida kvinnor eller mödrar med barn. Något behov av att reservera en särskild anstalt för psykiskt abnorma har ej yppat sig i fråga om det kvinnliga ungdomsfängelseklientelet.

Innan Lannaskede togs i bruk placerades flertalet till ungdomsfängelse dömda kvinnor på den öppna anstalten Viebäck, likaledes tillhörig Svenska diakonissällskapet. Fångvårdsstyrelsens avtal om rätt att mot ersättning per vård-dag därstädes placera till ungdomsfängelse dömda torde ej böra hävas, för den händelse behov skulle uppstå att i något fall anlita denna anstalt.

De häktade undersökningsfallen (platsbehov 15) skola — i enlighet med 1942 års förslag med ovan omtalade jämkningar — på ovan anförda grunder vara intagna på sinnessjukavdelningar vid Stockholmsanstalten (10 platser) och vid den nya anstalten i Växjötrakten. På sistnämnda sinnessjukavdelning reserveras 10 platser för vårdfall. Vid anstalten i Växjötrakten skall det jäm- väl finnas 5 platser för kroppsligt sjuka.

Anstaltsutrymmet för det kvinnliga klientelet skall alltså enligt beredning-ens förslag fördela sig på följande sätt.

Vid anstalten i Halmstad skall liksom hittills finnas särskilt utrymme för häktade.

Det må erinras att häktade kvinnor naturligtvis få intagas vid samtliga med häktesavdelningar försedda anstalter.

Den av beredningen föreslagna anstaltsorganisationen kan naturligtvis icke i sin helhet genomföras på en gång. Det är emellertid ett önskemål att samt-

Anstalt	Vanligt fångförvar				Förvar. o. intern.		Ungd.fäng.		Sinnessjuk-avd.		Kroppssjuk-avd.	S:a
	öppna		slutna		öppna	slutna	öppna	slutna	unders-fall	vård-fall		
	kort-tid	lång-tid	ob-serv.	van-liga								
Växiötrakten..	—	—	10	—	—	5	—	5 ¹	5	10	5	40
koloni 1....	—	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15
koloni 2....	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	10
Halmstad	10	—	—	10	—	—	—	5 ²	—	—	—	25
Stockholm	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	—	10
koloni	—	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15
Lannaskede ...	—	—	—	—	—	—	35	—	—	—	—	35
Sjöliden	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	10
S:a	10	30	10	10	10	5	45	10	15	10	5	160

¹ Mottagningsavdelning. — ² Disciplinavdelning.

liga föreslagna nya kolonier och övriga öppna anstalter snarast komma till stånd. Däremot torde de slutna anstalter som föreslagits till nedläggande ej omedelbart kunna tagas ur bruk. Så länge den nuvarande onormalt höga anstaltsbeläggningen fortfar, måste de nämligen åtminstone i viss utsträckning tagas i anspråk. Beredningen vill emellertid ånyo understryka den ovan framhållna möjligheten att placera en del av klientelet på provisoriska förläggningar.

19. Eftervården.

Verkställigheten av en dom på frihetsstraff eller frihetsberövande skyddsåtgärd kan i regel icke anses helt avslutad när den dömde lämnar anstalten och själva frihetsberövandet sålunda upphör. Även om anstaltsbehandlingen inrättas så, att den tar sikte på att genom positiva åtgärder tillrättaföra den dömde, kan detta syfte endast undantagsvis beräknas bli uppnått under intagnings tiden. Det är därför i hög grad angeläget att den frigivne eller utskrivne blir föremål för en rationell *eftervård*, om behov därav föreligger. Eftervården har till syfte att motverka de skadliga biverkningar med hänsyn till den dömdes sociala förhållanden, som äro förknippade med undergående av frihetsstraff och liknande åtgärder, samt att i övrigt bidra till att den frigivne icke blir föremål för påfrestningar som kunna leda till återfall i brott. Därvid är det av särskild vikt att han placeras i lämplig miljö, att han erhåller lämpligt arbete, att hans ekonomi är ordnad och att han icke för ett levnadssätt som utsätter honom för frestelser till brott.

Angelägenheten att åvägabringa en effektiv eftervård har föranlett att man i vissa fall genom nybildningar på straffsystemets område låtit de dömda tvångsvis bli föremål därför. De särskilda reaktionsformerna tvångsuppfost-
ran, ungdomsfängelse, förvaring och internering äro sålunda i regel förenade med obligatorisk eftervård. Den villkorliga frigivningen, som enligt 1943 års lag i stor utsträckning är obligatorisk, innebär att en viss del av straffet utbytes mot en i brottsförebyggande syfte anordnad eftervård, när behov därav föreligger. Vid straffsystemets fortsatta reformering bör det övervägas i vad mån ytterligare behov av obligatorisk eftervård föreligger. I de nämnda fallen är eftervården förenad med tillsyn och annan kontroll över den frigivne eller utskrivne, som kan erhålla särskilda förhållningsregler beträffande sitt levnadssätt. Detta tvång är emellertid endast en sida av eftervården. I första hand avser denna att stödja den frigivne eller utskrivne genom direkta hjälpåtgärder, främst arbetsanskaffning och ekonomiskt stöd under den svåraste övergångstiden. I denna form bör eftervård stå till buds för alla frigivna och utskrivna, när behov därav föreligger. Vid bedömandet av frågan om eftervårdens utbyggnad och organisation bör man alltså icke förlora ur sikte att den syftar till att i mån av behov bringa alla frigivna och utskrivna erforderlig hjälp, även om det ur brottsförebyggande synpunkt icke kan anses erforderligt att kontrollera deras levnadssätt.

Behov av eftervårdande åtgärder föreligger för ett stort antal frigivna och utskrivna. Detta beror på att den straffade ofta icke kan återgå till sin vanliga sysselsättning och miljö, utan måste börja om på nytt. Han behöver därför bistånd med arbetsanskaffning och planläggning av sina förhållanden. Under en övergångstid är han ofta i behov av materiell hjälp av olika slag.

Å andra sidan böra naturligtvis eftervårdande åtgärder icke vidtagas därest de äro onödiga. Att anordna tillsyn och annan eftervård när behov därav icke föreligger kan medföra betydande skada.

Behovet av eftervård blir mera framträdande på grund av det misstroende som ofta möter de frigivna från allmänhetens sida. Sedd i belysning av den jämförelsevis höga återfallsfrekvensen för de frigivna kunde måhända denna inställning framstå som befogad. I verkligheten torde det emellertid förhålla sig så, att just detta misstroende som de frigivna bli föremål för är en av de viktigaste anledningarna till att de misslyckas med att inordna sig i samhällslivet och i stället begå nya brott. Allmänhetens misstro underblåses av benägenheten att göra sensation kring allt som rör brott och straff. Man har blivit van att ställa den upptäckte brottslingen i rampljuset. I sensationella tidningsartiklar, ofta illustrerade med fotografier som man icke skyr några medel för att anskaffa, framställas olyckliga människor som kommit i konflikt med rättvisan som farliga förbrytare. Tidningspressen gör, omedvetet eller medvetet, sitt bästa för att hålla allmänhetens vedergällningsinstinkter vid liv. Om en frigiven begår ett nytt brott, underlåter man sällan att framhålla, att han varit straffad förut. Det har t. ex. inträffat att en från uppfostringsanstalt utskrivnen ett tiotal år senare i pressen betecknats som f. d. Bonaelev. Att söka råda bot på dessa missförhållanden genom lagstiftningsåtgärder torde vara utsiktslöst. Man borde emellertid kunna kräva, att tidningspressen ålägger sig större återhållsamhet vid sitt brottmålsreportage. Troligen skulle detta för övrigt vinna i intresse om det finge en mera social inriktning.

Så länge allmänhetens inställning icke förändras blir de eftervårdande organens uppgift särskilt ömtålig. Diskretion och varsamhet måste vara utmärkande för dem. Det göres ibland gällande att den frigivnes blivande arbetsgivare alltid bör underrättas om straffet. Detta kan naturligtvis vara lämpligt i vissa fall, särskilt om en arbetsgivare kan väntas taga sig an den frigivne, men det bör icke göras till en undantagslös regel. Att underrätta arbetsgivaren sedan den frigivne själv skaffat sig arbete kan endast i sällsynta undantagsfall vara befogat. Liksom under anstaltstiden bör den dömda även efter frigivningen så långt det är möjligt behandlas som en vanlig människa.

Av liknande skäl som de nämnda bör en viss försiktighet iakttagas när det gäller att för villkorligt frigivna eller utskrivna meddela särskilda förhållningsregler i brottsförebyggande syfte. Lika stor nytta som en sådan föreskrift kan medföra genom att den hindrar den frigivne att utsättas för nya frestelser, lika stor skada kan den göra om den utan bärande skäl meddelas endast för att det skall så vara. Detsamma är fallet beträffande anordnande av tillsyn överhuvud taget.

De nuvarande bestämmelserna om eftervård äro givna i 1938 års fångvårdsstadga (som i detta hänseende ändrats genom kungörelse den 1 oktober 1943), i instruktionen för fångvårdsstyrelsen och fångvårdsstaten, i arbetsordningen för fångvårdsstaten, i instruktionen för statens skyddskonsulenter och skyddsassistenter samt, i vad angår villkorligt frigivna, i lagen om vill-

korlig frigivning och i instruktionen för tillsynsmän för villkorligt frigivna. Beträffande förvarade och internerade samt till ungdomsfängelse dömda finnas bestämmelser i vissa andra författningar. I första hand tillkommer det styresmännen och andra befattningshavare vid anstalterna att vidtaga åtgärder för anordnande av eftervård åt dem som skola frigivas eller utskrivnas. Enligt 66 § fångvårdsstadgan åligger det styresmannen att i samråd med anstaltsnämnden, där sådan finnes, i god tid förbereda fånges frigivning eller utskrivning, för vilket ändamål han i mån av behov genom hänvändelse till skyddskonsulent, skyddsörening, arbetsförmedlingsanstalt, allmänt eller enskilt hjälporgan eller enskild person bör söka bereda arbetsställning eller annan försörjningsmöjlighet åt den som skall frigivas eller utskrivnas ävensom i övrigt vidtaga sådana åtgärder som kunna förhjälpa denne att föra ett laglydigt och samhällsnyttigt liv. Vid anstalten anställd präst och övriga befattningshavare äro skyldiga att biträda styresmannen i denna verksamhet. I fråga om den som skall villkorligt frigivas har styresmannen särskilda befogenheter. Bland annat skall han efter samråd med vederbörande skyddskonsulent förordna tillsynsman samt, vid obligatorisk villkorlig frigivning, meddela särskilda föreskrifter för den frigivne, när så anses erforderligt.

Skyddskonsulent har enligt 12 § i sin instruktion att biträda styresman vid fångvårdsanstalt med att anordna eftervård åt dem som skola frigivas. Utom av skyddskonsulenterna ha styresmännen numera god hjälp i detta hänseende av de sociala kuratorer som anställts vid vissa större anstalter ävensom av de s. k. fängelsebesökarna.

När den frigivne eller utskrivne lämnat anstalten, upphör styresmannens och andra anstaltstjänstemäns befattning med eftervården. Skyddskonsulent är däremot skyldig att lämna hjälp och stöd åt alla frigivna eller utskrivna. I fråga om villkorligt frigivna har konsulent relativt vittgående befogenheter och skyldigheter. Bland annat äger han förordna ny tillsynsman samt ändra och upphäva föreskrift ävensom meddela ny sådan.

Fångvårdsstyrelsen har enligt sin instruktion att leda verksamheten till stöd för dem, som frigivits eller utskrivits från fångvårdens anstalter. Styrelsen är chefsmyndighet för statens skyddskonsulenter och skyddsassistenter. Den kan från ett årligt anslag till stöd för verksamhet för frigivna, villkorligt dömda m. fl. å 100 000 kronor utanordna medel för hjälp åt frigivna och utskrivna. Vid villkorlig frigivning har fångvårdsstyrelsen betydelsefulla uppgifter, bland annat att i flertalet fall besluta huruvida tillsyn skall äga rum, att meddela nya föreskrifter för den frigivne samt att förordna om prøvetidens förlängning eller om förverkande av den villkorliga frigivningen. Styrelsen förstärkes vid handläggning av sådana frågor med två av Konungen utsedda sakkunniga, av vilka den ene skall vara domare och den andre skall besitta social erfarenhet.

I fråga om dem som utskrivnas på prov efter att ha undergått ungdomsfängelse, förvaring eller internering äro ungdomsfängelsenämnden och interneringsnämnden eftervårdsmyndigheter.

För att bereda arbete åt frigivna m. fl. ha vid vissa statliga arbetsförmedlingskontor anställts särskilda kuratorer. I Stockholm finnes ett centralt statligt organ för samma ändamål, benämnt arbetsberedningskontoret i Stockholm.

Förutom av de nu nämnda statliga organen handhaves eftervården huvudsakligen av de s. k. skyddsföreningarna. Flertalet av dessa (33) äro anslutna till det år 1925 bildade Svenska skyddsförbundet. Detta förbund uppbär statsanslag med 100 000 kronor för budgetår. Anslaget användes till största delen såsom understöd åt de anslutna föreningarna. Dessa disponera dessutom i regel enskilda fonder. I vad angår användningen av statsanslagen äro föreningarna underkastade inspektion av fångvårdsstyrelsen. Mot skyddsföreningarnas verksamhet torde kunna erinras att den icke är likformigt ordnad och att effektiviteten är mycket olika för skilda föreningar. Redan år 1932 (SOU 1933: 11) föreslogo sakkunniga för organisation av det frivilliga skydds- och hjälparbetet beträffande frigivna fångar vissa förändringar i föreningarnas lokala och centrala organisation.

I fråga om de statliga myndigheternas befattning med eftervården har beredningen icke funnit anledning föreslå några ändringar. Beredningen vill särskilt understryka vikten av att de eftervårdande åtgärderna på ett rationellt sätt planeras redan under anstaltsvistelsen. Då anstaltsbehandlingen och eftervården ha det gemensamma syftet att trygga den dömdes återinträde i samhällslivet, föreligger det ur denna synpunkt icke någon principiell skillnad mellan dem. För att verkställigheten skall få den sociala inriktning som beredningens förslag syftar till är det av vikt att styresmannen effektivt samarbetar med skyddskonsulenter och andra eftervårdsorgan.

Enligt 3 och 4 §§ i förslaget till verkställighetslag skall fångvårdsstyrelsen ha överinseendet över eftervården och styresmannen närmast under fångvårdsstyrelsen besluta i frågor angående anordnande av eftervård, allt såframt annorlunda icke är stadgat; undantaget avser de befogenheter som tillkomma interneringsnämnden. I 43 § i förslaget har upptagits en bestämmelse av samma innebörd som den ovannämnda 66 § fångvårdsstadgan. I anstaltsnämnden, med vilken styresmannen har att samråda i eftervårdsfrågor, skola bl. a. sitta två av länsstyrelsen utsedda ledamöter med insikt och erfarenhet rörande social hjälpverksamhet; se härom kapitlet om verkställighetsorganen. I 75 § av förslaget har stadgats att åt intagen, som vid frigivningen saknar medel till nödig beklädnad, må tillhandahållas sådan om skäl därtill äro, samt att fångvårdsstyrelsen för att bereda intagen uppehälle och utkomst efter frigivningen äger bevilja honom understöd. Angående eftervården sedan den intagne lämnat anstalten upptar förslaget icke några bestämmelser.

Riksdagsmannen *Th. Gardell* har i skrivelse till justitieministern den 18 oktober 1943, vilken överlämnats till beredningen, hemställt, bl. a., att skyddskonsulentorganisationen, jämte Svenska skyddsförbundets verksamhet, måtte överflyttas till en skyddsvårdsbyrå i socialstyrelsen. Detta förslag, som även framförts i motioner (nr I: 108 och II: 172) vid 1944 års riksdag

av hrr *Ström* och *Gardell*, kan beredningen icke biträda. En dylik uppdelning mellan straffverkställighet och eftervård vore enligt beredningens mening i princip oriktigt och skulle ur praktisk synpunkt utgöra ett steg tillbaka, som skulle vara ägnat att hindra fångvårdens utveckling i önskvärd riktning. Den samverkan mellan anstaltens befattningshavare och skyddskonsulenterna som nu blivit lagfäst får nämligen anses vara ett av de viktigaste medlen för att giva fångvården en social prägel.

I ändamål att stärka bl. a. eftervårdens organisation har beredningen däremot funnit skäl att föreslå en utbyggnad av fångvårdsstyrelsens sociala avdelning, en utvidgning av skyddskonsulentorganisationen och en ökning av antalet sociala kuratorer vid fångvårdsanstalterna. Härutinnan hänvisas till kapitlet om verkställighetsorganen.

I fråga om skyddsföreningarnas organisation torde enligt beredningens mening det av 1932 års sakkunniga framhållna behovet av en rationalisering alltjämt föreligga. Beredningen vill därför uttala som önskvärdt att frågan där- om göres till föremål för utredning. Möjligen kan det därvid finnas ändamålsenligt att till närmare övervägande upptaga även skyddskonsulenternas ställning i förhållande till skyddsföreningarna.

20. Särskilda frågor.

a. Förutsättningar för verkställighet.

I anslutning till vad nu är stadgat i lagen den 26 mars 1909 angående verkställighet i vissa fall av straff ådömt genom icke laga kraft ägande utslag, skall enligt beredningens förslag till verkställighetslag (7 §) utslag varigenom någon dömts till straffarbete eller fängelse verkställas när den dömda icke inom föreskriven tid besvärat sig över utslaget eller han avgivit förklaring att han är villig att undergå straffet (nöjdförklaring) eller utslaget eljest äger laga kraft mot honom.

Beredningen har icke bibehållit det i 1909 års lag gjorda undantaget för det fall att underdomstol i strid mot interneringsnämndens yttrande dömt till tidsbestämt straff i stället för förvaring eller internering. Vidare har stadgandet utsträckt att gälla även utslag varigenom någon dömts till förvaring eller internering. När gällande rätt i dessa fall icke tillåter att nöjdförklaring får avgivas eller att utslag får verkställas förrän det vunnit laga kraft såväl mot den dömda som mot åklagaren, har den intagit denna ståndpunkt för att förhindra att en skyddsåtgärd efter det verkställigheten börjat övergår till frihetsstraff och omvänt. Enligt beredningens mening ligger häri en överskattning av skillnaden mellan frihetsstraffen och ifrågavarande skyddsåtgärder. Den gällande ordningen medför den olägenheten att lång tid — stundom över ett år — kan förflyta innan verkställigheten får börja; under denna tid få de dömda ej sällan sitta häktade i mindre fångvårdsanstalter eller stadsfängelser, som äro avsedda för fångförvar endast under helt korta tider och som sakna resurser för de dömdas omhändertagande på lämpligt sätt under längre tid.

Av liknande skäl som de nämnda har beredningen ej heller bibehållit de i 1909 års lag uppställda undantagen för de fall att utslaget avser livstids straffarbete eller eljest är underställt högre rätts prövning. För den till livstidsstraff dömda kan det med hänsyn till senare uppkommande nådefrågor vara angeläget att han får börja undergå straffet så snart som möjligt. Det kan ej heller anses lämpligt att han under längre tid hålles häktad, t. ex. i ett stadsfängelse. Undantaget för andra underställningsfall synes numera sakna praktisk betydelse.

För det fall att utslag å ungdomsfängelse enligt domstolens förordnande ej skall gå i verkställighet förrän det vunnit laga kraft (5 § lagen om ungdomsfängelse) finnes ej möjlighet för den dömda att efter nöjdförklaring få börja undergå straffet. Då beredningen, såsom i annat sammanhang framhållits, icke funnit sig böra till behandling upptaga verkställigheten av ungdomsfängelse, har beredningen även avstått från att taga ställning till frågan huruvida möjlighet till nöjdförklaring bör öppnas i fall som nu sagts.

Beredningens förslag att förvaring och internering skall kunna börja verkställas utan hinder av att utslaget ej vunnit laga kraft föranleder att det bör införas befogenhet för överrätt, som i stället dömer till straffarbete eller fängelse, att förordna om avdrag för förvarings- eller interneringstiden. Sådan befogenhet har ansetts böra finnas även när domstolen dömer till straffarbete eller fängelse i stället för ungdomsfängelse som börjat verkställas. Till bestämmelser i detta ämne, vilka ansetts böra få sin plats i 4 kap. 12 § strafflagen, framlägger beredningen förslag.

Däremot har beredningen icke ansett det erforderligt att föreslå en motsvarande avräkningsregel för det fall att någon som börjat undergå straffarbete eller fängelse i stället dömes till förvaring eller internering. Då överdomstolen kan taga hänsyn till dylik straffverkställighet vid bestämmandet av minsta tiden för förvaringen eller interneringen, skulle en sådan regel nämligen endast få betydelse såtillvida att möjlighet skulle öppnas att undantagsvis underskrida den absoluta minimtiden för förvaring eller internering. Detta har icke ansetts böra ske.

De av beredningen föreslagna reglerna för avgivande av nöjdförklaring (8—12 §§ verkställighetslagen) skilja sig ej väsentligt från nu gällande bestämmelser. Bland de sakliga ändringar som beredningen funnit anledning föreslå må, förutom de redan omtalade, nämnas att kretsen av de personer som äga mottaga sådan förklaring något förändrats, samt att förklaringen kan avgivas tidigare och under enklare former än vad nu är fallet. Beträffande förslagets närmare innehåll i dessa delar må hänvisas till lagtexten med tillhörande noter. Jämför även vad nedan anföres om militärstraffrättsliga frågor.

b. Uppskov med verkställighet.

I enlighet med erhållna direktiv har beredningen upptagit frågan om reglering av befogenheten att uppskjuta verkställighet av ovillkorligt ådömt frihetsstraff. Enligt gällande rätt kan sådant uppskov — utom vid svår sjukdom, då det måste anses ligga i sakens natur att verkställigheten får uppskjutas — endast åvägbringas på en omväg. I lagen den 10 mars 1922 om anstånd för visst fall med verkställighet av straff stadgas, att med verkställighet av frihetsstraff eller förvandlingsfängelse skall anstå i avbidan på Konungens beslut i anledning av nådeansökan, om den dömde innan verkställigheten börjat visar att sådan ingivits; förutsättningar äro att den dömde ej är häktad, att det ej mot honom förekommer skälig anledning att han avviker samt att i målet ej tidigare sökts nåd.

Avsaknaden av möjlighet att på annan väg få anstånd med verkställighet torde ha medfört att ett stort antal nådeansökningar ingivas utan annat syfte än att möjliggöra uppskov med straffet. Detta är såväl ur saklig synpunkt som med hänsyn till den därigenom föranledda ökningen av högsta domstolens och regeringens arbetsbörda synnerligen otillfredsställande. Beredningen föreslår därför att 1922 års lag upphäves, samtidigt som det legitima behovet av anstånd med verkställighet tillgodoses genom ett särskilt

stadgande. Ehuru det i princip är av största vikt att straffet så snart som möjligt följer på brottet, kunna nämligen omständigheterna i vissa fall vara sådana att det skulle innebära en onödig hårdhet att vägra anstånd under någon tid med verkställighet av frihetsstraff. Uppskov med verkställighet synes företrädesvis böra ifrågakomma när intagande å anstalt får anses olämpligt på grund av den dömdes hälsotillstånd eller när med hänsyn till hans yrkesutövning ett omedelbart frihetsberövande skulle vålla svåra olägenheter för honom. Även andra skäl kunna emellertid anföras, t. ex. att nära anhörig är svårt sjuk, att endast kort tid återstår av den dömdes värnplikts-tjänstgöring etc. Den omständigheten att nådeansökan ingivits bör ej tillmätas avgörande betydelse, men de till stöd för en sådan ansökan anförda skälen kunna naturligtvis vara sådana att de även böra föranleda uppskov med verkställigheten.

Stadganden av nu angivna innehåll ha upptagits i 13 § i förslaget till verkställighetslag. Uppskov med verkställigheten av straffarbete eller fängelse må medgivas under viss tid, högst sex månader, när med hänsyn till den dömdes hälsotillstånd, yrkesutövning eller övriga förhållanden bärande skäl för uppskov prövas föreligga. Såsom förutsättning uppställs, att den dömdes icke är häktad och att det icke finnes skäligen anledning antaga att han skall avvika. Som prövningsmyndighet föreslås länsstyrelsen i det län där den dömdes vistas. Härför talar bl. a. det skälet att det i regel är nämnda länsstyrelse som har att sörja för verkställighet av utslag mot icke häktade. I princip är det icke uteslutet att den som förklarat sig nöjd med utslaget söker uppskov, men sådana fall torde bliva sällsynta.

Förfarandet vid prövning av ansökan om uppskov synes kunna bliva enkelt. Rättegångsprotokollen torde i regel ej behöva infordras. Behovet av uppskov torde lämpligen kunna styrkas genom intyg av läkare, kommunal förtroendeman eller annan trovärdig person. Självklart är emellertid att det i varje särskilt fall måste noga prövas huruvida bärande skäl för uppskov föreligga. Å andra sidan torde tillämpningen icke böra bliva alltför restriktiv, om syftet med reformen skall uppnås.

Särskild uppmärksamhet förtjänar det fall, att kvinna som är havande eller ammar barn dömts till fängelse eller straffarbete. I sådana fall torde anstånd i regel böra beviljas. Då uppskov ofta torde erfordras för längre tid än sex månader, vilket utgör maximum enligt huvudregeln, stadgas i förslaget att kvinna som nu sagts må beviljas förlängt uppskov för tid som prövas skäligen. Skäl till uppskov av nu ifrågavarande anledning kan naturligtvis föreligga även beträffande häktade kvinnor. Det kunde därför övervägas att införa möjlighet till anstånd även för dessa. Då emellertid redan själva häktningsbeslutet i sådana fall kan vålla betydande skada, föreslår beredningen — som haft att taga ställning till den i kapitlet om behandlingen av sjuka och abnorma omförmälda framställningen av Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund om utredning i syfte att befria havande kvinnor och nyblivna mödrar under amningstiden från vistelse i fängelse — i stället en regel av innehåll att kvinna som är havande eller ammar barn icke må häk-

tas, med mindre synnerliga skäl därtill föreligga. Denna regel bör införas i strafflagens promulgationsförordning (19 § 8.).

I fråga om personer som dömts till förvaring eller internering, vilka i regel äro häktade när utslaget vinner laga kraft, har behov av uppskovsmöjlighet icke ansetts föreligga. Till frågan huruvida möjlighet till uppskov med verkställighet av ådömt ungdomsfängelse bör införas har beredningen på förut anförda skäl icke tagit ställning.

c. Verkställighetens början.

Enligt kungörelse den 10 december 1909 skall förordnande om verkställighet av utslag, varigenom någon blivit dömd till frihetsstraff, meddelas av särskild myndighet, i regel tillsyningsmannen vid det fängelse där den dömda förvaras eller, om tillsyningsman ej finnes, länsstyrelsen i det län där fängelset är beläget.

Intill år 1847 utsattes i domstols utslag å vilket fängelse den dömda skulle undergå sitt frihetsstraff. Därefter övergick man till den ordningen att fångvårdsstyrelsen bestämde var frihetsstraff skulle verkställas. Kungörelse här om intogs i början av varje år i Svensk författningssamling, och med ledning därav förordnade den exekutiva myndigheten i varje särskilt fall var intagning skulle äga rum. Enligt nu rådande ordning kunna de till straffarbete eller fängelse dömda intagas i alla fångvårdsanstalter som ha platser för vanligt fångförvar, d. v. s. centralfängelser, straffängelser, kronohäkten och rannsakningshäkten. Hålles den dömda häktad å sådan anstalt när utslaget skall verkställas, får han omedelbart börja undergå straffet på anstalten. Är han icke häktad eller hålles han häktad i stadsfängelse, införpassas han i regel till närmaste fångvårdsanstalt, där verkställigheten omedelbart tar sin början.

Verkställigheten inledes alltså automatiskt utan att ovannämnda förordnande om verkställighet inväntas. Länsstyrelsens eller tillsyningsmannens efterföljande resolution saknar betydelse för verkställighetens påbörjande. Däremot är den av vikt för bestämmande av strafftidens längd; dagarna för straffets början och slut skola utsättas i resolutionen.

Såsom i annat sammanhang anförts har beredningen sökt ernå en bättre differentiering av klientelet. Det må erinras att straff- och fängelsefångar med kortare strafftid än tre månader i regel skola undergå hela straffet i öppen anstalt samt att övriga dömda till en början skola intagas i slutan stalt, varvid de fångar som ha minst sex månaders strafftid på därför avsedda anstalter skola underkastas en särskild undersökning till ledning för den fortsatta anstaltsplaceringen och behandlingen. Förslaget förutsätter vidare att de olika slutna och öppna anstalterna i princip skola vara avsedda för olika klientelgrupper. Bl. a. skola skilda anstalter företrädesvis mottaga unga brottslingar, äldre förstagångsbrottslingar, äldre recidivister och psykiskt abnorma brottslingar. För att differentieringen skall fungera är det av vikt att de dömda, i den utsträckning som är möjlig, komma på rätt plats från verkställighetens

början. Naturligtvis kan detta ej ske undantagslöst utan man måste räkna med senare förflyttningar. Då transporterna äro kostsamma och inverka störande på behandlingen, är det emellertid angeläget att de såvitt möjligt undvikas. En fånge med strafftid under tre månader bör helst förpassas direkt till öppen anstalt; skall han erhålla öppen vård ehuru han är straffad tidigare, bör han föras till sådan öppen anstalt som företrädesvis är avsedd för recidivister. En fånge med minst sex månaders strafftid skall förpassas till slutna anstalt där observationsavdelning är anordnad. Slutligen bör en fånge med tre intill sex månaders strafftid förpassas till sådan slutna anstalt där med hänsyn till hans ålder, tidigareandel och andra omständigheter intagning bör ske.

Det ligger i sakens natur att man icke i lag kan uppställa detaljerade regler för de dömdas placering vid verkställighetens början. Detta är omöjligt bl. a. av den anledningen, att anstalternas användning tid efter annan måste ändras med hänsyn till skiftningar i klienteletets storlek och beskaffenhet. Anstaltsplaceringen måste därför vara beroende av anvisningar från administrativ myndighet.

Beredningen har icke funnit skäl att bibehålla den nuvarande konstruktionen att viss myndighet skall förordna om verkställigheten; på sätt nedan utvecklats skall länsstyrelsen däremot fortfarande beräkna strafftidens längd. I stället innehåller förslaget (14 §) regler om vem som skall sörja för att verkställigheten inledes. När utslag skall verkställas åligger det, om den dömde är häktad, styresmannen vid den fångvårdsanstalt eller föreståndaren vid det stadsfångelse där han är intagen att sörja för verkställigheten. Är den dömde icke häktad skall utslaget bringas till verkställighet av den som mottagit nöjdförklaring eller, om sådan förklaring ej avgivits, av länsstyrelsen i det län där den dömde vistas eller styresmannen vid den fångvårdsanstalt där han inställer sig. Militär befälhavares skyldighet att i vissa fall sörja för verkställigheten behandlas i det följande.

De myndigheter som enligt vad ovan sagts skola sörja för verkställigheten ha att konstatera om förutsättningarna för verkställighet av utslaget föreligga. Det torde vara lämpligt att de på utslaget eller på annat sätt anteckna sitt beslut att det skall verkställas. Härom bör föreskrift meddelas i administrativ ordning. Därjämte ha de emellertid att ombesörja att den dömde intages på anstalt. Huru därvid bör tillgå ställer sig olika för skilda fall.

Om den dömde hålles häktad på fångvårdsanstalt, erfordras inga särskilda regler. Att styresmannen har att sörja för verkställigheten innebär att han omedelbart skall låta den dömde börja undergå straffet på anstalten. Naturligtvis måste det ofta inträffa att denne bör förflyttas till annan anstalt. Om sådan förflyttning tillkommer det enligt 45 § fjärde stycket i förslaget fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresmannen att förordna. Beredningen förutsätter att styresmännen vid de slutna anstalterna bemyndigas att omedelbart efter intagandet förflytta fånge med kortare strafftid än tre månader till öppen anstalt, och fångar med minst sex månaders strafftid till anstalt där observationsavdelning finnes anordnad. I övriga fall torde det

vanliga bliva att fångvårdsstyrelsen, sedan uppgift inkommit till centrala fångregistret, beslutar huruvida den intagne skall kvarstanna på anstalten eller förflyttas.

För de fall att den dömda hålles häktad i stadsfängelse eller icke är häktad erfordras särskilda bestämmelser om förfarandet. Eftersom den dömda i dessa fall alltid måste förflyttas till fångvårdsanstalt, är det som ovan anförts av vikt att han från början kommer till rätt anstalt. Man kan icke begära att de myndigheter som ha att sörja för verkställigheten — föreståndare vid stadsfängelser, länsstyrelser, landsfogdar, polismästare, stadsfiskaler eller landsfiskaler — skola äga sådan kännedom om fångvårdens anstaltsväsende och grunderna för de intagnas fördelning, att de på egen hand kunna avgöra vid vilken anstalt intagning bör äga rum. Det är därför erforderligt att de på ett enkelt sätt kunna få anvisning om den anstalt där den dömda bör intagas. Ett förfarande, som innebure att fångvårdsstyrelsen centralt skulle meddela sådana anvisningar, skulle säkerligen bliva alltför tungrott. Det torde därför vara lämpligare att anvisningarna lämnas av styresman vid fångvårdsanstalt. Man kan därvid tänka sig en distriktsindelning, t. ex. att i varje län en styresman förordnar om anstaltsplaceringen. Då i många fall avståndet är mindre till fångvårdsanstalt i annat län, vore det även möjligt att låta distriktsindelningen följa åklagardistriktet. Det enklaste synes emellertid vara att icke binda dem som skola sörja för verkställigheten vid någon viss distriktsindelning utan att låta hänvändelse kunna ske till styresmannen vid den fångvårdsanstalt som är mest närbelägen eller eljest lättast att komma i förbindelse med. Därvid måste undantag emellertid göras för vissa anstalter, t. ex. rena specialanstalter och kolonier. Fångvårdsstyrelsen bör därför bestämma, vid vilka anstalter det skall tillkomma styresmannen att meddela anvisningar som nu sagts. En av fångvårdsstyrelsen fastställd förteckning över sådana anstalter bör på lämpligt sätt offentliggöras, t. ex. i Svensk författningssamling och i länskungörelserna eller genom ett cirkulär som utsändes till samtliga myndigheter, som äro behöriga att upptaga nöjdförklaring eller eljest ha att sörja för verkställighet av utslag.

Styresmannen bör enligt av fångvårdsstyrelsen meddelade föreskrifter fördela de dömda på lämpligast sätt. Beträffande vissa grupper dömda kan han lämpligen meddela generella anvisningar. I övrigt torde han när hänvändelse göres i regel omedelbart kunna anvisa intagningsanstalt. Beträffande de korttidsfångar, som i princip skola placeras på öppen anstalt från straffets början, erfordras dock ofta utredning för bedömning av frågan om de möjligen ej böra erhålla sådan behandling eller på vilken anstalt de med hänsyn till sina personliga egenskaper böra placeras. Om den dömda begär att få undergå straffet på slutan anstalt, kan det behöva utredas om de skäl han anför för framställningen äro bärande. Även i andra fall kan styresmannen behöva införskaffa material till ledning för sitt beslut. Erforderliga upplysningar torde kunna erhållas från domstol, åklagare eller sociala myndigheter, eventuellt även genom samtal med den dömda. I sådana fall får det anstå med den dömdes införfpassning till dess styresmannen meddelat

sitt beslut. Häri ligger i regel ingen olägenhet. Den som avgivit nöjdförklaring bör dock ha rätt att omedelbart börja undergå straffet. Om styresmannen i sådant fall icke genast kan anvisa intagningsanstalt, bör den dömde därför tills vidare intagas vid närmaste fångvårdsanstalt, dock ej vid specialanstalt eller koloni.

Stadganden av den innebörd som ovan sagts ha upptagits i 15 § första stycket i förslaget till verkställighetslag.

I fråga om icke häktade synes det i många fall vara onödigt att, såsom nu är föreskrivet, förpassa dem till anstalt under bevakning av särskild tjänsteman. Åt flertalet sådana dömda torde det utan olägenhet kunna anförtros att själva inställa sig vid den anstalt där intagning skall äga rum. Ersättning för resekostnader bör därvid kunna utgå, om det är erforderligt. Härom ha stadganden upptagits i 15 § andra stycket av förslaget.

Enligt gällande rätt är det vid förvaring eller internering icke länsstyrelsen eller tillsyningsmannen utan interneringsnämnden som har att förordna om verkställigheten. Sedan utslaget vunnit laga kraft, får emellertid verkställigheten börja utan att något förordnande om verkställighet avvaktas. Interneringsnämndens efterföljande beslut har endast betydelse för fastställande av dagen för minsta tidens utgång. Beredningen finner därför ej heller i detta fall skäl att bibehålla konstruktionen att särskild myndighet har att förordna om verkställigheten. Härav föranledes en mindre jämkning av 7 § tredje stycket i 1937 års förvaringslag.

Vad ovan i övrigt sagts om verkställighetens början gäller i tillämpliga delar även i fråga om den som dömts till förvaring eller internering. De uppställda reglerna få emellertid ej större betydelse för dessa fall. Förvarad eller internerad skall nämligen alltid förpassas till specialanstalt som fungerar såsom mottagningsanstalt. I regel äro de som dömas till förvaring eller internering häktade när utslaget skall meddelas. Undantagsvis förekommer det dock att personer, ehuru de såsom vådliga för annans säkerhet dömas till förvaring, lämnas på fri fot till dess utslaget vinner laga kraft. I dylika fall, ävensom när den dömde hålles häktad i stadsfängelse, får anvisning om intagningsanstalt på vanligt sätt lämnas av styresman vid fångvårdsanstalt.

d. Åtal mot intagen, avbrott i verkställighet m. m.

Angående förfarandet när straffånge eller fängelsefånge skall rannsakas för brott har en viss osäkerhet rått i tillämpningen. Enligt den förhärskande meningens må sådan rannsaking icke äga rum utan att straffet avbrytes. Denna uppfattning grundar sig bl. a. på ett stadgande i 3 § lagen den 1 juli 1898 innefattande vissa bestämmelser om beräkning av strafftid, att om den som skall undergå straffarbete eller fängelsestraff genom rymning eller annorledes själv vållar hinder mot intagandet i straffanstalt eller avbrott i straffets verkställighet, den tid varunder hindret eller avbrottet äger rum ej må inräknas i strafftiden. Uttrycket »annorledes» anses bl. a. åsyfta det fall att rannsaking för brott skall äga rum. Straffet kan avbrytas antingen genom

häktning av häktningsmyndighet eller genom beslut av den myndighet som har att förordna om verkställigheten, d. v. s. tillsyningsmannen vid det fängelse där den dömda är intagen eller, om tillsyningsman ej finnes, länsstyrelsen i det län där anstalten är belägen.

Stadganden om rannsaking med fånge finnas vidare i kungörelsen den 18 december 1823 angående ändring av 10 kap. 21 § rättegångsbalken samt huru förhållas bör, då emot redan dömda personer yppas brott, varom rannsaking tillföre icke varit anställd. Enligt denna kungörelse må den som för mord, rån, stöld eller annat grovt brott blivit å fästning eller allmän arbetsinrättning på längre eller kortare tid insatt icke utlämnas till rannsaking för brott som förövats, innan han dömdes, i annat fall än då målsägaren det fordrar eller det befinnes att hans fällande för det nyupptäckta brottet skulle medföra förhöjt ansvar för honom eller det är troligt att rannsakingen skulle medföra upptäckt av andra i brottet invecklade personer. Med undantag för det fall att målsägaren fordrar rannsaking skulle det enligt kungörelsens ursprungliga lydelse ankomma på länsstyrelsen i det län där brottet förövats att pröva huvuvida åtal skulle ske. Genom lag den 24 april 1936 har prövningen överflyttats på landsfogde, där brottet blivit begånget annorstädes än i Stockholm.

Kungörelsen ger ej möjlighet att eftergiva åtal i andra fall än då det nyupptäckta brottet icke kan antagas komma att medföra förhöjt ansvar. Kungörelsen skall emellertid ersättas av stadganden i 20 kap. 7 § nya rättegångsbalken, varvid en utvidgad rätt till åtalseftergift inträder. Allmänt åtal må enligt sistnämnda lagrum, förutom under vissa andra förutsättningar, eftergivas, om brottet förövats innan den misstänkte dömts för annat av honom förövat brott eller till fullo undergått straff eller annan påföljd för sådant brott och det är uppenbart att brottet i jämförelse med det andra brottet är med hänsyn till påföljden utan nämnvärd betydelse.

Det må anmärkas att 1823 års kungörelse icke är tillämplig om det nyupptäckta brottet förövats efter det den brottslige dömdes till det pågående straffet samt att den i kungörelsen föreskrivna överåklagarprövningen icke behöver äga rum om målsägaren påfordrar rannsaking. I sådana fall har distriktsåklagare ansetts äga antingen häkta den dömda, om skäl därtill finnas, eller hos vederbörande tillsyningsman eller länsstyrelse begära att straffet skall avbrytas. Är kungörelsen tillämplig i det förhandenvarande fallet, skall däremot landsfogden i det län där brottet är begånget (i Stockholm överståthållarämbetet)¹ först pröva åtalsfrågan. Endast om därvid förordnas om åtal må hänvändelse göras till länsstyrelsen eller tillsyningsmannen om straffets avbrytande.

I praxis synes man ej alltid ha beaktat stadgandena i 1823 års kungörelse. Underåklagare har sålunda ej sällan beslutat om häktning av fånge eller di-

¹ I Stockholm har åtalsprövningen icke överflyttats till förste stadsfiskalen på sätt som skett vid åtalsprövning enligt 19 § lagen om ungdomsfängelse, 14 § lagen om tvångsuppostran och 44 § 4 mom. barnavårdslagen. Jämför 49 a § alkoholistlagen och 3 § i 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga samt SL 20:12, 21:11 och 22:10.

rekt hos länsstyrelse hemställt om straffets avbrytande. Häktning torde ha förekommit i större utsträckning än som låter förena sig med häktningsreglerna i strafflagens promulgationsförordning.

Av ordalagen i 1823 års kungörelse torde framgå att denna med rannsaking avser endast lagföring för brott av sådan art att den tilltalades personliga inställelse är erforderlig. Sålunda torde ej avses lagföring för förseelser som endast förskylla böter eller andra brott där i det konkreta fallet frihetsstraff icke kan antagas böra följa. Såsom rannsaking torde icke heller böra räknas mål om bötesförvandling eller ärenden om förening enligt 4 kap. 4 § strafflagen av två eller flera lagakraftvunna straff. I sådana fall kan det icke anses tillåtet att avbryta straffet. Omvänt föreligger det ej hinder att, när personlig inställelse ej erfordras, föra talan mot den intagne utan att straffet avbrytes, varvid den intagne emellertid har laga förfall och alltså ej behöver inställa sig genom ombud. Inställer han sig, kan han dömas till böter eller förvandlingsstraff. Även utan att han inställt sig kan ett pågående straff förernas med ett annat som ådömts genom lagakraftvunnet utslag; i detta fall erfordras endast att den dömde beretts tillfälle att yttra sig.

I övriga fall, alltså när det gäller ett nyupptäckt brott av någorlunda allvarlig beskaffenhet, måste straffet avbrytas innan åtal kan ske. Sedan straffet avbrutits, antingen det skett genom häktning eller genom beslut av verkställighetsmyndighet, blir fången tills vidare att betrakta som rannsaktionsfånge. Frågan huru länge han skall anses som häktad torde ställa sig olika i skilda fall.

Om åtalet resulterar i frikännande torde verkställigheten av det gamla straffet, såframt icke domstolen förordnat att den tilltalade fortfarande skall hållas häktad, böra återupptagas så snart det nya utslaget meddelats;¹ det gamla utslaget är ju fortfarande exigibelt och det saknas anledning att låta straffet vara avbrutet på den grund att åklagaren anfört besvär över det frikännande utslaget.

När åtalet leder till ådömande av gemensamt straff enligt 4 kap. 3 § strafflagen, alltså när det nyupptäckta brottet förövats före verkställighetens början, kan däremot det gamla straffet, som ju blivit undanröjt, icke ånyo börja verkställas utan förblir avbrutet. Straffverkställighet kan ej börja förrän det nya utslaget till följd av nöjdförklaring eller eljest vunnit laga kraft mot den dömde. Från det nya straffet skall jämlikt 4 kap. 3 § strafflagen avräknas vad den dömde utstått av det förut ådömda straffet. I fall som nu nämnts kan man alltså ej säga att det gamla straffet avbrutits under viss tid. Avbrottet fortfar i stället till dess nytt verkställbart utslag föreligger. Det blir därför aldrig fråga om att inräkna ett avbrott i det tidigare ådömda straffet. Har den dömde hållits häktad, kan domstolen avräkna häktningstiden på det nya straffet. Dömes ej till förhöjt straff, kan avräkning av häktningstid ej göras. Om det gamla straffet avbrutits på annat sätt än genom häktning, torde det ha ansetts att avräkning av avbrottet aldrig kan ske. Riktigheten av denna tolkning kan dock ifrågasättas.

¹ Jfr dock angående tidigare praxis Kungl. brev till fängvårdsstyrelsen den 23 mars 1869, intaget å s. 309 i Författningar rörande svenska fängvården, utgiven 1892.

Dömes den åtalade till särskilt straff — för brott som förövats efter verkställighetens början eller, om det första utslaget ej vunnit laga kraft mot åklagaren, för brott förövat före verkställigheten — är det gamla utslaget verkställbart utan hinder av att det nya ej vunnit laga kraft mot den dömd. Det torde därför ej böra möta hinder att återupptaga verkställigheten av det först ådömda straffet så snart det nya utslaget meddelats. I sådana fall har det alltså förekommit ett avbrott för viss tid i det gamla straffet. Avbrottet kan aldrig inräknas i detta. Har den dömd varit häktad i det nya målet, kan domstolen däremot förordna om avräkning av häktningstid å det nya straffet. Möjligen kan detta ske, även om det gamla straffet avbrutits genom beslut av länsstyrelse eller tillsyningsman (jfr ovan).

Om förfarandet när åtal skall väckas mot den som undergår förvaring, internering eller ungdomsfängelse gälla för närvarande särskilda regler. I dessa fall är det icke länsstyrelse eller tillsyningsman utan interneringsnämnden eller ungdomsfängelsenämnden som har att förordna om verkställigheten. Framställning om avbrytande av verkställigheten skall alltså göras hos dessa nämnder. I fråga om förvarad eller internerad gälla i övrigt samma regler som beträffande straffångar och fängelsefångar. Resulterar åtal i ny dom å förvaring eller internering kan dock aldrig avdrag göras för häktningstid. Däremot är det naturligtvis interneringsnämnden obetaget att taga hänsyn till avbrottet vid bestämmande av anstaltstidens längd, under förutsättning att minsta tiden ej underskrides. Beträffande den som undergår ungdomsfängelse gäller enligt 19 § lagen om ungdomsfängelse den särskilda regeln, att det ankommer på landsfogden eller, därest brottet förövats i Stockholm, förste stadsfiskalen att efter ungdomsfängelsenämndens hörande avgöra huruvida åtal lämpligen bör ske. I sådant fall är överåklagarprövning alltså obligatorisk och möjligheterna till åtalseftergift äro större. Om ungdomsfängelsenämnden tillstyrker åtal för brott som påfordrar den dömdes personliga inställelse, torde nämnden samtidigt böra medgiva att verkställigheten får avbrytas. Dömes den åtalade till fortsatt ungdomsfängelse, har nämnden full frihet att taga hänsyn till tiden för avbrottet vid utskrivningsfrågans bedömande.

Såsom framgår av det ovan sagda äro de nuvarande bestämmelserna om förfarandet när intagen skall åtalas för brott invecklade och svårtillämpade. Praxis har också varit vacklande. Ett särskilt spörsmål, som beaktats i en till Kungl. Maj:t den 17 september 1934 från riksdagens justitieombudsman inkommen skrivelse, är vid vilken tidpunkt straff skall avbrytas när fånge skall inställas till ny rannsaking. I detta hänseende torde man numera i regel förfara så, att den länsstyrelse eller tillsyningsman, hos vilken framställning göres om verkställighetens avbrytande, hos fångvårdsstyrelsen begär att den intagne skall förflyttas till den anstalt som ligger närmast den ort där rannsakingen skall äga rum. Verksälligheten avbrytes därefter — genom beslut av länsstyrelsen eller tillsyningsmannen i den nya orten — först från och med den dag då den intagne lämnar anstalten för inställelse vid domstolen, d. v. s. i regel samma dag som målet handlägges.

Vid sitt ställningstagande till förevarande frågor har beredningen till en början ansett att den nuvarande ordningen med två olika metoder för åtalets anhängiggörande, häktning eller avbrott genom särskilt beslut, bör upphöra. Det torde få anses stå i mindre god överensstämmelse med gällande häktningsregler att häkta den som är intagen i fångvårdsanstalt i andra fall än då obligatorisk häktningsanledning enligt 19 § 5 punkten i strafflagens promulgationsförordning föreligger. Något skäl att häkta intagen emedan han ej har stadigt hemvist och kan befaras avvika eller undandröja bevis synes ej kunna föreligga. Enligt beredningens mening föreligger det icke heller någon anledning att reglerna om obligatorisk häktning skola gälla dem som äro intagna i fångvårdsanstalt. Den presumtion om fara för avvikande eller undandröjande av bevis, som föranlett stadgandet att häktning alltid skall ske vid mycket grova brott, saknar betydelse i dessa fall. Beredningen föreslår därför införandet av en regel, att den som är intagen i fångvårdsanstalt för undergående av frihetsstraff, förvaring eller internering icke må häktas. För den som av annan anledning är intagen i fångvårdsanstalt, t. ex. utlännning som tagits i förvar, torde häktningsmöjligheten däremot böra bibehållas. Den föreslagna bestämmelsen har ansetts böra få sin plats i 19 § 8 punkten i strafflagens promulgationsförordning.

Beredningen har vidare ansett att det när fråga är om *åtal* mot intagen för brott — härunder falla ej frågor om bötesförvandling och förening av straff — bör finnas regler, som äro ägnade att förebygga att lagföring av intagen äger rum i onödan. Då den intagne på grund av reglerna om laga förfall icke är skyldig att inställa sig genom ombud, erfordras bestämmelser endast för det fall att personlig inställelse är påkallad. Prövningen torde böra ankomma på överåklagare. Då frågan om utvidgad rätt till åtalseftergift redan lösts i nya rättegångsbalken, har beredningen likväl icke ansett sig böra föreslå någon ändring av reglerna härom i 1823 års ovannämnda kungörelse. Möjlighet att eftergiva åtal kommer alltså i avbidan på nya rättegångsbalkens ikraftträdande endast att föreligga om det nyupptäckta brottet förövats före domen och icke kan antagas medföra förhöjt ansvar. Påyrkar målsägaren åtal, måste det äga rum. I fråga om den som dömts till ungdomsfängelse föreligger en mera vidsträckt rätt till åtalseftergift jämlikt 19 § lagen om ungdomsfängelse. Ungdomsfängelsenämnden måste alltid höras.

Överåklagaren har alltså att pröva dels huruvida åtal skall äga rum, dels huruvida personlig inställelse av den intagne erfordras i målet. Sådan inställelse för intagen bör icke ifrågakomma i större utsträckning än för den som är på fri fot. Om åklagaren finner att den intagne skall åtalas och infinna sig personligen vid målets handläggning, bör han dels instämma målet till domstolen — dag för handläggningen torde kunna bestämmas under hand — dels ock vidtaga åtgärder för den intagnes inställande. Då beredningen i förslaget icke bibehållit konstruktionen att länsstyrelse eller tillsyningsman förordnar om verkställigheten, saknas anledning att låta sådan myndighet medverka till att den intagne får lämna anstalten. Åklagaren bör i stället göra anmälan hos fångvårdsstyrelsen, som har att föranstalta om den intagnes

inställelse vid domstolen när målet skall förekomma. Samma förfarande torde böra tillämpas även beträffande förvarade och internerade, enär interneringsnämnden i princip icke har någon befattning med deras behandling å anstalten. Då förslaget icke berör verkställigheten av ungdomsfängelse, ifrågasätter beredningen däremot icke någon ändring i vad nu gäller angående åtal mot den som dömts till ungdomsfängelse.

Fångvårdsstyrelsen bör på lämpligaste sätt föranstalta om den intagnes inställelse, varvid denne naturligtvis i första hand bör förflyttas till den slutna anstalt eller anstaltsavdelning som ligger närmast rannsaktionsorten. Det ligger i sakens natur att fångvårdsstyrelsen, när den erhållit meddelande att intagen skall åtalas för grövre brott, bör tillse att den intagne, om han är intagen i öppen anstalt, placeras så att säkerhet föreligger för att han ej avviker eller undanröjer bevis.

Beredningen har ansett att den intagnes inställelse inför domstolen i regel icke skall behöva medföra att verkställigheten avbrytes. Detta torde icke erfordras med hänsyn till vare sig åklagarens eller den intagnes intresse. På sätt ovan anförts kan den intagne utan avbrott i verkställigheten placeras på ett ur säkerhetssynpunkt lämpligt sätt. Inom en modern fångvård, organiserad i enlighet med beredningens förslag, äro möjligheterna att individualisera verkställigheten så stora, att den intagne medan han undergår straffet kan beviljas tillräckliga lättnader för att kunna förbereda sitt försvar. I det stora flertalet fall torde för övrigt åtalet angå brott som den intagne erkänt. Det synes därför onödigt att låta honom avbryta sitt arbete för att uteslutande ägna sig åt processen. Härvid må erinras att personer som befinna sig på fri fot i regel icke kunna sluta sitt arbete därför att de bliva åtalade. Där emot måste man tillse att den intagne erhåller samma rätt till biträde under rättegången som tillkommer häktad. Vad nu är stadgat om rättegångsbiträde åt häktad bör därför äga motsvarande tillämpning i fråga om den som undergår straffarbete, fängelse, förvaring eller internering och därunder åtalas vid domstol.

Om domstolen i den nya rättegången förordnar om sinnesundersökning av den intagne, kan denne förflyttas till sinnessjukavdelning vid fångvården, varvid undersökningen verkställas på vanligt sätt. Några särskilda bestämmelser härom synas ej erforderliga.

Därest strafftiden skulle utgå innan verkställbart utslag föreligger i det nya målet, skall den intagne frigivas. Häri ligger ingen olägenhet, eftersom han enligt vanliga regler kan häktas, om skäl därtill föreligga. Finnes ej häktningsskäl, vore det uppenbarligen obilligt att hålla den åtalade häktad endast emedan han förut dömts till frihetsberövande. Om sinnesundersökning pågår, får denna, därest beslut om häktning icke meddelas, fortgå enligt de regler som gälla för icke häktade. Det må erinras att det även enligt nuvarande bestämmelser kan inträffa att intagen frigives medan ansvarstalan är anhängig mot honom, nämligen om strafftiden börjat efter nöjd-förklaring och utlöper innan åklagarens besvär blivit avgjorda.

Om det undantagsvis är påkallat att den intagne får ägna mera avsevärd

del av sin tid åt rättegången eller om det i särskilt fall av andra skäl är olämpligt att han fortsätter straffet under processen, bör det emellertid finnas möjlighet att avbryta verkställigheten. Sådant avbrott torde dock endast böra kunna beslutas på den intagnes egen begäran. Framställes sådan begäran, bör fångvårdsstyrelsen kunna förordna att verkställigheten skall avbrytas. Beträffande den intagne skall därefter gälla vad som är stadgat om häktad. Förordnande om verkställighetens avbrytande kan efter omständigheterna böra avse tiden till dess domstolen meddelat utslag i det nya målet eller kortare tid. Att låta avbrottet fortfara ända till dess verkställbart utslag föreligger, synes merendels icke vara erforderligt.

Om åtalet, när verkställigheten avbrutits, resulterar i att den intagne frikännes eller, vid tillämpning av 4 kap. 3 § strafflagen, icke dömes till förhöjt straff, synes tiden för avbrottet alltid böra inräknas i verkställighetstiden. Detta torde gälla även när förvarad eller internerad dömes till fortsatt förvaring eller internering. Dömes den åtalade till ytterligare straff — förhöjt straff enligt nyssnämnda lagrum eller till särskilt straff eller, i fråga om förvarad eller internerad, överhuvud taget till straffarbete eller fängelse — bör avbrottet däremot icke inräknas i verkställighetstiden för det först ådömda straffet eller i förvarings- eller interneringstiden. Däremot äger domstolen enligt vanliga regler avräkna häktningstiden å det nya straffet. Då den intagne icke kan räkna med att detta blir fallet, ligger häri en garanti för att framställningar om verkställighetens avbrytande icke göras i onödan.

De av beredningen i förevarande hänseende föreslagna reglerna ha fått sin plats i 21 § första och andra stycket i förslaget till verkställighetslag samt i ett tillägg (7 §) till lagen den 19 juni 1919 angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad.

I gällande rätt saknas bestämmelser om rätt att inställa intagen inför offentlig myndighet för annat ändamål än rannsaking för brott, t. ex. för vittnesförhör, partsförhör eller avläggande av bouppteckningsed vid domstol, för polisförhör etc. I praxis har det rätt osäkerhet i vad mån sådan inställelse är tillåten. Under förutsättning att inställelsen ej krävt mera än en dag och sålunda ej medfört avbrott som kan inverka på verkställighetstidens längd, torde man i regel ha tillåtit inställelse hos polismyndighet, t. ex. för konfrontation eller vallning på brottsplats, och vid domstol för avläggande av bouppteckningsed. För det fall att inställelsen skulle ta längre tid och alltså inverka på tiden för verkställigheten har det rätt enighet om att inställelse ej får äga rum utan att den myndighet som har att förordna om verkställigheten — länsstyrelsen, tillsyningsmannen, interneringsnämnden eller ungdomsfängelnsnämnden — förordnar om verkställighetens avbrytande. Åtminstone i vissa fall ha dessa myndigheter ansett sig oförhindrade att förordna om sådant avbrott på begäran av polismyndighet. Frågan om rätt att anställa vittnesförhör med fånge har varit föremål för avgörande av Kungl. Maj:t i justitiedepartementet. I utslag den 15 september 1939 fann Kungl. Maj:t ej skäl göra ändring i ett av överståthållarämbetet meddelat beslut, vari ämbetet av-

slagit en begäran att en i centralfängelset å Långholmen intagen fånge skulle inställas inför Södra Roslags domsagas häradsrätt — det erfordrades alltså ej längre tid än en dag — för att höras såsom vittne. Överståthållarämbetet hade förklarat sig icke lagligen äga befogenhet att låta från fängelse uttaga person som där avtjänade straff för inställelse vid domstol för vittnesmål. I avgivet yttrande hade fångvårdsstyrelsen hävdadt den uppfattningen, att myndighet som hade att förordna om straffets verkställighet även utan uttrycklig författningsföreskrift ägde förordna om avbrytande av straff för sådant ändamål. Enligt styrelsens mening borde dylikt avbrytande äga rum endast under förutsättning, bl. a., att domstolen funne synnerliga skäl föreliggande för vittnesförhöret, att ur fångvårdssynpunkt hinder icke mötte och att inställandet kunde ske utan förlängning av strafftiden. Justitiekanslersämbetet hade däremot förklarat att det saknades grundad anledning antaga förhandenvaron av rätt att anställa vittnesförhör med fånge.

Beredningen har ansett det angeläget att ifrågakommande spörsmål bliva lösta genom lagstiftning. Enligt beredningens mening bör införas en generell möjlighet att inställa intagen inför offentlig myndighet. Såsom förutsättning bör uppställas att myndigheten framställer begäran om inställelsen. I fråga om vittnesförhör med intagen innebär detta att domstolen skall kalla den intagne till inställelse, därest laga hinder icke möter. Däremot bör det icke vara tillfyllest att befattningshavare vid domstolen tecknar en resolution på parts ansökan om vittnesstämning. Då det är av vikt att anstaltsbehandlingen icke utan trängande skäl avbrytes, bör i varje särskilt fall verkställas en prövning huruvida det kan medgivas att den intagne uttages från anstalten. Prövningen bör — då det icke längre skall tillkomma viss myndighet att förordna om verkställigheten — förläggas till fångvårdsstyrelsen. Eftersom de fall som kunna ifrågakomma äro sinsemellan olikartade, synas några enhetliga grunder för prövningen icke kunna uppställas.

Vad särskilt angår vittnesförhör är det tydligt, att fångvårdsstyrelsen icke bör pröva huruvida den intagnes hörande som vittne är av betydelse för målets avgörande. Det förutsättes att domstolen på grundval av partens uppgifter om ändamålet med vittnesförhöret verkställer en dylik prövning — i den mån det kan ske — innan den begär att den intagne inställes som vittne. I sådana fall bör fångvårdsstyrelsen alltså endast anlägga vårdssynpunkter; det kan t. ex. med hänsyn till den intagnes psykiska hälsa vara uppenbart olämpligt att bifalla framställningen. När domstolen begär att den intagne skall få höras såsom part, blir fångvårdsstyrelsens prövning av liknande beskaffenhet. Det är att märka att domstolens begäran icke kan avse den intagnes inställande för att svara när åtal väckts mot honom för brott; i sådant fall sker inkallandet på sätt ovan sagts genom överåklagare. Jämväl i övriga fall av inställelse inför domstol eller domare, t. ex. för avläggande av bouppteckningsed, blir fångvårdsstyrelsens prövning av summarisk beskaffenhet. Detsamma torde i regel bliva fallet i fråga om inställelse inför polismyndighet, varvid fångvårdsstyrelsen dock bör ha befogenhet att avstyra inställelse som icke kan antagas vara av egentlig vikt. I vissa fall —

särskilt när det rör sig endast om en del av dagen — torde det vara så uppenbart att polismyndighets begäran bör bifallas, att prövningen kan förläggas till styresman vid fångvårdsanstalt. Fångvårdsstyrelsen bör därför äga att delegera prövningsrätten. Vid framställningar från andra myndigheter torde det få bero på omständigheterna i det särskilda fallet vilka synpunkter som skola anläggas vid prövningen.

Då det i nu ifrågavarande fall icke är i sitt eget intresse utan på begäran av myndighet som intagen får lämna anstalten — frågan om permission för honom i egna angelägenheter har behandlats i annat sammanhang — bör den tid han vistas utom anstalten så gott som alltid inräknas i verkställighetstiden. Någon gång kan det finnas skäl att göra undantag från denna regel, t. ex. om den intagne själv framprovocerat en kallelse till myndighet för att få ett avbrott i straffet. Fångvårdsstyrelsen bör därför, om särskilda skäl därtill föranleda, äga förordna att tid, varunder intagen för ändamål som ovan sagts vistas utom anstalt, icke skall inräknas i verkställighetstiden. Vid prövning av dylik fråga bör fångvårdsstyrelsen liksom i andra liknande fall bestå av överdirektören, tjänsteman i styrelsen som Konungen bestämmer samt två av Konungen utsedda sakkunniga, varav en domare.

Bestämmelser i enlighet med vad ovan sagts ha upptagits i 21 § tredje stycket i förslaget till verkställighetslag.

Såsom av det anförda framgår kan enligt beredningens förslag avbrott i verkställighetstiden endast sällan föranledas av åtal mot den intagne eller av hans inställelse i övrigt inför myndighet. Däremot föreslår beredningen, i huvudsaklig överensstämmelse med det nuvarande stadgandet i 3 § i 1898 års ovannämnda lag, att om den dömde genom rymning eller annorledes själv vållar hinder mot intagandet i anstalt eller mot verkställighetens fortgång, den tid varunder hindret äger rum icke må inräknas i verkställighetstiden. Stadgande härom har intagits i 21 § fjärde stycket av förslaget. Av det ovan anförda framgår att hinder mot verkställigheten till följd av rannsaking med den intagne för annat brott icke skall falla under denna bestämmelse.

Då de föreslagna reglerna angå jämväl förvarade och internerade, kommer fångvårdsstyrelsen att i vissa fall meddela beslut som inverka på den minsta tid som angives i förvarings- och interneringslagen. Om sådana beslut skall fångvårdsstyrelsen underrätta interneringsnämnden.

I andra sammanhang har redogörelse lämnats för de regler beredningen föreslår i fråga om avbrott i verkställighet på grund av intagning på sjukhus och liknande inrättningar ävensom till följd av permission. Det må erinras om att tiden för vistelsen utom anstalt även i dessa fall skall inräknas i verkställighetstiden, såframt fångvårdsstyrelsen icke annorlunda förordnar. Slutligen må erinras att fångvårdsstyrelsen såsom disciplinstraff äger förordna om viss förlängning av verkställighetstiden för straff-, fängelse- och bötesfångar.

e. Förhållandet mellan straffarbete och fängelse.

I 4 kap. 6 § strafflagen stadgas att vid tillämpning av 2—5 §§ i samma kapitel, d. v. s. vid bestämmande av gemensamt straff samt vid förening, avräkning och sammanläggning av straff, viss tids fängelse skall anses svara mot straffarbete under hälften så lång tid. Om vid sammanläggning eller avräkning av straff brutet månadstal uppkommer, skall halv månad räknas till 15 dagar; brutet månadstal skall vara förfallet. För att kunna avgöra betydelsen av den uppställda reduktionsregeln måste man närmare betrakta de skilda fall där den träder i tillämpning.

Enligt 4 kap 1 § strafflagen skall gemensamt straff ådömas när någon skall dömas för flera brott, evad brotten begåtts genom samma handling eller genom skilda handlingar. För brott som finnes förskylla böter må dock bötesstraffet ådömas jämte straff för övriga brott, om särskilda skäl därtill föranleda. Gemensamt straff skall enligt 4 kap. 2 § bestämmas med tillämpning av de för brotten stadgade straffsatserna. Gemensamt straff får ej understiga det svåraste av de lägsta straffen. Det får i den svåraste tillämpliga straffarten höjas intill vad som svarar mot de för brotten utsatta högsta straffen sammanlagda med varandra, dock med den maximeringen att om det svåraste av de högsta straffen är fängelse eller straffarbete på viss tid, det straffet ej må överskridas med mer än två år. När hänsyn tages till den ovannämnda reduktionsregeln innebär detta i fråga om straffminimum att om t. ex. det ena brottet kan medföra straffarbete från två månader till två år och det andra fängelse i minst sex månader, det gemensamma straffet icke får sättas lägre än straffarbete i tre månader. Beträffande straffmaximum innebär den givna regeln att om t. ex. det ena brottet kan medföra fängelse eller straffarbete i högst två år och det andra brottet böter eller fängelse i högst sex månader, maximistraffet blir två år och tre månaders straffarbete. Vill domstolen döma den tilltalade till fängelse, kan däremot ej högre sådant straff ifrågakomma än vad som är stadgat för något av brotten, i det anförda exemplet högst två års fängelse, eftersom det endast är i den svåraste straffarten som straffsatsen får höjas. Om den tilltalade samtidigt skall dömas för ett tredje brott som endast kan förskylla böter, stiger maximum för straffarbetet, under förutsättning att särskilt bötesstraff ej ådömes, med hälften av det fängelse som skolat följa vid högsta bötesbeloppets förvandling. Inom de sålunda bestämda minimi- och maximigränserna skall domstolen utmäta ett gemensamt straff som motsvarar hela den föreliggande brottsligheten.

I 4 kap. 3 § stadgas att gemensamt straff efter samma grunder skall ådömas när någon, som genom lagakraftvunnet utslag för brott dömts till fängelse eller straffarbete på viss tid, övertygas om något före verkställighetens början förövat brott som finnes förskylla straffarbete eller fängelse. Om den brottslige samtidigt övertygas om brott, som är begånget sedan han börjat undergå det förstnämnda straffet, kan också det brottet straffas gemensamt med de övriga. Det gemensamma straffet skall bestämmas som om han på en gång varit lagförd för brotten. Från det gemensamma straf-

fet skall avräknas vad den dömda kan ha utstått av det förut ådömda straffet. När gemensamt straff ådömes enligt detta lagrum, kan regeln om förhållandet mellan straffarbete och fängelse få betydelse såväl för minimi- och maximistraffet — på sätt ovan sagts — som vid avräkningen av det undergångna straffet. Om någon, som för ett brott vilket högst kan medföra två års fängelse dömts till sex månaders fängelse och avtjänat detta, sedermera för nämnda brott och ett tidigare begånget brott som kan förskylla ett års straffarbete dömes till ett år och två månaders straffarbete, skall därifrån avräknas tre månaders straffarbete. Den brottslige får i verkligheten avtjäna sex månaders fängelse och 11 månaders straffarbete och blir alltså berövad sin frihet i sammanlagt ett år och fem månader, medan frihetsberövandet skulle ha stannat vid ett år och två månader, om han på en gång dömts till straffarbete för båda brotten.

De ovannämnda reglerna i 4 kap. 3 § ha tillkommit för att hindra att den tillfälligheten att lagföring ägt rum vid skilda tillfällen leder till annat resultat än om den brottslige på en gång lagförts för brotten. Det kan emellertid inträffa att den brottslige blir dömd till särskilda straffarbets- eller fängelsestraff, ehuru det ena brottet förövats innan det andra började verkställas, t. ex. emedan det första utslaget icke är lagakraftvunnet när den andra straffdomen meddelas. För sådana fall har i 4 kap. 4 § uppställts en kompletterande regel, att gemensamt straff för båda brotten skall bestämmas genom ett särskilt domstolsförfarande. Detta får ej ske förrän båda utslagen äro lagakraftvunna. Från det gemensamma straffet, vilket bestämmes som om den brottslige på en gång varit lagförd för brotten, skall avräknas vad han redan utstått av det först ådömda straffet. Reduktionsregeln kan även i detta fall bliva av betydelse såväl vid bestämmande av minimi- och maximistraffet som vid avräkning av redan undergånget fängelse å ett gemensamt straffarbetsstraff.

På grund av de ovannämnda reglerna i 4 kap. 3 och 4 §§ kan det icke inträffa att någon, som undergår eller skall undergå för brott ådömt straffarbete eller fängelse, samtidigt har att utstå ett särskilt sådant straff för ett före verkställighetens början begånget brott. Däremot kan han ha att undergå ett särskilt fängelsestraff som icke ådömts för brott utan såsom förvandlingsstraff för böter. Om han förövat ett brott efter verkställighetens början, t. ex. på anstalten, under rymning eller efter villkorlig frigivning, kan han ha att undergå frihetsstraff för det nya brottet jämte återstoden av det gamla straffet. Vidare kan den som skall undergå eller undergår förvandlingsfängelse även ha att utstå fängelse eller straffarbete som ådömts för brott, vare sig detta förövats före eller efter det förvandlingsfängelset började verkställas. I sådana fall som de nämnda skola straffen icke förenas enligt de grunder som angivits i 4 kap. 3 §, utan de få verkställas i anslutning till varandra utan någon ny straffmätning. Om straffarterna äro lika erfordras härvid icke några särskilda regler. Är det ena straffet fängelse och det andra straffarbete, gäller däremot enligt 4 kap. 5 § att fängelsestraffet skall övergå till straffarbete, varvid reduktionsregeln träder i tillämpning.

Om två utslag, varav det ena lyder på 30 dagars förvandlingsfängelse och det andra på tre månaders straffarbete, samtidigt skola börja verkställas, sammanläggas straffen till straffarbete i tre månader och 15 dagar. Har den dömde redan börjat undergå det ena straffet, torde endast vad som återstår av detta böra sammanläggas med det nya straffet. När en villkorligt frigiven återintages för att undergå ett nytt straff jämte återstoden av det gamla straffet, är det uppenbart att man icke skall sammanlägga det nya straffet med hela det förra straffet och från summan avräkna vad den dömde utstått före den villkorliga frigivningen. Om i det ovan anförda exemplet den till 30 dagars förvandlingsfängelse dömde utstått 10 dagar därav när straffarbetet förekommer till verkställighet, böra endast de återstående 20 dagarna förvandlas till straffarbete. Med tillämpning av reduktionsregeln får den dömde alltså börja undergå 3 månader 10 dagars straffarbete. Att först sammanlägga hela fängelsestraffet med straffarbetet till sådant straff i tre månader 15 dagar och därefter göra avdrag för de avtjänade 10 dagarna med 5 dagar skulle visserligen leda till samma resultat men skulle innebära en omgång. Godtagandet av ett sådant beräkningssätt borde också medföra att man gjorde en liknande sammanläggning när båda straffen äro straffarbete, varav det ena delvis verkställts. Detta skall uppenbarligen icke ske. Den sistnämnda metoden kan också sägas stå i mindre god överensstämmelse med det förhållandet att det här endast gäller att möjliggöra enhetlig verkställighet av vad den dömde har att undergå, icke att förena två straff som av en tillfällighet ådömts vid särskilda tidpunkter. Detta oaktat torde vissa länsstyrelser förfara så, att de sammanlägga hela straffen och därefter göra avdrag för vad som redan verkställts. Då de båda metoderna ibland kunna leda till olika resultat — t. ex. därför att brutna dagatal skola vara förfallna eller emedan avdraget för vad som redan utstått göres först sedan den sammanlagda strafftiden utlagts efter kalendern — synes det önskvärdt att i lagtexten intaga en erinran om att det i hithörande fall endast är straffåterstoden som skall sammanläggas med det nya straffet. Beredningen framlägger förslag till ändring av 4 kap. 5 § strafflagen i detta hänseende.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att den i 4 kap. 6 § strafflagen uppställda regeln att fängelse skall svara mot straffarbete under hälften så lång tid har betydelse dels för fastställandet av det minimum och det maximum inom vilka domstolen har att bestämma gemensamt straff för flera brott, dels för att avgöra hur mycket som skall avdragas när undergången fängelse skall avräknas från ett gemensamt straffarbetsstraff dels ock för att bestämma det sammanlagda straffets storlek, när fängelse skall övergå till straffarbete för att kunna verkställas i anslutning till ett annat straffarbetsstraff; i sistnämnda fall kan det icke bli fråga om att avräkna undergången fängelse å straffarbete.

Såsom i det föregående anförts har beredningen visserligen kommit till den uppfattningen att fängelse och straffarbete böra sammansmältas till en gemensam straffart men har — för att icke fördröja en trängande reform

av verkställighetsreglerna — avstått från att omedelbart framlägga förslag om en sådan ändring i straffsystemet. Tills vidare komma alltså fängelse och straffarbete att bestå såsom särskilda straffarter. Såsom förut framhållits har emellertid skillnaden mellan de båda straffens faktiska innebörd gradvis utjämnats, allteftersom verkställigheten av straffarbete humaniserats, medan fängelsestraffets verkställighet i huvudsak förblivit oförändrad; i vissa hänseenden, t. ex. genom införande av arbetstvång, ha verkställighetsreglerna för fängelse blivit skärpta. För de mindre välsituerade framstår fängelsestraffet i regel icke som lindrigare än straffarbete; i vissa fall ter det sig t. o. m. strängare. Enligt beredningens förslag kommer skillnaden mellan straffarbete och fängelse att ytterligare utjämnas. Det stora flertalet fängelsefångar, nämligen de som ha kortare strafftid än tre månader, komma liksom straffångar med lika kort strafftid att i regel undergå hela straffet i öppna anstalter. Även när strafftiden är längre kan en fängelsefånge — liksom en strafffånge — förflyttas till koloni eller annan öppen anstalt. På dessa öppna anstalter, där för övrigt fängelsefångar kunna sammanföras med straffångar, kommer behandlingen att bli tämligen likartad, oberoende av straffets art. Fängelsefånge intar enligt förslaget en bättre ställning endast i det hänseendet att han alltid äger den rätt till inköp av vissa premievaror, som endast efter särskild prövning kan tillerkännas strafffånge. De fängelsefångar som fortfarande skola vårdas på slutan anstalt komma huvudsakligen att utgöras dels av personer som med hänsyn till säkerhetssynpunkter och andra liknande skäl icke lämpligen kunna placeras på öppen anstalt, dels av personer som anföra något bärande skäl för att få undergå straffet i slutan anstalt, t. ex. att de vilja utföra eget arbete. Fängelsefånge som arbetar i enrum äger nämligen själv skaffa sig arbete som styresmannen godkänner. När fängelsefånge är intagen i slutan anstalt, må han själv skaffa sig eller mottaga bekvämlighet som är förenlig med enkelhet och god ordning. Arbetar han i enrum må han använda egna kläder. Det är emellertid att märka att förslaget icke lägger hinder i vägen för att i särskilda fall tillerkänna sistnämnda förmåner även åt straffångar. På disciplinär väg kunna fängelsefångar berövas dessa förmåner. Sammanfattningsvis kan sägas att skillnaden i verkställighetshänseende mellan straffarbete och fängelse avskaffas genom förslaget, med den modifikation att fängelsefånge presumeras böra erhålla vissa särskilda förmåner som en strafffånge endast kan tillerkännas om han visar sig förtjänt därav. Förhållandet kan också uttryckas så, att den mera hänsynsfulla behandling som i godartade fall kan ifrågakomma för alla fångar alltid tillfaller den som dömes till den lindrigare straffarten, om ej särskilda skäl till annat föranleda.

Att beredningen icke omedelbart velat taga steget fullt ut och sammanslå de båda straffarterna beror på att ett dylikt enhetsstraff icke bör införas utan att straffbestämmelserna i strafflagens speciella del samtidigt granskas. Det torde därvid bli nödvändigt att underkasta straffsatserna för de särskilda brotten en fullständig översyn i detalj.

Då bibehållandet av straffarbete och fängelse såsom särskilda straffarter

är att betrakta som ett provisorium, varunder någon egentlig skillnad i verkställighetshänseende mellan dem icke kommer att föreligga, har beredningen upptagit till övervägande, huruvida man icke bör upphäva den nuvarande regeln att fängelse i vissa fall skall anses svara mot straffarbete under hälften så lång tid och i stället låta de båda straffen räknas lika. Såsom framgår av det ovan anförda har denna reduktionsregel betydelse vid bestämmande av gemensamt straff, vid sammanläggning av straff och vid avräkning av undergången fängelse å gemensamt straffarbetsstraff.

I förstnämnda hänseende, alltså vid bestämmande av gemensamt straff skulle avskaffandet av reduktionsregeln innebära att det tillämpliga straffmaximum automatiskt höjes i de fall då gemensamt straff skall ådömas för ett brott som kan förskylla straffarbete och för annat brott som kan medföra högst fängelse eller högst böter. I vissa fall — då det fängelse som ifrågakommer för det ena brottet har högre minimum än det straffarbete som skall ådömas för det andra — skulle även det lägsta straffet bli högre när gemensamt straff skall ådömas. Då det gemensamma straffet alltid skall ådömas i den svåraste straffarten, är det i sådana fall det högsta respektive lägsta straffarbetsstraffet som skulle bli längre. Om gemensamt straff skall ådömas för ett brott som kan medföra straffarbete i högst ett år (minimum två månader) och ett annat brott som kan medföra fängelse i minst sex månader (maximum två år), blir det gemensamma straffet enligt nuvarande regler straffarbete från tre månader till två år, men efter reduktionsregelns upphävande skulle straffskalan bli straffarbete i minst sex månader och högst tre år. Härtill kommer att domstolarna, om reduktionsregeln upphäves, möjligen inom ramen för den gemensamma straffskalan skulle värdera de brott som endast kunna medföra fängelse till ett högre mått av straffarbete. En sådan generell straffskärpning vid vissa arter av kombinerad brottslighet bör icke genomföras.

Ej heller i fråga om sammanläggning av straff kan det anses lämpligt att upphäva reduktionsregeln. Detta kunde visserligen vara befogat i fråga om förvandlingsfängelse, eftersom en bötesfånge aldrig har bättre ställning än en strafffånge men, därest han samtidigt skall avtjäna straffarbete, får den i och för sig ogrundade förmånen att förvandlingsstraffet sänkes till hälften. Emellertid kunde mindre önskvärda konsekvenser uppkomma i andra fall. Om t. ex. den som villkorligt frigivits från straffarbete eller avvikit från ett straffarbetsstraff, för nytt brott dömes till viss tids fängelse, skulle han i stället få avtjäna sex månaders straffarbete jämte återstoden av det förra straffet, i stället för nu tre månader.

Frågan ställer sig annorlunda beträffande avräkning av straff. Såsom ovan framhållits ifrågakommer avräkning av verkställt fängelse å straffarbete t. ex. när någon, som undergår eller undergått fängelse för ett brott, jämlikt 4 kap. 3 eller 4 § strafflagen för samma brott jämte annat före verkställighetens början begånget brott dömes till ett gemensamt straffarbetsstraff. Det beror i dessa fall på en tillfällighet — en sådan som det i andra hänseenden är nämnda lagrumms uppgift att undanröja olägenheterna av — att den

dömde icke på en gång dömts till det gemensamma straffet. Detta torde i allmänhet icke sättas högre än det straffarbete som det nyupptäckta brottet anses förskylla ökat med det förut ådömda fängelsestraffet sedan detta omräknats till hälften så långt straffarbete. Om det gemensamma straffet är straffarbete på viss tid och den dömde förut avtjänat sex månaders fängelse, får han endast avräkna tre månader och blir alltså berövad friheten tre månader längre än som skulle varit fallet om han på en gång dömts för brotten. När det icke längre föreligger någon egentlig faktisk skillnad i verkställigheten av straffarbete och fängelse, kan det enligt beredningens mening icke anses skäligt att den dömde endast får tillgodoräkna sig hälften av det avtjänade straffet. För honom själv måste det i regel vara oförklarligt. Beredningen har ansett det angeläget att förebygga detta missförhållande, som redan nu gör sig gällande och blir mera utpräglat därest beredningens förslag i övrigt genomföres. Mot att avskaffa reduktionsregeln när fängelse skall avräknas å straffarbete kan anföras att detta skulle obehörigt gynna de till fängelse dömda som sedermera dömas för ytterligare brott ävensom att domstolen vid bestämmandet av det gemensamma straffet kan antagas komma att taga hänsyn till vad den dömde verkligen får avtjäna av det nya straffet. Ingen av dessa invändningar synes emellertid bärande. Man kan icke sägas premiera de dömda därför att man i fråga om tidslängden av ett likartat frihetsberövande sätter dem i samma situation som de skulle ha intagit om de på en gång blivit lagförda för brotten. För domstolen torde det icke finnas anledning att döma till högre gemensamt straff, därför att den dömde får avräkna hela den tid han utstått av ett för samma brott ådömt straff, som är lika strängt som det han nu dömes till, låt vara att de båda straffarterna tills vidare ha skilda benämningar och i vissa hänseenden värderas olika. Liknande synpunkter som de anförda göra sig gällande när underrätt dömt till fängelse, vilket börjat verkställas, men överrätt på åklagares besvär dömer till straffarbete.

På ovan anförda skäl föreslår beredningen att, samtidigt som reduktionsregeln i övrigt bibehålles, i 4 kap. 6 § strafflagen införes ett stadgande av innebörd att fängelse som den dömde utstått anses lika med straffarbete när det skall avräknas å sådant straff.

f. Häktningstid och strafftid.

Enligt 4 kap. 12 § strafflagen må domstolen, när den dömer någon till frihetsstraff på viss tid eller till böter, förordna att straffet skall anses till viss del eller helt och hållet verkställt genom den dömdes hållande i häkte för något brott varom i målet rannsakats, om det med hänsyn till omständigheterna prövas skäligt. Frihetsstraff som omedelbart ådömes får dock icke anses verkställt till större del än som svarar mot häktningstiden, då en dags häkte räknas lika med en dags fängelse samt i övrigt de grunder tillämpas, vilka för en straffarts förvandling till annan äro stadgade. Detta innebär, när hänsyn tages till den ovannämnda reduktionsregeln i 4 kap.

6 §, att avdrag å ådömt fängelse kan göras med hela häktningstiden, varemot straffarbete högst kan anses verkställt med halva den tid varunder den dömden varit häktad för brottet.

När någon tages i häkte sker det för att förebygga fara för att han skall avvika, föröva ytterligare brott, undanröja bevis eller eljest försvåra utredningen i målet. Detta hindrar emellertid icke att frihetsberövandet i många hänseenden, särskilt för den häktade själv, ter sig såsom en repressiv åtgärd som tillfogas honom på grund av det begångna brottet. De häktade skola i princip icke underkastas andra inskränkningar än dem som påkallas av hänsyn till säkerhet och ordning, men i realiteten blir frihetsberövandet tämligen likartat med ett frihetsstraff. Då de häktade merendels måste hållas isolerade, kan häktningstiden till och med vara mera påfrestande än undergående av straff. Huru kännbar frihetsförlusten blir är i mycket beroende på den häktades ekonomiska ställning och övriga förhållanden. Medan den som är medellös och saknar anhöriga icke kan skaffa sig något utöver fängelsekosten och får leva isolerad från yttervärlden, har den förmögne eller eljest mera lyckligt lottade goda möjligheter att göra häktningstiden draglig. Huru länge häktningen skall fortfares är i vissa hänseenden beroende av den häktade, i andra icke. Han kan förlänga tiden genom att neka till brottet, eljest fördröja utredningen eller anföra besvär över underrättens utslag. Å andra sidan kan häktningstiden oberoende av hans förvållande bliva förlängd genom att viss sakkunnigutredning erfordras, genom att andra i målet tilltalade fördröja utredningen etc.

Med hänsyn till det anförda bör det icke ifrågakomma att generellt stadga vare sig att häktningstiden alltid skall inräknas i straffet eller att den över huvud ej skall beaktas. Gällande rätts ståndpunkt, att inräknande må ske om det med hänsyn till omständigheterna prövas skäligt, bör alltså i princip bibehållas. Beredningen har emellertid ansett det mindre lämpligt att domstolen, när avräkning anses böra ske, skall vara bunden vid en fast norm för häktningstidens omvandling i fängelse eller straffarbete, i annan mån än att frihetsstraff ej får anses verkställt till större del än som svarar mot häktningstiden. När reduktionsregeln i fråga om avräkning av fängelse å straffarbete i enlighet med beredningens förslag upphäves, synes domstolen därför under sistnämnda förutsättning böra erhålla fri prövningsrätt beträffande frågan huru stor del av häktningstiden som skall anses som strafftid. Beredningen föreslår att 4 kap. 12 § strafflagen ändras till denna innebörd.

I ett särskilt fall, nämligen när den häktade blir föremål för sinnesundersökning, föreligger det så gott som undantagslöst särskilda skäl för att medgiva avdrag å strafftiden. Sinnesundersökning företages i regel mera i samhällets än i den tilltalades intresse. Den har främst till ändamål att utröna vilken behandlingsform — härunder inbegripet straffriförklaring med åtföljande vård — som är lämpligast för att förebygga återfall i brott. Sinnesundersökningstiden blir vidare ofta långvarig. Särskilt under de senaste åren har häktningstiden i regel blivit mycket utsträckt för de sinnesundersökta, emedan de på grund av platsbrist på fångvårdens sinnessjukavdelningar fått

vänta länge innan undersökningen kunnat påbörjas. Någon mera väsentlig skillnad mellan väntetiden eller undersökningstiden och frihetsstraffet i fråga om frihetsberövandets karaktär kan icke anses föreligga. Goda skäl finnas sålunda för att alltid låta den tilltalade tillgodoräkna sig hela den häktningstid som förflyter mellan domstolens beslut om sinnesundersökning och målets återupptagande. Häremot kan invändas att de som icke äro häktade ej kunna medgivas motsvarande avdrag i de fall då de intagas på sinnessjukhus för undersökningens verkställande. Det må emellertid framhållas att sådan intagning, därest beredningens i betänkande den 31 december 1942 (SOU 1942: 52) framlagda förslag till omorganisation av sinnesundersökningsväsendet genomföres, kommer att bliva mera sällsynt och kortvarig än för närvarande är fallet. Vidare kan invändas, att den häktade genom oriktiga intryck eller simulation kan föranleda domstolen att förordna om sinnesundersökning, som resulterar i friskförklaring, och att han kan försvåra undersökningen på skilda sätt. Med hänsyn härtill torde en regel om avräkning icke böra göras undantagslös. Det synes lämpligast att den som dömes till frihetsstraff på viss tid, sedan han för undersökning av sinnesbeskaffenheten varit intagen på sinnessjukavdelning inom fångvården, av häktningstiden å straffet minst får avräkna den tid varunder målet på grund av sinnesundersökningen varit vilande, såframt ej särskilda skäl däremot äro. Stadgande härom föreslås i 4 kap. 12 § strafflagen.

I annat sammanhang har anförts att beredningen, i samband med införandet av möjlighet till nöjdförklaring för förvarade och internerade funnit anledning föreslå ett tillägg till sistnämnda lagrum av innebörd att om någon, som innan utslaget vunnit laga kraft börjat undergå förvaring eller internering, av överrätt i stället dömes till straffarbete på viss tid eller fängelse, överrätten skall äga förordna att straffet skall anses till viss del verkställt genom att den dömda undergått förvaring eller internering. Då utslag å ungdomsfängelse regelmässigt går i verkställighet utan att det vunnit laga kraft, har regeln utsträckt att gälla även när den som börjat undergå ungdomsfängelse i stället dömes till tidsbestämt straff. I dessa fall skall domstolen, liksom i fråga om häktningstid, ha fri prövningsrätt beträffande frågan huruvida och till hur stor del anstaltstiden skall inräknas i strafftiden (4 kap. 12 § tredje stycket). — Däremot har beredningen, såsom ovan anförts, icke ansett sig böra föreslå införande av möjlighet för domstolen att förordna om avräkning å verkställighetstiden för förvaring eller internering med tid varunder den dömda varit häktad eller undergått frihetsstraff innan utslaget därå vunnit laga kraft.

g. Beräkning av strafftid m. m.

De nuvarande reglerna om beräkning av strafftid äro, såvitt angår straffarbete och fängelse, givna i lagen den 1 juli 1898 innefattande vissa bestämmelser om beräkning av strafftid samt, i fråga om förfarandet vid bestämmande av slutdag för verkställigheten, i kungörelsen den 10 december 1909

angående förordnande om verkställighet av utslag, varigenom frihetsstraff ådömts. I 7 § lagen den 26 mars 1909 angående verkställighet i vissa fall av straff, ådömt genom icke laga kraft ägande utslag, har stadgats, bl. a., att vid avräkning å annat frihetsstraff av straff som den dömde undergått skall förfaras enligt de i 4 kap. 6 § strafflagen stadgade grunder. Till följd av hänvisningar i 7 § tredje stycket i 1937 års förvarings- och interneringslag samt i 14 § lagen om ungdomsfängelse skall vad som finnes stadgat om beräkning av strafftid i tillämpliga delar gälla i fråga om beräkning av minsta tid för förvaring och internering, ävensom vid fastställande av längsta tiden för ungdomsfängelse och vissa tidpunkter då fråga om intagens utskrivning skall prövas av ungdomsfängelsenämnden.

Vid tillkomsten av 1898 års lag framhöll föredragande departementschefen att det vore av vikt att från fångbehandlingen avlägsnades allt som kunde få sken av godtycklighet. Ofullständigheter och otydligheter i föreskrifterna om verkställighet av straff och beräkning av strafftid borde därför undanröjas. Det sålunda angivna syftet blev också uppnått genom 1898 års lag i vad angår fastställande av straffets begynnelse och utläggande av strafftiden i de mera enkla fallen. Däremot har det rått och råder fortfarande i vissa hänseenden osäkerhet i praxis beträffande sättet för strafftidens beräkning när verkställigheten avbrytes och när avräkning för undergånget straff eller häktningstid skall ske.

I fråga om den tidpunkt från vilken straffet skall räknas har beredningen icke funnit anledning att föreslå några sakliga ändringar i vad som gäller enligt 1898 års lag. Vissa jämkningar föranledas dock därav, att det enligt förslaget icke längre skall tillkomma viss myndighet att förordna om verkställigheten. Enligt 18 § i beredningens förslag till verkställighetslag skall i fråga om häktad strafftiden räknas: om utslaget meddelats av Konungen från den dag då det ankommer till den myndighet som har att sörja för verkställigheten, d. v. s. styresmannen eller föreståndaren vid den anstalt där den häktade är intagen; om den dömde avgivit nöjdförklaring från den dag då förklaringen avgives; och i övriga fall från den dag efter utslagets ankomst till nämnda myndighet då utslaget vinner laga kraft mot den dömde eller, om det äger laga kraft å ankomstdagen, från denna dag. Beträffande den som icke är häktad skall strafftiden räknas från den dag då han intages i fångvårdsanstalt.

Ej heller beträffande sättet för beräkning av strafftidens slutdag i de okomplicerade fallen föreslår beredningen någon ändring i vad nu gäller. Om strafftiden skall räknas efter månad eller år, skall enligt 19 § i förslaget som slutdag anses den dag som genom sitt tal i månaden motsvarar den från vilken tidsräkningen börjas; om ej motsvarande dag finnes i slutmånaden, skall den månadens sista dag anses som slutdag. Därest i strafftiden ingår även dagatal, skall antalet dagar läggas till slutdagen för den övriga tiden. När tiden för fängelse är bestämd allenast i dagar, d. v. s. vid förvandlingsfängelse, skall antalet dagar läggas till den dag från vilken tiden räknas; det sista innebär att omräkning till månader ej får göras.

För det fall att den dömde skall obligatoriskt villkorligt frigivas efter att ha utstått fem sjättedelar av straffet enligt 1 § i 1943 års lag om villkorlig frigivning, stadgas såväl i nu gällande bestämmelser — intagna i 1909 års ovannämnda kungörelse — som i beredningens förslag (22 §) att dagen för sådan villkorlig frigivning skall beräknas i stället för den dag då straffet eljest skolat sluta. Då det alltså är fem sjättedelar av strafftiden som skall beräknas, uppkommer frågan huru man skall förfara när kvotdelar av månader eller dagar uppkomma. I fråga om sammanläggning och avräkning av straff stadgas för motsvarande fall i 4 kap. 6 § strafflagen, att halv månad skall räknas till femton dagar och att brutet dagatal skall vara förfallet. I 1898 års lag finnas däremot inga bestämmelser i detta hänseende, uppenbarligen beroende på att brutna månads- och dagatal icke kunnat uppstå vid de i lagen avsedda strafftidsberäkningarna. Tidigare funnos stadganden för ett liknande fall i lagen den 29 juli 1892 angående straffarbete och fängelses verkställande i enrum. Enligt denna lag skulle, när straffarbete verkställdes i enrum, från strafftiden avdragas en fjärdedel. Om i sådant avdrag uppkom brutet månadstal, skulle en fjärdedels månad räknas till sju dagar, en halv månad till femton dagar och tre fjärdedels månad till 22 dagar. Om brutet dagatal uppkom i avdraget, skulle för sådan kvotdel hel dag avräknas å strafftiden.

I avsaknad av särskilda bestämmelser om förfarandet när kvotdel av månad eller dag uppkommer, anses med stöd av uttalanden i det till grund för lagstiftningen om villkorlig frigivning liggande sakkunnigförslaget, att när kvotdel av månad skall uträknas månaden måste räknas till det verkliga antalet dagar och att kvotdel av dag ej får anses förfallen. Uträkningen av dagen för villkorlig frigivning blir härigenom onödigt komplicerad. När kvotdel av månad uppkommer, vilket regelmässigt sker där ej antalet i strafftiden ingående hela månader jämnt kan delas med sex, måste man beakta huru många dagar den sista månaden innehåller. Har denna månad ej jämnt trettio dagar, uppkommer kvotdel av dag. Ingår i hela strafftiden även dagatal som ej jämnt kan delas med sex, uppkommer en ytterligare sådan kvotdel. Dessa kvotdelar summeras och om de sammanlagt överstiga en dag räknas ytterligare en dag som strafftid. Om avräkning av undergånget fängelse å straffarbete förekommer i samma räkneoperation, skall däremot enligt 4 kap. 6 § strafflagen kvotdel av dag vara förfallen.

Beredningen, som ansett det angeläget att förenklade regler komma att gälla vid beräkning av tid för villkorlig frigivning, föreslår ett allmänt stadgande (19 § femte och sjätte punkterna), att när kvotdel av månad skall uträknas månaden skall anses utgöra trettio dagar och att del av dag skall vara förfallen.

Såsom ovan anförts uppkomma vidare svårigheter i fråga om strafftidens beräkning när verkställigheten avbrutits och när avräkning å strafftiden skall äga rum; bestämmelser i dessa hänseenden saknas i 1898 års lag. De fall som föreligga till bedömande angå beräkningssättet när verkställigheten avbrutits och ånyo upptagits, när avdrag skall göras för häktningstid samt när

straff eller skyddsåtgärd som den dömden undergått skall avräknas å annat straff. Beredningen har ansett det önskvärdt att dessa frågor regleras i lag. Stadganden därom äro intagna i 20 § av förslaget till verkställighetslag.

Beträffande strafftidens beräkning när verkställigheten avbrutits och ånyo upptagits, tillämpas nu allmänt det förfarandet att den tid varunder avbrottet ägt rum lägges till den förut bestämda slutdagen. I detta beräkningssätt, som är det enklaste, föreslår beredningen ingen ändring. Då viss osäkerhet synes råda om förfarandet när avbrottet varat trettio dagar eller längre, har i förslaget i anslutning till föreliggande rättsfall (se NJA 1927 s. 149) upptagits en bestämmelse, att vid beräkning av tiden trettio dagar skola anses som en månad. Det må i detta sammanhang erinras att icke alla avbrott i verkställigheten inverka på strafftidens längd. Se härom 21, 30 och 36 §§ i beredningens förslag.

Beträffande beräkningssättet, när domstol förordnat att straffet till viss del skall anses verkställt genom den dömdes hållande i häkte, har det tidigare rått delade meningar. Det har bl. a. gjorts gällande såväl att strafftiden bör utläggas efter kalendern först sedan avdraget för häktningstiden verkställts, som att man från den dag då utslaget föreligger till verkställighet bör räkna avdraget för häktningstid bakåt efter kalendern och med utgångspunkt från den dag man då erhåller uträkna slutdagen. En tredje metod, att först utlägga hela strafftiden efter kalendern och därefter avdraga den tid varmed straffet anses verkställt, möttes först av misstro — så sent som 1910 blevo en landshövding och en landssekreterare åtalade för att de tillämpat den — men har numera såsom den mest praktiska godtagits i rättspraxis och är den enda som tillämpas. Det enklaste beräkningssättet skulle egentligen vara att taga dagen för häktningen som utgångspunkt för strafftidens beräkning. Då detta emellertid i regel är uteslutet, därför att den dömden icke får räkna hela häktningstiden som strafftid, föreslår beredningen att det nyssnämnda allmänt vedertagna beräkningssättet uttryckligen sanktioneras (20 § första stycket). Samma metod skall enligt förslaget tillämpas när straffet skall anses till viss del verkställt genom att den dömden undergått ungdomsfängelse, förvaring eller internering.

De största meningsskiljaktigheterna ha gjort sig gällande beträffande förfarandet, när straffarbete eller fängelse som den dömden undergått skall avräknas å annat straff. I 4 kap. 3 § stadgas att från det gemensamma straffet skall avräknas vad den dömden kan hava utstått av det förut ådömda straffet. Samma regel gäller när 4 § tillämpas. Tidigare har det ej sällan inträffat att avräkningen verkställts av domstolen, som i utslaget angivit den återstående strafftid som den dömden skall undergå. Numera torde enighet emellertid råda därom att lagens stadgande om avräkning är en ren verkställighetsregel och att domstolen i utslaget endast skall anteckna att avräkning skall ske med vad den dömden kan hava utstått av det tidigare straffet.

Om den brottslige vid det gemensamma straffets ådömande redan frigit från det först ådömda straffet, torde man i praxis regelmässigt förfara

så, att ny begynnelse-dag utsättes för hela det gemensamma straffet, varefter från den därvid erhållna slutdagen avdrages den tid som den dömde äger avräkna. Det har emellertid någon gång gjorts gällande att man borde verkställa avdraget innan strafftiden utlägges eller räkna tiden från det första straffets början med tillägg av tiden mellan verkställighetsperioderna.

För det fall att verkställigheten av det först ådömda straffet pågår, när det utslag varigenom gemensamt straff ådömts förekommer till verkställighet, ha delade meningar rått angående rätta beräkningssättet. Det har ofta framhållits att det enda naturliga i detta fall vore att räkna hela strafftiden från det första straffets begynnelse-dag, eftersom straffet fortgår i en följd. Frågan har varit föremål för högsta domstolens avgörande år 1942 (NJA 1942 s. 439), varvid majoriteten stannade vid att även i detta fall utsätta ny begynnelse-dag för det gemensamma straffet och räkna avdraget från slutdagen. En stark minoritet ville emellertid räkna strafftiden från den dag då det först ådömda straffet börjat avtjänas. Det må framhållas att det av minoriteten hävdade beräkningssättet icke kan användas när det straff som börjat verkställas utgöres av fängelse men det gemensamma straffet är straffarbete; på grund av reduktionsregeln kan man nämligen då icke räkna hela strafftiden från det första straffets begynnelse-dag.

Med hänsyn till gällande regler om åtal mot den som undergår frihetsstraff kan det icke ofta inträffa att ett nytt utslag å straffarbete eller fängelse förekommer till verkställighet medan det först ådömda straffet avtjänas, utan normalfallet är att sistnämnda straff är avbrutet — genom häktning eller beslut av verkställighetsmyndighet — när det nya utslaget blir verkställbart. Den meningen torde vara förhärskande att man i sådant fall, liksom när den dömde frigivits från det gamla straffet, bör utsätta ny begynnelse-dag och räkna avdraget från den fingerade slutdagen.

För fullständighetens skull må erinras att, såsom i det föregående anförts, vid sammanläggning enligt 4 kap. 5 § strafflagen några liknande spörsmål icke kunna uppkomma. Om verkställigheten av det ena straffet avslutats, är lagrummet ej tillämpligt, efter som det förutsätter att två utslag samtidigt föreligga till verkställighet. Har straffet bara delvis verkställts, skall endast återstoden sammanläggas med det nya straffet, varför någon avräkning ej ifrågakommer. Det likväl i praxis någon gång tillämpade förfarandet — att sammanlägga hela det första straffet med det andra och, sedan ny begynnelse-dag utsatts, från en preliminärt uträknad slutdag avräkna vad den dömde undergått — blir helt uteslutet genom beredningens ovannämnda förslag till ändring av 4 kap. 5 §.

Vid sitt övervägande av hithörande frågor har beredningen ansett det angeläget att en gemensam och tydlig regel uppställes för strafftidens beräkning när avräkning skall ske för straff som redan undergått.

Det har därvid icke kunnat ifrågakomma att låta avräkningen verkställas innan hela strafftiden utlägges och alltså betrakta skillnaden mellan det gemensamma straffet och det förut avtjänade som strafftid. En sådan regel skulle nämligen i fråga om beräkning av tid för villkorlig frigivning medföra

för den dömda ogynnsamma resultat som skulle strida mot grunderna för 4 kap. 3 § strafflagen och mot den princip som uppställts i 14 § i 1943 års lag om villkorlig frigivning. I detta lagrum stadgas, att om förhöjt straff jämligt 4 kap. 3 § strafflagen ådömes den som villkorligt frigivits, frågan om ny villkorlig frigivning skall bedömas med hänsyn till det för brotten gemensamma straffet, varvid dock den modifikationen gäller att villkorlig frigivning enligt 1 §, d. v. s. obligatorisk villkorlig frigivning efter fem sjätte-delar av strafftiden, ej må ske med mindre straffet efter avräkning av vad den dömda förut utstått uppgår till minst sex månader och ej heller förrän han ånyo avtjänat minst fem månader. Denna bestämmelse tillkom på initiativ av lagrådet, som i strid mot den mening som hävdats i sakkunnigbetänkandet (SOU 1938: 25) uttalade att frågan om ny villkorlig frigivning skulle bedömas med hänsyn till det gemensamma straffet. Att anse vad som återstod att verkställa av det gemensamma straffet såsom nytt straff med avseende å frågan om ny villkorlig frigivning skulle enligt vad lagrådet anförde strida mot grundtanken i 4 kap. 3 § strafflagen, att sådana tillfälligheter som att lagföring skett vid skilda tillfällen ej böra inverka på bestraffningen. I brist på uttrycklig lagbestämmelse har tveksamhet kunnat råda angående frågan huru tiden för villkorlig frigivning skall beräknas när någon som slutligt frigivits från ett frihetsstraff dömes till gemensamt straff, varifrån det förra straffet skall avräknas. Genom proposition (nr 300) till 1944 års riksdags höstsession har emellertid förslag väckts om sådan ändring av lagen om villkorlig frigivning, att i sådana fall skola gälla enahanda regler som då den dömda villkorligt frigivits efter det tidigare straffets undergående.

Den hittills vanligaste metoden att verkställa avdrag för redan undergånget straff — att utlägga hela strafftiden från ny begynnelse-dag och därefter verkställa avräkningen — framstår, särskilt för de fall då verkställigheten av det först ådömda straffet pågår, som onaturlig. Både när verkställigheten pågår och när den avslutats kan metoden vidare leda till i sak mycket otillfredsställande resultat, t. ex. när förhöjt straff icke ådömes och den dömda likväl får avtjäna ytterligare någon dag utöver det utmätta straffet; särskilt motbjudande ter sig detta om han redan frigivits, varvid han alltså skulle få återintagas i straffanstalt.

Däremot har beredningen funnit det tredje av de ovannämnda beräkningssätten — att räkna tiden för det gemensamma straffet från begynnelse-dagen för det först ådömda straffet — lämpligen kunna tillämpas i samtliga fall. Detta blir möjligt även när det gemensamma straffet är straffarbete men det straff som skall avräknas är fängelse, eftersom enligt beredningens förslag till ändring av 4 kap. 6 § strafflagen fängelse som den dömda utstått skall räknas lika med straffarbete när det skall avräknas å sådant straff.

För det fall att verkställigheten av det första straffet pågår är det ifråga-varande beräkningssättet det enda naturliga. Det må erinras att det, i motsats till vad nu är fallet, enligt beredningens förslag kommer att bli va mycket vanligt att det först ådömda straffet fortfarande avtjänas när det nya ut-

slaget förekommer till verkställighet; åtal mot intagen skall nämligen i regel icke föranleda att verkställigheten avbrytes.

Även när verkställigheten av det först ådömda straffet avslutats genom frigivning kan emellertid metoden med fördel användas. Också i detta fall måste det anses naturligt att det gemensamma straffet, vari det först ådömda ingår, räknas från den dag då detta börjat. Den tid som förflutit från frigivningsdagen till dess strafftiden åter börjar löpa anses då som avbrott i verkställigheten och får på vanligt sätt läggas till den beräknade slutdagen. I ett fall, när det nya åtalet väckts mot villkorligt frigiven först efter provotidens utgång, blir avbrottet kortare, emedan det gamla straffet skall anses till fullo verkställt vid den villkorliga frigivningen. Till den beräknade slutdagen får alltså endast läggas den tid som förflutit efter den dag då det gamla straffet skulle ha slutat, om den dömde ej blivit villkorligt frigiven. Om i det först ådömda straffet förekommit annat avbrott som är av beskaffenhet att inverka på strafftiden, får även tiden för sådant avbrott läggas till slutdagen. Skall avdrag ske för häktningstid eller tid som i fråga om avräkning å strafftid är jämförlig därmed, bör sådant avdrag, i enlighet med det ovan omtalade huvudstadgandet för sådana fall, göras sist.

Såväl vid beräkning av avdrag för häktningstid som vid bestämmande av strafftid när avräkning skall ske å gemensamt straff skall enligt förslaget tillämpas den ovannämnda i fråga om tid för avbrott uppställda regeln att trettio dagar skola räknas som en månad.

h. Militärstraffrättsliga frågor.

Lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes innehåller i 82 § bestämmelser om verkställighet av utslag. Där givas regler om verkställighet dels av krigsdomstols utslag, varigenom någon dömts till ansvar, vare sig den dömde är anställd vid krigsmakten eller ej, dels ock av annan domstols utslag, varigenom någon som är anställd vid krigsmakten och lyder under strafflagen för krigsmakten ådömts ansvar. Utslag som nu nämnts skola av vederbörande befälhavare befordras till verkställighet. Med vederbörande befälhavare förstås den dömdes militära chef (vanligen regementschef eller därmed jämställd chef) eller, om den dömde ej tillhör någon avdelning av krigsmakten, den befälhavare som föranstaltat om sammankallande av krigsrätt i målet. Är den dömde häktad gälla olika regler beroende på om han förvaras i militärhäkte eller annorstädes. I förra fallet ankommer det på den befälhavare som har uppsikt över häktet — chefen för det regemente eller därmed jämställt förband, vid vilket häktet är inrättat; jämför militär bestraffningsförordning § 11 — att befordra utslaget till verkställighet, i det senare ankommer det på länsstyrelsen eller tillsyningsmannen vid häktet.

Vad nu sagts gäller som nämnts allenast skyldigheten att befordra utslag till verkställighet. Denna sammanfaller ej med skyldigheten att verkställa straffet. Vål är det huvudregeln att den befälhavare som har att befordra

utslag till verkställighet också skall verkställa det. För vissa fall är emellertid föreskrivet att verkställigheten skall ske genom civil myndighets försorg, för andra åter, där faktiska hinder möta för befälhavaren att själv verkställa straffet eller där verkställigheten lämpligare sker annorstädes än i militärhåkte varöver befälhavaren har uppsikt, har medgivits att verkställigheten må överlämnas till annan befälhavare.

Om verkställighet av de straffarter som jämlikt strafflagen för krigsmakten kunna användas finnas bestämmelser: om dödsstraff i 16 och 17 §§ strafflagen för krigsmakten samt militär bestraffningsförordning §§ 24—28, enligt vilka dödsstraff medelst skjutning verkställas av militär myndighet och dödsstraff medelst halshuggning genom länsstyrelsens försorg; om straffarbete och fängelse i 18—20 §§ strafflagen för krigsmakten samt militär bestraffningsförordning §§ 29—31; om böter i förordningen den 14 december 1917 angående indrivning och redovisning av böter samt 82 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes, enligt vilket sistnämnda lagrum militär befälhavares befattning därmed är på det sätt begränsad att han ej må befatta sig med utmätning för böter (liksom ej heller med utmätning för ådömt skadestånd); om disciplinstraff i 22—27 §§ strafflagen för krigsmakten samt militär bestraffningsförordning §§ 32—36; om avsättning och mistning av ämbete eller tjänst på viss tid, såvitt gäller militär befattningshavare, i militär bestraffningsförordning § 37. I fråga om ungdomsfängelse hänvisas i 15 § strafflagen för krigsmakten till vad därom stadgas i allmän lag. Förvaring och internering i säkerhetsanstalt äro ej omnämnda i strafflagen för krigsmakten, lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes eller författning som ansluter sig till någon av dessa lagar. Om verkställighet därav gäller helt vad i allmän lag är stadgat.

Beträffande verkställighet av straffarbete och fängelse återfinnas särskilda stadganden i 19 och 20 §§ strafflagen för krigsmakten. Enligt 19 § gäller följande. Fängelse som ådömts krigsman omedelbart eller som förvandlingsstraff bör verkställas i militärhåkte om brottet är belagt med straff enligt strafflagen för krigsmakten. I fråga om vissa kategorier krigsmän med särskilt fast anknytning till krigsmakten (officerare, underofficerare samt fast anställt manskap m. fl.) gäller regeln även beträffande fängelse som ålagts som förvandlingsstraff för brott mot allmän lag. I fråga om straffarbete har gränsen för de fall som äro att verkställa i militärhåkte dragits snävare. Allenast straffarbete på viss tid ej över två år som ådömts krigsman för brott för vilket straff finnes utsatt i vissa uppräknade kapitel i strafflagen för krigsmakten ifrågakommer sålunda till verkställighet i militärhåkte. Motivet för den angivna åtskillnaden i verkställigheten av straff å straffarbete är att man beträffande brott av rent eller åtminstone övertvägande militär natur ansett straffet, om det ej är av längre varaktighet, böra verkställas så att förbrytelsens speciella karaktär utmärkes och den straffade ej sammanföres med vanliga brottslingar. Enligt 20 § skall vad i 19 § stadgas ej äga tillämpning om straffet ålagts som gemensamt straff för brott som där avses och annat brott, ej heller om med straffet skall förenas eller

sammanläggas annat straff som icke bör, efter vad i sistnämnda paragraf är sagt, verkställas i militärhäkte. Föreskriften om verkställighet i militärhäkte av övriga nu berörda straff av straffarbete och fängelse är ej ovillkorlig; det stadgas sålunda i 19 § att verkställigheten bör äga rum på angivet sätt där så kan ske. Härmed böra stadgandena i militär bestraffningsförordning §§ 29 och 30 sammanställas. Enligt den förra paragrafen gäller att om krigsman blivit dömd till straffarbete som enligt strafflagen för krigsmakten bör verkställas i militärhäkte men för ändamålet avsett militärhäkte, där straffet kan på föreskrivet sätt verkställas, ej är inrättat vid ifrågavarande avdelning vid krigsmakten, skall han undergå straffet i allmän straffinrättning. Enligt den senare paragrafen skall fängelse som enligt strafflagen för krigsmakten bör verkställas i militärhäkte avtjänas i militärhäkte som särskilt för ändamålet inrättats vid ifrågavarande avdelning av krigsmakten eller, om sådant häkte ej finns, i truppförbandets vanliga häkte. Kan straffet på grund av att hinder möter därför ej verkställas på detta sätt skall det avtjänas i allmän straffinrättning.

Av det ovan anförda framgår att militär befälhavares skyldighet att befordra utslag till verkställighet är vida mer omfattande än hans skyldighet att verkställa utslag. Har han skyldighet att befordra till verkställighet men ej att verkställa innebär hans åliggande att han skall överlämna utslaget till den myndighet som har att verkställa straffet. I 82 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes föreskrives att om befälhavaren är av särskilt i lag givet stadgande eller eljest förhindrad att verkställa utslag han skall överlämna det till länsstyrelsen.

Föreskriften om verkställighet i vissa fall av straffarbete i militärhäkte har icke kunnat lända till efterrättelse enär för ändamålet avsedda militärhäkten ej äro tillgängliga. Samtliga straff av straffarbete verkställas därför genom civil myndighets försorg. Ej heller fängelsestraff ha i den utsträckning som följer av den angivna huvudregeln verkställts i militärhäkte. Det synes endast vara i det vid Karlskrona örlogsstation inrättade särskilda militärhäktet som verkställighet av fängelsestraff förekommit i större utsträckning och där likväl blott i fråga om helt korta straff. Det är visserligen att märka att de återgivna bestämmelserna i militär bestraffningsförordning § 30 subsidiärt medgiva verkställighet av fängelsestraff i vanligt militärhäkte. Förutsättning är emellertid att sådana anordningar finnas i häktet att fängelsestraff där kan verkställas i överensstämmelse med gällande föreskrifter. Så har regelmässigt ej varit förhållandet. När riksdagens militieombudsman vid inspektioner eller eljest erfarit att fängelsestraff undantagsvis verkställts vid truppförbanden annorstädes än vid det nämnda särskilda militärhäktet har han som sin mening framhållit att verkställigheten bort överlämnas till civil myndighet, enär förutsättningar för verkställighet i vederbörlig ordning ej förefunnes i förhandenvarande militärhäkten.

Verkställighet av straffarbete och fängelse efter de principer som innefattas i beredningens förslag till verkställighetslag — undersökningsförfarande, delvis därpå grundad ingående differentiering av klientelet, verkställighet i stor

utsträckning i öppen anstalt etc. — kan överhuvud icke ske i militärhäkte med den nuvarande militärhäktesorganisationen. Det kan rimligen ej komma i fråga att vid militärhäkten vidtaga sådana anordningar att det bleve möjligt att i dem verkställa straffarbete och fängelse i enlighet med de föreslagna bestämmelserna. Detta skulle förutsätta en avsevärd utvidgning av befintliga häktesutrymmen, nybyggnad av öppna verkställighetsanstalter, anställande av vårdpersonal etc. Därför synes all verkställighet av sådana straff böra ske i allmän fångvårdsanstalt. Någon nämnvärd ökning av beläggningen uppkommer icke härav för dessa fångvårdsanstalter, enär, såsom av det anförda framgår, dylika straff redan nu i de flesta fall verkställas på detta sätt. Från militär sida torde ej kunna riktas någon invändning mot förslaget, vilket innebär en inskränkning i de militära myndigheternas bestyr med straffverkställigheten i den mån det ej utgör allenast ett lagfästade av nuvarande praxis. De skäl som anförts för att låta vissa straff av nu angiven art verkställas i militärhäkte torde ej längre äga nämnvärd betydelse — om de någonsin haft det — och synas för övrigt aldrig ha anförts mot det redan nu tillämpade tillvägagångssättet att i huvudsak överlämna verkställigheten till civil myndighet.

På nu anförda skäl föreslår beredningen att 19 och 20 §§ strafflagen för krigsmakten skola upphöra att gälla. Vidare föreslås, som en följd härav, upphävande av de paragrafer i militär bestraffningsförfordning som handla om verkställande av straffarbete och fängelse (§§ 29—31). I anslutning till de sistnämnda har Kungl. Maj:t den 1 juli 1918 utfärdat ett cirkulär angående orten för avtjänande av straffarbete och fängelse, ådömt viss till flottan hörande personal. Detta cirkulär, vilket avser personal som tjänstgör ombord å fartyg och som har att avtjäna straffarbete eller fängelse, föreskriver att i vissa fall den straffskyldige skall, utan hinder av bestämmelser i militär bestraffningsförfordning om straffets avtjänande i militärhäkte, överlämnas till civil myndighet för straffets avtjänande i allmän straffinrättning. Beredningens förslag innebär att nämnda cirkulär upphäves. Strafflagen för krigsmakten innehåller i 18 § en hänvisning i avseende på straffarbete, fängelse och böter, vartill efter lagen dömes, till vad i allmän lag är stadgat, »dock med iakttagande av vad i efterföljande §§ sägs». Om förvandling av böter stadgades i 21 §, vilket lagrum emellertid upphävdes i samband med tillkomsten av 1937 års lagstiftning om verkställighet av bötesstraff. Därest nu jämväl 19 och 20 §§ upphävas, kommer den i 18 § förefintliga hänvisningen till efterföljande paragrafer angående undantag från allmän lags stadganden om straffarbete, fängelse och böter att sakna innehåll. Att allenast av denna anledning verkställa en formell ändring av 18 §, innebärande att hänvisningen till efterföljande paragrafer borttages, synes emellertid ej erforderligt.

Om befordran till verkställighet av utslag å straffarbete, fängelse, förvaring och internering givas bestämmelser i 2 kap. av beredningens förslag till verkställighetslag. I 14 § hänvisas till de särskilda stadgandena därom i 82 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes, vilka föreslås skola

lämnas oförändrade såvitt angår militär befälhavares befattning med verkställighetsärendena. Emellertid innehåller sistnämnda lagrum jämväl, i fråga om häktad, föreskrifter om den civila myndighet, på vilken det ankommer att befordra utslag till verkställighet då denna skyldighet ej åvilas militär befälhavare. Dessa föreskrifter vilka innefattas i andra punkten av andra stycket föreslås omformulerade till överensstämmelse med de föreslagna stadgandena i 14 § förslaget till verkställighetslag (första stycket första punkten).

I militär bestraffningsförfordning föreslås utöver vad som följer av det ovan anförda endast den ändringen att som ett första stycke i § 32 upptagas de bestämmelser i kungörelsen den 10 december 1909 angående förordnande om verkställighet av utslag, varigenom frihetsstraff ådömts, vilka äro tillämpliga å arreststraff. Kungörelsen föreslås i övrigt upphävd.

Såsom i annat sammanhang nämnts föreslår beredningen, i samband med att bestämmelser om nöjdförklaring m. m. upptagits i 2 kap. av förslaget till verkställighetslag, att lagen den 26 mars 1909 angående verkställighet i vissa fall av straff, ådömt genom icke laga kraft ägande utslag, skall upphöra att gälla. Då nämnda lag även gäller arreststraff skulle bestämmelser alltså komma att saknas om nöjdförklaring över utslag å dylikt straff. Enligt 207 § strafflagen för krigsmakten skall disciplinstraff som ålagts av befälhavare genast verkställas där så ske kan. Har någon genom krigsrätts utslag blivit fälld till disciplinstraff, må enligt 82 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes straffet genast befordras till verkställighet utan hinder av anförda besvär. Med hänsyn till dessa bestämmelser saknar nöjdförklaring betydelse för disciplinstraffs verkställande och har, beträffande utslag å sådant straff, endast den inverkan att besvär av den dömde förhindras eller, om sådana redan anförts, anses återkallade. På grund härav har det sedan länge ej brukats att upptaga nöjdförklaring över utslag å disciplinstraff. Någon ersättning för de upphävda bestämmelserna därom erfordras alltså ej. I övrigt torde de i 1909 års lag intagna stadgandena, såvitt de avse arreststraff, sakna självständig betydelse.

21. Verkställighetsorganen.

Allmänna synpunkter.

I sitt utlåtande över 1942 års motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff framhöll riksdagens första lagutskott att spørgsmålet om fångvårdspersonalens utbildning och rekrytering är av största betydelse icke blott för straffverkställigheten i inskränkt bemärkelse, utan även för det straffrättsliga reaktionssystemets funktioner över huvud taget, samt att kriminalpolitiska reformer förlora sitt värde, därest icke de personer som göras till föremål för de beslutade åtgärderna omhändertagas av välutbildade och för sin ömtåliga uppgift väl lämpade tjänstemän.

Vad utskottet sålunda anfört vill beredningen ytterligare understryka. De krav som ställas på fångvårdsorganen komma att ökas därest beredningens förslag till reformering av verkställigheten genomföres. En grundtanke i förslaget är att söka giva fångvården en mera positivt uppbyggande och social inriktning. Målet är att komma fram till en individuell fångbehandling i öppna och naturliga former. De intagna skola stimuleras till arbete och självverksamhet. Deras kontakt med yttvärlden skall ökas. Studier och andra fritidssysselsättningar skola uppmuntras genom organiserad bildningsverksamhet. Såsom en följd härav kommer tyngdpunkten inom fångvården att förskjutas från bevakningstjänsten till arbetsdriften och den sociala verksamheten. Det ligger i sakens natur att detta icke kan uppnås endast genom införandet av nya regler för verkställigheten utan att det främst kommer att bero av personalens standard huruvida en verklig fångvårdsreform skall bliva genomförd eller ej.

I fråga om personalens rekrytering och utbildning framlägger fångvårdsstyrelsen inom kort utredning och förslag. I detta betonas bl. a. vikten av att den lägre fångvårdspersonalens löneförmåner förbättras. Beredningen önskar framhålla att dessa tjänstemän, trots ansvarsfulla arbetsuppgifter, höra till de lägst avlönade av alla statsanställda i landet. När anspråken på dem ställas allt högre, är det också nödvändigt att de i ekonomiskt hänseende erhålla en sådan ställning att goda krafter söka sig till fångvårdstjänsten. Varje befattning bör vara så eftersökt, att en omsorgsfull sovring kan äga rum. Fångvårdsstyrelsen har i sina anslagsäskanden för budgetåret 1945/46 föreslagit en allmän uppflyttning i lönehänseende av den lägre fångvårdspersonalen. Detta förslag får beredningen förorda.

Även om den största vikten bör läggas vid att en på lämpligt sätt rekryterad och utbildad fångvårdspersonal står till förfogande, kan man emellertid icke stanna därvid, när det gäller att vinna garantier för att fångvården skall bliva verkligt effektiv och human. Såsom i det föregående framhållits

är det önskvärt att de intagna uppehålla kontakt med det vanliga livets förhållanden och kunna vända sig till personer som äro helt fristående från fångvården. Det är också av vikt att nya impulser tillföras fångvårdstjänstemännen genom att de vid sin sida få representanter för andra verksamhetsområden. I detta hänseende böra även rättssäkerhetssynpunkter beaktas. Bestämmanderätten över personer som berövats sin frihet bör icke helt överlåtas åt specialiserade yrkesmän. På samma sätt som domaren, när han skall döma till frihetsstraff, har att samråda med lekmän som utsetts av andra organ än domstolen, bör också fångvårdsmannen överlägga med utomstående, när det gäller det närmare utformandet av det frihetsberövande varom domstolen förordnat. Det är vidare av vikt, icke minst ur fångvårdens synpunkt, att det icke i allmänhetens ögon kommer att vidlåda fängselivet ett sken av hemlighetsmakeri och rättslöshet. Med hänsyn till den kritik som icke sällan — med eller utan fog — riktas mot förhållandena i fängelserna är det angeläget att söka tillvinna fångvården större förtroende. Detta sker bäst genom att personer som utsetts av myndigheter utanför fångvården få fritt tillträde till anstalterna för att där följa de intagnas behandling och deltaga i handläggningen av vissa frågor.

Vid tillgodoseende av de ovan anförda synpunkterna bör man icke gå till överdrift. Om fångvårdsorganens befogenheter i alltför stor utsträckning överflyttas till utomstående, är det att befara att de förras ansvarskänsla och intresse för uppgiften skall slappna. Man har också att taga hänsyn till att de frågor som komma under bedömande ofta äro av sådan art att det fordras särskild utbildning och erfarenhet av den som skall handlägga dem, ävensom att beslut ej sällan måste fattas utan dröjsmål. Det kan därför icke anses lämpligt att beröva fångvårdsorganen den egentliga beslutanderätten i behandlingsfrågor. Beredningen har med hänsyn härtill icke funnit skäl föreslå att vid fångvårdsanstalterna — såsom skett vid vissa andra vårdanstalter — inrättas särskilda styrelser med beslutanderätt i viktigare frågor. De utomstående organ som ställas vid fångvårdsmännens sida böra i huvudsak ha rådgivande uppgifter, vilket naturligtvis icke hindrar att deras verksamhet i realiteten kommer att innebära att en viss kontroll blir utövad. I vissa ur rättssäkerhetssynpunkt särskilt viktiga frågor böra de dock ha medbestämmanderätt. Ur fångvårdstjänstemannens synpunkt bör det snarast vara en fördel att kunna rådgöra med en utomstående, särskilt när han enligt vad beredningen föreslår får vidgade befogenheter att individualisera behandlingen och giva de intagna ett betydande mått av frihet.

Vid bedömandet av frågan hur det utomstående inslaget i fångvården bör vara beskaffat har beredningen sökt att finna en lämplig avvägning mellan de skilda synpunkter som ovan framförts. Ur rättssäkerhetssynpunkt har det syntts angeläget att giva domare eller andra jurister ett visst inflytande på straffverkställigheten. I vissa avseenden har utvecklingen redan gått i denna riktning. I de nämnder — interneringsnämnden och ungdomsfängelsenämnden — som ha att besluta angående utskrivning av personer som dömts förlustiga friheten på mer eller mindre obestämd tid, äro doma-

re eller f. d. domare ordförande. Av de sakkunniga med vilka fångvårdsstyrelsen förstärkes vid handläggning av vissa ärenden rörande villkorlig frigivning skall den ene vara domare. I viss anslutning till denna utveckling har beredningen ansett att en domare eller annan lagfaren person, t. ex. en lämplig advokat — beredningen har icke tänkt sig att någon administrativ tjänsteman skulle ifrågakomma — bör få tillfälle att följa behandlingen av de intagna på flertalet anstalter. Dessa jurister böra, för att erhålla tillräcklig auktoritet, förordnas av Kungl. Maj:t. De böra ha frihet att närvara vid behandlingen av skilda ärenden. De intagna skola när som helst på ett formlost sätt kunna vända sig till dem. Det är att förvänta att de intagna skola få förtroende till deras oväld. För fångvårdsanstaltens styresman bör det vara av värde att vid sin sida ha en auktoritativ rådgivare, till vilken han kan vända sig i tveksamma frågor. En sekundär fördel är att kunskap om straffverkställigheten sprides inom domarkåren.

Enligt förslaget (6 §) skall domare eller jurist, varom nu sagts, finnas vid varje fångvårdsanstalt som i huvudsak är avsedd för verkställighet av straffarbete eller fängelse — alltså ej vid förvarings- och interneringsanstalterna där interneringsnämnden fyller en liknande uppgift. Den utsedde skall under regelbundna besök på anstalten följa de intagnas vård och behandling. Han äger deltaga i anstaltsnämndens sammanträden (se nedan) och skall kallas till dem. Han kan hos Konungen eller fångvårdsstyrelsen göra framställning om åtgärd som han finner påkallad. I annat sammanhang har anförts att den utsedde äger besöka intagen utan att tjänsteman är närvarande samt att de intagna få skriva brev till honom utan att dessa granskas.

I övrigt har beredningen ansett att det utomstående inslaget i fångvården främst bör utgöras av representanter för den egentliga socialvården eller andra personer med erfarenhet från liknande arbete, t. ex. rättshjälper. Även i detta hänseende har beredningen anknutit till den hittillsvarande utvecklingen, som lett till att sådana representanter finnas i ungdomsfängelsenämnden, interneringsnämnden och fångvårdsstyrelsen i dess särskilda sammansättning vid ärenden rörande villkorlig frigivning samt i de anstaltsnämnder som finnas vid vissa fångvårdsanstalter. Beredningen har sökt att ytterligare befästa lekmannainslaget i dessa anstaltsnämnder. De utomstående ledamöterna skola därjämte ha den självständiga uppgiften att genom regelbundna besök å anstalten följa de intagnas behandling. För deras funktioner redogöres närmare i det följande.

Beredningens förslag till en reformerad verkställighet föranleder att fångvårdsorganens uppgifter i många hänseenden utvidgas eller förändras. Härav följer att vissa organisatoriska förstärkningar erfordras. Dessa behandlas i det följande. Däremot har beredningen icke funnit skäl att föreslå inrättandet av några andra nya organ än de nämnda. Sålunda torde den form av självstyrelse för de intagna i vissa hänseenden, som prövats i några länder, sannolikt icke vara lämpad för svenska förhållanden. Härmed är naturligtvis ej sagt att den icke försöksvis kan prövas vid någon anstalt.

Den centrala myndigheten.

Fångvårdsstyrelsens viktigaste uppgift är att ha överinseendet över behandlingen av dem som intagas i fångvårdsanstalt och över eftervården av dem sedan de frigivits eller utskrivits; i sistnämnda hänseende är styrelsens verksamhet i viss mån begränsad genom att interneringsnämnden och ungdomsfängelnsnämnden äga besluta i vissa eftervårdsfrågor rörande förvarade, internerade och till ungdomsfängelse dömda. Om dessa fångvårdsstyrelsens huvuduppgifter har beredningen intagit en erinran i förslaget till verkställighetslag (3 §).

Såsom ovan anförts har fångvårdsstyrelsen jämlikt 1943 års lag om villkorlig frigivning, som träder i kraft den 1 januari 1945, särskild sammansättning vid behandlingen av flertalet ärenden rörande villkorligt frigivna; styrelsen består då av överdirektören, byrådirektören å styrelsens sociala avdelning samt två av Konungen utsedda sakkunniga, av vilka den ene skall vara domare eller f. d. domare och den andre skall besitta social erfarenhet. Enligt beredningens förslag skall styrelsen — såsom i andra sammanhang framhållits — hava denna sammansättning även vid handläggningen av ett antal andra ärenden, nämligen i samtliga frågor där avgörandet påverkar strafftidens längd. Det må erinras att styrelsen även vid behandlingen av vissa andra ärenden är förstärkt med från fångvården fristående personer, nämligen de av Kungl. Maj:t utsedda fångvårdsfullmäktige.

Fångvårdsstyrelsens arbetsuppgifter ha under de senaste åren väsentligt utökats samtidigt som tonvikten alltmera kommit att läggas vid kriminalvården i frihet, den sociala sidan av fångbehandlingen och arbetsdriften.

Särskilt viktiga äro de uppgifter som anförtratts åt styrelsen genom de nya lagarna om villkorlig dom och villkorlig frigivning. I egenskap av chefsmyndighet för skyddskonsulentorganisationen har fångvårdsstyrelsen att leda övervaknings- och hjälpverksamheten för villkorligt dömda och villkorligt frigivna. Såsom tillsynsmyndighet för de villkorligt frigivna skall styrelsen fatta beslut i ett betydande antal ärenden. Bl. a. skall styrelsen besluta i frågor huruvida villkorligt frigiven skall stå under tillsyn. Den skall avgöra besvär över beslut som meddelats av styresman eller av skyddskonsulent. Om villkorligt frigiven åsidosätter sina åligganden, äger styrelsen att efter omständigheterna förordna om tillsyn, meddela särskilda föreskrifter, besluta om varning, förordna om prövotidens förlängning eller förklara den villkorligt medgivna friheten förverkad.

De nya arbetsuppgifterna åvila främst styrelsens sociala avdelning. Denna har även att handlägga ärenden rörande understöd åt villkorligt dömda, frigivna och utskrivna, angående anstalternas bokinköp och bibliotek m. m. Byrådirektören å avdelningen är föredragande vid yttranden över ansökningar om nåd och om s. k. fakultativ villkorlig frigivning. Till avdelningen hör även fångvårdsstyrelsens centrala fångregister. Det är att förvänta att redan ikraftträdandet den 1 januari 1945 av den nya lagen om villkorlig frigivning kommer att så väsentligt öka avdelningens arbetsuppgifter att ett

större personalbehov gör sig gällande. När beredningens förslag till nya verkställighetsregler genomföres, kommer en betydande del av de nya uppgifterna att åvila sociala avdelningen. Bl. a. tillkomma ytterligare understödsärenden, frågor om bildningsverksamheten på anstalterna och frågor rörande de intagnas anstaltsplacering; sistnämnda ärenden, som för närvarande handläggas av arbetskontoret, torde böra överflyttas till byrådirektören på sociala avdelningen och aktuarien på centrala fångregistret. Med hänsyn härtill föreslår beredningen att sociala avdelningen, samtidigt som dess personal förstärkes, organiseras som en särskild byrå inom fångvårdsstyrelsen.

Såsom framhållits i kapitlet om de intagnas arbete, bör enligt beredningens mening även fångvårdsstyrelsens arbetskontor utvidgas och förstärkas. Därvid torde det vara lämpligt att kontoret omorganiseras till en särskild byrå, samtidigt som den tillföres ökad expertis. Det bör särskilt övervägas, huruvida de sakkunniga biträden i jordbruksärenden och byggnadsärenden som för närvarande stå till fångvårdsstyrelsens förfogande kunna givas en fastare anknytning till styrelsen. Beredningen vill framhålla att det för att förslaget till en mera öppen fångvård med ökad koloniverksamhet skall kunna genomföras är en nödvändig förutsättning att fångvårdsstyrelsen har en sådan organisation att den kan taga nödiga initiativ och utöva en effektiv ledning i dessa hänseenden.

Beredningen har slutligen funnit att ökad expertis bör ställas till fångvårdsstyrelsens förfogande i psykiatriska och andra medicinska frågor. För närvarande har styrelsen rätt att i mycket begränsad utsträckning anlita ett sakkunnigt biträde i hälsovårdsärenden. Dessutom är en av Kungl. Maj:t förordnad psykiater ledamot av ungdomsfängelnsnämnden och interneringsnämnden. De vid de särskilda fångvårdsanstalterna anställda läkarna ha i allmänhet icke någon mera djupgående psykiatrisk skolning. Allteftersom vårdsynpunkter bli mera framträdande vid klienteletts behandling synes det angeläget att det psykiatriska inslaget inom fångvården förstärkes. Det är enligt beredningens mening önskvärt att en särskild fängelsepsykiater genom regelbundna besök på anstalterna följer de intagnas behandling och står till styresmännens och fängesläkarnas förfogande med råd och upplysningar. Härigenom vinner man bl. a. garantier för att sådana fall av missanpassning som bero på själsliga defekter verkligen bli upptäckta och föranleda särbehandling. Betydelsen härav blir särskilt framträdande därest beredningens i 1942 års betänkande framlagda förslag till ändrade tillräknelighetsbestämmelser genomföres och fångvården därigenom tillföres ett ökat antal abnormfall. Den ifrågavarande läkaren skulle även ha att utöva kontroll över att hälsovårdssynpunkter vederbörligen beaktas inom anstaltsorganisationen. Det synes därför önskvärt att inom fångvårdsstyrelsen upprättas en särskild befattning som överinspektör för hälso- och sjukvård vid fångvården. Den utsedde läkaren, vilkens ställning närmast skulle bli jämförlig med den som intages av överinspektören för sinnessjukvården, skulle utöver vad ovan anförts ha att leda fångvårdspersonalens utbildning i psy-

kiatri och sinnessjukvård. Slutligen förutsättes att han av Kungl. Maj:t skulle förordnas till ledamot av ungdomsfängelnsnämnden och interneringsnämnden.

De lokala organen.

Enligt beredningens förslag (4 §) skall liksom för närvarande å varje fångvårdsanstalt dess *styresman* närmast under fångvårdsstyrelsen besluta i frågor angående de intagnas behandling, så ock, där ej annorlunda är stadgat, i frågor angående anordnande av eftervård åt dem. Beredningens förslag till nya verkställighetsregler torde medföra att styresmannens verksamhet i viss mån får ändrad karaktär. Tidigare har han visserligen varit ensam beslutande men varit bunden av synnerligen detaljerade föreskrifter. I all synnerhet har detta varit fallet i fråga om beviljande av förmåner åt de intagna, medan han haft större utrymme när det gällt den mera negativa funktionen att ålägga disciplinstraff. Enligt beredningens förslag kommer styresmannen att erhålla en väsentligt mycket friare prövningsrätt i fråga om positiva åtgärder. Det må vidare erinras att styresmannen redan genom 1943 års lagstiftning fått viktiga åligganden i fråga om anordnande av eftervård åt intagna samt att han enligt beredningens förslag ofta skall anvisa anstalt för placering av dem som skola intagas för verkställighet.

Vid sin sida har styresmannen enligt nuvarande bestämmelser en rådgivande *anstaltsnämnd*, huvudsakligen sammansatt av befattningshavare vid anstalten. I denna nämnd kunna dock sitta av fångvårdsstyrelsen utsedda lekmän med social insikt och erfarenhet. Anstaltsnämnd har tidigare nästan endast funnits vid centralfängelserna, men fångvårdsstyrelsen har nyligen förordnat att sådan nämnd skall upprättas vid ett antal straffängelser. Beredningen föreslår (5 §) att anstaltsnämnd skall finnas vid samtliga anstalter för verkställighet av straffarbete, fängelse, förvaring och internering.

Vad anstaltsnämndens sammansättning beträffar har beredningen — såsom ovan anförts — funnit det vara av stort värde att allmän samhällelig erfarenhet är representerad inom densamma genom personer som äro fristående i förhållande till den egentliga fångvårdsorganisationen. Beredningen föreslår därför att lekmanrepresentationen i anstaltsnämnderna utvecklas och befästs på det sättet att i varje anstaltsnämnd skola, förutom de ledamöter som äro fångvårdstjänstemän, sitta minst två personer med insikt och erfarenhet rörande social hjälpverksamhet, rättshjälp eller annat liknande arbete. Dessa ledamöters befogenhet skall icke såsom nu vara inskränkt till eftervårdsfrågor utan omfatta alla ärenden, vilkas handläggning ankommer på anstaltsnämnd. Utan att vilja rikta någon erinran mot det personval som förekommit vid utseende av lekmanrepresentanter i anstaltsnämnderna har beredningen ansett sig böra föreslå att det skall ankomma på länsstyrelsen i det län där fångvårdsanstalten är belägen i stället för på fångvårdsstyrelsen att utse dessa representanter; därigenom synes nämligen deras i förhållande till den egentliga fångvårdsorganisationen fristående ställning bliva

bättre markerad. Såsom ovan anförts skola de utsedda även ha den självständiga uppgiften att under regelbundna besök å anstalten följa de intagnas vård och behandling. De äga besöka intagen utan att tjänsteman är närvarande. Vidare skall det särskilt åligga dem att medverka till upprätthållande av förbindelse mellan intagen och honom närstående samt att främja arbetsanskaffningen åt dem som skola lämna anstalten.

Om anstaltsnämndens sammansättning innehåller förslaget i övrigt att i nämnden skola som ledamöter ingå, förutom styresmannen såsom ordförande, minst två andra befattningshavare vid anstalten. Detaljbestämmelser om nämndens sammansättning torde ej lämpligen böra givas i lagen utan synas böra fastställas i administrativ ordning. Därvid torde de lägre befattningshavarna vid anstalten böra bliva i högre grad representerade än vad nu är fallet.

Skyddskonsulenten eller skyddsassistenten i distriktet skall, såsom redan sker, beredas tillfälle att deltaga i anstaltsnämndens sammanträden. Även annan person som anses kunna lämna upplysningar av vikt kan kallas att närvara.

Det skall enligt förslaget åligga anstaltsnämndens ledamöter att, efter överläggning, var för sig eller gemensamt avgiva yttrande över ansökningar om nåd eller villkorlig frigivning. I övrigt har nämnden icke beslutanderätt utan intar en rådgivande ställning i förhållande till styresmannen. Det ligger emellertid i sakens natur att denne, ehuru den slutliga bestämmanderätten tillkommer honom, bör taga största hänsyn till nämndens mening. Styresmannen är skyldig att, när det kan ske utan dröjsmål, samråda med nämnden i frågor om intagnas hållande i enrum under arbete eller fritid, om disciplinära åtgärder och om eftervård ävensom i andra viktigare frågor. Om samråd icke äger rum innan styresmannen ålägger disciplinstraff eller vidtar liknande åtgärd, skall han göra anmälan därom vid nämndens nästa sammanträde. Beredningen har övervägt att föreskriva obligatoriskt samråd med anstaltsnämnden även i frågor om beviljandet av särskilda förmåner åt de intagna men avstått därifrån, emedan det syntes olämpligt att betaga styresmannen möjligheten att omedelbart bevilja eller utlova förmån åt intagen som gjort sig förtjänt därav. Det är emellertid önskvärt att, när det lämpligen kan ske, styresmannen rådfrågar nämnden även i sådana ärenden. Åtminstone bör han samråda med denna angående de allmänna principerna för beviljande av ifrågavarande förmåner.

I avsikt att giva anstaltsnämndens ledamöter en initiativrätt som de för närvarande sakna föreslår beredningen att nämnden även skall behandla sådana frågor vilkas upptagande påkallas av någon ledamot. Nämnden kan enligt förslaget besluta framställning till Konungen eller fångvårdsstyrelsen angående de intagnas behandling eller förhållandena i övrigt på anstalten. Denna befogenhet är ägnad att höja nämndens betydelse och att stärka dess ställning vid det samråd som är dess normala verksamhetsform.

Såsom ovan anförts skall det vidare vid varje anstalt som i huvudsak är

avsedd för verkställighet av straffarbete eller fängelse finnas en av Konungen utsedd domare eller annan lagfaren person (6 §).

Beredningen har ansett det angeläget att genom en särskild bestämmelse i förslaget (4 §) erinra att styresmannen, förutom med anstaltsnämnden, i den mån det lämpligen kan ske, skall samråda med *befattningshavarna* vid anstalten. Dessa äro skyldiga att biträda honom för uppnående av bästa möjliga resultat av de intagnas behandling ävensom i hans verksamhet för anordnande av eftervård åt intagna. I eftervårdsfrågor har styresmannen vidare att samråda med statens skyddskonsulent eller skyddsassistent; dessa äro enligt sin instruktion skyldiga att biträda styresman vid fångvårdsanstalt med anordnande av eftervård åt dem som skola frigivas eller utskrivras.

I vissa frågor tillkommer beslutanderätten icke styresmannen utan *läkaren* vid anstalten, t. ex. angående vården av intagen som är sjuk, och om transport av den som är sjuk. I andra fall har det uttryckligen ålagts styresmannen att samråda med läkaren eller inhämta hans yttrande, t. ex. beträffande vissa disciplinära åtgärder. Självklart är att styresmannen även i andra frågor, där medicinska synpunkter kunna böra beaktas, skall överlägga med läkaren. Beträffande förvarade och internerade har beredningen ansett det angeläget att läkaren alltid blir konsulterad och i vissa fall får medbestämmanderätt i behandlingsfrågor. I förslaget har därför stadgats (61 §) att styresmannen har att samråda med läkaren rörande behandlingen av förvarad eller internerad och att, därest meningsskiljaktighet uppkommer om den intagnes hållande i enrum eller placering på öppen anstalt, frågan skall underställas fångvårdsstyrelsens prövning. Läkarna vid de anstalter, där vissa fångar skola göras till föremål för särskild undersökning till ledning för anstaltsplaceringen och den fortsatta behandlingen, skola medverka vid sådan undersökning. Därigenom bli deras göromål väsentligt utvidgade.

Det ligger i sakens natur att vid fångvårdens sinnessjukavdelningar beslutanderätten rörande de intagnas vård helt och hållet skall tillkomma läkaren. Någon särskild bestämmelse därom har icke ansetts erforderlig, då detta följer av stadgandet (29 §) att intagen som är sjuk skall vårdas enligt anvisningar av läkaren. Den mest vårdbetonade av fångvårdens sinnessjukavdelningar, sinnessjukavdelningen å Håga, skall enligt förslaget till anstaltsorganisation — bortsett från rena förvaltningsfrågor — icke längre vara anknuten till Hallanstalten utan bliva en fristående anstalt. Vid denna skall styresmannen självfallet vara läkare.

Däremot har beredningen icke funnit skäl förordna att, såsom ibland påyrkats, en läkare skall vara styresman vid vårdanstalten å Hall och eventuellt vid andra förvarings- och interneringsanstalter. Enligt beredningens mening innebär det nämligen vissa garantier ur rättssäkerhetssynpunkt att beslutanderätten vid dessa och övriga fångvårdsanstalter fördelas mellan styresmannen och läkaren.

Såsom i det föregående framhållits har beredningen icke funnit skäl att bibehålla den praktiskt betydelselösa konstruktionen att särskilda myndigheter — *länsstyrelse* eller, vid vissa kronohäkten i ort där länsstyrelse ej har

sitt säte, *tillsyningsman* — skola förordna om verkställighet av straff. Vid detta förhållande har beredningen ansett att tillsyningsmännen kunna avskaffas. Bestämmandet av strafftid kan även å dessa orter lämpligen ankomma på länsstyrelserna. Dessas uppgifter ha utvidgats i så måtto, att de skola besluta i frågor om uppskov med verkställighet.

Beredningens förslag till nya verkställighetsregler och ny anstaltsorganisation torde ej medföra att sammanlagda antalet befattningshavare vid anstalterna behöver ökas. Vissa förskjutningar i fråga om tjänsternas löneplacering och art komma dock att inträda. Vid de större av de anstalter, som enligt förslaget skola ersätta de äldre anstalter som nedläggas, bör styresmannen vara direktör av III klass; styresmännen vid de mindre av dessa anstalter torde böra vara föreståndare i högsta lönegraden. De nyinrättade kolonierna böra, allt efter storleksordningen, stå under ledning av en föreståndare av första eller andra klass. Vid vissa äldre anstalter som få ökat klientel, t. ex. Ystad, torde direktörstjänst böra inrättas. Å andra sidan torde t. ex. den slutna anstalten i Västerås, som får minskat platsantal, kunna ha en föreståndare som styresman. Även i andra fall kan det ifrågakomma att förändra de nuvarande tjänsterna.

Den huvudvikt som i förslaget lägges vid den sociala sidan av fångvården föranleder vidare att antalet sociala kuratorer måste ökas. Sådana tjänstemän finnas nu endast vid vissa centralfängelser. Enligt beredningens mening böra kuratorstjänster inrättas vid flertalet anstalter. I samband därmed bör kuratorernas löneställning förbättras, förslagsvis så att kuratorerna vid de större anstalterna sättas i klass med skyddsassistenterna och även övriga kuratorer få en förbättrad löneställning i förhållande till vad som nu gäller. I stället torde någon minskning av antalet fångvårdsassistenter kunna ske. Såsom framhållits i kapitlet om de intagnas sysselsättning under fritid böra nämligen de s. k. assistentlärarna i flertalet fall lämna plats för timlärare från orten.

Arbetsdriftens ökade betydelse leder till att ett antal vaktkonstaplar och överkonstaplar torde böra tjänstgöra som arbetsledare eller ersättas av sådana. Då rekryteringen av arbetsledarna på grund av den allmänna marknadens högre lönenivå möter särskilt stora svårigheter, kan det övervägas att i vissa fall bereda särskilt kvalificerade yrkesmän höjda löneförmåner utöver vad som föreslagits i fångvårdsstyrelsens anslagsäskanden för nästkommande budgetår.

Vad angår *skyddskonsulentorganisationen* har beredningen, som anser det i hög grad angeläget att konsulenterna i önskvärd utsträckning biträda styresmännen med anordnande av eftervård, funnit anledning befara att deras arbetsbörda skall bli alltför betungande sedan den nya lagen om villkorlig frigivning trätt i kraft den 1 januari 1945. Med hänsyn till den ur kriminalpolitisk synpunkt stora betydelsen av att konsulentorganisationen fungerar på ett tillfredsställande sätt föreslår beredningen därför att antalet konsulenttjänster ökas, förslagsvis till samma antal — jämte en som bisyssla inrättad tjänst på Gotland — som föreslogs av de sakkunniga i det betänkande (SOU

1938:25) som ligger till grund för lagstiftningen om villkorlig frigivning. Däremot torde antalet skyddsassistenter icke behöva höjas utan i stället kunna nedbringas. En förutsättning för att det skall räcka med en sådan relativt ringa ökning av organisationen är emellertid att konsulenterna beviljas ökade anslag till skrivhjälp. Det kan icke anses ekonomiskt att, såsom för närvarande är fallet, låta konsulenterna och assistenterna i stor utsträckning ägna tid åt skriv- och registreringsarbete som lika bra kan utföras av lägre avlönade arbetskrafter.

22. Ikraftträdandet av beredningens förslag.

Beredningen föreslår att lagen om verkställighet av straffarbete, förvaring och internering skall träda i kraft den 1 januari 1946. Mot införandet av de nya verkställighetsreglerna vid en så tidig tidpunkt kan invändas, att den av beredningen föreslagna anstaltsorganisationen icke kan hinna förverkligas dessförinnan. Det måste också erkännas att principerna i den nya lagen icke kunna fullt genomföras förrän ett tillräckligt antal öppna anstalter kommit till stånd och de äldre slutna anstalter som bibehållas blivit moderniserade. Emellertid torde det icke möta något hinder att till nämnda tidpunkt anskaffa erforderligt antal kolonier — genom övertagande eller arrendering av lantgårdar — under förutsättning att Kungl. Maj:t utverkar riksdagens bemyndigande att träffa avtal därom. Dessutom kunna, såsom i det föregående anförts, provisoriska förläggningar tagas i anspråk i viss utsträckning. Genom att en väsentlig del av klientelet placeras på sådana kolonier eller förläggningar blir tillräckligt utrymme ledigt på de slutna anstalterna för att de, oaktat den minskning av rumsutrymmet som beredningen föreslagit, skola räcka till för återstoden av fångvårdsklientelet, även om man antar att den krisbetonade stegringen av beläggningen icke hinner nedgå. Därvid måste man emellertid räkna med att tills vidare bibehålla såväl de slutna anstalter som enligt beredningens förslag skola ersättas av nybyggnader som de anstalter vilka enligt förslaget skola helt nedläggas. Dessa anstalter kunna avyttras först då de nya anstalterna blivit färdiga och fångantalet nedgått till en mera normal siffra. Däremot bör det nuvarande provisoriska förläggandet av fångar till Stockholms stads rannsakningsfängelse och slottsbyggnaden å Svartsjö avvecklas så snart möjlighet därtill gives.

Vad särskilt angår ikraftträdandet av 1937 års förvarings- och interneringslag, som är en förutsättning för förslaget i övrigt, så torde detta såsom i det föregående anförts, icke möta något hinder under förutsättning att anstalten i Karlstad befrias från de kvinnliga tvångsarbetarna och alkoholisterna samt kolonier anslutas till anstalterna i Norrköping, Hall och Karlstad. Kalmaranstalten med kolonier torde ej erfordras förrän tidigast ett år efter lagens ikraftträdande. Under en övergångstid kan eventuellt anstalten i Hudiksvall eller annan anstalt tagas i anspråk.

Även om fångvårdsklientelet, till följd av brist på lämpligt anstaltsutrymme, icke omedelbart kan erhålla öppen vård i hela den utsträckning som förslaget avser, anser beredningen att reformeringen av verkställigheten i vad angår de övriga viktiga frågor som behandlas i förslaget icke bör fördröjas av denna anledning. Därest så anses erforderligt torde ny verkställighetslag därför kunna utfärdas med vissa övergångsbestämmelser i fråga om de intagnas placering på öppen anstalt.

Särskilt yttrande

av överdirektören *Göransson*.

I fråga om de föreliggande lag- och författningsförslagen har jag i allt väsentligt varit ense med beredningens majoritet. Skiljaktigheterna hänföra sig allenast till ett par punkter i förslaget till lag om verkställighet av straffarbete, fängelse, förvaring och internering. Härtill återkommer jag i det följande.

Vad angår den allmänna motiveringen är jag även beträffande denna i stort sett på beredningsmajoritetens linje. Till vissa uttalanden om straffverkställigheten, med avseende på både dess uppgifter och dess resultat nu och i framtiden, önskar jag emellertid knyta några påpekanden.

Den till betänkandet fogade utredningen »Om frekvensen av återfall i brott» är av stort intresse. Vad som frapperar är bl. a. de förhållandevis hyggliga återfallstalen. Med tanke på att de som första gången undergå frihetsstraff ofta ha en villkorlig dom bakom sig eller till följd av sin föregående allmänna vandel eller av andra liknande skäl icke kunnat erhålla villkorlig dom är återfallsrisken under de tre åren efter frigivningen att anse som jämförelsevis låg (10 % för fängelsefångar och 28 % för straffångar). Den stiger och stiger kraftigt efter flera fängelsevistelser; i likhet med beredningen menar jag, att det är mot dessa väl icke så talrika men för samhället synnerligen besvärande recidivistgrupper som särskilt energiska åtgärder måste sättas in.

I jämförelse med vad man vet om recidiven från andra länder eller, i den mån man vet något, från andra vårdområden inom vårt eget land ter sig fångvårdens arbete i belysning av dessa statistiska uppgifter ingalunda nedslående.

Erfarenheterna från ungdomsfängelse, förvaring och internering ge anledning tro, att med friare vårdformer, bättre individualisering och en väl ordnad eftervård åtskilligt mera skall kunna uträttas i fråga om både förstagångsbrottslingar och recidivister. Å andra sidan torde det vara skäl att hålla i minnet, att så långt man nu kan se åtskilliga brottslingar synas vara opåverkbara för en tillrättaförande behandling, hur målmedvetet och klokt den än må bedrivas.

Sistnämnda omständighet föranleder mig att understryka, att den föreliggande reformen bör motiveras icke blott med förhoppningar om sänkta återfallstal. Allt anstaltsarbete, även i vad det avser mycket förkomna människor, skall enligt min mening byggas på en hypotes om uppfostringsbarhet. Det är vår tribut åt människans värde och värdighet. Men varje uppfostrare vet, att resultatet av hans verksamhet är ovisst och i vissa fall icke blir det be-

räknade. Den här föreslagna fängelsereformen är för den skull icke mindre trängande; den skulle äntligen lyfta upp fångvården i nivå med vad som eftersträvas och också uppnåtts på andra samhällsområden.

Till följd av bl. a. en tidvis långt driven njugghet har utvecklingen inom fångvården i vissa betydelsefulla avseenden sackat efter. Den sociala och ekonomiska standarden hos vårt folk har under senare årtionden befunnit sig i så gott som ständig stegring men spåren härav ha mera långsamt kunnat förmärkas inom fängelserna. Skillnaden mellan livet utanför och livet innanför fängelserna har förstörats, åsamkande såsom beredningen också framhåller onödigt lidande för många straffade och därmed också för dem som med den straffade dela sorgen över hans öde. I längden kan detta leda till att rättsordningen och statens straffande verksamhet deklasseras.

Jag är benägen att tillmäta allmänpreventionen något större effekt än vad som framgår av motiven, och vill i detta sammanhang framhålla, att man inom vårdområden med från början utpräglad individualpreventiva syften, t. ex. alkoholistvården, numera starkt understryker även lagstiftningens generalpreventiva verkan. De reformer som beredningen föreslår synas mig icke skada dessa intressen, enär jag delar den meningen, att det är frihetsberövandet, som är det kännbara och avskräckande i straffet.

Varje medborgare bör erhålla en lojal chans att avhålla sig från brott.

Med dessa ord uttrycktes kriminalpolitikens princip i ett uppmärksammat reformförslag i England år 1921 (*English prisons to day*). Principen gäller både ute i samhället och inom anstaltslivet.

Vad jag med det anförda velat framhålla — och framhålla något tydligare än som skett i beredningens motiv — är i korthet följande:

Även om de här föreslagna åtgärderna icke skulle leda till väsentligt färre återfall, är reformen nödvändig, för att det både från samhällets och verkställighetsorganens sida med fog skulle kunna sägas, att den dömde genom den behandling som kommer honom till del under anstaltsvistelsen verkligen får ett tillfälle att börja på nytt.

Jag övergår härefter till att behandla de frågor där jag anmält avvikande mening. De avse som förut nämnts förslaget till *lag om verkställighet av straffarbete, fängelse, förvaring och internering*.

34 §.

I fråga om intagens rätt till brevväxling har beredningen i huvudsak tagit de för fängelsefångar nu gällande bestämmelserna till mönster vid avfattande av den gemensamma regeln. Det nuvarande villkoret, att till svensk myndighet ställd skrift skall vara avfattad i hövisk form har beredningen emellertid ansett kunna undvaras.

Den nu gällande inskränkingen för det fall att brev är att anse som anstötligt avser bl. a. att förebygga att de intagna avsända brev som äro ärekränkande. Denna synpunkt förtjänar betaktande men enligt min mening i

lika hög grad den omständigheten att det blir till förfång för verkställighetens syfte — att sätta den dömd i stånd att anpassa sig i samhället — om lagen ger honom rätt att oberoende av framställningens form avlåta skrivelser till vilken som helst svensk myndighet.

Det finns från andra vårdområden erfarenheter om att ett så förbehållslöst medgivande i längden blir ohållbart. I stadgan för statens tvångsarbetsanstalt å Svartsjö (Sv. förf.-saml. 945 år 1920) föreskrevs ursprungligen i § 35, att tvångsarbetare ej fick förvägras att göra framställning till anstaltens styrelse eller annan myndighet. Det visade sig senare, att denna bestämmelse missbrukades, i det att de intagna till olika myndigheter avsånde brev av för styrelsens ledamöter, anstaltens personal och andra kränkande natur. Genom en ändring av bestämmelsen år 1936 (Sv. förf.-saml. nr 59) infördes det villkoret, att sådan framställning — evad den är ställd till styrelsen eller annan myndighet — skall vara avfattad i hövisk form.

Att genom så långt gående inskränkningar beskära de intagnas rätt att genom brev meddela sig med myndigheter finner jag icke lämpligt. Skriftlig framställning från intagen till fångvårdsstyrelsen eller till person varom i 6 § sägs (jurist) bör nämligen enligt min mening städs utan dröjsmål vidarebefordras oavsett framställningens form. I övriga fall bör emellertid uppställas det kravet, att framställningen icke är till formen anstötlig.

Beredningens förslag i andra stycket att brev från intagen till fångvårdsstyrelsen eller till person som i 6 § sägs icke får brytas, om det avlämnas i förseglat skick, synes mig innebära onödig omgång. Då det här i regel kommer att röra sig om klagomål mot anstalten, skulle vidare rätten att i dessa fall avsånda förseglade brev försätta särskilt anstaltens styresmän i ett läge, som kan minska deras auktoritet gentemot besvärliga och kverulerande intagna.

Det torde vara varje befattningshavares rätt att få yttra sig över de klagomål som framställas mot honom. I varje fall lärer fångvårdsstyrelsen vid ett genomförande av beredningens förslag komma att anse sig skyldig att liksom nu sker remittera varje skrift som innehåller anmärkningar mot anstalten eller dess personal till yttrande av den eller de befattningshavare som därav beröras; detta även för det fall, att skriften avlämnats av den intagne i förseglat skick. Enligt min mening är det under sådana förhållanden riktigare och för andan och ordningen vid anstalten tryggare att liksom nu sker låta den intagnes framställning omedelbart åtföljas av yttrande eller förklaring. Något intrång sker härigenom ej i den intagnes rättighet att utan några inskränkningar få meddela sig med styrelsen eller juristen, enär som förut nämnts varje sådan framställning måste utan dröjsmål vidarebefordras.

På grund av vad sålunda anförts anser jag att 34 § i nedanstående delar bör hava följande lydelse:

(Första stycket, andra meningen.) Intagen må ej förvägras att till svensk myndighet avsånda skriftlig framställning, som icke är till formen anstötlig, eller — — — finnas olämpliga.

(Andra stycket.) Brev från intagen till fångvårdsstyrelsen eller till person varom i 6 § skall städse utan dröjsmål vidarebefordras. Styresmannen må medgiva intagen, som finnes pålitlig, att — — — granskats.

64 och 68 §§.

Enligt förslaget ha fängelsefångar, förvarade och internerade möjlighet att själva skaffa sig arbete. Vidare äga samtliga av förslaget berörda intagna rätt att under fritid sysselsätta sig med eget arbete.

I praktiken kommer sannolikt den övervägande delen av de intagna att under arbetstiden sysselsättas med arbete, som tillhandahålles vid anstalterna. Däremot finns anledning antaga, att ett allt större antal skall kunna erhålla lämpligt fritidsarbete, varigenom de lediga timmarna kunna användas på ett både förnuftigt och inkomstbringande sätt.

Medan enligt 64 § i förslaget arbetspremierna, d. v. s. den ersättning intagen erhåller för arbete som han icke själv skaffat sig, fördelas i två lika delar, disponibla medel och besparade medel, föreslås i 68 §, att han äger fritt förfoga över inkomsten av arbete som han själv förskaffat sig eller som han utför på fritid.

På denna punkt är jag av annan mening än beredningen, enär jag icke sätter stor tilltro till flertalet intagnas förmåga att hushålla med pengar. Detta gäller särskilt de förvarade, som ofta bringas på fall genom sin allmänna hållningslöshet, även i ekonomiska ting.

Enligt min mening bör anstalten uppmuntra de intagna att spara för sin frigivning och att understödja närstående. Beredningen delar denna uppfattning såsom framgår av bestämmelserna i 65 och 66 §§ angående arbetspremierna. Skiljaktigheten hänför sig till att jag anser det nödvändigt, att icke blott arbetspremiemedel utan varje annan inkomst som intagen genom arbete förskaffat sig under anstaltsvistelsen, fördelas i två lika delar, varav den ena delen sparas. Härigenom skulle förhindras, att intagen, som lyckats genom fritidsarbete skaffa sig jämförelsevis goda inkomster på anstalten, låter dessa medel förbrukas på i hög grad umbärliga ting, medan t. ex. hustrun endast med möda kan hålla ihop hemmet.

Inskränkningen i förfoganderätten synes så mycket mer påkallad som arbetspremierna enligt beredningens förslag skola höjas väsentligt.

I anslutning till det anförda får jag föreslå, att 64 § erhåller den lydelsen, att intagens arbetspremiemedel ävensom inkomst av arbete som han själv skaffar sig eller som han utför under fritid skola fördelas i två lika delar, disponibla medel och besparade medel.

Som en följd härav skulle andra stycket i 68 § utgå.

Särskilt yttrande

av barnavårdsinspektrisen hos socialstyrelsen *Göta Rosén*.

I 5 § föreskrives, att vid fångvårdsanstalt skall finnas en anstaltsnämnd, bestående av minst fem ledamöter. Av dessa skall vederbörande länsstyrelse utse minst två personer, som skola äga insikt och erfarenhet rörande social hjälpverksamhet, rättshjälp eller liknande arbete.

Anstaltsnämnden föreslås erhålla rådgivande karaktär. När det gäller frågor om fångars hållande i enrum under arbete eller fritid, om disciplinära åtgärder och om eftervård så ock i andra viktigare frågor, skall styresmannen, *om det kan ske utan dröjsmål*, samråda med anstaltsnämnden. Styresmannen har emellertid beslutanderätten i nämnda frågor. Detta anser jag icke vara tillfredsställande. Om tyngdpunkten inom fångvården, såsom beredningen framhåller, skall förskjutas från bevakningstjänst till arbetsdrift och social verksamhet, är det oundgängligen nödvändigt, att representanter i anstaltsnämnden erhålla större möjligheter att hävda de sociala synpunkterna. Så kan enligt min mening endast bliva fallet, om anstaltsnämnden erhåller medbestämmanderätt i frågor, som röra behandlingen av fångarna och fängelsets skötsel. Det ligger för övrigt i sakens natur, att en rådgivande nämnd — då anstaltens styresman endast har anmälningsskyldighet till nämnden beträffande så viktiga avgöranden som disciplinära åtgärder, vilka skola föregås av förhör och ofta inhämtande av yttrande från anstaltens läkare — icke kan hysa det intresse och känna det ansvar, som följer av medbestämmanderätt i dessa frågor.

Beredningen framhåller, att frågor rörande behandlingen av fångar ofta äro av sådan art, att det fordras särskild utbildning och erfarenhet av den, som skall handlägga dem. Detta är obestriddigt, men liksom inom allt annat socialt arbete kommer det dock även här i första och sista rummet an på handlaget med och förståelsen för de intagna. Det av beredningen här ovan angivna skälet för att fångvårdsorganen skola ha den egentliga beslutanderätten i behandlingsfrågor finner jag därför icke bärande.

Ej heller anser jag, att man behöver befara, att fångvårdsorganens ansvars-känsla och intresse för uppgiften skulle slappna, om de ej erhöle ensam beslutanderätt i dessa frågor. Avgörande för mitt ställningstagande till ifrå-gavarande spörsmål är, att styrelserna vid våra sociala inrättningar, såsom alkoholistanstalter, skyddshem och arbetshem, erhållit vittgående befogenheter beträffande behandlingen av de intagna och anstaltens skötsel. Denna an-ordning har jag funnit synnerligen ändamålsenlig. Därtill kommer, att kli-entelet vid fångvårdsanstalterna till största delen ingalunda torde bestå av

socialt missanpassade eller förkomna människor och ej kan anses svårare än klientelet vid de sociala anstalterna.

Enligt min mening bör därför den nu föreslagna anstaltsnämnden erhålla samma befogenheter som styrelserna vid de sociala anstalterna. Jag anser därför, att fångvårdsanstalterna böra drivas på samma sätt som de sociala anstalterna och att styresmannen bör dela ansvaret för anstalten med en styrelse.

Anstaltsbeskrivning och kostnadsberäkning.

A. Fångvårdsanstalterna.

Centralfängelset å Långholmen

uppfördes 1874—81. Anstaltens kärna utgöres av en huvudbyggnad i fyra våningar, från vilken fyra st. trevånings cellflyglar strålförmigt utlöpa. Av dessa äro två dagcellflyglar och två nattcellflyglar, vardera om cirka 50 meters längd. Bostadscellernas antal är 150 i dagcellavdelningen och 210 i nattcellavdelningen. Den till anstalten hörande, fristående kronohäktesavdelningen rymmer 120 bostadsceller. Inklusive sinnessjukavdelningens 66 och kroppssjukhusets 38 platser uppgår det sammanlagda platsantalet till omkring 590. Inom anstaltsområdet finnas verkstäder samt flera personalbostäder. Fängelsebyggnadernas fönster ha efter hand huggits upp och de föråldrade sanitära anordningarna förbättrats, men den gyttriga byggelsen och de omkring 200 fönsterlösa båscellerna motsvara icke tidens hygieniska krav. Däremot fylla verkstädernas maskinella utrustning högt ställda fordringar. Maskinerna lära dock utan alltför stora kostnader kunna överföras till andra anstaltsverkstäder, om så skulle erfordras. Gymnastikbyggnad saknas. Anstaltsområdet omfattar 86 800 kvm.

Dispositionsförslag. Centralfängelset å Långholmen bibehålles tills vidare i avbidan på att den väntade minskningen av landets totala fångantal medger, att fängelset nedlägges och ersättes av en mindre anstalt i Stockholm eller dess närhet samt tre till denna anslutna kolonier. Under övergångsperioden minskas platsantalet successivt, främst genom att de cirka 200 s. k. nattcellerna slopas. Till dess den nya Stockholmsanstalten kan tagas i bruk skall sinnessjukavdelningen fortfarande mottaga ett 60-tal patienter och kroppssjukhuset med 38 platser förbli oförändrat. I disponibla utrymmen anordnas en observationsavdelning med ett 50-tal platser samt erforderliga dag-, läs- och arbetsrum för intagna med tidsbestämda straff. I en för närvarande oanvänd verkstadsflygel inredes gymnastiksal enligt redan uppgjort förslag och vidare färdigställs en likaledes tidigare planerad idrottsplats. De planerade nya kolonierna upprättas snarast möjligt.

När Långholmsfängelset nedlägges bör dess maskinella utrustning fördelas mellan andra anstalter.

I den nya slutna anstalten skola finnas 15 platser för häktade, 60 för sinnesundersökningsfall, varav 10 för kvinnor, 40 för kroppsligt sjuka, 50 för observationsfall samt 35 för vanligt fångförvar eller tillhoppa 200 platser. Önskvärt vore att den nya anstalten kunde uppföras i paviljongsystem med häktes-, administrations- och slutna avdelning för vanligt fångförvar i samma byggnad, observations- och undersökningsfall i en paviljong samt därtill en fristående, mindre byggnad för de kroppssjuka. I avdelningen för undersökningsfall reserveras 10 platser för kvinnliga patienter. Till

avdelningen för vanligt fångförvar förlägges en eller två verkstadslokaler med plats för sammanlagt 30 intagna.

I vilken utsträckning personalbostäder komma att erfordras blir främst beroende av anstaltens placering. Gives anstalten ett isolerat läge torde man få räkna med direktörs- och assistentbostäder samt minst ett 15-tal fyralägenheters standardhus för övriga befattningshavare.

Av kolonierna i stockholmstrakten skall en vara avsedd för manliga korttidsfångar (20 platser), en för manliga långtidsfångar (30 platser) och en för kvinnliga långtidsfångar (15 platser).

Kolonierna tänkas inrymda i lämpliga lantgårdar utanför huvudstaden, möjligen på Svartsjölandet. Därest av nu oförutsedd anledning nya kolonibyggnader i stället komma att uppföras, torde man böra överväga att öka platsantalet till 30 även vid kolonien för manliga korttidsfångar. För kolonierna skulle erfordras högst tre styresmannabostäder samt för övriga tjänstemän omkring tio lägenheter, fördelade på tre hus.

Straffanstalten å Svartsjö

är knuten till statens tvångsarbetsanstalt å Svartsjö, där drygt ett hundratal till straffarbete eller fängelse dömda, som antagas kunna utföra jordbruks- och skogsarbete, under den nuvarande överbeläggningen på andra anstalter få avtjäna sina straff dels i en avdelning inom tvångsarbetsanstalten (i slottet) och dels å en utgård, *Kungsgården*, med 10 platser. Anstalten förfogar över ytterligare en koloni, *Djurgården*, med 8 för närvarande ej belagda platser. Svartsjöanstaltens jordområde utgör närmare 2 000 tnd. Vid huvudanstalten (slottet) finnes en fristående verkstadsbyggnad med lokaler för skomakeri, skrädleri, snickeri, plåtslageri och måleri.

Svartsjölandet är vattenomflutet och står i förbindelse med fastlandet genom endast en bro.

Dispositionsförslag. Fångvårdens klientel avföres efter hand från tvångsarbetsanstalten.

De för den nya stockholmsanstalten planerade kolonierna kunna eventuellt helt eller delvis förläggas till Svartsjölandet, som genom tillgången på utgårdar, torp och utmärkta byggnadsplatser synes bjuda passande förläggningsorter för arbetskolonier. Trakten erbjuder önskvärda friluftsarbeten och ter sig även lämplig ur bevakningssynpunkt.

Vårdanstalten å Hall.

Modern anstalt, uppförd 1940, till en del med tillvaratagande av förutvarande åkerbrukskolonien Halls byggnader. Plats för 100 förvarade och internerade. Den forna åkerbrukskoloniens corps-de-logi rymmer nu personalbostäder. Den framförliggande parken inramas av sex äldre, renoverade hus (personalmäss, centralkök, expeditionslokaler, tjänstemannalägenheter, hörsal och skräddeverkstad). Invid parkens östra sida ligger ett murinhägnat större område, som omsluter det gamla anstaltskapellet och två nybyggnader, av vilka den ena är en sluten paviljong med plats för 64 interner och den andra en rymlig tvätt- och centralvärmeinrättning. Enligt byggnadsplanen har plats för en pendangpaviljong till den nyssnämnda slutna avdelningen reserverats inom det muromgärdade området. Cirka 400 meter sydväst om det inhägnade markområdet ligger en halv- och en helöppen paviljong, båda nyuppförda och vardera med plats för ett 20-tal intagna.

Till anstalten har nyligen genom arrende knutits en koloni, *Sorunda-Åby*, med plats för 18 interner. I kolonien äro för närvarande straffångar inkvarterade.

Den till Hall anslutna och två kilometer från huvudanstalten belägna

sinnessjukavdelningen å Håga

är en nybyggnad av bastant struktur, omgiven av en hög, snävt dragen stenmur. Denna avdelning, som är modernt inredd, har till exteriören karaktär av säkerhetspaviljong. Den hyser för närvarande åtskilliga lätthanterliga patienter (85 platser).

Dispositionsförslag. Hall förblir förvaringsanstalt med oförändrat platsantal. En koloni — eventuellt Sorunda-Åby — upplåtes för ett tjugotal skotsamma förvarade. Utöver redan planerade personalbostäder iordningställas fyra nya bostadslägenheter för anstaltens tjänstemän, förslagsvis i ett s. k. D-hus.

Håga frigöres från Hall och ställes under självständig styresman, som skall vara läkare med samma löneställning som överläkare av III klass och sjukhuschef. Vissa förvaltningsangelägenheter skola dock fortfarande vara gemensamma för de båda anstalterna.

Beläggningskapaciteten på Håga utökas med 20 halvöppna och 20 öppna platser. Såsom halvöppen avdelning torde den gamla Hågapaviljongen med fördel kunna brukas. Den helt öppna kolonien tänkes avskilt belägen från sinnessjukavdelningen.

Utöver redan principbeviljad ökning av tjänstebostädernas antal erfordras minst 4 nya lägenheter (eventuellt fördelade på 2 st. D-hus).

Ungdomsanstalten för flickor å Sjölidén.

En mindre anstalt av hemkaraktär, vilken är belägen på Värmdön och tillhör Svenska Diakonissällskapet. Den mottar till ungdomsfängelse dömda kvinnor, framför allt gravida och mödrar med barn.

Dispositionsförslag. Anstalten brukas i oförändrat skick såsom specialavdelning för gravida flickor m. fl., vilka dömts till ungdomsfängelse.

Straffängelset i Uppsala

togs i bruk år 1862. Anstaltsbyggnaden, som är uppförd i T-form, rymmer 50 bostadsrum, av vilka 10 reserverats för vanligt fångförvar och 40 disponeras för verkställighet av ungdomsfängelse (manliga disciplinfall). Inom fängelset har nyligen företagits omfattande reparationer. Fönstren äro upphuggna och korridorerna äro breda och luftiga. Undervisningslokaler finnas, men gymnastikbyggnad saknas. En snickeriverkstad har nyligen färdigställts, där ett 20-tal elever erhålla praktisk yrkesundervisning. Anstaltens tomtområde omfattar cirka 2 tunnland. Därutöver har fängelset nyttjanderätt till 5 tunnland bredvidliggande trädgårdsjord. Inom anstaltsområdet finnes en fotbollsplan samt en cementbassäng, som ger möjlighet till friluftsbad.

Dispositionsförslag. Fängelset förblir ungdomsanstalt med 10 platser för häktade. Ungdomsavdelningens platsantal minskas från 40 till 35. Dagrum inredas i tömda cellutrymmen. Varmväxthus uppföres och om möjligt en gymnastikbyggnad.

En koloni för 15 till ungdomsfängelse dömda ynglingar bör vara anknuten till anstalten. (Jmfr nedan ungdomsanstalten å Åby.)

Ungdomsanstalten å Åby

har ett gynnsamt läge 15 km utanför Uppsala å en gård, som förut varit majorsboställe och nu äges av Centralföreningen till stöd för friviliga. Anstalten rymmer 22 elever och mottar elitklientelet av de ynglingar som dömas till ungdomsfängelse. De äro inkvarterade i huvudbyggnaden, ett trevånings trähus, där också styresmannens bostad, ett dagrum och ett par personalrum äro belägna. I elevrummen finnas två till fyra bäddar. Av huvudbyggnadens tvenne flyglar innehåller den ena personalbostäder och den andra en mindre elevmatsal och kök samt i källarvåningen elevbadrum. Arbetsgrenar: jordbruk, trädgårds- och ladugårdsskötsel. Eleverna meddelas ej någon teoretisk undervisning.

Egendomen omfattar 130 tunnland öppen jord och något skogsmark. Djur: 25 mjölkkor, ett 20-tal ungdjur, 5 hästar och ett 30-tal svin. I trädgården finnas två varmväxthus.

Dispositionsförslag. Anstalten bibehålles om möjligt såsom koloni till Uppsalafängelset. Beläggningen minskas av utrymmesskal med 7 platser till 15. Önskvärt vore att lokaliteterna i samband därmed kunde vidgas så att anstalten erhöles större matsal, erforderliga dagrum samt undervisningslokaler. Om möjligt borde också en kombinerad hör- och gymnastiksal iordningställas.

Kronohäktet i Nyköping

byggdes 1862 i tre våningar med 39 celle, av vilka numera 34 användas som bostadsrum. Anstalten fungerar såsom mottagningsavdelning för ungdomsfängelse å dömda ynglingar. Av de 34 cellerna ha 8 reserverats för häktade. Anstaltsbyggnaden har moderniserats. Första och delvis andra våningens cellkorridorer ha igenlagts, centralvärme, vatten och wc finnas. Samtliga fönster äro upphuggna. Föreståndarebostad om tre rum och kök samt vakfrubostad, ett rum, inrymmas i fängelsebyggnaden. Tomtområdet, som är snävt tilltaget, rymmer en överkonstapelsbostad om två rum och kök samt en om- och tillbyggd tvättstuga, som nu nyttjas såsom verkstadslokal och förrådsrum. Gymnastikbyggnad saknas. Tomtarealen utgör 3 189 kvm. Det synes dock sannolikt, att ytterligare 3 260 kvm till anstalten gränsande mark inom den närmaste tiden kommer att förenas med den nuvarande arealen.

Dispositionsförslag. Anstalten förblir mottagningsanstalt för manliga ungdomselever. Platsantalet minskas till 30. Disponibla bostadsrum sammanslås till arbets- och dagrum. Det bör övervägas, hurvida gymnastiksal framdeles kan anordnas, eventuellt på bekostnad av nuvarande tjänstebostadsutrymmen. Om anstaltens markområde såsom nu är ifrågasatt kommer att fördubblas, bör en idrottsplan anläggas på det nya markområdet.

Kronohäktet i Linköping

är hundra år gammalt och invändigt föraltet. Även utvändigt är byggnaden illa medfaren. Fängelset har uppförts i T-forn och rymmer tre våningar. Fasadsidans fönstergluggar ha ej upphuggits, men baksidans fönster äro stora. 76 celler för vanligt fångförvar. Blandat klientel med i regel icke mer än 6 månaders strafftid. Fångarna sysselsättas med enkla pappersarbeten. Anstalten har en massiv struktur, otillfredsställande hygieniska anordningar samt ett trångt och ogynnsamt läge. Fasadsidan vetter mot närbelägna, höga bostadshus, där hyresgästerna ha insyn i fängelset. Anstaltsbyggnadens motsatta sida ligger intill en för närvarande obebyggd tomt, där dock Linköpings stad lär ha för avsikt att uppföra ett flickläroverk. Tomtarealen omfattar endast 4 443 kvm.

Förslag. Anstalten nedlägges.

Centralfängelset i Norrköping

består av en huvudbyggnad och tre flyglar, som tillsammans bilda fyrkant. Huvudbyggnaden uppfördes 1790 samt östra och västra flyglarna 1817. Därefter upprepade till- och ombyggnader. År 1897 uppfördes »södra längan», vilken sammanfogades med östra och västra flyglarna.

Huvudbyggnaden inrymmer, förutom kyrksal och expeditjonslokaler, förrådsrum och tre rymliga verkstäder för skrädderi. De olika flyglarna innehålla bostadsrum för förvarade. Södra, östra och vissa delar av västra flygelns rum äro stora och ljusa. Samtliga fönster i anstalten äro upphuggna.

Fängelset fungerar både som mottagnings- och disciplinanstalt för förvarade. Det totala antalet platser uppgår till 98, varav 8 för vanligt fångförvar. Inomhusutrymmena äro i stort sett väl lämpade för sin uppgift, men de till fängelset hörande gårdsområdena äro synnerligen trånga.

Dispositionsförslag. Häktesavdelningen ökas på bekostnad av förvaringsutrymmet med 7 platser till 15. På det framför huvudbyggnaden belägna parkområdet eller annorstädes anordnas om möjligt en mindre idrottsplan. Önskvärt vore att en gymnastikbyggnad kunde uppföras inom fängelsetomten eller att gymnastiklokaler inreddes i nuvarande direktörsbostaden.

En koloni för 20 förvarade anordnas i anslutning till centralfängelset.

Ungdomsanstalten å Skenäs.

Ny, öppen anstalt, uppförd i paviljongsystem och med plats för sammanlagt 98 elever. De tre bostadsbyggnaderna, som tagits i bruk 1938, 1939 och 1940, äro ljusa och ändamålsenligt inredda med moderna, hygieniska anordningar. Till anstalten höra 100 hektar öppen jord och cirka 300 hektar skog. Utom med jord-, skogs- och trädgårdsbruk sysselsätts eleverna med snickeri och mekaniskt arbete i två modernt utrustade verkstäder. Till anstalten dirigeras det manliga ungdomsklientelens normalfall. Teoretisk undervisning meddelas jämsides med den praktiska. Gymnastiksal och växthus finnas ej. Tillräckliga personalbostäder saknas. Styresmannens bostad är inrymd i assistentens lägenhet, assistentens i uppsyningsmannens o. s. v. Den mekaniska verkstaden bör utvidgas.

Dispositionsförslag. Skenäs förblir ungdomsanstalt med oförändrat platsantal. Ny byggnad uppföres såsom bostad åt styresmannen. Mekaniska verkstaden utvidgas. Ytterligare två bostadslägenheter samt ett varmväxthus uppföras, liksom en gymnastikbyggnad, vilken redan i princip beviljats.

Kronohäktet i Jönköping

färdigställdes 1859. Byggnaden är uppförd i tre våningar, vanlig T-modell. 85 celler, av vilka 73 tagits i anspråk för straffriförklarade, undersökningsfall m. fl. och 12 för egentligt kronohäktesklientel. Anstalten saknar verkstadslokaler. Ansenliga belopp ha under de senaste femton åren nedlagts på byggnadens renovering. Samtliga fönster ha upphuggits, mellanvåningens och halva översta våningens korridor-golv ha igenlagts, nya promenadgårdar, ny undersökningsavdelning om 13 platser, 3 badrum och 10 st. wc ha anordnats. De nya promenadgårdarna äro emellertid trånga och föga ändamålsenliga, beroende av att fängelset endast förfogar över ett obetydligt tomtområde (8 328 kvm). Taxeringsvärdet: 260 000 kronor (höjning ifrågasatt). I stadens gasverk har anstalten en påträngande och generande granne.

Förslag. Kronohäktet nedlägges och ersättes av en utanför staden förlagd, övervägande öppen anstalt. Den nya anstalten kommer att i allt väsentligt utgöra modell för en särskild typ av fängelser med 10 slutna och 40 öppna platser. Ytterligare anstalter av detta slag planeras i eller i närheten av Gävle, Örebro och Falun samt med något mindre platsantal i Karlskrona och Luleå i stället för de fängelser som äro belägna i nu nämnda städer.

Det är ett accentuerat önskemål, att de här åsyftade nya anstalterna — särskilt med tanke på de öppna avdelningarna — icke erhålla stereotyp fängelsekaraktär. Det synes sålunda angeläget att i möjligaste mån undvika den byggnadsstruktur, som utmärkes av mörka korridorer och obrutna cellfiler. Arkitekten G. Birch-Lindgren har upprättat en skiss till den nya anstaltstypen (se bil. 2).

I den nya Jönköpingsanstalten skulle de 10 slutna platserna reserveras huvudsakligen för häktade och de 40 öppna för långtidsfångar. Med hänsyn till den öppna avdelningens klientel böra anstalterna av denna typ förses med — förutom dagrum och verkstadsutrymmen — en kombinerad undervisnings- och samlingsal, som om möjligt gives sådant format att den även kan brukas såsom gymnastiksal.

De intagna tänkas komma att sysselsättas företrädesvis med utomhusarbeten. Önskvärt är att trädgårdar anläggas vid de nya anstalterna och att varmväxthus uppföres på trädgårdsområdet.

Idrottsplatser böra iordningställas inom anstalternas områden. Endast den till slutna avdelningen anknutna promenadgården torde kräva säkerhetsinhägnad (förlagsvis nätstängsel).

Bostäder för styresman, ett tiotal manliga befattningshavare och en köksföreståndarinna (vaktfru) torde lämpligen beredas i standardhus, eventuellt s. k. D-hus.

Ungdomsanstalten för flickor å Lannaskede

är inrymd i en f. d. kuranstalt, Lannaskedebrunn, som nu äges av Svenska Diakonissällskapet och i vars regi ungdomsanstalten drives. På anstaltsområdet finnas sedan brunnstiden ett 15-tal hus, av vilka det forna, väl hållna badhotellet användes för elevernas inkvartering (36 platser), medan flertalet av de övriga villorna stå oanvända (evakueringsbostäder). Huvudbyggnaden (hotellet) är inredd med enmansrum, stora och ljusa arbets-salar samt försedd med en rymlig solaltan.

Gården omfattar 100 tunnland, varav 20 tunnland öppen jord och resten skog. Djur: 5 kor och en häst. Eleverna sysselsättas dels i gårdsbruket, dels med inomhusarbete (yrkessömnad på beställning från ortsbör, matlagning, vävning och handarbeten).

Anstalten har ett mycket vackert läge och är synnerligen lämplig för sin uppgift.

Dispositionsförslag. Anstalten bibehålles med samma klientel som nu. De goda utrymmena medgiva inrymmandet av gymnastiksal och undervisningslokaler i en eller ett par av de obebodda villorna.

Centralfängelset i Växjö.

Kvinnoanstalt med 100 platser. Fängelset togs i bruk 1848 och har sedan 1923 vid flera tillfällen undergått lokala förändringar. Anstalten är uppförd i tre våningar. Golvet mellan tredje och andra våningen är igenlagt. Samtliga fönster ha efter hand upphuggits, om ock ej överallt till normal storlek. Utrymmena ha merendels visat sig otillräckliga. Flertalet intagna äro till tidsbestämda straff dömda, men därtill finnas häktade och i skilda avdelningar till ungdomsfängelse dömda (mottagnings-

samt övervaknings- och psykopatfall) och förvarade samt slutligen undersökningsfall å sinnessjukavdelning.

Intill moderanstaltens muromgärdade område äger fångvården en tomt, på vilken fyra bostadshus äro uppförda, vilka för närvarande tjäna såsom personalbostäder eller disponeras av privata hyresgäster.

Dispositionsförslag. Centralfängelset tages i anspråk för manligt klientel. Det totala platsantalet reduceras till 70. Sinnessjukavdelningen vidgas att omfatta 25 platser. En observationsavdelning för 15 nykomlingar anordnas eventuellt i samband med igenläggande av korridorgolv. Dag- och läsrum inredas i tömda cellutrymmen.

Maskiner erfordras för verkstadsdriften.

Inom anstaltsområdet anlägges en mindre idrottsplan.

Ny kvinnoanstalt av sjukhuskaraktär uppföres i trakten av Växjö. Nybyggnaden beräknas rymma 40 intagna, varav 15 på en sinnessjukavdelning och 10 på en observationsavdelning samt 5 på vardera en sluten förvarings- och en sluten ungdomsavdelning. Den sistnämnda skulle tjäna såsom mottagningsavdelning för flickor, som dömts till ungdomsfängelse. Vidare skulle 5 platser beredas på en kroppssjukhusavdelning.

Till den nyuppförda Växjöanstalten knyts två *kolonier*, den ena avsedd för 15 kvinnor med långa strafftider och den andra för 10 kvinnliga förvarade. Arbetsgrenar: trädgårdsbruk och smådjurskötsel.

Fångkolonien å Singeshult

är ett till centralfängelset i Mariestad knutet lantbruk, där ett trettiotal skötsamma fångar med längre strafftider avtjäna sina straff. Kolonien är belägen i en ödebygd nära Lidhult öster om Halmstad. Den odlade arealen, som från början utgjordes av 15 tunnland, har genom nyodling vidgats till 150 tunnland. Skogsmarken är obetydlig, men de intagna beredas skogsarbete å en bredvidliggande allmänning. Omkring 350 tunnland mark återstå ännu att uppodla och därtill givas rika möjligheter för skogsplantering.

Dispositionsförslag. Kolonien bibehålles för sitt nuvarande ändamål. Det bör övervägas, huruvida icke en för närvarande såsom personalbostad använd kolonistuga, belägen en kilometer från anstalten, kunde brukas såsom logement för några av de mest pålitliga bland de intagna.

Ungdomsanstalten för flickor å Viebäck.

En i Jönköpings län belägen, Svenska Diakonissällskapet tillhörig anstalt i paviljongsystem, som företrädesvis är avsedd för verkställighet av skydds- och tvångsuppfostran. Tidvis ha ett 15-tal av anstaltens platser upplåtits åt fångvården, som till Viebäck dirigerat till ungdomsfängelse dömda flickor, vilka under anstaltstiden företrädesvis undervisats i huslig ekonomi, kvinnlig slöjd och trädgårdsskötsel.

Förslag. Anstalten tages vid behov i anspråk för till ungdomsfängelse dömda kvinnor.

Kronohäktet i Västervik

uppfördes 1871. Anstalten är byggd i tre våningar och består av en administrationsavdelning — som utom expeditjonslokaler också innehåller föreståndarebostad och tingsall — samt en cellflygel. Bostadscellernas antal är 40, av vilka 5 reserverats för

häktade och 35 tagits i anspråk för specialklientel (sinnesundersökningsfall, straffri-förklarade m. fl.). Anstalten har från tid till annan underkastats invändiga reparationer. Någon mera genomgripande renovering har byggnaden dock ej varit föremål för. I bottenvåningen ha cellfönstren huggits upp, varefter järnramar med tjockt fönsterglas och utvändiga galler insatts. Celldörrarna ha av säkerhetsskäl bekläts med järnplåt. Andra våningens korridor-golv är igenlagt och utrymmet brukas som dagrum. Cellfönstren ha i denna våning upphuggits till dubbel gluggstorlek. Tredje våningen, där kronohäktesklientelet är inhyt, har ej nämnvärt moderniserats. På varje avdelning har dock we inmonterats. Utom vanliga fånggårdar finnas två promenadgårdar för straffri-förklarade och undersökningspatienter. Det utanför omfattningsmuren belägna tomtområdet, som inramas av hägnadsplank, uppgår till drygt 2 000 kvm. Det sammanlagda markområdet omfattar endast omkring 2 770 kvm. Tomtvärdet är cirka 15 kronor per kvm.

F ö r s l a g. Anstalten nedlägges.

Rannsakningshäktet i Kalmar

togs i bruk 1852, var en tid Sveriges största straffängelse och rymmer nu 72 bostads-celler. Vanlig fängelsetyp i tre våningar. Sedan den 1 oktober 1942 finnes där en avdelning för omhändertagande för längre tid av utlänningar som tagits i förvar enligt utlänningslagen (50 platser). Anstalten har nyligen renoverats. Samtliga fönster ha upphuggits till 75 % av vanlig fönsterstorlek. Köket har snyggats upp, disk-cell inretts samt we installerats på alla bottnar. Golvet mellan 3:e och 2:a våningen har igenlagts och exteriören moderniserats. Inrättandet av en tvättstuga på vinden, omläggning av varmvattenssystemet och reparation av en gårdsbyggnad, som skulle kunna användas till verkstad, planeras. De elektriska ledningarna och värmelednings-systemet anses vara i behov av en omläggning. En mindre idrottsplan har nyligen anlagts på det begränsade trädgårdsutrymmet.

Till anstalten hör kolonien *Ödevata*, ett förutvarande arbetshem med plats för 20—25 interner. Fångvården arrenderar gården för ett år i sänder. Goda möjligheter till jordbruks-, skogs- och trädgårdsarbete givas på kolonien, som också förfogar över en mindre verkstadsbyggnad.

Dispositionsförslag. Sedan anstalten befriats från utlänningsklientelet, tages den — med minskad beläggningskapacitet — huvudsakligen i anspråk för manliga förvarade, 45 platser. Vidare anordnas en mindre häktesavdelning, 5 platser. Värmesystemet och de elektriska ledningarna repareras. Matsalar, dag- och arbetsrum anordnas genom att väggarna rivas mellan 22 celler, som gjorts disponibla i och med minskningen av det totala platsantalet från 72 till 50. Möjligheten att vid inredandet av matsalar och dagrum riva icke endast cellernas mellanväggar utan också motsvarande avsnitt av korridorväggarna bör undersökas. Korridor-golv igenläggas, där så finnes ändamålsenligt.

I anslutning till anstalten anordnas i trakten av Kalmar *två kolonier* för sköt-samma förvarade, vardera kolonien med plats för 20 interner. Den ena kan fortfarande tänkas förlagd till *Ödevata* och den andra till annan liknande lantgård. Arbetsgrenar: jord- och skogsbruk, snickeri och eventuellt trädgårdsskötsel.

Rannsakningshäktet i Visby

byggdes 1859, är uppfört i tre våningar och rymmer 4 större och 32 vanliga celler, av vilka 19 brukas såsom bostads-celler. Föreståndarebostad och rum för köksbiträde samt tingssal finnas inom anstalten. Byggnaden är i behov av genomgripande reparation. Värmeledning saknas, cellfönstren äro icke upphuggna och verkstads-

lokal finnes ej. De intagna sysselsättas huvudsakligen med lagning av spannmåls- och kolsäckar. På grund av arbetets delvis ohygieniska art kunna de intagna ej sysselsättas i sovcellerna, utan måste på dagarna sammanföras i improviserade arbetsceller. Sommariid förlägges arbetet utomhus. Klientelet utgöres huvudsakligen av fångar med korta strafftider.

Anstaltstomtens areal är endast 2 495 kvm och möjlighet att vidga området finnes ej. På häktesgården ligger ett uthus, som bl. a. inrymmer tvättstuga och mangelbod. Ytterligare två fastigheter — båda belägna på kronojord vid Artilleribacken 4 — ägas av fångvården. De båda husen inrymma sammanlagt fem lägenheter, av vilka två bebos av vaktkonstaplar. Kronojordstomtens areal utgör 2 957 kvm. Hälften därav disponeras av fångvården och den andra hälften förvaltas av Kungl. Arméförvaltningen, som hyr ut tomtdelen till ved- och kolupplag.

Dispositionsförslag. För Gotlandsområdet synes det lämpligt att med tanke på kommunikationssvårigheterna anordna en särskild, mindre observationsavdelning (5 platser) i Visby. Det härför erforderliga utrymmet kan utan olägenhet erhållas inom anstalten, exempelvis genom föreståndarebostadens apterande för ändamålet.

Anstaltsbyggnaden moderniseras, värmeledning installeras och fönstren vidgas.

Kronohäktet i Karlskrona

byggdes 1851 och rymmer 73 celler, av vilka 68 brukas såsom bostadsceller. Vanlig trevåningsbyggnad i T-form. Anstalten har ej i nämnvärd mån renoverats; endast 5 stora cellfönster finnas samt 14 fönster av dubbelt gluggformat. Verkstadslokaler saknas. Möjlig kunde den i häktesbyggnaden inrymda föreståndarebostaden och en tingslokal lämna erforderliga verkstadsutrymmen. Därtill finnes ett gårdshus, innehållande tvättstuga jämte tre mindre rum och två trånga vindskammare. Tomtområdet är litet, 4 411 kvm. Anstaltens nedläggande har vid ett par tillfällen ifrågasatts.

Förslag. Kronohäktet nedlägges och ersättes av en mindre anstalt, som uppföres utanför staden efter mönster av den förut skisserade nya standardtypen med 10 slutna och 30 öppna platser. Det slutna utrymmet reserveras för kronohäktesklientel och det öppna för korttidsfångar. De intagna tänkas företrädesvis komma att syssla med trädgårdsbruk, eventuellt till någon del i växthus. (Jfr i övrigt Jönköpingsförslaget.)

Straffängelset i Kristianstad

togs i bruk 1846 och har för närvarande 70 celler, avsedda för vanligt fångförvar. Dessutom finnas en del celler, använda för arbetsändamål, materialförvaring m. m. Anstalten är uppförd i den vanliga straffängelsestilen, tre våningar med en cellflygel sammanbyggd med ekonomiflygeln. Under åren 1934—1936 underkastades anstaltsbyggnaden en genomgripande reparation. I samtliga celler, i korridorerna samt i flertalet rum, vilka användas till expeditjonslokaler och dylikt, finnas parkettgolv. Alla cellfönstren äro upphuggna, dock äro fönstren i 12 celler i nedre våningen mindre, dubbel storlek mot det ursprungliga gluggformatet. Erforderliga bad-, toalett- och sköljrum finnas. Verkstadslokaler saknas däremot, varför de intagna äro nödsakade att arbeta i sovcellerna. Den dominerande arbetsgrenen är skomakeri, men de intagna sysselsättas också i viss utsträckning med sadelmakeri, pappersarbeten, säcklagning m. m.

Anstaltens tomtareal omfattar 16 000 kvm. En utanför det muromgärdade området belägen överkonstapelsbostad har tidigare brukats för verkstadsändamål.

Dispositionsförslag. Antalet bostadsrum minskas från 70 till 55. Arbets- och dagrum samt undervisningslokal anordnas i oanvända bostadsutrymmen. Igenläggande av vissa golv i korridorerna bör övervägas. Verkstads- och lagerlokaler inredas (eventuellt i nuvarande överkonstapelsbostaden). Ett växthus uppföres och en idrottsplan anlägges. Önskvärt vore att särskild gymnastikbyggnad framdeles kunde uppföras på anstaltstomten.

Centralfängelset i Malmö

färdigställdes 1914 och förfogar över cirka 200 platser, inberäknat 26 å en sjuksjukavdelning och 10 å en kroppssjukhusavdelning inom anstalten. Huvudbyggnaden är uppförd i fyra våningar, dit samtliga celler förlagts, och i rät vinkel mot denna byggnad ligger på ena sidan en administrationsflygel och på andra sidan en ekonomiflygel, båda förenade med huvudbyggnaden genom särskilda förbindelsegångar. Därtill finnas fristående moderna verkstadslokaler (snickeri och skrädderi), en särskild domstolsbyggnad (där tvätteriet förlagts till källarvåningen), flera bostadshus för personal, uthusbyggnader m. m. Friluftsområdet är snävt tilltaget och gymnastikbyggnad saknas här liksom på övriga fängelser. Anstalten är förhållandevis rymlig och ger intryck av att vara ljus och luftig, ehuru fönstren ännu blott upphuggits på första våningen, den s. k. länsavdelningen. Undervisningslokaler finnas.

I sanitära och hygieniska avseenden är anstalten tillfredsställande. I de tidsenligt maskinutrustade verkstäderna finnas möjligheter för ett 60-tal intagna att erhålla yrkesutbildning och arbetsträning.

Dispositionsförslag. Det totala platsutrymmet minskas från 200 till 115. En observationsavdelning anordnas — eventuellt i samband med golvläggning — för omkring 25 nykomlingar. Sinnessjukavdelningen och kroppssjukhusavdelningen kvarstå med 25 respektive 5 platser. Arbets- och dagrum inredas. I samtliga bostadsrum upphuggas fönstren till normal storlek. Om möjligt uppföres framdeles en gymnastikbyggnad och anlägges en idrottsplan inom eller i närheten av anstaltsområdet.

Fängelset tänkes tjäna såsom moderanstalt åt en *långtids-* och en *korttidskoloni* med 30 respektive 20 platser.

Kronohäktet i Ystad

som togs i bruk 1878, är uppfört i tre våningar och förfogar över 45 celler, varav 5 för vanligt fångförvar. Anstalten har sedan mer än ett tiotal år tillbaka hyst specialklientel och tjänar för närvarande företrädesvis såsom slutna psykopatavdelning för ynglingar, vilka dömts till ungdomsfängelse. Byggnaden har underkastats avsevärda reparationer. Samtliga fönster ha upphuggits. Korridorgolven i 2:a och 3:e våningarna ha igenlagts, en f. d. tingsall i särskild byggnad har ändrats till dagrum och anslutits till huvudbyggnaden. Rymliga lokaler på tredje våningens administrationsavdelning brukas såsom dagrum och provisoriska skrädderiverkstäder. Riksdagen har anslagit medel till uppförande av en ny verkstad invid tingshusbyggnaden (beredskapsanslag: 31 000 kronor). Gymnastikal saknas. Arbetsgrenar: trädgårdsskötsel och skrädderi samt hantverkslära under s. k. frigång. Utöver det av fångvården ägda tomtområdet arrenderar anstalten cirka 3,5 tunnland intilliggande jord av staden. På denna mark, som till största delen utgöres av trädgårdsjord, har också anlagts en fotbollsplan. Enligt fastställd stadsplan kommer — troligen inom de närmaste tio åren — det arrenderade trädgårdsområdet att splittras genom gatuframdragning och bebyggas med privata bostadshus.

Dispositionsförslag. Anstalten förblir främst ungdomsanstalt med 35 platser för psykopatkiertel samt 5 platser för häktade. Den utrustas med modern verkstad (enligt redan i princip beviljat förslag). När det statsfinansiella läget så medger, uppföres en gymnastikbyggnad. Ett varmväxthus anlägges. De för verkstadsändamål nu provisoriskt nyttjade utrymmena inredas till lärosal, dagrum och pastors-expedition. En koloni med 15 platser knytes till anstalten med tanke på ungdoms-elevernas avförande från Mariestadsanstaltens kolonisystem.

Rannsakningshäktet i Halmstad

har varit i bruk sedan 1858, är uppfört i tre våningar och har plats för närmare 30 intagna. Klientelet utgöres för närvarande av häktade samt straff- och fängelse-fångar med korta strafftider. Anstaltsbyggnaden är av den ålderdomliga typen med små fönster. För modernisering av det otidsenliga värmesystemet ha anordningar vidtagits, och det snävt tillmätta köket har utrustats med modern spis. Arbetslokaler saknas. På gården finnes en tvättstuga med mangelbod. I anstalten är inrymd föreståndarebostad om tre rum och kök, tingssal och ett intilliggande större vittnesrum, vaktfrurum, mottagnings- och vikarierum. Intill det muromgärdade området ligger en anstalten tillhörig trädgård om cirka 8 500 kvm, vilken numera disponeras av fångvården. På trädgårdsområdet finnes uppförd en privatägd byggnad, den s. k. stockenbergska villan.

Dispositionsförslag. Rannsakningshäktet förändras till kvinnoanstalt med en mindre kronohäktesavdelning om 5 platser, en sluten avdelning om 10 platser för kvinnliga straff- och fängelsefångar samt ett likaledes slutet avsnitt om 5 platser för disciplinfall bland flickor, som dömts till ungdomsfängelse. Samtliga nu nämnda avdelningar skulle förläggas till häktesbyggnaden, sedan fönstren upphug-gits, dagrum inretts i vittnesrummet (eller möjligen i tingssalen) samt köket förstora-ts på bekostnad av en intilliggande kammare. Eventuellt påbygges gårdshuset med en våning, där lokaler för sömnadsarbeten inredas. Möjligen kunde föreståndarebosta-den tagas i anspråk härför, därest gårdshusets hållfasthet icke medger den ifråga-satta påbyggnaden.

I den s. k. stockenbergska villan inhysas 10 kvinnliga korttidskolonister, sedan nöd-vändiga reparationer vidtagits. På trädgårdsområdet anläggas ett växthus och en mindre lekplan.

Ungdomsanstalten å Mäshult

ligger knappt tre mil nordost om Varberg och är inrymd i en Hallands läns landsting tillhörig gård, tidigare skyddshem, som arrenderas av fångvården. I huvudbyggnaden, ett tvåvånings trähus från mitten av 1800-talet, äro de 25 eleverna inkvarterade i fem mindre sovsalar. I samma byggnad äro expeditionslokaler, kök och matsalar inredda.

Egendomens areal omfattar 187 hektar, varav 20 odlad jord och 167 skog. An-stalten har att mottaga intellektuellt efterblivna, till ungdomsfängelse dömda yng-lingar. Eleverna sysselsätts med markröjningsarbeten, jord- och skogsbruk samt i någon utsträckning med ladugårdsskötsel. Egendomen ligger i en skogrik, isolerad och mycket vacker trakt.

Dispositionsförslag. Anstalten kvarstår eventuellt för sitt nuvarande än-damål men med något reducerat platsantal för erhållande av glesare sovrumsbelägg-ning (20 mot förut 25 platser). Huvudbyggnaden uppsnyggas ut- och invändigt. Ett varmväxthus anlägges om möjligt och trädgårdsområdet vidgas för att en del av de elever, som nu syssla med röjningsarbeten, skola få tillfälle att lära trädgårdsskötsel.

Centralfängelset å Härlanda

rymmer 165 celler för vanligt fångförvar samt ett antal arbetsceller, kyrksal, sjukrum m. m. Anstalten uppfördes 1907 och synes arkitektoniskt ha utgjort mönster för det ovan beskrivna Malmöfängelset. 75 fönster äro upphuggna till normal storlek och upphuggning av de övriga planeras. I en nybyggnad ha två moderna verkstäder uppförts, en för snickeri och en för skrädleri, vardera med plats för 25 å 30 intagna. Inom anstalten finnes en undervisningslokal med plats för 20 elever. Det muromgärdade området omfattar 5000 kvm och utanför omslutningsmuren ligger ett cirka 50 000 kvm stort trädgårdsområde, som tillhör fängelsetomten. Anordningar för gymnastik och idrott saknas.

Dispositionsförslag. Anstaltens platsutrymme reduceras till 100. Genom ombyggnad — golvläggning i vissa korridorer, anordnande av läkarrum m. m. — inredes en sinessjukavdelning för 25 patienter samt en observationsavdelning med 20 platser. Dag-, arbets- och lärum anordnas genom sammanslagning av celler. Ett varmväxthus uppföres på trädgårdsområdet, som även bör kunna ge plats åt en idrottsplan. Önskvärt vore att en gymnastikbyggnad framdeles kunde uppföras invid det slutna anstaltsområdet.

För anstaltens korttidsfångar anordnas en *koloni*, avsedd för 20 intagna.

Straffängelset i Vänersborg

uppfördes 1848 och togs i bruk 1851. Anstalten har plats för 75 intagna. Fängelsebyggnaden är uppförd enligt den gängse standardmodellen under mitten av förra seklet; tre våningar med 30 celler i varje och direktörsbostad inrymd i anstalten. Cellfönstren äro upphuggna till halv normalstorlek. Verkstadslokaler och arbetsceller saknas. Fångarna sysselsättas med säcksömnad, strumpstickning och enklare pappersarbeten. Friluftsområdet upptages huvudsakligen av fånggårdar i solfjäderform. Anstalten har ett inklämt läge, men möjligheter lära finnas att något vidga det alltför snävt tilltagna markområdet. Tomtarealen omfattar omkring 6 380 kvm och priset är ungefär 15 kronor pr kvm.

Dispositionsförslag. Anstalten kvarstår och disponeras för vanligt fångklientel. Platsantalet minskas från 75 till 50. Utrymda bostadsrum ge plats för undervisningssal, verkstadslokal, arbets- och dagrum samt för en observationsavdelning (10 platser). När tomtutrymmet vidgas, bör plats beredas för en mindre idrottsplan inom anstaltsområdet.

Centralfängelset i Mariestad

färdigställdes 1848. Jordbruksfängelse med ett 70-tal platser. Till anstalten hör dessutom ett under utbyggnad varande kolonisystem: *Singshult* 30 platser, *Rödjan* 10 platser, *Leverstad* 8 platser och *Lockerud* 20 platser, de båda sistnämnda för verkställighet av ungdomsfängelse. Kolonierna te sig ur vårdsynpunkt föredömliga. Huvudbyggnaden är omodern med flertalet fönster oupphuggna och de hygieniska anordningarna ej fullt tidsenliga. Anstaltens markområde omfattar omkring 180 hektar odlad jord och 240 hektar skog och betesmark. Dessutom arrenderas omkring 40 hektar åker. Djur: 30 hästar och cirka 140 nötkreatur.

Dispositionsförslag. Huvudbyggnaden moderniseras: de hygieniska anordningarna förbättras, samtliga fönster upphuggas, arbets-, dag- och dubbelrum inredas. Det totala platsantalet minskas från 71 till 60.

Kolonisystemet kvarstår. *Lockerud* och *Leverstad* utnyttjas för 20 + 10 långtidsfångar och *Rödjan* för 10 korttidsfångar. Ungdomsavdelningens elever överfö-
ras till Ystadsanstaltens koloni.

Straffängelset i Karlstad

är inrymt i en snart hundraårig anstaltsbyggnad av T-formig standardmodell i 3 våningar. Förut interneringsanstalt för manliga återfallsförbrytare, nu tvångsarbets- och alkoholistanstalt för kvinnor. Sammanlagt cellantal 72 men endast 54 i bruk för bostadsändamål, varav 35 för specialklientel och 19 för de å kronohäktesavdelningen intagna. Något hinder lär ej föreligga att utnyttja samtliga 72 celler såsom bostadsutrymmen. Lokaliteterna äro ljusa och förhållandevis rymliga. Mellanvåningens igenlagda korridor är bred och väl tillvaratagen. Två verkstadslokaler (snickeri och skrädderi) finnas samt möjlighet till trädgårdsarbete. Staden har uppgjort ett förslag angående ändrade gatusträckningar, vilket kan befaras medföra en stympning av anstaltens ansenliga trädgårds- och friluftsområden. Det anses dock sannolikt, att detta projekt icke kommer att förverkligas under de närmaste tio åren.

Dispositionsförslag. Anstalten befrias från det nuvarande kvinnoklientelet och apteras till disciplinavdelning för 35 manliga förvarade. Inom kronohäktesavdelningen reserveras 5 celler för häktade. I frigjorda cellutrymmen inredas verkstadslokaler och dagrum. Golvet i östra flygeln mellan tredje och andra våningen igenlägges. Den fristående verkstadsbyggnaden ändras till gymnastik- och samlings-sal. På södra promenadgården anordnas en mindre idrottsplats.

Till anstalten knytes en koloni för 20 förvarade.

Kronohäktet i Örebro

uppfördes under åren 1857—59 i tre våningar efter den vanliga T-mallen och inreddes med 90 celler, av vilka 80 nu äro i bruk såsom bostadsceller. I administrationsavdelningen finnas utom sedvanliga expeditionslokaler och liknande utrymmen även föreståndarebostad om fem rum och kök samt tingssal. Av två på fängelsetomten belägna byggnader rymmer den ena tvätteri och en numera utdömd tjänstebostad om två rum och kök, den andra har tagits i bruk såsom verkstad.

Anstaltsbyggnaden och de båda övriga husen, som under en följd av år fått förfalla, ha under åren 1943 och 1944 delvis renoverats. Värmesystemet i huvudbyggnaden är föråldrat och bristfälligt. Endast å bottenvåningens ena sida äro fönstren upphuggna. Golven äro av trä och hårt förslitna. Köket behöver moderniseras.

Anstaltens areal utgör 5 323 kvm.

De reparationer som skulle erfordras för att sätta anstalten i gott skick beräknas draga en kostnad av omkring 150 000 kronor.

Förslag. Kronohäktet nedlägges och ersättes av en modern anstalt, uppförd efter nya Jönköpingsmodellen och förlagd på för trädgårdsbruk lämpad tomt utanför Örebro. För häktade 10 slutna platser och för korttidsfångar 40 öppna. Ett varm- och ett kallväxthus anläggas på anstaltstomten. Angående utrymmesdisposition, inramning och tjänstemannabostäder hänvisas till Jönköpingsprojektet.

Straffängelset i Västerås

togs i bruk 1857 men befinner sig efter genomgripande renoveringar i gott stånd både in- och utvändigt. Anstalten rymmer direktörsbostad, administrationslokaler m. m. samt 55 bostadsceller, vilka alla ha upphuggna fönster. Värme- och sanitets-

anordningarna äro tidsenliga. Anstalten mottager för närvarande korttidsfångar från orten samt företrädesvis från Stockholm, Uppsala och Gävle översända fångar med korta tidsbestämda straff. Inom anstalten bedrivs kuverttillverkning i stor skala för statliga beställare. Fängelsebyggnadens gamla tingssal och direktörsbostad äro ändrade till verkstadslokaler. Modern tingssal finnes numera i en särskild invid fängelset belägen flygel. Fängelset har ett isolerat läge utan insyn från privata bostäder.

Dispositionsförslag. Det totala platsantalet minskas från 55 till 40. Arbets- och dagrum samt undervisningslokaler iordningställas. Verkstadsutrustningen kompletteras. Fotbollsplan anordnas om möjligt inom anstaltens område.

Kronohäktet i Falun

uppfördes 1846—48 i tre våningar och gavs den vanliga T-formen. Av anstaltens 66 celler brukas för närvarande omkring 50 såsom bostadsceller. Värme- och sanitetsanordningarna ha moderniserats och samtliga cellfönster utom tio ha upphuggits. Verkstadslokaler saknas. En stor del av det nuvarande klientelet har långa strafftider. Flertalet intagna sysselsättas med kuverttillverkning, möjligen kommer också bokbinderiarbeten att förläggas till häktet. I åtta celler ha mellanväggarna försetts med en lucka, som möjliggör samtal och i viss utsträckning ger möjlighet till sällskapsspel o. d.

Anstaltens markområde är trångt. I samband med en ifrågasatt stadplaneändring antages häktet ha utsikt att få tomtområdet förstorat. Arealen omfattar omkring 3 400 kvm. Styresmannens bostad är förlagd till anstalten. Ett inom fängelseområdet beläget hus brukas såsom överkonstapelsbostad.

Förslag. Kronohäktet nedlägges och ersättes med en anstalt av ny standardtyp om 10 slutna och 40 öppna platser. Det öppna utrymmet skulle brukas för korttidsfångar, det slutna företrädesvis för häktade. Arbetsgrenar: skogsbruk och eventuellt vägbyggnadsarbeten. Angående anstaltens planering i övrigt hänvisas till Jönköpingsförslaget.

Straffängelset i Gävle

färdigställdes 1847, är byggt i korsform och uppfört i tre våningar. Av de fyra sammanlöpande flyglarna upptagas tre av celler och den fjärde av administrationslokaler m. m. Sammanlagda platsantalet är 71. Vid behov plägar därutöver ytterligare 6 celler disponeras för fångförvar. Anstalten mottager ynglingar, som ådömts tidsbestämda straff och vid straffets början ej fyllt 21 år. Anstalten är omodern och synnerligen illa fundad för sin uppgift. I äldsta cellflygeln finnas ännu små fönstergluggar kvar (30 celler). Övriga fönster äro endast till hälften upphuggna. Verkstäder av större storlek saknas, så ock förrådslokaler. Arbetsmateriel måste av utrymmesskäl hopas i de trånga korridorerna. Inom anstalten finnes en undervisningslokal men ingen gymnastiksal. I stor utsträckning äro sov- och arbetsceller kombinerade. Teoretisk yrkesundervisning meddelas ej. Tillräckliga fritidsutrymmen saknas både inomhus och utomhus. En till anstalten hörande trädgård har väl tillvaratagits för att bereda de intagna tillfälle till bollekar, dusch och bad. Fängelsets läge är trångt och inklämt. Arealen omfattar cirka 9 000 kvm.

Förslag. Fängelset nedlägges och ersättes av en mindre anstalt, som förlägges utanför staden. Den nya anstalten skulle formas efter det förut skisserade Jönköpingsförslaget med 10 slutna platser för häktade och 40 öppna för långtidsfångar.

Rannsakningshäktet i Hudiksvall

togs i bruk 1869. Administrationsavdelningen är uppförd i tre våningar och cellflygeln — med 23 celler för vanligt fångförvar — i två våningar. Inom anstalten finnas bostad för styresmannen, tingssal och vanliga expeditionsutrymmen. Utvändigt befinner sig häktet i gott skick efter en år 1939 företagen reparation, då även fönstren i 20 celler vidgades till en kvadratmeters yta. Invändigt är anstalten i behov av grundliga reparationer. Centralvärme saknas, golven tarva en omläggning och förbättring av målningsarbetena erfordras. Verkstadslokal saknas. Fångarna sysselsätts med täckstickning, filtredning, klippning av mattor och säcklagning för privata beställare. Arbete för statsförvaltningens räkning utföres ej.

Tomtens storlek: 5 394 kvm. Häktet är omslutet av gator och boningshus. Utanför omfattningsplanek finnes ett inhägnat mindre område — 2 000 kvm — som tillhör anstaltens tomt.

Förslag. Anstalten nedlägges vid tidpunkt, då anstaltsorganisationen i övrigt utbyggs i erforderlig omfattning.

Centralfängelset i Härnösand

uppfördes 1904 intill det s. k. gamla fängelset — som alltjämt är i bruk — och tillbyggdes 1912 med en särskild sinnessjukavdelning, där undersökningspatienterna vistas på dagarna. År 1928 uppfördes en mindre maskinverkstad för snickeri och ett par år senare tillkommo två smärre verkstadslokaler, som nu nyttjas för sadelmakeri- och snickeriarbeten. Norr om anstalten ha tjänstebostäder iordningställt på för ändamålet inköpt tomtområde. Fängelset har 129 platser för vanligt fångförvar och 10 platser på sinnessjukavdelningen samt en mindre avdelning för kroppsjuka. I den gamla fängelsebyggnaden, där undersökningspatienterna nattetid förvaras, äro endast tio fönster upphuggna, men i nya fängelset äro fönstren av normalstorlek. Cellerna i sistnämnda byggnad äro tillfredsställande men måste i stor utsträckning nyttjas såsom kombinerade arbets- och sovceller. Verkstadslokalerna, i synnerhet för maskinsnickeri, äro omodern, små och trånga. Lagerlokaler saknas helt, varför vindsutrymmen och korridorer få tagas i anspråk för lagringsändamål.

Medel ha begärts till verkstadsbyggnad.

Dispositionsförslag. Det totala platsantalet minskas från 139 till 100. Sinnessjukavdelningen utökas från 10 till 25 platser och en observationsavdelning för 20 intagna anordnas. Fönstren i gamla fängelset upphuggas och dagrum inredas. Den maskinella utrustningen kompletteras. Om möjligt anlägges en idrottsplats inom eller invid anstaltsområdet. Uppförandet av en gymnastikbyggnad framstår såsom ett önskemål.

En koloni för 30 långtidsfångar anslutes till fängelset.

Kronohäktet i Sundsvall

byggdes 1878—79 med 53 celler, av vilka 39 nu brukas såsom bostadsceller. Byggnaden är uppförd i tre våningar och cellflygeln är hopbyggd med en administrationsflygel, där utom expeditions- och tingslokaler m. m. också föreståndarbostad är inredd. Utvändigt är häktet nyrenoverat men invändigt befinner det sig delvis i mycket dåligt skick. Till förbättring av uppvärmningsanordningar och cellfönster har praktiskt taget intet gjorts sedan anstalten byggdes.

Klientelet utgöres huvudsakligen av fängelsefångar och straffångar med högst sex månaders strafftid. De sysselsätts i sovcellerna med nätbinding, pappersarbeten o. d. åt privata beställare.

Anstaltstomten tillhör de mindre, 4 230 kvm.

Förslag. Häktet nedlägges.

Rannsakningshäktet i Östersund

togs i bruk 1861. Trevåningsbyggnad med 29 bostadsceller, lägenhet för styresmannen om fem rum och kök, ekonomilokaler, tingslokal m. m. Anstalten är belägen i stadens utkant. Inga cellfönster äro upphuggna, men i övrigt befinner sig byggnaden i ganska gott skick. De intagna sysselsättas med filltlagning och dylikt för vissa norrlandsregementen. Verkstadslokaler saknas.

Anstaltstomten är liten, den omfattar endast 2 893 kvm.

Dispositionsförslag. Platsantalet minskas till 20, anstaltsbyggnaden moderniseras genom fönsterupphuggning och anordnande av dagrum i utrymda bostadsceller. En observationsavdelning med 5 platser förlägges till anstalten. Utrymme för denna och erforderliga verkstadslokaler torde endast kunna erhållas på bekostnad av föreståndarebostadens lokaliteter, enär tingsall och närliggande utrymme även om de kunna disponeras för ändamålet lära vara otillräckliga härför. Av de återstående 15 platserna reserveras 5 för häktes Klientel och 10 för vanligt fångförvar.

Kronohäktet i Umeå

färdigställdes 1861 och rymmer 23 celler för vanligt fångförvar. Inom anstaltsbyggnaden finnas föreståndarelägenhet, vaktfrubostad, expeditionslokaler m. m. Värme- och sanitetsanordningarna äro tillfredsställande och upphuggning av 10 st. cellfönster har påbörjats. Verkstadslokal saknas. De intagna, som utgöras av blandat kronohätes Klientel, sysselsättas med strumpstickning för fångvården, persedelreparationer för militära behov och trasklippning m. m. för privata beställare. Anstaltens beläggningssiffra har i allmänhet varit hög.

På tomten, som omfattar cirka 5 000 kvm, finnas förutom anstaltsbyggnaden tvenne hus, det ena innehållande tvättstuga, mangel- och materialbod, det andra en rymlig rannsakingssal, tre större och ett mindre rum för nämnd, vittnen m. fl. Tingshuset uppvärms från häktesbyggnadens centralvärmesystem.

Dispositionsförslag. Häktesbyggnaden förses med stora fönster, och dagrum inredas på bekostnad av tjänstebostadsutrymme. Platsantalet minskas något (från 23 till 20 platser). En observationsavdelning med 5 platser anordnas. Av de återstående 15 platserna reserveras 5 för häktade och 10 för vanligt Klientel. Anstalten utrustas med en mindre verkstadslokal, som eventuellt inredes i den på häktesområdet belägna tingshusbyggnaden.

Till anstalten anknötes en *koloni* för 20 korttidsfångar.

Kronohäktet i Luleå

uppfördes 1856 i åttkantig form (det s. k. tornet) och tillbyggdes 1892 med en cellflygel. Byggnaderna rymma tillhopa 37 celler, av vilka 33 brukas såsom bostadsceller. Föreståndarlägenhet är inrymd i anstalten. Omfattande reparationer ha tid efter annan företagits. Vatten- och värmeledning ha indragits och upphuggning av fönster samt målning av samtliga korridorer och celler ha påbörjats. Verkstadslokaler saknas helt. Fångarna sysselsättas företrädesvis med strumpstickning för fångvården och militära beställare. Därtill en del småarbeten för privata arbetsgivare. Tomtarealen är liten, omkring 3 780 kvm.

Förslag. Kronohäktet nedlägges och en anstalt av nya standardtypen i något förminskat format uppföres i utkanten av Luleå. Häktesavdelning med 10 platser, öppen avdelning för korttidsfångar med 30 platser. De intagna på den öppna avdelningen tänkas i viss utsträckning komma att syssla med skogsarbete. Önskvärdt vore att en mindre verkstadlokal kunde anordnas, eventuellt med maskinell utrustning från något av de reducerade centralfängelserna. (Jfr i övrigt Jönköpingsförslaget.)

Rannsakningshäktet i Haparanda

uppfördes 1888 i två våningar med 15 celler, en föreståndare- och en vaktkonstapelsbostad. Utvändigt befinner sig byggnaden i ganska gott skick. Invändigt har frånsett installation av värme- och vattenledning blott sparsamma reparationer företagits. Endast två stora cellfönster finnas. Lokaliteterna äro otillräckliga. (Anstaltens enda badrum nyttjas av både föreståndare, bevakningspersonal och fångar.) Verkstadslokal saknas. Både cell- och övriga bostadsutrymmen äro i behov av en genomgripande renovering. Anordnandet av en tingsal inom häktet har framhållits såsom ett önskemål.

Tomten omfattar 7 007 kvm.

Dispositionsförslag. Häktet kvarstår med samma platsantal. Anstalten renoveras: cellerna snyggas upp och fönstren förstoras. (Behovet av tingsal inom häktet bör prövas. Om så erfordras kunde dylik lokal anordnas genom ombyggnad av en inom anstalten belägen vaktkonstapelbostad.)

B. Kostnader för anstaltsorganisationen.

Följande approximativa uppskattning av de kostnader, som beredningens förslag kommer att åsamka statsverket för nybyggnader och reparationer av statens fångvårdsanstalter, är grundad på beräkningar som gjorts av fångvårdsstyrelsens biträde i byggnadsärenden arkitekten Gustaf Birch-Lindgren. Å ena sidan bör framhållas, att icke samtliga här nedan redovisade kostnader äro föranledda av beredningens förslag till ny anstaltsorganisation. Sålunda ha i sifferuppgifterna inkluderats några betydande utgiftsposter för byggnadsföretag som oberoende av beredningens förslag äro ofrånkomliga. Vidare ingå i kalkylerna utgifter för upphuggning av cellfönster och i viss utsträckning andra moderniseringsarbeten, vilka normalt åvila fångvården såsom ett led i de årliga byggnads- och reparationsarbetena. Å andra sidan ha i dispositionsförslagen upptagna ändrings- och moderniseringsarbeten icke medtagits i kostnadsberäkningen när fångvårdsstyrelsen redan erhållit eller begärt medel för dylika arbetens utförande.

Rörande grunderna för beräkningarna må nämnas, att kostnaderna för sammanslagning av celler till erhållande av arbetslokaler, dagrum och dylikt samt för igenläggande av korridoralkonger beräknats med utgångspunkt från att arbetet skall utföras av intagna. Dagrummens antal har beräknats så, att i varje våning erhålles ett eller två sådana rum, beroende av antalet bostadsrum i våningen. Dylika arbeten bruka dock ej sällan draga med sig andra, beroende av den lokala byggnadsstrukturen, men hänsyn till dylika detaljförhållanden har icke kunnat tagas i de följande beräkningarna. Kostnaderna för inredandet av de i dispositionsförslagen nämnda observationsavdelningarna torde bli ringa enär dessa avdelningar i regel böra kunna öppnas utan andra lokala förändringar än anordnandet i förekommande fall av tillräckligt stora arbetsutrymmen för läkaren. De å avdelningarna intagna skola nämligen

under observationstiden förvaras i vanliga bostadsrum. Särskilda kostnader för inredande av dylika avdelningar ha därför icke upptagits.

I fråga om varmväxthus har från sakkunnigt håll inhämtats, att dessa kunna byggas för en genomsnittskostnad av 60 kronor per kvms golvyta. Byggnadskostnaderna komma sålunda att bero på växthusens storlek. Förslagsvis har beräknats 150 kvms golvyta, enär ett mindre växthus anses vara oekonomiskt ur driftsynpunkter.

Kostnaderna för gymnastikbyggnader ha beräknats i samråd med skolöverstyrelsens gymnastikkonsulent och byggnadssakkunniga biträden. Den i kostnadsberäkningen upptagna gymnastikbyggnaden är av minsta typ för vuxna och innehåller endast gymnastiksal, omklädningsrum och duschar. Ehuru det vore önskvärt, att gymnastikbyggnader kunde uppföras vid de största anstalterna och vid ungdomsanstalterna i Uppsala och Ystad, har beredningen av statsfinansiella hänsyn icke velat föreslå att de omedelbart uppföras utan inskränkt sig till att framhålla angelägenheten av att de nämnda anstalterna successivt utrustas med gymnastiksal. Detta har i den följande sifferberäkningen markerats genom att kostnaderna för gymnastikbyggnader redovisats inom linjen.

Kostnaderna för de föreslagna nybyggena ha uppskattats med inberäkning av utgifterna för uppförande av samtliga tjänstebostäder men utan hänsyn till kostnaderna för förvärv av tomt och uppförande av eventuella jordbruksbyggnader, växthus och dylikt.

Beträffande personalbostäderna har ett å-pris lagts till grund för kostnadsberäkningen av de olika lägenhetstyperna.

Antalet kolonier skulle enligt beredningens förslag uppgå till tjugutvå. Härav finnas redan åtta och medel har av fångvårdsstyrelsen äskats till ytterligare en. Att uppskatta kostnaderna för de återstående tretton är självfallet icke möjligt, enär byggelsen på tomten och tomtens storlek komma att variera från fall till fall. Vidare torde det stundom vara förmånligare att arrendera en egendom än att inköpa densamma. Såsom exempel kan nämnas, att en av fångvården nyligen förvärvat koloni i trakten av Mariestad, Lockerud, med plats för 20 intagna, inköpts för 75 500 kronor. Den årliga arrendeavgiften för Ödevata (25 platser), Mäshult (25 platser) och Sorunda-Åby (18 platser) utgår med 8 000, 4 500 och 2 750 kronor. Härvid är att märka att i arrendebeloppen för Ödevata och Mäshult även ingå anstalts- och jordbruksinventarier.

1. Modernisering av redan befintliga anstalter.

H a l l :

4 st. 2-rumslägenheter för tjänstemän à 18 000 kr. 72 000: —

H å g a :

4 st. 2-rumslägenheter för tjänstemän à 18 000 kr. 72 000: —

U p p s a l a :

4 st. dagrum à 500 kr. 2 000: —

Varmväxthus 18 000: —

Gymnastikbyggnad 120 000: —

N y k ö p i n g :

3 st. dagrum à 500 kr. 1 500: —

Idrottsplan (se nedan)

N o r r k ö p i n g :

Gymnastikbyggnad (eventuell å direktörsbostadens tomt) 120 000: —

Skenäs:

Direktörsbostad, uppskattningsvis	50 000:—
Utvidgning av mekanisk verkstad	30 000:—
2 st. bostadslägenheter à 17 000 kr.	34 000:—
Varmväxthus	18 000:—

Kalmar:

6 st. dagrum à 500 kr.	3 000:—
-----------------------------	---------

Visby:

28 st. fönster upphuggas à 200 kr.	5 600:—
Verkstadslokal inredes i ufhuset, uppskattningsvis	5 000:—

Kristianstad:

6 st. dagrum à 500 kr.	3 000:—
Verkstadsbyggnad för snickeri med cirka 20 platser, uppskattningsvis	75 000:—
Varmväxthus	18 000:—
Gymnastikbyggnad	120 000:—
Idrottsplan (se nedan)	

Malmö:

100 fönster upphuggas	20 000:—
5 st. dagrum à 500 kr.	2 500:—
Gymnastikbyggnad	120 000:—
Idrottsplan (se nedan)	

Ystad:

Varmväxthus	18 000:—
Gymnastikbyggnad	120 000:—

Halmstad:

30 st. fönster upphuggas à 200 kr.	6 000:—
Köket utvidgas och moderniseras	3 000:—
Föreståndarebostaden inredes till verkstad m. m.	3 000:—
Varmväxthus	18 000:—
Värmeledning	45 000:—

Härlanda:

Sinnessjukavdelning anordnas, uppskattningsvis	40 000:—
5 st. dagrum à 500 kr.	2 500:—
Varmväxthus	18 000:—
Idrottsplan (se nedan)	
Gymnastikbyggnad	120 000:—

Vänersborg:

12 st. celler sammanslås två och två till arbetsrum à 250 kr.	3 000:—
5 st. dagrum à 500 kr.	2 500:—

Mariestad:

6 st. dagrum à 500 kr.	3 000:—
82 st. fönster upphuggas à 200 kr.	16 400:—

Karlstad:

12 st. celler sammanslås parvis till arbetsrum à 250 kr. ...	3 000:—
5 st. dagrum à 500 kr.	2 500:—

Västerås:

5 st. dagrum à 500 kr. 2 500: —

Härnösand:

Sinnessjukavdelning inredes 35 000: —

6 st. dagrum i nya byggnaden à 500 kr. 3 000: —

36 st. fönster upphuggas à 200 kr. 7,200: —

4 st. dagrum i gamla byggnaden à 500 kr. 2 000: —

Gymnastikbyggnad (därest erforderligt tomtområde här-
för kan erhållas) 120 000: —

Östersund:

30 st. fönster upphuggas à 200 kr. 6 000: —

3 st. dagrum à 500 kr. 1 500: —

Umeå:

Föreståndarebostaden ändras till dagrum m. m. 2 000: —

13 st. fönster upphuggas à 200 kr. 2 600: —

Tingshuset ändras till verkstad 5 000: —

Haparanda:

13 st. fönster upphuggas à 200 kr. 2 600: —

2 st dagrum à 500 kr. 1 000: —

Kostnader för idrottsplatser 10 000: —

Övriga reparationer (inläggning av mellangolv, inredning av
arbetsrum samt andra ovan ej specificerade modernise-
ringar), uppskattningsvis 56 100: —

Summa kronor 840 000: — 750 000: —

2. Uppförande av nya och nedläggande av gamla anstalter.

Utgifter.

Anstalten i Stockholmstrakten. Kostnaderna för en ny, sluten anstalt kunna icke mera exakt bestämmas utan att ritningar göras. De allmänna lokala förhållandena, vägar, vattenanskaffning, vatten- och avloppsledningar, elkraftförsörjning, verkstadsutrymmen, tjänstebostäder m. m., äro faktorer, vilkas storlek variera alltför mycket för att kunna beräknas utan särskilda utredningar. En jämförelse kan göras t. ex. med förslaget till ny vårdanstalt å Hall, där förutsättningarna för en ekonomisk bebyggelse voro synnerligen gynnsamma på grund av befintliga äldre anstaltsbyggnader och bostäder, och med det alternativa s. k. Bråborgsförslaget, där motsvarande förutsättningar voro mindre gynnsamma. Kostnaderna beräknades år 1938 till 2 750 000: — kronor respektive 4 230 000 kronor eller med 209 respektive 208 vårdplatser cirka 13 200 respektive 20 500 kronor per plats inklusive erforderliga bostäder, huvudvatten- och avloppsledningar, murar, vissa jordbruksbyggnader m. m. För den nya Stockholmsanstalten har här med inberäkning av kostnader för tjänstebostäder byggnadskostnaden efter 16 500 kronor per vårdplats för 200 intagna uppskattats till 3 330 000: —

Övriga nybyggnader. Arkitekten Birch-Lindgren har gjort kostnadsberäkningar för en ny typ av fångvårdsanstalt avsedd att uppföras i eller i närheten av Jönköping, Karlskrona, Örebro,

Falun, Gävle och Luleå i stället för de i nämnda städer belägna, fängelserna. Kostnaderna för en var av de nya anstalterna ha uppskattats till 900 000 à 1 000 000 kronor (inklusive tjänstebostäder men exklusive tomt, växthus och eventuella jordbruksbyggnader), alltså för 6 anstalter à 900 000 till 1 000 000 högst..... 6 000 000: —

Efter liknande beräkningsgrunder har kostnaden för *en ny kvinnoanstalt i Växjötrakten* uppskattats till..... 600 000: —

Summa kronor 9 930 000: —

Inkomster.

Kreditposterna utgöras av de belopp som kunna inflyta vid försäljning av tomterna till de fängelser som enligt förslaget skola nedläggas, d. v. s. anstalterna i Stockholm (Långholmen), Linköping, Jönköping, Västervik, Karlskrona, Örebro, Falun, Gävle, Hudiksvall, Sundsvall och Luleå. Tomtvärdena ha beräknats med ledning av uppgifter som under hand erhållits från Statens byggnadslånebyrå beträffande s. k. exploateringstal och tomtkostnad per kvm. bruttovåningsyta. I dessa uppgifter har hänsyn icke tagits till eventuellt affärs- eller butiksläge utan endast till blivande bostadsbebyggelse med stenhus. De angivna tomtvärdena torde därför vara lägre, i vissa fall väsentligt lägre, än vad som i verkligheten kan utvinnas genom en försäljning av tomterna vid lämplig tidpunkt. Detta bestyrkes bl. a. av vissa köpeanbud som inkommit till fångvårdsstyrelsen. Beredningen har emellertid ansett sig endast böra räkna med mindre höjningar av de belopp som uträknats med ledning av uppgifterna från byggnadslånebyrå. Med hänsyn till de köpeförhandlingar som kunna komma till stånd anser beredningen det icke lämpligt att närmare specificera de beräknade beloppen. Den sammanlagda försäljningssumman kan emellertid uppskattas till minst kronor 6 000 000: —

C. Kostnader för personalorganisationen.

Strafflagberedningens förslag föranleder att följande tjänster i högre lönegrader tillkomma respektive upphöra.

Lönegrad eller arvode
Tillkommer

1. Fångvårdsstyrelsen.

1 tjänst som överinspektör (för hälso- och sjukvård)...	C 5
1 byråchefstjänst å sociala byrån	A 30
1 förste byråsekreterartjänst å dito.....	A 24
1 förste amanuensstjänst å dito	Eo 18
1 byråchefstjänst å arbetskontoret	A 30
1 förste byråsekreterartjänst å dito	A 24
1 förste amanuensstjänst å dito	Eo 18

Därjämte torde efter hand erfordras förstärkning av arvoden till styrelsens sakkunniga biträden i jordbruksärenden och byggnadsärenden ävensom förhöjt anslag till avlöning av biträdespersonal för expeditiönsverksamhet.

	Lönegrad eller arvode	
	Tillkommer	Avgår
Avgår:		
Arvode till styrelsens sakkunniga biträde i hälsovårds- ärenden.....		1 200: —
1 byrådirektörstjänst å sociala avdelningen.....		A 28
1 byråsekreterartjänst å dito		A 21
1 byrådirektörstjänst å arbetskontoret		A 28

2. *Fångvårdsstaten.*

Anstalt i Stockholmstrakten:

Tillkommer:

1 social kuratorstjänst	Eo 18
1 föreståndartjänst vid koloni I (30 män)	A 16
1 föreståndartjänst vid koloni II (20 män)	A 15
1 tjänst som uppsyningsman eller motsvarande vid koloni III (15 kvinnor)	A 12

Avgår:

1 social kuratorstjänst	Eo 10
-------------------------------	-------

H a l l:

Tillkommer:

1 social kuratorstjänst	Eo 16
-------------------------------	-------

H å g a:

Tillkommer:

1 tjänst som överläkare av 3:e klass och sjukhuschef	A 27
1 social kuratorstjänst	Eo 16
1 föreståndartjänst å koloni (20 män)	A 15

Avgår:

Arvode till sinnessjukläkare	8 340: —
1 social kuratorstjänst	Eo 10

L i n k ö p i n g:

Avgår:

1 föreståndartjänst	A 16
---------------------------	------

N o r r k ö p i n g:

Tillkommer:

1 social kuratorstjänst	Eo 16
1 föreståndartjänst å koloni (20 män)	A 15

S k e n ä s:

Tillkommer:

1 social kuratorstjänst	Eo 16
-------------------------------	-------

J ö n k ö p i n g:

Tillkommer:

1 direktörstjänst	A 24
1 social kuratorstjänst	Eo 16

Avgår:

1 direktörstjänst (övergångsstat)	A 24
---	------

	Lönegrad eller arvode	
	Tillkommer	Avgår
V ä x j ö (män):		
Tillkommer:		
1 social kuratorstjänst	Eo 16	
Avgår:		
1 assistenttjänst av 3:e klass		A 16
V ä x j ö t r a k t e n :		
Tillkommer:		
1 direktörstjänst	A 24	
1 social kuratorstjänst	Eo 16	
1 tjänst som uppsyningsman eller motsvarande vid koloni I (15 kvinnor)	A 12	
1 d:o vid koloni II (10 kvinnor)	A 12	
S i n g e s h u l f :		
Tillkommer:		
1 föreståndartjänst	A 18	
Avgår:		
1 föreståndartjänst		A 15
V ä s t e r v i k :		
Avgår:		
1 föreståndartjänst		A 18
K a l m a r :		
Tillkommer:		
1 direktörstjänst	A 24	
1 social kuratorstjänst	Eo 16	
1 föreståndartjänst vid koloni II	A 15	
Avgår:		
1 extra direktörstjänst		Ex 24
K a r l s k r o n a :		
Tillkommer:		
1 föreståndartjänst	A 18	
1 social kuratorstjänst	Eo 12	
Avgår:		
1 föreståndartjänst		A 16
M a l m ö :		
Tillkommer:		
1 social kuratorstjänst	Eo 16	
1 föreståndartjänst vid koloni I (20 män)	A 15	
1 föreståndartjänst vid koloni II (30 män)	A 16	
Avgår:		
1 social kuratorstjänst		Eo 10
Y s t a d :		
Tillkommer:		
1 direktörstjänst	A 24	
1 social kuratorstjänst	Eo 16	
1 föreståndartjänst vid koloni (15 män)	A 15	
Avgår:		
1 föreståndartjänst		A 18

	Lönegrad eller arvode
	Tillkommer Avgår
H a l m s t a d :	
Tillkommer:	
1 tjänst som föreståndare eller motsvarande	A 18
Avgår:	
1 uppsyningsmannatjänst	A 10
H ä r l a n d a :	
Tillkommer:	
1 social kuratorstjänst	Eo 16
1 föreståndartjänst å koloni (20 män)	A 15
Avgår:	
1 social kuratorstjänst	Eo 10
M a r i e s t a d :	
Tillkommer:	
1 föreståndartjänst å kolonien Lockerud (20 män)	A 15
K a r l s t a d :	
Tillkommer:	
1 föreståndartjänst vid koloni (20 män)	A 15
Ö r e b r o :	
Tillkommer:	
1 direktörstjänst	A 24
1 social kuratorstjänst	Eo 16
Avgår:	
1 föreståndartjänst	A 16
V ä s t e r å s :	
Tillkommer:	
1 föreståndartjänst	A 18
Avgår:	
1 direktörstjänst	A 24
F a l u n :	
Tillkommer:	
1 direktörstjänst	A 24
1 social kuratorstjänst	Eo 16
Avgår:	
1 direktörstjänst (på övergångsstaf)	A 24
H u d i k s v a l l :	
Avgår:	
1 uppsyningsmannatjänst	A 10
Därest Hudiksvall bibehålles under en övergångstid, bör styresmannen uppflyttas till föreståndare i lönegrad A 15.	
H ä r n ö s a n d :	
Tillkommer:	
1 social kuratorstjänst	Eo 16
1 föreståndartjänst å koloni (30 män)	A 16

	Lönegrad eller Tillkommer	arvode Avgår
Sundsval:		
Avgår:		
1 föreståndartjänst		A 16
Umeå:		
Tillkommer:		
1 föreståndartjänst å koloni (20 män).....	A 15	
Luleå:		
Tillkommer:		
1 föreståndartjänst	A 18	
1 social kuratorstjänst	A 12	
Avgår:		
1 föreståndartjänst		A 16

Det må anmärkas att det, därest någon koloni framdeles förses med större jordbruks- eller verkstadsdrift, kan befinnas nödvändigt att placera styresmannen i lönegrad A 18, på samma sätt som nu föreslagits beträffande styresmannen å Singeshult.

Det av beredningen föreslagna observationsförfarandet i fråga om långtidsfångar föranleder att ökat anslag måste ställas till förfogande för arvoden åt läkare vid observationsanstalterna. I vissa fall bör tilläggsarvode utgå åt kroppssjukläkaren vid anstalten, i andra bör en särskild psykiater anlitas mot årsarvode. I ett fall — vid Stockholmsanstalten — bör en sinnessjukläkare anställas på heltid; i den mån han ej erhåller full sysselsättning kan han lämpligen biträda på sinnessjukavdelningen. Den sammanlagda ökningen av läkararvodena har av beredningen beräknats till kronor

22 000: —

I fråga om personalen i lägre lönegrader har fångvårdsstyrelsen i sina anslagsäskanden för budgetåret 1945/46 föreslagit en allmän uppflyttning i lönehänseende. Utöver vad som följer därav anser sig beredningen icke behöva räkna med ökade kostnader, föranledda av beredningens förslag. Den ökning av antalet befattningshavare som kan föranledas av de friare vårdformer som föreslagits torde nämligen komma att uppvägas av en till följd av klienteletts nedgång inträdande minskning av personalbehovet. Ett eventuellt behov av ökad ersättning åt vissa särskilt kvalificerade arbetsledare vid anstalterna torde göra sig gällande oberoende av om beredningens förslag genomföres.

	Lönegrad eller Tillkommer	arvode Avgår
--	------------------------------	-----------------

3. Skyddskonsulentorganisationen.

Enligt beredningens förslag skall antalet skyddskonsulenter ökas med fem	5 × Eo 21	
--	-----------	--

Däremot skall antalet skyddsassistenter minskas med fyra (endast en assistent med stationering i Stockholm bibehålles)		4 × Eo 16
--	--	-----------

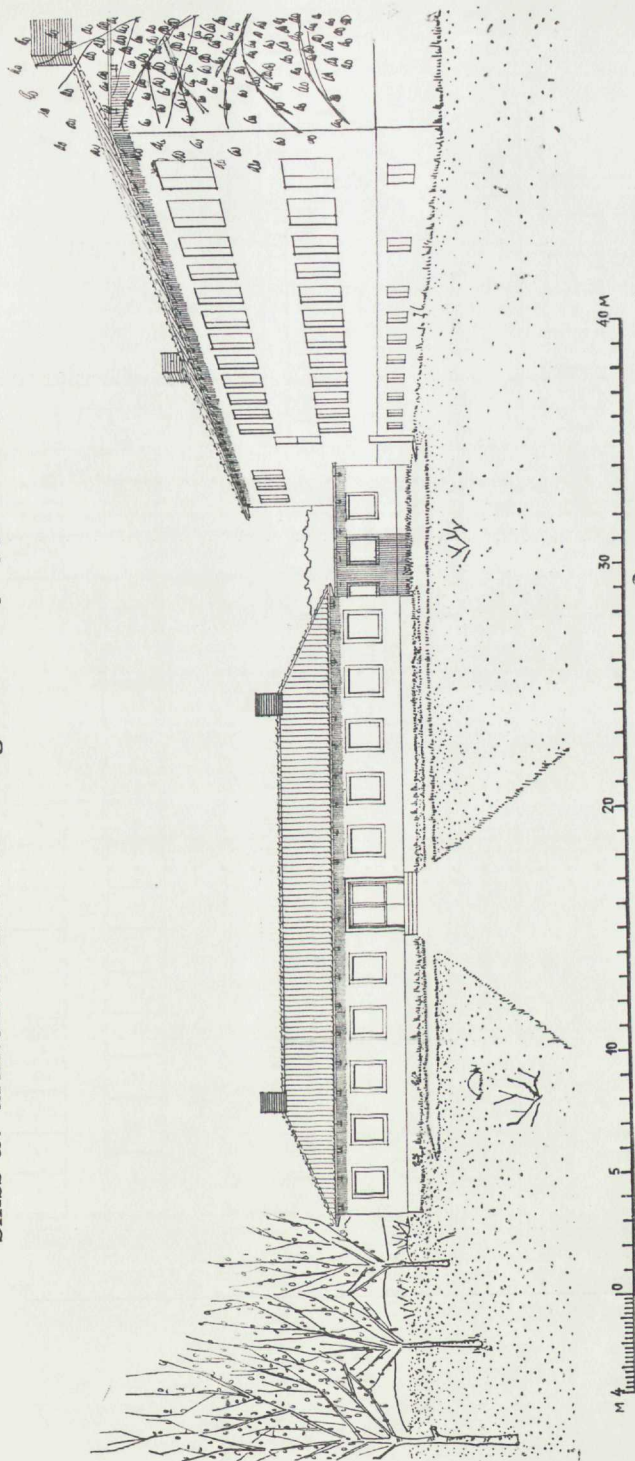
Försättning för ifrågavarande assistenttjänsters avskaffande är emellertid att konsulenternas sammanlagda anslag till skrivhjälp ökas från 8 500 till 25 000 kronor eller med ..	16 500: —	
--	-----------	--

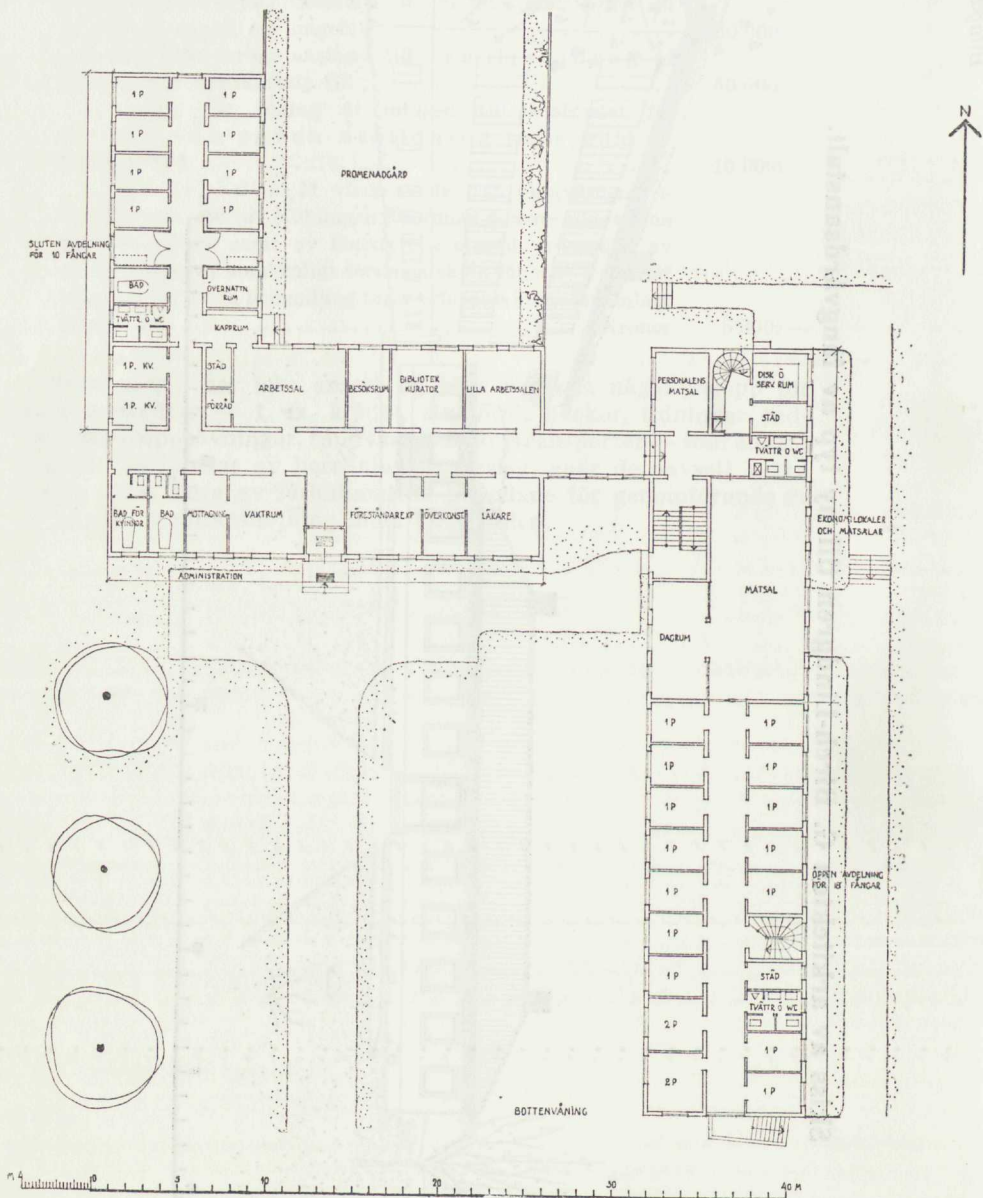
D. Övriga kostnader.

	Lönegrad eller arvode Tillkommer	Arvode Avgår
1. Den av beredningen föreslagna höjningen av de intagnas arbetspremier kommer att åsamka statsverket en årlig merkostnad om ungefär	350 000: —	
2. Det erforderliga anslaget till familjebidrag åt intagna har uppskattats till	50 000: —	
3. Anslag för bidrag åt intagna till kostnader för studier och annan utbildning under fritid erfordras med	10 000: —	
4. Till arvoden åt vissa av de från fångvården fristående personer (av Konungen förordnad domare eller annan lagfaren person samt av länsstyrelse utsedda ledamöter av anstaltsnämnd) som enligt förslaget skola följa de å anstalt intagnas vård och behandling torde erfordras ett sammanlagt belopp av	5 000: —	Kronor

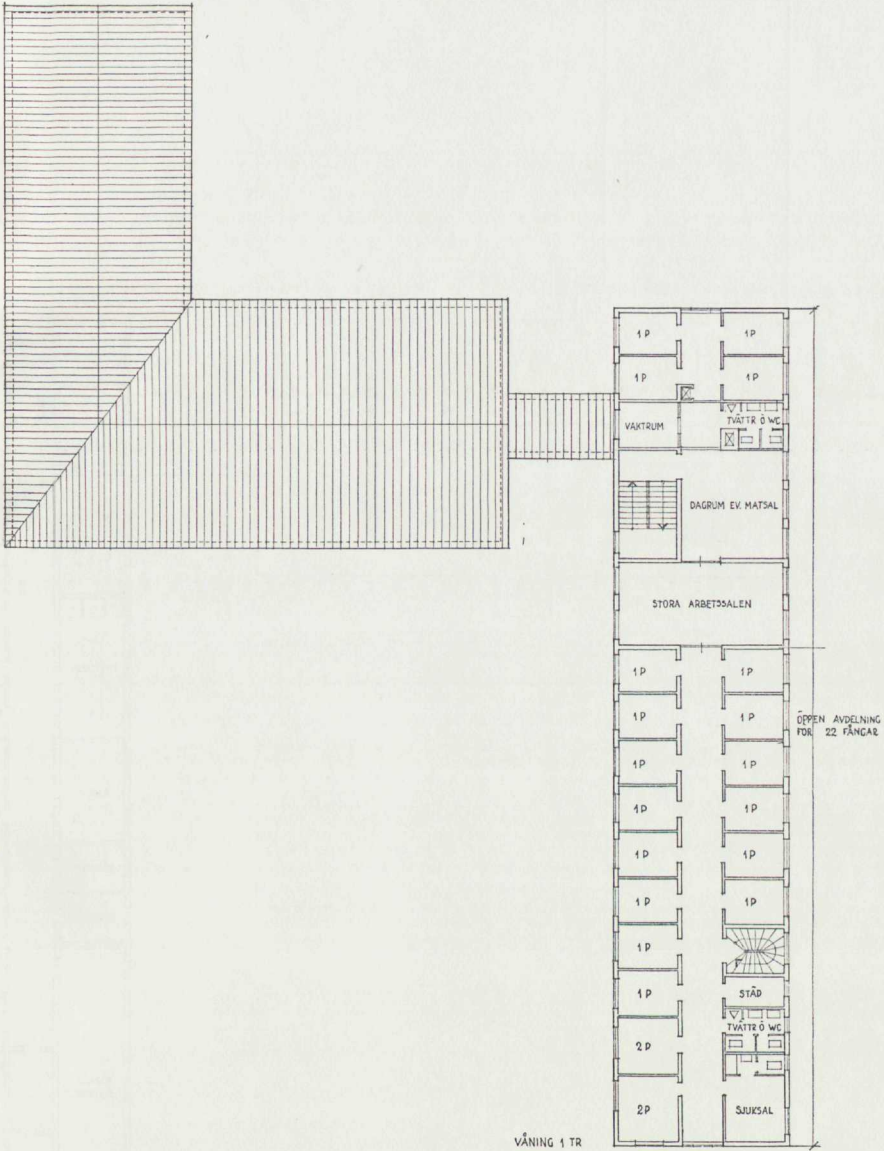
Beredningen har icke ansett sig böra beräkna något belopp för sådana utgifter — t. ex. kläder, sjukvård, böcker, tidningar, redskap för kroppsövningar, tandvård och fångtransporter — som endast indirekt föränledas av beredningens förslag, enär de oavsett detta måste anses vara av förhållandena påkallade för genomförande av en allmän standardhöjning inom fångvården.

Skiss av arkitekten G. Birch-Lindgren till ny typ av fångvårdsanstalt.

Bilaga 2 c.

Om frekvensen av återfall i brott.¹

Av Gunnar Dahlberg och Torgny Lindberg.

I. Inledning.

Utredningen avser att statistiskt belysa risken för återfall i brott, särskilt risken för att personer som undergått frihetsstraff skola återfalla i brott som förskyller sådant straff. Vid utredningar av denna art kan man utnyttja ett aktuellt material som belyser förhållandena fram mot närvarande tid. I så fall måste observationsperioden bli kort. Man kan emellertid också gripa tillbaka på äldre tider och utgå från personer som straffats för 10 eller 20 år sedan. Då erhåller man en längre observationstid, men på grund av de förändringar som inträtt i samhället och i någon mån även i straffrättsliga regler och behandlingsmetoder kan man inte vara säker på att de slutsatser man drar allttjämt äga giltighet. För att erhålla en mera allsidig belysning av problemet är det önskvärt att använda båda tillvägagångssätten. Vi ha därför utfört dels en undersökning på material från åren 1939—1943, som avser aktuella riskförhållanden, dels en undersökning på material från år 1929 och den efterföljande tioårsperioden, som belyser riskförhållandena under förkrigstiden. De båda undersökningarna komplettera varandra.

Siffermässiga uppgifter äro uppenbarligen av intresse för att belysa, i vilken utsträckning ådömda straff förfelat sin verkan såtillvida att de straffade återfallit. Man får naturligtvis inte vända på satsen och påstå att de som ej blivit straffade blivit fullgoda medborgare. Först och främst bli ju inte alla som återfalla i brott upptäckta och dömda. Vidare begär man av en medborgare i ett samhälle mera än att han ej skall bli straffad. För att fullständiga bilden behövas upplysningar om i vad mån vederbörande kunnat försörja sig själv och i övriga avseenden uppfyllt sina medborgerliga skyldigheter. Det vore exempelvis av intresse att undersöka, i vilken utsträckning de straffade gjort sig skyldiga till fylleriförseelser eller blivit omhändertagna av nykterhetsnämnd, varnade för lösdriveri, dömda till tvångsarbete och dylikt. De upplysningar som insamlats belysa således endast en sida av saken, nämligen i vilken utsträckning de dömda ånyo blivit straffade.

Med hänsyn till de upplysningar som erhållits må framhållas, att det inte är möjligt att utnyttja dem till en värdering av de hittills använda metoderna att behandla brottslingar. Detta skulle låta sig göra endast om man disponerade ett likartat material av individer, som blivit föremål för annan behandling. Jämförelser mellan olika grupper i materialet ge emellertid upplysningar som äro av intresse, och slutligen är det i och för sig av vikt att få ett mått på återfallsfrekvensen, därför att om resultatet är dåligt, är det under i övrigt lika omständigheter större skäl att pröva andra metoder än om resultatet är gott.

I avsikt att erhålla en bakgrund till undersökningen över återfallsrisk ha i första hand siffror beräknats över risken att upp till olika åldersgränser bli dömd för ett

¹ Utredningen har utförts på uppdrag av strafflagberedningen och har delvis bekostats av statsmedel. Ett mindre bidrag har vidare erhållits från medicinska fakultetens vid Uppsala universitet Regnellska fond, för vilket förf:nna be att få framföra ett varmt tack.

första brott. Dessa siffror utnyttjas även för en jämförelse med återfallsrisken. Det är nämligen av intresse att få en föreställning om hur mycket större risken att bli dömd för brott av viss beskaffenhet är för en person, som redan en gång blivit straffad på visst sätt, jämfört med genomsnittsriskerna för en icke straffad person i motsvarande ålder.

II. Aktuella riskförhållanden.

Risken för ett första frihetsstraff.

I första hand ha beräkningar utförts över risken att bli dömd till ett första frihetsstraff, d. v. s. ungdomsfängelse, fängelse eller straffarbete. Villkorliga domar redovisas icke. Det är alltså mera exakt uttryckt fråga om risken att få undergå ett första frihetsstraff. Risken att av domstol för brott dömas till skyddsåtgärden tvångsuppfostran redovisas ej. Siffror i detta hänseende skulle nämligen sakna större intresse, emedan det är ungefär lika vanligt att en brottsling under 18 års ålder intages på skyddshem utan att ha åtalats eller i samband med villkorlig dom som att han dömes till tvångsuppfostran. Ej heller redovisas risken att dömas till någon av de frihetsberövande skyddsåtgärderna förvaring eller internering. En förstagångsbrottsling kan nämligen aldrig dömas till internering och kan endast under vissa sällsynta förutsättningar dömas till förvaring. Under det år, 1942, som ligger till grund för beräkningarna, intogs ingen förstagångsbrottsling på fångvårdsanstalt för undergående av förvaring. Undersökningen avser alltså i denna del att utröna risken att på grund av brott för första gången intagas på fångvårdsanstalt.

Materialet för utredningen, som är hämtat från det hos fångvårdsstyrelsen förda centrala fångregistret, utgöres av de män som under år 1942 för första gången intogs på fångvårdsanstalt för undergående av frihetsstraff. Året 1942 är i viss mån mindre representativt, emedan detta år ett onormalt stort antal personer dömdes till frihetsstraff till följd av den under kristiden stegrade brottsligheten. Nämda år har emellertid valts *dels* emedan registrets uppläggning medför svårigheter att taga material från ett tidigare år, *dels* därför att de återfallsberäkningar som verkställts avse återfall i brott som inträffat under åren kring 1942. Det är tydligt, att en jämförelse mellan förstagångsbrottslighet och återfallsbrottslighet måste bygga på ett likartat material. Härtill kommer, att de risksiffror man erhåller av skäl som nedan angivas måste bli något för låga. Det kan därför anses försvarligt att grunda beräkningarna på ett år med höga brottslighets-siffror. För jämförelser mellan skilda grupper inom materialet torde det vidare vara av mindre betydelse att siffrorna avse ett år, då den totala brottsligheten varit onormalt hög.

De metoder som kommit till användning vid utredningen ha utförligt angivits i tidigare publikationer (GUNNAR DAHLBERG och SVEN STENBERG: Alkoholismen som samhällsproblem 1934, GUNNAR DAHLBERG: Alcoholism from a social point of view. Acta societatis medicorum suecana, 1939, och GUNNAR DAHLBERG: Risken att dömas för svårare brott. Nordisk Tidsskrift for Strafferet, 1943). Tillvägagångssättet är i korthet följande. De personer, som under ett år intagits för undergående av frihetsstraff, sorteras efter ålder. Antalet första gången intagna sättes i relation till motsvarande antal individer i befolkningen. På detta sätt erhållas siffror för risken i olika ålder att bli dömd till ett första frihetsstraff eller — mera exakt uttryckt — att intagas på fångvårdsanstalt för undergående av ett sådant straff. Dessa siffror äro nu något för låga. Man borde från befolkningssiffrorna ha subtraherat det antal individer, som tidigare blivit dömda för ett eller flera brott. En sådan korrektion kan emellertid ej exakt utföras. Denna felkälla bör alltså hållas i minnet. De beräkningar som grunda sig på risksiffrorna ge således en något för gynnsam bild av situationen. Med hjälp av de erhållna risksiffrorna beräknas »sammanlagda risken»

att bli dömd för brott och undergå frihetsstraff upp till olika åldersgränser. Man tänker sig härvidlag, att man följer 100 personer upp genom de olika åldrarna och för varje år beräknar huru många som bli dömda och undergå frihetsstraff genom att applicera risksiffrorna på det antal som ännu ej dömts och straffats. Man subtraherar alltså kontinuerligt dem som redan undergått frihetsstraff från det ursprungliga antalet.¹

De siffror som på så sätt erhållas bygga på förutsättningen, att dödligheten för de straffade är lika stor som för befolkningen i genomsnitt. En del av de kriminella individerna ha emellertid en sådan livsföring, att de troligen stå större dödsrisk än genomsnittet, ehuru inga bestämda uppgifter finnas på denna punkt. Vi göra alltså även härvidlag ett förhållandevis gynnsamt antagande. Om de som straffats ha större dödlighet, få risksiffrorna en i viss mån annan innebörd såtillvida, att de ange risken att antingen få undergå frihetsstraff upp till olika ålder eller att falla offer för den överdödlighet som har samband med kriminaliteten.

Enligt en undersökning av DAHLBERG på material för år 1937 (se Nordisk Tidskrift för Strafferet, 1943) är risken att bli dömd för brott av sådan svårhetsgrad att domen antecknas i *straffregistret* störst för den yngsta åldersgruppen och sjunker sedan kontinuerligt med stigande ålder. I motsats till sistnämnda undersökning redovisar den nu föreliggande icke villkorliga domar och domar å böter för tjuvnadsbrott. Risksiffrorna måste därför bli lägre, särskilt för de yngre åldersklasserna. Dessa erhålla i särskilt stor utsträckning villkorlig dom. Deras brott ha också ofta lindrig karaktär; det är t. ex. fråga om snatteri, för vilket vederbörande endast dömes till böter. Bötesstraff kan också inträda, emedan domstolen för den yngsta åldersklassen, 15—17 år, äger nedsätta straffet under vad eljest bort följa å den brottsliga gärningen.

Brottslingar i alla åldrar kunna dömas till fängelse eller straffarbete. Mot personer i åldern 15—17 år tillämpas emellertid dessa straffarter i mycket liten utsträckning; såsom nämnts dömas de i stället villkorligt eller till tvångsuppfostran eller till böter eller också omhändertagas de för skyddsuppfostran utan att åtal sker. Personer som fyllt 18 år kunna för brott som förövats före 21 års ålder dömas till ungdomsfängelse. Jämsides därmed tillämpas emellertid straffarbete eller fängelse fortfarande i betydande utsträckning mot dem.

¹ I avsikt att ge en populär förklaring av det här använda beräkningssättet skola vi ta ett exempel från annat håll. Antag, att man vill beräkna »risken» att bli gift från 20 till 25 års ålder. I första hand måste man då ta reda på hur många 20—25-åringar, som i genomsnitt bli gifta årligen. Detta antal sättes i relation till antalet ogifta i befolkningen i motsvarande åldersgrupp. Man erhåller då en procentsiffra för risken att bli gift i denna åldersklass under ett år. Vi anta, att siffran är 10 %. För att nu erhålla den sammanlagda risken från 20—25 år föreställa vi oss, att vi följa 100 kvinnor, som leva genom dessa åldrar och vilka i tur och ordning bli utsatta för dessa risker. Första året bli 10 % gifta. 90 av de 100 kvinnorna äro alltså ogifta vid årets slut. Andra året stå dessa 10 % risk och följaktligen bli 9 gifta. Tredje året ha vi kvar 81 ogifta och bland dessa bli alltså 8,1 gifta. Om vi fortsätta på detta sätt, finna vi alltså, att av de 100 flickorna 42,2 bli gifta upp till 25 års ålder, under förutsättning att de inte dö dessförinnan. Tillvägagångssättet härvidlag motsvarar den beräkningsmetod, som använts för fastställandet av risken att bli dömd för ett första brott, bortsett från att vi vid beräkningen av de ursprungliga risksiffrorna icke tagit hänsyn till att en del av befolkningen redan är straffad, vilket medfört, att risksiffrorna blivit för låga. Samma tillvägagångssätt visavi giftermålsrisken skulle ha inneburit, att vi satt antalet gifta under ett år i relation till hela befolkningen i motsvarande åldersgrupper och inte endast i förhållande till dem, som är ogifta. Denna felkälla medför, att siffrorna bli för låga; detta spelar emellertid inte så stor roll vid brottslighet som vid giftermål, beroende på att giftermål är vida vanligare än brott.

Till en början behandlas risken för *ungdomsfängelse*. I tabell 1 redovisas risken för sådant frihetsstraff. Materialet utgöres av de personer som, utan att tidigare ha undergått frihetsstraff, under år 1942 intogs å anstalt för verkställighet av ungdomsfängelse (ungdomsanstalt). Åldersfördelningen har verkställts efter åldern vid intagandet å anstalt, ej efter åldern vid brottets begående. Siffrorna avse alltså risken för att intagas i ungdomsanstalt i olika åldrar.

Tab. 1. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (per 1 000 av folkmängden i resp. ålder) från 18 års ålder för män att för första gången intagas å anstalt för undergående av ungdomsfängelse år 1942.

Kyrko- skrivningsort	Ålder	Total folkmängd (män)	Antal intagna	Risk, ‰	Samman- lagd risk ‰
Storstäder	18	8 033	34	4.23	4.2
	19	9 208	34	3.69	7.9
	20	10 405	22	2.11	10.0
	21	8 426	0	0	10.0
Övriga städer	18	10 201	33	3.23	3.2
	19	11 871	24	2.02	5.3
	20	12 995	16	1.23	6.5
	21	10 583	2	0.19	6.7
Samtliga städer	18	18 234	67	3.67	3.7
	19	21 079	58	2.75	6.4
	20	23 400	38	1.62	8.0
	21	19 009	2	0.11	8.1
Landsbygd	18	35 134	35	1.00	1.0
	19	37 134	33	0.89	1.9
	20	39 371	17	0.43	2.3
	21	33 035	3	0.09	2.4
Hela riket	18	53 368	102	1.91	1.9
	19	58 213	91	1.56	3.5
	20	62 771	55	0.88	4.3
	21	52 044	5	0.10	4.4

I tabellen lämnas siffror för hela riket. Materialet är vidare fördelat på stad och landsbygd. Städerna ha uppdelats iorstäder (Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping och Hälsingborg) och övriga städer.

Det visar sig att risken är störst för den yngsta åldersgruppen och sedan kontinuerligt avtar, vilket överensstämmer med de siffror som tidigare erhållits för den allmänna brottsrisken på material för år 1937 (DAHLBERG, 1941). Av särskilt intresse är nu att beräkna den sammanlagda risken. För hela riket är siffran 0,44 ‰, d. v. s. ej fullt $\frac{1}{2}$ ‰ av alla pojkar som uppnått 21 års ålder ha blivit omhändertagna på ungdomsanstalt.

Det må i detta sammanhang ihågkommas, att vanartade barn kunna omhändertagas på skyddshem och uppfostringsanstalter. I åtskilliga fall bli de utskrivna före 18 års ålder. Detta är dock ej alltid fallet. I vissa fall bli de kvarhållna ända upp till 21-årsåldern. Detta innebär, att en del av de pojkar, som kunna väntas ha kriminell läggning ej ha möjlighet att manifesteras detta före 21-årsåldern. Det förekommer även, att pojkar som begått brott i åldern 18—20 år omhändertagas på skyddshem utan att brottet åtalas eller i samband med att de erhålla villkorlig dom. I fråga om risken att intagas på anstalt på grund av brott äro siffrorna alltså minimisiffror dels av detta skäl, dels på grund av förut angivna förhållanden rörande det statistiska beräkningssättet av risksiffrorna.

Det är av intresse att särskilja dels befolkningen i städer och dels befolkningen

det övriga landet. Det måste härvidlag ihågkommas att tätorter — köpingar och municipalsamhällen — ingå i landsbygds materialet. I den mån befolkningstätheten orsakar skillnader i risk, borde man vänta ännu större skillnader, om det vore möjligt att särskilja den egentliga landsbygden och tätorter, d. v. s. städer, köpingar och municipalsamhällen.

Vi finna att den sammanlagda risken uppgår till 0,81 % (d. v. s. 81 av 10 000 män) i städer och 0,24 % för landsbygden. Risken är med andra ord mer än 3 gånger så stor i städer som utanför städer. Med hänsyn till detta resultat är det av intresse att särskilja storstäder från övriga städer. Även härvidlag finna vi en skillnad. Risken är 1 % för storstäderna och 0,67 % för övriga städer. I storstäderna är med andra ord risken 4 gånger så stor som på landsbygden. Denna skillnad är lätt att förklara. Frestelser och tillfällen att begå brott (särskilt egendomsbrott) är större i städer, framför allt i storstäder, än i områden med glesare bebyggelse. Det är större möjlighet att erhålla illegal sprit i städer än på landsbygden. Övervakningen från polisens sida är också bättre i städer. Det är med andra ord så, att en hel del miljöfaktorer betinga en skillnad. Under sådana omständigheter finns knappast anledning anta, att olikheter i en ärftligt betingad benägenhet för egoism, bristande hänsyn, omdömeslöshet etc., som för till kriminalitet, föreligger mellan städer och landsbygd, ehuru detta teoretiskt sett naturligtvis ej kan säkert utslutas. Det är vidare svårt att avgöra, i vad mån de miljöbetingade skillnaderna, olikheter i uppfostran och dylikt, medföra en mera stabil och permanent skillnad i brottsrisk. Det är med andra ord inte möjligt att på föreliggande material ge svar på frågan, hur ungdom från landet resp. städer skulle uppföra sig, om de vid senare tidpunkt levde under samma miljöförhållanden. Siffrorna kunna alltså inte utan vidare användas som bevis för att en uppfostran på landet under i övrigt lika omständigheter är bättre än en uppfostran i stad.

Vi övergå härefter att undersöka risken att bli intagen på anstalt för undergående av fängelse eller straffarbete. Materialet utgöres av de personer, som — utan att tidigare ha undergått frihetsstraff — under år 1942 intogos på fångvårdsanstalt för att utstå fängelse eller straffarbete. Även i detta fall har åldersfördelningen verkställt efter förhållandena vid intagningen.

Om vi undersöka risken att få undergå *fängelsestraff*, finna vi i princip likartade förhållanden som vid ungdomsfängelse. Jfr Tab. 2. Risken är mycket liten för de två åldersgrupperna under 20 år. Den är genomgående störst för gruppen 20—24 år och sjunker i följande åldrar. Att risksiffrorna äro små för de båda tidigaste ålders

Tab. 2. Risk och sammanlagd risk (per 1 000 av folkmängden i resp. ålder) för män att för första gången intagas å anstalt för undergående av fängelsestraff år 1942.

Ålder vid intagandet	Storstäder			Övriga städer			Samtliga städer			Landsbygd			Hela riket		
	Antal intagna	risk %/oo	Sammanlagd risk %/oo	Antal intagna	risk %/oo	Sammanlagd risk %/oo	Antal intagna	risk %/oo	Sammanlagd risk %/oo	Antal intagna	risk %/oo	Sammanlagd risk %/oo	Antal intagna	risk %/oo	Sammanlagd risk %/oo
15—17	1	0·05	0·1	3	0·11	0·3	4	0·08	0·2	1	0·01	0·0	5	0·03	0·1
18—19	14	0·81	1·8	39	1·77	3·9	53	1·35	2·9	14	0·19	0·4	67	0·60	1·3
20—24	168	3·59	19·6	164	2·95	18·5	332	3·24	19·0	298	1·74	9·1	630	2·30	12·8
25—29	72	1·34	26·1	54	0·96	23·2	126	1·15	24·6	127	0·76	12·9	253	0·92	17·3
30—34	63	1·15	31·7	36	0·6*	26·4	99	0·90	29·0	87	0·53	15·5	186	0·68	20·6
35—39	41	0·86	35·9	33	0·70	29·8	74	0·78	32·8	53	0·35	17·2	127	0·51	23·1
40—44	22	0·51	38·4	28	0·68	33·0	50	0·59	35·7	49	0·35	18·9	99	0·44	25·3
45—49	25	0·66	41·5	14	0·38	34·9	39	0·52	38·2	26	0·21	19·9	65	0·33	26·9
50—54	8	0·23	42·6	6	0·19	35·8	14	0·21	39·2	12	0·11	20·5	26	0·15	27·6
55—59	2	0·07	43·0	3	0·11	36·3	5	0·09	39·6	13	0·13	21·1	18	0·12	28·1
60—64	3	0·13	43·6	2	0·09	36·7	5	0·11	40·1	4	0·05	21·4	9	0·07	28·5
65—69	1	0·07	43·9	0	0	36·7	1	0·03	40·3	3	0·04	21·6	4	0·04	28·7

grupperna betingas naturligtvis av att flertalet brottslingar i denna ålder får villkorlig dom eller omhändertages på skyddshem eller uppfostringsanstalt eller dömes till ungdomsfängelse. Vi finna vidare samma förhållanden mellan risksiffrorna för dessa äldre åldersgrupper som när det gällde ungdomsfängelse, större risk i städer än på landsbygd och större risk i storstäder än i övriga städer. Den sammanlagda risken upp till 70 års ålder uppgår för individer, skrivna på landsbygden, till 2,2 % och i städer till 4,0 %. Risken i städer är med andra ord nästan dubbelt så stor. Vidare är den sammanlagda risksiffran högre för storstäder än för övriga städer, nämligen 4,4 % resp. 3,7 %.

Vi finna slutligen likartade förhållanden, när det gäller *straffarbete*. Jfr Tab. 3. Risksiffrorna ligga högst för gruppen 20—24 år och sjunka sedan. Den sammanlagda risken vid 70 år är störst för storstäder. Den uppgår till 4,3 %. För övriga städer är siffran 2,9 %. För landsbygden uppgår den sammanlagda risken endast till 1,2 % medan siffran för samtliga städer är 3,6 %. Risken att bli dömd till ett första straffarbete är med andra ord 3 gånger så stor i städer som på landet.

Tab. 3. Risk och sammanlagd risk (per 1 000 av folkmängden i resp. ålder) för män att för första gången intagas å anstalt för undergående av straffarbete år 1942.

Ålder vid intagnandet	Storstäder			Övriga städer			Samtliga städer			Landsbygd			Hela riket		
	Antal intagna	risk %/100	Sammanlagd risk %/100	Antal intagna	risk %/100	Sammanlagd risk %/100	Antal intagna	risk %/100	Sammanlagd risk %/100	Antal intagna	risk %/100	Sammanlagd risk %/100	Antal intagna	risk %/100	Sammanlagd risk %/100
15—17	5	0·24	0·7	2	0·07	0·2	7	0·15	0·4	4	0·04	0·1	11	0·07	0·2
18—19	25	1·45	3·6	24	1·09	2·4	49	1·25	2·9	27	0·37	0·9	76	0·68	1·6
20—24	125	2·67	16·8	101	1·81	11·4	226	2·21	13·9	151	0·88	5·3	377	1·38	8·4
25—29	79	1·47	21·1	67	1·19	17·3	146	1·33	20·4	88	0·53	7·9	234	0·85	12·6
30—34	64	1·17	29·8	39	0·71	20·8	103	0·94	25·0	37	0·22	9·0	140	0·51	15·1
35—39	50	1·05	34·8	25	0·53	23·4	75	0·79	28·9	31	0·20	10·0	106	0·43	17·2
40—44	24	0·66	37·5	13	0·31	24·9	37	0·44	31·0	24	0·17	10·9	61	0·27	18·6
45—49	13	0·34	39·2	9	0·24	26·1	22	0·29	32·4	11	0·09	11·3	33	0·17	19·4
50—54	8	0·23	40·3	7	0·22	27·2	15	0·23	33·5	5	0·05	11·5	20	0·11	20·0
55—59	4	0·14	41·0	2	0·07	27·5	6	0·11	34·0	6	0·06	11·8	12	0·08	20·3
60—64	7	0·31	42·5	4	0·17	28·3	11	0·24	35·2	6	0·07	12·2	17	0·13	21·0
65—69	2	0·13	43·1	2	0·12	28·9	4	0·12	35·8	1	0·01	12·2	5	0·05	21·2

Det må erinras om att det i dessa sammanställningar genomgående är fråga om ett första frihetsstraff. En person, som dömts till ett första straffarbete, har med andra ord ej tidigare varit dömd till fängelse eller ungdomsfängelse. Under sådana omständigheter är det motiverat att sammanslå de olika materialen. Härigenom får man siffror på den sammanlagda risken för ett första frihetsstraff. Sådana siffror återfinnas i tabell 4.

Vi kunna nu konstatera, att för gruppen 15—17 år är risksiffran lägre än för den följande åldersgruppen. Såsom förut framhållits torde detta delvis sammanhånga med att i denna ålder ett ej obetydligt antal dömes till böter, erhåller villkorlig dom eller intages på skyddshem eller uppfostringsanstalt. Då vi ej ha tillgång till siffror, är det inte möjligt att avgöra, om detta förhållande helt förklarar skillnaden. För åldersgruppen 18—19 år ligga risksiffrorna högt men dock något lägre än för gruppen 20—24 år när det gäller riket i dess helhet. Förklaringen är möjligen, åtminstone delvis, att även personer i åldern 18—19 år erhålla villkorlig dom i större utsträckning än äldre brottslingar samt att intagning på skyddshem eller uppfostringsanstalt även förekommer för brottslingar i denna ålderklass. I varje fall ger utredningen emellertid intet stöd för den ofta omhuldade meningen,

Tab. 4. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (per 1 000 av folkmängden i resp. ålder) för män att för första gången intagas å anstalt för undergående av frihetsstraff (straffarbete, fängelse och ungdomsfängelse) år 1942.

Ålder vid intagnad	Storstäder			Övriga städer			Samtliga städer			Landsbygd			Hela riket		
	Antal in-tagna	risk ‰	Sammanlagd risk ‰	Antal in-tagna	risk ‰	Sammanlagd risk ‰	Antal in-tagna	risk ‰	Sammanlagd risk ‰	Antal in-tagna	risk ‰	Sammanlagd risk ‰	Antal in-tagna	risk ‰	Sammanlagd risk ‰
15—17	6	0·28	0·9	5	0·19	0·6	11	0·23	0·7	5	0·05	0·1	16	0·10	0·3
18—19	107	6·21	13·2	120	5·44	11·4	227	5·77	12·2	109	1·51	3·2	336	3·01	6·3
20—24	315	6·74	46·0	283	5·08	36·3	598	5·84	40·7	469	2·74	16·8	1 067	3·90	25·6
25—29	151	2·82	59·4	121	2·15	46·6	272	2·48	52·5	215	1·29	23·1	487	1·76	34·1
30—34	127	2·82	70·2	75	1·37	53·1	202	1·84	61·2	124	0·75	26·7	326	1·19	39·8
35—39	91	1·91	79·1	58	1·23	58·9	149	1·57	68·6	84	0·55	29·4	233	0·94	44·3
40—44	46	1·08	84·0	41	0·99	63·6	87	1·03	73·4	73	0·53	82·0	160	0·72	47·8
45—49	38	1·00	88·6	23	0·63	66·5	61	0·81	77·1	37	0·30	33·4	98	0·50	50·1
50—54	16	0·47	90·7	13	0·40	68·4	29	0·44	79·2	17	0·15	34·2	46	0·26	51·4
55—59	6	0·21	91·6	5	0·18	69·2	11	0·19	80·0	19	0·19	35·1	30	0·19	52·3
60—64	10	0·45	93·7	6	0·26	70·4	16	0·35	81·7	10	0·11	35·7	26	0·19	53·2
65—69	3	0·20	94·6	2	0·12	75·9	5	0·15	82·4	4	0·05	35·9	9	0·09	53·6

att personer i de allra yngsta åldersklasserna i större utsträckning än äldre personer begå brott av särskilt allvarlig beskaffenhet. Från 24-årsåldern sjunka emellertid risksiffrorna kontinuerligt. Samma bild erhålles för de olika regioner, i vilka materialet grupperats. Man kan vidare konstatera att risksiffrorna äro större i städer än på landsbygd och större i storstäder än i övriga städer.

Sammanlagda risken att bli dömd till frihetsstraff uppgår till 5,4 % för riket i dess helhet. Det är av intresse att jämföra denna siffra med de siffror Dahlberg (1943) erhållit för totala risken att dömas för brott som införas i straffregistret. För riket i dess helhet var siffran 7,2 %. Om man bortser från det förhållandet att brottsligheten var högre år 1942 än under det år, 1937, som låg till grund för Dahlbergs undersökning, skulle detta innebära, att mer än 3/4 av totala risken för straffregisterbrott betingas av risken för ett första frihetsstraff. Så är naturligtvis inte fallet, men siffrorna kunna utnyttjas för en jämförelse mellan skilda grupper inom materialet. Om vi betrakta siffrorna från landsbygden, finna vi att risken för ett första frihetsstraff uppgår till 3,6 %, medan i Dahlbergs material för år 1937 den totala risken uppgick till 5,4 %. Motsvarande siffror för städerna voro 8,2 resp. 10,9 %. Man kan alltså konstatera, inte blott att brottsrisken är vida lägre för lantbefolkningen än för stadsbefolkningen utan också att denna skillnad alltjämt förefinnes, om man endast tar hänsyn till de svårare brott, som betinga frihetsstraff. Risken för frihetsstraff i förhållande till totala straffregisterbrottsrisken är för lantbefolkningen 66,7 %, alltså två tredjedelar, och för städer 75,2 %, d. v. s. tre fjärdedelar. Om vi slutligen jämföra storstäder med övriga städer, få vi ävenledes en tydlig skillnad i risken för ett första frihetsstraff. Risken i storstäderna uppgår till 9,5 % och i övriga städer till 7,1 %.

Det återstår att undersöka riskförhållandena vid olika *civilstånd*. Siffror lämnas i tabell 5. Man kan då först konstatera att risken för gifta personer på det hela taget ligger på en lägre nivå än för ogifta. (Ett undantag utgör siffran för 20—24-åringar, varom mera nedan.) Skillnaden mellan gifta och ogifta i fråga om de äldre åldersklasserna är i och för sig naturlig. Personer som äro skötsamma och välbalanserade ha större möjligheter att gifta sig än personer med benägenhet för en mera oregelbunden livsföring. Om man beräknar sammanlagda risken från 25

Tab. 5. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (per 1000 av folk mängden i resp. ålder) bland män med olika civilstånd inom hela riket att för första gången intagas å anstalt för undergående av frihetsstraff år 1942.

Ålder vid intagandet	Ogifta			Gifta			Änklingar			Frånskilda		
	Antal intagna	risk ‰	Sammanlagd risk ‰	Antal intagna	risk ‰	Sammanlagd risk ‰	Antal intagna	risk ‰	Sammanlagd risk ‰	Antal intagna	risk ‰	Sammanlagd risk ‰
20—24	947	3.78	—	117	5.07	—	—	—	—	—	—	—
25—29	292	1.79	8.9	175	1.56	7.8	3	6.16	30.4	17	25.07	119.2
30—34	133	1.37	15.7	169	0.97	12.6	2	1.55	37.9	22	13.25	176.0
35—39	67	1.07	20.9	145	0.80	16.5	3	1.37	44.5	18	8.14	209.0
40—44	34	0.77	24.7	106	0.61	19.6	6	1.77	52.9	14	5.13	229.1
45—49	23	0.70	28.1	69	0.44	21.7	2	0.39	54.8	4	1.43	234.6
50—54	6	0.22	29.2	33	0.24	22.9	3	0.38	56.6	4	1.41	240.0
55—59	4	0.18	30.0	21	0.18	23.7	3	0.28	57.9	2	0.78	242.9
60—64	7	0.38	31.8	10	0.10	24.2	5	0.33	59.4	4	1.88	250.0
65—69	1	0.07	32.2	6	0.08	24.7	1	0.05	59.7	1	0.65	252.5

års ålder upp till 70-årsåldern, finner man för de gifta siffran 2,5 % och för de ogifta siffran 3,2 ‰. Skillnaden är inte stor men fullt tydlig. Det må för övrigt nämnas att särskild beräkning för lands- och stadsbefolkning givit motsvarande siffror. Det har emellertid ej ansetts nödvändigt att publicera dessa tabeller.¹ I detta sammanhang må erinras att sjukligheten och dödligheten är större bland ogifta än bland gifta och likaså frekvensen av självmord.

Av intresse är vidare att undersöka hur stor risken är för frånskilda. Denna grupp bör utgöra ett urval av individer med hög brottslighet beroende på att individer med kriminella tendenser böra stå en hög skilsmässorisk. Den hänsynslöshet och brist på omdöme som i många fall är en förutsättning för brott bör ej sällan också medföra skilsmässa. I själva verket är sammanlagda risken för frånskilda ungefär 10 gånger så stor som för de gifta och uppgår för hela riket till 25,3 ‰. I och för sig är denna siffra dock knappast överraskande. Redan på det ovannämnda materialet från år 1937 kunde konstateras en motsvarande skillnad samt vidare att risksiffrorna för de gifta i de första åldersklasserna lågo något högre än för ogifta. Detta tolkades så, att »personer med kriminella tendenser förhållandevis tidigt ingå äktenskap men efter jämförelsevis kort tid bli skilda». Denna slutsats stödes av siffrorna i föreliggande material. Som framgår av tabell 5 är nämligen brottsrisken hos gifta i åldern 20—24 år högre än hos ogifta i samma ålder. Vidare är brottsrisken hos de frånskilda hög redan i åldern 25—29 år.

Av intresse ur teoretisk synpunkt är vidare att änklingar stå större risk än gifta och till och med större risk än ogifta. För denna grupp uppgår nämligen den sammanlagda risken för ett första frihetsstraff till 6,0 ‰. Risken är med andra ord ungefär dubbelt så stor som för ogifta individer. Det material som kunnat bearbetas är emellertid inte så stort. Skillnaden är visserligen statistiskt säkerställd, men materialet är ej tillräckligt för att tillåta en uppdelning på land och stad. I detta sammanhang må emellertid erinras om att enligt Dahlbergs undersökning på material från år 1937 den sammanlagda risken för straffregisterbrott för änklingar uppgick till 16,2 ‰ och för gifta och ogifta i motsvarande åldersintervall till endast 4,9 respektive 5,4 ‰. Med hänsyn härtill får tendensen anses vara säkerställd. Den slutsatsen torde kunna dragas, att hustrun utgör ett återhållande moment för männens brottslighet. När hustrun dör, komma därför männens kriminella ten-

¹ Den totala risken från 25 till 70 år för gifta inom lantbefolkningen är 1,7 ‰ och för ogifta 3,5 ‰. Motsvarande siffror för rikets städer är 3,5 ‰ och 5,5 ‰.

denser att i större utsträckning göra sig gällande. Orsaken till brottsligheten kan naturligtvis också delvis vara, att änkringarna ibland få svårare att hålla samman hemmet och sköta sin ekonomi efter hustruns frånfalle.

Den allmänna risken för återfall.

Efter denna översikt rörande risken för ett första frihetsstraff övergå vi till att undersöka risken för återfall i brott som medföra frihetsstraff eller annat omhändertagande på fängvårdsanstalt. Materialet, som är hämtat från centrala fängregistret, består av de individer som under åren 1939—1941 frigivits efter att ha undergått ett fängelse- eller straffarbetsstraff, som utgör den första, andra eller tredje vistelsen å fängvårdsanstalt. För att ej få för små grupper ha de personer som varit intagna å fängvårdsanstalt flera än tre gånger ej redovisats för sig. Då fängelsefångarna och straffångarna på det hela taget skilja sig ej oväsentligt med hänsyn till de begångna brottnens svårhetsgrad, hålla vi grupperna isär redan från början. De personer som utskrivits efter undergående av ungdomsfängelse, förvaring eller internering ha icke medtagits. Beträffande dessa grupper har en särskild beräkning av återfallsfrekvensen verkställts på grundval av redan föreliggande uppgifter (se s. 364 f.). Åldersfördelningen av de observerade personerna framgår av tabell 6.

Tab. 6. Ålder vid intagningen å anstalt för män, som under åren 1939—1941 frigivits efter undergående av frihetsstraff (fängelse eller straffarbete) av olika nummer.

Ålder vid in- tagandet	Fängelse			Straffarbete			Ålder vid in- tagandet	Fängelse			Straffarbete		
	Frihetsstraffets nummer							Frihetsstraffets nummer					
	1	2	3	1	2	3		1	2	3	1	2	3
16—17	31	3	—	23	—	—	51—55	178	35	10	43	13	10
18—20	324	29	1	237	48	5	56—60	95	18	7	39	10	5
21—25	1 287	200	44	558	236	81	61—65	37	5	1	11	4	4
26—30	1 097	179	63	368	172	90	66—70	10	3	2	4	—	2
31—35	815	139	65	220	120	73	71—75	2	—	—	—	—	—
36—40	625	124	52	152	73	47	76—80	—	—	1	—	—	—
41—45	434	100	28	118	47	38	81—85	1	—	—	—	—	—
46—50	277	60	15	69	33	20	Summa	5 213	895	289	1 842	759	375

Det må i detta sammanhang framhållas, att vid beräkningen av risken för ett första frihetsstraff en annan åldersindelning använts i avsikt att möjliggöra en jämförelse med befolkningssiffrorna i den officiella statistiken. I en del tabeller i det följande har vidare en grövre åldersfördelning av tekniska skäl kommit till användning.

Då det gäller personer som undergått frihetsstraff, är det inte förvånande att antalet i åldersgruppen 16—17 år är litet. Som förut framhållits, beror detta på speciella förhållanden. Den sannolika åldern (medianen), d. v. s. den ålder som hälften överskridit och hälften ej uppnått vid intagning på anstalt, är 27½ år för dem som dömts till straffarbete och 30½ år för dem som dömts till fängelse en första gång. Det är naturligt att åldern stiger vid 2:a resp. 3:e frihetsstraffet inom de båda grupperna, eftersom någon tid måste förflyta, innan straffet avtjänats och vederbörande hunnit begå nytt brott. Förskjutningen är emellertid liten. Vid 2:a brottet är den sannolika åldern 29 och vid 3:e brottet 32 år för dem som undergått straffarbete. För dem som undergått fängelse en 2:a gång är medianen 32 år och vid 3:e frihetsstraffet är siffran 34 år. Att förskjutningen inte är starkare kan betingas av att det speciellt är unga individer som göra sig skyldiga till återfall.

I denna liksom föregående tabeller äro kvinnor ej medtagna. Materialet är nämligen litet. Därför har det ej ansetts motiverat att närmare bearbeta det kvinnliga materialet. Av tabellen framgår, att det antal män som undergått straffarbete en första gång uppgår till 1 842, en andra gång 759 och en tredje gång 375. Motsvarande siffror för fängelse äro 5 213 samt 895 och 289.

För att undvika missförstånd må framhållas att man ur denna tabell ej kan erhålla siffror över återfallsrisken. En person, som under den treårsperiod materialet omfattar utskrivits från anstalt efter avtjänandet av ett 2:a frihetsstraff, kan exempelvis ha avtjänat sitt första frihetsstraff före periodens början. För att få en uppfattning om återfallsrisken är det med andra ord nödvändigt att ta hänsyn till i vad mån de olika personerna stått under observation.

Vid beräkning av återfallsrisk har tillvägagångssättet varit följande. Efter frigivning har en individ följts. Som återfall ha räknats endast de brott som medfört frihetsstraff — alltså ungdomsfängelse, fängelse eller straffarbete — eller ock förvaring eller internering. Däremot ha ej de brott som endast förskyllt bötesstraff beaktats. Sådant asocialt beteende — t. ex. lösdriveri och alkoholmissbruk — som ej är att betrakta som brott har ej räknats som återfall. Det är alltså risken att på grund av brott komma tillbaka till fängvårdsanstalt som beräknats, liksom vi förut beräknat risken att på grund av brott för första gången intagas på sådan anstalt. En mindre betydande oegentlighet ligger däri att de personer, som efter återfall i brott straffförklarats, medtagits om de i det nya målet sinnesundersökts å någon av fängvårdens sinnessjukavdelningar men däremot icke om undersökningen företagits å sinnessjukhus eller medan de varit på fri fot. Detta har nödvändiggjorts av tekniska skäl. Den som begått ett nytt brott som förskyllt frihetsstraff utgår sedan ur materialet såsom inkapabel att återfalla. När han ånyo frigives upptages han bland dem för vilka återfallsfrekvensen efter ett 2:a frihetsstraff beräknas o. s. v. Däremot har det icke varit möjligt att såsom icke kapabla utesluta de personer som icke haft möjlighet att återfalla, emedan de under någon del av observationstiden varit intagna på annan anstalt än fängvårdsanstalt, t. ex. sjukhus, alkoholistanstalt eller tvångsarbetsanstalt. Detta medför, att de återfallssiffror som erhållas i viss grad bli för låga och alltså äro att betrakta som minimivärden. Felkällan torde dock ej vara av större betydelse. De personer som redan vid frigivningen intagits å anstalt ha däremot ej medtagits i materialet. Vidare ha alla utländska medborgare uteslutits.

Om den från fängelse eller straffarbete frigivne icke under första observationsåret begått nytt brott som föranlett intagning å fängvårdsanstalt, följes han fortsättningsvis till slutet av andra och eventuellt slutet av tredje året efter utskrivningen. Om en person följts något mer än ett, resp. två eller tre år, har endast den del av observationstiden räknats, som uppgått till helt år. Vad som hänt efter årets slut har med andra ord inte använts vid bearbetningen. Genom detta tillvägagångssätt ha visserligen bråkdelar av observationstider för individer ej utnyttjats, men ur beräkningssynpunkt har metoden inneburit en viss fördel. Med hänsyn till att individerna frigivits vid varierande tidpunkter och i en del fall för relativt kort tid sedan, är det material som diskuteras störst för första året, mindre för andra året och minst för tredje året. Efter tredje året ha observationer ej kunnat göras emedan materialet har aktuell karaktär.

Ur teknisk-statistisk synpunkt har beräkningssättet varit analogt med det som användes vid beräkning av risken för ett första frihetsstraff. Bland dem som observerats första året efter utskrivningen har beräknats, hur många som inom året återfallit. Med hjälp av dessa uppgifter erhållas risksiffror för första året. Motsvarande tillvägagångssätt användes för andra och tredje året. För att sedan erhålla siffror över »sammanlagd risk» tänker man sig att man följer 100 personer under tre år. Första året blir då en viss andel dömd, nämligen det antal som anges av den procentuella risksiffran för första året. De som utskrivits efter ett första frihetsstraff och som en gång återfallit kunna inte återfalla för första gången på nytt.

Därför subtraheras detta antal från de 100 utgångspersonerna. På återstoden appliceras andra årets risksiffror. Därefter subtraheras det antal som nu dömts innan man applicerar det tredje årets risksiffror. Genom detta tillvägagångssätt erhåller man en sammanlagd risk och denna är alltså lägre än den siffra man skulle erhålla genom att addera de tre årens risksiffror. Samma metod användes för dem som frigivits efter ett andra resp. ett tredje frihetsstraff.¹

Siffror beräknade på detta sätt lämnas i tabell 7. Det framgår av tabellen, att risken genomgående är störst första året och är lägre andra och lägst tredje året. (Ett undantag utgöra siffrorna för dem, som undergått ett tredje fängelsestraff. Detta torde bero på att materialet är litet och torde endast vara uttryck för en sluppbetingad förskjutning i sifferserien.) Tredje årets risksiffror ligga på så hög nivå, att man kan förmoda en ej oväsentlig risk för återfall även de närmast följande åren. De tre observationer vi disponera äro dock ej tillräckliga för att tillåta en extrapolation.

Tab. 7. Risken för återfall (i procent) under vart och ett av de tre första observationsåren samt sammanlagd risk under dessa år.

Frigivna 1939—1941 efter fri- hetsstraff, nummer	Observationsår						Samman- lagd risk, %
	1:a		2:a		3:e		
	antal frigivna	% återfall	antal frigivna	% återfall	antal frigivna	% återfall	
<i>Fängelse:</i>							
1.....	5 213	4·7	3 731	3·3	1 650	2·2	9·8
2.....	895	13·9	543	7·2	239	4·6	23·8
3.....	289	18·0	158	22·8	55	12·7	44·7
<i>Straffarbete:</i>							
1.....	1 842	15·5	952	8·9	395	6·3	27·9
2.....	759	23·5	378	13·0	163	9·2	39·5
3.....	375	25·3	180	17·8	73	12·3	45·2

På det hela taget ligga siffrorna lägre för dem som undergått fängelsestraff än för dem som dömts till straffarbete. Skillnaden är störst för dem som straffats endast en gång och mindre för tredje gången straffade. Detta framgår också av den sammanlagda risken. Efter ett första fängelsestraff har man att räkna med återfall för 10 % inom tre år. Motsvarande siffra för dem, som undergått straffarbete, är 28 %. De som undergått straff en andra gång äro en vida sämre grupp. Bland

¹ Beräkningssättet när det gäller återfall i brott kan liksom när det gällde risken för ett första brott illustreras med hjälp av giftermålsfrekvensen. Tillvägagångssättet vid en beräkning av risken att »återfalla i giftermål» skulle bli följande. Man införskaffar uppgifter på antalet män, som blivit fria på grund av skilsmässa eller makans död, och vidare uppgift på hur många av dem som gift sig på nytt före första årets slut. Antag att hälften gifter om sig. Man följer dem som fortfarande äro ogifta under andra året. Antag att även nu hälften gifter sig och att samma siffra erhålles under tredje året för dem som voro ogifta vid årets början. För att nu erhålla den sammanlagda risken för återfall i giftermål efter förloppet av tre år, föreställa vi oss att vi följa 100 personer under dessa tre år. Av dem bli 50 gifta första året. Av de 50 som äro kvar bli hälften, d. v. s. 25, gifta andra året och av de nu återstående bli 12,5 gifta tredje året. Sammanlagda risken är alltså 87,5 %. Man kan naturligtvis inte erhålla den sammanlagda risken genom att helt enkelt addera risksiffrorna för de enskilda åren. I så fall skulle resultatet bli 150 %, vilket är orimligt.

dem som straffats andra gången med fängelse återfalla 24 % inom tre år, medan bland dem som dömts andra gången till straffarbete återfallsrisken är 40 %. För dem som tredje gången straffats med fängelse är risken så hög som 45 %, under det att för dem som tredje gången undergått straffarbete återfallsrisken är 46 %, vilket innebär att nära hälften återfalla inom tre år. Siffrorna innebära att ju flera gånger en person blivit dömd, desto mindre är utsikten att han skall avhålla sig från brott. Om en person sedan han undergått ett straff i fortsättningen inte tar sig tillvara utan begår ytterligare ett brott, har man att räkna med att han i fortsättningen skall förete en ännu mindre aktsamhet. Om en person för tredje gången blivit dömd till straffarbete eller fängelse, äro hans framtidsutsikter under de tre närmaste åren efter frigivningen bortåt fem gånger sämre än för en person som frigivits efter ett första fängelsestraff. I och för sig innebär detta ingenting oväntat. Den mera exakta belysning av situationen som erhållits torde emellertid kunna påräkna intresse. Om straffet antages ha en förbättrande effekt, så är det alltså otvivelaktigt att denna i hög grad överväges av det urvalsmoment som upprepad bestraffning innebär. Om man vill anta att straffet har en destruerande effekt — att det innebär en nedbrytning av de psykiska funktioner som behövas för att möjliggöra ett uppträdande i överensstämmelse med samhällets fordringar — så är det också möjligt att tolka siffrorna i överensstämmelse med detta. Ju mera man straffar en person, desto sämre äro för honom utsikterna att kunna klara sig ute i samhället. För att på ett bevisande sätt klarlägga, i vilken utsträckning den ena eller den andra tolkningen är riktig, fordras jämförelsematerial som ej står att erhålla. Man kan naturligtvis aldrig exakt svara på frågan, hur individer skulle uppträda i ett samhälle som vore organiserat på radikalt olika sätt mot det nuvarande.

Såsom varit att vänta visar undersökningen att återfallsrisken är större under första året efter frigivningen än under de följande. Sannolikheten för att en frigiven skall kunna undgå nya straffdomar blir alltså större, ju längre han tar sig till vara.

Närmast av intresse är nu att undersöka, vilken betydelse *åldern* har för prognosen. Siffror lämnas i tabell 8.

Materialet för den yngsta åldersklassen, 16—17 år, omfattar alltför få fall för att ett särskiljande skulle möjliggöra slutsatser. Därför har för gruppen frigivna efter ett första frihetsstraff denna åldersgrupp sammanslagits med åldersgruppen 18—20 år. Bland dem som för andra gången dömts till frihetsstraff finns ingen straffånge och endast 3 fängelsefångar i åldern 16—17 år. Därför medtages ej denna åldersgrupp i tabellen. Bland dem som undergått tre frihetsstraff redovisas av samma skäl endast de som äro över 21 år.

Risken för ett första brott överhuvudtaget sjunker med stigande ålder. (Se ovan, jfr även DAHLBERG, 1943.) Siffrorna i tab. 8 utvisa att förhållandet är detsamma med hänsyn till återfallsbrotten. Man kan konstatera, att om en individ tidigt begår brott som medför frihetsstraff och särskilt om han begår upprepade brott, är hans prognos mycket dålig, medan däremot, om han senare i livet begår ett första brott, prognosen är förhållandevis god. Om en person första gången undergått straffarbete i 18—20-årsåldern, är risken för återfall 6 gånger större än för en person, som efter 40-årsåldern dömts till sådant straff. Om han i 18—20-åldern ådömts fängelsestraff äro hans utsikter 8 gånger sämre än om han första gången ådömts sådant straff efter 40-årsåldern. Det är inte möjligt att utvidga jämförelsen mellan yngre och äldre till personer som dömts till ett andra eller tredje frihetsstraff, därför att det inte finns något nämnvärt antal personer som i något så när tidig ålder hunnit meritera sig på detta sätt.

Med hänsyn till den stora skillnaden i risk för ett första brott, som föreligger för personer, skrivna i *städer* resp. på *landsbygd*, är det av intresse att undersöka i vad mån en motsvarande skillnad föreligger med hänsyn till återfallsrisken. Jfr

Tab. 8. Risken för återfall (i procent) de tre första observationsåren med hänsyn till ålder vid intagandet å straffanstalt.

(När antalet understigit 25, har det ansetts för litet för beräkning av risksiffror. Den sammanlagda risken har då endast beräknats för två år och anges inom parentes.)

Frigivna 1939—1941 efter	Ålder vid intagandet å anstalt	Observationsår						Samman- lagd risk %
		1:a		2:a		3:e		
		antal frigivna	% återfall	antal frigivna	% återfall	antal frigivna	% återfall	
<i>Fängelse :</i>								
1:a frihets- straffet	16—20	355	15·8	194	6·2	87	4·6	24·6
	21—25	1 287	7·7	827	5·8	304	5·9	18·2
	26—39	2 439	3·2	1 510	2·8	810	1·2	7·0
	40—∞	1 132	0·9	900	1·2	449	0·9	3·0
2:a frihets- straffet	18—20	29	31·0	17	(23·5)	4	0	—
	21—25	200	27·0	96	14·6	40	10·0	43·9
	26—39	422	12·8	260	5·8	120	5·8	22·7
	40—∞	241	2·5	168	3·0	75	0	5·4
3:e frihets- straffet	21—25	44	25·0	23	(34·8)	7	(14·3)	—
	26—39	168	18·5	89	22·5	32	15·6	46·7
	40—∞	76	11·8	46	17·4	16	(6·3)	(27·2)
<i>Straffarbete :</i>								
1:a frihets- straffet	16—20	260	29·2	116	17·2	52	17·3	51·5
	21—25	558	21·7	272	14·0	104	6·7	37·2
	26—39	716	11·0	379	5·8	155	4·5	20·0
	40—∞	308	3·2	185	2·7	84	2·4	8·1
2:a frihets- straffet	18—20	48	45·8	15	(13·3)	7	(14·3)	—
	21—25	236	32·6	102	23·5	36	13·9	55·6
	26—39	352	20·1	184	10·3	83	7·2	33·5
	40—∞	123	6·5	77	5·2	37	8·1	18·6
3:e frihets- straffet	21—25	81	40·7	30	36·7	11	(18·2)	(62·5)
	26—39	201	23·9	100	17·0	41	12·2	44·5
	40—∞	88	13·6	48	8·3	20	(10·0)	(20·8)

Tab. 9. Härvidlag har jämförelse gjorts mellan städer och stadsliknande samhällen, å ena sidan, och landsbygd i egentlig bemärkelse, å andra sidan. Om fullkomlig parallellitet förelåge mellan risken för ett första och risken för ett andra brott, borde man nu vänta att erhålla en utpräglad skillnad. Det visar sig att en väsentlig skillnad föreligger, men att denna är mindre än när det gäller ett första brott. Sammanlagda återfallsrisken inom tre år för dem som äro skrivna på landsbygden och undergått fängelsestraff är 7 %. Motsvarande siffra för dem som äro skrivna i städer och stadsliknande samhällen är 12 %. Bland dem som undergått straffarbete äro siffrorna 23 % för landsbygdsbefolkningen och 31 % för stadsbefolkningen.

Med hänsyn till dem som undergått ett andra frihetsstraff kunna vi alltjämt konstatera en motsvarande skillnad mellan stad och land i risken att bli dömda för ett tredje brott. Siffrorna för återfallsrisken i ett fjärde brott grunda sig på ett förhållandevis litet material, när det gäller landsbygdsbefolkningen. Det är därför inte möjligt att nå fram till en definitiv slutsats, men siffrorna peka alltjämt i samma riktning. Av intresse är att skillnaden mellan stads- och lantbefolkning tycks vara mera utpräglad hos yngre individer än hos äldre, vilket särskilt framträder hos

Tab. 9. Risken för återfall (i procent) efter första frihetsstraffet för under åren 1939—1941 frigivna män, kyrkoskrivna i städer och på landsbygd, med hänsyn till ålder vid intagandet å anstalt.

(Den sammanlagda risken är beräknad upp till slutet av tredje året.)

Frihetsstraffets art	Kyrkoskrivningsort	Ålder vid intagandet å anstalt	Sammanlagd risk %	Frihetsstraffets art	Kyrkoskrivningsort	Ålder vid intagandet å anstalt	Sammanlagd risk %
Fängelse	Städer	16—20	28·5	Straffarbete	Städer	16—20	53·8
		21—25	20·8			21—25	40·4
		26—39	8·7			26—39	21·7
		40—∞	3·7			40—∞	7·8
	Landsbygd	16—20	15·9		Landsbygd	16—20	—
		21—25	15·0			21—25	31·0
		26—39	4·9			26—39	20·1
		40—∞	2·1			40—∞	8·4

dem som undergått straffarbete för ett första brott. (Det har ej ansetts behövt att dokumentera dessa förskjutningar med en tabell.)

Det är vidare av intresse att söka utreda, vilken betydelse man kan tillmäta tidigare tecken på *asocialitet*. Med hänsyn härtill ha de som frigivits från sitt första frihetsstraff indelats i sådana som förut ej företett något anmärkningsvärt, sådana som avtjänat förvandlingsstraff för böter, och slutligen personer som tidigare blivit dömda villkorligt, dömts till tvångsuppfostran eller tvångsarbete eller varnats för lösdriveri. Det visar sig, att man kan tillmäta den tidigare *asocialiteten* mycket stor betydelse. Se tabell 10.

Tab. 10. Risken för återfall (i procent) de tre första observationsåren efter första frihetsstraffet med hänsyn till tidigare asocialitet för under åren 1939—1941 frigivna män.

(Som tidigare asocialitet redovisas ej bötesstraff men däremot förvandlingsstraff för böter, tvångsuppfostran, tvångsarbete, varning för lösdriveri och villkorlig dom.)

Tidigare asocialitet	Observationsår						Sammanlagd risk %
	1:a		2:a		3:e		
	antal frigivna	% återfall	antal frigivna	% återfall	antal frigivna	% återfall	
<i>Fängelse:</i>							
Ingen	4 343	4·1	3 160	2·6	1 419	1·7	8·2
Förvandlingsstraff för böter..	592	4·6	431	7·7	173	4·0	15·4
Övrig asocialitet	278	14·0	140	5·7	58	8·6	25·9
<i>Straffarbete:</i>							
Ingen	1 083	10·6	617	6·3	251	4·4	19·9
Förvandlingsstraff för böter ..	176	10·8	116	7·8	59	6·8	23·4
Övrig asocialitet	583	26·1	219	16·9	85	11·8	45·3

Endast 8 % av dem som dömts till fängelse en första gång och ej förut varit i konflikt med rättsvisan återfalla, medan återfallssiffran för »övriga» bland dem som dömts till fängelse en första gång uppgår till 26 %. För straffångarna äro motsvarande siffror 20 % och 45 %. Om man jämför en person dömd för första

ab. 11. Risken för återfall (i procent) de tre första observationsåren med hänsyn till det föregående brottets art.

När antalet understigit 25, har det ansetts för litet för beräkning av risksiffror. Den sammanlagda risken har då endast beräknats för två år och anges inom parentes.)

Frigivna 1939—1941 efter	Brottsarter	O b s e r v a t i o n s å r						Sam- man- lagd risk %
		1:a		2:a		3:e		
		antal fri- givna	% fall åter-	antal fri- givna	% åter- fall	antal fri- givna	% åter- fall	
<i>Fängelse:</i>								
	Tjuvnadsbrott	128	14·8	64	10·9	26	0	24·1
	Förfalskn., förskingr., bedr. o. d.	292	6·8	178	6·2	76	3·9	16·0
1:a	Sedlighetsbrott	50	4·0	27	3·7	13	0	(7·6)
frihets-	Våldsbrott	642	4·0	387	4·9	182	3·8	12·2
straffet	Rattfylleri	2 510	1·7	2 190	1·8	1 127	1·5	4·9
	Militära förseelser	1 194	10·6	582	5·8	43	11·6	25·6
	Övriga brott ¹	394	2·0	300	3·3	180	2·2	7·3
	Tjuvnadsbrott	41	17·1	22	(9·1)	10	(20·0)	—
	Förfalskn., förskingr., bedr. o. d.	127	18·9	64	12·5	25	0	29·0
2:a	Sedlighetsbrott	10	0	7	0	2	0	—
frihets-	Våldsbrott	143	11·9	86	8·1	41	4·9	23·0
straffet	Rattfylleri	273	3·7	217	3·7	112	4·5	11·5
	Militära förseelser	207	29·0	74	13·5	7	(28·6)	(38·6)
	Övriga brott	94	6·4	73	5·5	42	0	11·5
	Tjuvnadsbrott	10	(20·0)	3	(33·3)	1	0	—
	Förfalskn., förskingr., bedr. o. d.	63	20·6	35	34·3	8	(37·5)	(47·9)
3:e	Sedlighetsbrott	1	0	—	—	—	—	—
frihets-	Våldsbrott	46	8·7	24	(25·0)	8	0	—
straffet	Rattfylleri	59	11·9	46	17·4	18	(11·1)	(27·2)
	Militära förseelser	59	27·1	14	(35·7)	1	0	—
	Övriga brott	51	19·6	36	11·1	19	(10·5)	(28·5)
<i>Straff- arbete:</i>								
	Tjuvnadsbrott	948	22·6	443	12·0	197	10·2	38·8
	Förfalskn., förskingr., bedr. o. d.	411	10·7	216	9·7	83	3·6	22·3
1:a	Sedlighetsbrott	117	1·7	74	0	34	0	—
frihets-	Mord, dråp och mordbrand...	67	1·5	51	0	26	0	—
straffet	Övriga våldsbrott	120	6·7	73	6·8	26	3·8	16·3
	Övriga brott	179	9·5	95	6·3	29	3·4	18·1
	Tjuvnadsbrott	494	27·5	238	15·5	102	12·7	46·5
	Förfalskn., förskingr., bedr. o. d.	140	16·4	72	12·5	30	3·3	29·3
2:a	Sedlighetsbrott	10	(10·0)	6	0	3	0	—
frihets-	Mord, dråp och mordbrand...	6	0	6	0	4	0	—
straffet	Övriga våldsbrott	54	13·0	32	6·3	12	(8·3)	(18·5)
	Övriga brott	55	20·0	24	(4·2)	12	0	—
	Tjuvnadsbrott	254	27·2	123	18·7	49	14·3	49·3
	Förfalskn., förskingr., bedr. o. d.	62	27·4	28	21·4	11	(9·1)	(43·0)
3:e	Sedlighetsbrott	5	0	3	0	2	0	—
frihets-	Mord, dråp och mordbrand...	5	(20·0)	4	0	2	0	—
straffet	Övriga våldsbrott	22	(4·5)	11	(9·1)	5	0	—
	Övriga brott	27	25·9	11	(18·2)	4	(25·0)	—

¹ I denna grupp ingå ej 3 fall av mordbrand.

gången till fängelse, som tidigare varit utan anmärkning, och en person, som dömt för första gången till straffarbete och som tidigare varit villkorligt dömd etc., finner man att risken är nära 6 gånger så stor för den senare som för den förra.

Nästa fråga som uppställer sig är vilken betydelse *brottstypen* har för prognosen. Se tabell 11. Om vi betrakta dem som för *första* gången dömts till *fängelse*, finna vi att de som begått militära förseelser och de som begått tjuvnadsbrott äro ungefär jämställda och ha den sämsta prognosen. Ungefär $\frac{1}{4}$ återfalla. De som begått förfalskning och förskingring etc. ha något bättre prognos. För våldsbrotten är prognosen nästan densamma. Något mer än $\frac{1}{8}$ återfalla. För sedlighetsbrott, rattfylleri och övriga brott är återfallsrisken förhållandevis låg och håller sig mellan 5 och 7 %.

Bland dem, som blivit dömda till fängelse och avtjänat sitt andra frihetsstraff, är materialet litet för de flesta grupperna. Tjuvarna äro fåtaliga, efter som de vid återfall i regel dömas till straffarbete. De som begått förfalskning och förskingring etc. ha dålig prognos. Nära $\frac{1}{3}$ återfalla. Bland dem som begått militära förseelser är återfallsrisken ungefär 39 % inom 2 år. För rattfyllerister är återfallsrisken nu så hög som 11.5 % mot 4.9 % bland de första gången straffade.

Om vi slutligen betrakta gruppen, som blivit dömd till fängelse för ett tredje brott, finna vi ännu högre siffror. Bland rattfylleristerna uppgår återfallsrisken till 27 % inom 2 år och bland dem, som begått förfalsknings- och förskingringsbrott etc., till 48 % inom 2 år.

Om vi övergå till dem som undergått *straffarbete*, finna vi på jämförbara grupper något högre siffror. För de första gången frigivna tjuvarna är återfallsrisken 39 %. Närmast kommer gruppen förfalskare och förskingrare etc., för vilka risken är 22 %. För våldsbrotten är risken 16 %, alltså obetydligt högre än för personer som för sådant brott straffats med fängelse. Den grupp vi kallat »övriga brott» har en återfallsrisk av ungefär samma storleksordning. Anmärkningsvärt är att återfallsrisken efter sedlighetsbrott är mycket låg, nämligen 1.7 % och alltså lägre än för de sedlighetsbrott som medfört fängelse. Det torde också vara av intresse att återfallsrisken är liten för dem som dömts för mordbrand, dråp och mord. Gruppen är inte stor men dock tillräcklig för att ge en uppfattning om situationen. Risken är endast 1.5 %. För dem som för andra gången dömts till straffarbete är materialet litet inom de flesta brottsarterna. Siffror av värde kunna endast erhållas för tjuvnadsbrott, där risken nu är 47 %, samt för gruppen förfalskning, förskingring etc., där risken är 29 %. Motsvarande siffror efter ett tredje frihetsstraff, där sista gången dömts till straffarbete, är för tjuvnadsbrott 49 % inom tre år och för förfalskare, förskingrare etc. 43 % inom 2 år.

Det återstår slutligen att diskutera prognosen med hänsyn till *strafftidens längd*. I huvudsak sammanhänger strafftidens längd med brottstypen och den tidigare asocialiteten. På det hela taget böra personer som dömts till längre frihetsstraff ha begått svårare brott än de som dömts till kortare straff eller också på grund av reglerna om återfall ha fått ett skärpt straff. Andra omständigheter kunna emellertid även spela en roll. Jfr tabell 12.

Man borde nu vänta att finna en viss parallellitet: ju längre straffet är, desto sämre borde prognosen vara. En förskjutning i denna riktning finna vi också bland fångar som straffats med ett första fängelsestraff. Detta torde emellertid bero på att det huvudsakligen är vinningsbrottslingar som få längre fängelsestraff. Efter ett andra fängelsestraff förete siffrorna ej större förskjutning utan ligga på ungefär samma nivå. Gruppen, som dömts till minst 3 månaders fängelse vid sitt andra frihetsstraff, har i själva verket lägre siffra, vilket möjligen är uttryck för en slumpvariation men också kan bero på att vinningsbrottslingar som återfalla ej gärna dömas till fängelse, såvida det icke sker av hänsyn till hög ålder e. dyl. Inom gruppen, som för tredje gången dömts till fängelse, föreligger en obetydlig skillnad mellan

Tab. 12. Risken för återfall (i procent) de tre första observationsåren med hänsyn till strafftidens längd.

(När antalet understigit 25, har det ansetts för litet för beräkning av risksiffror. Den sammanlagda risken har då endast beräknats för två år och anges inom parentes.)

Frigivna 1939—1941 efter	Strafftidens längd	O b s e r v a t i o n s å r						Samman- lagd risk %
		1:a		2:a		3:e		
		antal fri- givna	% åter- fall	antal fri- givna	% åter- fall	antal fri- givna	% åter- fall	
<i>Fängelse:</i>								
1:a frihets- straffet	1 mån.	3 467	3·7	2 541	2·6	1 138	1·6	7·7
	2 mån.	1 198	5·5	826	4·1	344	3·2	12·3
	3 mån.—o)	548	8·8	364	6·3	168	4·2	18·1
2:a frihets- straffet	1 mån.	405	13·6	244	6·6	122	6·6	24·6
	2 mån.	303	13·5	182	8·2	64	4·7	24·3
	3 mån.—o)	187	15·0	117	6·8	53	0	20·8
3:e frihets- straffet	1 mån.	118	14·4	67	22·4	24	(16·7)	(33·6)
	2 mån.	94	21·3	40	22·5	11	0	(39·0)
	3 mån.—o)	77	19·5	51	23·5	20	(15·0)	(38·4)
<i>Straff- arbete:</i>								
1:a frihets- straffet	1—5 mån.	939	16·6	437	9·8	167	6·0	29·3
	6 mån.—1 år	691	16·5	371	8·9	161	8·1	30·1
	1 år 1 m.—2 år	145	9·7	103	7·8	47	2·1	18·4
	över 2 år	67	3·0	41	2·4	20	(5·0)	(5·3)
2:a frihets- straffet	1—5 mån.	465	22·8	225	10·2	92	8·7	36·7
	6 mån.—1 år	239	26·4	123	17·9	57	10·5	45·9
	1 år 1 m.—2 år	38	23·7	17	(5·9)	8	(12·5)	—
	över 2 år	17	0	13	(23·1)	6	0	—
3:e frihets- straffet	1—5 mån.	183	18·6	86	10·5	32	12·5	36·2
	6 mån.—1 år	145	31·7	69	24·6	31	9·7	53·5
	1 år 1 m.—2 år	34	38·2	16	(31·3)	6	(33·3)	—
	över 2 år	13	(15·4)	9	(11·1)	4	0	—

dem som nu dömts till 1 månad och de båda övriga grupperna; prognosen är sämre för dem som dömts till längre fängelsestraff. Bland dem som första gången dömts till straffarbete finna vi likartade förhållanden som bland dem som dömts för ett andra fängelsestraff. De båda korta strafftiderna, under $\frac{1}{2}$ år och $\frac{1}{2}$ —1 år, ligga på samma nivå, och de som dömts till längre straff ha en bättre prognos. För gruppen, som dömts till straffarbete för andra gången, är prognosen som förut visats på det hela taget sämre. Om straffet varit under $\frac{1}{2}$ år, är återfallsrisken nu 37 %. Om straffet varit $\frac{1}{2}$ —1 år, är motsvarande siffra 46 %. Om vi slutligen betrakta dem som undergått straffarbete vid ett tredje frihetsstraff, finna vi att återfallsrisken är mindre när strafftiden understiger $\frac{1}{2}$ år än när strafftiden utgör $\frac{1}{2}$ —1 år. Den förra gruppen återfaller till 36 % och den senare till 54 %.

Siffrorna visa alltså ingen enhetlig gång. Detta tyder på att variationerna icke bero på strafftidens längd utan sammanhånga med sådana faktorer som brottets art, den dömdes ålder och tidigare asocialitet m. m. I varje fall ger utredningen intet stöd för antagandet, att ett frihetsstraff skulle vara mer eller mindre effektivt allt efter sin tidslängd.

I detta sammanhang är det av intresse att jämföra *villkorligt frigivna* med sådana som ej bli föremål för denna åtgärd. Jfr tabell 13.

Tab. 13. Risker för återfall (i procent) de tre första observationsåren för villkorligt frigivna och andra frigivna, som första gången undergått straffarbete (strafftid > 1 år).

(När antalet understigit 25, har det ansetts för litet för beräkning av risksiffror. Den sammanlagda risken har då endast beräknats för två år och anges inom parentes.)

Observations- år	Antal frigivna 1939—1941 efter 1:a frihetsstraffet	% återfall	Observations- år	Antal frigivna 1939—1941 efter 1:a frihetsstraffet	% återfall
<i>Villkorligt fri- givna:</i>			<i>Ej villkorligt frigivna:</i>		
1:a.....	186	3·2	1:a.....	84	13·1
2:a.....	127	1·6	2:a.....	54	13·0
3:e.....	72	2·8	3:e.....	19	(5·8)
	Sammanlagd risk %	7·4		Sammanlagd risk %	(24·4)

Personer som dömts till straffarbete eller fängelse kunna villkorligt frigivas, om den avtjänade strafftiden utgör två tredjedelar och minst ett år av det utdömda straffet. Villkorlig frigivning har hittills huvudsakligen tillämpats i fråga om personer som för första gången dömts till frihetsstraff. Endast för denna grupp är materialet tillräckligt stort för att en jämförelse skall kunna utföras. Materialet är inte tillräckligt för en uppdelning efter ålder. (Siffrorna ge emellertid närmast ett intryck av att risken är vida större för yngre än för äldre.) Vi finna att risken för återfall är vida lägre för villkorligt frigivna än för övriga första gången frigivna med strafftid över ett år. Under första året är exempelvis återfallsrisken 3 % för de villkorligt frigivna och 13 % för övriga. Den sammanlagda risken efter tre år uppgår för de villkorligt frigivna till 7 % och för övriga till 24 % efter endast två år. Att återfallsrisken är mindre efter villkorlig frigivning betingas naturligtvis i första hand av att åtgärden vidtages mot personer som anses ha god prognos. Det är fråga om ett urval. Även det förhållandet, att den villkorligt frigivne under minst ett år efter frigivningen är underkastad särskild tillsyn, torde minska återfallsrisken. Det är också möjligt, att en avkortning av straffet i förening med det hot om återintagning som en villkorlig frigivning innebär verkligen har särskilt förmanlig verkan. En person som helt avtjänat sitt straff har först och främst längre tid varit utsatt för en eventuell psykiskt nedbrytande verkan som ett frihetsstraff kan tänkas medföra. Vidare känner han sig efter frigivningen mera beroende än den, som endast är villkorligt frigiven. Det är naturligtvis ej möjligt att avgöra vilken roll faktorer av denna art spela. Bestämda slutsatser kunde endast dragas, om man till sin disposition hade likartade grupper behandlade på olika sätt. Ett sådant material kan ej erhållas.

Risken för återfall jämförd med risken för förstagångsbrottslighet.

De siffror som lämnats i det föregående visa att återfallsrisken är hög och för vissa grupper kanske överraskande stor. För att på ett teoretiskt mera tillfredsställande sätt erhålla ett mått på vad återfallsrisken innebär har en särskild beräkning utförts beträffande återfallsrisken under första året. Tankegången är följande. Vi anta, att de som undergått ett frihetsstraff förbättrats i sådan utsträckning, att de kunna anses ha samma beskaffenhet som personer i genomsnitt i befolkningen. De skulle då begå brott i samma utsträckning som är karakteristiskt för de olika åldersgrupperna i befolkningen. Med hjälp av antalet frigivna efter ett, två resp. tre straff beräknas, hur många som under sådana omständigheter skulle väntas återfalla inom ett år. (Jfr tabell 14.) Den beräknade siffran jämföres med den

empiriska.¹ Vi finna att under ett år efter ett första frihetsstraff man skulle vänta att 13 personer återfölla, medan den faktiska siffran är 530. Det verkliga antalet är med andra ord 40 gånger större än det teoretiskt beräknade. Benägenheten för brott bland dem som frigivits från ett första fängelse- eller straffarbetsstraff är alltså ungefär 40 gånger större än bland genomsnittsbefolkningen. Motsvarande siffra efter ett andra frihetsstraff är 102 och efter ett tredje straff 145 gånger större.

Tab. 14. Jämförelse mellan det verkliga antalet återfall inom ett år och det antal återfall som kunde beräknas om återfallsrisken vore densamma som årliga risken för befolkningen för ett första frihetsstraff.

Frigivna efter	Antal frigivna åren 1939—41	Verkliga antalet återfall	Beräknat antal återfall	Verkliga antalet Beräknade antalet
1:a frihetsstraffet.....	7 055	530	13·84	39·7
2:a »	1 654	302	2·97	101·9
3:e »	664	147	1·01	145·0

Siffrorna belysa, att prognosen kraftigt försämras efter varje ytterligare frihetsstraff. Det har inte ansetts motiverat att utföra dessa beräkningar för följande år och för de olika grupperna för sig.

Återfallets karaktär.

Såväl ur teoretisk som ur praktisk synpunkt är det av intresse att undersöka i vad mån personer som begått brott av viss typ, om de återfalla, begå brott av samma slag eller begå brott av annat slag än tidigare. Om vi undersöka totalmaterialet med hänsyn till återfallets karaktär,² kunna vi konstatera att huvudparten av återfallen för dem som begått tjuvnadsbrott också hänför sig till sådana brott, nämligen 71,9 %. Siffran ger ju i första hand det intrycket att de, som för stöld dömas till frihetsstraff, i fortsättningen, om de återfalla, också begå stölder. Strängt taget berättigar emellertid ej siffran till en sådan slutsats. Eftersom en stor del av de brott som medföra frihetsstraff är stölder, är det naturligt att även en stor del av återfallen skall ha samma karaktär. Ett bestämt omdöme kan fällas endast om man tar hänsyn till detta förhållande. I tabell 15 har en beräkning utförts på följande sätt. I första hand beräknas fördelningen på olika brottstyper bland de första brott som medföra frihetsstraff. Det visar sig då, att tjuvnadsbrotten utgöra 15 % av brotten, förfalskningar etc. 10 % o. s. v. Om vid återfall vederbörande inte har utpräglad benägenhet att begå brott av viss typ utan det endast är fråga om en allmän tendens att begå kriminella handlingar, borde en lika stor andel av återfallsbrotten vara tjuvnadsbrott, förfalskningar etc.

¹ Beräkningarna ha utförts på åldersfördelningen vid intagningen på straffanstalt. Det korrekta förfarings sättet hade varit att utföra beräkningarna på åldern vid utskrivningen från anstalt, som är något högre. På grund av detta förhållande bli siffrorna obetydligt för höga. Felkällan torde i praktiken inte spela nämnvärd roll och det må erinras om att de risksiffror, som användas, systematiskt äro något för låga. Delvis böra dessa felkällor upphäva varandra.

² I de fall där återfallet utgjorts av brott av olika slag, har återfall i samma brott ansetts föreligga såvitt något av de nya brotten varit av samma typ som det tidigare brottet eller, där flera brott förövats första gången, som det tidigare huvudbrottet, d. v. s. i regel det brott som är belagt med den svåraste straffsatsen.

Tab. 15. Jämförelse mellan verkliga antalet återfall i samma brott för män, som undergått sitt första frihetsstraff (fängelse eller straffarbete), och det antal återfall som kunde beräknas om den procentuella fördelningen av brottstyperna bland återfallen i samma brott vore densamma som fördelningen bland samtliga efter första frihetsstraffet frigivna.

Brottsarter		Frigivna 1939—1941 efter 1:a frihetsstraffet		Antal återfall efter 1:a frihets- straffet	Verkliga antalet återfall i samma brott = a	Beräknat antal återfall i samma brott = b	$\frac{a}{b}$
		antal	%				
Inklusive militära förseelser	Tjuvnadsbrott.....	1 076	15·25	313	225	47·7	4·7
	Förfalskn., försk. o. d...	703	9·96	102	45	10·2	4·4
	Sedlighetsbrott	167	2·37	5	1	0·1	—
	Mord, dråp, mordbrand.	70	0·99	1	1	0·01	—
	Övriga våldsbrott	762	10·80	66	29	7·1	4·1
	Rattfylleri	2 510	35·58	99	20	35·2	0·6
	Militära förseelser	1 194	16·92	166	90	28·1	3·2
	Övriga brott	573	8·12	46	15	3·7	4·1
Samtliga	7 055	100·0	798	426	132·1	3·2	
Exklusive militära förseelser	Tjuvnadsbrott.....	1 076	18·36	313	225	57·5	3·9
	Förfalskn., försk. o. d...	703	11·99	102	45	12·2	3·7
	Sedlighetsbrott	167	2·85	5	1	0·1	—
	Mord, dråp, mordbrand.	70	1·19	1	1	0·01	—
	Övriga våldsbrott	762	13·00	66	29	8·6	3·4
	Rattfylleri	2 510	42·83	99	20	42·4	0·5
	Övriga brott	573	9·78	46	15	4·5	3·3
	Samtliga	5 861	100·0	632	336	125·3	2·7

Antalet återfall uppgår till 313 för dem, som begått tjuvnadsbrott, och under den angivna förutsättningen borde 15 % av dessa brott, d. v. s. 47,7 av återfallen, vara tjuvnadsbrott. Den verkliga siffran är 225, vilket innebär att de som en gång dömts för tjuvnadsbrott ha 4,7 gånger så stor utsikt att, om de i fortsättningen bli dömda för brott, det då skall vara fråga om ett tjuvnadsbrott. Genom att utföra beräkningen på detta sätt får man alltså ett mått på tendensen att återfalla i samma brott. Även vid förfalskningsbrott o. dyl., våldsbrott (oberäknat mord) och den grupp vi kallat övriga brott är tendensen att återfalla i samma brott något mer än 4 gånger starkare än slumpvis är att vänta. För militära förseelser är siffran 3,2 gånger, d. v. s. något lägre. Denna siffra är nu av mindre intresse. Ett återfall i samma brott kan ju endast äga rum, om vederbörande sedan han avtjänat sitt straff återinträder i militärtjänstgöring, vilket inte är fallet för alla. Om han emellertid i fortsättningen tjänstgör i det militära, är uppenbarligen risken för en militär förseelse särskilt stor, försåvitt han överhuvud taget på nytt begår brott. I detta sammanhang måste dock framhållas, att krigslagsbrotten i denna undersökning såvitt möjligt utsorterats på de olika brottstyperna. En person som stulit i det militära har därför förts under rubriken tjuvnadsbrott. Som militära förseelser kvarstå alltså endast de brott, som ej gått att rubricera under de övriga rubriker som använts. Därför ha i tabellen även beräkningar utförts utan att militära förseelser inräknats. De siffror som då erhållas bli något lägre men visa alltså att för de olika brottstyperna föreligger en mycket stark benägenhet att i fortsättningen återfalla i samma brott. För sedlighetsbrott och för mord är materialet för litet för att tillåta beräkningar. Av särskilt intresse är att siffran för rattfylleri endast uppgår till 0,5. Om de som begått rattfylleri vid återfall slumpvis begingo rattfylleri resp. andra brott, skulle siffran vara 1. Att siffran är lägre visar att personer som begått rattfylleri,

är de återfalla, ha starkare benägenhet än slumpvis är att vänta att begå annat brott. Detta torde helt enkelt betingas av att vederbörande i många fall berövats sitt körkort eller, om han återfått körkortet, har svårt att få tjänst som chaufför. Återfallsrisken är, såsom förut framhållits, överhuvud taget tämligen låg för rattfyllerister, vilket till väsentlig del torde sammanhånga med nyssnämnda orsaker. Det är under sådana förhållanden fullt förställigt, att kvoten ligger vid 0,5.

Det är möjligt att personer dömda till straffarbete resp. fängelse förhålla sig olika. Därför har det syntts motiverat att skilja dessa grupper. I tabell 16 är en sådan uppdelning gjord. Vi finna nu det anmärkningsvärda förhållandet, att de som begått tjuvnadsbrott och dömts till fängelse ha vida större benägenhet att återfalla i samma brott än motsvarande grupp som för ett första tjuvnadsbrott dömts till straffarbete. Om vi bortse från de militära förseelserna, vilka endast förekomma bland dem som dömts till fängelse, är benägenheten att återfalla i tjuvnadsbrott 2,5 gånger större än vad slumpen fordrar. För förfalskningsbrott är siffran 7,6. Motsvarande siffror för dem, som dömts till straffarbete, är 1,4 resp. 1,7 d. v. s. vida lägre. Skillnaden är påfallande men siffrorna böra betraktas med någon reservation.¹

Tab. 16. Jämförelse mellan verkliga antalet återfall i samma brott för män, som undergått sitt första frihetsstraff (fängelse resp. straffarbete), och det antal återfall som kunde beräknas om den procentuella fördelningen av brotstyperna bland återfallen i samma brott vore densamma som fördelningen bland samtliga efter första frihetsstraffet frigivna.

Brottsarter		Frigivna 1939—1941 efter 1:a frihetsstraffet		Antal återfall efter 1:a frihets- straffet	Verkliga antalet återfall i samma brott = a	Beräknat antal återfall i samma brott = b	a b
		antal	%				
Fängelse, exklusive militära förseelser	Tjuvnadsbrott.....	128	3·18	26	18	0·8	22·5
	Förfalskn., försk. o. d..	292	7·27	34	19	2·5	7·6
	Sedlighetsbrott.....	50	1·24	3	—	0·04	—
	Mord, dråp, mordbrand.	3	0·07	—	—	0	—
	Övriga våldsbrott.....	642	15·97	52	21	15·8	1·3
	Rattfylleri.....	2 510	62·45	99	20	61·8	0·3
	Övriga brott.....	394	9·80	22	6	2·2	2·7
Samtliga	4 019	100·0	236	84	83·1	1·01	
Straffarbete	Tjuvnadsbrott.....	948	51·47	287	207	147·7	1·4
	Förfalskn., försk. o. d..	411	22·31	68	26	15·2	1·7
	Sedlighetsbrott.....	117	6·35	2	1	0·1	—
	Mord, dråp, mordbrand.	67	3·64	1	1	0·04	—
	Övriga våldsbrott.....	120	6·51	14	8	0·9	8·9
	Övriga brott.....	179	9·72	24	9	2·3	3·9
	Samtliga	1 842	100·0	396	252	166·2	1·52

Vid våldsbrotten är förhållandet omkastat. För fängelsefångar är siffran 1,3 och för straffångar 8,9. Detta tyder på att de som begått allvarliga våldsbrott ha benägenhet att återfalla just i våldsbrott, medan för lätta våldsbrott detta ej på långt

¹ Möjliga äro de beräknade divergenserna mellan straffarbete och fängelse något högre än de verkliga, beroende på att de som dömts till straffarbete i större utsträckning än de som dömts till fängelse första gången begått brott av skilda slag. När kombinerad brottslighet föreligger, är det vanligare vid straffarbete än vid fängelse att de brott som icke betraktas som huvudbrott utgöras av tjuvnad o. d.

när i samma utsträckning är fallet. Omvänt ha de, som begått tjuvnadsbrott eller förfalskningsbrott av lättare slag, stark benägenhet att återfalla i samma brottsart, medan däremot de som begått allvarligare sådana brott mera ha benägenhet att i försättningen begå brott av annat slag.

I tabell 17 lämnas slutligen siffror för återfall i ett tredje brott jämfört med ett andra brott. Vi ha undersökt, om personer som vid ett andra brott begått stöld ha benägenhet att återfalla i stöldbrott. Det visar sig att även nu (hörset från rattfylleri) en tendens föreligger att mer än slumpvis är att vänta återfalla i samma brott. Fängelsefångar som vid sitt andra brott dömts för stöld ha 10 gånger så stark benägenhet att, om de återfalla, på nytt begå ett tjuvnadsbrott. För dem som dömts till straffarbete är siffran vida lägre, nämligen 1,2. För dessa föreligger med andra ord nästan en slumpvis fördelning. De begå i stor utsträckning brott av annan karaktär. För våldsbrotten föreligger mellan dem som dömts till fängelse och dem som dömts till straffarbete en skillnad av samma art som vid det första återfallet. Vid det andra återfallet ha de som begått svårare våldsbrott och dömts till straffarbete mer än 4 gånger så stor benägenhet att på nytt begå våldsbrott, om de återfalla, medan för de lindrigare våldsbrotten benägenheten endast är dubbelt så stor som slumpvis vore att vänta. Någon mera påfallande skillnad tycks inte föreligga mellan dem som dömts till fängelse och dem som dömts till straffarbete, när det gäller förfalskningsbrott och den grupp vi kalla övriga brott.

Tab. 17. Jämförelse mellan verkliga antalet återfall i samma brott för män, som undergått sitt andra frihetsstraff (fängelse resp. straffarbete), och det antal återfall som kunde beräknas om den procentuella fördelningen av brotstyperna bland återfallen i samma brott vore densamma som fördelningen bland samtliga efter sitt andra brott frigivna.

Brottsarter		Frigivna 1939—1941 efter 2:a frihetsstraffet		Antal återfall efter 2:a frihets- straffet	Verkliga antalet återfall i samma brott = a	Beräknat antal återfall i samma brott = b	a b
		antal	%				
Fängelse, exklusive militära förseelser	Tjuvnadsbrott.....	41	5.96	11	7	0.7	10.0
	Förfalskn., försk. o. d...	127	18.46	32	16	5.9	2.7
	Sedlighetsbrott.....	10	1.45	—	—	—	—
	Mord, dråp, mordbrand.	—	—	—	—	—	—
	Övriga våldsbrott.....	143	20.78	26	10	5.4	1.9
	Rattfylleri.....	273	39.68	23	4	9.1	0.4
	Övriga brott.....	94	13.66	10	5	1.4	3.6
Samtliga	688	100.0	102	42	22.5	1.9	
Straffarbete	Tjuvnadsbrott.....	494	65.09	186	148	121.1	1.2
	Förfalskn., försk. o. d...	140	18.45	33	14	6.1	2.3
	Sedlighetsbrott.....	10	1.32	1	—	—	—
	Mord, dråp, mordbrand.	6	0.79	—	—	—	—
	Övriga våldsbrott.....	54	7.11	10	3	0.7	4.3
	Övriga brott.....	55	7.25	12	4	0.9	4.4
	Samtliga	759	100.0	242	169	128.8	1.3

Den allmänna erfarenheten att en person som begått brott av viss typ, om han på nytt begår brott, har benägenhet att handla efter liknande mönster som karakteriserar hans första brott, är alltså riktig. Genom de beräkningar som här utförts erhåller man ett siffermässigt mått på denna benägenhet. Det är naturligt, att en person som begått ett våldsbrott har benägenhet att på nytt begå sådant brott, om han återfaller. Hans temperament och allmänna inställning mot medmänniskor predestinerar ho-

nom i viss mån åt detta håll. Detsamma gäller tjuvnadsbrott etc. Med hänsyn till på en del håll rådande föreställningar kan det emellertid vara skäl att betona, att det inte är fråga om en absolut predestination. Först och främst återfalla långt ifrån alla i brott, även om återfallsprocenten är hög. Vidare förekommer i ej obetydlig utsträckning en variation.

Återfallsrisk och förhållandet till alkohol.

Under de dömdas vistelse på fångvårdsanstalt antecknar styresmannen med ledning av tillgängliga eller införskaffade uppgifter vederbörandes förhållande till alkohol vid brottets begående. Härvid angives dels om vederbörande är att anse som hemfallen åt alkoholmissbruk eller ej, dels om han varit drucken eller påverkad vid brottets begående. Såsom hemfallna betecknas de fall där spritmissbruket medfört mera konstanta uppföranderubbningar. Såsom druckna betecknas de som dömts för eller uppenbarligen kunnat dömas för fylleri vid brottets begående. Med hjälp av dessa uppgifter ha fyra grupper särskiljts, nämligen:

- 1) åt alkoholmissbruk hemfallna som varit druckna eller påverkade vid brottets begående,
- 2) hemfallna som ej varit druckna eller påverkade vid brottets begående,
- 3) ej hemfallna som varit druckna eller påverkade vid brottets begående, samt
- 4) ej hemfallna som varit nyktra vid brottets begående.

Uppgifterna äro naturligtvis ej genomgående pålitliga och de gränser som dragas äro av subjektiv natur. Man torde emellertid kunna utgå från att i genomsnitt bestämda skillnader föreligga mellan de olika grupper som anges i ovanstående rubriker. En sammanställning med hänsyn till risken för återfall bland fängelsefångar återfinnes i tabell 18.

Tab. 18. Risken för återfall (i procent) efter första frihetsstraffet för män, som 1939—1941 frigivits från fängelsestraff, med hänsyn till alkoholförhållanden vid första brottets begående.

Alkoholförhållanden vid 1:a brottets begående	O b s e r v a t i o n s å r						Sammanlagd återfallsrisk, %
	1:a		2:a		3:e		
	Antal frigivna	% återfall	Antal frigivna	% återfall	Antal frigivna	% återfall	
Hemfallna: druckna el. påverkade.....	379	5·28	277	5·05	143	3·50	13·2
Hemfallna: ej druckna el. påverkade	61	11·48	42	7·14	20		
Ej hemfallna: druckna el. påverkade	3 119	2·85	2 474	2·55	1 170	1·64	6·8
Ej hemfallna: ej druckna el. påverkade	1 654	7·74	937	4·48	316	3·16	14·7

Den grupp, som omfattar åt alkoholmissbruk hemfallna vilka ej varit druckna eller påverkade vid brottets begående, är liten. Den utgöres av endast 61 personer. Vidare har man nog särskild anledning att betvivla uppgifternas riktighet för denna grupp. I en del fall kan det vara fråga om kroniska alkoholister, som faktiskt varit påverkade men förnekat detta. Siffrorna bli därför slumpbetonade och ha ej utnyttjats för beräkandet av sammanlagd risk. Vid jämförelse mellan de övriga grupperna kan man konstatera, att de som äro alkoholister stå en hög återfallsrisk. De som varit tillfälligt druckna eller påverkade stå en mycket låg risk. De som i allmänhet äro nyktra och ej varit berusade vid brottets begående stå däremot ungefär lika hög risk som de vilka äro alkoholister och påverkade. De låga siffrorna för

gruppen tillfälligt druckna eller påverkade torde delvis sammanhänga med att ett stort antal rattfyllerister ingå i denna grupp. Vi ha tidigare visat att återfallsrisken bland personer med denna brottstyp är låg. Detta torde i sin tur sammanhänga dels med att den speciella kontroll som utövas med hänsyn till vederbörandes körkort minskar risken för brott av samma typ, dels med att rattfylleri inte är uttryck för en allmän kriminell tendens. Det är emellertid påfallande att återfallsrisken är av ungefär samma storleksordning för alkoholister som äro berusade vid brottets begående och för icke alkoholister som äro nyktra vid brottets begående. Under sådana omständigheter är det av särskilt intresse att undersöka förhållandena bland dem som dömts till straffarbete. Bland dessa finns endast ett fåtal personer som dömts för rattfylleri och siffrorna äro därför mera jämförbara. (Jfr tabell 19.)

Tab. 19. Risken för återfall (i procent) efter första frihetsstraffet för män, som 1939—1941 frigivits från straffarbete, med hänsyn till alkoholförhållanden vid första brottets begående.

Alkoholförhållanden vid 1:a brottets begående	O b s e r v a t i o n s å r						Sammanlagd återfallsrisk %
	1:a		2:a		3:e		
	Antal frigivna	% återfall	Antal frigivna	% återfall	Antal frigivna	% återfall	
Hemfallna: druckna el. påverkade.....	204	22·16	92	8·70	39	15·38	39·8
Hemfallna: ej druckna el. påverkade.....	86	15·12	51	7·84	20		
Ej hemfallna: druckna el. påverkade.....	352	13·07	185	6·49	62	6·45	24·0
Ej hemfallna: ej druckna el. påverkade.....	1 099	16·38	628	9·55	274	5·84	28·8

Återfallsrisken ligger nu på en högre nivå, vilket förut visat sig vara fallet för dem som dömts till straffarbete jämfört med dem som dömts till fängelse. Vi finna att risken är störst för alkoholister som varit druckna eller påverkade vid brottets begående. 40 % återfalla inom tre år. Materialet för alkoholister som ej varit druckna är fortfarande litet. Siffrorna ligga nu lägre än för de alkoholister som varit druckna eller påverkade, vilket styrker vår förmodan att de höga siffrorna för motsvarande grupp bland fängelsefångar äro slumpbetingade. Av väsentligt intresse är emellertid att gruppen ej hemfallna som varit druckna eller påverkade vid brottets begående står den lägsta risken. 24 % återfalla inom tre år. Risken för dem, som ej varit hemfallna och ej heller varit druckna eller påverkade utan i nyktert tillstånd begått brott, är 29 %. Vid en uppdelning av materialet på dem som äro kyrkoskrivna i städer resp. på landsbygd återfinnas samma skillnader. Siffrorna ligga dock genomgående något högre för stadsbor än för lantbor.

Det ligger närmast till hands att tolka siffrorna så, att de som i nyktert tillstånd begå brott ha förhållandevis utpräglade kriminella tendenser och därför stå hög återfallsrisk. Personer som icke äro hemfallna till alkoholism men i berusat tillstånd begå brott äro till en del sådana personer som i nyktert tillstånd kunna uppföra sig laglydigt. Under inverkan av sprit nedsättes deras omdöme och självbehärskning så att de begå en brottslig handling. I fortsättningen ha de, framför allt om de äro försiktiga i sitt umgänge med sprit, förhållandevis goda möjligheter att undvika att komma i konflikt med lagbestämmelser. Personer som äro hemfallna till alkoholism försätta sig däremot ofta i situationer, där de inte fullt äro herrar över sina handlingar. Därför äro deras framtidsutsikter dåliga. Man har naturligtvis också att räkna med ett visst samband mellan kriminalitet och alkoholism. Personer med kriminella tendenser böra förhållandevis ofta hemfalla till alkoholmissbruk. I båda fallen är det fråga om en bristande aktsamhet, en benägenhet att för att

tillfredsställa ögonblickets begär bortse från riskmoment och från de fordringar samhället ställer på en medborgare. Alkoholism för vidare ej sällan till ett ekonomiskt nödläge som innebär en särskilt stor frestelse till brott, vartill kommer den brottsbenägenhet som direkt sammanhänger med alkohol.

Tab. 20. Antal hemfallna till alkoholmissbruk inom olika åldersgrupper bland män, som 1939—1941 frigivits första gången från straffarbete.

Ålder	Totalantal	Varav hemfallna till alkoholmissbruk	Ålder	Totalantal	Varav hemfallna till alkoholmissbruk
15—20	259	4·3 %	26—39	716	22·5 %
21—25	558	10·9 %	40—	308	18·5 %

Av ett visst intresse är att bland de yngre förhållandevis få äro hemfallna åt alkoholmissbruk. Procentsiffran för alkoholister bland dem som dömts till straffarbete stiger med åldern. (Jfr tabell 20.) Bland 15—20-åringar uppges endast $\frac{1}{20}$ men bland personer över 25 år ungefär $\frac{1}{5}$ vara hemfallna. Nu är som förut visats återfallsrisken vida större för yngre än för äldre. Materialets storlek tillåter inte en närmare siffermässig analys men det är intet tvivel om att om man kunde jämföra personer i motsvarande åldersgrupper, skulle man finna vida större skillnader mellan hemfallna och ej hemfallna med hänsyn till återfallsrisk.

Återfallsrisk med hänsyn till uppförande och arbetsvillighet på straffanstalt.

Under vederbörandes vistelse på straffanstalt betygsättes hans uppförande och arbetsvillighet. Härvid skiljes på särdeles gott, gott, mindre gott och dåligt uppförande resp. arbetsvillighet. Vid bearbetningen av den del av materialet, som endast omfattar de från första frihetsstraffet frigivna, har det varit nödvändigt att sammanslå de olika betygsgrupperna. I första hand har särskiljts fyra grupper, nämligen:

Grupp I: omfattande dem med särdeles gott uppförande och särdeles god arbetsvillighet. Ett mindre antal, för vilka särskilt betyg för arbetsvillighet ej angivits, har även förts hit.

Grupp II: omfattande dem med särdeles gott uppförande och god arbetsvillighet eller tvärtom.

Grupp III: omfattande dem med gott uppförande och god arbetsvillighet samt ett mindre antal, för vilka uppgift om arbetsvillighet saknas.

Grupp IV: omfattande övriga personer.

Dessa grupper ha undersökts med hänsyn till återfallsfrekvensen. Siffror för dem som undergått fängelsestraff resp. straffarbete lämnas i tabell 21. Mellan grupp I och II föreligger ingen skillnad för dem som undergått fängelsestraff. Grupp III och grupp IV ha större återfallsrisk. För grupp III är risken för återfall ungefär 5 gånger så stor och för grupp IV ungefär 8 gånger så stor som för de båda bästa grupperna. Liknande skillnader återfinnas för dem som undergått straffarbete. Grupperna II och IV äro emellertid små, varför siffrorna för dessa grupper knappast kunna användas för jämförelser. Återfallsrisken för grupp III, som uppgår till 31 %, är mer än 4 gånger så stor som för grupp I. Om man sammanslår grupp I och II samt grupp III och IV, finner man att den bästa gruppen för fängelsefångar har en återfallsrisk av endast 2 %, medan risken för den sämsta gruppen är 11 %. För dem som undergått straffarbete äro motsvarande siffror 11 % och 31 %. Siffrorna visa med andra ord att det för förstagångsbrottslingar är möjligt att på grundval av vederbörandes uppförande och arbetsflit på anstalt

Tab. 21. Risken för återfall (i procent) efter första frihetsstraffet för män, som 1939—1941 frigivits från fängelsestraff resp. straffarbete, med hänsyn till uppförande och arbetsvillighet å anstalten.

Grupper betr. uppförande och arbetsvillighet	F ä n g e l s e							S t r a f f a r b e t e						
	Observationsår						Sammanlagd återfallsrisk	Observationsår						Sammanlagd återfallsrisk
	1:a		2:a		3:e			1:a		2:a		4:e		
	Antal frigivna	% återfall	Antal frigivna	% återfall	Antal frigivna	% återfall		Antal frigivna	% återfall	Antal frigivna	% återfall	Antal frigivna	% återfall	
I	179	0·56	156	0·64	126	0·79	1·98	188	3·19	136	2·94	76	1·32	7·28
II	584	1·37	477	0·63	256	0	1·99	63	11·11	38	5·26	22		
III	4 234	5·24	2 951	3·69	1 193	2·60	11·11	1 493	16·61	744	9·95	279	7·89	30·83
IV	214	6·07	145	6·21	73	5·48	16·73	95	23·16	38	10·53	18		

fälla ett något så när riktigt omdöme om framtidsutsikterna. Framför allt är det möjligt att avgränsa en mindre elitgrupp med förhållandevis goda utsikter. Där emot kan man inte med större grad av säkerhet på grundval av uppförande och arbetsflit på anstalt avgränsa dem som ha särskilt dåliga framtidsutsikter.

Vid en uppdelning efter ålder kan man konstatera att frekvensen av dem som uppfört sig förhållandevis bra på anstalt är något större bland äldre än bland yngre personer. I och för sig är detta knappast förvånande, eftersom det föreligger ett visst samband mellan uppförande på anstalt och återfallsrisk samt denna risk såsom förut konstaterats är särskilt stor för yngre personer. Under sådana förhållanden har det ej syntts vara av intresse att publicera siffror häröver.

Återfallsrisken för kvinnor.

Det kvinnliga materialet är som förut framhållits litet. Det omfattar endast 153 kvinnor som dömts till ett första frihetsstraff, 14 av dessa, d. v. s. 9,2 %/o, begå ett nytt brott inom ett år. För andra observationsåret är siffran 1 av 83, d. v. s. 1,2 %/o. Materialet är ej tillräckligt för uppdelning med hänsyn till dem som dömts till fängelse och dem som dömts till straffarbete, gruppering efter ålder, brottstyp etc. Vi nöja oss med att för fullständighetens skull lämna dessa siffror.

Återfallsrisk för dem som utskrivits på prov från ungdomsfängelse och förvaring.

Den redogörelse som ovan lämnats rörande återfallsrisken efter frihetsstraff innefattar ej personer som dömts till ungdomsfängelse eller förvaring. Det finns emellertid möjlighet att med anlitan av annat material nå fram till siffror över återfallsfrekvensen i ett andra brott för dessa grupper.

I den berättelse för år 1943 som ungdomsfängelsenämnden inlämnat till chefen för justitiedepartementet finns i tabell 1 risksiffror för de första tre åren efter utskrivningen, beräknade på samma sätt som här använts för dem som dömts till straffarbete eller fängelse. Dessa siffror återges i tabell 22 tillsammans med en beräkning över sammanlagd risk. Det visar sig att inom de första tre åren 43,2 %/o återfalla i ett andra brott.

För dem som utskrivits från förvaring ha primärsiffror över återfall lämnats av GUNNAR RUDSTEDT (Svensk Juristtidning 1944 s. 295). På grundval av dessa siffror

Tab. 22. Risken för återfall (i procent) för män, som 1939—1942 utskrivits på prov från ungdomsfängelse.

Observations- år nr	Årlig risk, %	Sammanlagd risk, %
1	21·9	21·9
2	18·4	36·3
3	10·8	43·2

Tab. 23. Risken för återfall (i procent) för män, som 1931—1942 utskrivits på prov från förvaring.

Observations- år nr	Årlig risk, %	Sammanlagd risk, %	Observations- år nr	Årlig risk, %	Sammanlagd risk, %
1	27·81	27·8	5	8·89	55·7
2	16·09	39·4	6	0	55·7
3	11·43	46·4	7	7·41	59·0
4	9·88	51·4	8	4·55	60·9

ha risksiffror beräknats för de 8 år som följa efter utskrivningen. Dessa siffror jämte sammanlagd risk upp till 8:e året återfinnas i tabell 23. Vid utgången av det 8:e året ha 61 % återfallit. Under tre år är återfallsfrekvensen 46 %, d. v. s. obetydligt högre än för dem som utskrivs från ungdomsfängelse. Vid jämförelse med ungdomsfängelsematerialet bör man emellertid ha i minnet att de förvarade genomgående tillhöra äldre åldersklasser och således borde stå en avsevärd lägre återfallsrisk.

III. Riskförhållandena under förkrigsperioden.

Såsom ovan anförts ha vi, i avsikt att få kompletterande upplysningar för en äldre tidsperiod, utfört en särskild undersökning på material för år 1929. Med utgångspunkt från detta material erhåller man längre observationstid och kan därför nå fram till mera definitiva omdömen om prognosen än som varit möjligt med hjälp av det mera aktuella material för vilket redogjorts i det föregående. Mot denna fördel står den olägenheten att förhållandena förändrats sedan år 1929. Den allmänna brottsligheten var då lägre än för närvarande. De materiella straffrättsliga reglerna ha ändrats sedan dess. Behandlingen av brottslingar har blivit annorlunda. Upptäcktsprocenten kan även ha undergått växlingar på grund av ökad effektivitet hos polismyndigheterna.

Undersökningen omfattar de personer som år 1929 för första gången dömts till ansvar (utom dödsstraff) för brott som införts i straffregistret (straffregisterbrott), d. v. s. personer som — villkorligt eller ovillkorligt — dömts till straffarbete eller fängelse eller för snatteri till böter samt personer som eljest erhållit villkorlig dom. Materialet för denna undersökning, vilket hämtats från straffregistret, är alltså såtillvida mera omfattande att det omfattar även villkorligt dömda och personer som för tjuvnadsbrott dömts till böter.

Risken för ett första brott för män.

I första hand har beräknats risken att bli dömd för ett första straffregisterbrott. Riskförhållandena belysas i tabell 24.

Det framgår av tabellen, att i hela riket risken är hög för de båda yngsta åldersgrupperna, 15—17 resp. 18—19 år, och sedan kontinuerligt sjunker mot högre ålder. Den

Tab. 24. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (i promille) att begå ett första straffregisterbrott år 1929 för män i olika åldrar.

Ålder vid brottets begående	Storstäder		Övriga städer		Samtliga städer		Landsbygd		Hela riket			
	% av folk.	Sammanl. risk %	% av folk.	Sammanl. risk %	% av folk.	Sammanl. risk %	% av folk.	Sammanl. risk %	Folk-mängd	Antal straff-fade	% av folk.	Sammanl. risk %
15—17	5·89	17·6	5·34	15·9	5·59	16·7	2·08	6·2	168 835	518	3·07	9·2
18—19	5·72	28·8	5·06	25·9	5·36	27·2	2·10	10·4	115 598	358	3·10	15·3
20—24	4·05	48·3	4·04	45·4	4·04	46·7	1·88	19·7	280 147	725	2·59	28·0
25—29	2·15	58·5	1·90	54·4	2·03	56·3	1·18	25·5	250 424	368	1·47	35·1
30—34	1·45	65·3	1·06	59·4	1·26	62·3	0·75	29·1	227 593	212	0·93	39·6
35—39	1·32	71·4	1·21	65·1	1·27	68·2	0·70	32·5	204 369	184	0·90	43·9
40—44	1·10	76·5	0·89	69·3	1·00	72·9	0·64	35·6	186 895	144	0·77	47·6
45—49	0·86	80·5	0·53	71·7	0·70	76·4	0·41	37·6	169 045	87	0·51	50·0
50—54	0·50	82·8	0·52	74·1	0·51	78·8	0·38	39·4	153 643	65	0·42	52·1
55—59	0·47	84·9	0·30	75·5	0·38	80·5	0·28	40·7	130 271	40	0·31	53·5
60—64	0·14	85·6	0·13	76·1	0·14	81·1	0·27	42·0	103 589	24	0·23	54·6
65—69	0·27	86·8	0·15	76·8	0·20	82·1	0·13	42·7	95 219	14	0·15	55·3
15—∞									2 243 879	2 756		

sammanlagda risken, beräknad på vanligt sätt, uppgår till 5,5 %. Risken är vida lägre än för dem, som dömdes år 1937, då den uppgick till 7,8 %. (Jfr Dahlberg, 1943). Skillnaden torde delvis sammanhånga med den förhållandevis låga siffran för 1929 års material för individer i åldern 15—17 år. Ett annat moment, som bör ha spelat en roll, är att vid den äldre tidpunkten straff för rattfylleri icke förekom i större utsträckning. Att antalet sådana brott ökat fram till år 1937 beror dels på trafikens utveckling, dels på nya lagbestämmelser.

Om vi dela upp materialet på städer och landsbygd, erhålla vi en skillnad av samma storleksordning som i materialet för år 1937. År 1929 är sammanlagda risken för landsbygdsbefolkningen 4,3 % och för stadsbefolkningen 8,2 %. Risken är med andra ord ungefär dubbelt så stor för män i städer som för män på landsbygden.¹ För år 1937 var siffran för landsbygdsbefolkningen 5,4 % och för stadsbefolkningen 10,9 %, alltså även här en fördubbling. År 1929 förekommo 32 fall av rattfylleri, medan 1937 antalet var 791. Om man frånräknar dessa brott för den senare tidpunkten, får man för landsbygdsbefolkningen risksiffran 3,7 % och för stadsbefolkningen siffran 8,8 % och alltså en mycket god överensstämmelse med förhållandena år 1929. En mindre förskjutning kan som förut nämnts konstateras för åldersgruppen 15—18 år vilken företer något högre risksiffror år 1937 jämfört med år 1929. De ungas brottsrisk har ökat något, men ökningen är inte av sådan storleksordning att den mera påfallande gör sig gällande på de sammanlagda risksiffrorna.

De höga risksiffrorna för ett första brott som här framlagts ge en överraskande och nedslående bild av läget. Man frågar sig hur förhållandena äro i andra länder. Beräkningar av denna art ha emellertid endast gjorts i Finland. I finsk statistik skiljer man på förstagångsbrott och senare brott och med utnyttjande av officiella siffror har MARTTI KAILA kunnat utföra en beräkning av förstagångsrisk (Nor-

¹ Om man antar, att brottsrisken för ett första brott håller sig konstant och med hänsyn härtill reducerar befolkningssiffrorna för de olika åldersgrupperna, som använts för riskberäkningen, erhållas något högre risksiffror och därför också något högre sammanlagd risk. För hela riket blir siffran 5,7 %, för lantbefolkningen 4,4 % och för stadsbefolkningen 8,5 %.

disk Medicinsk Tidskrift, 1941). Han har härvidlag använt sig av principiellt sett samma beräkningssätt, som här utnyttjas. Innan risksiffran beräknas, subtraherar han emellertid det antal, som kan antagas ha begått brott, från befolkningssiffran, ett tillvägagångssätt, som är riktigt, om man vågar förutsätta att brottsligheten hållit sig konstant. Här ha vi följt Dahlbergs mera försiktiga tillvägagångssätt av år 1934 och ha ej utfört en sådan korrektion. Fördelen är att de siffror man erhåller obestriddligen äro minimisiffror. På grund av att det resultat man erhåller är så överraskande, har det ansetts vara viktigt att inte göra tvivelaktiga antaganden som kunna tänkas ge för höga siffror. Kaila har nu vid beräkningen av sammanlagd risk underlåtit att successivt borträkna de redan dömda, innan han adderar risksiffrorna. Detta gör att hans siffror bli något för höga. Om man korrigerar på denna punkt, erhåller man för män i Finland åren 1927—37 en sammanlagd risk av 11,6 i stället för 12,2 upp till 70 års ålder. Detta under förutsättning att man inte korrigerar de risksiffror, som ligga till grund för beräkningarna med hänsyn till att en del av personerna i de olika åldersgrupperna i befolkningen tidigare blivit dömda. Utför man en sådan korrigering av risksiffrorna, erhåller man siffran 11,0, d. v. s. ungefär samma resultat som om beräkningen verkställts enligt här använda metoder. Kailas siffror äro naturligtvis ej direkt jämförbara med de här framlagda. Det finska materialet omfattar endast dem som i första rättsinstansen dömts till »tukthus eller fängelsestraff». Närmast skulle siffran från Finland jämföras med sammanlagda risken för frihetsstraff i Sverige, vilken, som nedan visas, på 1929 års material är 2,2 %. På grund av olikheter i lagbestämmelser och deras tillämpning är det emellertid ej tillåtet att direkt jämföra siffrorna. Viktigare är att i det finska materialet de som dömts första gången avgränsas på ett speciellt sätt. Personer som tidigare dömts till böter understigande 100 dagsböter och för ett nytt brott dömas till strängare straff räknas vid det senare tillfället som första gången dömda. I det här framlagda materialet räknas en person som ett tidigare år dömts till böter för snatteri (eller stöld) och under det undersökta året dömts till frihetsstraff eller annat straff ej som dömd för första gången. Det är därför naturligt att siffrorna för det svenska materialet skola ligga väsentligt lägre. För år 1942 ha vi använt en med officiell finsk statistik mera överensstämmande avgränsning. Den risksiffran som erhöles uppgick till 5,4 %. De finska siffrorna anföras här endast för att visa att våra resultat ej äro orimliga.

Av speciellt intresse är nu att undersöka hur det förhåller sig med risken att för ett första brott dömas till *frihetsstraff*. Därför ha speciella sammanställningar gjorts för individer som för första gången dömts till fängelse resp. straffarbete (oberäknat dem som fått villkorlig dom). Resultatet med hänsyn till fängelsestraff framgår av tabell 25.

Risken för fängelsestraff är låg för de båda yngsta åldersgrupperna och speciellt för 15—17-åringar. Från ett maximum i 20—25-årsåldern sjunker risken kontinuerligt upp mot högre åldrar. Den sammanlagda risken uppgår för 70-åringar till 1,1 % för hela riket. Denna siffra uppnås för övrigt redan av 60-åringarna, vilket innebär att en person, som före 60-årsåldern ej dömts till fängelse en första gång, står mycket liten risk att ådraga sig sådant förstagångsstraff. Om vi jämföra städer och landsbygd, finna vi alltså att risken är dubbelt så stor för stadsbefolkningen som för landsbygdsbefolkningen. Sammanlagda risken för män på landsbygden är 0,8 och för män i städer 1,8 %. Risken är för övrigt något större i storstäder än i övriga städer. Siffrorna äro 1,9 % resp. 1,6 %.

Vi erhålla motsvarande siffror med hänsyn till risken att en första gång undergå straffarbete. För hela riket är den sammanlagda risken 1,2 %. Vi återfinna även den karakteristiska skillnaden (dock något mindre utpräglad) mellan män på landsbygden och män i städer. För de förra är siffran 1 % och för den senare 1,5 %. För storstäderna är siffran något högre än för övriga städer. Den uppgår till 1,8 % för män i storstäder och 1,3 % för män i övriga städer.

Tab. 25. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (i promille) att begå ett första brott, som medför fängelsestraff, för män i olika åldrar år 1929.

Ålder vid brottets begående	Samtliga städer		Landsbygd		Hela riket	
	‰ av folkm.	sammanlagd risk, ‰	‰ av folkm.	sammanlagd risk, ‰	‰ av folkm.	sammanlagd risk, ‰
15—17	0·18	0·4	0·06	0·2	0·08	0·2
18—19	0·94	2·3	0·17	0·4	0·41	1·0
20—24	1·02	7·3	0·44	2·6	0·63	4·2
25—29	0·43	9·5	0·30	4·1	0·35	5·9
30—34	0·33	11·1	0·23	5·3	0·26	7·2
35—39	0·34	12·8	0·18	6·2	0·24	8·4
40—44	0·25	14·1	0·17	7·0	0·20	9·4
45—49	0·25	15·3	0·07	7·4	0·14	10·1
50—54	0·22	16·4	0·10	7·8	0·14	10·7
55—59	0·13	17·0	0·06	8·1	0·08	11·1
60—64	0·03	17·1	0·04	8·3	0·04	11·3
65—69	0·12	17·7	0	8·3	0·03	11·5

Genom att sammanslå de bägge materialen erhålla vi siffror för hela risken att dömas till ovillkorligt frihetsstraff.¹ Jfr tabell 27.

Tab. 26. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (i promille) att begå ett första brott, som medför straffarbete, för män i olika åldrar år 1929.

Ålder vid brottets begående	Samtliga städer		Landsbygd		Hela riket	
	‰ av folkm.	sammanlagd risk, ‰	‰ av folkm.	sammanlagd risk, ‰	‰ av folkm.	sammanlagd risk, ‰
15—17	0·19	0·6	0·08	0·2	0·11	0·3
18—19	1·02	2·6	0·36	1·0	0·56	1·5
20—24	0·89	7·0	0·44	3·2	0·59	4·4
25—29	0·41	9·1	0·29	4·6	0·33	6·0
30—34	0·27	10·4	0·22	5·7	0·23	7·2
35—39	0·36	12·1	0·15	6·4	0·23	8·3
40—44	0·33	13·8	0·23	7·6	0·26	9·6
45—49	0·17	14·4	0·10	8·1	0·12	10·2
50—54	0·06	14·7	0·13	8·7	0·10	10·7
55—59	0·08	15·1	0·12	9·3	0·11	11·3
60—64	0·07	15·4	0·05	9·6	0·06	11·5
65—69	—	15·4	0	9·6	0	11·5

För riket är denna siffra 2,2 ‰. För landsbygden är siffran 1,7 ‰ och för städer 3,2 ‰. Om vi jämföra siffrorna med de siffror vi erhållit för år 1942, finna vi en betydande förskjutning mot det sämre. Som framgår av tabell 4 lågo siffrorna på en avsevärt högre nivå vid den senare tidpunkten. Såsom i det följande framhållits äro emellertid materialen för de båda undersökningarna icke fullt jämförbara.

¹ Den sammanlagda risken för ett frihetsstraff kan ej erhållas genom direkt addition av sammanlagda risken för fängelsestraff och straffarbete. Detta betingas av det förhållandet, att vid beräkning av exempelvis den sammanlagda risken för fängelse tillämpas risksiffrorna på hela befolkningen. Man tar alltså ej hänsyn till att en viss andel av de olika åldersgrupperna hunnit bli dömd till straffarbete, och följaktligen ej längre kan dö-

Tab. 27. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (i promille) bland män i olika åldrar att år 1929 begå ett första brott som medför frihetsstraff

Ålder vid brottets begående	Samtliga städer		Landsbygd		Hela riket	
	‰ av folkm.	sammanlagd risk, ‰	‰ av folkm.	sammanlagd risk, ‰	‰ av folkm.	sammanlagd risk, ‰
15—17	0.32	0.9	0.14	0.4	0.19	0.6
18—19	1.96	4.9	0.54	1.5	0.97	2.5
20—24	1.90	14.3	0.88	5.9	1.21	8.5
25—29	0.85	18.4	0.59	8.8	0.68	11.9
30—34	0.59	21.4	0.44	11.0	0.50	14.4
35—39	0.70	24.8	0.33	12.7	0.47	16.6
40—44	0.58	27.6	0.39	14.6	0.46	18.9
45—49	0.42	29.7	0.17	15.5	0.26	20.2
50—54	0.28	31.0	0.22	16.6	0.24	21.4
55—59	0.20	32.0	0.18	17.4	0.18	22.3
60—64	0.10	32.5	0.10	17.9	0.10	22.7
65—69	0.12	33.1	0	17.9	0.03	22.9

För att ge en mera åskådlig bild av läget lämnas i fig. 1 och 2 diagram över risksiffrorna och över den sammanlagda risken upp till olika åldersgränser. Med hänsyn till den beräknade sammanlagda risken må slutligen framhållas, att dessa beräkningar bygga på förutsättningen, att dödsrisken är densamma för personer som dömts för brott som för andra. Vid en direkt undersökning av hur många som faktiskt blivit dömda minst en gång för ett straffregisterbrott i exempelvis 50-årsåldern är det möjligt att man erhåller något lägre siffror än de beräknade, beroende på den ökade dödlighet som sammanhänger med brottsligheten. Det finns emellertid inga siffror över de kriminellas dödsrisk som möjliggöra en exakt korrektion. Siffrorna för den sammanlagda risken innebära under sådana förhållanden strängt taget risken att upp till resp. åldersgränser antingen ha blivit dömd för ett straffregisterbrott *eller* att falla offer för den överdödlighet som sammanhänger med de kriminellas livsföring.

Risken för återfall i ett andra brott.

Efter denna kortfattade översikt av risken för ett första brott övergå vi till att söka belysa risken för återfall. Härvidlag måste beaktas att när det gäller en längre tidsperiod är det önskvärt att ta hänsyn till dödligheten. Om en person inte återfaller kan detta betingas av att han skött sig på ett såtillvida tillfredsställande sätt, att han inte på nytt blivit dömd för brott, men orsaken kan också vara att han dött. Som framhållits i det föregående sakna vi uppgift om de dödsrisker som föreligga för personer som blivit dömda för brott. Vi ha därför nöjt oss med att anta att de ha samma dödlighet som genomsnittsbefolkningen och räknat med

mas till ett första frihetsstraff. En addition ger något för höga siffror trots att risksiffrorna som användas vid beräkningar endast omfatta personer som dömts en första gång i de olika åldersgrupperna. För att illustrera förhållandena med en analogi må anföras att man kan beräkna risken att dö i tuberkulos resp. risken att dö i kräfta. Man kan sedan använda risksiffrorna för att beräkna den sammanlagda risken att dö i kräfta resp. tuberkulos i viss ålder. När man gör beräkningen för tuberkulos, bortser man från den övriga dödligheten och alltså även kräftdödligheten och likaså när man gör motsvarande riskberäkning för kräfta. Om man nu vill göra en beräkning av risken att dö av antingen kräfta eller tuberkulos, måste man ta hänsyn till att de som under ett visst år redan dött i tuberkulos inte kunna samma år dö i kräfta och tvärtom.

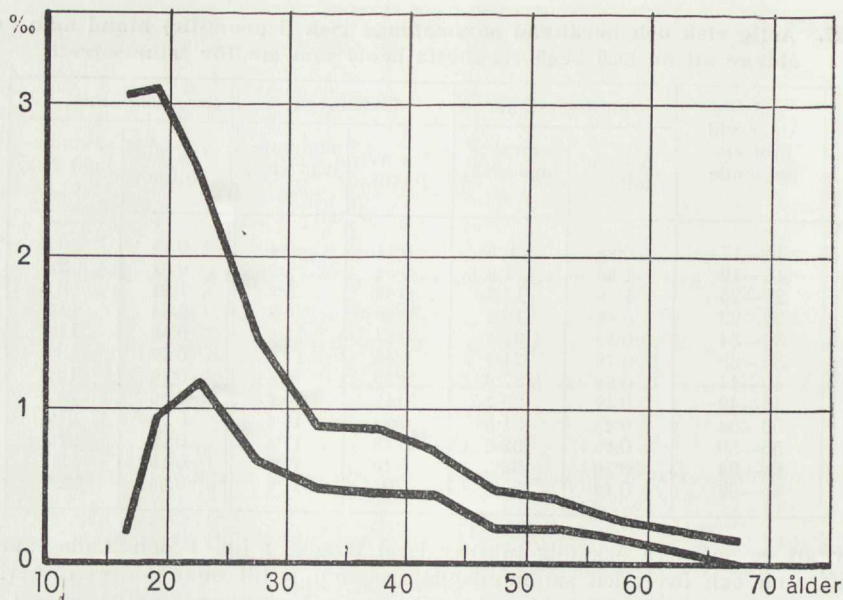

Fig. 1. Årlig risk per 1000 att dömas för ett första straffregisterbrott år 1929 för män i hela riket i olika åldrar. Den övre kurvan anger totala risken, den nedre kurvan risken att dömas för brott, som medför frihetsstraff. (Jfr tab. 24 resp. 27.)

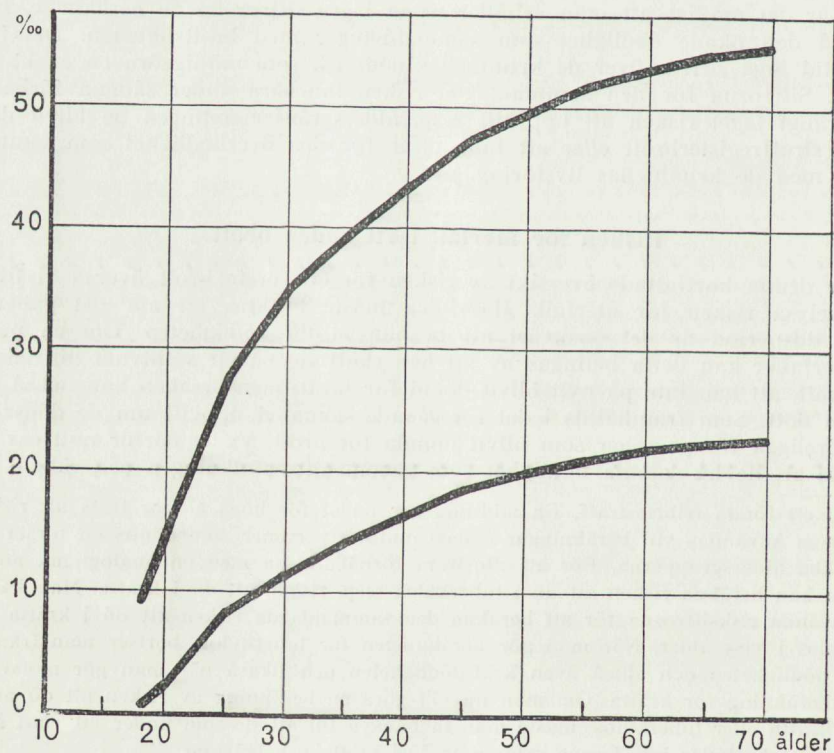

Fig. 2. Beräknad sammanlagd risk per 1000 för män i hela riket att år 1929 dömas för ett första straffregisterbrott upp till olika åldersgränser. Den övre kurvan anger totala risken, den nedre kurvan risken att dömas för brott, som medför frihetsstraff. (Jfr tab. 24 resp. 27.)

att deras antal minskar i enlighet med de officiella dödsriskerna för svenska män för åren 1931—1940. Härvidlag har naturligtvis hänsyn tagits till åldersfördelningen. Troligen äro de verkliga dödsriskerna något högre, vilket innebär att de risksiffror för återfall som vi erhålla bli något för låga. Felkällan torde dock ej spela stor roll.

Ett annat förhållande, som också måste beaktas är att personer som undergå ett frihetsstraff ej ha möjlighet att på nytt begå brott under den tid de vistas på fängvårdsanstalt. Därför har för varje individ beräknats den observationstid under vilken han har möjlighet att begå brott. Siffrorna i tabell 28 ange återfallsrisken under olika år efter utskrivningen från anstalt eller, för dem som dömts till endast böter, efter domens meddelande.

Tab. 28. Risk för återfall (i procent) efter ett första straffregisterbrott (1929) bland män.

Obs.-år, nr	Antal begångna 1:a brott	% återfall i ett 2:a brott	Sammanlagd återfallsrisk %	Obs.-år, nr	Antal begångna 1:a brott	% återfall i ett 2:a brott	Sammanlagd återfallsrisk %
1	2 650	6.72	6.7	6	2 144	1.73	18.0
2	2 462	4.18	10.6	7	2 094	1.67	19.3
3	2 339	2.39	12.8	8	2 043	0.88	20.1
4	2 274	2.68	15.1	9	2 008	1.20	21.0
5	2 196	1.68	16.5	10	1 971	1.12	21.9

Det visar sig att återfallsrisken är störst första observationsåret, då den uppgår till nära 7 %. Sedan sjunker den långsamt och håller sig under de sista åren av en 10-årsperiod vid ungefär 1 %. Den sammanlagda återfallsrisken uppgår till 22 %, d. v. s. något mer än $\frac{1}{5}$ av dem som dömts för ett första brott göra sig skyldiga till ett nytt brott inom 10 år efter frigivningen och som är av den art att det införes i straffregistret.

Tab. 29. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (i procent) för återfall efter första straffregisterbrottet (år 1929) bland män i olika åldersgrupper.

Obs.-år, nr	Ålder vid första brottet										
	15—17		18—20		21—25		26—39		40—∞		
	Antal observerade 1:a året 441 10:e » 321	Antal observerade 1:a året 543 10:e » 373	Antal observerade 1:a året 615 10:e » 457	Antal observerade 1:a året 637 10:e » 504	Antal observerade 1:a året 414 10:e » 316	% återfall	sammanlagd risk, %	% återfall	sammanlagd risk, %	% återfall	sammanlagd risk, %
1	8.84		8.66		8.62		4.24		2.90		
2	4.23	12.7	5.87	14.0	4.81	13.0	3.62	7.7	2.02	4.9	
3	2.61	15.0	3.46	17.0	3.58	16.1	1.55	9.1	0.52	5.4	
4	2.15	16.8	4.04	20.3	3.33	18.9	2.45	11.4	1.06	6.3	
5	2.75	19.1	1.90	21.9	1.02	19.8	1.98	13.1	0.82	7.0	
6	2.27	20.9	2.43	23.8	1.45	20.9	1.29	14.2	1.40	8.3	
7	2.35	22.8	2.01	25.3	1.47	22.1	1.69	15.7	0.87	9.1	
8	0.91	23.5	1.79	26.6	0.43	22.4	0.96	16.5	0.30	9.4	
9	1.83	24.9	1.83	28.0	1.08	23.3	0.78	17.2	0.62	10.0	
10	1.87	26.3	1.34	28.9	0.66	23.8	1.19	18.1	0.63	10.5	

Som återfall räknas alltså ej fylleriförseelser och dylika brott av lindrigare karaktär.

Vi undersöka nu hur återfallsrisken ställer sig inom olika åldersgrupper. Siffror återfinnas i tabell 29.

A priori skulle man vänta att återfallsrisken är större för yngre än för äldre personer. Om en person tidigt begår ett första brott, torde detta oftare vara uttryck för en asocial inställning än om vederbörande först när han blir äldre överskrider lagens ramar. Vi finna också förhållandevis höga återfallsrisker mellan 15 och 25 år. Risken är störst för dem som begått ett brott i 18-20-årsåldern, då 29 1/2 återfalla inom 10 år. Siffrorna äro väsentligt lägre för åldersgruppen 26—39 år liksom för personer över 40 år. I den sista åldersgruppen återfalla endast 11 %.

Det är nu vidare av intresse att undersöka om olikhet i återfallsrisk föreligger med hänsyn till brottstypen. Det visar sig att vid tjuvnadsbrott är sammanlagda återfallsrisken hög och uppgår till 26 %. Jfr tabell 30.

Tab. 30. Årlig risk samt beräknad sammanlagd risk (i procent) för ett återfall efter första straffregisterbrottet (år 1929) bland män i alla åldrar, fördelade med hänsyn till första brottets art.

(I tabellen ingå ej 18 fall av mord, dråp och mordbrand samt 16 fall av rattfylleri och 45 militära förseelser.)

Obs.- år, nr	Första brottets art									
	Tjuvnadsbrott		Förfalskning, förskingring, bedrägeri o. d.		Sedlighetsbrott		Övriga våldsbrott		Övriga brott	
	Antal observerade 1:a året 1334 10:e » 953		Antal observerade 1:a året 505 10:e » 391		Antal observerade 1:a året 177 10:e » 156		Antal observerade 1:a året 274 10:e » 221		Antal observerade 1:a året 281 10:e » 192	
	% återfall	sammanlagd risk, %	% återfall	sammanlagd risk, %	% återfall	sammanlagd risk, %	% återfall	sammanlagd risk, %	% återfall	sammanlagd risk, %
1	8.25	8.3	4.36		0.56	0.6	4.74		8.54	
2	4.43	12.3	3.96	8.2	1.14	1.7	2.30	6.9	7.03	15.0
3	2.94	14.9	1.53	9.6	0	1.7	2.78	9.5	2.97	17.5
4	3.49	17.9	0.89	10.4	1.16	2.8	2.45	11.7	3.98	20.8
5	1.96	19.5	1.36	11.6	0.60	3.4	1.68	13.2	2.33	22.6
6	2.01	21.1	2.09	13.4	0.61	4.0	0.43	13.6	1.44	23.7
7	2.06	22.7	1.91	15.1	0.62	4.6	0.43	14.0	1.97	25.2
8	1.41	23.8	0.49	15.5	0.63	5.2	0.44	14.3	0	25.2
9	1.44	24.9	1.00	16.4	0.63	5.8	1.77	15.9	0	25.2
10	1.36	25.9	0.77	17.0	1.23	7.0	0.45	16.2	1.56	26.4

För de båda grupperna förfalskning, förskingring och bedrägeri samt för våldsbrott (ej inberäknat mord och dråp) ligga siffrorna väsentligt lägre. För den första gruppen är siffran 17 % och för den senare 16 %. För sedlighetsbrott ligger siffran på väsentligt lägre nivå och uppgår endast till 7 %. Grupperna mord, dråp och mordbrand, rattfylleri och militära förseelser omfatta alltför litet antal fall för att en beräkning skulle vara motiverad. För övriga brott uppgår, som synes av tabellen, återfallsrisken till 26 %. Gruppen är inte tillräckligt stor för att tillåta en närmare analys. Det må emellertid erinras om att i denna grupp ingå individer, som dömts för brott mot förordningar angående alkoholhaltiga drycker.

Med hänsyn till att återfallsrisken är så hög för dem som begått tjuvnadsbrott är det av intresse att särskilja dem som första gången dömts för snatteri och dem som dömts för stöld. Jfr tabell 31. Det visar sig att återfallsrisken är lägre

Tab. 31. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (i procent) för återfall bland män, vilkas första brott (år 1929) är snatteri eller annat tjuvnadsbrott.

Obs.- år, nr	Snatteri		Övriga tjuvnadsbrott		Obs.- år, nr	Snatteri		Övriga tjuvnadsbrott	
	Antal observerade 1:sta året 430 10:e » 333		Antal observerade 1:sta året 904 10:e » 620			Antal observerade 1:sta året 430 10:e » 333		Antal observerade 1:sta året 904 10:e » 620	
	% åter- fall	samman- lagd risk%	% åter- fall	samman- lagd risk%		% åter- fall	samman- lagd risk%	% åter- fall	samman- lagd risk%
1	5.58		9.51		6	0.56	15.2	2.77	23.9
2	4.69	10.0	4.80	13.4	7	1.41	16.4	2.41	25.7
3	2.86	12.1	3.23	16.2	8	1.73	17.9	1.24	26.7
4	2.15	14.0	4.16	19.7	9	1.48	19.1	1.42	27.7
5	0.85	14.7	2.54	21.7	10	1.50	20.3	1.29	28.6

för dem som dömts för snatteri. För dessa uppgår den endast till 20 % men siffran för övriga tjuvnadsbrott är 29 %. Risken är med andra ord nära 50 % större för dessa senare.

Tab. 32. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (i procent) för återfall bland män i olika åldrar, vilkas första brott (år 1929) är snatteri eller annat tjuvnadsbrott.

Obs.-år, nr	Ålder vid första brottet							
	15—17		18—20		21—25		26—39	
	Antal observerade 1:a året 115 o. 238 10:e » 89—166		Antal observerade 1:a året 116 o. 263 10:e » 84—169		Antal observerade 1:a året 104 o. 207 10:e » 82—146		Antal observerade 1:a året 59 o. 136 10:e » 47—96	
	% åter- fall	samman- lagd risk%	% åter- fall	samman- lagd risk%	% åter- fall	samman- lagd risk%	% åter- fall	samman- lagd risk%
<i>Snatteri:</i>								
1	5.22		6.03		8.65		3.39	
2	6.42	11.3	7.41	13.0	2.11	10.6	3.51	6.8
3	—	11.3	4.00	16.5	5.43	15.4	0	6.8
4	—	11.3	4.17	20.0	1.15	16.4	5.56	12.0
5	3.00	14.0	—	20.0	0	16.4	0	12.0
6	1.03	14.9	1.10	20.8	0	16.4	0	12.0
7	2.08	16.6	1.11	21.7	1.18	17.4	1.96	13.7
8	2.15	18.4	2.27	23.5	0	17.4	4.08	17.2
9	2.20	20.2	2.33	25.3	1.20	18.4	0	17.2
10	2.25	22.0	1.19	26.2	0	18.4	4.26	20.7
<i>Övriga tjuvnadsbrott:</i>								
1	10.50		10.65		10.14		7.25	
2	3.29	13.4	5.56	15.6	5.95	15.5	2.40	9.6
3	3.90	16.8	2.75	17.9	3.47	18.4	4.10	13.3
4	3.06	19.4	4.74	21.8	4.19	21.8	5.17	17.8
5	3.68	22.3	2.51	23.8	1.26	22.8	2.64	20.8
6	2.20	24.1	4.17	27.0	2.55	24.8	1.90	22.3
7	2.82	26.2	3.28	29.4	1.32	25.8	1.94	23.8
8	0.58	26.6	1.69	30.6	0.67	26.3	2.00	25.3
9	1.76	27.9	1.73	31.8	0.68	26.8	1.02	26.1
10	1.20	28.8	1.78	33.0	1.57	27.8	0	26.1

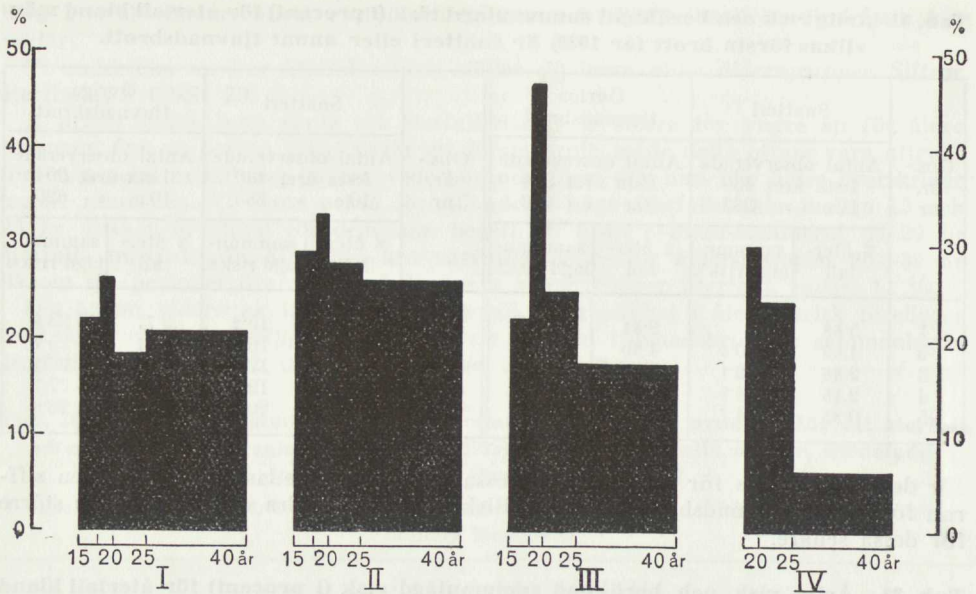

Fig. 3. Beräknad sammanlagd risk i procent för återfall inom 10 år i olika åldersgrupper och vid första brott av olika typ. I: snatteri; II: övriga tjuvnadsbrott; III: förfalskning etc.; IV: våldsbrott. Jfr Tab. 32, 33 och 34.

Antalet individer, som begått tjuvnadsbrott, är tillräckligt omfattande för att tillåta en uppdelning efter ålder. Jfr tabell 32. Vi finna även nu att risken är störst i 18—20-årsåldern. Vid stöld uppgår återfallsrisken till 33 %. Exakt $\frac{1}{3}$ blir på nytt dömda inom 10 år. Risken i de övriga åldersgrupperna är visserligen något lägre, men skillnaden är inte stor, bortsett från gruppen över 40 år för vilken återfallsrisken endast är 18 %. Vid snatteri är risken ävenledes störst för 18—20-åringar, då den uppgår till 26 %. Skillnaden mellan denna åldersgrupp och de äldre åldersgrupperna är något större än vid stöld, men återfallsrisken för gruppen 26—39 år är dock så hög som 21 %. Endast ett fåtal individer över 40-årsåldern ha första gången blivit dömda för ett snatteri och ingen av dessa har på nytt blivit dömd. På grund av att materialet är så litet för denna grupp kan dock detta förhållande knappast anses signifikativt.

En motsvarande uppdelning av dem som första gången dömts för förfalskning, förskingring eller bedrägeri återfinnes i tabell 33. Återfallsrisken är alltså störst i åldern 18—20 år, där den uppgår till 47 %. Materialet för denna grupp liksom för åldersgruppen 15—17 år är emellertid litet. För de äldre åldersgrupperna tyckas siffrorna emellertid ligga lägre och för dem som äro över 40 år är återfallsrisken endast 7 %.

Slutligen har utförts en åldersgruppering av dem som dömts för våldsbrott (utom mord och dråp). Jfr tabell 34. Återfallsrisken för 18—20-åringar är 30 %. Gruppen 15—17 år är alltför liten för att tillåta en beräkning. I 21—25-årsåldern är återfallsrisken något lägre än för 18—20-åringar och uppgår till 24 %. För den följande åldersgruppen är återfallsrisken endast 4 %. Det tycks vara karakteristiskt för våldsbrott att dessa framför allt göra sig gällande hos yngre personer. Dahlberg har visat, att risken för ett första våldsbrott är störst i 21—25-årsåldern. Detta maximum torde sammanhänga dels med de växande kroppskrafterna, dels med en stegring av spritmissbruket och fylleriförseelserna upp mot denna ålder. De här

Tab. 33. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (i procent) för återfall bland män i olika åldrar, vilkas första brott (år 1929) är förfalskning, förskingring, bedrägeri el. dyl.

(Åldersgruppen 15—17 år omfattar 27 personer och ingår ej i tabellen).

Obs.-år, nr	Ålder vid första brottet							
	18—20		21—25		26—39		40—∞	
	Antal observerade 1:a året 26 10:e » 14		Antal observerade 1:a året 68 10:e » 49		Antal observerade 1:a året 215 10:e » 171		Antal observerade 1:a året 169 10:e » 137	
	% återfall	sammanlagd risk %	% återfall	sammanlagd risk %	% återfall	sammanlagd risk %	% återfall	sammanlagd risk %
1	11.54		11.76		2.79		1.78	
2	8.70	19.2	8.33	19.1	4.33	7.0	1.22	3.0
3	9.52	26.9	1.85	20.6	1.01	7.9	0.63	3.6
4	10.53	34.6	1.89	22.1	0.51	8.4	—	3.6
5	5.88	38.5	—	22.1	1.55	9.8	1.29	4.8
6	—	38.5	1.92	23.6	2.65	12.2	0.66	5.6
7	—	38.5	1.96	25.1	2.72	14.6	1.35	6.7
8	6.67	42.6	—	25.1	0.56	15.1	—	6.7
9	—	42.6	—	25.1	1.70	16.5	0.71	7.4
10	7.14	46.7	—	25.1	1.17	17.5	—	7.4

Tab. 34. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (i procent) för återfall bland män i olika åldrar, vilkas första brott (år 1929) är våldsbrott (mord och dråp ej inberäknade).

(Åldersgruppen 15—17 år, som omfattar 9 fall och gruppen över 40 år, som omfattar 29 fall, ingår ej i tabellen).

Obs.-år, nr	Ålder vid första brottet					
	18—20		21—25		26—39	
	Antal observerade 1:a året 44 10:e » 30		Antal observerade 1:a året 110 10:e » 81		Antal observerade 1:a året 82 10:e » 76	
	% återfall	sammanlagd risk %	% återfall	sammanlagd risk %	% återfall	sammanlagd risk %
1	6.82		6.36		2.44	
2	9.76	15.9	1.94	8.2	—	2.4
3	8.11	22.7	4.00	11.9	—	2.4
4	2.94	25.0	4.17	15.5	1.27	3.7
5	3.13	27.4	3.26	18.3	—	3.7
6	—	27.4	1.14	19.2	—	3.7
7	—	27.4	1.15	20.1	—	3.7
8	—	27.4	1.16	21.1	—	3.7
9	3.23	29.7	3.57	23.9	—	3.7
10	—	29.7	—	23.9	—	3.7

meddelade siffrorna visa att det framför allt är bland yngre personer i åldersgruppen 18—25 år som tendenser till återfall framträda. De som först efter 25-årsåldern göra sig skyldiga till ett våldsbrott och som inte tidigare fallit för frestelsen att använda våld ha förhållandevis liten benägenhet för återfall.

Det är nu vidare av intresse att söka få en uppfattning om i vad mån risken för återfall sammanhänger med karaktären av det straff till vilket vederbörande dömts.

Tab. 35. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (i procent) för återfall efter ett första brott (år 1929) bland män, som straffats med fängelse och straffarbete, samt bland övriga som införts i straffregistret.

Obs.-år, nr	Fängelse		Straffarbete		Övriga straff	
	Antal observerade 1:a året 530 10:e » 382		Antal observerade 1:a året 537 10:e » 371		Antal observerade 1:a året 1 583 10:e » 1 218	
	% återfall	samman- lagd risk %	% återfall	samman- lagd risk %	% återfall	samman- lagd risk %
1	9.25		7.82		5.50	
2	5.63	14.4	3.85	11.4	3.83	9.1
3	2.45	16.5	2.99	14.0	2.18	11.1
4	2.30	18.4	5.74	19.0	1.80	12.7
5	2.13	20.1	2.59	21.1	1.26	13.8
6	1.70	21.5	1.95	22.6	1.66	15.2
7	0.50	21.9	2.00	24.2	1.93	16.9
8	0.25	22.1	1.29	25.1	0.95	17.7
9	1.53	23.3	0.53	25.5	1.29	18.7
10	0.79	23.9	0.81	26.1	1.31	19.8

Rimligtvis böra personer som begått ett svårare brott dels bli dömda till hårdare straff, dels också stå en större risk för återfall. I tabell 35 lämnas siffror för dem som dömts till och avtjänat fängelse och straffarbete samt övriga, alltså de som dömts till böter och införts i straffregistret (av vilka större delen begått tjuvnadsbrott) och de som fått villkorlig dom. Som är att vänta ligga siffrorna högst för dem som undergått straffarbete, då återfallsrisken inom 10 år är 26 %. För dem som undergått fängelsestraff är siffran 24 %. Skillnaden är med andra ord obetydlig. För övriga uppgår siffran till 20 %. Det är i viss mån förvånande att skillnaderna mellan dessa tre grupper inte äro större. (Jfr s. 354 f.)

I tabell 36 lämnas siffror för olika åldersgrupper bland dem som undergått frihetsstraff och övriga. Då gruppen 15—17 år bland dem som undergått frihetsstraff är liten har denna grupp sammanslagits med åldersgruppen 18—20 år. Det visar sig nu att återfallsrisken är mycket hög för de unga som i tidig ålder undergått frihetsstraff. Den uppgår till 41 % och är väsentligt lägre för de följande åldersgrupperna. I gruppen övriga är återfallsrisken 25 % för åldersgruppen 15—20 år och siffrorna sjunka avsevärt med stigande ålder. Framtidsutsikterna äro med andra ord särskilt mörka för unga personer, som undergått ett frihetsstraff på grund av ett första brott, medan däremot utsikterna äro förhållandevis goda för dem, som efter 40-årsåldern dömas till böter etc., då risken endast är 7 %.

Det återstår att undersöka risken vid olika brottstyper. Materialet är inte tillräckligt stort för att tillåta en åldersfördelning. I tabell 37 ha endast ytterligare särskilts de som undergått frihetsstraff och övriga. Det visar sig att de som dömts till tjuvnadsbrott och undergått frihetsstraff återfalla till 42 %, medan övriga som begått motsvarande brott ha en återfallsrisk på 22 %, alltså ungefär hälften så stor. (De som för snatteri dömas till böter ha en återfallsrisk på 19,2 %.) Påfallande är att när det gäller gruppen förfalskning, försökning och bedrägeri förhållandet såtillvida är omkastat att de som genomgått frihetsstraff ha en lägre återfallsrisk än övriga som begått motsvarande brott. För de senare är återfallsrisken 18 % och för de förra 16 %. En skillnad i motsvarande riktning tycks föreligga för sedlighetsbrott. För denna brottstyp är återfallsrisken liten. Materialet är emellertid ej stort och den skillnad som föreligger mellan dem som dömts till frihetsstraff och övriga kan ej anses bevisad av siffrorna i tabellen. Den kan vara

Tab. 36. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (i procent) för återfall efter första brottet (år 1929) bland män i olika åldrar, som straffats med frihetsstraff, och bland övriga som införts i straffregistret.

(Tvängsarbete ingår ej i gruppen »övriga».)

Obs.-år, nr	Ålder vid första brottet							
	15—20		21—25		26—39		40—∞	
	Antal observerade 1:a året 188 o. 796 10:e » 110—584		Antal observerade 1:a året 303 o. 312 10:e » 210—247		Antal observerade 1:a året 337 o. 300 10:e » 258—246		Antal observerade 1:a året 239 o. 175 10:e » 175—141	
	% återfall	samman- lagd risk %	% återfall	samman- lagd risk %	% återfall	samman- lagd risk %	% återfall	samman- lagd risk %
<i>Frihetsstraff:</i>								
1	15.43		10.56		5.93		4.18	
2	9.43	23.4	5.54	15.5	3.47	9.2	2.21	6.3
3	5.59	27.7	3.94	18.8	1.98	11.0	0.46	6.7
4	8.15	33.6	4.53	22.5	3.39	14.0	1.86	8.5
5	2.44	35.2	2.16	24.2	3.16	16.7	1.45	9.8
6	3.33	37.4	2.21	25.9	0.73	17.3	1.99	11.6
7	0	37.4	1.36	26.9	1.83	18.9	1.05	12.5
8	1.72	38.4	0.93	27.6	0.37	19.2	0.54	13.0
9	1.77	39.5	1.41	28.6	1.14	20.1	0	13.0
10	2.73	41.2	0.95	29.3	0.39	20.4	0	13.0
<i>Övriga:</i>								
1	7.16		6.73		2.33		1.14	
2	4.21	11.1	4.14	10.6	3.78	6.0	1.75	2.9
3	2.56	13.4	3.26	13.5	1.08	7.0	0.61	3.5
4	2.20	15.3	2.25	15.5	1.45	8.4	0	3.5
5	2.27	17.2	0	15.5	0.74	9.1	0	3.5
6	2.18	19.0	0.78	16.1	1.88	10.8	0.65	4.1
7	2.56	21.1	1.57	17.4	1.54	12.1	0.65	4.7
8	1.32	22.1	0	17.4	1.58	13.5	0	4.7
9	1.84	23.5	0.80	18.1	0.40	13.9	1.40	6.0
10	1.37	24.6	0.40	18.4	2.03	15.6	1.42	7.4

slumpbetingad och sammanhänga med materialets litenhet. Bland dem som begått våldsbrott (utom mord och dråp) är återfallsrisken 20 % bland dem som undergått frihetsstraff, medan för övriga siffran endast är 8,5 %. För rattfylleri, militära förseelser samt gruppen mord, dråp och mordbrand är materialet för litet för att tillåta en beräkning. För övriga brott finna vi en skillnad som är parallell med straffets svårhetsgrad. Den uppgår till 31 % för dem som undergått frihetsstraff och för övriga endast till 16 %.

Med hänsyn till den stora skillnaden i återfallsrisk mellan dem som begått tjuvnadsbrott och genomgått frihetsstraff å ena sidan och övriga som dömts till lindrigare straff å andra sidan är det slutligen av intresse att undersöka, om bland dessa senare föreligger en skillnad i återfallsrisk med hänsyn till brottets svårhetsgrad. En beräkning ger vid handen att bland dem som dömts för snatteri återfallsrisken som förut nämnts är 19 %, medan däremot bland dem som dömts för stöld siffran är 24 %. Det föreligger med andra ord en tydlig skillnad som dock kanske är mindre än vad man skulle vänta.

Med hänsyn till återfallsrisken kan alltså konstateras att denna i väsentlig grad sammanhängar med ålder och brottstyp, medan däremot straffets svårhetsgrad ej företer en regelbunden effekt. Jfr Fig. 3. Personer som begå ett första brott vid 20-årsåldern ha dåliga framtidsutsikter. Speciellt gäller detta dem som begått stöld och

Tab. 37. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (i procent) för återfall efter ett första brott (år 1929) bland män, som undergått frihetsstraff, och bland övriga, som införts i straffregistret, med hänsyn till första brottets art.

(Grupperna mord, dråp och mordbrand samt rattfylleri och militära förseelser ingå ej i tabellen.)

Obs.- år, nr	Första brottets art									
	Tjuvnadsbrott		Förfalskning, förskingring, bedrägeri o. d.		Sedlighetsbrott		Övriga våldsbrott		Övriga brott	
	Antal observerade 1:a året 256 o. 1078 10:e » 147—806		Antal observerade 1:a året 259 o. 246 10:e » 199—192		Antal observerade 1:a året 89 o. 88 10:e » 79—77		Antal observerade 1:a året 190 o. 84 10:e » 147—74		Antal observerade 1:a året 199 o. 82 10:e » 127—65	
	% återfall	samman- lagd risk %	% återfall	samman- lagd risk %	% återfall	samman- lagd risk %	% återfall	samman- lagd risk %	% återfall	samman- lagd risk %
<i>Frihetsstraff:</i>										
1	13·67		5·02		0		6·32		11·56	
2	5·83	18·8	2·87	7·8	2·27	2·3	2·81	9·0	9·09	19·6
3	4·88	22·7	1·70	9·3	0	2·3	3·51	12·2	2·53	21·6
4	9·28	29·9	1·31	10·5	2·33	4·6	3·03	14·8	4·61	25·2
5	3·98	32·7	2·68	12·9	0	4·6	1·89	16·4	2·78	27·3
6	5·33	36·3	0	12·9	0	4·6	0·65	17·0	2·16	28·9
7	1·89	37·5	1·86	14·5	0	4·6	0·65	17·5	1·49	30·0
8	2·58	39·1	0·48	14·9	0	4·6	0·65	18·0	0	30·0
9	1·33	39·9	0·98	15·8	0	4·6	1·99	19·7	0	30·0
10	3·40	41·9	0	15·8	0	4·6	0	19·7	1·00	30·5
<i>Övriga:</i>										
1	6·96		3·66		1·14		1·19		1·22	
2	4·11	10·8	5·08	8·6	0	1·1	1·20	2·4	2·50	3·7
3	2·53	12·8	1·35	9·8	0	1·1	1·23	3·6	3·85	7·4
4	2·28	14·8	0·46	10·2	0	1·1	1·25	4·8	2·70	9·9
5	1·56	16·1	0	10·2	1·20	2·3	1·27	6·0	1·41	11·2
6	1·37	17·3	4·19	14·0	1·22	3·5	0	6·0	0	11·2
7	2·09	19·0	1·97	15·7	1·23	4·7	0	6·0	2·70	13·8
8	1·20	20·0	0·51	16·1	1·27	5·9	0	6·0	0	13·8
9	1·46	21·1	1·03	16·9	1·28	7·1	1·33	7·3	0	13·8
10	0·99	21·9	1·56	18·2	2·60	9·5	1·35	8·5	3·08	16·4

dömts till frihetsstraff, av vilka närmare hälften återfaller. (Bland dem som dömts till straffarbete i denna ålder är återfallsrisken i själva verket 46 0/0.) Utsikterna äro förhållandevis goda för personer över 40-årsåldern som ej undergått frihetsstraff. Anmärkningsvärt är emellertid att återfallsrisken är lägre för dem som gjort sig skyldiga till förfalskning, förskingring eller bedrägeri och dömts till frihetsstraff än för dem som dömts till lindrigare straff och det är möjligt att en liknande skillnad föreligger vid sedlighetsbrott. Det är möjligt att för dessa grupper ett hårdare straff verkar individuellt mera avskräckande än ett lindrigare straff, men i så fall måste man också konstatera att vid tjuvnadsbrott, våldsbrott o. dyl. det hårdare straffet inte har en så starkt avskräckande verkan att det uppväger en eventuell tendens till kriminell livsföring som sammanhänger med att det första brottet har en svårare karaktär. Det är emellertid också möjligt att de bättre framtidsutsikterna för dem som dömts för förfalskning, förskingring etc., och ådömts ett hårdare straff betingas av att det härvidlag är fråga om brott av mera speciell art som begåtts av något äldre personer och att brott som falla under denna rubrik och vilka ådömts lindrigare straff begåtts av yngre personer och att brotten härvidlag i vissa avseenden påminna om tjuvnadsbrott.

Risken för återfall i ett tredje och fjärde brott.

Det möter stora tekniska svårigheter att beräkna dödligheten bland dem som gjort sig skyldiga till ett andra brott. Hänsyn måste då tagas till åldersfördelningen vid andra brottets begående och till den varierande långa observationstid under vilken individerna sedan kunnat följas. Då felkällan knappast kan antagas ha stor betydelse, ha vi underlåtit att utföra en korrektion och nu må endast framhållas att de risksiffror som beräknats äro något för låga. Vid beräkningen av risksiffrorna har emellertid i övrigt hänsyn tagits till observationstidens längd. Individerna ha följts fram till slutet av år 1943. För en del individer är med andra ord observationstiden relativt lång och för andra kort. I tabell 38 lämnas risksiffror och siffror för den beräknade sammanlagda risken upp till 10 år efter det andra resp. tredje brottet. Genomgående äro risksiffrorna högst första året efter andra brot-

Tab. 38. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (i procent) för återfall efter ett andra resp. tredje brott bland män, som första gången införts i straffregistret år 1929.

Obs.-år efter 2:a resp. 3:e brottet	Antal begångna 2:a brott	% åter- fall i ett 3:e brott	Samman- lagd åter- fallsrisk %	Antal begångna 3:e brott	% åter- fall i ett 4:e brott	Samman- lagd åter- fallsrisk %
1	573	19.20	19.2	245	28.16	28.2
2	460	10.65	27.8	165	13.94	38.2
3	409	7.09	32.9	133	12.78	46.1
4	372	6.45	37.3	107	7.48	50.1
5	330	6.06	41.1	93	7.53	53.9
6	294	4.08	43.5	74	8.11	57.6
7	260	3.46	45.4	58	6.90	60.5
8	234	2.66	46.8	48	6.25	63.0
9	201	2.49	48.1	30	6.67	65.5
10	162	3.09	49.7	19	—	65.5

tet, då vederbörande är fri och har möjlighet att begå brott. Därefter sjunka siffrorna kontinuerligt under följande år men hålla sig de sista åren av 10-årsperioden dock tämligen konstanta. Risksiffrorna för ett tredje brott ligga på vida högre nivå än risksiffrorna för ett andra brott vilket klarast framgår av siffrorna för den sammanlagda risken. Medan en femtedel av dem som begått ett första brott återfaller i ett andra brott inom 10 år begår hälften av dem som straffas för ett andra brott ett tredje brott (49,7 %) och två tredjedelar av dem som begått ett tredje brott bli straffade för ett fjärde brott (65,5 %). Det är ju att vänta att utsikterna för individer som straffats flera gånger skola vara dåliga. Möjligheterna att återföra en vaneförbrytare till normal livsföring äro naturligtvis små. Det är dock i viss mån överraskande att bland dem som dömts för ett tredje brott endast en tredjedel undviker konflikter med rättvisan under de närmaste 10 åren. Som förut påpekats är återfallssiffran något för låg, eftersom vi antagit att alla leva. En del av dem som beräknas sköta sig mera normalt ha i själva verket dött och därigenom räddats från att begå brott.

Det är nu att vänta att risken för återfall även när det gäller tredje och fjärde brott skall vara större för yngre personer än för äldre. Då man vill ta hänsyn till ålder erbjuda sig olika möjligheter. Man kan utgå från åldern vid första brottet. Använder man ett sådant tillvägagångssätt, bli åldersgrupperna genomgående avgränsade på samma sätt och ur denna synpunkt jämförbara. Det har emellertid ansetts vara av större intresse att utgå från åldern vid andra resp. tredje brottets begående, därför att utsikterna att erhålla tydliga skillnader mellan ålders-

Tab. 39. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (i procent) för återfall efter ett andra brott bland män i olika åldrar, som första gången införts i straffregistret år 1929.

(Gruppen 15—17 år omfattar 23 individer och ingår ej i tabellen.)

Obs.-år efter 2:a brottet	Ålder vid andra brottets begående							
	18—20		21—25		26—39		40—∞	
	Antal observerade 1:a året 85 10:e > 32		Antal observerade 1:a året 225 10:e > 66		Antal observerade 1:a året 178 10:e > 41		Antal observerade 1:a året 62 10:e > 14	
	% återfall	samman- lagd risk %	% återfall	samman- lagd risk %	% återfall	samman- lagd risk %	% återfall	samman- lagd risk %
	1	34.12		21.33		15.17		6.45
2	8.93	40.0	14.12	32.4	8.78	22.6	5.17	11.3
3	8.00	44.8	7.28	37.4	5.93	27.2	5.45	16.1
4	4.35	47.2	9.29	43.2	4.07	30.2	4.17	19.6
5	6.82	50.8	6.35	46.8	5.77	34.2	6.98	25.2
6	2.44	52.0	6.03	50.0	2.22	35.7	2.94	27.4
7	2.50	53.2	2.86	51.4	6.76	40.0		27.4
8	5.13	55.6	3.16	53.0	1.64	41.0		27.4
9	5.41	58.0	1.23	53.5	2.00	42.2		27.4
10	3.13	59.3		53.5	7.32	46.4		27.4

grupperna då äro större än om man bygger på åldern vid första brottets begående. Personer som i unga år medhunnit ett andra resp. tredje brott, böra ju ha sämre framtidsutsikter än personer som först i äldre år begå ett andra eller tredje brott, även om de voro unga när de dömdes för sitt första brott. I tabell 39 lämnas siffror över återfallsrisk i ett tredje brott med hänsyn till åldern vid det andra brottet. Antalet individer i gruppen 15—17 år är litet — endast 23 individer — varför beräkning ej kunnat utföras för denna åldersgrupp. Det är med andra ord få individer som före 17-årsåldern hunnit begå två brott. Som är att vänta är återfallsrisken störst för de yngsta. För åldersgruppen 18—20 år uppgår den till 60 % Siffrorna äro lägre för de följande åldersgrupperna och uppgå för dem över 40 år till 27 %.

I tabell 40 lämnas motsvarande siffror för risken att återfalla i ett fjärde brott. Nu är även åldersgruppen 18—20 år alltför liten för att tillåta en beräkning. Den omfattar endast 24 individer. För åldersgruppen 21—25 år är återfallsrisken 73 %. Endast omkring en fjärdedel av dem som begått ett tredje brott undgå att bli dömda under de närmaste 10 åren. För individer i åldern 26—39 år är risksiffran 56 %. Även åldersgruppen över 40 år är alltför liten för att tillåta en beräkning. Den omfattar endast 22 individer.

Det är slutligen av intresse att söka få en uppfattning om förhållandena vid olika brottstyper. Materialet är nu inte så omfattande, varför endast några viktigare brottstyper kunnat särskiljas. Jfr tabell 41. Risken för återfall i ett tredje brott bland dem som andra gången begått ett tjuvnadsbrott är förhållandevis hög och uppgår till 53 %. Gruppen som andra gången straffats för förfalskning, förskingring, bedrägeri o. dyl. har en återfallsrisk på 45 %. För våldsbrott (oberäknat mord och dråp) är siffran 40 %. Även om en tydlig skillnad föreligger, är denna dock ej mycket stor.

För dem som begått ett tredje brott är materialet för litet, varför siffror endast kunnat erhållas för dem som då dömts för ett tjuvnadsbrott. Återfallsrisken är för dem 68 % och ligger med andra ord något högre än för övriga tredjegångsbrott.

Tab. 40. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (i procent) för återfall efter ett tredje brott bland män i olika åldrar, som första gången införts i straffregistret år 1929.

(Åldersgruppen 18—20 år, som omfattar 24 individer, och gruppen över 40 år, som omfattar 22 individer, ingå ej i tabellen.)

Obs.-år efter 3:e brottet	Ålder vid tredje brottets begående				Obs.-år efter 3:e brottet	Ålder vid tredje brottets begående			
	21—25		26—39			21—25		26—39	
	Antal observerade		Antal observerade			Antal observerade		Antal observerade	
	1:a året 86 10:e > 6		1:a året 113 10:e > 7			1:a året 86 10:e > 6		1:a året 113 10:e > 7	
	% återfall	sammanlagd risk %	% återfall	sammanlagd risk %		% återfall	sammanlagd risk %	% återfall	sammanlagd risk %
1	34.88		23.01		6	6.06	62.2	10.34	53.2
2	20.00	47.9	8.86	29.8	7	10.34	66.1	5.26	55.6
3	11.36	53.8	10.77	37.4	8	13.64	70.8	0	55.6
4	7.69	57.4	10.00	43.7	9	8.33	73.2	0	55.6
5	5.71	59.8	7.32	47.8	10	0	73.2	0	55.6

Tab. 41. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (i procent) för återfall efter ett andra brott bland män i alla åldrar, som första gången införts i straffregistret år 1929, fördelade med hänsyn till andra brottets art.

Obs.-år efter 2:a brottet	Andra brottets art							
	Tjuvnadsbrott		Förfalskning, förskingring, bedrägeri o. d.		Övriga våldsbrott		Övriga brott	
	Antal observerade		Antal observerade		Antal observerade		Antal observerade	
	1:a året 277 10:e > 82		1:a året 82 10:e > 22		1:a året 70 10:e > 24		1:a året 93 10:e > 25	
	% återfall	sammanlagd risk %	% återfall	sammanlagd risk %	% återfall	sammanlagd risk %	% återfall	sammanlagd risk %
1	24.91		14.63		7.14		20.43	
2	11.17	33.3	7.25	20.8	7.69	14.3	17.57	34.4
3	7.69	38.4	3.13	23.3	5.00	18.6	11.48	41.9
4	9.64	44.4	4.92	27.1	5.36	22.9	0	41.9
5	6.80	48.2	9.26	33.8	6.33	27.9	3.77	44.1
6	2.27	49.3	6.52	38.1	6.82	32.8	6.00	47.5
7	2.46	50.6	5.41	41.5	2.56	34.5	6.67	51.0
8	0.89	51.0	6.06	45.0	0	34.5	5.41	53.6
9	1.02	51.5	0	45.0	8.82	40.3	3.13	55.1
10	2.44	52.7	0	45.0	0	40.3	12.00	60.5

De siffror som kunnat erhållas visa med andra ord att utsikterna avsevärt försämrats efter ett andra resp. tredje brott. På sin höjd en tredjedel av dem som straffats för sitt tredje brott undgå straff de följande 10 åren. Bland de unga i åldern 21—25 år är det endast en fjärdedel som undgår straff. Det föreligger någon skillnad vid olika brottstyper. De som dömas för tjuvnadsbrott tyckas ha särskilt dåliga utsikter men skillnaderna kunna knappast anses vara mera påfallande.

Risken för återfall i ett tredje resp. fjärde brott bland dem som vid sitt första brott dömts till frihetsstraff.

Det har ansetts vara av särskilt intresse att undersöka framtidsutsikterna med hänsyn till risken för upprepade återfall för dem som vid ett första brott dömts till ovillkorligt frihetsstraff. Risksiffror för denna grupp efter ett andra brott återfinnas i tabell 42. Bland dem som vid sitt första brott dömts till fängelse är risken, om de begå ett andra brott, att återfalla i ett tredje så hög som 50 %. Motsvarande siffra för dem som för sitt första brott dömts till straffarbete är 52 %. För övriga

Tab. 42. Årlig risk och beräknad sammanlagd risk (i procent) för återfall efter andra brottet bland män, som för sitt första brott (år 1929) straffats med fängelse och straffarbete, samt bland övriga i straffregistret (1929) införda förstagångsbrottslingar.

Obs.-år efter 2:a brottet	Fängelse		Straffarbete		Övriga	
	Antal observerade 1:a året 125 10:e > 39		Antal observerade 1:a året 136 10:e > 31		Antal observerade 1:a året 302 10:e > 90	
	% återfall	sammanlagd risk %	% återfall	sammanlagd risk %	% återfall	sammanlagd risk %
1	17.60		24.26		17.88	
2	11.76	27.3	9.80	31.7	9.72	25.9
3	8.89	33.8	6.52	36.1	6.79	30.9
4	2.53	35.4	4.71	39.1	8.91	37.1
5	3.90	38.0	10.67	45.6	5.23	40.3
6	7.14	42.4	6.25	49.0	1.95	41.5
7	4.84	45.2	3.70	50.9	2.88	43.2
8	1.82	46.2	0	50.9	2.33	44.5
9	2.08	47.3	2.50	52.2	2.73	46.0
10	5.13	50.0	0	52.2	3.33	47.8

som alltså vid det första brottet dömts till böter för snatteri eller stöld eller fått villkorlig dom är återfallsrisken inom 10 år 48 %. Skillnaden är med andra ord inte stor. Ett hårdare straff vid det första brottet tycks inte i särskilt stor utsträckning träffa individer med benägenhet för brott. Man kan naturligtvis dock göra gällande, att ett hårt straff vid det första brottet har en avskräckande effekt och att detta är orsaken till att någon mera utpräglad skillnad ej framträder. Denna tolkning av siffrorna förefaller dock ej särskilt sannolik med hänsyn till att åldern visar sig ha en väsentlig betydelse. De som tidigt begå brott och bli dömda till frihetsstraff ha särskilt dåliga framtidsutsikter, ehuru man borde ha anledning räkna med att om hårda straff ha en avskräckande effekt detta särskilt borde framträda i de yngre åldersgrupperna. Med stigande ålder minskar möjligheten att påverka individens inställning till samhälle och medmänniskor.

Då skillnaden mellan dem som första gången dömts till fängelse resp. straffarbete är liten, nöja vi oss med att i fortsättningen jämföra dem som första gången dömts till frihetsstraff med övriga. En sammanställning över ålderns inverkan i dessa bägge grupper återfinnes i tabell 43.

På grund av materialets ringa omfattning ha vi vidare inskränkt oss till att jämföra åldersgrupperna under 20 år och över 20 år. För dem som dömts till frihetsstraff föreligger en mindre skillnad. Återfallsrisken är något större för den yngre

Tab. 43. Risken (i procent) för återfall efter andra brottet bland män, som vid olika åldrar (år 1929) straffats för sitt första brott med frihetsstraff, och bland övriga i straffregistret (1929) införda förstagsbrottslingar.

Obs.-år efter 2:a brottet	Frihetsstraff				Övriga			
	Ålder vid första brottet							
	15—20		21— ω		15—20		21— ω	
	Antal observerade 1:a året 77 10:e » 22		Antal observerade 1:a året 184 10:e » 48		Antal observerade 1:a året 189 10:e » 46		Antal observerade 1:a året 113 10:e » 44	
	% återfall	sammanlagd risk %	% återfall	sammanlagd risk %	% återfall	sammanlagd risk %	% återfall	sammanlagd risk %
1	25·97		19·02		21·16		12·39	
2	10·71	33·9	10·81	27·8	11·49	30·2	7·07	18·6
3	6·00	37·9	8·33	33·8	8·53	36·2	4·35	22·1
4	4·26	40·5	3·42	36·1	8·55	41·6	9·41	29·5
5	6·82	44·6	7·41	40·8	4·04	44·0	6·85	34·3
6	12·50	51·5	4·26	43·3	2·20	45·2	1·59	35·3
7	2·94	52·9	4·88	46·1	3·70	47·3	1·72	36·4
8	0	52·9	1·43	46·9	4·17	49·5	0	36·4
9	3·57	54·6	0	46·9	3·33	51·1	2·00	37·7
10	0	54·6	4·17	49·1	4·35	53·3	2·27	39·1

åldersgruppen. För övriga som ej undergått frihetsstraff för första brottet föreligger en mera utpräglad skillnad i risken att återfalla i ett tredje brott. För de yngre uppgår nämligen risken till 53 %, medan för dem över 20 år risksiffran är 39 %.

IV. Jämförelse mellan den tidigare och den senare perioden.

Det ligger nu nära till hands att jämföra de båda material som här bearbetats. De frågeställningar som legat till grund för insamling av materialen ha emellertid olikartad karaktär. Det äldre materialet omfattar personer som första gången införts i straffregistret år 1929. Undersökningen över riskförhållandena vid frihetsstraff hänför sig alltså till personer som vid ett första brott genast dömts till frihetsstraff. Det senare materialet omfattar personer som genomgått ett första frihetsstraff och frigivits något av åren 1939—1941. I detta material ingå alltså personer, som tidigare dömts en eller flera gånger till bötesstraff för snatteri eller stöld och införts i straffregistret samt personer som tidigare fått villkorlig dom, även om denna inneburit frihetsstraff, ävensom personer som förut dömts till tvångsupfostran eller tvångsarbete. I en del fall är det alltså fråga om personer som redan dokumenterats tendens till återfall i brott. Det är inte ens möjligt att jämföra risken för ett första frihetsstraff i materialet för år 1929 och materialet för år 1942 med hänsyn till den olika avgränsningen. I stället må framhållas att de siffror som erhållits på ett kompletterande sätt belysa olika sidor av problemet. Ur det aktuella materialet har erhållits siffror för risken att under nu gällande förhållanden undergå ett första frihetsstraff oberoende av om vederbörande tidigare dömts till böter etc. Det äldre materialet ger upplysning om dels risken för ett första »straffregisterbrott» över huvudet taget, dels också risken att det första brottet skall medföra frihetsstraff eller straff av lindrigare karaktär. Med dessa olika utgångspunkter beräknas sedan risker för återfall i brott.

Med hänsyn till återfallsrisken under de bägge tidsperioderna måste ihåggkommas att det aktuella materialet ger risken för återfall inom 3 år, medan däremot det äldre materialet ger den sammanlagda risken upp till 10 år efter det att det första straffet avtjänats. I de här lämnade tabellerna finnas emellertid även siffror för risken under de första tre åren i det äldre materialet. Då, som ovan påpekats, utgångsmaterialen äro avgränsade på något olika sätt, äro siffrorna dock ej fullt jämförbara. I det äldre materialet är risken för ett återfall inom 3 år för dem som undergått fängelsestraff 16,5 % (jfr tabell 35), medan motsvarande siffror för det mera aktuella materialet bland dem som ej företett tecken på tidigare asocialitet endast är 8,2 %. I denna senare grupp ingå emellertid åtskilliga vilka tidigare dömts till böter. Man skulle alltså vänta en högre siffra. Att siffran i stället är lägre torde betingas av det stora antalet personer som dömts för rattfylleri i det senare materialet. Denna grupp har ju mycket låg återfallsrisk.

Det är därför av större intresse att jämföra dem som undergått straffarbete. För det äldre materialet är siffran 14 % och för det mera aktuella materialet 20 %. Att siffran för denna senare grupp ligger högre torde betingas av att som förut framhållits en del av dem som undergått ett första frihetsstraff tidigare varit dömda till böter. Det är i själva verket fråga om andragångsbrottslingar. Med hänsyn härtill är den skillnad som föreligger naturlig. De resultat som erhållits genom en analys av de båda materialen torde kunna anses visa tillfredsställande överensstämmelser. Detta så mycket mer som i avseende på de faktorer vilka närmare undersökts resultaten genomgående peka i samma riktning.

V. Sammanfattning.

I och för sig vore det önskvärt att genom tests eller psykologiska undersökningar av annan art söka i de enskilda fallen avgöra, huruvida de som begått brott förmåts därtill av speciellt ogynnsamma tillfälliga omständigheter eller om deras arvsanlag och den miljö i vilken de växt upp medfört en bestämd tendens till kriminalitet. För närvarande sakna vi emellertid möjligheter att objektivt bedöma, om en brottslig handling är att betrakta som en tillfällighet eller som ett utslag av en konstitutiv benägenhet. Endast om grövre psykiska abnormiteter föreligga, kan man fälla ett mera bestämt omdöme. Detta hindrar ej att målet alltid måste vara att söka nå fram till ett vederhäftigt bedömande av de enskilda fallen. Så länge detta icke kan ske, är det emellertid av särskilt intresse att med hjälp av faktiska och objektivt fastställbara förhållanden söka avgränsa grupper med olika goda framtidsutsikter. Detta har varit den ledande tanken i förevarande undersökning, som därjämte belyser den allmänna risken för ett första brott och för återfall i brott. De viktigaste av de resultat som erhållits genom undersökningen äro följande.

1) Den sammanlagda risken för män att dömas för ett första *straffregisterbrott* — d. v. s. att villkorligt eller ovillkorligt dömas till frihetsstraff eller för snatteri till böter eller att eljest få villkorlig dom — uppgick år 1927 till 8 % i städer och 4 % på landsbygden. Dessa siffror innebära att om risken håller sig oförändrad, så kommer upp mot 60-årsåldern den angivna andelen av de båda folkgrupperna att bli dömd för allvarligare brott. Nu har risken emellertid ökat. År 1937 uppgingo därför motsvarande siffror till 11 % för stadsbefolkningen och 5,3 % för lantbefolkningen. Det har vidare kunnat visas att risken är ej oväsentligt större för ogifta än för gifta. Den är särskilt stor för män som undergått skilsmässa. Av speciellt intresse är att änklingar stå vida högre risk än gifta eller ogifta. Olikheterna mellan de skilda civilståndet äro mycket tydliga och ha kunnat konstateras även för 1937 års material.

2) Endast en del av dem som första gången införas i straffregistret äro dömda till *frihetsstraff*. Den sammanlagda risken upp till 60 års ålder att för ett första straffregisterbrott dömas till frihetsstraff var år 1929 för män i städer 3,2 % och för män på landsbygden 1,7 %. Stadsbefolkningen står alltså ungefär dubbelt så stor risk som lantbefolkningen. På material för år 1943 har risken att första gången dömas till frihetsstraff för brott — oberoende av om det är det första brottet eller ej — beräknats till 8 % för städer och 3,5 % för landsbygden. Även när det gäller frihetsstraff ha skillnader kunnat konstateras mellan de olika civilstånd, d. v. s. större risk för ogifta än för gifta, ännu större risk för änklingar och särskilt höga risksiffror för de frånskilda.

3) Den allmänna risken för *återfall* bland dem som blivit dömda för ett första straffregisterbrott är tämligen hög. Inom 10 år återfölla 22 % av de 1929 dömda. Bland dem som för första brottet dömts till fängelse är risken något högre, nämligen 24 %, och bland dem som dömts till straffarbete uppgår risken till 26 % i 1929 års material. En undersökning av dem som första gången undergått straffarbete eller fängelse och frigivits 1939—41 visar att inom tre år 28 % av straffångarna och 10 % av fängelsefångarna återfalla.

4) Det visar sig att *åldern* är av särskild betydelse med hänsyn till återfallsrisken. Denna är väsentligt högre för dem som vid unga år blivit dömda för brott, vilket överensstämmer med det förhållandet att risken att bli dömd för ett första brott också är särskilt hög för yngre åldersgrupper. (Jfr fig. 1.) Bland dem som i 18—20-årsåldern dömts för ett första brott år 1929 och införts i straffregistret återfölla 29 % inom 10 år. Motsvarande siffra för dem som voro över 40 år, då de dömdes för sitt första brott, var 11 %. Bland dem som dömts till frihetsstraff återfölla 41 % inom 10 år i åldersgruppen 15—20 år, medan motsvarande siffra för individer över 40 år var 13 %.

En förskjutning av motsvarande art återfinnes i materialet för frigivna 1939—41. Bland dem som frigivits från fängelse i 16—20-årsåldern återfölla 25 % och bland dem som undergått straffarbete 52 %. I åldersgruppen över 40 år är motsvarande siffror 3 % och 8 %. Det må vidare nämnas att återfallsrisken är större för dem som äro kyrkoskrivna i städer jämfört med dem som äro skrivna på landsbygden. Bland dem som frigivits från fängelse återfalla exempelvis 29 % inom 3 år bland män i städer. För män skrivna på landsbygden är siffran 16 %.

5) Risken för återfall i brott är vidare särskilt stor för dem som dömts till frihetsstraff och tidigare företett tecken på *asocialitet*, d. v. s. tidigare dömts villkorligt eller dömts till tvångsuppfostran eller tvångsarbete eller varnats för lösdriveri. Bland dem som undergått fängelse 1939—1941 och tidigare varit föremål för någon av nämnda åtgärder återfölla 26 % inom 3 år, medan siffran för dem som tidigare varit utan anmärkning endast var 8 %. Motsvarande siffror för dem som frigivits från straffarbete voro 45 och 20 %.

6) Av intresse är att risken är större för dem som på anstalten fått dåligt betyg för *arbetsvillighet* och *uppförande* än för dem som fått gott betyg. Bland de 1939—41 frigivna fängelsefångarna återfölla i den sämsta gruppen 17 % och i den bästa gruppen endast 2 %.

7) Uppgifter om de 1939—41 frigivna straffångarnas förhållande till *alkohol* ha också lämnat upplysningar av visst intresse. Personer som äro att betrakta som alkoholister visa hög återfallsfrekvens; 40 % återfalla inom tre år. Den grupp som omfattar personer vilka ej kunna betecknas som alkoholister men som varit druckna eller påverkade vid brottets begående tycks ha väsentligt lägre återfallsrisk. Endast 24 % återfalla inom tre år. De nyktra stå egendomligt nog högre risk, nämligen 29 %. Det ligger närmast till hands att tolka siffrorna så, att stadigvarande spritmissbruk medför ökad risk för återfall men att de personer som i nyktert tillstånd begå brott på det hela taget icke utgöra någon gynnsam grupp.

sannolikt därför att den brottsliga handlingen ibland sammanhänger med en permanent psykisk beskaffenhet vilken ej behöver spritpåverkan för att utlösas.

8) Vissa skillnader ha kunnat konstateras mellan återfallsrisken vid olika *brotts-typer*. De som dömts till frihetsstraff för tjuvnadsbrott utgöra en särskilt ogynnsam grupp; av de 1929 dömda återfölla 42 % inom 10 år, medan endast 22 % av dem som för sådant brott dömts till lindrigare straff återfölla inom samma tid. För våldsbrottslingarna äro motsvarande siffror 20 % och 9 %. Vid förfalskning, förskingring och bedrägeri är återfallsrisken inom 10 år bland dem som dömts till frihetsstraff 16 % och bland dem som dömts till lindrigare straff 18 %. För sedlighetsbrott är återfallsrisken förhållandevis låg. Bland dem som för sådant brott dömts till lindrigare straff än frihetsstraff uppgår den till 10 % inom 10 år.

Bland dem som första gången frigivits 1939—1941 är återfallsrisken inom tre år 24 % för fängelsefångar som dömts för tjuvnad och 39 % för straffångar som dömts för samma brott. Bland dem som dömts för våldsbrott äro motsvarande siffror 12 % och 16 %. Av dem som undergått straff för förfalskning, förskingring etc. återfalla 16 % bland fängelsefångarna och 22 % bland straffångarna. Vid rattfylleri är återfallsrisken liten och uppgår till endast 5 % bland dem som dömts till fängelse, vilket uppenbarligen sammanhänger med att de i viss utsträckning berövas körkort eller ägna sig åt andra yrken. Det har vidare kunnat visas att en person som dömts för visst brott, om han återfaller, har benägenhet att begå brott av samma typ. För den som dömts för tjuvnad är exempelvis utsikten nära fem gånger större att han vid nytt brott skall begå ett tjuvnadsbrott än man skulle vänta, om han »slumpvis valde sitt brott».

9) Risken för återfall i ett *tredje* brott bland dem som dömts för ett andra brott har på 1929 års material visats vara mycket hög. 50 % av dem som begått ett andra straffregisterbrott återfalla inom 10 år och 65 % av dem som begått ett tredje brott återfalla i ett *fjärde* brott inom samma tid. Det föreligger i detta hänseende ingen nämnvärd skillnad mellan personer som första gången dömts till frihetsstraff eller till lindrigare straff. Bland dem som för andra gången frigåvos från fängelseanstalt 1939—41 återfölla 24 % av fängelsefångarna och 40 % av straffångarna inom tre år. Efter en tredje vistelse på fängelseanstalt återfölla bland fängelsefångarna 45 % och bland straffångarna 46 % inom samma tid.

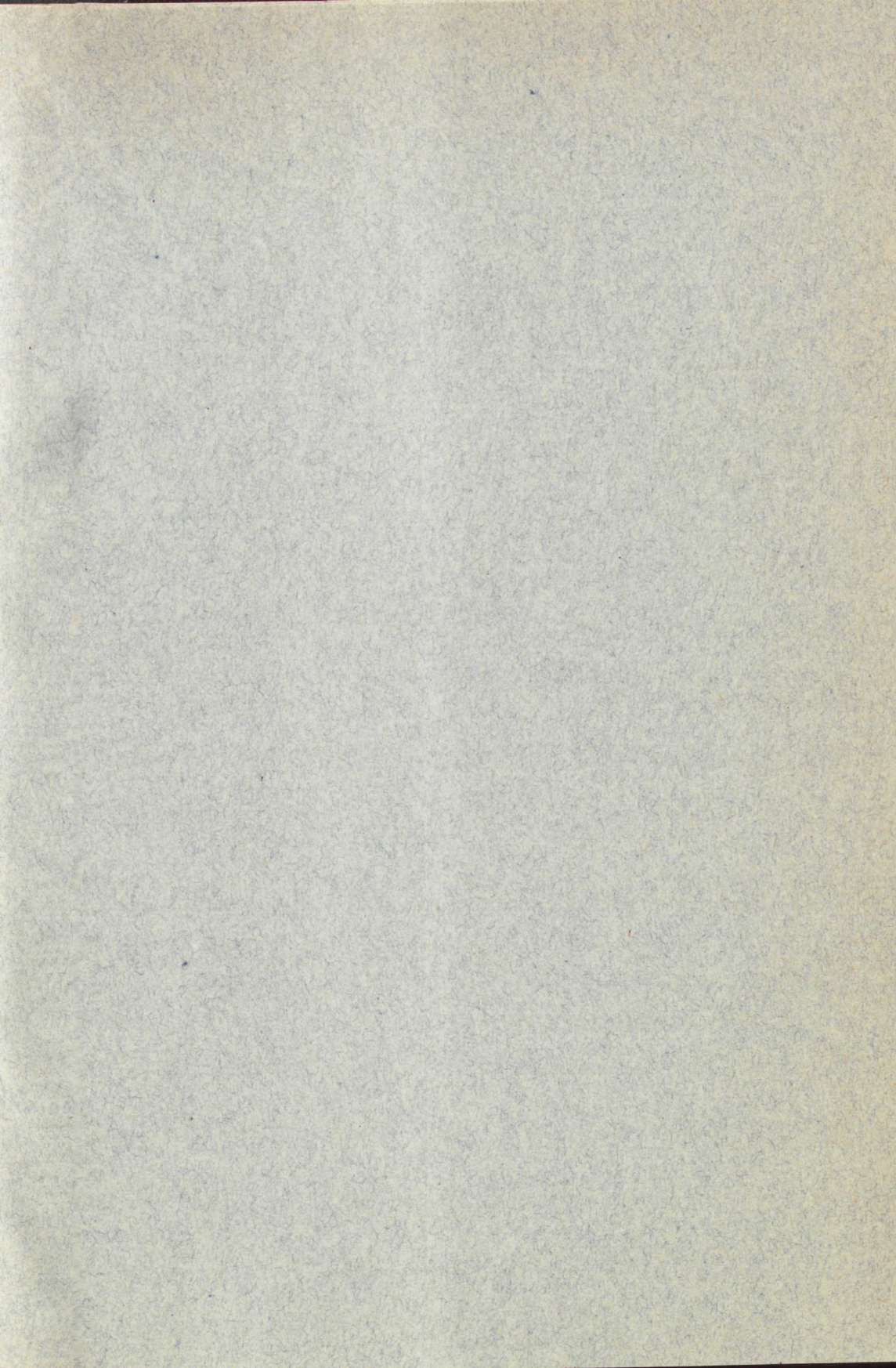
Även när det är fråga om upprepade återfall har på 1929 års material konstaterats att *unga* brottslingar ha särskilt dåliga framtidsutsikter. Bland dem som begått två brott mellan 18 och 20 år återfalla 59 % inom 10 år, medan siffran för individer över 40 år är 27 %. En motsvarande inverkan av åldern kan konstateras även vid återfall efter ett tredje brott. Bland dem som hunnit meritera sig på detta sätt mellan 21 och 25 år återfalla 73 %, medan för gruppen 26—40 år siffran är 56 %. När det gäller upprepade brott föreligger ej så stora skillnader mellan brott av olika typ. Så uppgår exempelvis återfallsrisken efter ett andra tjuvnadsbrott till 53 % och efter ett andra våldsbrott till 40 %. (De här angivna siffrorna för tredje och fjärde brottet inom 10 år äro minimisiffror, då det ej varit möjligt att ta hänsyn till att en del av de individer som följts dö kortare eller längre tid före observationstidens slut.)

10) En undersökning av återfallsriskens samband med *frihetsstraffets längd* har lämnat siffror som visa en oregelbunden gång. Detta torde betingas av att åldern vid brottets begående, brottstyp, tidigare asocialitet och andra faktorer äro av större betydelse än huru länge straffet varat.

Innehåll.

	Sid.
<i>Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet</i>	3
 Lagtext med noter.	
Förslag till Lag om verkställighet av straffarbete, fängelse, förvaring och internering	7
Förslag till Lag om ändring i vissa delar av strafflagen	54
Förslag till Lag om ändring av 19 § förordningen om nya strafflagens in- förande och vad i avseende därå iakttagas skall	56
Förslag till Lag om ändring av 2 § lagen den 22 juni 1939 (nr 315) om särskild förundersökning i brottmål	57
Förslag till Lag om ändring i vissa delar av lagen den 18 juni 1937 (nr 461) om förvaring och internering i säkerhetsanstalt	58
Förslag till Lag om ändring av 21 § lagen den 18 september 1943 (nr 691) om villkorlig frigivning	60
Förslag till Lag om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 368) angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad	60
Förslag till Lag om ändrad lydelse av 82 § lagen den 23 oktober 1914 (nr 325) om krigsdomstolar och rättegången därstädes	61
Utkast till Kungörelse angående ändrad lydelse i vissa delar av militära bestraffningsförordningen den 17 december 1915 (nr 524)	62
 Motiv.	
1. Inledning	63
2. De frihetsberövande reaktionsformerna i Sverige. Historik och nuvarande ordning	66
Väckta reformförslag	81
3. Fångvårdsklientelet	92
4. Reformbehovet och utredningens omfattning	114
5. Verkställighetens uppgift och funktion	121
6. Verkställigheten av särskilda behandlingsformer	127
7. Klientelet's differentiering m. m. De intagnas fördelning	132
Observation av vissa intagna	138
Fångtransporter	141
8. Behandlingen av sjuka och abnorma	143
9. Progressivsystemet	148
10. De intagnas arbete. Arbetets art	152
Arbetets organisation	157
11. Ersättning för de intagnas arbete, understöd m. m.	164

	Sid.
12. De intagnas sysselsättning under fritid, undervisning m. m.	172
13. De intagnas förbindelse med yttervärlden.	177
14. Öppen anstaltsvård.....	186
15. Sluten anstaltsvård.....	197
16. De intagnas särskilda förmåner.....	205
17. Disciplinära åtgärder.....	212
18. Anstaltsorganisationen.	
Det nuvarande anstaltsväsendet.....	217
Utrymmesbehovet.....	220
Beredningens förslag till anstaltsorganisation.....	229
19. Eftervården.....	253
20. Särskilda frågor.	
Förutsättningar för verkställighet.....	258
Uppskov med verkställighet.....	259
Verkställighetens början.....	261
Åtal mot intagen, avbrott i verkställighet m. m.	264
Förhållandet mellan straffarbete och fängelse.....	273
Häktningstid och strafftid.....	278
Beräkning av strafftid m. m.	280
Militärstraffrättsliga frågor.....	286
21. Verkställighetsorganen.	
Allmänna synpunkter.....	291
Den centrala myndigheten.....	294
De lokala organen.....	296
22. Ikraftträdandet av beredningens förslag.....	301
Särskilt yttrande av överdirektören Göransson.....	302
Särskilt yttrande av barnavårdsinspektrisen hos socialstyrelsen Göta Rosén.....	306
Bilagor.	
Bil. 1. Anstaltsbeskrivning och kostnadsberäkning.	
Fångvårdsanstalterna.....	309
Kostnader för anstaltsorganisationen.....	325
Kostnader för personalorganisationen.....	329
Övriga kostnader.....	334
Bil. 2. Skiss till ny typ av fångvårdsanstalt. Av arkitekten G. Birch-Lindgren.....	335
Bil. 3. Om frekvensen av återfall i brott. Av Gunnar Dahlberg och Torgny Lindberg.....	339
Inledning.....	339
Aktuella riskförhållanden.....	340
Riskförhållanden under förkrigsperioden.....	365
Jämförelse mellan den tidigare och den senare perioden.....	383
Sammanfattning.....	384

Statens offentliga utredningar 1944

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen).

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvärd.

- Processlagberedningens förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken m. m. 1. Lagtext. [9] 2. Motiv m. m. [10]
Betänkande med förslag rörande revision av lagstiftningen om kvinnans behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag. [24]
Betänkande med förslag till lag om skyldighet för innehavare av järnväg eller spårväg att hålla stängsel. [35]
Strafflagberedningens betänkande ang. verkställigheten av frihetsstraff m. m. [50]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

- Betänkande med förslag ang. revision av riksdagens arbetsformer. [8]

Kommunalförvaltning.

- Promemoria med förslag till lag med bestämmelser om allmänna behörighetsvillkor för vissa kommunala uppdrag m. m. [4]
Kommunindelningsskommittén. 1. Den lantkommunala författningsregleringens historia. [37]

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

- Betänkande ang. nykterhetstillståndet under krigsåren. [3]
Betänkande med förslag till allmän ordningsstadga m. m. [48]

Nationalekonomi och socialpolitik.

- Utredningar ang. ekonomisk efterkrigsplanering. 1. [7] 2. [12] 3. [13] 4. [14] 5. [25] 6. [36]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 4. Tiden juli 1942—juni 1943. [11]
Socialvårdskommitténs betänkande. 7. Utredning och förslag ang. lag om allmän sjukförsäkring. [15] 8. Kostnadsberäkningar ang. lag om allmän sjukförsäkring. [16] 9. Utredning och förslag ang. revision av lagstiftningen om barnvårdsanstalter och fosterbarnsvård. [34]
Befolkningspolitik i utlandet. [26]
Socialvårdens omfattning och kostnader efter 1930. [33]
Promemoria ang. socialvården under krig. [40]

Hälso- och sjukvård.

- 1941 års reumatikervårdssakkunnigas betänkande. Del 2. Utredning och förslag rörande behovet av och formen för statligt understöd till utbyggande inom landets sjukvårdsväsen av efterbehandling och kvalessentvård. [28]
Ungdomsvårdskommitténs betänkande 1 med utredning och förslag ang. psykisk barn- och ungdomsvård. [30]
Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 1. Utredning och förslag rörande den förvaltningsekonomiska statistiken vid kroppssjukhusen. [47]
Betänkande ang. organisationen av garnisonssjukvården i Stockholm. [49]

Allmänt näringsväsen.

- Betänkande med utredning och förslag ang. rätten till vissa uppfinningar m. m. [27]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

- Jordbruksbefolkningens levnadskostnader. [1]
Betänkande med förslag till byordningar och instruktioner för ordningsmännen i lappbyarna. [6]

- Betänkande med förslag till inrättande av ett forskningsråd på jordbrukets område. [43]
Betänkande med förslag till åtgärder för den jordbruks- tekniska forskningens och upplysningsverksamhetens ordnande. [43]
Betänkande med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet samt lag om sammanläggning av fastigheter å landet. m. m. [46]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

- Betänkande med förslag till vägtrafikstadga m. m. [18]
Slututlåtande avgiivet av besparingsberedningens järnvägssakkunniga. [32]
Betänkande med förslag i anledning av utredning rörande tillstånd för juridiska personer att utöva yrkesmässig biltrafik. [39]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

- Betänkande med förslag till åtgärder för främjandet av litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena. [17]
Om inrättande av ett samhällsvetenskapligt forskningsråd. [19]
1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 1. Skolan i samhällets tjänst. [20] 2. Sambandet mellan folkskola och högre skola. [21] 3. Utredning och förslag ang. vidgade möjligheter till högre undervisning för landsbygdens ungdom. [22] Bilaga 3. Förhandlingarna vid sammanträde den 15—den 17 juni 1943 med 1940 års skolutrednings rådgivande nämnd. [23]
Socialutbildningssakkunniga. 1. Utredning och förslag rörande den högre socialpolitiska och kommunala utbildningen. [29]
Ungdomsvårdskommitténs betänkande 2 med utredning och förslag ang. stöd åt ungdomens föreningsliv. [31]
Förslag till handledning i sexualundervisning för lärare i folkskolor. [41]
1943 års riksteaterutrednings betänkande och förslag angående riksteaterns omorganisation m. m. [42]

Försvarsväsen.

- Betänkande med förslag ang. långtjänstunderbefäl m. m. [2]
Betänkande med förslag till civilförsvarslag m. m. [5]
Betänkande ang. ordnandet av civilianställning för avgående fast anställt manskap vid försvaret. [38]
Betänkande med förslag rörande utnyttjandet av ingenjörtekniskt utbildad personal inom försvarsväsendet och därmed sammanhängande frågor. [44]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.